HERMENEUTICA SACRA,

SEU

INTRODUCTIO

IN OMNES ET SINGULOS LIBROS SACROS

VETERIS AC NOVI FŒDERIS,

IN USUM PRÆLECTIONUM PUBLICARUM SEMINARII LEODIENSIS,

AUCTORE

J.-H. JANSSENS,

IN SEMINARIO EPISCOPALI LEODII, SCRIPTURÆ SACRÆ AC THEOLOGIÆ DOGMATICÆ
PROFESSORE PUBLICO ET ORDINARIO.

TOMI DUO, UNO VOLUMINE COLLECTI.

PARISIIS,

LEROUX ET JOUBY, BIBLIOPOLÆ, | GAUME FRATRES, BIBLIOPOLÆ,
Via dicta Grands-Augustins, 7. | Via dicta Cassette, 4.

M DCCC LIV

HERMENEUTICA SACRA,

SEU

INTRODUCTIO

IN OMNES ET SINGULOS LIBROS SACROS

VETERIS AC NOVI FŒDERIS.

TOMUS PRIMUS.

Πᾶς γραμματεὺς μαθητευθεὶς εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ὅμοιός ἐστιν ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότῃ, ὅστις ἐκβάλλει ἐκ τοῦ θησαυροῦ αὐτοῦ καινὰ καὶ παλαιά.

Ματθ. Κεφ. ιγ'. νβ'.

Ignorantia, mater cunctorum errorum, maxime in Sacerdotibus Dei vitanda est, qui docendi officium in populis susceperunt... Sciant igitur Sacerdotes Scripturas sanctas.

Distinct. 38. C. 1.

Paris. — Imprimerie Panckoucke, rue des Poitevins, 8 et 14.

HERMENEUTICA SACRA,

SEU

INTRODUCTIO

IN OMNES ET SINGULOS LIBROS SACROS

VETERIS AC NOVI FOEDERIS,

IN USUM PRÆLECTIONUM PUBLICARUM SEMINARII LEODIENSIS,

AUCTORE

J.-H. JANSSENS,

IN SEMINARIO EPISCOPALI LEODII, SCRIPTURÆ SACRÆ AC THEOLOGIÆ DOGMATICÆ PROFESSORE PUBLICO ET ORDINARIO.

TOMI DUO, UNO VOLUMINE COLLECTI.

PARISIIS,

J. LEROUX ET JOUBY, BIBLIOPOLÆ, Via dicta Grands-Augustins, 7.

GAUME FRATRES, BIBLIOPOLÆ, Via dicta Cassette, 4.

M DCCC LIII.

OBSERVATIO IN NOSTRAM EDITIONEM.

Nunquam in mente nostra fuit hoc opus insigne notis illustrare; quæ enim in eo minus recte dicerentur et quæ forsan juste reprehendi possent, ea facile a magistris et discipulis emendabuntur.

Accurate legimns quæ, ut solet nunc, textni auctoris eximii adduntur ab interpretibus gallicanis, et, id pace eorum dixerimus, nobis visa sunt parvi levissimique momenti, et hanc ob causam de istis omnibus silemus.

Novi editores.

PRÆFATIO ET PROSPECTUS

HERMENEUTICÆ SACRÆ.

Quod opus, originetenus in usum meum incœptum, abhinc sex annis in *usum Prælectionum publicarum Collegii Friburgensis in Helvetia* concinnavi, atque aliquoties tum Friburgi tum hic Leodii discipulis meis scripto tradidi, modo in *usum Prælectionum publicarum Seminarii episcopalis Leodiensis* typis committo.

Hanc introductionem in omnes et singulos Libros sacros veteris ac novi Fœderis, quam *Hermeneuticam sacram* inscripsi, Theologis aliquot vicibus dictando ac explanando, equidem occasionem nactus sum codices manuscriptos castigandi et præsertim complendi, ast illam opus numeris omnibus absolutum esse, nullisque defectibus laborare, superbientis ac insanientis foret adserere :

> Nullus enim vitio sine fit liber : optimus ille est,
> Qui minimis urgetur.

Biblia sacra jam primis Ecclesiæ christianæ sæculis impugnata fuerunt a Celso, Porphyrio, Hierocle, Juliano imp., aliisque philosophis gentilibus; at invalescente ac florescente sacrosancta Christi religione hi assultus fere cessarant, et nonnisi Acatholici quosdam Libros sacros ut non canonicos spernebant, et textus aliquos suo modo exponebant.

Luctuoso autem nostro ævo ex ipso sinu Christi Ecclesiæ surrexere hostes quam plurimi, qui gloriosum philosophorum nomen usurpantes, veterum phi-

a.

losophorum paganorum argumenta fallacia, ex ipsis Apologistarum christianæ religionis operibus eruta, incredibili audacia reproduxerunt, eorum solutiones subdole occultarunt, aut dextere corruperunt, novaque sophismata sophismatibus accumulando, Libros sacros ut fabulosos hominumque seductores universo orbi exhibere moliti sunt. Ita sacrosanctæ nostræ religioni vulnera gravissima inflicta fuerunt, et Deismus, qui abhinc aliquibus sæculis inter paucos ignobiles auctores latitabat, hac nostra ætate caput audacissime erexit, ac longe lateque serpit. Testes hujusce veritatis existunt perniciosa opera DD. de Voltaire, J. J. Rousseau, Raynal, Helvetii, Tindal, Collins, Bolingbrock, Morgan, Browne, de Cherbury, Edelmann, Hazfeldii, aliorumque ejusdem furfuris christiani nominis hostium, quorum pars magna hoc anno 1818 magno cum religionis christianæ detrimento, æternoque Deistarum opprobrio recuditur. At

O curas hominum, quantum est in rebus inane!

Omnia hæc inimicorum tela ad rupem, cui Christus divinam suam religionem superstruxit, confracta collabuntur, et portæ inferi adversus Ecclesiam, juxta promissa infallibilia divini sui conditoris, nunquam prævalebunt (Matth. 16, 18).

Libros sacros modo perniciosissimo defendendos in se susceperunt Neologi nonnulli, qui derisionis arma Deistis erepturi, certissima Scripturæ sacræ miracula male cauti per fas ac nefas physice explicare conati sunt. Hos inter infelici nostra ætate eminuerunt J. Chr. Fredericus Eck, et H. E. Gottlob Paulus : ille in *Tentamine miracula Novi Testamenti ex causis physicis exponendi*, et hic in *Philologico-Critico ac Historico*

Commentario Novi Testamenti [1], omnes ingenii sui vires intenderunt, ut vera J. C. miracula de medio tollerent, suaque effervescentis cerebri figmenta illis substituerent. At hæc exagitatæ imaginationis phantasmata paucis fucum fecerunt, et nec Deistis, nec ulli Christianorum classi, illa Socinianorum forte excepta, placuere.

Si operis cujuscumque scopus debet esse utilitas, hæcque crebro dependet a genio temporis, sequitur in operibus apologeticis genium temporis, si veræ religioni adversatur, cognoscendum tradi ac emendari debere, emortuos errores impugnare esse superfluum, grassantes vero errores Christique divinæ religioni perniciosos expugnare esse necessarium :

Parcere subjectis et debellare superbos.

Scopo hoc mihi in Hermeneutica Sacra proposito, antiquatos errores, vanasque scolasticorum quæstiones prætermisi, atque errores nostro ævo Scripturæ sacræ et Christi religioni exitiosos manifestandos ac refutandos in me suscepi. Ut autem hoc in gratiam juniorum Theologorum præstarem, simulque amplam introductionem in omnes ac singulos Libros sacros eis suppeditarem, systema sequens elegi.

Hermeneuticam Sacram in quinque capita seu partes divisi : in primo stabilivi Canonicitatem omnium Librorum sacrorum, qui in Canone Tridentino continentur; in secundo eorum Divinitatem seu Inspirationem probavi; in tertio evici illorum Authentiam; in quarto Integritatem substantialem textus originarii, illius ac antiquarum versionum biblicarum, potissi-

[1] Eck : *Versuch die Wundergeschichten des Neuen Testaments aus natürlichen Ursachen zu erklaren*, Berlin, 1795. Paulus : *Philologisch-Kritischer und Historischer Kommentar über das Neue Testament*, Lübeck, 1800.

mum Vulgatæ, auctoritatem, utilitatem ac usum exhibui; et in quinto regulas generales ac particulares Scripturam sacram rite intelligendi ac interpretandi tradidi. Difficultates vero Deistarum adversus Librorum sacrorum auctoritatem fere omnes ad caput tertium redegi, cum omnes eo tendant, utrum quæ in Libris sacris leguntur sint vera.

Capite tertio evicta sacrorum Bibliorum authentia, ad singulos Libros sacros distinctis paragraphis egi de eorum lingua, auctore, ætate, documentis coævis ac authenticis quando nonnulli libri ex iis constant, de illorum argumento, scopo, non raro de stylo, et de difficultatibus, atque ad libros historicos, quantum licuit, insuper egi de fide quam hi libri etiam historice considerati merentur.

Ad paragraphos de difficultatibus, incipiendo a Pentateucho et continuando usque ad Evangelia inclusive, ad singulos libros generaliter exhibui graviores difficultates, quæ libro cuilibet sive a Deistis, sive a natura rei, opponuntur.

Difficultates vero Deistarum adversus libros Moysis, cum sint quam plurimæ, partim redegi ad caput secundum, et partim ad caput tertium. Sic capite secundo, probata inspiratione Librorum sacrorum Veteris ac Novi Fœderis, inter alia examino ac refello difficultates, quas Deistæ inspirationi Librorum sacrorum, præsertim Moysis, opponunt, ut de libris pseudo-sacris populorum non christianorum, de oraculis gentilium, de carminibus sibyllinis, de miraculis Pentateuchi, et apparitionibus Dei anthropomorphiticis. Num Moyses immortalitatem animæ ignoraverit? Num Moyses Deum nationalem, ac nonnisi formidandum docuerit? Num Deum corporeum crediderit? Num

cæremoniæ, quas præscripsit fuerint inutiles? de Hirco Emissario, de Circumcisione, de Lotho ejusque filiabus, de mendaciis obstetricum ægyptiacarum, de spolio ægyptiaco, de lege Talionis. Num Hebræi reliquum humanum genus odio habere a Moyse edocti sint? de usura, de occupatione Chanaan et exterminatione Chananæorum, de anno sabbathico, de cibis vetitis Judæorum, de immunditiis legalibus, de leviratu, de libello repudii, de jurejurando purgatorio uxoris suspectæ, de polygamia, de victimis humanis ac nominatim de sacrificio Isaaci et filiæ Jephte, de magia, de naturalismo, de naturalismo biblico, etc.

Capite tertio ad libros Moysis inter alia dissero de difficultatibus quas Deistæ objiciunt de Moyse impostore, de silentio et contrarietate antiquorum scriptorum profanorum quoad facta miraculosa Pentateuchi, de Præadamitis, de Chronologia Moysis, de longæva Patriarcharum ætate et epocha eorum paternitatis, de fundatione regnorum, de Palæstina, de gigantibus, de diluvio, de plagis Ægypti et mirabilibus Magorum, de transitu maris Rubri, de vitulo aureo, de manna, de serpente æneo, etc.

Ad difficultates libri Josue ago de transitu Jordanis, de ruina murorum Jerichuntis, de pluvia lapidum, de statione solis, etc., atque eadem ratione procedo capite tertio ad alios Libros sacros. Occasione autem difficultatum Deistarum refero Acatholicorum nonnullorum ac Neologorum improbandas sententias, atque earum et difficultatum propositarum solutiones trado. Cum autem allatæ difficultates res graviores et difficiliores Librorum sacrorum respiciant, occasione earum solutionis res ipsas enucleavi et quandoque notas adjeci, ut ita opus meum simul foret exegeticum. Difficultates

ingenue exposui, et earum fundamenta, quantum opus fuit, retuli, tum ut arma hostium sacrosanctæ nostræ religionis noscerentur, tum ut victoria veritatis magis elucesceret.

Textus et citationes omnes Librorum sacrorum in Hermeneutica sacra occurrentes cum Scriptura sacra iterum iterumque scrupulose contuli, ut hæc, quantum liceret, forent exactissima. Textum originarium in rebus majoris momenti verbis et characteribus propriis retuli, licet in hebræo voces hebraïcas litteris latinis exhibuerim, eoquod typographus characteribus hebræis caret. Quatuor tabulæ : prima chronologica; secunda variantium lectionum chronologicarum : tertia capitum, sectionum ac paragraphorum; et quarta rerum memorabilium in ambobus Hermeneuticæ sacræ tomis occurrentium, ad calcem collocatæ sunt.

Cæterum Hermeneuticam sacram cujusque meliora sapientis et amice monentis judicio ultro lubenterque submitto, quæ inexacta forent in altera editione emendaturus.

Scripsi Leodii hac 7 Aprilis 1818.

J. H. JANSSENS,

Sacræ Scripturæ et Theologiæ dogmaticæ professor publicus et ordinarius

HERMENEUTICA SACRA,

SEU

INTRODUCTIO IN LIBROS SACROS

VETERIS AC NOVI FŒDERIS.

HERMENEUTICAM SACRAM appellamus illam scientiam, quæ exactam Librorum sacrorum dat cognitionem, regulasque tradit ad genuinum eorum sensum investigandum.

Ex scopo igitur sacræ hujus institutionis Hermeneuticam in quinque capita dispertimur. In primo agemus de Librorum sacrorum canone, in secundo de eorum Divinitate, in tertio de ipsorum Authentia, in quarto de illorum Textu primitivo, variisque Versionibus, in quinto tandem de eorum Sensibus, Regulisque Exegeticis seu interpretationis.

NOTIONES PRÆVIÆ.

DIVISIO LIBRORUM SACRORUM.

1. *Sacræ Scripturæ* nomine intelliguntur Libri Deo inspirante conscripti, atque ut tales ab Ecclesia propositi *.

* Extant libri psendosacri Gentilium modernorum, Muhammedanorum et Talmudistarum, quos Deistæ eodem loco cum Libris sacris Christianorum babere non verentur. Qui et quales isti libri fabulosi sint, hic pancis referemus, Deistarum ineptias soluturi n. 46.

Libri pseudosacri Gentilium, adhuc existentium, sunt:

I. *Zend-Avesta*, cujus auctor olim creditus fuit Persarum pseudopropheta Zoroaster, et quo Persæ ut libro divino utuntur. D. Anquetil du Perron hunc librum anno 1771, Parisiis, typis mandari curavit sub titulo: *Zend-Avesta, ouvrage de Zoroastre*, eumque plusquam 2,000 annorum existere autumavit. Scatet hoc opus absurdis ineptisque scntentiis. Vestigia Judaïsmi, Christianismi, ac dictiones arabicæ quæ in illo occurrunt, sæcnlo septimo dumtaxat innotescere potuere Persis, per Arabes subjugatis, probantque illud opus Zoroastri haud esse. Inter alios ritus superstitiosos in ipso præscribitur urina vaccæ tamquam sacrum purgationis medium. Persæ adorant ignem, creduntque ignem sacrum, a Zoroastro incensum, abhinc 4,000 annorum semper ardere; ubi antem ille ignis sit, ignorant. Christianismns et Muhammedismus Persarum Gentilismnm fere sustulerunt. Pauci qui in Persia ac India illi dediti adhuc supersunt, *Gauri* nuncupantur. (Consule *Voyage du chevalier Chardin en Perse*, Amstel. 1735).

II. *Vedam*, quod opus ut divinitus revelatum venerantur Brachmanes, Indorum

Dividuntur hi libri generatim in Vetus ac Novum Fœdus seu Testamentum. Denominatio hæc desumpta est ex 2 Corinth. 3, 6, 14; Matth. 26, 28; Gal. 3, 17; Hebr. 8, 8; etc., ubi antiqui interpretes latini phrases ἡ Παλαια Διαθηκη, *Vetus Fœdus*, et ἡ Καινη

Philosophi. Extat etiam commentarius pseudosacer in Vedam, qui *Ezour-Vedam* nuncupatur. Hic liber in manus D. de Voltaire aliorumque Europæorum transiit opera D. Barthelemi Galli. Scriptum Vedam nemo præter sacrificulos Indorum umquam vidit. Immo de illius existentia dubitarunt La-Croze (*Histoire du Christianisme des Indes*), et Sonnerat (*Reisenach ost-Indien und China.*) Ezour-Vedam continet multa erronea ac superstitiosa, compositusque videtur a Brachmane recentiore, Judaicæ, Christianæ ac Muhammedanæ Religionum perito. (Vide cl. Less. *Geschichte der Religion.*)

Adorant Indi unum equidem Deum, at præter illum adhuc plures deos inferiores esse adserunt, queis curam hujus universi incumbere arbitrantur. Tres autem Dii principales ab ipsis coluntur, *Brama* nempe, *Isuris*, et *Vischnou*. Coiunt insuper Dæmones, ne sibi rebusque suis noceant. Deo summo uxorem tradunt. Pars Isurem adorantium frontem combustis vaccarum stercoribus, in præcipuum adorationis signum, contaminat; pars Deum Viscinou colentium frontem terra rubra obducit. Demortuis maritis, debent uxores se in ignem præcipites agere, nisi omnibus execrationi esse velint. Hujusmodi plura absurda et superstitiosa continet Indorum religio. (Vide. cl. Less. in opere cit.)

III. *Cingu-King*, libri pseudosacri Sinensium, qui a Confucio, Sinensium Philosopho, quinque circiter sæculis ante Christum natum compilati esse communiter dicuntur. Nullibi in hoc opere doctrina de unitate Dei reperitur; immo Parte I, c. 2. idololatria docetur. (Vide cl. Lesss. op. cit.)

Dividitur Sinensium religio in tres sectas: antiquissima descendit a Fohy, primo Sinensium imperatore, decem circiter sæculis ante Christum nato. Hæc secta metempsychosim admittit, monstrosæque magnitudinis idola colit. Altera secta introducta est a Leo-Kiar, sex circiter sæculis ante Christum. Adorat et hæc idola, Deum materialem esse, animas cum corporibus interire, deosque subalternos existere, credit. Tertia secta est illa Confucii celeberrimi philosophi, qui quinque circiter sæculis ante Christum natum floruit. Hanc sectam sequuntur Sinenses litterati. D. de Voltaire hanc sectam sapientissimam vocat; sane quia illa nihil de Deo, ejusque cultu, nihil de futura vita et fine ultimo hominis tradit. (De Chinensibus lege cl. *Schlœzer universal Historie.*)

IV. *Koranus*, seu *Alcoranus* consistit in scriptis pseudosacris Muhammedanorum, seu Muselmanorum, a Muhammede, anno 571 Meccæ in Arabia nato, opitulantibus Sergio monacho nestoriano, et Judæo nomine Abdallach, confectis, atque ab Abubeker ejus socero ac in regnum successore in librum redactis. Jactitavit Muhammedes quæ in hoc libro continentur sibi a Deo per Arch. Gabrielem spatio 30 annorum revelata fuisse. Interim hic liber est farrago ex doctrina Judæorum, Saracenorum, Christianorum, et ex Muhammedis cerebri figmentis compilata. Occurrunt in Korano equidem multa egregia præcepta, sed et multa paradoxa et fabulosa: sic adserit inevitabilem fati necessitatem, terminumque vitæ unicuique per fatum adsignatum; paradisum ait esse locum voluptatum carnalium, permittit polygamiam simultaneam, divortium, concubinatum, commutationem uxorum, etc. (De superstitionibus Muhammedanorum consule *Maraccium Prodr. ad refutat. Alcorani*; *Hornbeeck, Summa controversiarum l. 3. de Muhammedismo*; *Humph. Prideaux de vita et fraudibus Muhammedis.*)

Διαθήκη, *Novum Fœdus,* reddiderunt per *Vetus Testamentum,* ac *Novum Testamentum,* attribuentes per græcismum voci *Testamenti* vim vocis *Fœderis,* ut observat S. Hieronymus (Comment. in Malach. c. 2.)

Libri vero utriusque Fœderis dispescuntur in *Protocanonicos,* ac *Deuterocanonicos.* Protocanonici veteris Fœderis, sunt ii, quos Synagoga in suo Canone recensuit (n. 6); Deuterocanonici autem, quos iis in suo Canone superaddidit Ecclesia catholica (n. 6). Protocanonici novi Fœderis dicuntur ii, qui semper ab omnibus Ecclesiis particularibus ut divini habiti fuerunt; Deuterocanonici vero, qui olim ab aliquibus ut dubii, postea autem ab omnibus Ecclesiis ut sacra Scriptura agniti sunt (n. 6).

2. Distinguuntur Libri sacri in legales, historicos, sapientales ac propheticos. In veteri Fœdere legales sunt quinque libri Moysis; historici libri Josue, Judicum, Ruth, alii usque ad Psalmos, primusque ac secundus Machabæorum. Ad sapientales spectant Psalmi, Proverbia, etc. usque ad Prophetas. Ad propheticos pertinent libri Isaïæ, Jeremiæ reliquorumque Prophetarum.

In novo Fœdere legales sunt quatuor Evangelia; historici Acta Apostolorum; sapientales Epistolæ S. Pauli, aliorumque Apostolorum; ad propheticos spectat Apocalypsis.

V. *Talmud Hierosolymitanum,* et *Babylonicum* ut libros doctrinales habent Rabbanitæ seu Rabbini. Dividuntur Judæi hodierni in tres sectas, in illam nempe Rabbanitarum seu Rabbinorum, et Pharisæorum, in eam Karaitarum sive Karæorum, et in sectam Sadducæorum (confer n. 50 notam). Prima secta ab aliis distinguitur, quod præter *Thoram* seu *Legem Scriptam,* profiteatur *Legem Traditam,* quam a Deo Moysi, per 40 dies in monte Sinai versanti, oretenus traditam esse adstruunt. Hanc legem traditam, quam ut expositionem legis scriptæ habent, primus litteris mandavit *R. Isaac Hakkadosch,* et hoc opus *Mischna* seu *Mischnaioth,* id est, *Secunda Lex,* audit. Alii dein Rabbini novas expositiones ac declarationes legis compilarunt, quæ Hierosolymis in unum cum Mischna redactæ, effecerunt Judæorum librum doctrinalem, qui *Talmud* vocatur. Textus est Mischna, et additæ expositiones *Gemara* nuncupantur. Et en Talmudis Hierosolymitani ortum! Verum hæ Judæorum Palæstinensium expositiones omnibus Judæis non placuerunt; quare alii Judæi Babylone idiomate chaldaico novas congesserunt expositiones ac declarationes, quæ sæculo quinto post Christum natum constituerunt Talmud Babylonicum. Judæi hodierni hoc ultimum Talmud priori, immo ipsi sacræ Scripturæ præponunt. (Vide *Mosheim, Geschicte der feinde der christ. Religion; Bartoloccium, Bibliothec. rabbinica; Hottingerum, Compend. Theologiæ judaicæ; Maïum, Synops. Theologiæ judaicæ veteris et novæ, Carpzovium, Dissert. de articulis fidei judaicæ; Triglandium, de tribus Judæorum sectis.*)

Et en quales libros, qualesque sectas Philosophi Deistæ sacris nostris Bibliis eorumque divinæ religioni opponere ausi sint. *Evanuerunt in cogitationibus suis, et obscuratum est insipiens cor eorum, dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt.* Rom. 1, 21-22. Conf. n. 46,

Alii libros novi Fœderis dividunt in historicos et didacticos, ac ad eorum finem Apocalypsin ut librum propheticum collocant.

DIVISIO SCRIPTURÆ SACRÆ IN EPOCHAS.

3. Cum sacra Scriptura complectatur omne tempus quod a creatione mundi effluxit, effluetque usque ad extremum judicii diem, plurimique intersit certas epochas pro historia profana cognoscere, dividi solet sacra Scriptura in varias ætates, seu epochas. Nos illam in sex sequentes dispertimur.

Prima epocha a creatione Adami usque ad diluvium se extendit, complectiturque annos 1656

Secunda incipit a fine diluvii, duravitque usque ad egressum Hebræorum ex Ægypto; continet autem annos. . . . 887

Tertia initium sumit ab hoc egressu, extenditur usque ad jacta fundamenta Templi Hierosolymitani, ac amplectitur annos 480

Quarta epocha inchoatur a secundo anno constructionis Templi, seu a quinto anno regni Salomonis, perduravitque usque ad Templi destructionem, vel potius usque ad libertatem Judæis per Cyrum post septuaginta captivitatis annos redditam; includit vero annos 452

Quinta exordium ducit ab obtenta Judæorum libertate, vel ab initio monarchiæ persicæ, protenditur usque ad Christi natales, complectiturque annos 525

Hi anni simul sumpti Christi nativitatem referunt ad orbis conditi annum. 4000

Chronographi autem vehementer disputant, utrum hic sit verus Christi nativitatis annus; varii enim varios a mundi incunabulis usque ad Christi adventum terminos figunt.

Joannes Regiomontanus Christi nativitatem refert ad annum mundi 6984

Martyrologium Romanum, V. Beda, et Eusebius Cæs. eam referunt ad annum 5199

Sixtus sinensis, Pica de Mirandola, multique Mathematici ad annum. 5962

Petavius et Bellarminus ad annum 3984

Communis vero sententia refert Christi natales cum Usserio, Nat. Alexandro, Tirino, Calmeto, etc. etc. ad annum creationis 4000

Periodique julianæ 4710

Sexta tandem epocha incipit a die natalitio Jesu, protenditurque usque ad extrema mundi tempora.

Hic per transennam observandum, Æram Vulgarem, a Dionysio Exiguo, monacho scytha, sexto sæculo in Ecclesiam invectam, tribus annis et sex diebus veræ Christi nativitati posteriorem esse, ita ut hoc anno, loco 1835, revera a Christo nato annum 1839 habeamus[1].

[1] Calmet, Dict. de la Bible, art. Epoque et Ere.

CAPUT PRIMUM.

DE CANONE LIBRORUM SACRORUM.

§ I. — Notio Canonis.

4. Κανων græce *regulam* significat. In sensu antiquiore Ecclesia sumitur pro Catalogo Librorum sacrorum seu religiosorum, quos Ecclesia ad publicam populorum instructionem adhibet; quare hi libri ipsi canonici dicti sunt. Juxta usum autem loquendi, a sæculo tertio et quarto receptum, solummodo libri divini, quos tamquam regulam fidei venerari debemus, *canonici* appellantur, atque eorum plena collectio *canon* vocatur.

Libri qui publice in ecclesiis olim prælegebantur, et in canone non erant, ab antiquis, uti et a Sixto Sinensi, Bellarmino, etc. (Conf. n. 18) *ecclesiastici* nuncupati sunt : « Hæc sunt » (ait Ruffinus in symbolo), quæ Patres intra canonem concluse» runt, et ex quibus fidei nostræ assertiones constare voluerunt : » sciendum tamen est, quod et alii libri sunt qui non sunt ca» nonici, sed *ecclesiastici* a majoribus appellati sunt (*Conf. Hier.* » *Præf. in lib. Salom.*). »

Porro præter canonem catholicorum duo adhuc alii dantur canones, quorum unus Judæis, alter acatholicis inservit.

§ II. — Canon Catholicorum.

5. Libros in catholicorum canone contentos universalis Ecclesia pluribus ante Tridentinam Synodum sæculis ut *canonicos* venerata erat, speciali de iis decisione haud lata. Cum autem sæculo decimo sexto Lutherus ac Calvinus libros, quos deuterocanonicos appellamus, ex Librorum sacrorum albo expungere attentarent, Patres Tridentini sub anathematis pœna (n. 10) sequentes Libros, omnesque eorum partes ut sacros canonicosque ab unoquoque fidelium suscipi jusserunt.

Libri vero isti sunt : Testamenti Veteris, quinque Moysis; id est, Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium; Josue, Judicum, Ruth, quatuor Regum, duo Paralipomenon, Esdræ primus et secundus, qui dicitur Nehemiæ; Tobias, Judith, Esther, Job, Psalterium davidicum centum quinquaginta Psalmorum, Parabolæ, Ecclesiastes, Canticum Canticorum, Sapientia, Ecclesiasticus, Isaïas, Hieremias cum Baruch, Ezechiel, Daniel, duodecim Prophetæ Minores, id est, Oseas, Joël, Amos, Abdias,

Jonas, Michæas, Nahum, Habacuc, Sophonias, Aggæus, Zacharias, Malachias, duo Machabæorum, primus et secundus. Testamenti Novi, quatuor Evangelia secundum Matthæum, Marcum, Lucam et Joannem: Actus Apostolorum a Luca evangelista conscripti: quatuordecim Epistolæ Pauli Apostoli, ad Romanos, duæ ad Corinthios, ad Galatas, ad Ephesios, ad Philippenses, ad Colossenses, duæ ad Thessalonicenses, duæ ad Timotheum, ad Titum, ad Philemonem, ad Hebræos: Petri Epistolæ duæ, Joannis Epistolæ tres, Jacobi Apostoli una, Judæ Apostoli una, et Apocalypsis Joannis Apostoli. Ex hisce liquet catholicorum canonem complecti libros proto ac deuterocanonicos veteris ac novi Fœderis.

§ III. — Libri proto ac deuterocanonici veteris et novi Fœderis.

6. Libri protocanonici veteris Fœderis sunt omnes veteris Testamenti libri, exceptis septem libris integris, et quibusdam fragmentis, quæ simul sub nomine deuterocanonicorum hujus fœderis veniunt. Libri integri sunt 1° Tobias, 2° Judith, 3° Sapientia, 4° Ecclesiasticus, 5° Machabæorum primus, 6° Machabæorum secundus, 7° Baruch. Fragmenta autem sunt 1° In Danielis Prophetia Oratio Azariæ et Canticum trium puerorum, c. 3, 24-90; Historia de Susanna, cap. 13; Excidium Beli et Draconis, cap. 14; 2° in libro Esther posteriora septem capita a cap. 10, 4 usque ad cap 16, 24.

Libri Protocanonici novi Fœderis sunt maxima pars librorum novi Testamenti, paucis nempe exceptis, quæ deuterocanonica novi Fœderis vocantur. Hæc sunt 1° Marci caput ultimum, a v. 9 usque ad finem; Lucæ cap. 22, v. 43 et 44, seu Historia sudoris sanguinei in horto, ac apparitionis angelicæ Christo factæ; 3° Joannis cap. 8, v. 2-12, seu Narratio de muliere adultera; 4° Epistola ad Hebræos; 5° Epistola S. Jacobi; 6° Epistola secunda S. Petri; 7° Secunda et tertia Epistola S. Joannis; 8° Epistola S. Judæ; 9° Apocalypsis S. Joannis.

§ IV. — Canon Judæorum.

7. Canon Judæorum ex solis libris protocanonicis veteris Fœderis (n. 6) componitur. Creditur communiter Esdram, virum patriæ antiquitatis, rituum Judæorum, sacrarumque Litterarum peritissimum, sexto ante Christum natum sæculo, hunc canonem post captivitatem babylonicam confecisse. Cum Libri sacri tempore hujus exilii babylonici dissipati essent, atque pro omnium apographorum fato menda hinc inde continerent, Esdras majorem quem potuit exemplarium numerum collegit, atque juxta illa

editionem quam potuit exactissimam procuravit. Obsoletis variorum locorum nominibus notiora substituit, omnia ex ordine digessit, atque in omnibus Libris sacris veteribus characteribus hebraïcis chaldaïcos, quibus Judæi tempore captivitatis septuaginta annorum adsueverant, juxta communem eruditorum opinionem, substituit. Arbitrantur tamen nonnulli, Canonem Judæorum ante Machabæorum tempora tribus aut quatuor sæculis ante Christum ab auctore incerto concinnatum fuisse. Confectum clausumque canonem Synagoga approbavit. Libros vero, qui dein conscripti aut detecti fuerunt, ac fragmenta, quæ in amplioribus detectis codicibus Danielis ac Estheris inventa sunt, noluerunt Judæi, innovationum inimicissimi, canoni inserere, ne illum immutarent.

Distribuebant Judæi totam sacram Scripturam in viginti dnos libros, juxta numerum litterarum sui alphabeti. Nonnulli tamen separantes librum Ruth a libro Judicum, ac Lamentationes Jeremiæ ab ejus Prophetia, numerabant libros viginti quatuor, juxta normam alphabeti græci [1], quod et auctores Thalmudis secuti sunt.

En qua ratione Flavius Josephus (Lib. 1, § 8. contra Apionem) Libros sacros juxta Hebræorum usum recenseat.

5. Libri Moysis seu Pentateuchus.	1. Genesis.
	2. Exodus.
	3. Leviticus.
	4. Numeri.
	5. Deuteronomium.
13. Prophetarum.	1. Josue.
	2. Judices et Ruth.
	3. Libri Samuelis 2.
	4. Libri Regum 2.
	5. Libri Paralipomenon 2.
	6. Esdras et Nehemias.
	7. Esther.
	8. Isaïas.
	9. Jeremias et Lamentationes.
	10. Ezechiel.
	11. Daniel.
	12. Prophetæ minores 12.
	13. Job.
4. Aliorum.	1. Psalmi.
	2. Proverbia Salomonis.
	3. Ecclesiastes.
	4. Canticum Canticorum.
22.	22.

[1] Vide Hier. in Prologo galeato.

§ V. — Canon Protestantium.

8. Acatholicorum canon semper varius fuit. Lutherus, primique Protestantes e catalogo Librorum sacrorum rejecerunt omnes libros deuterocanonicos veteris Fœderis ac fere omnes deuterocanonicos novi Fœderis : Epistolam scilicet ad Hebræos, Epistolam Jacobi et Judæ, secundam Petri, secundam et tertiam Joannis ac Apocalypsin.

Calvinus, ejusque primi asseclæ, pariter ex albo Librorum sacrorum ejecerunt omnes libros deuterocanonicos veteris Testamenti; deuterocanonicos autem novi Testamenti retinuerunt.

Protestantes autem ideo potissimum dictos libros respuerunt quod se iis nimium urgeri sentiebant. Mos jam invaluerat apud antiquos hæreticos, ut observat S. Hieronymus: *Ut quidquid contrarium sua dogmati viderant, vel eraderent, vel etiam integre repudiarent.*

Acatholici vero non pauci hoc nostro tempore fatentur, licet libros deuterocanonicos veteris Fœderis ut canonicos non agnoscant, majores suos odio potius Romanæ Ecclesiæ, quam gravibus rationibus ductos, libros deuterocanonicos ex canone delevisse, et dubia, ex eorum argumento adversus illorum canonicam auctoritatem petita, facile solvi posse. Fatentur hosce libros ob doctrinæ excellentiam, et nationis judaïcæ historiam, ob vaticiniorum intelligentiam, ad quam necessariæ sunt Machabæorum historiæ, atque ob præcepta saluberrima, quibus libri Sapientiæ ac Ecclesiastici potissimum abundant, maximæ utilitatis, lectuque dignissimos esse.

Canon autem hodiernus novi Fœderis protestantium idem est, saltem communius in Germania ac ille catholicorum. Recentiores tamen nonnulli Protestantes dubia movent de cap. 1 ac 2 S. Matthæi, de 12 ultimis versibus capitis ultimi S. Marci, de cap. 21 S. Joannis et de ejus Apocalypsi. Eorum difficultates suo loco solvemus.

§ VI. — Canon catholicorum, seu Concilii Tridentini, conformis est præcipuarum Ecclesiarum antiquarum canonibus, plurimorumque Patrum quinque primorum sæculorum scriptis; quare Concilium Tridentinum illum merito condidit.

9. Hic sermo non est de libris protocanonicis veteris Fœderis de quorum canonica auctoritate, utpote universali traditione nixa, Judæi ac protestantes cum catholicis conveniunt. Nec hic quæstio est de libris protocanonicis novi Fœderis, quos pariter universali traditioni innixos, Acatholici nobiscum ut vere cano-

nicos venerantur. Propositio libros deuterocanonicos respicit.

Tempore S. Augustini, sæculo quinto, nonnullæ Ecclesiæ particulares de numero Librorum sacrorum nondum consentiebant; quod mirum non est, tum quod Ecclesia nullum adhuc Librorum sacrorum canonem condidisset, tum quod multa scripta Apostolorum ad Ecclesias particulares primitus directa fuissent, quæ proinde tam cito in notitiam omnium omnino Ecclesiarum particularium pervenire haud poterant, et de quorum authenticitate ac auctoritate consequenter nondum certo constare poterat. S. Augustinus autem (*Lib. 2. de Doctrina christiana, c.* 8.) præclaram de admittendis Sacris Scripturis tradit regulam.

Hanc Concilium Tridentinum secutum est. « In canonicis Scripturis, ait Augustinus ibidem, Ecclesiarum catholicarum quam » plurium auctoritatem sequatur (christianus). Tenebit itaque » hunc modum in scripturis canonicis, ut *eas, quæ ab omnibus* » *Ecclesiis accipiantur*, præponat iis, quas *quædam* non accipiunt, » in iis vero, quæ non accipiuntur ab omnibus, præponat eas » quas *plures gravioresque* accipiunt iis, quas pauciores *minorisve* » *auctoritatis Ecclesiæ* tenent. *Totus autem Canon scripturarum*, in » quo istam considerationem versandam diximus, his libris con» tinetur; » addit dein S. Augustinus Canonem Librorum sacrorum, qui Conciliorum Hipponensis et Carthaginensium (de quibus mox) fuit, et qui conformis est Canoni Tridentino. Scivit itaque S. Augustinus Libros sacros, quorum eumdem Canonem, ac postea Concilium Trid. condidit, a pluribus gravioribusque Ecclesiis ut canonicos haberi; secus enim illos juxta propriam suam regulam in Canonem non redegisset.

10. Cum nonnulli de librorum deuterocanonicorum auctoritate dubitarent, Concilium Hipponense anno 393 celebratum, et Concilia Carthaginensia annis 397 et 419 habita, eosdem libros, ac Tridentina Synodus, Canonicos declararunt. Concilium vero Carthaginense anni 397 Canone 47 rationem addidit, dicens: « A Patribus ista accepimus in ecclesia legenda. »

11. S. Innocentius I. R. P., anno 405, eumdem Librorum sacrorum Canonem, qui in Concilio Tridentino reperitur, transcripsit in epistola ad Exuperium episcopum Toletanum, adjungens, se ei respondere « quid sequendum vel docilis ratio suaderet, vel auc» toritas lectione ostenderet, vel *Custodita series temporum* » probaret. »

12. Gelasius R. P. in Concilio Romano anno 494 celebrato eosdem libros ut canonicos recensuit, quos postea recensuit Concilium Tridentinum. Ex quibus liquet potiores Ecclesias,

Romanam nempe et Africanam, eumdem sæculo quinto Canonem habuisse, quem postea texuit Synodus Tridentina.

13. Eugenius IV R. P. in decreto ad Armenos anno 1441, eosdem libros, eisdemque nominibus enumeravit, quos dein enumeravit Concilium Tridentinum.

14. Eumdem Tridentinæ Synodi Canonem agnovit Ecclesia Græca hodierna; hæc enim a Protestantibus sæculo septimodecimo invitata ad se illis jungendam, celebrato Hierosolymis sub Patriarcha Dositheo anno 1670 Concilio, synodali responso Protestantibus dato de libris in Canone Tridentino contentis professa est : « Hos omnes judicamus esse canonicos, et sacram » Scripturam declaramus, quoniam eos tradidit *antiqua consuetudo,* » *seu potius Ecclesia catholica.* » Quibus verbis antiquæ Ecclesiæ Græcæ traditionem de Libris canonicis testatur.

15. Inter libros sacræ Scripturæ retulerunt,

Ex veteri Fœdere,

1° Librum Estheris

Sæculo tertio Origenes; sæc. quarto S. Epiphanius, S. Hieronymus, S. Hilarius, S. Basilius Magnus, S. Chrysostomus; et sæc. quinto S. Augustinus :

2° Librum Tobiæ

Sæculo tertio Clemens Alex., S. Cyprianus, et Origenes; sæc. quarto S. Ambrosius, S. Basilius Magnus; et sæc. quinto S. Augustinus :

3° Librum Judithæ

Sæculo primo S. Clemens Rom.; sæc. tertio Clemens Alex., Origenes et Tertullianus; sæc. quarto S. Ambrosius et S. Hieronymus; sæc. quinto S. Augustinus :

4° Librum Sapientiæ

Sæculo secundo S. Irenæus; sæc. tertio Clemens Alex., Origenes, Tertullianus et S. Cyprianus; sæc. quarto Eusebius Cæs., S. Basilius Magnus, S. Hilarius, S. Epiphanius et Lactantius :

5° Librum Ecclesiastici

Sæculo tertio Clemens Alex., Origenes, Tertullianus et S. Cyprianus ; sæc. quarto S. Athanasius, S. Basilius Magnus, S. Ephrem , S. Epiphanius et S. Ambrosius; sæc. quinto S. Augustinus, et S. Fulgentius :

6° Libros Machabæorum, primum et secundum,

Sæculo tertio Clemens Alex., Origenes, Tertullianus et S. Cyprianus; sæc. quarto Lucifer Calarit., S. Gregorius Naz. et S. Ambrosius; sæc. quinto. S. Augustinus.

7° Epistolam Jeremiæ genuinum hujus prophetæ ac divinum opus esse attestantur sæc. tertio S. Cyprianus; sæc. quarto S. Hilarius et S. Athanasius. Auctor secundi Machabæorum, c. 2, 1—2. ex hac epistola testimonium refert:

8° Librum Baruch, quem plures Patres sub nomine Jeremiæ recensent (n. 21, resp.), Scripturæ sacræ adnumerarunt sæc. quarto Eusebius Cæs., S. Athanasius, S. Basilius Magnus, S. Cyrillus Hieros. et S. Chrysostomus. Propheta Daniel nonnulla ex libro Baruch in suam prophetiam transtulit:

9° Hymnum trium puerorum, historiam Susannæ et historiam Beli ac Draconis ad sacram Scripturam pertinere, constat, quod Patres Librum Danielis sine ulla restrictione Scripturæ S. adnumerarint. In specie Susannæ historiam Scripturæ sacræ accensuerunt sæc. primo S. Ignatius Martyr; sæc. tertio Origenes; sæc. quarto S. Athanasius, S. Gregorius Naz. et Ruffinus Aquil.; sæc. quinto S. Fulgentius.

Ex novo Fœdere,

Epistolam secundam S. Petri

Sæculo secundo S. Irenæus, sæc. tertio Origenes, sæc. quarto Eusebius Cæs., S. Cyrillus Hieros., S. Hieronymus, S. Epiphanius, S. Athanasius, S. Macarius, Firmilianus, auctor Synopseos, Novatianus, et sæc. quinto S. Augustinus:

Secundam et tertiam Epist. S. Joannis

Sæc. secundo S. Irenæus, sæc. tertio Clemens Alex., Tertullianus, sæc. quarto S. Athanasius, S. Ambrosius, S. Cyrillus Hieros. et S. Hieronymus, sæc. quinto S. Augustinus:

Epistolam ad Hebræos

Sæc. primo S. Clemens Rom.; sæc. secundo Patres illam sacræ Scripturæ accensuisse testatur Origenes; sæc. tertio Clemens Alex., Origenes, Dionysius Alex.; sæc. quarto Eusebius, S. Athanasius, S. Epiphanius, et sæc. quarto S. Augustinus.

Epistolam S. Jacobi

Sæc. secundo S. Irenæus; sæc. tertio Clemens Alex., Origenes, Tertullianus; sæc. quarto Eusebius Cæs., S. Hilarius, S. Epiphanius, S. Athanasius, S. Chrysostomus, S. Ambrosius, S. Hieronymus; et sæc. quinto S. Augustinus:

Epistolam S. Judæ

Sæc. tertio Clemens Alex. Origenes et Tertullianus; sæc. quarto S. Epiphanius, S. Cyrillus Hieros., S. Gregorius Naz., S. Hieronymus, et Ruffinus; sæc. quinto S. Augustinus:

Apocalypsin

Sæc. secundo S. Irenæus, Melito Sardensis et S. Justinus; sæc. tertio Clemens Alex., Origenes, Tertullianus; sæc. quarto Eusebius Cæsar., S. Hilarius, auctor Synopseos, S. Epiphanius, S. Basilius Magnus, S. Gregorius Naz.; et sæc. quinto S. Augustinus.

Caput ultimum S. Marci canonicum esse testantur S. Irenæus, qui ex eo testimonium profert, ac S. Augustinus, qui illud cum dictis aliorum Evangelistarum conciliat.

Historiam de sudore sanguineo Christi, et apparitione angeli eum consolantis, Luc. 22, 43—44, canonicam esse probant S. Irenæus, S. Augustinus, ac consensus græcorum, latinorum, syriacorum ac arabicorum codicum, qui illam recensent.

Historiam de Muliere adultera, Joan. 8, 2—12., canonicam esse testantur Ammonius Alex., auctor Synopseos, S. Ambrosius, S. Hieronymus, S. Augustinus, ac codices, quos Complutenses et Anglicani Editores Bibliorum Polyglottorum contulerunt [1]. Et en quam conformis sit Canon Tridentinus præcipuarum Ecclesiarum antiquarum Canonibus, plurimorumque Patrum quinque primorum sæculorum scriptis!

16. His adde, Argumentum ipsum librorum deuterocanonicorum, utpote, qui, ut libri protocanonici, præceptis saluberrimis, divinisque veritatibus pleni sunt, in eorum canonicitatis gratiam militare.

17. Tandem codex Versionis Italæ apud Cassiodorum omnes libros deuterocanonicos inter divinas scripturas recenset. Quis autem crederet, versionem hanc, Apostolorum fere temporibus, ut creditur, confectam, inter omnes versiones principem, a Latinis Ecclesiis universaliter usurpatam, ac quæ Ecclesiam Occidentalem etnascentem fovit, et adolescentem sustentavit, absque ullo discrimine complexam esse libros canonicos et apocryphos?

Hinc Concilium Tridentinum adversus Protestantes, libros deuterocanicos ex canone et ex Ecclesiis eliminatos volentes, merito edixit : « Si quis libros ipsos integros, cum omnibus suis partibus, » prout in Ecclesia Catholica legi consueverunt, et in veteri vul- » gata latina editione habentur, pro sacris et canonicis non susce- » perit... anathema sit [2]. »

18. Testibus autem Pallavicini et Sarpi [3], cum Patres Tridentini de condendo Librorum sacrorum Canone deliberarent, nonnulli

[1] Vide opera Patrum hic citatorum apud cl. Wiest Theologiæ Dogm. T. p. 582, edit. Ingotstadii 1790.—[2] Conc. Trid. Sess. 4.—[3] Pallavic. Historiæ Conc. Trid. t. 6, n. 4. Antv. 1670; Sarpi, Histoire du Concile de Trente, l. 2, p. 140, Amst. 1686.

contenderunt libros deuterocanonicos in separatum Canonem referendos esse; sed tandem omnes sessioni præsentes, quadraginta et octo scilicet episcopi, ac quinque cardinales consenserunt, ut omnes libri uno ordine recenserentur, prout sessione quartâ leguntur (vide n. 5). Cl. Lamy et Jahn distinctionem inter libros proto ac deuterocanonicos adhuc subsistere existimant, sed id alii negant. Cl. Jahn libros deuterocanonicos veteris Fœderis in secundo Canone collocat[1], tum quod apud Judæos extra canonem fuerunt, ac a nonnullis antiquis Patribus ut dubiæ fidei habiti, aut etiam rejecti fuerunt, tum ob aliquorum difficultates intrinsecas.

« Diversis Canonibus diversarum Ecclesiarum antiquarum nititur, ait Cl. Lamy, distinctio qua Sixtus Sinensis et Bellarminus » cum omnibus eruditis collocant libros Scripturæ sacræ in tribus » classibus. In prima ponunt ab omni tempore ut canonicos receptos; in secunda reponunt illos, qui nonnisi successu temporis » recepti fuerunt, sed qui semper in Ecclesiis lecti fuerunt, et qui » ideo *ecclesiastici* nuncupati fuerunt, ut distinguerentur a canonicis. In tertia classe sunt illi, qui numquam in Ecclesia lecti » fuerunt, et apocryphi vocantur...

» Magnæ fiunt objectiones adversus historias Tobiæ, Judith et » Susannæ, de quibus ne verbum quidem occurrit in libris Regum » et in Fl. Josepho. Cæterum quocumque tempore contigisse ponantur, difficillime conciliantur cum eis, quæ reperiuntur in libris » Protocanonicis, inveniuntur autem omnes istæ difficultates » explicatæ in doctis commentariis. SS. Patres cogitasse videntur » hos libros esse utiles et ad ædificandum aptos, quin historiæ » veritatem attenderent, quemadmodum liber Jobi foret ad instructionem aptissimus, licet Job numquam extitisset. Ex epistola Africani ad Origenem, et ex hujus responsione ad illum, » concludere possumus a primis Ecclesiæ sæculis alios historiam Susannæ veram, alios autem credidisse falsam. Aliqui » libros Tobiæ, Jobi et Judith pro parabolis et allegoriis habuerunt[2].»

Fatemur et nos in nonnullis libris deuterocanonicis occurrere difficultates, quæ non adeo commode solvuntur, ac difficultates librorum protocanonicorum, illasque antiquitus nonnullos catholicos induxisse, ad illos libros dubiæ fidei habendos, vel etiam rejiciendos. Verum multæ difficultates, quæ olim a quibusdam jactabantur, nimis a longe petitæ ac detortæ erant. Majoribus horum librorum difficultatibus satisfacere conabimur, penesque

[1] Jahn, Introd. in lib. S. V. F. Sect. 4. § 216. Edit. Viennæ 1804. — [2] Lamy, Apparat de la Bible, l. 2, ch. 2. Edit. de Paris 1697.

æquum lectorem judicium erit, utrum libri deuterocanonici a protocanonicis adhuc distingui mereantur, necne. Patebit autem, veteres Protestantes præoccupatis opinionibus odioque Romanæ Ecclesiæ actos fuisse (n. 8), dum libros deuterocanonicos ex Ecclesiis eliminatos vellent.

DIFFICULTATES GENERALES CANONIS.

§ VII. — Silentium Christi et Apostolorum de libris deuterocanonicis veteris Fœderis, ac horum librorum a canone Judæorum absentia.

19. *Obj.* 1° Christus et Apostoli, aiunt, sæpius citarunt libros protocanonicos veteris Fœderis, sed numquam libros deuterocanonicos. 2° Judæi nunquam in suo Canone habuerunt libros deuterocanonicos.

Resp. Christus et Apostoli etiam nonnullos libros protocanonicos veteris Fœderis, numquam citarunt, ut libros Judicum, Ruth, etc.; quare si dumtaxat canonici essent libri ab illis allegati, nec omnes protocanonici tales forent.

Christus et Apostoli modo textus ex libris particularibus, modo Scripturam sacram generaliter allegabant, et hoc ultimo modo intelligebant sane illos Libros Sacros, queis Judæi divinam auctoritatem tribuebant; sed cum numquam Librorum sacrorum canonem texuerint, quæstio ex eorum testimoniis sive generalibus sive particularibus solvi nequit. Hinc videndum quinam libri apud Judæos divina auctoritate gauderent. Libros protocanonicos divinam apud Judæos habuisse auctoritatem, universalis eorum traditio testatur, deuterocanonicos autem æquali fere apud illos gavisos esse auctoritate, probant sequentia.

Fl. Josephus (*L. 1, contra Apionem*, § 8) ait, libris eorum ab Artaxerxis temporibus, quibus ipsorum Canon confectus est, compositis, magnam ab eis venerationem fuisse exhibitam; dicit autem illos non tanta gavisos esse auctoritate, quanta gaudebant protocanonici, quod successio hagiographorum, seu scriptorum inspiratorum, haud satis certa videretur. — R. Maïmonides testatur (*in More Nbochim, part. 2, cap.* 45), apud Judæos duplicis generis hagiographa extitisse; alia dicebantur a Spiritu sancto per secundum prophetiæ gradum *Ruach hakkodesch* inspirata fuisse, quæ scripta secundum eminentiam appellata *Chetubim*, in Judæorum Canone erant. Alia credebantur post captivitatem, dum nobiliora prophetiarum genera defecerant, equidem a Deo inspirata, sed nonnisi per *Bathchol*, filiam vocis. Quæ ultima scripta in eorum Canone non erant. — S. Hieronymus refert (*Præf. in*

lib. Judith et Tobiæ), libros Judith et Tobiæ inter hagiographa, seu scripta sacra, a Judæis legi consuevisse. — Junilius, in Africa episcopus, scribit (*de Partit. divin. leg.* c. 3.), libros deuterocanonicos a Judæis recipi, cum aliquo tamen discrimine inter protocanonicos. — *Thalmudici* ipsi hisce libris utuntur, licet eos non laudent. — Quamvis canon Judæorum Palæstinensium illos libros non continuerit, dubitari haud potest, quin fuerint in *versione alexandrina* LXX Interpretum, et cum ipsa Ecclesiis traditi ab Apostolis. Nisi enim hoc factum fuisset, non intelligeretur, quomodo pleræque Ecclesiæ eos sine diffidentia a Judæis suscepissent. Cæterum id omnes manuscripti codices probant, ac Apostoli innuunt, qui sententias ex libris Sapientiæ, Ecclesiastici, Tobiæ et Machabæorum allegant[1].

2° Ratio autem, cur Judæi libros deuterocanonicos suo Canoni non inseruerint, esse videtur, quod conscripti aut detecti, amplioresque codices librorum Estheris et Danielis reperti fuisse videntur, postquam illorum canon confectus (n. 7), clausus et a synagoga approbatus esset; noluerunt nempe suum Canonem immutare hosce libros illi inserendo. Interim illos magna veneratione prosecuti sunt; sed discrimen eos inter et protocanonicos instituebant.

§ VIII. — Absentia librorum deuterocanonicorum a Canone nonnullorum antiquorum Patrum, et Concilii Laodiceni.

20. *Obj.* Melito Sardensis sæc. secundo episcopus, dicunt, Origenes, S. Epiphanius, S. Gregorius Naz., S. Hieronymus, ac celebre Concilium Laodicenum, nonnisi libros protocanonicos in suis canonibus Librorum sacrorum collocant.

Resp. Cum Judæi discrimen inter libros proto ac deuterocanonicos instituerent hosque ultimos in suo Canone haud recenserent, factum est, ut nonnulli antiqui Patres Ecclesiæ libros deuterocanonicos more Judæorum in suis Canonibus haud collocarent. Sic Melito peragrato Oriente consultisque Judæis Palæstinensibus, Onesimo, ipsum hac de re consulenti, Των ὁμολογουμενων της Παλαιας Διαθηκης καταλογον, *librorum non controversorum catalogum* misit, in quo deerant libri deuterocanonici veteris Fœderis, immo libri Esther et Nehemias. Librum Esther nonnulli alii antiqui Patres pariter in Canone non recensent. Cur id? obscurum est (conf. n. 233).

Exinde autem quod Melito scripserit Canonem librorum ὁμολογουμενων, *haud controversorum*, observante Eusebio, liquet,

[1] Vide Cl. Huetium, Demonstratio Evangelica.

tum fuisse libros ἀντιλεγομένους, *controversos*, omnesque de numero Librorum sacrorum veteris Fœderis haud consensisse.

Origenes equidem Canonem, illi Melitonis quoad substantiam similem, confecit [1], sed pariter juxta Hebræorum testimonium; immo ibi libros Machabæorum extra Canonem diserte collocat. Interim in aliis suis scriptis libros Machabæorum [2], historiam Susannæ, libros Tobiæ, Judith [3] et Ecclesiastici [4], ut Scripturam Divinam citat, atque ex eis argumenta deduxit. Observat autem generatim [5], veteres Judæos plures scripturæ partes in Canonem non retulisse, eo quod nationi suæ probro erant, divinam autem providentiam disposuisse, ut Christiani hos quoque libros agnoscerent.

S. Epiphanius, S. Gregorius Naz., S. Hieronymus ac nonnulli alii prisci Patres, equidem solos libros protocanonicos in Canone veteris Fœderis enumerant; sed id probat dumtaxat, quod Libros sacros de quorum canonica auctoritate omnes consentiebant, recensere voluerint, non item illos de quorum auctoritate nonnulli disputabant, ob discrimen, quod Judæi inter hos libros et inter protocanonicos faciebant.

Interim S. Epiphanius ut Scripturam sacram citat libros Sapientiæ et Ecclesiastici, S. Gregorius Naz. ut libros sacros allegat Baruch, Sapientiam, Ecclesiasticum ac historiam Susannæ, atque Hieronymus inter alia citans caput 3 Sapientiæ: « Dicente Scrip» tura, inquit, in malevolam animam non intrabit sapientia [6], » et allegando caput 22 Ecclesiastici: « divina, ait, Scriptura loquitur: » Musica in luctu importuna narratio [7]. »

Hieronymus Præfatione in libros Salomonis equidem dicit: « Sicut Judith et Tobiæ et Machabæorum libros legit quidem Ec» clesia, sed illos inter canonicas scripturas non accipit; sic hæc » duo volumina (Sapientiæ et Ecclesiastici) legat ad ædificatio» nem plebis, non ad auctoritatem ecclesiasticorum dogmatum » confirmandam. »

Ast ne S. Hieronymus secum ipse pugnet, dicendum est eum voluisse dicere, quod hi libri, cum ab omnibus Ecclesiis particularibus non eodem cum protocanonicis loco ponerentur, haud magna auctoritate pollerent adversus eos, qui illorum auctoritatem canonicam haud agnoscebant. S. Hieronymum libros Sapientiæ et Ecclesiastici ut reliquam Scripturam sacram veneratum esse, ex textibus inde allegatis vidimus.

[1] Euseb. Hist. Eccles. lib. 6. c. 18. — [2] Comment. in Joan. — [3] Contra Julium Africanum. — [4] Contra Celsum, l. 8. — [5] Cont. Jul. Afric. — [6] Comment. in c. 18 Jerem. — [7] Epist. 34 ad Julianum.

In Præfatione in Danielem ait adhuc S. Hieronymus : « Daniel » apud Hebræos nec Susannæ habet historiam, nec hymnum » trium puerorum, nec Belis Draconisque fabulas. »

Verum Libro 2, c. 9, Apologiæ adversus Rufinum, dicit, se ita locutum esse ex Judæorum sententia : « quod autem refero, in- » quit, quid adversum Susannæ historiam, et hymnum trium pue- » rorum, et Belis Draconisque fabulas, quæ in volumine hebraïco » non habentur, Hebræi soleant dicere, qui me criminatur stul- » tum, se sycophantem (calumniatorem) probat; non enim quid » ipse sentirem, sed quid illi contra nos dicere solent, explicavi. » Conf. n. 374.

Concilium Laodicenum revera libros deuterocanonicos veteris Fœderis in suo Canone non recenset; sed id evincit tantummodo, hoc Concilium noluisse eodem loco ponere libros, de quorum auctoritate nonnullæ Ecclesiæ particulares adhuc dubitabant, non vero quod judicaverit hosce libros non esse sacram Scripturam.

Aliunde hoc Concilium, circa annum Christi 372 a viginti duobus episcopis celebratum, tantum est particulare. Recenset autem ex novo Testamento omnes libros qui reperiuntur in canone Tridentino, sola Apocalypsi excepta.

Ex harum difficultatum solutione liquet, Judæos ac nonnullos antiquos Patres in suis Canonibus discrimen instituisse inter libros proto ac deuterocanonicos veteris Fœderis. Illos autem hosce ultimos libros ut sacram Scripturam non habuisse, nullo argumento evincitur, immo contrarium vidimus. Etsi etiam nonnulli Patres de illorum auctoritate dubitassent, aut varia variis in locis scripsissent, hæc principaliorum pluriumque Ecclesiarum auctoritati minime officerent.

§ IX. — Difficultates Canonum Conc. Carthag. ann. 397 Gelasii, Innocentii I, Eugenii IV, et Concilii Tridentini.

21. *Obj.* 1° Canon 47, qui ex Concilio Carthaginensi anni 397 allegatur, hujus concilii non est, ad finem enim hujus concilii legitur : « Hoc etiam fratri et consacerdoti nostro Bonifacio, vel » aliis earum partium episcopis innotescat. » At anno 397, quo hoc concilium celebratum est, non Bonifacius, sed Siricius Rom. Pontifex fuit.—Hoc Concilium Carthaginense in Canone 47 omittit librum Baruch, uti et Codex canonum Ecclesiæ Africanæ.

2° Decretum sub Gelasii nomine citatum, Cavæo spurium videtur, quia aliqui antiqui codices id R. P. Damaso attribuunt, et Baronius ipse partem hujus decreti ex concilio sub Damaso refert. Codex Juriensis illud Papæ Hormisdæ tribuit, et Aldhelmus ip-

sum exhibet tacito Gelasii nomine. — Gelasii in decreto omittitur liber Baruch, et unus dumtaxat recensetur liber Esdræ, et unus liber Machabæorum.

3° Epistola Innocentii I ad Exuperium dubiæ est auctoritatis.

4° Decretum Eugenii IV conditum est quando Græci ex Concilio Florentino digressi jam erant.

5° Concilium Tridentinum non potuit judicium ferre de Scripturis, utpote ipsis haud superius. — Patres Tridentini numerum librorum canonicorum determinare non potuerunt, nisi juxta specialem revelationem, aut juxta traditionem Ecclesiarum; specialem revelationem non habuerunt, et traditio Ecclesiarum origine tenus non fuit unanimis, ut S. Augustinus (*l.* 2 *de Doctrina christiana, c.* 8), sæculo quinto testatur. — Scriptura est lucerna, lumen, evidenter credibilis; juxta Ps. 118, 105 seipsam manifestat.

Resp. 1° Allegata subscriptio pertinet ad Concilium Carthaginense anni 419, ut observat Harduinus in recensione Præfati Canonis. Hoc concilium sub Bonifacio I habitum fuit, et in illo inter solemniter confirmatos canones priorum conciliorum Africanorum reperitur dictus canon 47 concilii carth. an. 397. — Sacræ antiquitatis haud prorsus ignaris notum est, librum Baruch sub nomine Jeremiæ, cujus Baruch amanuensis fuit, ab antiquis scriptoribus ecclesiasticis comprehendi solere. Patet id inter alia ex S. Augustino (*l.* 18 *de Civitate Dei, c.* 53), et ex collatione textuum libri Baruch a S. Cypriano, Clemente Alex. et S. Ambrosio citatorum[1]. Hinc etiam dictum Concilium Carth., *canon* 24, *Codicis Ecclesiæ Africanæ* et *Gelasius* R. P. hunc librum sub nomine Jeremiæ comprehenderunt.

2° Cavæi conjecturam refellunt auctores antiquissimi, ut Hincmarus Rhemensis, Burkardus Wormatiensis, Lanfrancus, etc., ac omnes actorum Conciliorum collectores, qui decreti Gelasii mentionem expressam faciunt. Si autem decretum hoc reapse Papæ Damasi esset, quid inde? eo profecto antiquius ac venerabilius foret; ast communi criticorum judicio Gelasio vindicatur. — Gelasius librum Baruch sub nomine Jeremiæ comprehendit, ut et alii antiqui Patres fecerunt. Unum autem librum Esdræ, et unum Machabæorum commemoravit, eo quod in duobus utrimque libris, una fere eademque refertur historia. Hebræi equidem 2. libros Regum, 2 Paralip., et 12 libros Prophetarum minorum

[1] Cyprian. Testim. lib. 2. cap. 6. Clem. Alex. Pædag. lib. 1. c. 10 et l. 2. c. 2. Ambros. Serm. 18. in Ps. 118.

nomine unius libri recensebant (conf. n. 7). Cæterum in aliis antiquissimis Decreti Gelasii codicibus, teste Harduino, legitur: Duo libri Esdræ, et duo libri Machabæorum.

3° Gratuita assertio gratis negatur. Celeberrima hæc Innocentii I Epistola ab omnibus bonis criticis huic Pontifici adscribitur, et Dionysius Exigŭus, sæculi sexti scriptor, illam jam refert.

4° Decretum hoc ab Eugenio quarto publica in sessione, Romæ in Ecclesia Lateranensi habita, latum fuit. Num, quod Græci discesserant, illud nulla auctoritate pollet? Scimus Ecclesiam Græcam eumdem Librorum sacrorum Canonem habuisse (conf. n. 14); an quid aliud requiritur?

5° Necesse haud est, ut Concilium Trid. sit Scripturis sacris superius, ad decernendos Libros sacros, et ad judicandum juxta traditionem Ecclesiarum, Libros Deuterocanonicos esse Scripturam sacram. — Patres Tridentini ad determinandum numerum Librorum sacrorum nec revelatione speciali, nec consensu omnium Ecclesiarum antiquarum physice unanimi indiguerunt, secuti sunt præclaram regulam S. Augustini (*Lib. 2, de Doct. Chr. c. 8.*), quod in determinandis Scripturis sacris sequenda sit major potiorque pars Ecclesiarum, quæ in testanda traditione a vero aberrare haud potest. — Scriptura, quam constat esse sacram Scripturam, est sane lucerna, lumen et evidenter credibilis, semetipsam manifestans; sed prius ex traditione, aut ex Ecclesiæ declaratione, constare debet, quænam scriptura sit Scriptura sacra.

Nota. Difficultates particulares Librorum Deuterocanonicorum vide ubi de his libris agimus.

§ X. — De Libris Apocryphis.

22. Libri publice prælegi haud soliti Ἀπόκρυφοι, *Apocryphi*, seu *occulti*, dicti sunt. A quarto autem sæculo Apocryphi dicuntur libri, qui sunt extra Canonem. Duæ dantur librorum Apocryphorum classes.

Prima complectitur libros *pseudoepigraphos*, eosque, qui licet a bonis auctoribus scripti, utilitatem legentibus afferre possent, ex albo tamen librorum sacrorum exclusi sunt. Hujusmodi sunt liber III et IV Esdræ, III et IV Machabæorum, Oratio regis Manassis, bonis sensibus plena, de qua II Paralip. 33, 19 fit mentio, tamquam e sermonibus Hosaï repetita, Psalmus XLI, aliquibus editionibus LXX Interpretum additus, tamquam compositus a Davide post devictum Goliath, Prologus ad librum Ecclesiastici,

Præfatiuncula ad Lamentationes Jeremiæ, et Appendices græci ad caput 2 et ultimum Jobi.

Secunda classis continet libros, qui vel a Rabbinis, vel ab Hæreticis, vel ab impiis conscripti, mendacia et errores tradunt, cujusmodi sunt : Psalmi Adami et Hevæ, Liber Generationum Adæ, Evangelium Hevæ, Adscensio et Adsumptio Moysis, Parva Genesis, Testamentum duodecim Patriarcharum, etc.

Hic etiam pertinent plura antiqua Evangelia, ut Evangelium secundum Hebræos, Ægyptios, duodecim Apostolos, secundum Petrum, Paulum, Bartholomæum, Matthiam, Thomam, Andream, Philippum, Thaddæum, Barnabam, Nicodemum, Evangelium Syriacum, ac Evangelia Basilidis, et Apellis et Tatiani (conf. n. 504).

Acta Andreæ, et Philippi, et Thomæ, a Gelasio R. P. proscripta, Acta S. Petri, seu Periodi Petri, Acta S. Joannis Evangelistæ, Acta S. Philippi, Acta S. Matthiæ.

Plures Apocalypses, ut illæ Pauli, et Thomæ et Stephani[1], etc.

Critici haud conveniunt utrum ad primam classem librorum apocryphorum referenda sint : Epistola Christi ad Abgarum, vel Abagarum Edessæ regulum seu principem; Acta S. Pauli et Theclæ, Epistola S. Barnabæ, Liber Pastoris, Canones dicti Apostolorum, Constitutiones Apostolicæ nuncupatæ. Memorantur adhuc variæ epistolæ S. Pauli, v. g. ad Laodicenses, plures ad Senecam, et Senecæ ad Paulum.

§ XI. — De Libris Deperditis.

23. In sacris Bibliis fit mentio de multis libris, qui modo haud amplius extant. Tales sunt : Volumen Fœderis allegatum (Exodi, 24, 7); Liber Bellorum, citatus (Num. 21, 4); Liber justorum (Josuæ 10, 13, et II Reg. 1, 18); Liber Samuelis de lege regni (I Reg. 10, 25); 3000 Parabolæ Salomonis (III Reg. 4, 32); 1005 Cantica Salomonis, quorum omnia, ut et Parabolarum, haud existunt (ibidem): Salomonis Physica (ibid. v. 33.); Liber verborum dierum Salomonis (III Reg. 11, 14); Liber sermonum dierum Regum Judæ (III Reg. 14, 29); Liber verborum Israël (ib. v. 19); Liber Samuelis videntis, et Nathan Prophetæ, et Gad videntis (I Paralipom. 29, 29); Liber Ahiæ Silonitis, Addo videntis (II Paralip. 9, 25); Liber Semeiæ Prophetæ (II Paralip. 12, 15); Liber Jehu Hanani (II Paralip. 20, 34); Sermones Hosaï (II Paralip. 33, 19); Epistola Eliæ Prophetæ ad Regem Israël

[1] Vide de his plura in Fabritio : Codex Pseudoepigraphus veteris Testamenti, et Codex Apocryphus novi Testamenti.

(II Paral. 21, 12); Liber sacerdotii Hircani (I Machab. 16, 24); Jeremiæ descriptiones (II Mach. 2, 1). Vaticinium Henoch (Epist. Judæ, v. 14)

Porro si non omnes, saltem aliqui ex libris deperditis, hic recensitis, divinam apud Judæos habuerunt auctoritatem, illi præsertim, qui non modo in Libris sacris superstitibus citantur, sed et cum laude tituloque Prophetæ referuntur[1].

Propugnato Librorum sacrorum Canone ad eorum Divinitatem ex professo stabiliendam transimus.

[1] Vide Bonfrerium: Proloquia ad Scripturam, c. 6. et Serar. Prolog. c. 8.

CAPUT II.

DE DIVINITATE LIBRORUM SACRORUM.

§ I. — Utilitas verbi divini scripti.

24 Absolute necessarium non esse, ut Revelationes Divinæ scriptis tradantur liquet, quod Ecclesia Patriarchalis ante legem scriptam Moysis a Deo condita, conservata, atque ad posteros propagata fuerit, quin præcepta Religionis Revelatæ litteris consignata essent, et quod apud Catholicos dentur traditiones quæ ab origine scriptis mandatæ haud fuerunt. Verum verbi divini scripturam maxime utilem esse, mediumque apprime idoneum ad revelatam doctrinam posteris transmittendam, atque ad varias hominum deceptiones removendas, nemo rem rite considerans negarit.

§ II. — Necessitas inspirationis.

25. Dignante autem Deo divinas suas Revelationes nobis scripto tradere, oportet scriptores earum errori minime obnoxios esse; cum secus dubitari posset, utrum illi imbecillitate humana non cæspitavissent, falsaque veris haud admiscuissent; atque ita de ipsis Revelationibus divinis dubitandi via latissima pateret: « Ad- » misso semel, ait S. Augustinus, in tantum auctoritatis fastigium » aliquo mendacio, nulla librorum illorum particula remanebit, » quæ non utcunque videbitur vel ad mores difficilis, vel ad fidem » incredibilis[1]. »

§ III. — Notio inspirationis.

26. Veteres Patres ac antiqui theologi, generaliter, docuerunt simpliciter Libros sacros esse inspiratos. Sed cum sæculo decimo sexto in modum ipsum inspirationis inquireretur, *duplex* distincta fuit *inspiratio*.

Prima et proprie dicta inspiratio est *Revelatio*, qua Deus auctori scribenda divinitus manifestat, altera est *Auxilium divinum*, quo Deus auctorem, res illi aliunde notas scribentem, ab errore præservat. Hanc esse proprie Spiritus sancti assistentiam errores præcaventis, non vero propriam inspirationem, cum nihil inspiret, rem perpendenti patet.

[1] August. Epist. ad Hieronymum.

Inspiratio proprie dicta adest in Vaticiniis ac Mysteriis, adsistentia autem Spiritus sancti est in historicis ac doctrinalibus, quæ Scriptoribus sacris aliunde cognita erant.

27. Discrimen hoc inspirationis et assistentiæ Spiritus sancti innititur — *simplicitati actionis Dei*, qui scriptori aliunde nota non censetur revelare, cum id superfluum foret, sed illum dumtaxat ab errore in scribendo præservare, cum hoc sufficiat, ut ejus scriptura sit divinæ auctoritatis; — *magnæ styli differentiæ*, quæ inter Scriptores sacros reperitur, ut Isaïam virum nobilem inter ac Amos bubulcum; Deum enim cujusque scriptoris genio ita sese accommodasse, ut ei consequenter ad suam indolem verba dictaret, gratuita est assertio, numquam probata : quare juxta communem Critices de scriptis judicandi regulam : « Magna styli diversitas diversum diversi auctoris laborem evincit; » — *Differentiæ* quoad verba, qua varii Scriptores sacri eamdem rem referunt : sic forma consecrationis, quæ sane a Christo una ratione prolata est, aliis verbis refertur a S. Matthæo, 26, 28; aliis a S. Marco, 14, 24; aliis a S. Luca, 22, 20; et aliis a S. Paulo, I Corinth. 11, 25 (confer et Matthæi 5, 17, et Marci 1, 11); — *Labori*, quem auctores theopneusti in scribendo senserunt; auctor enim I Machabæorum 2, 27 : « Et nobis quidem ipsis, ait, qui hoc opus breviandi causa suscepimus, non facilem laborem, immo vero negotium plenum vigiliarum et sudoris assumpsimus; » secundo vero Machabæorum, 15, 39 : « sin autem minus digne, inquit auctor, concedendum est mihi; » — *Solœcismis*, aliisque styli defectibus[1].

28. *Inspiratio ad scribendum* vocantur interior excitatio, qua Deus auctorem theopneustum movet ad scripto mandanda quæ ipsi divinitus vel humanitus nota sunt.

§ IV. — Controversiæ de modo inspirationis.

29. Quousque inspiratio proprie dicta se extendat, nec Christus nec Apostoli definierunt. Hinc alii Patres Ecclesiæ in rebus, quæ aliunde Scriptoribus sacris notæ erant, nonnisi immunitatem ab errore tuebantur, alii vero omnia Scripturæ sacræ verba proprie inspirata esse contendebant, sed hi aliis in locis solam precautionem ab erroribus quoad res Scriptoribus aliunde cognitas adstruebant; cum autem omnes de substantia rei convenirent, lis eos inter exorta non est.

Verum posterioribus sæculis controversia haud exigua inter

[1] Conf. Herm. Goldhagen, Introduct. in S. Script. Part. 1.

Theologos scholasticos nata est. Alii arreptis textibus Patrum strictam in omnibus inspirationem præ se ferentibus digladiabantur, atque inspirationem strictissimam in omnibus propugnabant; alii vero textibus Patrum solam immunitatem ab erroribus defendentibus innixi, liberaliorem inspirationis notitiam tuebantur. Hinc variis in regionibus varia de inspirationis modo sententia prævalebat. Concilium Tridentinum Deum utriusque Testamenti auctorem esse dixit (Sess. 4. Decr. de Can. Script.), sed litem scholasticam haud diremit, cum hoc in utraque sententia verissimum sit.

30. Liberaliorem inter alios de inspiratione notitiam anno 1586 in thesibus publicis Lovanii propugnarunt Lessius et Hamelius Societatis Jesu, statuentes: 1° Ut aliquid sit Scriptura sacra non est necessarium singula ejus verba inspirata esse a Spiritu sancto. 2° Non est necessarium ut singulæ veritates et sententiæ sint immediate a Spiritu sancto scriptori inspiratæ. 3° Liber aliquis, qualis forte est II Machabæorum, sine assistentia Spiritus sancti, scriptus, si Spiritus sanctus postea testetur nihil ibi esse falsum, efficitur Scriptura sacra.

Hasce propositiones Theologi Lovanienses et Duacenses annis 1587 et 1588 atro carbone notarunt. Sed hæc censura reliquis Catholicis, Universitati Parisiensi et Romano Pontifici minime probata fuit. Lessio et Hamelio ex eadem Societate Jesu adhæserunt Card. Bellarminus, Mariana, Cornelius a Lapide, Bonfrerius ac alii. Eidem systemati subscribunt Melchior Canus episc. Canariensis, Dupinius, Simonius, Contensonius, Calmetus atque recentiores fere omnes [1].

31. *Henricus Holdenius*, doctor sorbonicus, arctiores adhuc inspirationi limites apposuit. Contendit assistentiam Spiritus sancti ad errores præcavendos pertinere ad sola doctrinalia, atque ad ea, quæ hæc proxime aut necessarie respiciunt.

Nonnulli alii asseruerunt, Spiritum sanctum auctores ab erroribus levioribus haud præservasse, illosque humana divinis admiscuisse. Quod cum Holdenii opinione coincidit.

At non digne de Deo summe provido cogitant, qui existimant illum hujusmodi legatos verbique sui ministros elegisse, qui falsa ac heterogenea divinis infallibilibusque veritatibus permiscuissent.

Hoc nostro ævo nonnulli dubitant, utrum assistentia Spiritus sancti ad præcavendos errores necessaria sit scriptoribus histori-

[1] Vide Melch. Can. De loc. Theol. l. 2. c. 16 et 17. Calm. Dissert. de Libr. S. insp. ad 2 Petri.

cis, eo quod historia a viris sinceris, rerumque bene gnaris scripta, sat ampla auctoritate polleat.

Ast hi non perpendunt, doctrinam Religionis magna ex parte historiis biblicis inniti; quare si ipsæ historiæ ab omni dubio immunes haud essent, et auctoritatis divinæ, nec doctrina Religionis illis superstructa talis foret. Dein libri historici maximam partem Scripturæ sacræ constituunt, et Christus et Apostoli Libris sacris divinam auctoritatem, sine ulla restrictione attribuerunt (n. 34 et 35). D. Paulus vero, (Rom. 15, 4), omnia quæ in Scriptura sacra sunt, ad doctrinalia refert, cum ait: « Quæcumque » enim scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt. » Accedit quod isthæc recentiorum opinio primitivæ Ecclesiæ prorsus incognita fuerit[1].

§ V. — Errores de inspiratione.

32. Omnem pene inspirationem tollunt Bahrdtius acatholicus[2], ac nonnulli alii, adstruentes, in Scriptoribus sacris nullum fuisse supernaturale donum, ne præsentiam quidem Spiritus sancti, qua ab erroribus præservati fuissent.

Errorem hunc jam ante Bahrdtium cum Spinosa defendit auctor anonymus, quem secunda theologorum Batavorum epistola refellit. Si Bahrdtii assertio vera esset, Christus falso Scripturam sacram sine discrimine appellasset Legem divinam, Scripturam divinam et Eloquia Spiritus sancti, de dogmatibus sacrosanctæ nostræ Religionis dubia innumera exorirentur, atque de ipsa Religione actum esset.

Plerique veterum Protestantium usque ad dimidium sæculi decimi octavi strictissimam inspirationis sententiam tenuerunt. Verum postquam Toelnerus anno 1772 opus suum de inspiratione, et Semlerus annis 1771—1775 suum examen Canonis, in lucem edidissent, Protestantes in pluribus de inspiratione operibus laxiorem inspirationis notitiam successive admiserunt, ac tandem in Germania inspirationem omnino fere rejecerunt.

Nonnulli Protestantium hodie Libris sacris divinam auctoritatem hoc sensu attribuunt, quod in illis nonnullæ veritates divinæ contineantur. Num vero hæc veritates revelatæ divina etiam auctoritate Libris sacris mandatæ sint, non curant. Hi errores refutabuntur n. 34—43.

[1] Lege cl. Jahn. Introd. Germ. in Lib. S. V. F. Part. 1. §. 22. — [2] Opusc. 1. de System. ac Scopo Jesu epist. 7.

§ VI. — Fides Judæorum de inspiratione.

33. Inspiratio Librorum sacrorum a Judæis certissime credita fuit; id enim testantur S. Joannes (5, 29) ubi Christus Judæis: « Scrutamini, inquit, Scripturas... Illæ sunt, quæ testimonium » perhibent de me »; S. Matthæus, 22, 43; S. Lucas (Act. 1, 16, 28, 25); et S. Paulus, (Gal. 3, 16), (Hebr. 1, 5, 3, 7), etc. Idem attestantur Fl. Josephus (L. 1. contra Apionem), Philo (L. 2 de vita Moysis), atque auctores Talmudis.

Hanc autem fidem Judæi hisce rationibus superstruxisse videntur:

1° Quod nonnulli Scriptores sacri ut Moyses, missionem suam divinam miraculis comprobarant; ex quo Judæi concludebant, illos, utpote Legatos divinos errare non potuisse.

2° Quod Scriptores aliqui scribere a Deo jussi fuerant, ut Moyses (Exodi 17, 14): « Scribe hoc ob monumentum in libro » (Conf. et 31, 18; 32, 15-16; 34, 1, 27-28: Deuter. 9, 10-11; 10, 1-2; 31, 19(; Isaïas, 8, 1) : « Sume tibi librum grandem et scribe in eo; » (Jeremias, 30, 2): « Scribe tibi omnia verba, quæ locutus sum » ad te, in libro; » (Ezechiel, 24, 2): « Fili hominis scribe etc.; » (Daniel, 12, 4): « Daniel, claude sermones, et signa librum; » (Habacuc 2, 2): « Scribe visum, etc. » Ex quo Judæi inferebant, Scriptores sacros in scribendo non errasse.

3° Quod plerique Scriptores sacri veteris Fœderis Prophetæ fuerant; ex quo concludebant, eos eadem auctoritate divina scripsisse, qua locuti fuerant.

4° Cæteri Libri sacri historici vel a prophetis scripti vel approbati Judæis traditi fuisse videntur. Libros sacros vero residuos Judæi videntur auctoritate divina præditos credidisse originete nus ob testimonium alicujus prophetæ, et dein ob testimonium Synagogæ.

Cum ab Inspiratione Librorum sacrorum omnis eorum auctoritas dependeat, infallibilibus divinæ auctoritatis argumentis; omnium Librorum sacrorum primo veteris dein novi Fœderis, inspirationem pro temporum nostrorum necessitate probabimus quare sit

§ VII. — Omnes Libri sacri veteris Fœderis divinitus inspirati sunt.

34. I. Cum inspiratio sit factum supernaturale soli Deo, et cui Deus id revelavit notum, patet Librorum sacrorum inspirationem nonnisi testimonio divino probari posse. Sufficit autem, ut legatus divinus, per miracula vaticiniave divina sua missione probata,

dicat, tales libros esse divinos, aut sine errore scriptos, aut ut tales usurpet.

Jam vero Jesus Christus, legatus divinus, Deusque ipse, qui divinam suam missionem et testimoniis Librorum sacrorum veteris Fœderis et miraculis et vaticiniis comprobavit, non dumtaxat hosce libros ut sine errore scriptos, et ut divinitus inspiratos usurpavit et allegavit, sed et eos nuncupavit Legem divinam, et Scripturam divinam; sic Matthæi 15, 3-6 : « *Deus* dixit, ait, : « Honora patrem tuum et matrem (Exodi 20, 12.)... irritum fecis» tis *mandatum Dei* propter traditionem vestram ; » et c. 19, 4-5 : « Qui, inquit, fecit hominem ab initio, masculum et feminam fecit » eos? et dixit : Propter hoc dimittet homo patrem et matrem » (*Gen.* 2, 24); » Joannis 5, 39 dicit : « Scrutamini scripturas... » illæ sunt, quæ testimonium perhibent de me, » et ibidem 11, 46 : « si enim, ait, crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi; » de me enim ille scripsit. » Lucæ 24, 27 legitur: Christus « inci» piens a Moyse et omnibus Prophetis, interpretabatur illis in » omnibus Scripturis, quæ de ipso erant, » et ibidem v. 44, Christus ait : « quoniam necesse est impleri omnia, quæ scripta sunt » in lege Moysis et Prophetis et Psalmis de me. »

Cum itaque Christus de tota sacra Scriptura, sine ullius libri, aut partis exceptione, ut inspirata ac divina loquatur, patet eum totam divinitus conscriptam credidisse, atque ipsam realiter talem esse.

35. II. Patet id non minus clare ex testimoniis Apostolorum Jesu, qui mentem divini sui magistri probe assecuti, Libris sacris veteris Fœderis non solum apud Hebræos, sed et apud Ethnicos ut Scriptura divina usi sunt :

Sic S. Petrus (Act. 3, 18) : « Deus autem, inquit, quæ prænun» tiavit per os omnium prophetarum, pati Christum, sic imple» vit. » Et ibidem, v. 25 : « quod disposuit, ait, Deus ad patres » nostros, dicens ad Abraham : Et in semine tuo benedicentur » omnes familiæ terræ » (Gen. 12, 3). D. Paulus (Rom. 1, 2) : « quod, ait, ante promiserat (Deus) per Prophetas suos in Scrip» turis sanctis. » C. 3, 2 : « Credita sunt illis (judæis) ait, eloquia » Dei. » Et II Timoth. 3, 14-17 : « Tu vero, inquit Timotheo, per» mane in illis, quæ didicisti et credita sunt tibi : sciens a quo » didiceris. Et quia ab infantia sacras Litteras nosti, quæ te pos» sunt instruere ad salutem per fidem, quæ est in Christo Jesu. » Omnis Scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum, ad » arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in justitia, ut » perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus. »

Ex omnibus adjunctis, et ex ipso scopo hujus ultimi textus,

patet, S. Paulum omnes veteris Fœderis libros ut a Deo inspiratos habuisse.

36. III. Vetus Ecclesia a Christo et ab ipsis Apostolis instructa, inspirationem Librorum sacrorum veteris Fœderis inter fidei articulos unanimi consensu retulit, ut fidei symbola antiquissimæ Ecclesiæ testantur. Idem liquet ex Apologia Athenagoræ, ex secunda Apologia S. Justini Martyris, ex S. Irenæi L. 1. C. 10 contra hæreses, atque ex Præfatione Origenis in libros Περι αρχων, De principiis.

§ VIII. — Libri omnes novi Fœderis a Deo inspirati sunt.

37. I. Christus Legatus divinus, Deusque ipse, Apostolos misit eo modo, quo ipse a Patre suo missus fuerat : « sicut misit me » Pater, » ait illis (Joan. 20, 21-22), « et ego mitto vos. Hæc cum » dixisset, insufflavit et dixit eis : Accipite Spiritum sanctum. » Quare fuerunt Apostoli Legati divini a Deo missi ad hominibus nomine Dei, divinam Religionis Christi doctrinam annuntiandam. Hinc doctrinam suam a Deo vel a Christo habere debuerunt. Sed hanc doctrinam hominibus sine errandi periculo tradere infallibiliter non potuissent, nisi Deus illis loquentibus et scribentibus de Religione ignota revelasset, et in aliunde notis ab errore præservasset; proinde quæ dixerunt et scripserunt de religione Apostoli ac Evangelistæ, divinitus inspirata fuerunt. Adde scripta S. Marci, qui Apostolus non fuit, a S. Petro, et illa S. Lucæ, qui pariter Apostolus non fuit, a S. Paulo, et hujus scripta a S. Petro approbata fuisse, ut historia primitivæ Ecclesiæ, et II. Petri 3, 15 fidem faciunt.

38. II. Matthæi 10, 18-20, Christus Apostolis : « Ad præsides » et reges, inquit, ducemini propter me, in testimonium illis et » gentibus. Quum autem tradent vos, nolite cogitare quomodo » aut quid loquamini : dabitur enim vobis in illa hora, quid loqua» mini. Non enim vos estis, qui loquimini, sed Spiritus patris » vestri, qui loquitur in vobis. » Si igitur juxta hunc textum Spiritus sanctus inspiraturus erat Apostolis quid de Religione Christi interrogati responderent judicibus, quanto magis inspirati esse debuerunt, conscribendo libros ad conversionem et instructionem omnium hominum; cum id multo magis necessarium esset, ad divinum consilium omnes homines ad veram Dei agnitionem adducendi, executioni mandandum?

39. III. Testatur id idem Doctor Gentium I. Corinth. 2, 15 : « Nos autem, inquit, non spiritum hujus mundi accepimus, sed » spiritum, qui ex Deo est, ut sciamus quæ a Deo donata sint

» nobis, quæ et loquimur non in doctis sapientiæ humanæ verbis, » sed in doctrina spiritus, spiritualibus spiritualia comparantes. »

40. IV. Scriptores novi Fœderis doctrinam suam non hauserunt *a Judæis;* his quippe plures christianæ religionis articuli ignoti erant, et oracula de Messia ab illis eo ævo perperam intellecta erant; non a Gentilibus aut ex eorum scriptis; quis enim philosophus tempore Apostolorum, aut temporibus præcedentibus, doctrinam tam simplicem, et simul tam sublimem, inordinatis hominum affectibus tam contrariam, et rationi adeo conformem, tam puram tamque divinam docuit? Quis sibi imaginatus fuerit, Apostolos, quorum plerique piscatores, homines rudes et simplices erant, philosophorum doctorumque scripta evolvisse, eo magis quod hisce, ut et judæis, doctrina characteristica christianæ religionis prorsus ignota esset? — *Nec a semetipsis;* quis enim homo rudis e suo cerebro eruet veritates acutissimis philosophis ignotas, captumque humanum transcendentes, ut Mysteria SS. Trinitatis, Incarnationis, etc.? Habuerunt ergo Scriptores sacri novi Fœderis doctrinam suam a Deo.

41. V. Ipsum genus scribendi Hagiographorum novi Fœderis nihil humani sapit: doctrinam enim Religionis modo doctorum ac indoctorum captui accommodato tradunt, cum eam plerumque tanquam dicta et facta Jesu simpliciter narrent, omissis probationibus, ut docti atque indocti illam facile capere possent, utque eis fides non ob allatas probationes sed propter divinum missionis suæ testimonium præberetur. Res easdem hinc inde repetunt, ac inculcant, exemplis et parabolis Jesu adjunctis, ut omnibus ita consulerent. Ignorantiam propriosque defectus exponunt, nullas sibi laudes attribuunt, etc., etc. Quis ista nisi Deo inspirante ac dirigente scribet?

42. Tandem inspiratio Librorum sacrorum veteris ac novi Fœderis Christianis semper articulus fidei fuit, ut constat ex S. Clemente Romano (Epist. ad Cor.), S. Ignatio Martyre (Ep. ad Magnes.), Athenagora (Leg. pro Christ.), S. Justino Martyre (Apol. 2.), Theophilo Antioch. (ad Autolycum, l. 2.), S. Irenæo (Adv. Hæres. L. 2.), Tertulliano (Lib. de Cult. Femin.), Origene (Præf. in Lib. de Princ.), S. Gregorio Neoc. (Serm. 2. de Annunt.), Clemente Alex. (Admon. ad Gent.), Eusebio Cæs. (Præf. Dem. Evang.), S. Hilario (in Ps. 57), S. Athanasio (Orat. de Incarn.), S. Basilio Magno (Præf. in Psalmis), S. Cyrillo Hier. (Cateches. 4), S. Gregorio Naz. (Orat. 3 adv. Julian.), S. Gregorio Nyss. (Orat. 6 adv. Eunom.), S. Ambrosio (epist. 8 ad Justum), S. Epiphanio (Hæres. 48), S. Chrysostomo (Hom. 21. in cap. 5

Genes.), S. Hieronymo (Procem. in epist. ad Philem.), S. Augustino (Lib. 18, c. 38. de Civ. Dei), etc.

43. Scriptores sacri non sine divini numinis incitatione seu inspiratione se ad scribendum contulisse liquet, tum quod secus Deus illorum operum nonnisi remotus auctor dicendus foret, tum quod S. Petrus (II Epist. 1, 20-21) dicit : « Non enim voluntate » humana allata est aliquando prophetia; sed Spiritu sancto inspi» rati (græce φερόμενοι, impulsi) locuti sunt sancti Dei homines. »

Cum igitur Libri sacri veteris et novi Fœderis divini sint, sequitur Religionem revelatam, iis contentam, pariter divinam esse.

VINDICIÆ DIVINITATIS LIBRORUM SACRORUM.

§ IX. — De fide Judæorum circa inspirationem.

44. *Obj.* Veteres Judæi, aiunt recentiores Protestantes, eminentia bona naturalia Deo immediate adscribebant; hinc etiam suos libros ob eorum eminentiam Deo ut auctori attribuerunt. Christus vero ac Apostoli sese Judæorum opinioni accommodando, hanc ideam secuti sunt.

Resp. Antiquos Hebræos non eo sensu suos Libros sacros *divinos* dixisse liquet, non dumtaxat ex numero 33, sed etiam ex Fl. Josepho (l. 1 cont. Apionem), et ex Philone (l. 2 de Vita Moysis), qui auctoritatem divinam Librorum sacrorum adcurate definierunt, idemque fecerunt auctores Talmudis.

Cæterum si Christus et Apostoli se huic Judæorum opinioni accommodassent, non appellassent Libros sacros veteris Fœderis scripta divina et oracula Spiritus sancti, secus enim Judæos in sua erronea sententia confirmassent et Gentiles in eam induxissent.

Apostoli in sensu testimoniorum Christi de inspiratione Librorum sacrorum hallucinari non potuerunt; clarissima enim et minime æquivoca erant; quare etiam non solummodo apud Hebræos, sed etiam apud Ethnicos, apud quos accommodatio ad prætensam Judæorum opinionem præter rem prorsus fuisset, Libris sacris veteris Fœderis ut indubitate divinis utuntur (conf. n. 35). Opinio isthæc insuper directe opponitur scopo D. Pauli II Timoth. 3, 14-17 (n. 35).

§ X. — De labore in scribendo, præscientia, et certis modis loquendi Scriptorum sacrorum. De impiorum sermonibus.

45. *Obj.* Scriptores sacri in scribendis suis libris, aiunt, plerumque insudarunt; auctor enim II Mach. (2, 27) : « et nobis quidem » ipsis, inquit, qui hoc opus breviandi causa suscepimus, non

» facilem laborem, immo vero negotium plenum vigiliarum et » sudoris assumpsimus. »

2° Idem auctor (c. 2, 24) fatetur, se opus Jasonis Cyrenæi in compendium redegisse: « Ab Jasone Cyrenæo, ait, quinque libris » comprehensa, tentavimus nos uno volumine breviare. »

3° Capite 15, 38-39, idem auctor veniam petit, si historiam minus digne scripserit. « In his faciam finem sermonis, inquit, et si » quidem bene, et ut historiæ competit, hoc et ipse velim: sin » autem minus digne concedendum est mihi. »

4° Scriptores sacri quæ scripserunt cognoverunt tum per seipsos, dicente Joanne (I Epist. 1, 1-2): « quod audivimus, quod vidi» mus oculis nostris... de verbo vitæ... testamur et annuntiamus » vobis, » tum per alios, scribente Luca (1, 2-3): « Sicut tradide» runt nobis, qui ab initio ipsi viderunt, et ministri fuerunt ser» monis, visum est et mihi omnia assecuto, a principio diligenter » et ex ordine tibi scribere, Optime Theophile. »

5° Scriptores sacri phrases dubium præ se ferentes adhibent, ut Lucas 2, 23: *Jesus erat incipiens* QUASI *annorum triginta;* Joannes 2, 6: *Erant autem ibi lapideæ hydriæ sex... capientes singulæ metretas binas* VEL *ternas;* Actuum 8, 22. Petrus Simoni Mago: *Roga Deum*, ait, *si* FORTE *remittatur tibi hæc cogitatio cordis tui.*

6° Paulus I. Cor. 7, 12: « Cæteris, inquit, ego dico, non Domi» nus: Si quis frater uxorem habet infidelem, et hæc consentit » habitare cum illo, non dimittat illam » II. Cor. 11, 17: « Quod » loquor, ait, non loquor secundum Deum, sed quasi in insi» pientia. »

7° In Scriptura adjiciuntur adjuncta inutilia, ut Tobiæ 11, 9. de cane Tobiæ, qui sua cauda blanditur. II Timoth. 4, 13. de penula, quam Paulus Troade reliquerat apud Carpum, de salutandis variis personis, etc.

8° Quæ spectant ad historiam et tabulas genealogicas nationis hebrææ, ad pietatem et mores nihil faciunt.

9° Leguntur in Bibliis impiorum mendacia, calumniæ et blasphemiæ, ex. gr. (Sap. 2, 1-20): « Non est qui agnitus sit reversus » ab inferis: quia ex nihilo nati sumus et post hoc erimus tanquam » non fuerimus... Coronemus nos rosis, antequam marcescant: » nullum pratum sit, quod non pertranseat luxuria nostra, » etc. Hæc omnia verbum Dei esse nequeunt.

Resp. Assistentia Spiritus sancti Scriptorum sacrorum meditationem, laborem ac industriam minime excludit, sed illos dumtaxat impedit, quominus in illis, quæ humanitus sciunt, scribendis errent, eorumque scripta auctoritatis divinæ efficit.

2° Nequaquam dicimus ea, quæ Hagiographi humanitus sciverunt et hauserunt, a Spiritu sancto denuo inspirata fuisse, bene vero divinam assistentiam illos in hujusmodi rebus scribendis direxisse, ne falsa scriberent.

3° Petit veniam si opus suum regulis historiæ minus conformavit, illudve minus eleganter conscripsit, non vero quod falsitates forte scripsit. Spiritus sanctus Hagiographos ab erroribus præservat, non vero illis semper ordinem stylumque dictat.

4° Exinde solummodo sequitur, Spiritum sanctum non dictasse Scriptoribus sacris quæ aliunde sciebant, non vero illos in ei Spiritus sanctus assistentia destitutos fuisse.

5° Phrases hujusmodi sunt modi loquendi, quibus homines passim utuntur, ostenduntque in Scriptura Dei indulgentiam, qui ut nos instruat, se nostri idiomatis infirmitati accommodat.

Actuum 8, 22 *forte* additur, quia dubium erat, an Simon pœnitentiam acturus esset.

6° D. Paulus (I Cor. 7, 12) inquit virum christianum dimittere non debere uxorem non christianam, si hæc illi cohabitare velit. Ait se hoc dicere secundum propriam convictionem, non quod revelationem aliquam hac de re habuerit.

(II Cor. 11, 17), vult S. Paulus dicere, generaliter spiritui Christi conformiter non agere, qui proprias laudes texit, seque nonnisi ægerrime ad proprias laudes descendere, inanem autem pseudo-apostolorum gloriam id exegisse.

7° In sacris Scripturis alia aliis sane utiliora sunt, nihil autem inutile, quæque exigui momenti esse videntur, vel ad orationis ornatum, vel ad narrationis integritatem, simplicitatem, nexumque rerum pertinent. Tenerrimæ autem D. Pauli salutationes sunt genuinæ illius charitatis signa, qua Ecclesiæ primordia adeo commendata fuerunt.

8° Quomodo probarent adversarii, ea dumtaxat verbum Dei esse, quæ ad pietatem et mores aliquid conferunt? Historiis nationis judaïcæ magna ex parte nititur doctrina religionis christianæ (n. 51); tabulæ genealogicæ lucem pondusque afferunt rebus gestis, fidemque in Messiam firmant; ingentem proinde utilitatem habent. Cæterum an consensus Deo revelanti præstitus non facit ad pietatem? An qui fidem Deo adhibet non melior efficitur?

9° Si verbum Dei strictiore significatione sumitur, impiorum blasphemiæ, etc., a Scriptoribus sacris relatæ, proprie verbum Dei non sunt; in sensu autem latiore verbum Dei sunt, eo quod Hagiographi in illis historice narrandis præsentem habuerunt Spiritum sanctum, ne errarent.

3

§ XI. — De libris pseudo-sacris populorum non Christianorum.

46. *Obj.* Omnes populi, aiunt increduli, suos libros sacros, seu religiosos, divinos dicunt : sic Persæ, *Zend-Avesta*, Indi *Vedam* ac *Ezour-Vedam*, Sinenses *Cingu-King*, Muhammedani *Koranum*, Rabbanitæ *Talmudem*, divinam continere revelationem credunt. Constat autem omnes hosce libros divinos non esse. Quis igitur sibi persuadeat, Libros sacros Christianorum esse divinos?

Resp. Stupiditas horum populorum, qui sibi hosce libros a versipellibus impostoribus obtrudi passi sunt, causa est, cur isti libri ut sacri ac divini apud illos habeantur. Eorum inspiratio nullo argumento probatur; doctrina vero in eis, et in illorum religione contenta, partim ridicula, partim superstitiosa, partim aperte falsa, ut quæ polytheismum spectat, hosce libros ab impostoribus compositos esse, clare evincit (conf. n. 1 notam). Profecto nemo, miraculis vaticiniisque insignis, hos libros ut divinos habuit.

Mulierosus Muhammedes a Meccanis, judæis aliisque provocatus, ut missionem suam miraculis confirmaret, respondere solebat, « miraculis non semper creditum fuisse, » aut « se missum » non esse ad patranda miracula, sed ad prædicandum. » Nisi forte miracula sint, ut nonnulli jactitarunt, columbam ad aurem Muhammedis advolasse, quod arte facile fieri potuit, camelum ei soli de nocte esse locutum, remotis nempe arbitris, magnam lunæ partem in manicam ejus esse dilapsam, postea ab eo ad sideri suam rotunditatem reddendam illi esse restitutam, quod sua absurditate refellitur.

En autem Muhammedis in condendo Korano consilia! « Ut Judæis placeret, » ait cl. Leonard. Frœreisen[1], « Christianorum » Trinitatem rejecit, quod et Arianis placuit, circumcisionemque » illorum retinuit. Ut philosophis se commendaret, Polytheismo » Deismum, vel potius Stoicismum prætulit. Ut sanctus videre» tur, vini usum prohibuit. Ut spe mortalium pectora alliceret, » elyseos post mortem pollicitus est campos. Ut complices alere » posset, sub eleemosynarum prætextu magnas undique collegit » summas. Ne Christianos offenderet, maximis Christum et Apo» stolos nominibus insignivit, et elogiis condecoravit, atque præ» scripsit, quæ scopo suo maxime proficua arbitrabatur, etc.

Sacra Biblia vero a Christianis ut divinitus inspirata habentur, eo quod a Jesu et ab Apostolis, qui divinam suam missionem veris

[1] Brevis delineatio duorum impostorum magnorum Muhammedis et Zinzendorffii, Argentorati, sine impressionis anno.

editis miraculis et vaticiniis comprobarunt, illis ut talia tradita fuerunt (n. 34-39).

§ XII. — De Oraculis Gentilium.

47. *Obj.* Oracula veterum Gentilium, inquiunt Deistæ, divinitus inspirata fuisse, a Paganis falso creditum fuit; cur Libri sacri Christianorum pariter falso inspirati esse non crederentur?

Resp. Oracula illa nonnisi ab ignaro vulgo sine motivis sufficientibus credita fuerunt, non vero a doctis et sapientibus Gentilium; hi enim illa ut sacrificulorum fraudes deriserunt. Res vero se prorsus aliter habet cum Libris sacris Christianorum, ut n. 34-42 et 46 ostendimus.

Cum Oracula apud Gentiles celeberrima fuerint, partemque eorum superstitionis constituerint, hæc de illis habeto.

Oraculorum sedes in regionibus montosis, antrorum plenis, potissimum erant. Beotia, cujus incolæ Græcorum stupidissimi habebantur, Oraculis præcipue abundabat. In quibus autem locis natura haud formarat cavernas, sacrificuli illas supplebant obscuris ac remotis adytis. Famosiora gentilium Oracula fuerunt Jovis Dodonæi in Epiro, et Apollinis Delphici in Phocide. En eorum originem.

Juxta verisimiliorem opinionem Sacerdos Thebana in Ægypto a Phœnicibus ablata, et Græcis divendita, nomen, auctoritatem et divitias sibi comparatura, in sylva Dodonæ prope rivum sedem fixit, aramque Jovi erexit. Stupidis ac superstitiosis populis vicinis persuasit se Jovis voluntatem ex murmure rivi cognoscere, ac interpretari posse. Posteræ sacerdotes æneam Jovis statuam, flagello ejusdem metalli instructam, ac circa illam vasa ænea, ad quercum suspenderunt. Flante autem vento, percutiebantur flagello ista vasa, quæ, et inter se invicem exagitata, varios sonos edebant, quos sacerdotes Oracula Jovis esse dicebant, et quæ interpretabantur. Sacrificuli in quercubus istius sylvæ quandoque absconditi, consulentibus Oracula dabant. Hinc veteres Pagani dicebant, quercus dodonæas Oracula dandi vim habere.

Originem Oraculi Delphici Diodorus Siculus ita narrat. Cum capræ ad incognitam montis Parnassi cavernam accessissent, et spissis inde egredientibus vaporibus quasi in furorem actæ essent, sacrificulus hac re attonitus, eadem caverna petita, eumdemque furoris effectum expertus, absona loqui cœpit, quæ a stupido populo ut Oracula habita fuerunt. Caverna isthæc postmodum in circuitu templi Apollinis inclusa, ac Tripode tecta fuit. Privile-

gium excipiendi dictos ex antro vapores, ac Oracula edendi primum puellis, Dianæ sacris, dein feminis ætate provectis, et Pythiis nuncupatis, attributum fuit. Hæ insidentes Tripodi et vaporibus antri, suffimentisque odoriferis de industria excitatis, quasi in furorem actæ, ex nube spissi vaporis cum majestate nomine Apollinis metrice dabant Oracula, quæ sacerdotes antea modo ambiguo et obscuro astute composuerant.

Jam vero in hoc antro delphico omnia ad dolum composita erant. Obscuritas illius loci, adyta lauris obsepta, suffimenta, et cellæ subterraneæ, e quibus vafri sacerdotes Pythiæ auribus quæ volebant inspirare poterant, id satis evincunt[1].

Rufinus scribit, templum Serapis quam plurimas vias subterraneas habuisse, et Scriptura sacra ait, sacerdotes Beli per viam secretam templum ingredi solitos fuisse. Fornices sanctuariorum tali modo constructi erant, ut vox Pythiæ fortius solito resonaret, et divini quid habere videretur. Cum Paganorum templa, dominante Christi religione, diruta sunt, repertæ fuerunt giganteæ deorum statuæ cavæ, in quas sacrificuli viis occultis se conferebant, ibique obscura et æquivoca Oracula, quæ in omnem rei eventum quadrabant, nomine suorum deorum edebant. Hujusmodi erant ista: *Ibis redibis numquam morieris in bello. Crœsus fluvium Halyn transiens magnum imperium perdet.*

Κροισος Αλυν διαβὰς, μεγαλην ἀρχην καταλύσει.

Ob quod ultimum Oraculum Œnomaus, philosophus græcus, deridet Apollinem cujus nomine datum fuerat[2].

Hinc Lucianus[3]: « Recte quidem, ait, hoc dixisti, Apollo, quod » eos laudasti, qui perspicue loquantur, quamquam id non ad- » modum in Oraculis tuis observare soles, quæ tu obliqua et » intricata reddis, et in mediam intercapedinem tuto projicis » plerumque, ut ad eorum expositionem auditores alio egeant » Pythio. »

« Jam ad te venio, » ait Cicero (*Divin. L.* 2), « sancte Apollo, » qui umbilicum certum terrarum (Delphos) obsides, unde su- » perstitiosa primum sæva evasit vox fera. Tuis enim Oraculis » Chrysippus totum volumen implevit, partim falsis, ut ego opi- » nor, partim casu veris, ut fit in omni oratione sæpissime, par- » tim flexiloquis et obscuris, ut interpres egeat interprete, et » sors ipsa ad sortes referenda sit, partim ambiguis, et quæ ad » dialecticam deferenda sunt; » allegat dein obscurum Oraculum

[1] Vide Ant. Van Dalen de Oraculis Vet. Ethnic. Diss. 2. — [2] Vide Fontenelle, Histoire des Oracles, ch. 7. — [3] In Jove Trag. Op. t. 5.

de Pyrrho, quod supposititium credit, eo quod Apollo latino uumquam respondit :

Aio te, Æacida, Romanos vincere posse.

Demosthenes de Pythonissa Delphica dicebat : *Pythonissa Philippizat*, eo quod quæ Philippus, Macedonum rex, volebat, annuntiabat. Cum Julio Cæsari auguria læva nuntiata essent, respondit : *Futura lætiora si vellet.* Origenes de hisce Oraculis[1] : « Ea, » inquit, non credunt etiam Græcorum philosophorum sectæ, præ» sertim qui sequuntur Democritum, Epicurum, Aristotelem. »

Sunt auctores, qui omnia Gentilium Oracula sacrificulorum fraudibus accenseri haud posse existimant, sed nonnulla concursui diaboli adscribunt, eo quod 1° juxta illos, omnes historiæ, quæ ante et post Christum natum de Paganorum Oraculis agunt, falsitatis convinci nequeant ; 2° quod a nonnullis scriptoribus ecclesiasticis ut res singularis notetur, a Christi adventu omnia Oracula in toto orbe conticuisse.

Verum 1° nullum authenticum noscitur Oraculum, quod concursum diaboli arguat. 2° Sacrificulorum fraudes tempore adventus Christi sæpe detectæ fuerant, philosophi, et Christiani in illorum Oracula attenti erant, quare eos sacrificuli ; quantum poterant, a suis Oraculis et sacrificiis arcebant ; hinc mirum non est, Oracula eo tempore, quo Gentilismus vilescere, Christianæque religionis veritas illucescere cœpit, rariora fuisse.

Suidas, Nicephorus et Cedrenus equidem referunt, Imperatorem Augustum, ætate provectum, Oraculum Delphicum de sibi eligendo successore consuluisse, illud dudum tacuisse, sed tandem edixisse :

Me puer hebræus, Divos, Deus ipse, gubernans,
Cedere sede jubet, tristemque redire sub Orcum.
Aris ergo dehinc tacitis abscedite nostris.

Verum Critici hoc factum negant, et merito : reperiuntur enim posterioribus temporibus Delphis, uti et alibi, adhuc edita Oracula : sic Suetonius in vita Neronis narrat, hunc imperatorem ab Oraculo Delphico monitum fuisse, ut sibi a 73 annis caveret, illum credidisse sibi 73 annos vitæ promissos esse, ac non cogitasse de Galba 73 annis nato, qui ei imperium eripuit. Plutarchus, qui initio sæc. secundi floruit, testatur, suo tempore Oraculum Delphicum substitisse, sed ad unam sacerdotem redactum fuisse, cum antea duas vel tres haberet.

Cum Severus Septimius, Piscennius Niger et Clodius Albinus

[1] Contra Celsum l. 8.

ad finem sæculi secundi de imperio concertarent, Oraculum Delphicum hac de re consultum, celeberrimum hoc dedit responsum : *Niger est optimus, Africanus bonus, et Albus pessimus.* Cum ab illo dein quæreretur, quisnam ex istis æmulis imperii dominus futurus esset? Pythia respondit; *Sanguis Albi et Nigri fundetur, Africanus gubernabit mundum.* Albus erat Clodius Albinus, Niger Piscennius, et Africanus Severus in Africa natus.

Theodoretus scribit Oraculum Delphicum adhuc substitisse sæc. quarto tempore Juliani imperatoris qui ipsum de expeditione in Persas, quam meditabatur, consuli jussit. Post hoc tempus nulla amplius hujus Oraculi mentio occurrit. Historiographus Dion, qui sæculo tertio scripsit, refert, suo tempore Amphilocum adhuc fuisse celebrem oraculis, quæ in somno edebat. Zozimus narrat, incolas Palmyræ sub Aureliano imp. sæc. tertio, Oraculum Veneris Aphacitis consuluisse, et Sozomenus scribit, Licinium Constantini magni in imperio collegam, Oraculum Apollinis Dydimi sæc. quarto consuluisse, utrum bellum adversus Constantinum gerere deberet, Oraculum autem illi duobus versibus Homeri respondisse : *Miserande senex, an tu pugnabis cum juvenibus? Vires tuæ defecerunt, et senectus te aggravat.*

Multa idolorum templa sub Constantino magno ejusque filiis, sub Theodosio magno ac subsequentibus imperatoribus christianis, solo adæquata, et Paganismum proscriptum esse, atque ita Oracula fere de medio sublata fuisse, facile quisque concedet. Verisimile autem est, Oracula, licet rariora facta, cum Paganismo substitisse usque ad annum circiter 451 æræ vulgaris, quo imperatores Valentinianus III, et Marcianus omne Gentilismi exercitium sub pœna capitis prohibuerunt.

§ XIII. — De Carminibus Sibyllinis.

48. *Obj.* Carmina Sibyllina, opponunt Naturalistæ, non solum a Paganis, sed etiam a primis Christianis ut Oracula, a vero Deo inspirata, habita fuerunt; conveniunt autem modo docti, illa a Deo inspirata minime fuisse. Cur idem non foret de Libris sacris Christianorum?

Resp. Sapientes Gentilium, et primos generatim Christianos versus Sibyllinos ut veri Dei Oracula habuisse, gratis omnino asseritur. Senserunt sapientes Gentilium de Oraculis Sibyllarum, quod senserunt de oraculis Deorum.

Nullus profecto legatus divinus, miraculis vaticiniisque clarus, hæc carmina ut veri Dei Oracula habuit; quare Libris sacris gratuito opponuntur (Conf. n. 54-42 et 46). Interim de Sibyllis,

apud priscos Gentiles celeberrimis, earumque Carminibus hæc observamus.

Ignoratur earum numerus, et tempus ac locus ubi vixerunt. Juxta communem tamen opinionem a Varrone traditam, decem fuerunt Sibyllæ. Prima et antiquissima est Delphica, quandoque Artemis, et a Diodoro siculo Daphne nuncupata, diu ante bellum trojanum floruisse dicitur; secunda est Erythræa; tertia Cimmeriana; quarta Cumana; quinta Samia ab Eusebio Euriphile, et a Solino Erythræa vocata, tempore Numæ Pompilii vixisse perhibetur; sexta Hellespontica; septima Libyca; octava Persica, quæ juxta S. Justinum Martyrem, Berosi, antiqui historici, filia fuit; alii contendunt eam fuisse Judæam, ipsamque Sambetha vocitant: nona Phrygica, et decima Tiburtina.

D. Pierre Petit in docta de Sibyllis dissertatione omnes Sibyllas ad unam reducit, contenditque diversa ejusdem Sibyllæ nomina pro totidem diversis Sibyllis fuisse accepta. Existimat, istam Sibyllam fuisse græcam, eo quod Oracula illi attributa græce scripta fuerunt, ipsam Erythrææ, in urbe Asiæ minoris, natam, Herophilen nuncupatam fuisse, diversa nomina illi data fuisse ob frequentia itinera in diversis mundi partibus instituta, eamque Cumis in Italia obiisse.

Inter decem Sibyllas, supra juxta Varronem recensitas, Cumana celebrior fuisse fertur. In historia romana legitur, hanc Sibyllam Tarquinio Superbo novem libros vaticiniorum magno pretio obtulisse, Tarquinium eos ob ingens pretium recusasse, ac contempsisse, Sibyllam tum tres de eis in ignem conjecisse, ac pro sex residuis eamdem summam petiisse, Tarquinio hac de re ridente, illam quin aliquid diceret, adhuc tres libros igni injecisse, ac pro tribus remanentibus prius pretium postulasse, tum vero Tarquinium, Sibyllæ agendi ratione attonitum, et superstitione motum, petitum pretium pro tribus istis libris dedisse. Hi tres libri capsulæ lapideæ in Capitolio Romano inclusi, custodiendi traditi erant Decemviris, qui soli hosce libros legendi facultatem habebant. Hi libri consulebantur, Romanis quadam calamitate pressis, ad modum iræ Deorum placandæ inveniendum. Cum autem 76 anno ante Christum natum sub Sylla cum Capitolio conflagrassent, Senatus Romanus legatos in Asiam et Græciam misit, ad colligenda quotquot Sibyllina Oracula reperire possent. Hi legati 1000 circiter versus, propheticos existimatos, Romam attulerunt, qui in reædificato Capitolio collocati fuerunt.

Guillelmus Beveregius tres classes Carminum, seu Oraculo-

rum Sibyllinorum distinguit[1]: in prima collocat genuina Carmina Sibyllina quæ 76 anno ante Christum cum Capitolio in cineres redacta fuerunt. In secunda ponit ea, quæ Romani dein collegerant, et quorum fragmenta occurrunt apud Plutarchum, Varronem, Tullium, Virgilium aliosque scriptores romanos. Collectionem horum Carminum Stilicon sæc. quinto Romæ flammis tradidit[2]. Celeberrima sunt Carmina, quæ occurrunt apud Virgilium Ecloga quarta, *Sicelides Musæ*, etc.

Ultima Cumæi venit jam Carminis ætas,
Magnus ab integro sæclorum nascitur ordo.
Jam redit et Virgo, redeunt Saturnia regna,
Jam nova progenies cœlo demittitur alto.

Tertia Classis complectitur octo libros Carminum Sibyllinorum, *Bibliothecæ Patrum insertos*, sed quæ eruditi moderni sæculo secundo conficta esse consentiunt. Cicero jam suo tempore de Sibyllarum Carminibus : « Callide, aiebat[3], qui illa Carmina » composuit, perfecit, ut quodcumque accidisset, prædictum vide- » retur. » Idem Tullius a Sibylla prædictum fuisse inquit : *Romanos nisi rege quodam agnito salvos esse haud posse;* ast regem, ait, Romæ nec Dii nec homines sufferebant.

Cum nonnulli antiqui Patres aliqua carmina Sibyllina tanquam vaticinia de Christo ac de ejus religione continentia, paganis allegarint, existimant aliqui, hæc carmina authentica et vera fuisse, Deumque Sibyllis, ut Balaam, ad vaticinandum usum esse. Alii vero aiunt, hosce Patres minime allegasse carmina in *Bibliotheca Patrum* modo extantia, sed illa, quæ inter Paganos tum circumferebantur, eosque de authenticitate et veracitate eorum haud sollicitos, argumento ad hominem usos esse, consequenter existimasse[4], eorum allegationem christianæ religioni aliquo modo utilem esse, licet authentica non essent. Philosophus Celsus scriptores christianos hæc carmina citantes Sibyllistas per derisionem appellabat. Id certum, Carmina Sibyllina in *Bibliotheca Patrum* extantia continere prædictiones clarissimas de Christo. Ultimum judicium et infernus ibi clare exprimuntur, etc., quare ab aliquo Christiano sæculo secundo composita esse videntur.

[1] In Codice Can. primit. Eccl. vindicato et illustrato lib. 1, c. 14, n. X et XI, Amstelodami 1697. — [2] Rutilius Numatianus Itiner. l. 2. — [3] Lib. 2 de Divinatione. — [4] Vide Beveregium loc. cit. n. IV et cl. Bergier, Dict. de Théologie. Art. Sibylles.

§ XIV.—De miraculis Pentateuchi, et de adparitionibus Dei anthropomorphiticis.

49. *Obj.* Pentateuchus, excipiunt Increduli, Græcorum Romanorumque Mythologiæ simillimus est; in illo enim æque ac in hac, divinitas est anthropomorphitica, et utrobique occurrunt miracula plurima ac ingentia, omnem fidem superantia, et quorum finis non perspicitur :

Quodcumque ostendis mihi sic, incredulus odi.

Resp. Græcorum Dii fabulis accensentur, non quod ii se modo sensibili erga homines gessisse a poetis dicuntur, sed quod Pantheismus sanæ rationi repugnat. Portenta vero numinum Græcorum ac Romanorum figmentis adnumerantur, quod nulli auctoritati innixa, inepta, ridicula, absurda, et plerumque bonis moribus contraria sunt. Haud inverisimile autem est, primam Græcorum Mythologiam ex Pentateucho originem suam ducere. Pleraque sane facta Pentateuchi traditione orali varias inter nationes conservata fuerunt, quæ tum hominum oblivione, tum poetarum fictione, vitiata fuerunt. Ita Diluvium Deucalionis ex Diluvio Noemitico, et Gigantes cœlum congestis montibus conscendere molientes ad patrem Titanem Jovi in solio substituendum, ex historia constructionis turris babelicæ descendere videntur.

Moyses vero quando Deum exhibet, modo sensibili se erga protoparentes ac Patriarchas gerentem, ac quando miracula narrat, nihil nisi Deo dignum, priscis illis viris conveniens, ac rationi conforme refert, tantamque in rebus dogmaticis, moralibus, ac physicis passim, prodit sapientiam, ut divina ejus inspiratio invitis fere manifestetur. Ratio autem cur Deus se modo sensibili exhibuerit, totque miracula antiquitus patrarit, est ista : Dogma unius Dei existentis, summe providi, ac infinite justi hominibus cognitu absolute necessarium sane fuit. Posito igitur, Deum id hominibus revelare voluisse, quomodo hoc primis humani generis parentibus, omni experientia orbatis, solisque in hac terra versantibus, infallibilius faciliusque manifestare valuit, quam eo modo, quo id Moyses describit? Illis nempe sub forma visibili per symbola adparendo, eos adloquendo, singula ipsos docendo, recte facta sensibiliter remunerando, ac male facta eadem ratione puniendo, donec harum veritatum certa fides stabiliretur. Num secus homines omnes eo in statu non permansissent, in quo fuerunt Gentiles? Immo ne in hoc quidem remansissent, cum ipsi Gentiles revelationem, a Deo primis hominibus datam, habuerint, quamvis non incorruptam. Cum vero revelatæ veritates in

plerisque nationibus, vitio hominum collapsuræ essent, Deus illas conservare voluit in Abrahæ posteris; quare se illis eodem modo sensibili ostendit, editisque miraculis veritates suas confirmavit. Hebræis dein degeneribus se eodem modo exhibere, ac eos de eisdem veritatibus certos reddere debuit. An hoc Optimo Providentissimoque hominum Conditore ac Conservatore non fuit dignum, priscis hominibus conveniens, rationique conforme? In primo statu, quem Naturæ adpellamus, Deus se immediate manifestavit ut Patrem, Regemque omnium, in secundo statu instituit Moysen ac Prophetas, qui modo sensibili Theocratiam repræsentantes suo nomine id facerent, in tertio autem statu, in plenitudine temporis, locutus est per suum filium. Hinc juxta typum Scripturæ sacræ familiarem adsimilatur prima ætas *infantiæ*, secunda *adolescentiæ*, et tertia *perfectioni virili*.

§ XV. — Num Moyses immortalitatem animæ ignoraverit?

50. *Obj.* Quomodo Moyses inspiratus dici potest, ogganniunt D. de Voltaire, cæteraque Deistarum turba, qui immortalitatem animæ ignoravit? in toto enim Pentateucho hujus dogmatis non meminit, legisque suæ nonnisi sanctionem temporalem ponit: quare Judæi tempore adventus Christi de animæ immortalitate adhuc incerti erant.

Resp. Moyses missus non fuerat ad Judæis systema completum Dogmaticæ aut Ethicæ tradendum, sed ad fidem et mores eorum perficiendum, et si quid corruptionis haberent, corrigendum. Quare cum Judæi immortalitatem animæ crederent, opus non erat Moysi, illos hanc docere. Judæos autem ævo Moysis dogma immortalitatis animæ cognovisse, patet — ex ipso Pentateucho ubi (Gen. 37, 35, Num. 16, 30-33, Deut. 32, 22) distinguitur a sepulchro *locus ille subterraneus*, in quo Hebræi defunctorum animas esse credebant; — ex solita phrasi Moysis, qui mortem alicujus referens ait: *Congregatus est ad populum suum* (Gen. 25, 8; 35, 29), quæ secus nullum sensum haberet; — ex phrasi illa Moysis: *Deus Abraham, Deus Isaac,* etc. (Exod. 3, 6); quare Christus (Matthæi 22, 32) dicebat: *Non est Deus mortuorum sed viventium;*—ex necromantia, qua Hebræi defunctorum animas excitari posse existimabant, et quam Moyses illis severissime vetuit (Levit. 19, 31, et Deut. 18, 10-11) dicens: « Nec inveniatur in te... » incantator, nec qui pythones consulat, nec divinos, aut quærat » a mortuis veritatem; » — ex Gen. 47, 1, ubi Jacob: « Dies *peregrinationis* meæ, ait, non pervenerunt ad dies patrum meorum; » — ex dogmate Hebræorum de Messia Spirituali, quod

immortalitatem animæ supponebat; — ex libro Jobi Pentateucho ætate suppari (conf. n. 280), ubi (19, 25.) dicitur : « Scio quod re- » demptor meus vivit, et in novissimo die de terra surrecturus » sum, etc. : » — Persæ, Syri, Ægyptii, Chaldæi, Phœnices immortalitatem animæ credebant, num finitimi Hebræi illam ignorassent ?

Moyses equidem nonnisi mercedem temporalem observantibus legem, et pœnam temporalem eam transgredientibus statuit, eo quod motiva sensibilia et temporalia carnalem populum hebræum maxime movebant; verum mercedem et pœnam alterius vitæ haud exclusit. Eo ipso quod Judæi a venturo suo Messia spirituali expectarent veram beatitudinem, expectabant et ab ipso præmium aut pœnam alterius vitæ.

Verum est tempore Christi extitisse sectam Sadducæorum, qui animas cum corporibus interire effutiebant, et quos Fl. Josephus Epicureis simillimos fuisse testatur. Verum, teste eodem Flavio Josepho [1], cæteri Judæi illis nullum munus publicum concredebant, nisi publice saltem animas corporibus superstites esse docerent *.

[1] Fl. Jos. Archæolog. l. 15. c. 10. et l. 18. c. 1.

* Occasione sectæ Sadducæorum, originem sectarum judaicarum adnotare juvat. Cum post exilium babylonicum lingua Librorum sacrorum Hebræis non amplius vernacula esset, necessarii erant interpretes ad Biblia in synagogis explicanda. Addiscebant hi interpretes linguam hebræam in scholis. Doctores vero harum scholarum, qui duobus sæculis cum dimidio ante Christum philosophiam græcam noverant, idiomatis hebraici explicatione haud contenti, res, quæ verbis Bibliorum edicebantur, juxta suam philosophiam interpretari aggressi sunt. Hinc inter hosce doctores paulo post contentiones de sensu rerum exortæ sunt, quibus sectæ Pharisæorum, Sadducæorum, ac Essenorum suam originem debent. Tempore Christi inter Pharisæos nova nata erant schismata; Hebræorum enim doctores referunt, inter scholam Hillel, et scholam Schammai agitatas fuisse decem et octo acutissimas quæstiones, inter quas erat, quænam causa ad repudium sufficeret (Conf. Matth. 19, 3. etc. et n. 61).

Sectæ Judæorum variis principiis theoreticis et practicis ab invicem differebant. Fl. Josephus (Archæol. xv. 10, 4) ait, simillimos fuisse Pharisæos Stoicis, Sadducæos Epicureis, et Essenos vel Essæos Pythagoricis. Pharisæis plebs et feminæ nobiles adhærebant; hinc potentes, audaces ac formidandi erant (Fl. Jos. Archæol. xiii. 10, 5-6), doctrinæ autem dissensiones illos ab invicem non separabant.

Sadducæi erant homines magnates ac divites, muneribusque publicis fungentes, se Pharisæorum sententiis accommodare debebant (Fl. Jos. Archæol. xiii. 10, 6; xviii. 1, 3, 4).

Esseni seu Essæi monasticam fere vitam agebant, et non modo in Ægypto, sed et in aliis regionibus, præcipue autem ad occidentem Maris Mortui habitabant (Fl. Jos. Arch. xiii. Plin. H. N. l. 5. c. 17).

Pharisæi cum Stoicis propugnabant fatum, a quo tamen hominum actiones excipiebant (Fl. Jos. Arch. xiii. 1, 3, 5, 9. Item de Bello Jud. ii. 8, 14: Act.

§ XVI. — Num Moyses Deum nationalem, ac nonnisi formidandum docuit? Num Deum corporeum credidit? Num Cæremoniæ quas præscripsit sunt inutiles? De Hirco emissario.

81. *Obj.* Moyses, aiunt, Jehova exhibet ut Deum titularem nationis hebrææ, seu ut Deum nationalem; 2° illum nonnisi formidabilem sistit; (Exodi 20, 5) Deus inducitur loquens: « Ego sum Do» minus Deus tuus fortis, zelotes, visitans iniquitatem patrum in

Apost. 5, 38-39.) Credebant animas esse immortales, easque in receptaculo quodam subterraneo congregari, eas impiorum æternis adfici pœnis, hominesque viventes excruciare, prohorum vero animas præmiis donari ac in alia corpora transire (Fl. Jos. Arch. XVIII. 13. item de Bel. Jud. II. 8, 14. III. 5, 8. Matth. 14, 2. 16, 14. Joan. 9, 2, 34), docebant mortuorum resurrectionem. Admittebant spiritus, bonos ac malos. Contendebant Deum Hebræis benefacere, ac partem in regno Messiæ concedere teneri (Fl. Jos. XVII. 2, 4. item de Bell. Jud. II. 4, 8. Just. Dial.) Doctrina eorum moralis laxa erat; multa a Moyse majoris mali evitandi causa permissa per se licita esse adfirmabant. Contendebant etiam libellum repudii ex quacumque causa dari posse (Matth. 19, 3, etc.). Legem de amore proximi ad solos amicos restringebant, inimicos odio haberi posse adstruebant (Matth. 5, 43). Jurajuranda nomine Jehova non firmata non obligare adserebant. Præcepta naturalia a Moyse nulla pœna sancita minutiis accensebant; cæremonias autem legales maximi faciebant (Matth. 5, 19; 12, 54; 15, 4-6): quare iram sine causa, et impura desideria parvi pendebant (Matth. 5, 21-30). Preces coram omnibus faciebant, ut sancti haberentur sepulchra Prophetarum exornabant, etc. (Matth. 6, 2-5. 23, 29). Traditiones quamplurimas ut majorum præcepta servabant, quarum partem a Moyse derivabant, et legi divinæ præferebant (Matth. 15, 2-6). Hæ traditiones, postmodum adhuc auctæ in Talmude extant (Conf. n. 1 notam). Mos ex patina cibos digitis ori ingerendi lotionem manuum ante mensam invexerat; hanc lotionem in officium religionis convertebant, ac illius omissionem fornicationi æqualem, et exterminatione dignam reputabant (Thalm. Babyl. Aboda Zara p. 11. Sota p. 4, 2. Berachoth p. 46, 2 Thoanith. p. 26). Potum percolabant, ne animalcula impura deglutirent (Matth. 23, 24). Jejunabant die jovis, quo die Moysen montem Sinai conscendisse, ac die lunæ, quo eum de illo descendisse existimabant; fimbrias superindumenti ac phylacteria ferebant, etc. Ævo Christi e Pharisæis *secta Galilæorum* prodiit, duce Juda Galilæo, quæ docebat, juxta legem Moysis tributum non esse solvendum Romanis, eo quod *Judæi* soli Deo subessent (Conf. Act. Apost. 5, 37); quare hi sectarii a Christo captiose quærebant, utrum Cæsari tributum dari liceret (Matth. 22, 15-22)?

Sadducæi tenebant nullum existere spiritum præter Deum, animas cum corporibus interire, resurrectionem non futuram (Act. 23, 8), haud adesse providentiam, traditiones Pharisæorum non esse servandas. Lapsu autem temporis animæ immortalitatem, ac angelorum existentiam admisisse videntur, ita ut sæculo septimo solas traditiones rejicerent; quare Karæi dicti sunt.

Esseni cum Therapeutis magnam similitudinem habebant. Primi autem erant Hebræi lingua aramæa utentes; alteri vero Judæi Græci; primi in Palæstina præsertim, alteri in Ægypto potissimum commorabantur. Illi magnas solummodo urbes fugiebant, ac artes et opificia exercebant, hi vero deserta, campos ac hortos incolebant, et se fere totos contemplationi dedebant. Utrique omnia communia erant. Esseni candidati bona sua societati, Therapentæ vero propinquis

» filios, in tertiam et quartam generationem eorum, qui oderunt » me. » 3° Moyses Deo attribuit aures, oculos, pedes, manus, illum dicit ascendere, descendere, pœnitere, irasci, etc. 4° Quis crederet, omnes istas inutiles cæremonias, quas Moyses præscripsit, præsertim illas de hirco emissario, qui peccata Judæorum in desertum deferre debebat, a Deo ipsi fuisse inspiratas?

Resp. Mirandum prorsus, nonnullos contendere Moysen Jehova ut Deum nationalem, Judæorum exhibere: Moyses enim Jehova multis in locis ut universorum Dominum sistit; nam nomine Jehova compellat illum ipsum, qui cœlum ac terram creavit (Gen. 1, 1. Exod. 20, 8-12; 31, 17); qui a Joseph omniscius, rerum omnium gubernator prædicatur (Gen. 45, 5-8); qui ingentia illa miracula in Ægypto et Arabia Petræa prædixit ac patravit, quibus infinitam suam scientiam, et omnipotentiam manifestavit (Deut. 4, 32-36; 10, 21. Exod. 6, 7; 7, 5; 10, 1-2; 14, 18, 31; 16, 12; 29, 46); qui vitam omnibus viventibus tribuit (Num. 16, 22) etc. Hunc vero Deum, populorum omnium gubernatorem, illum docet esse, qui a Judæis colendus est, non dumtaxat, quia unicus est verus Deus, sed et quia Hebræos ex omnibus populis elegit custodes divinæ suæ religionis apud eos servandæ donec ad omnes alias nationes propaganda erat (Gen. 17, 9-14); et quia Judæi Deum in regem elegerant.

2° Fatemur Moysen sæpius Deum exhibere ut judicem justum, scelerumque severum vindicem; sed hoc fecit tum quia Deus flagitia quandoque in hac vita severe punit, tum quod Deus Judæorum rex erat, cujus proinde erat delinquentibus irrogare pœnas,

tradebant, et utrique, annis probationis elapsis, professio vitæ probatissimæ emittenda erat.

Esseni nondum orto sole suas preces peragebant, dein vero ad suum opus pergebant; hora undecima ad frugale prandium conveniebant. Illo finito quilibet ad suum opus redibat, et vespere cœna, prandio similis, ac ex pane ac pulmento constans, sumebatur. Ante refectiones sacerdos preces fundebat. Die sabbathi in synagoga congregati prælectionem et explicationem audiebant, juramenta reprobabant, excepto in emissione suæ professionis, servitutem naturæ contrariam esse adserebant, etc. Classis dumtaxat particularis eorum conjugia contrahebat, hique ad gravidam conjugem non accedebant; reliqui matrimonium non damnabant, sed omnes mulieres viris suis infideles esse credebant.

Esseni eamdem fere ac Pharisæi doctrinam habebant. Therapeutæ quamplurima cum Essenis communia babebant, sed omnes cælibem vitam agebant, solo pane, sale et quandoque byssopo in cibum utebantur, solo die sabbathi mensam communem habebant; viri autem a dextris, et puellæ a sinistris, tum separati erant. Noctem sabbathi vigiles transigebant; hymnos canebant ac choreas ducebant. (Vide Fl. Jos. Arch. xv. 10, 5. xvii. 13, 3. xviii. 1, 5, 10. Item de Bel. Jud. 8, 2-12. Phil. quod omnis probus liber de vita contempl.) (Conf. n. 1 notam).

ut boni a malorum insultibus ac læsionibus liberi essent, tum quod id oppido necessarium erat, ut populus judæus, inflexibilis, indocilis, crebro rebellis, coerceretur, et ad Legis observantiam adigeretur. Falsissimum autem est, Moysen Deum nonnisi ut judicem inexorabilem exhibere; magnificæ enim illæ promissiones divinæ, quas Deus in Pentateucho tum Patriarchis, tum ipsis Hebræis, fecisse, ac sæpius repetiisse legitur, legislatio, atque deductio in regionem Chanaan, sunt Dei beneficia ingentia, quæ illum beneficentissimum sistunt (Deut. 7, 6-9; 8, 2-20; 9, 4-8).

Verba adlegati textus Exodi 20 multis Naturalistis ea male intelligentibus equidem offendiculo fuerunt; at perpendenti patet, illa continere pœnam parentum impiorum admonitionemque pro eorum posteris; cum enim illo ævo parentes de sorte suorum posterorum admodum solliciti essent, gravissima pœna illis erat, eum scirent charissimos suos filios, nepotes, pronepotes et abnepotes ob mala sua exempla impios, et hinc miseros futuros esse. Monentur autem posteri, ut a parentum iniquitate sibi caveant. Quare posteri non puniendi dicuntur, nisi parentum suorum impietatem sectentur ut patet ex ipso citato textu, et hinc (Ezechielis 18, 20) Deus dicit: « Filius non portabit iniquitatem patris, » et pater non portabit iniquitatem filii : justitia justi super eum » erit, et impietas impii erit super eum. » (Conf. n. 59).

3° Judæi, pro quibus Moyses scripsit, non erant philosophi, qui Deum ut purum spiritum considerarent, sed homines valde rudes; quare ut ab illis intelligeretur, Deum hinc inde metaphorice ut hominem exhibuit. Hujusmodi autem phrases modo Deo digno intelligendas esse, evincunt alia Moysis dicta, quibus Dei majestatem ac perfectiones describit, ut (Gen. 1, 3): «Dixit» que Deus: Fiat lux. Et facta est lux, » ac egregium ejus canticum (Exod. 15, 1-19): « Cantemus Domino : gloriose enim » magnificatus est, equum et ascensorem dejecit in mare. » (Conf. Deut. 4, 15-16).

4° Licet cæremoniæ judaicæ ex se nihil præstans habuerint, vocante illas D. Paulo egena elementa, non tamen fuerunt inutiles Deove indignæ. Nihil impuritatis ac credulitatis continuerunt, prout continebant illo ævo Gentilium cæremoniæ, sed summa sapientia a Moyse Israelitis præscriptæ fuerunt, — ut distinguerentur a nationibus idololatricis; — ut continuo recordarentur ingentium prodigiorum beneficiorumque, quibus a Deo cumulati fuerant; — ut distraherentur a cultu ac cæremoniis Gentilismi, in quem proni erant. Hinc S. Chrysostomus: « Præcepta

» ritualia, inquit, ideo data fuisse ut per assiduam eorum observantiam a cultu dæmonum ac idolorum Judæi abducerentur, » non propter utilitatem ex eorum observantia prodeuntem [1]; — ex » cæremoniæ erant figuræ Messiæ Judæis a Deo adpromissi. »

Quæ spectant hircum emissarium (Lev. 16, 21-22) symbolica erant; imponebat summus sacerdos festo expiationis ambas manus capiti hirci, eum omnibus delictis ac prævaricationibus Judæorum symbolice onerabat, illumque dein viro tradebat, qui ipsum in deserta loca deduceret, liberumque dimitteret. Sed hoc symbolo significabatur Judæos, qui se tum Deo reconciliaverant, pœna liberatos esse.

§ XVII. — De Circumcisione.

32. *Obj.* An verisilime est, aiunt Increduli, Moysen fuisse inspiratum ad scribendum, Deum Abrahæ præscripsisse ritum gentilem circumcisionis (Gen. 17)? Herodotus enim scribit: « Soli inter » omnes homines circumcidebantur Colchi, Ægyptii et Æthio» pes; postmodum vero et Phœnici [2] et Palæstini (Hebræi) ab » Ægyptiis hunc circumcisionis morem acceperunt. » — Diodorus Siculus ac Strabo idem testantur. Celsus ac Julianus dicunt Abrahamum circumcisionem in Ægypto didicisse [3]. Idem sentiunt Marsham et le Clerc [4]. Orientales circumciduntur sanitatis causa.

Resp. Si etiam Circumcisio ante Abrahamum a Gentilibus usitata fuisset, et sanitatis causa in calidis regionibus adhiberetur, num Deus tamen illam in signum characteristicum populi sui præscribere non potuisset? Fœderibus solemniter sancitis monumentum aliquod in perpetuam rei memoriam sæpe adjungi solet: sic Deus, inito fœdere cum Noemo, iridem illius monumentum esse voluit. Cum igitur nullus populus integer, fatentibus omnibus, circumcisionem ut obligatoriam habuerit, num Deus populum suum ad illam obligare non potuit, ut per hoc signum initi fœderis et ab omnibus aliis populis distingueretur, et promissionum divinarum recordaretur? fuit hic finis primarius circumcisionis. Potuerunt autem et adesse fines secundarii, 1° ut præcaveretur morbus carbunculi, qui in calidis regionibus ex immunditiis sub præputio congregatis in glande membri virilis oritur ac lethalis est [5]; 2° ut juvaretur fæcunditas matrimonii, ac incrementum populi; constat

[1] Chrys. Comment. in Isaiam. — [2] Herod. Hist. lib. 2. cap. 104. — [3] Origen. cont. Cels. l. 1. et 5. Cyr. Cont. Jul. lib. 1. — [4] Marsham Can. Ægypt. sæc. 5. le Clerc. in Ged. cap. 17. — [5] Vide Herod. l. 2. Fl. Jos. l. 2. Cont. Apion. Philo de circumc.

enim arctius præputium, ut in calidis climatibus quandoque reperitur, matrimonii fæcunditati obesse.

Unde Herodotus, Strabo, Diodorus Siculus, etc. sciverunt Judæos circumcisionem ab Ægyptiis mutuatos esse? et qua ratione suam adsertionem firmarunt? omnes Moysi pluribus sæculis posteriores sunt; quare eorum opinio est mere gratuita. Artapanus autem apud Eusebium scribit[1], ipsos sacerdotes ægyptios (populus ægyptius generatim non circumcidebatur) circumcisionem ab Abrahamo et a Josepho didicisse.

Moyses equidem de circumcisione loquitur terminis, qui illius notitiam præsupponunt. Sed circumcisio Abrahæ præcepta, et diu ante Moysen proinde usitata fuit; quare nota supponi debebat ævo Moysis[*].

§ XVIII. — De Lotho ejusque filiabus.

83. *Obj.* Quis credat, dicunt increduli, Moysen inspiratum, dum flagitiosum concubitum filiarum Lothi cum suo patre describit, illumque haud improbat (Gen. 19, 31-38)?

Resp. Exinde quod Moyses flagitiosum hunc filiarum cum Lotho patre concubitum positive non improbat, minime sequitur, eum ipsum sine flagitio existimasse. Eo ipso quod minora peccata aliis in locis severe reprehendit, ac punienda sancit, et hoc flagitium contra naturam improbat. Factum filiarum Lothi (Gen. 19, 31-38) ut historicus simpliciter refert, ut Ammonitarum ac Moabitarum originem indicet. Hæc vero ipsa narratio, sine glossa facta, summam Moysis veracitatem commendat.

Cæterum Loth non videtur vir fuisse omni exceptione major. A ruina Pentapoleos servatus fuisse videtur potissimum ad Abrahæ preces (Gen. 18, 24); propositio enim, quam (Gen. 19, 8) Sodomitis fecit, de eis ambas suas filias cognoscendas tradendo, et duplex ejus ebrietas, ne de duplici ejus incestu (Gen. 19, 31-38) loquamur, id evincunt.

Hoc in excusationem propositionis Lothi dici potest, quod aut tantopere exagitatus fuerit, ut ad ea quæ dicebat haud reflecteret, aut quod infamis Sodomitarum in angelos concupiscentiæ conscius, certus fuerit, suam propositionem ab iis haud acceptum iri, ut reapse contigit.

[1] Euseb. Dem. Evang. l. 9. c. 23.

[*] Circumcisio, a *circumcido* ita dicta, est abscissio pellis glandem membri virilis tegentis octavo die post nativitatem filiis facienda. Videtur Deus signum sui fœderis in hoc membro voluisse, quia est pars principalissima hominis, qua generat sui simile, imaginem Dei quoad animam.

In excusationem vero duplicis ejus incestus adiegari potest, cum vel ignorasse quod suis filiabus accumberet, credendo se accumbere uxori, vel tanta ebrietate obrutum fuisse, ut quid agebat nesciret, nec postero die illius recordaretur.

Filiæ vero ejus nullo modo excusari posse videntur, licet Origenes, S. Irenæus, S. Chrysostomus, Theodoretus et S. Ambrosius eas a culpa liberare moliti sint. Aiebant totum genus humanum periisse, et se solas ope patris illud propagare posse. Verum hic prætextus cæcæ explendæ libidinis fuisse videtur: meminisse enim debebant promissionis angeli, qui oppidum Segor salvum fore dixerat, hancque civitatem existentem insuper ante oculos habebant; hinc scire debebant, totum genus humanum non periisse. Medium ipsum quo usæ sunt, ad patrem ad duplex hoc flagitium inducendum, sat probat, illas bonæ fidei haud fuisse. In perpetuam autem suam infamiam nominavit natu major filium ex patre susceptum *Moab*, hebraice *Meab*, id est: *Ex patre;* altera vero appellavit suam prolem *Ammon*, hebraice *Ben-Ammi*, hoc est: *Filium populi mei.*

§ XIX. — De mendaciis et spolio ægyptiaco.

54. *Obj.* (Exodi 1, 15-21) Obstetrices a Pharaone omnes neonatos masculos Hebræorum interficere jussæ, mentitæ sunt, dicentes, Judæas sine obstetricum auxilio proles suas in lucem edere. Deus vero hisce obstetricibus benefecisse legitur. An Deus, aiunt Increduli, mendacium prohibere, illudque remunerari potest? — (Exodi 11, 2). Deus Moysi dixisse legitur, ut Israelitas ab Ægyptiis vasa aurea et argentea mutuo petere præciperet, ad sacrificandum Jehovæ in deserto, et (c. 12, 35-36) Israelitæ reapse vasa argentea et aurea, vestemque plurimam ab Ægyptiis mutuo accepisse dicuntur : *et spoliaverunt Ægyptios*, ait Moyses. Num Deus hujusmodi furtum imperare potest? Quis hujusmodi inspirata crederet!

Resp. Deus hisce obstetricibus benefecit non in mercedem mendacii, sed bonæ voluntatis; hæ enim Deum veritæ barbarum Pharaonis præceptum executæ haud sunt. Hinc : « Remunerata » est, ait S. Augustinus, benevolentia, non fallacia; benignitas » mentis, non iniquitas mentientis [1]. »

Idem dicendum est de Rahab (Jos. 2, 1-6, collat. cum Jac. 2,25), ac de multis aliis hujusmodi exemplis in Scriptura occurrentibus. Nemo autem hoc mirabitur, si perpenderit sæculo quinto adhuc magnopere disputatum fuisse, utrum mendacia, quæ

[1] August. Lib. cont. mendac. c. 15.

nemini nocent, aliis autem prosunt, licita essent necne : Magna quæstio, aiebat S. Augustinus de hujusmodi mendaciis, latebrosa tractatio, disputatio inter doctos alternans [1]. Immo (in Levit. q. 68) idem S. Doctor : *de mendacio pene omnibus videtur,* inquit, *quod ubi nemo læditur, pro salute mentiendum est.*

— Cum percipi non possit quomodo Ægyptii res istas pretiosas Judæis mutuo dederint, cum probe scirent illos, cum senibus, infantulis, etc. proficiscentes, non amplius reversuros esse, haud male recentiores Exegetæ nonnulli existimant, Hebræos hasce res pretiosas petiisse ut pretium pro rebus quas relinquebant. Qua in sententia (Exod. 12, 36) verbum *spoliare* tropice adhibitum est. Sed ponamus Hebræos hasce res pretiosas solummodo mutuo accepisse, illas proinde furati non sunt, et cum illas petierint jussu Dei, qui sciebat eos haud reversuros, ipsas legitime tenuerunt, Deo rerum omnium supremo Domino, illis hasce res pretiosas donante, in justam compensationem tot malorum, quæ perpessi erant.

Recentiores equidem multi defendunt, Hebræos titulo compensationis et permutationis præfatas res possedisse, eo quod præter terram Gessen multa Ægyptiis relinquerent. Ast num hic titulus præcise cadebat in illos Ægyptios, ad quos spectabant res ab Hebræis abductæ ?

§ XX. — De lege talionis.

83. *Obj.* (Exodi 21, 22-25) Moyses præscribit, lege *talionis* par pari esse referendum : « Reddet, inquit, animam pro anima, oculum » pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro » pede, adustionem pro adustione, vulnus pro vulnere, livorem » pro livore. » Lex ista, aiunt Increduli, est barbara, injusta, indecens ac immoralis.

Resp. Pœna ista in *præmeditata membrorum violatione* solummodo locum habebat, et nonnisi in judicio infligenda erat, nisi reus deprecatione et pecunia offenso satisfecisset. Testatur autem Fl. Josephus, Judæos offensis hoc modo plerumque satisfecisse, excepto in casu homicidii ob legem Moysis (Deut. 35,30-31). Jam ante Moysen hæc pœna in usu fuisse videtur. Græcos eamdem legem habuisse ex vita Solonis apud Diogenem Laertium patet. Romani illam septima tabula retulerunt : *Si membrum rupsit, ni cum eo parcit, talio esto,* ac diutissime observarunt. Interim pœna ista erat necessaria ad potentiorum illius ævi insolentiam, ac inferiorum rebellionem reprimendam, efficacissima ad homines

[1] Lib. de mendac. c. 1.

feroces coercendos; et proprissima, ut nempe in quo quis alterum læserat, in eo ipso pateretur; tantum abest, ut sit *barbara, injusta, indecens ac immoralis*. Progressu vero temporis cum hominum mores mansuescerent, transactiones, quas rei petebant et obtinebant, in jus ordinarium transierunt. Christus Christianos perfectos huic pœnæ petendæ supersedere voluit (Matth. 5, 38).

§ XXI. — Num Hebræi reliquum humanum genus odio habere edocti sunt. De usura, ac de exterminatione Chananæorum.

56. *Obj.* Quis Moysi divinam tribuet inspirationem, effutiunt Naturalistæ, qui Judæos odium reliqui humani generis edocuit? Ad hoc enim tendunt 1° *fœdus illud particulare*, quo se solos Deo acceptos credebant, reliquasque nationes contemnebant; 2° *Usuræ*, quæ illis in omnes alias nationes licitæ erant, et quibus eas opprimere poterant (Deut. 23, 19-20); 3° *Exterminatio omnium Gentilium in regione Chanaan* (Num. 33, 50-56). Hinc recte Tacitus de Judæis : « Apud Hebræos, inquit, fides obstinata, misericor» dia in promptu, sed adversus omnes alios hostile odium [1]. »

Resp. Falsissimum est, Judæos alias nationes odio habere edoctos fuisse. Nullibi in Pentateucho legitur : *Diliges proximum tuum, et odio habebis inimicum tuum*, ut scribæ (Matth. 5, 43) interpretabantur Levitici (19, 18) verba : *Diliges amicum tuum sicut te ipsum.* Immo (Deut. 10, 19) Moyses Israelitis præcipit : « Amate pere» grinos quia et vos fuistis advenæ in terra Ægypti; » et (Exod. 23, 4-5) : « Si occurreris, ait, bovi inimici tui, aut asino erranti, » reduc ad eum. Si videris asinum odientis te jacere sub onere, » non pertransibis, sed sublevabis cum eo. » Perfectionis legis christianæ equidem proprium est inimicos ipsos diligendos præscribere (Matth. 5, 44), sed an Deus tenebatur Judæos lege particulari ad hanc charitatis perfectionem obligare? Verum respondeamus ad singula.

1° Deus utique Abrahæ posteros particulari sua benevolentia dignatus est, illos revelata religione donavit, atque pacto fœdere eos, ab aliis nationibus distinctos, in populum elegit peculiarem, qui divina ejus oracula conservaret, donec tempus ea omnibus populis per filium Dei manifestandi advenisset. Poterant et Gentiles eadem revelatione uti, prout et omni tempore aliqui ea usi sunt, quin ad positivam Moysis legem adstringerentur. Hebræi igitur merito se aliis populis præferre poterant, quia solus populus erant, qui verum Deum digno cultu venerabatur, veramque

[1] Tacit. Annal. l. 21.

sapientiam sectabatur. Sed an ex eo sequitùr, illos aliorum populorum odium ac contemptum edoctos fuisse? Edicant nobis Naturalistæ, utrum Christiani, eo quod fœdere particulari ab aliis populis secernantur, verum Deum, verumque ejus cultum sequantur, ideo omnes alios populos odio ac contemptui habere doceantur?

2° Deuter. 23, 19-20 equidem legitur : « Non fænerabis fratri » tuo ad usuram pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam rem : » sed alieno. Fratri autem tuo absque usura, in quo indiget com» modabis. »

Ast num Deus, cui supremum in omnes res dominium, Hebræis dare non potuit, quod ob mutuo datam pecuniam ab exteris ultra sortem accipiebant? Deus vicinos populos idololatras regionis Chanaan Judæis interimere præceperat, an mirum eum ipsis usuram in hosce populos permisisse? Quis vero dicet, ex licitate usuræ præcise sequi populorum oppressionem? Num Europæi se mutuo opprimunt, dum justis de causis ob mutuo datas pecunias aliquid ultra sortem recipiunt? Num oppressio populorum sequitur ex lege principis, vi alti sui dominii in bona subditorum, ut in præscriptione, ob bonum publicum aliquid ultra sortem accipere permittentis? Sed quomodo probarent Naturalistæ, aliquem jure naturæ obligari, ad, sine utilitate, seu usura latioris sensus, pecunias suas mutuo dandas non dumtaxat pauperibus, sed etiam divitibus et mercatoribus, si justus adest titulus?

3° Judæi equidem omnes Chananæos exterminare jussi sunt; sed alios populos bello lacessere iis vetitum erat. Ipsis vero lacessitis regulæ moderationis præscriptæ erant. Apostatas morte punire ac idololatras inter se haud tolerare debebant.

De exterminandis Chananæis (Num. 33, 50-56) legitur: « Locu» tus est Dominus ad Moysen : Præcipe filiis Israel, et dic ad » eos : quando transieritis Jordanem, intrantes terram Chanaan, » disperdite cunctos habitatores terræ illius : confringite titulos, » et statuas comminuite, atque omnia excelsa vastate, mundantes » terram, et habitantes in ea, ego enim dedi vobis illam in pos» sessionem. Quam dividetis vobis sorte, pluribus dabitis latio» rem, et paucis angustiorem. Singulis ut sors ceciderit, ita tri» buetur hæreditas, per tribus et familias possessio dividetur. Sin » autem nolueritis interficere habitatores terræ : qui remanserint » erunt vobis quasi clavi in oculis, et lanceæ in lateribus, et ad» versabuntur vobis in terra habitationis vestræ : et quidquid illis » cogitaveram facere, vobis faciam. »

Ex quibus liquet Moysen exterminationem Chananæorum, occupationemque eorum regionis derivare ex alto Dei in vitam

bonaque hominum dominio. Causa vero necis et expulsionis Chananæorum fuit eorum corruptio ac flagitiosa vita, ut Gen. (15, 16) et aliis in locis diserte dicitur. Verum cum Ægyptii, Phœnices aliique populi gentiles non minus corrupti ac flagitiosi essent quam Chananæi, atque Chananæi suæ expulsioni a Moyse annuntiatæ obsistere potuissent, siquidem hæc extraordinaria providentia illis incognita esset, quæritur 1° cur Deus Hebræis, et non alii genti, jus Chananæos, et non Ægyptios, Phœnices, etc. pellendi concesserit? 2° Cur Chananæos ad internecionem usque deleri jusserit?

I. Nonnulli ex *conficto testamento Noemi*, alii ex *contractu formali filiorum ejus*, derivare frustra conati sunt. Qui vero adserunt Hebræis non aliud jus belli in Chananæos fuisse, quam aliis populis, novas sedes quærentibus, jus nullum illis tribuunt. Et si hoc esset, an Judæi æque aggressi non fuissent Moabitas, Edomitas, Ammonitas et Ammoritas, a quibus simpliciter transitum petierunt, ut in regionem Chanaan penetrarent? Aiunt equidem tum temporis viguisse sententiam, populum, qui adjuvante Deo alium vicisset, jure hujus regionem possidere, provocantque ad Judic. (11, 24). Verum locus iste aliam juris deductionem continere legenti versus 12-28 liquet.

Verisimile omnino est, rationem expulsionis Chananæorum esse pristinum titulum possessionis Hebræorum : Abraham enim, ne de Thare loquamur, jure primi occupantis pascua regionis Chanaan possedit, puteos fodit, altaria erexit, voluntatemque sibi hanc regionem addicendi manifestavit; hinc illam non Ismaeli sed Isaaco, et hic non Esau sed Jacobo ut hæreditariam reliquit. Hi Patriarchæ regionem Chanaan ultra duo sæcula possederunt, usquedum Jacob cum suis, occasione ingentis famis, ad Josephum in Ægyptum migravit. Cum vero ille ac ejus filii animum inde in Chanaan redeundi habuerint, ut constat ex Gen. (48, 21-22; 49, 1-16), jus suum in hanc regionem non abdicarunt.

Ætate Abrahæ equidem Chananæi in regione Chanaan erant (Gen. 12, 16; 24, 5), at pauci tantummodo. Hi vero, Jacobi posteritate ultra quatuor sæcula in Ægypto commorante, admodum multiplicati omnem Chanaan occuparant, Judæosque inde excluserant. Jure igitur suo Judæi regionem Chanaan repetebant, et cum illam pacifice obtinere haud possent, jure Chananæos armis aggressi sunt.

II. Ratio omnimodæ exterminationis Chananæorum erat — ne Hebræi illis immixti et in eorum idololatriam et corruptionem laberentur; — ut Hebræi certas sedes haberent; — ne postea a

Chananæis expellerentur. Antiquo illo ævo jus belli rigorosissimum ac immane erat (I. Reg. 30, 1; Ps. 136, 9; Isai. 13, 16). Populi integri in captivitatem abducebantur, aut etiam internecione delebantur. Multis sæculis postea cum mores mansuescerent, jusque belli mitius esset, Romani sub Scipione Africano florentissimam urbem Carthaginem flammis adusserunt, ac sub Vespasiano imp. capta ac funditus eversa Hierosolyma, multisque Judæorum millibus trucidatis, 97,000 ut vilissima mancipia paucis obolis divendiderunt. Cum, invalescentibus religione ac scientiis, rerum facies mutata est, jus belli, in Europa præsertim, ex populorum consensu etiam humanius factum est. Cæterum scribit Herodotus plurimos Chananæos in Africam commigrasse, et Judæi ipsi aliquos contra expressum Moysis mandatum tolerarunt [1].

§ XXII. — De anno sabbatico.

57. *Obj.* Levitici (25, 2-5) Moyses nomine Dei Hebræis præcipit: « Quando ingressi fueritis, inquit, terram, quam ego dabo vobis, » sabbatizes sabbathum Domini. Sex annis seres agrum tuum, » et sex annis putabis vineam tuam, colligesque fructus ejus : » septimo autem anno sabbatum erit terræ, requietionis Domini : » agrum non seres, et vineam non putabis; quæ sponte gignit » humus non metes : et uvas primitiarum tuarum non colliges » quasi vindemiam : annus enim requietionis terræ est. » Hæc lex, aiunt Deistæ, absona et imprudens est.

Resp. In annum sabbaticum specialis Dei providentia extabat ut versu 21 legitur. Lege ista in memoriam septimi diei mundi, quo Deus novas creaturarum species producere desiit, septimo anno adligata, efficiebatur — ut terræ vires suas reficerent, — ut pauperibus subveniretur : quæ sua sponte crescebant pauperibus, peregrinis et feris relinquenda erant (Lev. 25, 1-7; Deut. 15, 1-19); — ut ferarum genera conservarentur; — ut Judæi parcimoniæ studerent, ut industriæ adsuescerent, annis præcedentibus fruges congererent, quo fami et caritati annonæ consuleretur.

Anno autem isto Judæi minime otiabantur, solum enim fœcundabant cineribus, in quos stramen, stipulas, glumas, vepretes ac herbas, quibus campi obducebantur, redigebant, igne illi injecto, atque ita zizaniorum semina destruebant. Apes ac greges curabant, linum ac lanam texebant, suppellectilia reparabant, juxta Deut. (31, 10) explicationi legis ac officiis religionis studiosius incumbebant, etc. Quare lex ista nec absona nec imprudens fuit.

Hebræi autem hanc legem usque ad exilium babylonicum haud

[1] Herod. l. 18, c. 13.

observasse videntur : Prædixerat id eis Moyses (Lev. 26, 33-35) dicens : « Vos autem disperdam in gentes... tunc placebunt terræ » sabbata sua cunctis diebus solitudinis suæ : quando eritis in » terra hostili, sabbatizabit et requiescet in sabbatis solitudinis » suæ, eo quod non requieverit in sabbatis vestris, quando habi- » tabatis in ea. »

Secundo vero Paral. (36, 20-21) habetur : « Si quis evaserat gla- » dium ductus est in Babylonem, servivit regi et filiis ejus, donec » imperaret rex Persarum. Ut compleretur sermo Domini ex ore » Jeremiæ, et celebraret terra sabbata sua : cunctis enim diebus » desolationis egit sabbatum, usque dum complerentur septua- » ginta anni. » Ast post captivitatem babylonicam, Judæi hanc legem, ut et alias, teste Fl. Josepho, religiosius observarunt.

§ XXIII. — De cibis vetitis Judæorum.

38. *Obj.* Levitici (cap. 2), aiunt Deistæ, occurrit distinctio inter *animalia munda ac immunda*. Hebræi comedere prohibentur animalia optima. An hoc non est ridiculum?

Resp. Nulla extat natio, cui certa animalia non sint abominationi; an mirum igitur id et apud Judæos obtinuisse? Distinctio animalium mundorum ac immundorum apud Hebræos jam ante diluvium nota fuit (Gen. 2, 7). Moyses vero eam lege positiva ac religiosa sanxit. Ex hac vero Moysis lege de delectu ciborum, summam ejus sapientiam maxime commendari videbimus. Cibi Judæis vetiti alii erant immundi, seu sordidi, vel tales censebantur; alii vero altari consecrati erant.

1° Cibi *immundi* erant animalia impura dicta : — Quadrupedia omnia, quæ vel non ruminant, vel ungulas non plene fissas habent, nominatim cameli, lepores, sues, mures, etc. — Serpentes ac insecta reptantia (locustis exceptis) quæ præter alas et quatuor pedes instructa non sunt duobus longioribus cruribus, quibus saliunt. — Variæ species volucrum, ut aquilæ, corvi, etc. Illorum autem nomina in hebræo obscura sunt. — Pisces, qui pinnulis vel squamis non gaudent. — Immundus erat omnis cibus in vase, ac semen aqua humefactum, in quod mortuum insectum immundum ceciderat (Lev. 11, 1-38). — Cibus ac potus in vase non cooperto, in loco morientis vel mortui extante (Num. 19, 15). — Omnia quæ idolis consecrata fuerant (Exod. 34, 15). — Hædus in lacte matris coctus (Exod. 23, 9. 34, 26. Deut. 14, 21). Haud liquet, utrum Moyses per hoc aliquam superstitionem prohibere intendat, vel utrum mansuetudinem erga animalia inculcet, aut butyrum in carnibus assandis reprobet, ut Judæos ad colendas oleas incitet. Judæi continua praxi hoc ultimum probabile reddide-

runt. — Animalia a feris dilaniata, quorum sanguis in corpore manserat (Exod. 22, 31; Deut. 14, 21).

Jam vero constat 1° ex consensu physiologorum, carnes plerorumque animalium recensitorum, in regionibus calidis præsertim, insalubres ac nocivas esse. 2° Populi gentiles vicini, ut *Ægyptii, Phœnices, Chaldœi* ac *Arabes* multa ex his animalibus in deliciis habebant, et quandoque diis suis consecrabant. Moyses igitur Hebræorum sanitati consulturus, eosque ab omni familiari cum Gentilibus commercio separaturus, quod usu majorum primitus introductum fuerat lege positiva ac religiosa sanxit. An hoc est ridiculum?

2° Cibi altari *consecrati* erant: — sanguis animalium (Lev. 7, 26). — Adeps intestinorum, hepatis major lobus, renes, ac adeps iis adhæres (Lev. 3, 1-10). — Cauda pinguis ovium (ib.). Hi vero cibi Judæis vetiti erant, quia altari consecrati erant.

§ XXIV. — De immunditiis legalibus.

39. *Obj.* Quis absonas non dicet, ogganniunt Naturalistæ, varias illas immunditias legales, quas Moyses in Levitico recenset, et ob quas Judæos et a sacris et ab hominum societate arcet?

Resp. Immunditiæ, ob quas aliquis a sacris et ab hominum consortio separabatur, non solum apud Hebræos, sed et apud alios populos antiquos usitatæ fuerunt. Plerasque immunditias, in Levitico recensitas, Judæi jam ante Moysen tales reputabant (vide Gen. 31, 35).

Erant autem immunditiæ legales adjuncta contagiosa, vel de contagione suspecta, vel quæ abominanda habebantur. Hasce immunditias Moyses lege positiva ac religiosa observandas esse edixit, tum ut studium puritatis internæ Hebræorum promoveret, sanitati illorum consuleret, illorumque mores mansuetiores redderet; tum ut illos a Gentilibus secerneret, ac a periculo seductionis in idololatriam removeret. Præscripsit autem Moyses pariter ritus quibus immundi mundati sacris ac societati restituerentur. Num hæ leges sunt absonæ? Num ridiculæ? Annon potius magnam in Moyse sapientiam arguunt? En immunditias legales.

1° *Lepra*, morbus elephantiacus, Ægypto, Asiæ, ac generatim regionibus calidis proprius, contagiosus, ac incurabilis. In Ægypto ac Syria adhuc grassatur. Lepra plerumque per eruptionem exiguæ maculæ, puncturæ acus adinstar, circa nasum aut oculos se manifestat, propelliturque ab internis in cutem exteriorem, telam cellulosam, ossa, medullam et ossium articulos inficit. Artus extremi sensim emoriuntur, dissolvuntur ac deci-

dunt, atque corpus horrendum in modum mutilatur. Hic morbus terribilis vehementem dolorem non parit, sed ingentem debilitatem, melancholiam, et quandoque incitationem ad autochiriam (Job 7, 15). Transit in quatuor genera Leprarum : in Lepram scilicet *Elephantiam*, qua articuli decidunt, corpusque mutilatur; in *Elephantiam albam;* in *Psoram*, seu *Vitiliginem nigram* (Deut. 28, 27, 35. Lev. 21, 20-22); ac in *Alopeciam*, seu *Lepram rubram*. Leprosi vehementissimis stimulis carnis agitantur, quare a procreandis miserrimis prolibus haud abstinent, atque morbum suum contagiosum in tertiam et quartam generationem transmittunt. Deum ad hunc morbum collimasse (Exodi 20, 4-6; Deut. 5, 9; 24, 8-9) nonnulli existimant (Conf. n. 51). An mirum, Moysen hujusmodi leprosos, ne alios inficerent, a consortio hominum separari jussisse?

Leprosi in civitatibus et pagis non tolerabantur, veste lugubri induti, nudo capite, opertoque mento incedere, et obviis tenebantur clamare : *Immundus*, *immundus*! (Lev. 13, 45; Num. 5, 1, etc.) Tenebantur autem leprosi se ab initio morbi sistere sacerdotibus, quorum curæ ars medica commissa erat.

2° *Gonorrhœa* benigna, ac virulenta seu lues venerea, quæ pariter contagiosa est (Lev. 15, 3).

3° *Emissio seminis*, sive per pollutionem, etiam nocturnam, ad efficacius pollutionem voluntariam impediendam, sive per concubitum, etiam legitimum, ne Hebræi polygamiæ nimium indulgerent, snioresque et robustiores procrearent infantes. Hæc immundities durabat usque ad vesperam (Lev. 15, 16-20).

4° *Puerperium;* puerpera, filium enixa, 7 diebus immunda erat, et 33 diebus a templo arcebatur; enixa vero puellam, 14 diebus immunda erat, et 66 diebus a templo separata erat (Lev. 12, 1-6; 15, 16-28).

5° *Menstrua mulierum*, ob quæ 7 diebus separatæ erant (Lev. 15, 19-24; vide et Gen. 31, 35). Hoc tempore concubitus, etiam legitimus, sub pœna capitis interdictus erat (Lev. 20, 18), probabiliter ob periculum reale aut creditum lepræ, seu luis venereæ in calidis istis regionibus contrahendæ, prolesque leprosas procreandi.

Immundæ pariter erant mulieres morbido fluxu sanguinis laborantes, donec fluxus iste cessasset (Lev. 15, 25-30; vide et Matth. 9, 20).

Qui ab immundo tactus fuerat fiebat et ipse immundus; qui vero tetigerat cadaver hominis vel animalis, ossa mortuorum vel sepulchrum, atque qui fuerat in domo morientis aut mortui, 7 diebus

immundus erat (Num. 19, 11). Sacerdotes per signa luctus de defuncto, excepto de defunctis parentibus, infantibus, fratribus, ac sororibus virginibus, in domo paterna existentibus, immundi fiebant. Summo autem sacerdoti signa luctus de quocumque defuncto prohibita erant (Lev. 5, 2; 11, 8-11, 24-31; 21, 1-5, 10-11).

Pleræque immunditiæ legales nonnisi usque ad vesperam durabant, et mundabantur balneis, quibus Judæi se cum suis vestibus, aut se ac vestes separatim, immergebant; aliæ purificabantur sacrificiis, aut certa quadam aqua.

§ XXV. — De Leviratu.

60. *Obj.* (Deut. 25, 5-6) Moyses ait: « Quando habitaverint fratres » simul, et unus ex eis absque liberis mortuus fuerit, uxor defuncti » non nubet alteri : sed accipiet eam frater ejus, et suscitabit » semen fratris sui. Et primogenitum ex ea filium nomine illius » appellabit, ut non deleatur nomen ejus ex Israel. » Hæc lex Moysis, aiunt Deistæ, libertatem in ineundo matrimonio necessariam destruit.

Resp. Legem hanc libertatem conjugiorum destruere figmentum est Deistarum. *Leviratus*, vi cujus frater, aut proximus consanguineus, juxta ordinem (Matth. 22, 25-28), viduam abs liberis defuncti ducere, primogenitum defuncto legaliter adscribere, eique defuncti hæreditatem tradere debebat, Moyse multo antiquior est, ut ex Gen. (38, 8-10) liquet. Introductus videtur tum ob raritatem uxorum quæ antiquitus emi debebant (Gen. 29, 18, 27; 34, 11-12. Jos. 15, 16. I. Reg. 18, 25-26. II. Reg. 5, 14), et hinc uxor defuncti tamquam res hæreditaria fratri subsequenti, aut proximo propinquo, obtingebat, tum ob desiderium prolium incremento populi proficuarum, tum ob probrum sterilitatis viduarum auferendum (Gen. 16, 2-4; 19, 30-32; I Reg. 1, 6), ac nomen defuncti posteritatis memoriæ transmittendum (Deut. 25, 6). Quare vidua hujusmodi jus postulandi matrimonii habebat.

Moyses hanc Judæorum consuetudinem, quæ quandoque molesta ac periculosa erat, equidem non sustulit, sed lege lata, illam ita temperavit, ut molestiæ ac pericula removerentur, libertatique matrimonium consuleretur; permisit enim, ut qui hujusmodi viduam ducere nollet, in foro coram judicibus illi renuntiaret, facta viduæ *licentia illi sandalia solvendi, ipsi in faciem spuendi, ac scommate discalceati seu dilapidatoris* eum compellandi, ut liquet ex Deut. 25, 7-10; (vid. Ruth 4, 7-8.) Hæc vero injuria, a muliere repulsam passa illata, molesto periculosoque connubio facile præferri poterat.

§ XXVI. — De Libello Repudii.

61. *Obj.* Moyses (Deut. 24, 1-4) ait : « Si acceperit homo uxorem, » et habuerit eam, et non inveniat gratiam ante oculos ejus prop- » ter aliquam fœditatem (hebr. *nuditatem rei*) : scribet libellum » repudii, et dabit in manus illius, et dimittet eam de domo sua. » Cumque egressa alterum maritum duxerit, et ille quoque oderit » eam, dederitque libellum repudii, et dimiserit de domo sua, » vel certe mortuus fuerit : non poterit prior maritus recipere » eam in uxorem, quia polluta est, et abominabilis facta est » coram Domino. » Juxta textum hebræum : « Postquam polluta » est : quia abominatio est coram Domino. »

Per concubitum nempe cum secundo marito polluta erat legaliter relate ad primum maritum, qui illam ut rem immundam reassumere non poterat. *Abominatio* autem erat non mulier, sed res ipsa, seu actio, qua vir repudiatam et alteri marito nuptam mulierem resumeret. Si alteri nuptam potuisset reassumere, visus fuisset illam alteri commodare, quod est *abominatio*. Hinc liquet matrimonium per libellum repudii fuisse solutum, quod et exinde constat, quod vir qui dimissam duxerat vocatur *maritus*, et quod prior maritus dimissam nequidem post mortem secundi mariti reassumere poterat. Si autem conjugium quoad vinculum non fuisset solutum, optandum fuisset, ut mulier ad priorem maritum rediisset.

Sed quomodo isthæc cum doctrina Moysis (Gen. 2, 24) de indissolubilitate matrimonii : « Relinquet homo patrem et matrem, » et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una, » cum verbis Christi (Matth. 19, 6) : « Quod ergo Deus conjunxit homo non se- » paret, » ac proinde cum Moysis inspiratione conciliari possunt?

Resp. Matrimonium *consummatum lege positiva* Dei indissolubile est, ut ex Gen. (2, 24), et adhuc clarius ex verbis Christi apud Matth. 19, 5-6 liquet, hancque indissolubilitatem suadet ratio triplicis ejus finis, procreandæ nempe ac educandæ prolis (Gen. 1, 28), diminutionis stimuli venerei (I Cor. 7, 2), mutuique adjutorii (Gen. 2, 18). At licet conjugium lege positiva Dei sit indissolubile, et in officium naturæ sit institutum, proxime tamen oritur ex *pacto*, quod duæ personæ diversi sexus ob præfatum finem ineunt. Cum igitur *societas conjugalis sit pactitia* et ea, quæ pactis generatim conveniunt, contineat, *jure naturæ* societas temporaria esse potest, et hinc solubilis; quare illi, ut aliis contractibus, conditiones, v. gr. fidelitatis, adponi possent, quibus non amplius existentibus dissolveretur. Finis generationis ac educa-

tionis prolis obtineri posset, licet conjuges vinculo perpetuo adstricti haud essent. Differret a concubitu fornicario, eo quod finis ejus esset generatio ac educatio prolis, cum finis concubitus fornicarii sit exsatiatio libidinis. Quare cum conjugium natura sua, abstractione a lege Dei positiva facta, solvi possit, et in casu (I Cor. 7, 15) reapse solvatur, patet Moysen, permittente Deo, ob pergraves rationes, ob duritiem nempe cordis Judæorum, ut Christus loquitur (Matthæi 19, 8), illud solvi permittere potuisse.

Rationes autem ob quas Moyses libellum repudii matrimonium dissolventem permisit sunt:

Cum antiqui sponsas suas emerent (n. 60), in illas se proinde jus absolutum habere rati, eas pro libitu repudiare posse existimabant. Hinc mos conjugibus pro arbitrio renuntiandi apud Judæos maxime invaluerat. Huic torrenti, quin aliunde exundaret, Moyses obicem ponere haud potuit nisi modo indirecto, inculcando matrimonium institutum esse indissolubile, ut (Gen. 2, 24) fecit (Conf. Mich. 2, 9. Malach. 2, 14); tanta enim morum feritas erat, ut Judæi, si quas odio habebant uxores pro more repudiare haud potuissent, uxoricidia facile tentassent. Cum igitur Moyses malum hoc tollere non posset, facultatem mariti dimittendi uxorem limitavit, statuendo:

1° Ut repudium, equidem non interveniente judice, ast non sine libello repudii per maritum scripto, et non antequam uxor cum hoc libello et domo excessisset, ratum foret. Qua restrictione subitis iracundiæ motibus obviabatur.

2° Ut uxor repudiata et alteri marito nupta, reassumi nequiret; quo levitas repudiandi conjuges reprimebatur, et quo fides secundo matrimonio stabiliebatur. Poterat autem maritus uxorem, antequam ab alio in conjugem ducta esset, resumere, quia per concubitum cum alio viro polluta non fuerat (vide Jer. 3, 1).

Quæritur autem utrum Moyses quacumque ex causa permiserit Judæis libellum repudii? Cl. Jahn existimat Moysen rationem ad repudium sufficientem maritorum arbitrio reliquisse [1]. Cum vox hebraica, *nuditatem rei* significans, variæ interpretationi subjecta sit, tempore Herodis magni acris de ejus sensu orta est inter Judæos contentio. Schola Rabbi Hillel contendebat, quamlibet, etiam minimam, causam marito ad repudiandam conjugem sufficere, quod legi Moysis, ait Cl. Jahn [2], quæ causam arbitrio mariti commisit, non adversatur, sed repugnat disciplinæ morali, de qua legislator Moyses locutus non fuerat. Schola vero Rabbi Schammai propugnabat maritos nonnisi ob infidelitatem conjuga-

[1] Jahn: Archæol. C. X. § 160. — [2] Ibidem.

lem uxores dimittere posse, quod disciplinæ morali congruit, inquit prælaudatus auctor, a lege autem mosaica mere civili dissonat. Jesus vero, prosequitur, qui non explicabat, sed perficiebat legem mosaicam, et morum disciplinam docebat, assensit scholæ Schammai (Matth. 5, 31-32; 19, 3-9).

Ast Moysen repudium ex quacumque causa non permisisse, immo rationem ad ipsum sufficientem determinasse, patebit ex dicendis. 1° Verba Moysis sunt: « Si homo..... non invenerit gratiam » ante oculos ejus *propter aliquam fœditatem* (heb. nuditatem rei), » scribet libellum repudii. » Jam vero sensus obvius est: « Si » maritus oderit uxorem suam, eo quod aliquam fœditatem (nudi- » tatem rei) animadvertit in illa, poterit illam repudiare. »

2° Vox hebræa *nuditas rei* nonnisi de rebus pudendis in Scriptura adhibetur, et ita Christus illam adhibuit (Matth. 19, 9).

3° Si Moyses repudium ex quacumque causa permisisset, ejusque rationem sufficientem non determinasset, voces *propter aliquam fœditatem*, nuditatem rei, omnino superfluæ forent.

4° Repudium ex quacumque causa, etiam levissima, intrinsece malum est, et fini conjugii directe adversum, fatentibus omnibus; quis ergo crediderit Moysen, qui (Gen. 2, 24) matrimonium indissolubile dixerat, hujusmodi repudium lege sua non prævenisse, aut ipsum permisisse? Hinc Moysen repudium nonnisi in casu adulterii permisisse dicendum est.

Verum cum totum negotium a viri arbitrio penderet, nec causa repudii in libello explicaretur, nec uxori recursus ad judicem daretur, fatendum est repudium ex causa leviori et inique, sed contra legislatoris mentem manifestam, fieri potuisse *.

§ XXVII. — De jurejurando purgatorio uxoris suspectæ.

62. Moyses (Num. 5, 12-29) de maritorum zelotypia statuit: « Vir, cujus uxor erraverit, maritumque contemnens dormierit » cum altero viro, et hoc maritus deprehendere non quiverit, sed

* Formulam libelli repudii sacræ Litteræ non suppeditant, sed Rabbini hac similive utuntur: « In quarta sabbati, in vicesima mensis sivan, anno quinquies millesimo ducentesimo nonagesimo tertio a creatione mundi, hic et in hac » civitate, ego Jacob sic cognominatus filius rabbi Isaac, volui ex animo, atque » citra ullam coactionem dimisi et ejeci hanc, quæ hactenus fuit uxor mea, » filia illius rabbi: doquo ei facultatem et potestatem, ut pro animi sententia » eat quo voluerit, ducique possit ab alio quocumque viro, nec eam quisquam » prohibeat. In cujus rei testimonium dedi illi libellum repudii, et schedam » amissionis, atque signaculum divortii juxta consuetudinem Moysis et Is- » raolis. »

Romani utebantur sequenti formula libelli repudii: *Res tuas curato, res tuas tibi habeto.*

» latet adulterium, et testibus argui non potest, quia non est in-
» venta in stupro; si spiritus zelotypiæ concitaverit virum contra
» uxorem suam, quæ vel polluta est, vel falsa suspicione appeti-
» tur, adducet eam ad sacerdotem, et offeret oblationem pro illa,
» decimam partem sati farinæ hordeaceæ : non fundet super eam
» oleum, nec imponet thus : quia sacrificium zelotypiæ est, et
» oblatio investigans adulterium. Offeret igitur eam sacerdos, et
» statuet coram Domino, assumetque aquam sanctam in vase fic-
» tili, et pauxillum terræ de pavimento tabernaculi mittet in eam.
» Cumque steterit mulier in conspectu Domini, discooperiet
» caput ejus, et ponet super manus illius sacrificium recordatio-
» nis, et oblationem zelotypiæ : ipse autem tenebit aquas amaris-
» simas, in quibus cum execratione maledicta congessit. Adjura-
» bitque eam, et dicet : Si non dormivit vir alienus tecum, et si
» non polluta es deserto mariti thoro, non te nocebunt aquæ istæ
» amarissimæ, in quas maledicta congessi. Sin autem declinasti a
» viro tuo, atque polluta es, et concubuisti cum altero viro, his
» maledictionibus subjacebis : Det te Dominus in maledictionem,
» exemplumque cunctorum in populo : putrescere faciat femur
» tuum, et tumens uterus tuus disrumpatur. Ingrediantur aquæ
» maledictæ in ventrem tuum, et utero tumescente putrescat
» femur. Et respondebit mulier : Amen, amen. Scribetque sacer-
» dos in libello ista maledicta, et delebit ea aquis amarissimis, in
» quas maledicta congessit, et dabit ei bibere. Quas cum exhau-
» serit, tollet sacerdos de manu ejus sacrificium zelotypiæ, et ele-
» vabit illud coram Domino, imponetque illud super altare : ita
» dumtaxat ut prius, pugillum sacrificii tollat de eo quod offertur,
» et incendat super altare, et sic potum det mulieri aquas amaris-
» simas. Quas cum biberit, si polluta est, et contempto viro adul-
» terii rea, pertransibunt eam aquæ maledictionis, et inflato ventre
» computrescet femur, eritque mulier in maledictionem et in
» exemplum omni populo. Quod si polluta non fuerit, erit innoxia
» et faciet liberos. Ista est lex zelotypiæ. »

Obj. Hæc est inanis cæremonia, aiunt Deistæ, ab Ægyptiis mutuata, ad terrorem reis incutiendum, quæ eventu sane caruit.

Resp. Fatemur miraculo opus fuisse, ut terrificæ istæ maledictiones suum sortirentur effectum. Ast hunc terribilem apparatum inanem cæremoniam eventu destitutam non fuisse, divina Moysis missio ac character comprobant. Profecto si istud jusjurandum suum effectum consecutum non esset, adulteræ, illi subjectæ, earumque seductores, totam Moysis religionem contempsissent.

Videtur Moyses hunc ritum, quoad singulas circumstantias for-

midabilem, substituisse alteri ritui antiquiori ac noxio, ne Judæi, qui similes ritus apud Ægyptios verisimiliter viderant, necem suspectarum conjugum molirentur. Notum est, populos orientales a remotissimis temporibus probationibus extraordinariis, communiter *ferri candentis*, et *aquæ ebullientis*, ad detegenda crimina, quæ via ordinaria comperiri haud poterant, usos esse. Apud *Sinenses* adhuc usitatæ sunt, et sæculis ignorantiæ in Europa maxime viguerunt.

Interim jusjurandum mosaicum medium aptissimum erat 1° ad maritorum zelotypiam depellendam, 2° ad clandestina adulteria præcavenda, 3° ad repudia diminuenda, 4° ad adulteria occulta detegenda; tot enim terrificis comitatum erat circumstantiis, ut rea, nisi perfrictæ omnino frontis esset, illud præstare haud posset, quin crimen suum detegeret.

Hoc tamen jusjurandum maritis, ac uxoribus etiam innocentibus, molestissimum, non frequenter expetitum videtur. Thalmudici referunt (Sota, c. 9) hoc juramentum 40 annis ante eversionem Hierosolymorum abrogatum fuisse, eoquod viri ipsi se adulteriis contaminarent, Deusque dicto ritui suam efficaciam, non tribueret, si mariti ejusdem ac uxores criminis rei essent (Conf. Matth. 8, 3-9).

§ XXVIII. — De Polygynia, seu Polygynæcia, aut Polygamia.

63. *Obj.* Moyses (Deut. 17, 17) futuris Hebræorum regibus polygamiam permittit; eis enim dumtaxat prohibet ne plurimas habeant uxores: « Non habebit, inquit, rex uxores plurimas, quæ alliciant » animum ejus. » De Abraham, Jacob, aliisque Patriarchis polygamis, tamquam de sanctis loquitur; hinc David plures habuit uxores, et Salomon aluit 700 mulieres *reginas*, et 300 *concubinas* (III Reg. 11, 3). An hæc cum ratione, cum Gen. 2, 24, ac cum doctrina Christi (Matth. 19, 3-11) conveniunt?

Resp. Conjunctio indissolubilis unius viri cum una uxore, primæva conjugii institutione (Gen. 2, 24) et præsenti jure divino (Matth. 19, 5-6) jubetur, eamque suadet triplex matrimonii finis (n. 61): in polygynia enim simultanea generatio prolis non obtinetur ut in monogamia, cum concubitus cum pluribus, nisi prudenter admodum moderetur, vires enervet; nec stimulus venereus diminuitur, cum, nisi summa adhibeatur cautela, e contra blanditiis æmulantium mulierum exacuetur; nec adest perfectum mutuum adjutorium, cum vir inter plures mulieres divisus sit; nec contractus conjugalis inter conjuges est æqualis, cum maritus jus perfectum in corpus compartis, hæc autem illud in corpus viri

non habeat. Ast cum debita prolis generatio, imminutio stimuli venerei, mutuumque adjutorium, in polygynæcia tamen per prudentiam obtineri possint, mulieribusque cum polygamis contrahere volentibus ex inæqualitate contractus non fieret injuria, liquet polygamiam juri naturæ non adversari; quare Deus in lege sua positiva, polygyniam vetante, ob gravem rationem, ut ad celeriorem populi electi propagationem, aut ob duritiem cordis judæorum, dispensare potuit, præsertim postquam polygamia jam invaluerat. Perfectior equidem est monogamia, at Deus perfectius urgere non tenetur. Hinc mirum non est Moysen de sanctis Patriarchis polygamis, qui plures mulieres non duxissent, nisi Deus in lege monogamiæ dispensasset, cum laude, atque de polygamia ut de re licita, loqui.

Quod spectat Davidem, non habuit ille magnum numerum mulierum. Salomon autem quemadmodum in aliis, ita etiam in numero mulierum exorbitavit.

Lamech primus fuit, qui legem monogamiæ (Gen. 2, 24) traditam transgressus est, uxores Adam et Sellam ducendo (Gen. 4, 19), ejusque exemplum postea multi secuti sunt. Monogamia Noemi ejusque filiorum paucos imitatores habuit. Moysis ævo quam plurimos Judæos polygamos fuisse, ex magno numero 22,273 primogenitorum inter viros 603,550, qui 20 circiter annis in lucem editi erant, patet (Num. 3). Inveterata hæc polygamia ætate Moysis nequidem tolli potuisset, quin malis majoribus, fornicationibus et adulteriis, via aperta fuisset. Ne autem exorbitaret Moyses

1° Monogamiam a Deo institutam (Gen. 2, 18-24), primam illius violationem (Gen. 4, 19) Judæis retulit. 2° Incommoda, discordias ac jurgia ex polygamia nasci solita, et quæ, testibus viatoribus, in Oriente sat magna sunt (Gen. 6, 4-10; 30, 1-3, 15), recensuit. 3° Futuris Hebræorum regibus magnum numerum uxorum interdixit. 4° Concubitum cum uxore statuit esse impuritatem legalem integro die durantem (Lev. 15, 18; Conf. n. 59), quo vir impediebatur, ne facile ultra 4 uxores duceret. Hi obices a Moyse polygamiæ sapienter appositi, illam progressu temporis valde imminuerunt.

Discrimen inter uxores proprie dictas, et *concubinas*, quas Hebræi habebant, consistebat in eo, quod primæ cum certis solemnitatibus, alteræ autem sine illis ducerentur.

Apud Hebræos *nuptias* præcedebant *sponsalia*, quæ erant pactum patrem fratresque uterinos sponsæ inter ac patrem sponsi coram testibus initum. Comprehendebant autem sponsalia non dumtaxat matrimonium sponsorum, sed et dona uterinis sponsæ

fratribus danda, ac pretium sponsæ patri ejus persolvendum. Durabant sponsalia integro anno; ab eorum contractu vero matrimonium censebatur ratum, sponsaque sponsi *uxor* dicebatur, licet illos inter commercium nullum intercederet. Quare si sponsus sponsam ducere nollet, illi ut uxori, libellum repudii dare debebat, atque sponsa si alteri se prostituisset, idque juridice probari posset, ut adultera lapidabatur.

Cum nuptiarum dies advenisset, sponsus parabat domi suæ convivium, ac veste solemni indutus, cum coævis sibi juvenibus inter læta cantica et instrumenta musica, sponsam, quæ se balneo mundarat, ac omni mundo muliebri exornarat, caputque corona cinxerat (unde nomen *coronata*), a virginibus suæ ætatis comitatam circa vesperam ex domo paterna in patris sui domum solemniter deducebat. Posterioribus temporibus in hac vespertina sponsæ deductione faces vel lampades præferebantur, ut Thalmudistæ referunt, ac (Matth. 25, 1-12) indicatur. Viri convivium inter se celebrabant, ac mulieres pariter in gynæconitide. Tandem neonuptis magna exoptabatur posteritas, atque in hoc consistebat tota benedictio nuptialis (vide Ruth 4, 11-12), quæ dein paulo solemnior evasit (confer Tob. 7, 15). Denique sponsa, quæ semper a capite usque ad pedes velata erat, in thalamum ducebatur. Hæ solemnitates in Scriptura vocantur *sponsam domum deducere*, *uxorem accipere*, *convenire*, etc.

Omnes istæ cæremoniæ quoad concubinas, seu pellices, omittebantur; hæ enim sive ancillæ, sive liberæ essent, solo mutuo consensu ducebantur, conjugiumque legitimum erat, ita ut tali concubinæ jus uxoris denegari haud posset, nec ipsa vendi valeret (Deut. 20, 10-12). Patres quandoque filiis suis ancillam concubinam tradebant, ne eorum mores depravarentur; hæc vero concubina subito ut filia aut nurus a patribus respici debebat (Exod. 21, 9-12).

§ XXIX. — De victimis humanis, ac nominatim de sacrificio Isaaci, et filiæ Jephte.

64. *Obj.* Quomodo, aiunt Deistæ nonnulli cum D. de Voltaire, Moyses inspiratus dici potest, qui præcepit barbara sacrificia humana, quæ in Gentilibus detestamur? Levitici enim 27, 28-29 præscribit: « Omne quod Domino consecratur, sive homo fuerit, » sive animal, sive ager, non vendetur, nec redimi poterit; quid» quid semel fuerit consecratum, sanctum sanctorum erit Domino. » Et omnis consecratio, quæ offertur ab homine, non redimetur, » sed morte morietur. »

Hanc immanem barbariem, dicunt Deistæ, confirmant

1° Abrahamus jussu Dei, juxta Moysen, filium suum Isaac immolare conatus (Gen. 22, 1-14), et

2° Jephte, qui unicam suam filiam in barbarum sacrificium Deo mitissimo obtulit (Jud. 11, 29-39).

Resp. Deistæ oculis incredulitate caligantibus Moysis legem intuentes, in ea non nisi absona, incredibilia ac barbara videre sibi imaginantur. Textus particulares a reliqua Moysis lege separatos avide arripiunt, quid in eis ipsis apparet cæce, et tamquam ex tripode Delphico, deblaterant, num de sua ignorantia, aut mala fide convincantur haud solliciti : *calumniare audacter semper aliquid hæret.*

Si Deistæ legem mosaicam probe noscerent, aut si bonæ fidei essent, scirent victimas humanas a Moyse, lege expressa severissime fuisse prohibitas, adeoque, textum Lev. 27, 28-29 victimas humanas, quæ apud multos populos paganos diis immolabantur, minime præcipere.

Enimvero (Deut. 12, 29-31) Moyses Hebræis severe injungit, ne imitentur Chananæos, victimas humanas Diis offerentes. « Quando disperdiderit, ait, Dominus Deus tuus ante faciem tuam » gentes, ad quas ingredieris possidendas, et possederis eas, atque » habitaveris in terra earum, cave ne imiteris eas, postquam te » fuerint introeunte subversæ, et requiras cæremonias earum » dicens : sicut coluerunt gentes istæ deos suos, ita et ego colam. » Non facies similiter Domino Deo tuo ; omnes enim abominatio- » nes, quas aversatur Dominus, fecerunt, diis suis offerentes » filios et filias, et comburentes igni. »

Poterant equidem Judæi lege Mosaica se suaque Deo devovere tum per *votum solemne*, tum per *votum privatum*; at semetipsos non in mactationem, bene vero sua, quæ lege Moysis Deo in sacrificium offerri poterant.

Quæ Deo per votum solemne devota erant, mori debebant *morte naturali*, aut *morte civili*; morte naturali, si erant animalia munda, etc.; morte civili, seu perpetuo Dei servitio addici debebant, si erant homines, agri, etc.

Homines autem qui se voto privato Deo devoverant, redimi poterant; nam (Lev. 27, 2-9) indicatur pretium, quo homines Deo ita devoti redimendi erant : « Homo, ait ibi Moyses, qui » votum fecerit, et spoponderit Deo animam suam, sub æstimatione » dabit pretium : si fuerit masculus a vigesimo anno usque ad sexa- » gesimum annum, dabit quinquaginta siclos argenti ad mensu- » ram sanctuarii : si mulier, triginta... animal autem, quod immolari

» potest Domino, si quis voverit, sanctum erit. » Ex quibus elucet, Moysen sedulo præcavisse, ne quis homo Deo devotus, morte naturali offerretur.

1° Quoad factum Abrahæ Deistis dicere nolumus, Deum, utpote supremum vitæ necisque hominum Dominum, sacrificium Isaaci jure suo sibi postulare potuisse; sed iis observabimus, hoc factum probare, Deo voluntatem talis sacrificii ab ipso jussi placere, non vero ipsum sacrificium; et hinc modo portentoso sacrificium Isaaci impediit. Præcepit autem mactationem Isaaci Abrahamo, ut ejus fidem ac insignem pietatem aliis conspicuam redderet.

2° Si Jephte etiam filiam suam Deo in sacrificium cruentum obtulisset, sequeretur tantummodo, illum contra legem Moysis egisse, quâ re Deistæ inde nihil lucrarentur. Ast Jephten filiam suam reapse occidisse, omnino inverisimile est.

Fatemur veteres plerosque existimasse, Jephten filiam suam realiter mactasse; at recentiores fere omnes id negant, hocque jam præter Rabbinos docuerant le Clerc, Vatablus, Marsham, Pagninus, Lyranus, Bullet, Goldhagen, Veith, Nonnotte, Bergier, etc. Jephte profecto votum suum ejusque executionem legi Moysis conformavit; consequenter filiam suam, quæ juxta legem Deo in sacrificium cruentum offerri non poterat, perpetuo servitio Dei consecravit. Rem ita se habere, evincunt

1° Verba ejus voti; nam juxta textum originarium hebræum, quem exacte sequitur Paraphrasis chaldaica, dixit : « Egrediens » quod egressum fuerit e foribus domus meæ in occursum meum, » quum revertar in pace a filiis Ammon, erit Jehovæ, aut (part. » hebr. ו (*ouaou*) *aut, et, propterea,* etc. significat) offeram illud in » holocaustum. » Ex quo patet, Jephten primum objectum vivum, quod post victoriam obviam haberet, se Deo oblaturum vovisse, in victimam nempe, si ita offerri poterat, et in Dei servitium, si immolari vetitum erat.

2° Textus hebræus de executione voti Jephte ait: *Fecit ei* (filiæ) *sicut voverat, propterea* (hebr. ו (*ouaou*) significat *propterea, et*, etc.) *ipsa non cognovit virum.* LXX Interpretes verterunt: Και αυτη ουκ εγνω ανδρα, *et hæc non cognovit virum.* Vulgata legit : *fecit ei sicut voverat, quæ ignorabat virum.* Jam vero si Jephte filiam suam mactasset, an non prorsus præter rem fuisset adnotare illam post patris votum adimpletum virginem mansisse? consecravit igitur Jephte filiam suam servitio Dei.

3° Petiit filia Jephte a patre suo duos menses, quibus *virginitatem suam* in montibus cum suis sodalibus defleret. Si debuisset occidi a patre, planxisset *vitam suam*, non virginitatem. Postulavit autem

duos menses ad suam deflendam virginitatem, seu extraordinariam apud Hebræos obligationem non nubendi, ut elapso illo tempore in Dei servitio de matrimonio haud cogitaret. Cæterum cultui divino ut mancipium in perpetuum addici, puellæ principi durissimum erat. Servas innuptas in Dei servitio fuisse patet ex I Reg. 2, 22, ubi legitur, filios Heli cum ipsis peccasse. (Num. 31, 35-40) triginta duas virgines Madianitidas bello captas Dei servitio traditas fuisse refertur.

4° Si etiam poneretur, Jephten unicam suam filiam in victimam vovisse, an credibile est, illum duobus illis mensibus, quibus dilectissima ejus proles in montibus lugebat, consulturum non fuisse summum sacerdotem Phineen, ut instrueretur utrum charissimam suam sobolem mactare reapse teneretur?

5° An credibile est sacerdotes in tam barbarum sacrificium consensuros fuisse, cum ipsi, utpote legis custodes, scirent, sacrificia humana Deo esse abominationi?

6° An probabile est, Judæos, quos omnes legis mosaicæ ignaros aut oblitos supponere insanum esset, Jephten suum errorem dedocturos non fuisse?

§ XXX. — De Magia.

65. *Obj.* Stabiliit Moyses, aiunt Deistæ, apud Hebræos fidem superstitiosam de Magia (Lev. 19, 31; Deut. 18, 10-11). Quomodo hoc cum ejus inspiratione consistit?

Resp. Moyses Magos, Maleficos, Pythones, Ariolos, incantatores, etc. equidem reos mortis declaravit; ast non edixit, illos inito pacto cum diabolo veram magiam diabolicam exercuisse.

Inter Catholicos magna quæstio est, utrum qui in veteri Fœdere *Magi, Pythones*, etc. adpellantur vera magia diabolica infecti, aut impostores fuerint. Quidquid sit, cum Magiæ exercitium honorem Dei lædat, maxima frequenter damna creet, ac jure naturæ vetetur, Moyses illud merito sub capitis pœna prohibuit. Sequitur autem ex lege Moysis Magiæ diabolicæ existentiam argui haud posse.

Duo dumtaxat facta de Magia in veteri Fœdere occurrunt, primum de Magis Ægypti coram Pharaone miranda patrantibus (Exod. c. 7 et 8); secundum de Pythonissa in Endor Samuelem a Saule evocare jussa (Reg. 28). Ast quæ Magi Ægyptii fecerunt, artibus secretis naturalibus effici potuerunt (n. 125), et I Reg. 28, equidem legitur, Samuelem adparuisse, non vero eum a Pythonissa excitatum fuisse. Nec Pythonissa, nec Diabolus ullam in Samuelis defuncti animam habebat potestatem. Hujus Pytho-

nissa probe conscia ad adparitionem Samuelis exterrita, *clamavit voce magna*, ait sacer textus (Conf. N. 194). Jussit Deus Samuelem adparere, ad Saulem per annuntiationem proximæ suæ mortis puniendum.

In novo Fœdere equidem operationes diabolicæ leguntur; ast nullibi fit mentio de pacto aliquo, quod homines cum diabolo iniissent.

Fateantur interim Deistæ legem Moysis, omne omnino exercitium Magiæ proscribendo, multo sapientiorem fuisse quam leges Græcorum et Romanorum, quæ *Magiam beneficam* haud proscribebant.

Inter catholicos equidem plures existentiam *Magiæ nigræ*, seu *diabolicæ*, admittunt, provocantque ad Magos Ægypti, ad Pythonissam in Endor, ad varia facta historiæ ecclesiasticæ, et imprimis ad adscensum Simonis Magi. Alii autem possibilitatem Magiæ nigræ haud inficiantes, ipsius existentiam negant; aiunt, facta Scripturæ sacræ Magiæ existentiam haud probare, et facta ex historia adlegari solita effectus fuisse naturales, aut authentica haud esse, prout de adscensu Simonis Magi in particulari sentiunt [1].

Existentiam Magiæ nigræ ad dogmata catholica haud pertinere recte pronuntiavit cl. Jordan Simon [2], at justo longius progressus est, dum illius possibilitatem negavit. Providentiæ divinæ curam omnium, et particulariter hominum gerenti, atque Scripturæ sacræ, Christum principem hujus mundi ejecisse foras (Joan. 12, 31) dicenti, equidem repugnare existimamus, ut homines improbi *vi pacti cum dæmone*, infensissimo Dei hominumque hoste, initi, *pro libitu* aliis nocere possint, at non repugnat Deum in *casibus particularibus* permittere posse, ut homines a dæmone secreta edoctos aliis noceant.

Cum autem homo per pactum cum Diabolo initum censeatur ab eo obtinere facultatem mirabilia vires humanas superantia peragendi, potestatemque aliis modo supra vires humanas posito benefaciendi aut malefaciendi, Diabolus vero *providentiæ Dei generali* erga omnia creata, et *speciali* erga homines derogare non possit, ac proinde hujusmodi facultatem et potestatem nisi ex *speciali Dei permissione* concedere nequeat, dicimus cum cl. Bergier [3], nullum factum *authenticum* existere, quod probet hujusmodi pactum diabolum inter hominemque locum habuisse.

[1] De Simonis Magi adscensu lege doct. dissert. cl. Calmet — [2] Die Nichtigkeit der Hexerey und Zauberkunst, etc. Frankfurt und Leipzig 1716. — [3] Dict. théol., art. Sorcellerie, etc.

Originem fidei de magia diabolica, quam homo vi potestatis a Dæmone acceptæ exercere posset, triplici ex causa repetimus.

Prima. *Ex hominum passionibus*. Impostores secretorum naturæ gnaros ab initio exercitium suæ scientiæ mysteriosis formulis, verbisque inintelligibilibus comitatos esse, ut nomen aut emolumenta sibi procurarent, facile admittet quicumque hujusmodi impostorum ambitionem et avaritiam noscit. Quid non fecit Muhammedes ad sectam suam instituendam ac propagandam? quæ non ementitus est de apparitionibus archangeli Gabrielis? Quid non facit homo futuri noscendi avidus, deperditæ sanitatis recuperandæ, aut insanæ ultionis exercendæ cupidus, aut amore perditus? Scopum suum mediis licitis obtinere haud valens, dicit :

Flectere si nequeo Superos, Acheronta movebo.

Adibit prætensos magos aut sagas, ut medium suæ passioni satisfaciendi edoceatur.

Secunda. *Ex Polytheismo*. Cum enim Gentiles totum hoc universum, quæque in illo fiunt, a Diis, geniisque bonis ac malis dirigi, deos, geniosque rebus omnibus, bonis malisque eventibus præpositos existimarent, illosque colerent, consequens fuit, eos et deos et genios, bonos ac malos, per cultus sibi propitios reddere conatos fuisse. Hinc crediderunt, se genios ad agendum inducere posse certis formulis, ut *per Carmina*, et hæc magiæ species *Cantio* (*Charmes*) audit. Autumabant, se eos per *Cantus*, aut instrumenta musica, adlicere posse, et hoc *Incantatio* (*Enchantement*) dicitur. Arbitrabantur, se per certas formulas deos, aut genios ad evocandos mortuos inducere posse, et hoc *Necromantia* nuncupatur. Sibi persuasum habebant, se a diis, vel geniis, res futuras et res occultas noscere posse, et inde variæ *Divinationum* species, *Auguria*, *Auspicia*, etc. profecta sunt. Arbitrati sunt, se ope geniorum aliis, quibus vellent, morbos et mala immittere posse, et inde *Maleficia*. Crediderunt se posse per genios ligare infantes, illosque quominus crescerent impedire, et ita *Sortilegia* nata. Existimabant, se posse ope genii amori præpositi amorem aliis inspirare, atque inde *Philtra* descenderunt.

Tertia *Causa* consistit in ipsis *operationibus Diaboli*, qui cultum indebitum sibi arrogaturus, complicesque suorum criminum nacturus, egit hinc inde quæ nec a Deo nec ab hominibus profisci poterant, Deo id specialiter permittente in pœnam nefariorum hominum, qui illum deserebant, ut flagitiosis suis passionibus satisfacerent.

Vulgus imperitum credit, ait cl. Bergier[1], Sagas et Magos nocturno tempore aerem transmeare posse, ut in locis remotis Diabolum adorent, seque intemperantiæ impudicitiæque excessibus tradant. At constat hunc errorem omni fundamento carere, et sagarum conventum nocturnum (*le Sabbat des Sorciers*) nihil aliud esse quam effectum delirii et imaginationis exagitatæ ac quandoque pravis depravatæ remediis, queis miseri illi utuntur, qui hoc delirium sibi procurare volunt; factum hoc experientiis certissimis comprobatum est[2]. Hanc vulgi credulitatem, prosequitur prælaudatus auctor, foverunt narratiunculæ timidorum quorumdam hominum, qui de nocte in silvis a via aberrantes pro sagarum conventibus habuerunt ignes lignatorum et carbonariorum, aut qui timore sagarum correpti, et dein somno sopiti, crediderunt somniantes se videre sagarum conventum, quo eorum imaginatio percussa erat.

Increduli aiunt, Scripturam Ecclesiamque superstitiosam fidem de magia diabolica fovere.

At hoc falsissimum est; Scriptura enim et Ecclesia docent, Deum solum futura libere contingentia præscire, ipsum curam hujus universi, et curam peculiarem hominum gerere, ac ab ipso solo bona ac mala proficisci. Si diabolus quandoque mirabilia peragit, id facit quia Deus illi id specialiter permittit, et non jussu alicujus sagæ aut magi, quibus se *vi pacti* ad ipsa operanda obligasset. Quibus reflectionibus prætensa magorum potestas ruit.

Ecclesia excommunicationes in Magos frequenter vibravit; et hoc probat eam Magos, qui, relicto ac contempto Deo, superstitiosis ritibus dæmonem in flagitiosas suas passiones trahere, aliisve mala physica aut moralia inferre meditantur, ut homines scelestos, cœtu fidelium indignos, eorumque exercitium execrabile, credidisse.

Ecclesia etiam instituit *exorcismos*, et hi probant ipsam credere suam potestatem illi diaboli superiorem esse, seque eam pellere posse, non vero illam existimasse, se per istos exorcismos Magis potestatem aliis nocendi, et a diabolo vi pacti obtentam, adimere.

Sæculo decimo septimo cæcam fidem de Sagis et Magis in nonnullis regionibus, et in Germania potissimum, invaluisse, plurimasque innocentes victimas flammis traditas fuisse, nemo nisi in historia plane rudis inficiabitur.

Cum eo sæculo per bellum suevicum in Germania omnia sus-

[1] Dict. théol. art. Sorcier— [2] V. de Malebranche, Recherches de la vérité, t. 1, l. 2, c. 6.

que deque verterontur, superstitiosum vulgus calamitates publicas a Sagis provenire effutiit, et hinc conclamatum fuit, a magistratibus in hanc pestem, quæ se cum bellis e septentrione effudisset, inquirendum esse. Publicis indocilis vulgi vociferationibus principes satisfacturi, negotium cognoscendæ rei commiserunt præfectis ac consiliariis. Hi tantæ aggrediendæ ac expediendæ rei ignari, rem in moras trahunt; sed ad negotium maturandum insanis clamoribus publicis adiguntur; quare per festinationem improbam multa inepte et contra jura gesta fuerunt. Accesserunt adhuc præfectorum aliquorum obsequendi studium, ac nonnullorum voluntas exhaustis consulendi ærariis.

Ergo quocumque fere mittuntur quæstores, qui, ut assolet, multa impetuose agunt, et feminas nonnullas, rumore vulgi ut Sagas designatas, corripiunt. Si hæ malæ vitæ erant, quælibet impietas de illis præsumebatur; si erant probæ vitæ, virtutem simulare dicebantur. Trepidabant? Angebantur conscientiæ remorsibus. Persistebant fortes? adjuvabantur a diabolo. E fæce hominum vilissimi in anteactæ vitæ dicta et facta inquirebant, ac singula in culpam magiæ detorquebantur. Miseris hisce victimis nec spatium se purgandi, nec patronus concedebatur, eo quod fanatici Magiam *crimen exceptum* dicebant. Quisquis hujusmodi mulierum defensionem in se suscipere volebat, pessimam de seipso opinionem præbebat. Et si quæ mulier fortis, bonitate suæ causæ nixa, vi dicendi inquisitores ac cognitores perterrebat, novi criminis rea, ac obstinata habebatur.

Destinantur prætensæ illæ Sagæ ad quæstionum tormenta, ut semet reas fateantur, complicesque revelent; sed ne ope diabolica se contra dolorem muniant, raduntur petulanter toto corpore, in verecundioribus partibus impudenter ac scandalose excutiuntur, ac dein ad terrificam machinam suspenduntur. Inter horrendos cruciatus excitantur, ut rem fateantur, seu ut sese sine ambagibus reas profiteantur, fatentes a ferali deponuntur instrumento; negantes, ter quater, contra omnes leges ad nova supplicia rapiuntur, propterea quod Magia *crimen exceptum* haberetur, et nihil usitatæ æquitatis admitteret.

Si vehementissimi tormentorum dolores mulierem ad se ream fatendam adigunt, tandem de suo crimine convenit; si omnes cruciatus fortiter tolerat, diabolus illam confortat; si in acerbissima membrorum omnium luxatione, summaque mentis exagitatione oculos circumvolvit infortunatissima mulier, quærit amasium; si illos figit, eum videt; si patitur animi deliquium, compacto ludit. Tortores ignari ac fallaces maculas nonnullas in

membris vident? Sunt characteres, quos diabolus inito pacto affixit. Quis autem maculam in membris non habet? fortiores tum parantur cruciatus, in quibus si exhalat spiritum, amasius ei, fidem servaturus, guttur elidit. Quæ autem tormenta fortiter et feliciter superat in vinculis detinetur usque dum tempus, quo comburatur, advenerit.

Imperiti sacerdotes adaugent malum, sagaciores autem et sapientiores quamtumvis a reis expetiti, ut hostes justitiæ publicæ a carceribus arcentur

Mulier doloribus victa, seque ream fassa. illico complices manifestare jubetur. Nullos cognoscenti quæsitores aliquos suggerunt. Qui a decem vel duodecim prætensis sagis congressibus nocturnis sagarum interfuisse accusatur, reus habetur. Hinc ob testimonia immani dolore extorta, et vulgi imperiti rumores, vincula, quæstiones, ac rogi innumeris cujusque ætatis, conditionis ac sexus personis parabantur. Qui se accusatos norant, et fuga sibi consulebant, rei habebantur; accusati vero, qui remanebant, opinione vulgi a diabolo detineri existimabantur.

In miseris hisce rerum angustiis, cum quilibet inimicorum odiis, et malevolorum calumniis pateret, cum ingens hoc malum, quod tot rogi dudum consumere debuissent, in dies augeretur, cum nemo innocentum causam defendere auderet, Fredericus Spee, illustri genere natus, jurisconsultus, theologus ac presbyter Societatis Jesu, qui prætensis istis sagis a confessionibus fuerat, innocentium victimarum lacrymis motus, librum in earum gratiam conscripsit, in quo principes per supremum Dei tribunal deprecabatur, ut quæstionum tormentis finem imponerent, atque vita hominum ut pilis leviter temerarieque haud luderent, Opusculum hoc quod, pseudosagis Germaniæ primam salutem attulit, plausibus exceptum, sæpiusque typis mandatum, principibus diu delusis oculos aperuit.

Opusculum hoc P. Spee hisce verbis auspicatur: *Cautio criminalis, seu de processibus contra sagas liber.* Hoc in libro inter alia ait (Dubio I), se scire doctos et catholicos viros de Sagarum et Maleficorum existentia dubitasse, aliosque existimasse aliquando in Ecclesia de Sagarum conventibus creditum non fuisse, semetipsum : « Dum cum variis ejus criminis reis in carceribus egisset » frequentius attentius ac curiosius, ita non semel animum ob- » volvisse, ut quid tandem hujus rei crederet pene ignoraverit; » nihilominus, ubi summam tandem colligeret perplexarum cogi- » tationum, se id omnino tenendum existimare, revera in mundo » maleficos aliquos esse. »

« Dubio XI : Si mihi, inquit, aliquid lector concedit, fateor » meipsum nonnullas (prætensas sagas) superioribus annis in di» versis locis ad mortem comitatum fuisse, de quarum innocen» tia tam minime etiamnum vacillo, quam nihil fuit uspiam studii, » et industriæ pene nimiæ, quod non adhibuerim ad veritatem » detegendam. »

« Stimulavit me curiositas (quid enim dissimulem?) et pene » ultra meiam traduxit, ut in re incerta certum aliquid cognosce» rem : neque aliud tamen nisi ubique innocentiam deprehendi : » quam cum apud me non paucis nec futilibus argumentis con» victam tenerem : neque tamen (ob certas quasdam causas) ju» dicio intercedere liceret, facile æstimare est, quocum animi mei » sensu tam miserandis mortuis interfuerim. Homo sum et falli » possum : non id umquam inficias iturus sum. Quando tamen » postquam diu multumque cum captivis illis tum intra tum ex» tra confessionis sacramentum egi : postquam animos omni arte » multifariam susque deque versavi, in omnem me pene partem » obverti, divina et humana ope ac consilio usus sum, indicia at» que acta pervidi, cum judicibus ipsis, quantum licuit salvo si» gillo confessionis, disserui, accurate omnia perpendi, argu» menta singula apud animum meum disputavi ; nihilominus aliud » judicare non potui, quam crimine vacare, quæ reæ putaban» tur, etc. »

« Dubio XXX : Proderit, ait, confessariis reorum totum nunc » nostrum commentarium non oscitanter legisse : et quæ dicun» tur coram Deo sæpius cum aliqua mora expendisse. Ego id cum » juramento depono, me quidem nullam hactenus ad rogum » duxisse, de qua omnibus consideratis prudenter statuere potue» rim fuisse ream. Idem ego a duobus aliis accuratis theologis » audivi. Neque non omnem tamen industriam adhibui, qua ad » veritatem penetrarem. »

« Dubio XLVIII : Omnino hic inserendum est, scribit, quod » nuperrime contigit loco celebri Germaniæ, in quo pene omnia » in cineres conciderunt. Vocaverat ad mensam suam princeps » religiosos duos viros spectatæ virtutis ac doctrinæ. Inter epu» las deinde princeps ad alterum eorum : Mi Pater, inquit, existi» masne ex æquo et recto geri, cum eos hactenus in nervum abri» pimus, qui a decem vel duodecim sagis denuntiati sunt in » saltibus comparuisse? Vereor non parum ne mille artifex suis » asseclis illudat, et non æque tuta sit ad veritatem via, quam » per hasce denuntiationes sternimus, præsertim cum et viri » gravissimi doctissimique non pauci passim incipiant recla-

» mare, et conscientiam nobis commovere. Dic igitur, quid » sentis? »

« Tum ille, ut est acer subinde, et profusus impetus eorum, » qui non ultra pedes quatuor a fornace absiti philosophari so- » lent : Quid malum, inquit, quod nos anxios hic facit, ac con- » scientiam constringit tot testimoniis convictam? Scrupulus sit » existimare, id umquam Deum permissurum, ut innocentium » personæ ita traducantur. Non est quod ad tantum denuntiatio- » num numerum judex hæsitet, quin tuto progrediatur. Ad quod » cum rursus a principe replicatum esset, atque ultro citroque » multa in utramque partem hinc inde mota, videreturque reli- » giosus penitus abstinere velle, concludens tandem disputatio- » nem princeps : Atqui vero, inquit, doleo, mi Pater, tuam vi- » cem, qui in re capitali tuomet ore te confodisti : nec habes » adeo quod reclames, si te quoque in custodiam recludo; quippe » quem a se in conventibus suis visum non minus quindecim de- » nuntiarunt. Neve putes, rem serio non agi, nihil impedit, quin » e vestigio acta afferri jubeam, ut te ipse ibi legas tot testibus, » quot nec ipse postulabas, convictum. Obstupuit vir bonus, et » dejecto vultu non habuit, quod sic subito opponeret præter » confusionem, et e summa facundia silentium [1]. »

Quis modo ignorat innocentiam, quoad magiam Urbani Grandier, parochi Juliodunensis (de Loudun), jussu D. de Laubardemont, sub Card. de Richelieu primo Franciæ Ministro, sub prætextu magiæ immanissime torti ac dein vivi combusti an. 1634 [2]? Quis nescit ingentem hominum mulierumque multitudinem sub Catherina de Medicis Galliæ regina, eadem de causa rogis injectam? Faxit Cœlipotens, ut infortunata hujusmodi tempora numquam amplius revertantur, et ut populorum rectores, aliorum erroribus cautiores sapientioresque facti, ignaris creduli cæcique vulgi præjudiciis se in posterum haud amplius accommodent!

Plures autem prætensos magos et sagas fuisse homines flagitiosos, et hinc merito ultimo supplicio affectos, patet, quod alii abominandis superstitionibus Dæmonem evocare tentarant, alii ob mentis imbecillitatem rati se per flagitiosas superstitiones pactum cum Diabolo iniisse [3], artibus occultis et impiis, vene-

[1] Vide plura in hoc opusculo nunc raro edit. secunda Francofurti 1633.—[2] Vide ejus processum, dans les Causes célèbres de M. Gayot de Pitaval., t. 11. Lege Klüpfel : Inst. Theol. Dogm. t. 1, c. 1, § 77. not. 4, Vindebonæ 1789.—[3] Vide Malebranche Recherches de la vérité. tom. 1, p. 3, ch. 6 : Sorciers par imagination.

ficiis, etc. nocuerant hominibus et animalibus, alii Deum ejuraverant, alii vindictæ, et infamibus passionibus per execrandas superstitiones satisfecerant, alii rebus sanctissimis impie abusi erant, etc.

Inculcent ecclesiastici populo suæ curæ commisso magnam in Deum confidentiam, illum doceant, Deum malis spiritibus infinite potentiorem esse, adesse providentiam generalem in omnes creaturas, et particularem in homines, hanc providentiam nos credere jubere, quod non existant homines, qui arte diabolica, *vi pacti a Diabolo vere obtenta*, aliis nocere possint.

A nobis hac in materia inter Catholicos controversa dissentiens, meminerit hujus præclaræ sententiæ S. Augustini : *In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus charitas.* (August. epist. ad Januar.)

§ XXXI. — De Naturalismo.

66. *Obj.* Quis Biblia revelatam a Deo religionem continere diceret, opponunt Naturalismi defensores, cum exinde sequatur : 1° *Religionem Naturalem*, a Deo mentibus omnium hominum inditam, insufficientem fuisse et esse ad finem ultimum adipiscendum? Repugnat sapientiæ divinæ hominibus dare medium ad finem insufficiens. 2° Religio naturalis est perfecta et immutabilis; quare insufficiens dici haud potest. 3° Si Religio naturalis esset insufficiens, debuisset Deus revelatam Religionem dare semper, et omnibus hominibus : quot secus homines sine sua culpa perire deberent? 4° Finis creationis nos edocet, rationem hominis proportionatam esse debere ad ejus finem; proinde Revelatio est superflua. 5° Indignum est homine ingenuo valedicere rationi, et hujus loco adsumere Revelationem, quam non intelligit. 6° Christianorum plurimi ea laborant ignorantia ac si Revelata Religio non existeret; plurimi eorum male vivunt, et plurimi illorum, Christianis id fatentibus, damnabuntur; inutilis proinde est Revelatio. 7° Ad salutem obtinendam sufficit, ut quis credat existere Deum, eum esse colendum, virtutem ac pietatem cultus divini præcipuas esse partes, dolendum esse de peccatis commissis et resipiscendum, præmium et pœnam dari post hanc vitam. Hæc quinque puncta, ait Eduard. Herb. Baro de Cherbury [1], ope rationis ab omnibus cognosci, et solis naturæ viribus perfici possunt; quare Revelata Religio est inutilis; inutilia autem Deus non facit. Ita fere argumentantur præter citatum E. H. de Cher-

[1] Cherbury : De veritate prout distinguitur a ratione, etc. Paris, 1624. Item : De religione gentilium.

bury, DD. Tindal, Thomas Morgan, et Anonymus auctor operis infra citati [1].

Resp. 1° Ex data Religione revelata utique sequitur, Religionem pure naturalem esse insufficientem. Ast insufficiens non fuit nisi post peccatum primorum hominum, quo lumen naturale, antea sufficiens ad omnia præcepta cognoscenda, debilitatum ac obtenebratum, voluntasque ad malum pronior facta sunt. Medium igitur ad finem sufficiens a Deo hominibus datum, vitio hominum insufficiens factum est.

2° Religio naturalis equidem in se est perfecta et immutabilis; in homine vero modo est perfecta in quantum *absolute sufficit* ad finem; illam in hoc rerum statu perfectam in homine non esse, testatur experientia sapientissimorum philosophorum gentilium, qui circa præcipua religionis puncta gravissime errarunt (n. 66, 67, 68, 69, 70, 71). Revelatio autem religionem naturalem non mutat, sed illam clare cognoscendam tradit, explicat ac perficit. Immo cum Deus revelatam Religionem hominibus dare ab omni æternitate decreverit, protoparentibusque creatis de facto mox dederit, sequitur: — Religionem naturalem nonnisi partem esse unius Religionis, quæ pars naturalis a Revelatione perficitur; — primam religionem pure naturalem non fuisse (Conf. n. 73, resp. 6).

3° Religio naturalis *absolute* non est insufficiens. Exinde autem quod *proxime* non sufficit, quis concluderet, Deum obligari ad Revelationem dandam semper et omnibus hominibus? Nonne Deus liber est in distributione suorum beneficiorum? Obscurato in hominibus lapsis lumine naturali, Dei bonitas humano generi non defuit; data enim fuit Revelatio Adamo, quæ ab illo usque ad Noemum, et ab hoc ejusque filiis, a quibus dein genus humanum descendit, traditione propagata fuit. Si deinde corrupta, vel inter gentiles abolita est, id vitio hominum, non Deo, adscribendum est.

Homines a Deo justo judice non damnabuntur, quod sine sua culpa Revelata Religione caruerint, sed quod leges naturales, quas norunt, libere transgressi fuerint. Facienti quod in se est Deus non deerit: *Non est acceptio personarum apud Deum*, ait Doctor Gentium (Rom. 1, 11, et 3, 29): *An Judæorum Deus tantum*, inquit? *Nonne et Gentium? Immo et Gentium.* Deus justissimus judex unumquemque judicabit juxta talenta et gratias concessas; minus exiget ab eo, qui minus accepit. Sed unde sciunt

[1] Tindal: Christianismus mundo coævus. Morgan: Philosoph. Moral. t. III. Anonymus: Essai sur la nécessité de la religion, p. 10.

Naturalistæ, Gentiles, Revelatione Christianorum destitutos, nullo quocumque revelationis lumine illustrari, majori illustrandi, si obsequi vellent?

4° Ratio hominis ad finem sufficiens et proportionata fuit, antequam per peccatum obnubilata esset. Sed quomodo probarent Naturalistæ, Deum non potuisse hominem creare in statu præsenti, si illi mox daret Revelationem, ut Adamo concessit, quæ media ad finem proportionata impertiretur? Tandem constat rationem *proxime* proportionatam non esse ad finem, proinde Naturalistæ ipsi hanc difficultatem solvere, aut Dei misericordiam mirari deberent, qui Revelatione rationem juvare dignatus est.

5° Quis dixit Naturalistis valedicendum esse rationi, et revelationi aliter credendum esse quam per rationem? Rite adhibeant rationem suam in examinanda sincere Religione revelata, et brevi Naturalistæ esse desinent. Homine ingenuo minime indignum est hoc sensu valedicere rationi, ut ob divinum testimonium credat, quæ sola ratione non intelligit; cum Dei testimonium falli et fallere haud possit, ratio autem sæpe fallatur et fallat. Num Naturalistæ valedicunt rationi, dum in physicis credunt quæ non intelligunt? aut veritates particulares credunt, licet illas non intelligant, ob veritates generales, quas norunt?

6° Assertio ista falsissima est; pueri enim et rustici christiani plus de vera Religione sciunt, quam gentilium sciverunt doctissimi. Nonnullos Christianorum ignorantia laborare, plures male vivere et perire, ultro fatemur : sed id vitio illorum contingit; præcepta enim Religionis sunt scitu facilia, observatu homini non prorsus corrupto haud difficilia, et sanctissima : quare etiam multi Christianorum sancte vivunt.

7° Quæ D. de Cherbury, sæculo decimo septimo Naturalistarum antesignanus, hic adlegat, præclara esse, nemo negarit. Sed si etiam sola ratio hæc quinque capita innueret, an homines infallibilem certitudinem de illis haberent? quomodo infallibiliter certi essent, v. gr., se de gravibus peccatis dolentes, ac resipiscentes, eorum veniam a Deo obtinere? quænam auctoritas, falli et fallere nescia, illos de hoc certos redderet?

Sed petimus a D. de Cherbury qui gentiles philosophi ante promulgatum Christi Evangelium hujusmodi doctrinam tradiderint? difficile haud est, ex philosophia et ex doctrina Evangelii plausibile aliquod systema in favorem Naturalismi conflare, prout Baro de Cherbury fecit. Religio naturalis, quæ est *complexus principiorum omnium quæ ad informandos mores ab ipsa ratione suppeditantur*, recte dispescitur in *Religionem naturalem antiquam*

seu imperfectiorem, et in *novam seu perfectiorem*. Illa est quæ obtinuit apud populos omni revelatione destitutos ante ortam Christi religionem; hæc vero est quæ post promulgatum Evangelium invaluit, quæque præcipua doctrinæ theoreticæ et practicæ capita de Deo et homine Evangelio debet. Seneca, Epictetus, M. Aurelius, Antoninus, etc. hanc excolere cœperunt ac philosophi christiani ipsam dein perfecerunt. Philosophi gentiles licet multa egregia docuerint, nullam tamen ante Christi religionem tradiderunt Religionem naturalem, quæ sufficiens fuisset hominibus ad finem suum consequendum, ex quo merito concluditur, rationem solam in hoc rerum statu homini ad salutem proxime non sufficere.

Quod ipsi philosophi gentiles religionem naturalem sufficientem non cognoverint, patet ex eorum erroribus circa quatuor præcipua Religionis puncta, quos optimis placitis inseruerunt. Et

67. 1. Quidem hominem verum Deum, creatorem, conservatorem ac benefactorem suum *digno cultu* venerari debere, omnimoda ejus a Deo dependentia, animi gratitudo, etc. evincunt, fatentibus omnibus.

2. Religionis finem esse *Dei gloriam*, et hominis *felicitatem*, potissimum *æternam*, inter omnes convenit philosophos. Hæc autem Dei gloria et hominis felicitas obtineri nequeunt, nisi homines certo sciant medium, *quo cum Deo reconcilientur, si illum offenderunt*. Hoc vero circa medium celebriores philosophi potissimum errarunt, et ratio sola circa hoc nihil infallibiliter statuet : licet enim ratio *bonitatem* Dei perpendendo concludat, Deum hominem suæ noxæ pœnitentem resipiscentemque in gratiam denuo recipere, hominesque bonos ita cum sese offendentibus facere; reflectendo tamen nullam esse proportionem inter remissionem quæ fit ab homine homini et inter illam, quam peccator expectat a Deo, eo quod Deus offensus est infinitus, et offensor finitus, atque considerando divinam justitiam, et perpendendo humanam justitiam, gravium criminum reis, ut ut pœnitentibus et resipiscentibus haud ignoscere, anxia ac dubia hærebit, ac quid de magnorum flagitiorum reis statuet ignorabit.

3. Eadem hominis felicitas requirit, ut exacta habeatur notio de *præmiis et suppliciis in altera vita expectandis*, et

4. Ut *boni malique moralis* certa habeatur notitia.

Jam vero circa hæc quatuor puncta ratio celeberrimorum philosophorum gentilium caligavit, et semper caligasset nisi Deus, hominum misertus, illis Revelatione succurrisset.

68. Agnoverunt id ipsi sapientiores Gentilium : Plato (Alcibiad. II op. vol. 5. edit. Bipont. p. 100) Socratem ita loquentem inducit : « Necesse est expectare, donec discatur quemadmodum » ad Deum et homines habere se deceat. » Ei *Alcibiades* reponit : « Quando erit, o Socrates, et quibus præceptor? jucundissime » enim hunc hominem, quisquis erit, agnoscam. »

Idem Plato (in Epinomide) ait : « Mihi semper visum est, et » etiam nunc videtur, alias omnes artes non admodum difficiles, » hominum vero ad rectam vitam institutionem longe difficillimam ; » quare ibidem addit : « Docere pietatem neminem posse, » nisi Deus quasi dux et magister præiverit. »

Tullius (Lib. 1 de Nat. Deor.) : « Perdifficilis et obscura est » quæstio, inquit, de natura Deorum, de qua tam variæ sunt doc- » tissimorum hominum, tamque discrepantes sententiæ, ut » magno argumento esse debeat, causam, id est principium phi- » losophiæ esse scientiam, prudenterque Academicos de rebus » tam incertis abstinuisse. »

Jamblicus (in vita Pythagoræ, C. 28) : « Quæ Deo grata sunt, » ait, scire difficile est nisi quis vel eum, qui Deum audivit, vel » Deum ipsum audiverit. »

Sed audiamus celebriorum philosophorum gentilium quoad citata quatuor capita errores. Et

69. I. Quidem dicere nolumus, nonnullos philosophos ægyptios cum populo coluisse quadrupedes et plantas, de quibus Juvenalis (Sat. IV) canit :

> Oppida tota canem venerantur, nemo Dianam.
> Porrum et cepe nefas violare, ac frangere morsu.
> O sanctas gentes, quibus hæc nascuntur in hortis
> Numina....!

Ab Ægyptiis, ait Virgilius (Æneid. L. 8, v. 698), adorabantur

> Omnigenumque deum monstra, et latrator Anubis.

Non commemorabimus aliquos philosophos ut numina veneratos esse Jovem incestuosum ac raptorem, Mercurium furem, Martem adulterum, Venerem prostibulum, etc. Haud referemus philosophos alios cum antiquis Carthaginensibus, Gallis, Americanis, Brasiliensibus, etc. barbara sacrificia humana approbasse, alios consensisse Scythis quintam partem captivorum diis immolantibus, alios approbasse incolas Tauridis naufragos Dianæ sacrificantes; sed citabimus errores celeberrimorum philosophorum Gentilismi, ad quos Naturalistæ moderni tamquam ad humani generis doctores provocant.

Socrates, qui 500 circiter anno ante Christum floruit, unum equidem Deum, juxta nonnullos autem ab hoc universo non distinctum, admisit; ast deos inferiores haud negasse videtur: nam apud Platonem et Xenophontem *deos* commemorat; Xenophon immo testatur (Memorab. lib. 4), *quod sæpissime tum domi, tum etiam in aris communibus coluerit deos patrios*, atque approbaverit dictum Oraculi Delphici: *Deos ex instituto civitatis colendos.* Silentio præterimus Socratem morientem Æsculapio gallum gallinaceum sacrificari jussisse.

Plato, sectæ Academicæ princeps, ac 300 et amplius anno ante Christum ob sapientiæ laudem *divinus* dictus, cum Socrate sensit, ac *Diis, Dæmonibusque et Heroibus sacra fieri jussit.* De cultu publice recepto loquens : « Horum omnium, inquit (in » Epinomide), legislator, qui vel minimum mentis habeat, num» quam aliquid innovabit... nec quæ patria lege vel consuetudine » de sacrificando firmata sunt, movere audebit; scire namque » debet, mortali naturæ non esse possibile certi quidpiam de his » cognoscere. »

Aristoteles, 300 circiter anno ante Christum Peripateticorum dux, huc usque necdum solide ab errore polytheismi vindicatus fuit.

Cicero, qui 100 circiter anno ante Christum floruit, cum Catone equidem mirari se dicit (De Divin. lib. 2) : « Quod non rideret » Aruspex Aruspicem cum videret », receptam tamen religionem vult observari : « A patribus, inquit (De Leg. l. 2, c. 20), accep» tos deos placuit coli... Illud enim ex institutis Pontificum et » Aruspicum non mutandum est, quibus hostiis immolandum est » cuique deo. »

Sceptici dubitabant de omnibus, et Epicurei omnem relationem Deum inter et hominem simul cum Providentia tollebant.

Epictetus : « Litandum et sacrificandum, ait, et offerendæ pri» mitiæ sunt unicuique ritu patrio. »

Seneca Idololatras excusat : « Omnem istam ignobilem deorum » turbam, » inquit (apud S. August. de Civit. Dei, l. 6, c. 10), » sic adorabimus, ut meminerimus cultum istum magis ad morem » quam ad rem pertinere. » Et alio in loco : « Quæ omnia sapiens » servabat, ait, tamquam legibus jussa, non tamquam diis » grata. »

En quomodo doctores gentilium idololatriam approbabant, vel jubebant cultum eorum numinum, quæ falsa judicabant! Hæccine ratio, hæccine religio naturalis docet? « Quid facies ei, » scite ait Lactantius de hisce philosophis (lib. 2, c. 5 Instit. divin.),

« qui cum errare se sentiat, ultro seipsum in lapides pingat, ut » populus omnis offendat? Ipse sibi oculos eruit, ut omnes cæci » sint? Qui nec de aliis bene mereatur, quos patitur errare, nec » de seipso, qui alienis accedit erroribus. »

Auctor impii libri : Codex Naturæ (*le Code de la Nature*, 1760), qui cum aliis nonnullis Religionem omnem e mundo exularo vellet, insanit Deum nec coli nec offendi posse.

Verum Dei cultus est observantia divinarum ejus præscriptionum, obsecutio divinæ illius voluntati. Num hæc illi placere non debet? Potest ergo Deus coli. Offensio Dei est transgressio ejus legum, resistentia illius voluntati. Num hæc ipsi displicere non debet? Potest ergo Deus offendi. Absurda auctoris hypothesis supponit nullum discrimen esse bonum inter et malum, quod fini creationis, recto rerum ordini et sensui intimo adversatur.

D. de Voltaire in poemate de Religione naturali (*Poëme de la Religion naturelle*) effutit, indignum esse supremo numine pasci laudibus hominum, mulcerique mortalium votis.

Ast materialem admodum fuisse oportet hunc Deistam, dum Ens Perfectissimum defectivis hominibus adsimilat. Edicat nobis num Deo indignum sit, exigere a creaturis rationalibus, quas condidit, conservat, in diesque beneficiis cumulat, signa suæ ab illo dependentiæ, amoris, reverentiæ, timoris, etc.?

Cultus externi necessitatem utilitatemque negarunt auctores Litterarum Persicarum (*Des Lettres Persanes*) D. de Montesquieu vulgo attributarum (Lett. 4 et 56); Litterarum Judaicarum (*Des Lettres Juives*) Marchioni d'Argens adscriptarum (Lett. 5 et 125); Litterarum Cabalisticarum et Peruvianarum (*Des lettres Cabalistiques et Péruviennes*), et anonymus : De Religione essentiali (*De la Religion essentielle*).

Sed licet Deus cultu externo non indigeat, utpote beatissimus, eum tamen exigit tum quod homo non solum quoad mentem, qua illi cultum internum persolvit, sed etiam quoad corpus abeo dependet; quod proinde et suum homagium ei debet, tum ad cultus interioris incrementum et excitationem, tum ad exemplum aliorum, tum ad nostram utilitatem : *Nobis prodest colere Deum, non ipsi Deo,* ait S. Augustinus Paganis (Quæst. 5).

Christus equidem (Joan. 4, 24) : « Spiritus, inquit, est Deus : » et eos, qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare. » Ast hic cultus internus externum non excludit; fieri immo nequidem potest, ut cultus noster internus, si sincerus et fervidus est, in actiones externas non erumpat. Cultus externus, interno destitutus, Deo sane displicet : « Haud scio, » inquit Tullius (de

Nat. Deor. l. 2) « an pietate adversus deos sublata societas etiam » humani generis tollatur. »

70. II. De modo, quo homo post peccatum cum Deo reconciliaretur, philosophi gentiles nihil certi sciverunt. Alii existimabant, flagitia aquis expiari : « Ad lavacrum me confero, » ait Ajax apud Sophoclem (Ajax, vers. 665), « et ad prata mari vicina, » ut lavando extergam maculas meas, quæ acerbam deæ provo» carunt iram. » Hoc autem medium alii deridebant : « Mare » omnia delet crimina, » inquit Euripides apud Stobæum (Serm. 4) : cadit autem hoc dictum in superstitiosos, qui mari lustrari solent. Ovidius vero argute canit (Fast.) :

> Ah! nimium faciles, qui tristia crimina cædis
> Fluminea tolli posse putatis aqua.

Alii confugiebant ad sacrificia, adolebant holocausta, et varia pro variis sceleribus offerebant animalia. Taurobolii tauri cruore adspersi purgari et renasci dicebantur.

Adhuc Eremitæ Japones gravium criminum reos cum Deo reconciliaturi, eos, sub capitis pœna immoderatis injunctis jejuniis, maccrationibus, laboribusque exorbitantibus, in bilance ex rupe altissima supra præcipitium exponunt, in quod, nisi candide, sincere et exacte omnia sua crimina confiteantur, illos præcipites agunt [1].

Cicero autem (de Leg. l. 2, c. 9) : « Impius, ait, ne audeto » donis placare deos. »

Plerique Gentilium autumabant, deos placari *Hecatombis taurorum et agnorum.*

Tandem licet nonnulli gentilium philosophorum forte juxta rationem crediderint Deum ob pœnitentiam ac resipiscentiam injurias remittere; cum tamen illis id infallibiliter constare non posset, tranquilli esse haud poterant. Apposite hic ait Lactantius (Institut. Div. l. 5, c. 27) : « Nihilne illi (philosophi) verisimile » præcipiunt? Immo permulta, et ad verum frequenter accedunt. » Sed nihil ponderis habent illa præcepta, quia sunt humana, et » auctoritate majori, id est, divina, illa carent. Nemo igitur cre» dit, quia tam se putat hominem esse, qui audit, quam est ille, » qui præcipit. » Hoc ipsum J. J. Rousseau, sui oblitus, fassus est (Emile, t. 3, p. 178) dicens : « *On a beau vouloir établir la* » *vertu par la raison seule; quelle solide base peut-on lui don*» *ner? Philosophe, tes loix morales sont fort belles; mais montre*» *m'en de grâce la sanction.* »

[1] Consule. Dict. des Cultes Relig. t. 1. art. Confession.

D. Bahrdtius (in Op. Ausführung des Plans und Zwecks Jesus II. Bandg. Berlin 1784) effutit, peccatorem reconciliatione cum Deo non indigere; eo quod, juxta ipsum, Deus infinite bonus offendi et irasci non potest, et hominem a se conditum non amare non valet. *Pœnas positivas*, ait, non infligit, *pœnas* autem *necessarias* peccati, seu potius ejus effectus naturales dicit desinere, quando homo peccare desinit.

Fatemur et nos Deo per peccatum non inferri injuriam, quæ ipsum, utpote beatissimum, affligat, atque mentis ejus felicissimæ tranquillitatem turbet. Sed peccatum, seu violatio legis, adversatur directe divinæ ejus voluntati, eique non acceptum, nec indifferens, sed summe odiosum esse debet, hocque sensu Deus offenditur. Deus utpote beatissimus ac immutabilis irasci proprie equidem non potest, sed irasci dicitur cum aliquid fit contra divinam suam voluntatem, ac cum pœnas infligit, *metaphorice* nempe, eo quod homines cum justæ eorum voluntati resistitur, cumque pœnas infligunt, irasci solent. Quis autem neget Deum pœnas infligere posse, cum homo id possit? Illum autem pœnas hujusmodi realiter infligere patet tum ex Libris sacris, tum quod id debeat, eo quod observantiam suæ legis, quæ sine pœnis positivis locum haud haberet attenta inclinatione hominum ad malum, velle debet.

Pœnas naturales seu effectus peccati, sufficientes esse ad homines a violatione legis absterrendos, nunquam probabit Bahrdtius. Multi hujusmodi effectus ut pœnæ a plurimis non agnoscuntur, et ab obduratis profecto non sentiuntur. In absurda hac hypothesi impius post hanc vitam eamdem sortem cum justo habiturus esset, etc. Deum hominem flagitiosissimum, divinæ suæ voluntati rebellem amare, nec ipse Bahrdtius, nisi insanit, sibi persuadebit.

71. III. Communis equidem populorum omnium persuasio fuit, animam corpori esse superstitem, eamque præmia vel supplicia post hanc vitam manere. Ast hæc persuasio tot erat comitata fabulis, ut aptior esset ad homines inducendos ad animæ immortalitatem in dubium revocandam vel negandam, quam ad illos de ipsa omnino certos reddendos.

Licet philosophi hasce fabulas contemnerent, perspicerentque animæ immortalitatem esse rationi conformem, quod et frequenter adfirmarunt, non tamen ad firmam ejus certitudinem per rationem devenerunt. Philosophi græci pro indole sectæ, quam sequebantur, præmiis et suppliciis post hanc vitam vel adsentiebant, vel contradicebant.

Socrates moriturus de statu animæ post mortem dubius hæsit: « Hora est hinc abire, » aiebat (Apolog. Plat. in fine), « me quidem » ut moriar, vos autem ut vitam agatis. Utri vero nostrum in » melius eant, omnibus præterquam Deo est incertum. » Plutarchus Socratem loquentem inducit (Consol. ad Apollon.): « Mortem » non esse timendam, quod aut similis somno, aut peregrinationi, » futura sit, aut tandem post mortem cuncta destruantur. »

Tullius laudat quæ Plato de animorum immortalitate scripsit, sed se tamen convictum non fuisse dicit: « Evolvi ejus librum, » ait (lib. 1, c. 11 quæst. Tusc.), « sed nescio quomodo dum lego, » adsentior: dum posui librum, et mecum ipse de animorum im» mortalitate cogitare cœpi, assentio omnis illa elabitur. » Dein concludit, « solutionem quæstionis hujus diis relinquendam esse. »

Dicearchi, Aristoxeni, Epicuri ejusque gregis errores et argumenta futilia collegit Lucretius (De Natura rerum lib. 3).

Romani antiqui præmia et supplicia post mortem admittebant, ut ex ipsis operibus eorum poetarum, fabulas veritati admiscentium, luculenter patet. Sic Virgilius (Æneidos lib. 6) campos Elysios et Tartara, quo Ænæam a Sibylla Cumana ductum fingit, describens, inter alia canit:

Necnon et Tityon, terræ omniparentis alumnum,
Cernere erat: per tota novem cui jugera corpus
Porrigitur, rostroque immanis vultur obunco
Immortale jecur tundens, fecundaque pœnis
Viscera, rimaturque epulis, habitatque sub alto
Pectore; nec fibris requies datur ulla renatis.
.... Sedet, *æternumque* sedebit
Infelix Theseus: Phlegyasque miserrimus omnes
Admonet, et magna testatur voce per umbras:
Discite justitiam moniti, et non temnere Divos.

Horatius Flaccus (Carm. l. 4, Od. 7) ait:

Quum semel, occideris, et de te splendida Minos
Fecerit arbitria,
Non, Torquate, genus, non te facundia, non te
Restituet pietas:
Infernis neque enim tenebris Diana pudicum
Liberat Hippolytum;
Nec lethæa valet Theseus abrumpere caro
Vincula Pyrithoo.

Posterioribus vero temporibus philosophi romani de animæ immortalitate dubitarunt, aut illam etiam inter fabulas delegarunt.

Tullius, qui sæpe de animarum immortalitate egregie scripsit,

(Quæst. Tuscul. I. 1, c. 22, et c. 9) de hac immortalitate disserens. : « Sed plurimi, inquit, contra nituntur, animosque quasi » capite damnatos morte mulctant.... Sunt enim, qui discessum » animi a corpore putent esse mortem; sunt qui nullum censeant fieri discessum, sed una animum et corpus occidere, animumque in corpore extingui. Qui discedere animum censent, » alii statim dissipari, alii diu permanere, alii semper. »

(Quæst. Tuscul. l. 3 c. 8) petit Cicero : « Dic, quæso, num te illa » terrent, triceps apud inferos Cerberus, Cocyti fremitus, trans» vectio Acherontis, merito summam aquæ attingens enectus Tan» talus? » Ei respondit Atticus : « Adeone me delirare censes, ut » ista esse credam? »

Idem Tullius in Epistolis familiaribus, et in Orationibus coram senatu habitis, de animarum immortalitate frequenter dubie loquitur : « Si quis in morte sensus est. »

Pro Cluentio vero dicens : « Quid tandem, ait Cicero, illi mali » mors attulit, nisi forte ineptiis et fabulis ducimur, ut existime» mus illum apud inferos impiorum supplicia perferre.... actum » esse præcipitem in sceleratorum sedem, atque regionem, quæ » si falsa sunt, id quod omnes intelligunt, quid ei tandem aliud » mors eripuit præter sensum doloris? »

Plinius (Hist. Nat. l. 7, c. 55) dicebat; « Deus non potest mor» tales æternitate donare, aut revocare defunctos. » Et ibid. (c. 55): « Non magis, inquit, a morte sensus ullus aut corporis aut animæ, » quam ante nativitatem. »

Seneca (de Consolat. ad Marc. c. 19) : « Cogita, inquit, nullis » defunctum affici malis. Illa, quæ nobis inferos terribiles fa» ciunt, fabula est. Nullas imminere mortuis tenebras, nec car» cerem, nec flumina flagranti igne... Luserunt ista poëtæ, et » vanis nos agitaverunt terroribus. Mors omnium dolorum et so» lutio est et finis, ultra quam mala nostra non exeunt, quæ nos » in illam tranquillitatem, in qua antequam nasceremur, jacui» mus, reponit. Id enim potest aut bonum aut malum esse, quod » aliquid est. Quod vero ipsum nihil est, et omnia in nihilum re» digit, nulli nos fortunæ tradit... Non potest miser esse, qui » nullus est. »

Idem Seneca (Epist. 102, de animæ immortalitate) : « Crede» bam facile, inquit, opinionibus magnorum virorum rem gratis» simam promittentium magis quam probantium. »

Julius Cæsar dum in senatu de conjuratione Catilinæ verba faceret : « Possum, aiebat, equidem dicere id quod res habet; in » luctu atque miseriis mortem ærumnarum requiem, non crucia-

» tum esse, eam cuncta mortalium mala dissolvere; ultra neque » curæ neque gaudio locum esse. »

Cato autem post J. Cæsarem loquens in eodem senatu: « Bene » et composite, inquit, C. Cæsar paulo ante in hoc ordine de vita » et morte disseruit; credo falsa existumans ea quæ de inferis » memorantur, diverso itinere malos a bonis loca tetra, inculta, » fœda, atque formidolosa habere. » (Apud Sallust. De Conjur. Catil.)

Imp. Antoninus de statu animarum post mortem : « Pro con- » cesso sumi, ait (l. 4 c. 21), animas superstites. Animæ in aërem » translatæ, ubi aliquando ibi perstiterint, mactantur, fundun- » tur, succenduntur, in seminalem universi rationem receptæ. »

72. IV. Philosophos gentiles multa egregia morum præcepta tradidisse, nemo æquus rerum judex inficiabitur; at illos in multis etiam graviter a vero aberrasse, evincit eorum doctrina.

1° *De Charitate proximi, præsertim pauperum et infantium.*

Diogenes Laertius Zenoni regulæ adinstar fuisse scribit : « Sapientis esse erga neminem esse misericordem, et illatam » injuriam non condonare. »

Cicero (l. 1, de Offic. c. 7) inter primas naturæ leges ponit : « Nemini nocere nisi lacessitum injuria. » Et ad Atticum scribit : « Odi hominem et odero, utinam ulcisci possem! »

Seneca (Epist. 81) : « Hoc, inquit, justitiæ convenit, suum » cuique tribuere, beneficio gratiam, injuriæ talionem, aut certe » malam gratiam. »

Plato (de Leg. l. 2) : « Nemo, ait, in nostra civitate mendicus » esto. Quisquis id tentaverit, et miserabilibus precibus stipem » victumque collegerit, eum Præfecti e foro, Ædiles ex urbe, » agrorum Præfecti tota exterminent regione. »

Plautus (in Trin., act. 2, scena 2) : « De mendico, inquit, male » meretur, qui ei dat quod edat aut quod bibat; nam et illud » quod dat perdit, et illi producit vitam ad miseriam. Ergo fame » pereant mendici ne misere vivant. » Hæc Romani publico in theatro recitari patiebantur !

Plutarchus narrat (in vita Lycurgi), Lycurgum lege sanxisse, judices recens natos infantes invisuros, ut robustos servari, imbecilles vero ac deformes conjici juberent in foveam Apothecam nuncupatam, in qua perirent.

Plato (lib. 5 de Repub.) et Aristoteles (lib. 7, c. 16 Politic.) docuerunt, proles, si nimiæ vel debiles, vel educandæ molestius essent, nondum natas per abortum, et natas per expositionem extingui posse.

2° De *Castitate.*

Sextus Empyricus refert (Hypat. l. 3, c. 34), Zenonem flagitiosum concubitum cum propria matre licitum dixisse.

Epicurus, teste Theophilo Antiocheno (ad Autol. l. 2), incestum cum filia et matre licere affirmavit.

Theodorus, teste Diogene Laertio (l. 2, § 99), dicebat : « Furto quoque et adulterio et sacrilegio, cum tempestivum erit, » daturum operam sapientem. Nihil quippe horum inhonestum » esse naturâ, si auferatur de hisce vulgaris opinio, quæ ad con» tinendos stultos conflata est. »

Idem Diogenes Laertius refert (l. 6, § 72, 73) Diogenem Cynicum docuisse : « Mulieres communes esse oportere, nuptias » nihil esse arbitratus, sed ut quisque cuique persuasisset, ut illa » coïret, communesque idcirco filios fieri volebat. »

Chrysippus tenuit, Diogene Laertio teste (l. 7, § 188) : « Li» cere matribus congredi et filiabus. » Epictetus approbavit incestum.

Socrates, teste Xenophonte (Memorab. l. 3, c. 11) publicam meretricem Theodotam varias artes decipiendi juvenes edocet.

Plato, ut concordia in republica regnaret, voluit *communes esse mulieres, ita ut ad eamdem mulierem multi viri confluant.* Ita divinus ille Plato Rempublicam suam publicum lupanar constituebat !

Vagos concubitus Plato pariter culpa vacare edixit.

Cato fornicationem, ut remedium adversus adulteria, censuit permittendam.

An hi gravissimi philosophorum errores ad oculum non probant, humanam rationem solam, seu lumen naturale, in hoc lapsæ naturæ statu, homini ad gloriam Dei, et veram felicitatem, præsertim æternam, ducendo imparem esse? Senserunt hoc quotquot extitêre populi gentiles, apud quos, ut homines intra limites suorum officiorum continerentur, revelationes variæ confictæ fuerunt, eorumque legislatores suis legibus maximam auctoritatem conciliaturi, falsas deorum revelationes et colloquia cum divinitatibus confinxerunt, ut Minos cum Jove, Lycurgus cum Apolline Delphico, Zaleucus cum Minerva, Numa Pompilius cum Nympha Egeræa, et Sertorius cum cerva. « Nulla gens, » ait S. Thomas (lib. 3, Cont. Gent. c. 4) « quod attinet negotia religio» nis et cultus divini, contenta fuit principiis naturaliter notis, » sed omnes requisiverunt revelationes, puta ab oraculis et falsis » suis vatibus. Hic gentium consensus suadet opus esse revela» tione, et principia naturaliter nota non sufficere. »

§ XXXII. — De Naturalismo Biblico.

73. *Obj.* Matthæus Tindall, in Universitate Oxoniensi juris doctor, in impio libro, anglice inscripto : *Christianismus mundo coævus*, anno 1730, naturalismum Biblicum omni conatu stabilire enixus est. Contendit, religionem naturalem esse solam veram et salvificam, et Evangelium nihil aliud continere quam hanc religionem explicatam, et a falsis traditionibus ac superstitionibus purgatam. Quidquid autem in Evangelio occurrit rationi impervium, prætendit esse falsum, vel apocryphum, vel litteraliter accipi non debere. Malam suam causam tueri nititur tum textibus Scripturæ sacræ tum ratiociniis. Verum.

Causa patrocinio non bona pejor erit.

Ex Scriptura sacra allegat :

1. Matth. 9, 13 : « Non veni vocare justos sed peccatores. » Ex quo concludit multos salvari, procul dubio, per solam religionem naturalem.

2. Matth. 25, 34-46 : « Venite, benedicti Patris mei, possidete » paratum vobis regnum a constitutione mundi; esurivi enim, et » dedistis mihi manducare, etc. etc. » Unde infert, homines salvari propter sola opera charitatis, damnari vero ob eorum omissionem; eo quod ibi fidei non fit mentio.

3. Act. 10, 34-35, ubi Petrus dicit : « Non est personarum ac» ceptor Deus, sed in omni gente, qui timet eum, et operatur » justitiam, acceptus est illi. »

4. II Cor. 13, 2, 13 : « Si habuero omnem fidem, ita ut montes » transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum... major » autem horum est charitas. »

5. Hebr. 11, 6 : « Credere oportet accedentem ad Deum, quia » est, et inquirentibus se remunerator sit. » Ex quo concludit, cognitionem Dei, ejusque remunerationis ad salutem sufficere.

Ex ratione adfert.

6. Deum auctorem esse religionis naturalis; proinde illam imperfectam et insufficientem esse haud posse.

7. Religionem veram unam debere esse ac universalem; hujusmodi autem solam esse religionem naturalem.

8. Nexum eumdem semper extitisse Deum inter ac hominem; eamdem proinde semper esse religionem, nempe naturalem.

9. Veram religionem talem esse oportere, ut omnes eam haud difficulter cognoscere possint; hujusmodi autem esse solam religionem naturalem.

10. Reconciliationem cum Deo, cujus cognoscendæ causa Theologi revelationem necessariam, aut maxime optandam dicunt, reapse necessariam haud esse; eo quod Deus hominem summopere diligit, cum omnia ad ejus felicitatem disponat, ut creationem, conservationem universi, etc., leges, præmia et pœnas.

O curas hominum, quantum est in rebus inane!

Resp. Naturalista biblicus minime reflectit

1. Matth. 9, 13, Christum agere de sola vocatione ad pœnitentiam, quæ sane necessaria est potius peccatoribus quam justis. Quod fidem divinæ suæ doctrinæ præstandam, omnibusque necessariam, supposuerit, patet ex Marc. 16, 16, ubi ait : « Qui non » crediderit condemnabitur. »

2. Matth. 25, 34-46, Christus dumtaxat aliqua opera bona, et mala, in alter vita remuneranda vel punienda in exemplum recenset. Quis autem sanæ mentis exinde inferret alia bona opera, ut fidem, et alia mala opera, ut infidelitatem, præmio vel pœna in altera vita carere? Condemnationem suam deducat D. Tindall ex verbis Christi Marc. 16, 16 : « Qui crediderit, et baptisatus » fuerit, salvus crit; qui vero non crediderit condemnabitur. »

3. Act. 10 narratur visio S. Petri de linteo ac vase magno serpentibus, quadrupedibus et volatilibus referto, et vocationem Gentilium ad fidem portendente. Enarrat Petrus, preces ac eleemosynas Cornelii centurionis gentilis Deo placuisse, atque ait in omni gente esse homines, qui vereantur Deum, juste vivant, Deoque accepti sint, Christi religionem professi. Sensus igitur est, non dumtaxat Judæos perperam gloriantes, se solos regni Messiæ participes futuros, Deo placere, sed etiam in qualibet alia natione esse homines, quibus meliori quo sciunt modo viventibus, Deus suas gratias elargitur.

4. D. Paulus (I Cor. 13, 2, 13) non agit de fide præstanda Christi religioni, sed de fide seu fiducia, ad patranda miracula necessaria. Anteponit charitatem isti fidei, sed fidem proprie dictam supponit; ait enim (Hebr. 11, 6): « Sine fide impossibile est » placere Deo. »

5. Paulus (Hebr. 11, 6) minime ait ad salutem sufficere ut quis credat in Deum existentem, et remuneratorem bonorum, sed dicit : *Credere oportet*, quod profecto fidem supponit.

6. Ex hoc ratiocinio sequeretur tantummodo religionem naturalem suo modo perfectam et sufficientem esse debuisse, in suppositione quod Deus daturus non fuisset revelationem, sed si religio naturalis est quasi pars quædam, quæ juncta revelationi,

jam ab initio Adamo datæ, et per Christum dein luculentissime traditæ, unam religionem constituit, sequitur religionem naturalem, licet a Deo profectam, per se perfectam et sufficientem haud esse oportere. Sed quis dixit D. Tindall, religionem naturalem ante lapsum protoparentum suo modo perfectam, et ad finem sufficientem non fuisse? Per prævaricationem primorum parentum intellectus hominis obscuratus, et voluntas passionibus agitata, ac ad malum proclivior facta est. Proinde et post lapsum protoparentum lumen naturale ad finem hominis non est amplius proxime sufficiens (Conf. n. 66, resp. 2).

7. Si D. Tindall cultos Europæos, molles Asiaticos, feros Afros, Americanos populosque sylvestres observasset, reperisset religionem, quam ipsi naturalem dicunt, non esse unam eamdemque, proinde haud universalem. Ex hisce enim populis alii plus, alii minus de religione naturali noscunt, alii populi licita vel illicita adserunt, quæ alii illicita vel licita credunt. Ex quo solo insufficientia luminis naturalis patet. Indigne de Deo sentit, qui existimat illum non posse vel nationi integræ, vel aliquibus hominibus sive per revelationem specialem, sive per naturam manifestare veritates, aliis incognitas. Si gentes quædam revelatione actu carent, Deus illis, hominibusque singulis, quod in se est facientibus, haud deerit.

8. Hominem in statu innocentiæ, Deoque acceptum, fuisse conditum, dein vero ex hoc statu excidisse, admittet D. Tindall, utpote qui Scripturam sacram ut Naturalista Biblicus veneratur, admittat ergo etiam, non semper eumdem nexum Deum inter et homines fuisse, et non eamdem religionem, cum Deus Adamo jam revelationem impertiri dignatus sit.

9. Facilius est religioni revelatæ simpliciter fidem adhibere, quam quæ spectant Deum, hominem et proximum e solo lumine naturali eruere. Adhibendum est studium in cognoscenda ac dijudicanda religione revelata, at majus adhibendum est studium, præsertim in certis casibus, ad dignoscendum ac dijudicandum quæ sunt legis naturalis. Si revelatione destituti per se non tam facile in illius cognitionem, quam in multorum præceptorum naturalium pervenire possunt, facientibus quod in se est Deus, qui non est acceptor personarum, non deerit.

10. Licet Deus hominem maxime diligat, omniaque ob suam gloriam felicitatemque hominis creaverit, etc., insaniat oportet D. Tindall, si existimet, Deum virum flagitiosum eodem loco ac justum habere, scelestissimoque, post vitam in flagitiis sine resipiscentia peractam, idem ac justissimo in altera vita præmium

largiturum. Deum legem suam observantibus præmium, transgredientibus vero ac non resipiscentibus pœnam daturum, evincunt necessaria sanctio ejus legis, necessarius ordo moralis, ac divina ejus justitia. Cæterum si Deus reconciliationem transgressorum suæ legis haud exigeret, an illis inepte pœnas non statuisset?

Absolutis quæstionibus de Inspiratione seu Divinitate librorum sacrorum, refutatisque difficultatibus ei ab Incredulis ac Deistis nostri ævi opponi solitis, ad caput III Hermeneuticæ properamus.

CAPUT III.

DE AUTHENTIA LIBRORUM SACRORUM.

NOTIONES PRÆVIÆ.

74. Authentia est vox græca, quæ *auctoritatem* significat; hinc liber *authenticus* est, qui auctoritatem facit.

Librum *genuinum* dicimus, qui compositus fuit ab auctore, cujus nomen præ se fert, aut illius ævo, aut ex documentis coævis collectus fuit.

Ad plenam libri alicujus authentiam, seu auctoritatem, requiritur ut

1° Constet illum esse genuinum; tunc enim constat auctorem quæ scribit scire potuisse; ut

2° Liber *integer*, seu quoad *essentialia* incorruptus, extet, et ut

3° Constet auctorem esse *veracem*, seu mentiri noluisse, immo nec potuisse. Quod ultimum authentiam libri evidenter demonstrat; necessarium autem non est, nec applicari potest plerisque libris profanis.

SECTIO PRIMA.

DE PENTATEUCHO.

§ I.—De existentia Moysis.

75. Existentiam Moysis, populi Israelitici ducis ac legislatoris, nemo ante sæc. decimum octavum in dubium revocavit. Cl. Huetius sibi persuasum habebat, Gentilium Mythologiam nil aliud esse quam Scripturam sacram summopere corruptam, deosque mythologicos nonnisi Moysen, variis modis exhibitum fuisse. Hujus legislatoris characterem ac gesta se reperisse autumabat non dumtaxat in diis Ægyptiorum, ut in Osiride, Serapide, Baccho, etc., sed etiam in numinibus Græcorum ac Romanorum, ut in Æsculapio, Apolline, Prometheo, Pane, etc.

Hæc *Huetii* singularis opinio occasionem dedit auctori *Philosophiæ historiæ* (*Philosophie de l'histoire* de M. de Voltaire), ipsam Moysis negandi existentiam.

Omnes, inquiebat futilis ille auctor, Moysis characteres inve-

nimus in Baccho Arabum; atqui hic est persona fictitia; ergo et Moyses. Inane hoc philosophema multis in libellis repetitum fuit; simile autem est huic sophismati : Historia Judæorum est fundamentum Mythologiæ paganæ; atqui hæc falsa est; ergo et historia Judæorum; exinde enim quod fabula veræ historiæ superstructa est, minime sequitur, istam historiam esse falsam.

Existentia Moysis non solummodo nititur scriptis illius, traditioni et testimonio integri numerosissimique populi judaici, sed etiam testimoniis populorum gentilium, gentis judaicæ hostium, ut Ægyptiorum, Phœnicum, Assyriorum, Græcorum ac Romanorum. Extant hæc eorum testimonia in libris Flavii Josephi (adversus Apionem); in Tatiano (Oratione adversus Græcos); in Origene (Apologia contra Celsum); in Eusebio Cæsaræensi (Præparatione Evangelica); in S. Cyrillo (adversus Julianum), etc.

In particulari personæ Moysis meminerunt Tacitus (Annal. l. 5. c. 5); Dio Cassius (Hist. l. 37 c. 17); Justinus (l. 36); Plinius (Hist. Nat. l. 30 c. 1); et Juvenalis (Sat. 14 v. 101) canit :

> Judaicum ediscunt, et servant, et metuunt jus,
> Tradidit arcano quodcumque volumine Moses.

Plurimi alii auctores profani legi possunt in *Demonstratione Evangelica*, *prop.* 4, Cl. Dan. Huetii, et in *Veritate Religionis Christianæ*, *L.* 1 § 16 Hug. Grotii.

Si tantus testimoniorum censensus falleret, actum foret de fide historica, et universali in historicis laboraremus pyrrhonismo. Sinenses a fortiori numquam habuissent Confucium, Persæ Zoroastrum, Indi Beass-Muni Gautam aliosque Bramenses, qui Indorum libros ac leges condiderunt, nec Muhammedani habuissent Muhammedem, cum pro horum existentia tot ac tanta testimonia non militent quot et quanta pro existentia Moysis.

§ II. — Lingua et ætas Pentateuchi.

76. *Pentateuchus* a vocibus græcis Πέντε, *quinque*, et Τεῦχος, *volumen*, ita nuncupatus, *quintuplex volumen* sonat. Complectitur autem Genesin, Exodum, Leviticum, Numeros, et Deuteronomium. Hebræi hosce libros uno vocabulo *Thora*, *Legem*, vocant.

Scriptus fuit Pentateuchus puro idiomate hebraico, et absolutus ante finem anni 2553 ab orbe condito, quo Moyses obiit; Moyses enim paulo ante mortem opus hoc sacerdotibus senioribusque populi israelitici tradidisse, ut in adyto tabernaculi penes arcam fœderis asservaretur (Deut. 31, 9-13, et v. 24-26) legitur

Liber Genesis in quatuor sequentibus libris notus ponitur, et Deuteronomium quatuor præcedentes ut jam scriptos supponit;

quare Genesis primo, et Deuteronomium ultimo loco confecta fuerunt.

§ III. — Archæologia Pentateuchi.

77. Richardus Simon conjecturavit[1], Moysen nonnisi leges Pentateuchi scripsisse, historias vero Scribis, seu *Notariis* publicis, qui *Prophetæ* dicti fuissent, conscribendas reliquisse. Sed quæ R. Simon ex Fl. Josepho, Rabbinis ac Patribus pro sua conjectura profert, quo vult non evincunt; immo factum hujusmodi, a quo auctores illi tanto temporis intervallo remoti fuerunt, ne quidem testari possent.

Moyses, qui in Pentateucho de Judicibus et Genealogis populi hebræi frequentem mentionem facit, de istis Notariis Prophetis, si extitissent, non continuo siluisset. Si etiam Moyses primo anno exitus ex Ægypto multis negotiis distractus erat, annis tamen sequentibus iis adeo occupatus haud erat, ut ipse historias scribere non potuisset. Immo (Numer. 32, 2) Moyses, legitur Israelitarum castra conscripsisse, quæ sane historica sunt (Conf. n. 89).

78. Styli diversitas, transpositiones, et earumdem rerum repetitiones, quæ in Genesi occurrunt, nil aliud probant, quam Moysen ad Archæologiam Geneseos conficiendam usum esse vetustissimis documentis authenticis tamquam fontibus, quæ Spiritus sanctus adflatu summa cum religione inter se conjunxit. Sententia isthæc, cujus auctor fuit anno 1753 J. Astruc, et quam recentiores Exegetæ fere omnes tuentur, ut cl. de Brentanno, Jahn, Guénée, Eichhorn, Ilgen, etc.[2], nititur

1° *Diversis documentorum inscriptionibus*, quæ extant (Gen. c. 2, 4; c. 5, 1; c. 6, 9; c. 10, 1; c. 11, 10 et 27).

2° *Varietate styli*, quæ saltem usque ad Patriarchæ Josephi historiam in textu originario observatur, et characterem mosaicum non sapit.

3° *Diversitate linguæ*, quæ in prioribus documentis est pauper, et duriuscula, ac in posterioribus ditescit, et elegantior evadit.

4° *Brevissima quorumdam, et diffusa aliorum haud majoris momenti narratione*, ut (c. 4, 23-24) de Lamecho; (c. 6, 4) de Gigantibus; (c. 6, 7, 8 et 9) de diluvio; (c. 10, 8-10) de *Nem-*

[1] Rich. Simon, Hist. Crit. du V. T. l. 1, ch. 2. — [2] Brentanno i H. Schrift. 1. B. Mosis, 2 K. Jahn: Introd. in L. S. V. F. II. P. C. 1. § 13, etc. Guénée: Lettres de quelques Juifs, etc., à M. de Voltaire, Paris 1817, t. 1, p. 361. Eichhorn: Einl. ins A. T. II. Th. § 416 etc. Ilgen: Urkunden des Jerusalemischen Tempelarchivs 1798.

rodo, etc., quæ supponunt, Moysen alia breviter, alia diffuse descripta deprehendisse. Si omnia ex revelatione, vel ex traditione didicisset, tanta brevitas in multis magni momenti, tantaque in aliis prolixitas haud inveniretur.

5° *Multarum rerum repetitionibus*, ut cosmogoniæ (c. 1 et c. 2), *Seth* et *Enos* (c. 4, 25-26 et c. 5, 3-6), *filiorum Noemi* (c. 5, 31, et c. 6, 10, etc)

6° In toto capite primo, ubi in quovis fere versu nomen Dei occurrit, Deus numquam vocatur *Jehovah*, sed semper *Elohim;* in aliis vero capitibus usque ad finem capitis quarti Deus numquam vocatur *Elohim*, sed continuo *Jehovah*, vel *Jehovah-Elohim*.

7° Traditione orali Moyses scire haud potuisset verba ipsa loquentium, quæ recenset, genealogias, determinatos rerum numeros, nomina propria hominum, locorum, etc.

Moyses documenta ista fere intacte reliquisse videtur, ut retentio varii styli, inscriptionum, vocum obsoletarum, etc. innuit. Quædam tamen prætermissa esse videntur cap. 2, ubi dumtaxat occurrunt, quæ primam cosmogoniam supplent, dum tamen versu 4 alia adhuc cosmogonia annuntiatur.

Documenta vero a Moyse in Genesii contexta a remotissima antiquitate scripta fuisse oportet, cum in iis, saltem usque ad historiam Abrahami, res abstractissimæ modo tam sensibili, rudique hominum captui accommodato, proponantur, ut homines eo ævo admodum rudes adhuc fuisse adpareat, atque hac de causa Deo tot attribuuntur *anthropopatha*, ut Gen. (c. 1, 3, 26; c. 6, 6), ubi dicitur, Deum *pœnituisse quod hominem fecisset;* cap. 11, 5, ubi legitur, Deum *descendisse, ut videret civitatem et turrim* babelicam, etc.

§ IV. — Errores circa ætatem Pentateuchi.

79. Spinosa primus fuit, qui Moysi Pentateuchum abnegare ausus est. Increduli nostri ævi, qui probationes Authenticitatis Pentateuchi expendere haud dignati sunt, quique paradoxa, quæ tamquam ex Tripode Delphico proferunt, ulla probatione roborare nequiverunt, adseruerunt, Pentateuchum nomine Moysis confictum fuisse ab Esdra, qui post exilium babylonicum floruit. Quam futilis vero hæc gratuita adsertio sit, patet ex sequentibus:

1° Josuæ enim 1, 7-8, jam fit mentio de Pentateucho: « Custodias, ibi dicitur, et facias omnem legem, quam tibi præcepit » Moyses servus meus... non recedat volumen legis hujus ab ore » tuo. »

2° In omnibus libris Pentateucho posterioribus legis mosaïcæ

frequens fit mentio, et quam plurima facta ex eo referuntur; quare si Esdras, aut alius quicumque, Pentateuchum confinxisset, pariter omnes libros, historicos, propheticos, etc., Pentateucho posteriores confingere debuisset : quis vero sibi persuadebit, tot libros, ingenii, stylique diversitate distinctos ab uno homine fuisse confectos [1]?

80. Asseruerunt nonnulli, Pentateuchum tempore Davidis vel captivitatis babylonicæ compilatum fuisse ex legibus, quas Moyses solas scripsisset, ex traditione orali, canticis, fragmentis historicis, inscriptionibus hieroglyphicis, et monumentis publicis, quorum significatio ex conjecturis desumpta fuisset. Ast quam falsum hoc sit liquet ex dicendis.

Cum Salmanasar Teglathphalasaris in regnum Assyriæ successor, et Sennacheribi prædecessor, destructa urbe Samaria anno mundi 3283, sub Osee rege, decem tribus Israël, quæ regnum Israël seu Samariæ constituebant, in captivitatem abduxisset, populosque peregrinos Chutæos et Babylonios Israëlitarum abductorum loco in Samariam misisset (IV Reg. 17), hique populi pagani in Samaria a leonibus infestarentur, rex Assyriæ, qui videtur fuisse Assaradon Sennacheribi successor, illis misit sacerdotem Israëlitam ex decem tribubus captivis, qui illos legem Moysis doceret (IV Reg. loc. cit.). Hic sacerdos istis populis, qui deinde nomine Samaritanorum veniunt, Pentateuchum attulit, eosque legem mosaïcam edocuit (loc. cit.). Existebat ergo Pentateuchus 750 anno a morte Moysis, cum Israëlitæ anno mundi 3283 abducti ipsum haberent. Ex hoc vero sequitur Israëlitas Pentateuchum habuisse tempore Jeroboam, primi eorum regis.

Cum enim Roboam Salomonis filius ac successor in conventu Judæorum in Sichem edixisset, se populum suum durissime habiturum, orta rebellione, duæ solæ tribus Juda ac Benjamin illi fideles manserunt, reliquæ autem decem tribus Jeroboam sibi regem constituerunt anno mundi 3029 (III Reg. 12). Jam vero Jeroboam omnem movit lapidem, ut decem istas tribus, quæ regnum Israël constituebant, a duabus aliis tribubus regnum Juda conficientibus, magis magisque abalienaret, quo suum regnum tutum redderet. Cultum vitulorum aureorum contra positivam Moysis legem induxit, templa construxit, ne Israëlitæ templum hierosolymitanum adirent, atque ita se regno Juda forte associarent (ibid.). Si Pentateuchus ita, ut supra assertum fuit, compilatus fuisset, et totus Moysis ipsius opus non fuisset, an fama hujus rei tum superstes haud fuisset? An senes 80 aut 90 anno-

[1] Consule hac de re cl. Hocke : Princip. Relig. Nat. et Rev.

rum de compilatione sub Davide ante 50 forte annos facta nihil audiissent? An Jeroboam, subditos suos a regno Juda semper magis alienaturus, solas leges Moysis ab aliis, quæ in Pentateucho extant, non separasset, et dixisset, istas solas esse Israëlitis obligatorias? An ex Pentateucho tolli non jussisset quæ in Exodo de cultu vituli aurei referuntur, et cultui ab illo introducto directe adversantur? Cum autem Jeroboam nihil horum fecerit, sequitur Pentateuchum isto ævo Israëlitis et Judæis communem fuisse, et nullam suspicionem de præfata compilatione fuisse. Extitit proinde Pentateuchus ut totus opus Moysis 476 annis post Moysis obitum.

Pentateuchum compilatum non fuisse eo tempore, quod Jeroboam inter et Moysen effluxit liquet, quod Autographum Moysis in adyto tabernaculi custodiebatur, et apographa quam plurima inter sacerdotes et laïcos, præsertim judices erant? Si nova compilatio contigisset, motus et altercationes ortæ fuissent apud Hebræos innovationum inimicissimos, hæque hominum memoriæ traditæ ac in seram posteritatem transmissæ fuissent.

Characteres vero intrinseci Pentateuchi auctorem legislationi israëliticæ coævum evincunt; leges enim historiis populi judaïci intermixtæ, successive, prout datæ sunt, relatæ, aliquando repetitæ, identidem auctæ, aut expositionibus illustratæ, notiones geographicæ, physiologicæ et statisticæ antiqui istius ævi, stylus, etc., profecto hujusmodi virum produnt (Conf. n. 86-89).

§ V. — Argumentum generale Pentateuchi.

81. Pentateuchus complectitur generatim omnia quæ Deus ad instituendam, conservandam ac propagandam veram religionem a creatione Adami usque ad obitum Moysis fecit. Primæ ejus historiæ viam sternunt ad legislationem mosaïcam, quæ maximam partem Pentateuchi constituit.

Quam inepte autem Increduli, Deistæ ac Naturalistæ contra Moysis doctrinam debacchati sint, patebit ex specimine ejus doctrinæ 1° *de Deo ejusque attributis,* 2° *de cultu Deo soli exhibendo,* et 3° *de moralitate.*

1° Enim Moyses, ut ipsa ratio, unius Dei existentiam docet : « Audi, inquit, Israël, Dominus Deus noster, Dominus unus est. » (Deuter. 6, 4). » Dei essentiam præclare exprimit, Deum inducens semetipsum definientem : « Ego sum qui sum (Exod. 3, 14).

Modo omnino sublimi depingit Dei omnipotentiam, dum (Gen. 1, 3) ait : « Dixitque Deus : Fiat lux. Et facta est lux. » « Stupebis, inquit Dionysius Longinus, digne conceptam atque

» expressam Dei potentiam, cum scriberet legislator hebræus : » Dixit Deus, et quid? Fiat lux, et facta est lux [1]. »

2° Amorem, timorem, fiduciam ac devotionem Dei vult esse fundamentum cultus divini : « Diliges Deum tuum, ait, ex toto » corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota fortitudine tua » (Deut. 6, 5).... Israël, quid Dominus Deus tuus petit a te, nisi » ut timeas Dominum Deum tuum, et ambules in viis ejus, et di- » ligas eum, ac servias Domino Deo tuo (Deut. 10, 12).... Ego » Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti, de domo » servitutis. Non habebis Deos alienos in conspectu meo » (Deut. 5, 6). »

3° De doctrina morali ait : — « Honora patrem tuum et matrem » tuam, sicut præcepit tibi Dominus Deus tuus, ut longo vivas » tempore, et bene sit tibi (Deut. 5, 16); » — « Non oderis fratrem » tuum in corde tuo... Non quæras ultionem, nec memor eris in- » juriæ civium tuorum. Diliges amicum tuum sicut te ipsum. Ego » Dominus... Non augurabimini, non observabitis somnia... Non » declinetis ad magos... Coram cano capite surge... Diligetis (ad- » venam) quasi vosmetipsos (Deut. 19, 17-34); » — « Si unus de » fratribus tuis... ad paupertatem venerit; non obdurabis cor » tuum, nec contrahes manum (Deut. 15, 7); » — « Non occides. » Non mœchaberis. Non furtum facies. Non loqueris contra proxi- » mum tuum falsum testimonium. Non concupisces domum proximi » tui : nec desiderabis uxorem ejus (Exod. 20, 13-17). »

Quis philosophorum gentilium hujusmodi doctrinam umquam tradidit (Conf. n. 68-71)?

In Pentateucho leguntur vera a Moyse edita vaticinia, et vera patrata miracula, quæ divinam ejus missionem, veritatemque ejus religionis comprobant. Et

I. Quidem (Num. 14, 23-31), — prædixit Israëlitis, contra ipsum ac Aaronem murmurantibus, neminem ex ipsis terram Chanaan visurum, nisi Caleb et Josue. Hanc prophetiam accurate completam fuisse constitit, quando in lustratione Hebræorum in campestribus Moab nullus, exceptis Caleb et Josue, inventus sit ex illis, qui antea in deserto Sinaï a Moyse et Aarone recensiti fuerant, ut patet ex Num. 26, 64-65. — Celebre est Moysis Vaticinium de futura Judæorum sorte (Deut. 28). Illis Dei benedictiones, rerumque suarum prosperitates prædixit, si Deo fideles manerent, miserias vero et calamitates, si ei infideles forent, quod vaticinium semper adamussim adimpletum fuit : « Adducet Do- » minus, ait, gentem de longinquo et de extremis terræ finibus,

[1] Dionys. Long. De sublim. C. 9.

» in similitudinem aquilæ volantis cum impetu, cujus linguam in-
» telligere non possis : gentem procacissimam, quæ non deferat
» seni, nec misereatur parvuli... donec te disperdat, et conterat
» in cunctis urbibus tuis, et destruantur muri tui firmi atque
» sublimes, in quibus habebas fiduciam in omni terra tua, quam
» dabit Dominus Deus tuus; et comedes fructum uteri tui, et car-
» nes filiorum tuorum et filiarum tuarum... in angustia et vasti-
» tate, qua opprimet te hostis tuus (Deut. 28, 49-53). »

Hoc vaticinium impletum fuit 1° in obsidione Samariæ per Benadad regem Syriæ sub Joram rege Israëlis seu Samariæ, in qua tanta fuit calamitas, ut mulier quædam proprium infantem comederet (IV Reg. 6). 2° In oppugnatione urbis Hierosolymæ sub Nabuchodonosore (Baruch, 2). 3° In excidio urbis Jerusalem sub Tito, in quo Moysis prophetiam exactissime adimpletam fuisse, constat ex Fl. Jos. (de Bello judaico, l. 7, c. 7), etc. Nobilis mulier, Maria nuncupata, infantem occisum et assatum comedit. Ultra millionem hominum tempore obsidionis et excidii gladio, fame et peste periit; 97,000 Judæorum ut vilia mancipia paucis obolis divendita, ac cum reliquis Hebræis per totum orbem ita dispersi fuerunt, ut numquam amplius in nationem coalescere potuerint.

II. Inter vera Moysis miracula in Pentateucho recensentur: — decem plagæ Ægyptiacæ (Conf. n. 125-126); — Transitus Maris Rubri (Conf. n. 129); — Manna, quod per 40 annos de cœlo depluit, ante ortum solis decidebat, proximo die putrescebat, excepto die sabbathi (Exod. 16) (Conf. n. 131).

Exposito argumento generali Pentateuchi, singulorum librorum, quos complectitur, argumentum particulare paucis trademus.

§ VI. — Argumentum Geneseos.

82. Primus Pentateuchi liber hebraïce *Bereschit*, *In principio*, græce Γένεσις, *Origo*, dicitur, eo quod principium seu origo hujus universi in eo describitur.

Narrantur in eo (a c. 1 ad 5), creatio mundi ac hominum, historia Adami et Hevæ, eorum innocentia, felicitas, lapsus ac pœna, generationes ab Adamo usque ad Noemum, atque corruptio veteris mundi.

A c. 6 ad c. 11 referuntur, diluvium, historia Noemi novi mundi stipitis, constructio turris babelicæ, populorum dispersio, et generationes a Noëmo usque ad Abrahamum.

A c. 12 ad c. 26 exhibentur vocatio Abrahæ parentis populi Dei, ejus historia, promissiones illi factæ, lex circumcisionis, destruc-

tio Pentapoleos, historia Isaaci, promissiones, quas Deus illi fecit, continuaturque historia Abrahami.

Demum (a c. 27 ad c. 50) exponuntur historia Jacobi et promissiones illi factæ, enumerantur filii Edom seu Esaü patris Idumæorum, contexitur historia Josephi Patriarchæ, discessus familiæ Jacobi in Ægyptum, recensenturque benedictiones propheticæ Patriarchæ Jacobi in duodecim suos, binosque filios Josephi, atque Messias adpromittitur. Continet porro Genesis 50 capitibus spatium 2369 annorum.

Occurrit (Genesis 49, 8-12) celebre vaticinium de Messia ex tribu Juda orituro.

§ VII. — Argumentum libri Exodi.

83. In hoc libro, qui hebraïce *Oueelle Schemoth*, græce Ἔξοδος, *Exitus*, vocatur, narrantur jugum Israëlitarum in Ægypto, Moysis nativitas ac gesta, decem plagæ ægyptiacæ, liberatio Hebræorum ex Ægypto per Moysen, transitus Maris Rubri, mora ac Manna in deserto, latio legis in monte Sinaï, et constructio tabernaculi, ejusque supellectilium. Continentur autem 40 capitibus Judæorum gesta per annos 145, a morte scilicet Patriarchæ Josephi usque ad secundum annum egressus ex Ægypto.

§ VIII. — Argumentum libri Levitici.

84. Hic liber, hebraïce *Ouaicra*, græce Λευιτικόν, et latine *Leviticus*, nuncupatus, nomen suum desumit a tribu Levi, pro qua scriptus fuit. Agit 27 capitibus de legibus a Levitis et sacerdotibus observandis, de eorum ordine ac ministerio, de sacrificiis offerendis, festisque celebrandis.

§ IX. — Argumentum libri Numerorum.

85. Quartus liber Moysis, hebraïce *Ouaiedabber*, græce Ἀριθμοί, et latine *Numeri*, vocitatus, dinumerat bellatores Israëlis, primogenitos ac levitas. Continet varias leges Hebræis datas, eorumque historiam in deserto; comprehendit autem 36 capitibus annos circiter 39, a secundo nempe anno egressus ex Ægypto usque ad finem 40 annorum per desertum.

(Cap. 22 - 24) narratur, Balaam a Balac, Moabitarum rege, vocatum fuisse ad Israelitis maledicendum. Verum Balaam illis benedixit, futuramque eorum prosperitatem prædixit.

(Cap. 24, 17) ait Balaam : « Orietur stella ex Jacob, et consur» get virga de Israël : et percutiet duces Moab, vastabitque omnes

» filios Seth. » Onkelos et Jonathan, R. Maïmonides, aliique Rabbini hæc de Messia explicarunt, quod et faciunt Christiani.

(Cap. 22, 28) refertur asinam Balaami fuisse locutam. Existimant 1° nonnulli, sed male, hunc asinæ sermonem Balaam somniasse; 2° Recentiores nonnulli perperam arbitrantur, Balaam sermonem asinæ Moabitis obtrusisse, Moysen vero quæ de asina refert a Moabitis accepisse; 3° Plerique vero credunt asinam Balaami realiter locutam fuisse. Tertiæ huic sententiæ manifeste suffragatur D. Petrus (II Epist. 2, 15).

Increduli equidem hæc derident; at Deo tam parum est indignum loquelam dare animali, quam vocem aliquam per aërem ad aliquem dirigere, aut uti instrumento signove quocumque ad hominibus suam voluntatem manifestandam.

Fuerit Balaam vir impius, avarus, versipellis, et ideo a Judæis occisus (Num. 31, 8; Jos. 13, 22); potuit profecto Deus illo in hunc finem uti, ut nationibus finitimis suam erga Hebræos benevolentiam declararet, atque unius Dei existentiam ostenderet. Si etiam Moyses quæ de Balaam refert a Moabitis accepisset, certus de illis omnino fuerit oportet, cum secus illa ut certa suæ historiæ non inseruisset. Quare si Moysi fide digna fuerunt, et nostra fide digna sunto.

§ X. — Argumentum Deuteronomii.

86. Quintus liber Moysis hebraïce *Elle Haddebarim*, græce Δευτερονομιον et latine *Deuteronomium*, id est *Secunda Lex*, appellatus, continet 34 capitibus repetitionem legum latarum, aliquas leges novas, atque nonnullas legum explicationes. Promulgata fuit hæc secunda lex a Moyse paulo ante suum obitum, qui contigit anno 2553 ab orbe condito.

Hisce expositis ponimus

§ XI. — Auctor Pentateuchi est Moyses.

87. I. Moysen Pentateuchi auctorem esse, manifeste liquet ex hujus operis characteribus intrinsecis; nam ex iis clare patet, 1° Auctorem fuisse educatum in Ægypto, scientiis illo ævo clarissima; leges enim Pentateuchi, Israëlitis datæ, quandoque sunt legibus Ægyptiorum similes, quandoque contrariæ. Stylus modo est historicus, modo oratorius, modo poeticus, modo legislativus, modo vehemens, modo lenis pro diversitate argumenti, quæ auctorem in Ægypto scientiis egregie excultum probant.

Ex iis patet 2° eumdem auctorem fuisse Hebræum, atque in Ægypto ac Arabia cum Abrahæ posteris conversatum; hoc enim

palam fit; — ex historia primitiva nationis hebrææ, atque ex documentis antiquissimis hujus gentis, quæ Pentateucho inseruit; — ex notionibus, quas prodit de Edomitis, Ismaëlitis, aliisque populis nationi israeliticæ vicinis; — ex lingua hebræa, antiquissima, Hebræorum patria, ac purissima, qua usus est; — ex ejus cura, sollicitudine, amore ac zelo ardentissimo pro Hebræorum salute. Et en tibi ex ipsis Pentateuchi characteribus auctorem talem, qualem historiæ profanæ antiquæ, et constans traditio exhibuerunt Moysen, ducem legislatoremque Hebræorum!

88. II. Auctor Pentateuchi totus versatur in rerum adjunctis Moysi personalibus, loquitur et scribit populo in circumstantiis nationi hebrææ illius ævi propriis constituto; eloquitur, seque gerit modo et affectu soli duci Hebræorum peculiaribus; materiam librorum tali ratione seligit ac disponit, quali solus legislator, dux, et historicus eam selegisset ac disposuisset; se sistit scientiis dogmaticis, moralibus, politicis, physicis, philosophicis, ac historicis Judæorum, Ægyptiorum, aliorumque populorum istius ac prioris ætatis expolitissimum. Hic autem auctor pluribus in locis, in ipso orationis contextu, eodem prorsus stylo, idiomate ac charactere scribit, se esse Moysen (ut Exod. 17, 14; 24, 4; Deut. 31, 24), et alibi frequenter.

89. III. Exodi 17, 14 jubet Deus Moysen scribere in τῷ *libro* determinato, Amalecitarum insidias, bellum, futurumque interitum. Exodi 24, 4, 7, et 34, 27, clare dicitur, Moysen non solummodo leges, sed etiam Dei appariitiones scripsisse, proinde historiam. Num. 33, 1—2, legitur, Moysen mansiones Judæorum in Arabia Petræa conscripsisse. Deut 31, 24, habetur Moysen totam legem in volumine scripsisse, etc. Quæ Moysen Pentateuchi auctorem esse, profecto evincunt.

Hoc vero opus Moysis, quod sacerdotibus, levitis ac proceribus nationis hebrææ tradidit, in loco publico et sanctissimo, in adyto nempe tabernaculi, custodiendum, quod quovis septennio populo universo prælectum fuit, cujus plurima apographa in manibus sacerdotum, levitarum, judicum, etc. versabantur, interire, aut quoad substantiam corrumpi haud potuit; quare omnis suspicio, Pentateuchum, hodie extantem, ex legibus Moysis, documentis ac monimentis antiquis compilatum esse, prorsus evanescit (Conf. N. 77 et 80).

90. IV. Qui Moysen Pentateuchi auctorem esse negant, pyrrhonismo universali in rebus historicis laborent oportet; pernegare enim debent omnia testimonia Librorum sacrorum Hebræorum Pentateucho posteriorum, in quibus non dumtaxat Moyses Penta-

teuchi auctor dicitur, sed et facta integra ex illo recensentur. Ab ipsis dicendum est, Rempublicam Hebræam suum semper ignorasse legislatorem, et non dumtaxat Judæos, verum etiam quotquot exstiterunt scriptores antiquissimos, qui Moysen legis Judæorum auctorem esse tradiderunt, ipsos infensissimos Hebræorum hostes, ut Apionem, Celsum, Porphyrium, Julianum Imp., etc., immo Christum et Apostolos, cæcutiisse et errasse.

A fortiori abnegare debebunt J. Cæsari sua Commentaria, Homero Iliadem, Horatio suas Odas, Virgilio Æneidem, Fl. Josepho suas Antiquitates Judaïcas, etc., cum pro auctoribus horum librorum, immo pro nullius libri auctore, qui noscitur, tot extent authentica scriptorum cujusvis ævi testimonia, totque militent characteres intrinseci, ac argumenta, quot sunt pro Moyse, atque ita nihil in historicis certum erit.

91. N. B. Caput 34 Deuteronomii, ubi Moysis mors et sepultura narrantur, ad librum Josuæ spectat, illud Moysis non esse, vel ex comparatione versus primi cum duodecimo liquet [1]; immo caput 33 Deuteronomii quod incipit : « Hæc est benedictio, qua benedixit Moyses, homo Dei, filiis Israël ante mortem suam, » initium libri Josuæ esse videtur [2]. Antiquitus Libri sacri frequenter carebant titulis, et conjungebantur, nec distincti erant in capitula. Divisio Librorum sacrorum in capita primùm sæc. tertio decimo incœpit occasione Concordantiarum, quæ tum conscribebantur (Conf. n. 572).

92. Nomina Chaldæorum (*Ninives, Dan, Hebron, Babel,*) etc., quæ Moysis tempore nondum existebant, ab Esdra, vel auctore Canonis Judæorum (Conf. n. 7), vel ab alio scriptore antiquis obsoletisque nominibus ut notiora substituta fuisse videntur, vel ab initio explicationis causa margini inscripta, dein vero loco obsoletorum nominum textui inserta fuerunt. Hæc et similia Pentateuchi authentiam potius confirmant, quam infirmant, ut cl. Stattler observat; impostor enim, qui ad Pentateuchum confingendum doctissimus, sapientissimus ac astutissimus esse debuisset, tam stolidus profecto non fuisset, ut hasce anticipationes committeret.

§ XII. — Vindiciæ Moysis, ut auctoris Pentateuchi.

93. *Obj.* Sed, aiunt Increduli, 1° tempore Moysis nec charta nec

[1] Jahn : Introd. in L. S. V. F. P. 1. Sect. 1, § 10. Bossuet : Disc. sur l'Hist. Univ., P. II, ch. 28. Bergier : Dict. Théol., art. Denter. Calmet : Comment. sur le Deut., ch. 1. v. 1. — [2] Jahn : loc. cit. Eichhorn apud Brentanno Comment. in Deut. c. 1. v. 1.

litteræ extabant, sed per figuras hieroglyphicas summa rerum lapidibus, etc. insculpebatur. Moyses ita Pentateuchum conficere non potuit. 2° Alii Increduli dicunt, Moysen in deserto sterili ac inter pauperes Hebræos reperire haud potuisse, quo librum efformaret. 3° Aiunt, auctorem Pentateuchi circumstantias minutas locorum Euphrati vicinorum referre, Moysen vero illas scire haud potuisse, cum ibi non fuerit. 4° Auctorem Pentateuchi de Moyse loqui in tertia persona, et hinc argui, auctorem Pentateuchi diversum esse a Moyse. 5° In Pentateucho Moysi varia tribui elogia, quæ sibi ipsi auctor modestus non attribuit.

Resp. Sed 1° ævo Moysis non extitisse litteras, a veritate alienum est; historici antiqui testantur, veteres stylo, vel acuto bacillo, vel penicillo inscripsisse suas res gestas tabellis ligneis, quandoque cera obductis, vel corticibus, magnisque foliis arborum, papyro ægyptiacæ, pellibus animalium, linteis, etc. Atramenti loco adhibebant fuliginem, vel carbones, gummi et aquam, vel etiam colores. Quo ex his modis Moyses usus sit, haud constat (conf. n. 93-97). 2° Increduli meminisse deberent, Hebræos spoliis Ægyptiorum onustos, desertum ingressos esse, illos metalla, pelles, etc., habuisse ad construendum tabernaculum; Moysi proinde non defuisse, quo Pentateuchum conficeret. 3° Moyses hasce notiones non dumtaxat a viatoribus, qui illis in locis fuerant, sed etiam a suo avo, qui vixerat cum Jacobi filiis natis in Mesopotamia, ubi est Euphrates, discere potuit. 4° Etiam Xenophon, J. Cæsar, Procopius, et Fl. Josephus in suis operibus de seipsis in tertia persona loquuntur; num ideo quis dixerit, hæc opera non fuisse ab illis scripta? 5° An historiographus judæus encomium aliquod scriptis Moysis adjicere non potuit [1], quin ideo sequatur, Moysen auctorem non esse Pentateuchi? Sed hæc elogia sunt pauca et modesta; quare Moyses ipse ea scribere potuit.

§ XIII. — Continuatio prioris.

94. *Obj.* Genesis 12, 6 dicitur, aiunt Increduli, 1° *Chananæus erat tunc in terra ista;* quæ verba innuunt *Genesim* scriptam esse, quando *Chananæus* ex regione *Chanaan* post mortem Moysis expulsus erat. 2° (Gen. 23, 16) refertur, « Abrahamum (emisse campum) » quadringentis siclis argenti probatæ monetæ publicæ; » tempore autem Moysis *monetæ*, seu nummi, nundum existebant. 3° Gen. 36, 31-40 octo reges Edomitarum enumerantur, qui regnasse dicuntur: « Antequam regem haberent filii Israël; » proinde cum *Saul* primus Judæorum rex fuerit, Genesis saltem conscripta non est

[1] Vide Cl. Wiest. Dem. Relig. Christ. § 165.

ante regnum Saulis. 4° Exodi 16, 35 narratur, Israëlitas manna comedisse quadraginta annis, usque dum venirent in regionem Chanaan; Moyses hæc scribere non potuit, cum mortuus sit antequam regio Chanaan ab Israëlitis occupata esset. 5° Deuteronomium (c. 1, 1) ita incipit: « Hæc sunt verba, quæ locutus est » Moyses ad omnem Israël trans Jordanem. » Constat autem Moysen Jordanem non transiisse. 6° I Machab. c. 1 habetur, sub rege Antiocho Pentateuchum periisse: « Libros legis Dei, dicitur, » combusserunt igne, scindentes eos, et apud quemcumque in» veniebantur libri testamenti Domini, trucidabant eos. » 7° IV *Esdræ* c. 14 legitur, omnes Libros sacros Judæorum sub Nabuchodonosore combustos fuisse: « Lex tua incensa est, ibi dicitur, » propterea nemo scit, quæ a te facta sunt, » atque additur, Esdram cum quinque viris Libros sacros combustos Spiritus sancti afflatu denuo conscripsisse. Hinc Esdras a Tertulliano, Irenæo, Hieronymo, Chrysostomo, Basilio, etc. Librorum sacrorum reparator dicitur. Comes de Bolingbrock ex hisce infert, omnes Libros sacros Judæorum fuisse ab Esdra confictos.

Resp. 1° Juxta textum hebræum legendum est: « Jam tunc Cha» nanæus erat in terra ista. » Quod profecto non innuit Chananæum e regione Chanaan pulsum fuisse, quando ista scripta sunt.

2° Versio Vulgata equidem habet *pecuniam* et *monetam*, sed LXX Interpretes conformiter ad textum originarium verterunt hoc per *argentum* : Αργυριου δοκιμου εμποροις, *argenti probati mercatoribus*.

Siclum, de quo in textu est mentio pondus fuisse, et non *monetam*, patet sat exinde, quod Abraham legatur quadringentos istos siclos ponderasse *.

3° Cum inter Esau, Edomitarum parentem, et Saulem, primum Judæorem regem, 700 anni elapsi sint, patet octo reges Edomitarum usque ad tempora Saulis minime sufficere, proinde plures adesse debuisse, si Genesis tempore Saulis scripta esset. Necesse autem non est admittere opinionem illorum, qui catalogum præfatorum regum Saulis aut Davidis temporibus Genesis trigesimo

* Monetas 16 et amplius sæculis, quæ diluvium præcesserunt, ignotas fuisse vix credibile est. Interim de monetis antidiluvianis nullum extat vestigium. Lucanus auctorem monetarum apud Græcos credit Ithonum regem Thessaliæ, filiumque Deucalionis, qui 15 circiter sæculo ante Christum vixit. Lucanus (Pharsal. l. 4, v. 402-405) canit:

Primos Thessaliæ, rector Telluris Ithonus
In formam calidæ percussit pondera massæ
Fudit et argentum flammis, aurumque monetæ
Fregit, et immensis coxit fornacibus æra.

Vide Dissert. sur l'antiquité de la monnaie (Bible d'Avignon, t. 1).

sexto capiti manu aliena assutum esse existimant; nam vox *Rex* in Scriptura haud infrequenter significat *Ducem*, *Gubernatorem*, et hinc Moyses scribere potuit, Edomitas jam octo reges, seu *duces* aut *gubernatores*, habuisse, antequam Israëlitæ ipsum (Moysen) haberent *ducem* seu *gubernatorem*. Moyses etiam *rex*, seu *dux*, vocatur (Deut. 33, 5). Judic. 21, 24 *judices* vocantur *reges*, et ibid c. 9, 6) Abimelech, Gedeonis filius, *rex* nuncupatur, quamvis talis proprie non esset.

4° Moyses (Exod. 16, 35), simpliciter habet: « Filii Israël manducaverunt man quadraginta annis, donec venirent in terram habitabilem: hoc cibo aliti sunt, usquequo tangerent fines terræ Chanaan. » Jam vero Israëlitæ profecto *tangebant fines terræ Chanaan* ante mortem Moysis, cum tribus Ruben et Manasse jam tum occupassent omnem regionem Chanaan ad orientem Jordanis sitam. Reliquæ tribus paulo post ejus obitum residuam Chanaan sibi submiserunt.

5° Vox hebraïca, quæ a S. Hieronymo in Vulgata per *trans* reddita fuit, significat *cis* et *trans*; quare relate ad Moysen scribentem vertenda fuisset per *cis* Jordanem.

6° Ex I Machab. 1 solummodo concludi potest, multa exemplaria legis periisse. Omnia prorsus exemplaria Pentateuchi profecto Hierosolymis, aut in Palæstina non erant; quare omnia comburi non poterant. Præcise quod morte afficerentur illi, apud quos libri legis reperiebantur, multa exemplaria sedulo abscondita fuerunt: hinc etiam (c. 3, 48) legitur: « Expanderunt libros legis, » et (c. 12, 9): « Habentes solatio sanctos Libros, qui sunt in manibus nostris. »

7° Liber IV Esdræ est apocryphus, immo in multis fabulosus, quare factum hoc, per se incredibile, ex eo historice nullam auctoritatem mutuari potest. Omnia exemplaria Librorum sacrorum in templo aut Hierosolymis haud adservabantur; quare omnia flammis perire non potuerunt. Esdram Pentateuchum non confinxisse probavimus n. 79.

Quod spectat citatos Patres, si illi apocrypho libro Esdræ decepti fuissent, eorum opinio ab illorum doctrina distinguenda ac deserenda foret. Patres profecto in suis opinionibus errare potuerunt; sed verisimiliter Esdram eo sensu Librorum sacrorum *restauratorem* dixerunt, quod crediderunt, eum sacros Codices, post captivitatem babylonicam variis mendis laborantes, variis collatis exemplaribus, correxisse (conf. n. 7).

§ XIV. — De ortu artis scribendi.

DIGRESSIO.

95. Ingeniosam artem scribendi * in orientalibus regionibus inventam esse, omnes antiqui testantur. Non constat autem, utrum primum scriptura *symbolica,* dein *hieroglyphica,* demum *syllabica* ac tandem *litteralis* inventa sit.

Antiqui omnes pariter testantur Cadmum litteras ex Phœnicia in Græciam detulisse, verisimillime 1255 anno ante Chronicum Parense, Marmoribus Arundelianis 264 anno ante Christum natum insculptum, proinde 1519 ante Christum **.

Litteræ autem in Oriente multis sæculis ante earum translationem in Græciam extiterunt; serius aliis regionibus illatæ fuerunt, eo quod antiquitus rarior erat populorum, remotiorum præsertim, communicatio.

Extant adhuc antiquissima monumenta scripta, ut Inscriptiones Amiclææ, et Tabulæ Eugubinæ, quæ ante bellum trojanum, adeoque 12 saltem sæculis ante Christum confectæ sunt. Simplicius, qui licet sæc. quinto vixerit, sua tamen ex Porphyrio solerti historico, hausit, refert Callisthenem, Alexandri magni comitem, Babylone, 1905 annorum observationes siderum scripto consignatas reperisse, quarum initium, si veræ sunt, ad annum 2254 ante Christum refertur.

Quidquid sit de istis Callisthenis observationibus astronomicis, litteræ profecto primitus inventæ sunt, non ad consignandas observationes siderum, sed ad exercenda commercia, populis maxime necessaria. Quare inventio litterarum observationibus astronomicis multo antiquior sit oportet. Jam aliquibus ætate Abrahæ occurrere videtur *Libellus emptionis*, qui illis (Gen. 23, 17) innui videtur.

Tempore Moysis litteræ ut notissimæ in Pentateucho supponuntur, ut (Exodi 17, 14; 24, 4; 28, 9, etc.), ubi occurrit insculptio nominum in lapidibus Onychinis, et (Exod. 32, 15-16 ac 34,

* D. de Brebeuf de Cadmo, qui artem scribendi in Græciam attulit, ita gallice canit :

> C'est de lui que nous vient cet art ingénieux,
> De peindre la parole et de parler aux yeux.

** Comes ab Arundel, marescallus Angliæ, initio sæc. 17 in Orientem misit Guil. Pétrée ad rariora antiquitatis monumenta detegenda. Detexit Pétrée in insula Paros celeberrima marmora, quæ continent præcipuas epochas historiæ Atheniensium ab anno primo Cecropis, id est ab anno 1582 ante Christum. Hæc marmora, *arundeliana* vocata, in Anglia existunt.

27-28), ubi occurrunt tabulæ scriptæ Moysis, quæ notionem litterarum in Hebræis ad illas intelligendas profecto supponebant. Liber Bellorum Domini (Num. 21, 4), et cantica, quæ in Pentateucho reperiuntur, usum litterarum omnino præsupponunt. Immo jam ætate Patriarchæ Jacobi nomina annulis insculpta fuisse, nonnulli ex annulo Judæ tradito Thamar (Gen. 38, 25), et ex annulo Pharaonis dato Josepho (Gen. 41, 42), colligi posse existimant.

Litteræ igitur a Noemi posteris in Phœnicia verisimiliter inventæ *, et orientalibus populis ævo antiquissimo notæ, a mercatoribus Phœnicibus per Orientem, Meridiem, et Occidentem divulgatæ sunt.

§ XV. — Materia et instrumenta antiquæ scripturæ.

96. Prima scripturæ materia quæ fuerit, haud liquet : ad illam autem priscis temporibus adhibebantur

Ex regno vegetabili : 1° folia arborum. Æneas apud Virgilium (Æneid. l. 6) Sibyllæ Cumanæ ait :

> ... Foliis tantum ne carmina manda;
> Ne turbata volent rapidis ludibria ventis.

2° Cortex arborum, *liber*, Βίβλος, vocatus. Ex illo dein resoluto, ac denuo compacto, corticea charta confecta fuit. 3° Tabula lignea, *pugillaris*, Πίναξ, de qua (Ezechiel 37, 16, et Luc. 1, 63). Hæc in Occidente, raro in Oriente, cera illinicbatur. 4° *Linteum*. Hinc Romæ existebant libri lintei, de quibus Tit. Livius meminit, item *pannus xylinus*, qui in Ægyptiorum momiis adhibitus fuisse conspicitur. 5° Charta *papyracea*, quam ex diversis arundinibus papyri paratam, jam ante bellum trojanum adhibitam fuisse scribit Plinius [1].

Ex regno animali usitatæ erant : 1° *Pelles* animalium, quæ ab initio rudi modo parabantur; sed sub Eumene, rege Pergami, melior modus eas præparandi inventus est **; quare pellis isto

[1] Plin. Hist. Nat. l. 13, 22 et seq.

* Hinc Lucanus (Pharsal. l. 3. v. 220-224) canit :

> Phœnices primi (famæ si creditur) ausi
> Mansuram rudibus vocem signare figuris.
> Nondum flumineas Memphis contexere biblos
> Noverat; et saxis tantum volucresque, feræque,
> Sculptaque servabant magicas animalia linguas.

** Martialis de operibus Titi Livii canit :

> Pellibus exiguis arctatur Livius ingens,
> Quem mea vix totum bibliotheca capit.

modo parata adhucdum *pergamena* dicitur, uti et Μεμβρανα, *Membrana*, de qua loquitur S. Paulus (II Timoth. 4, 13). 2° *Intestina* animalium. Leo Isauricus Græcorum Imp. Constantinopoli combussit bibliothecam 30,000 voluminum, quibuscum perierunt Opera Homeri characteribus aureis ingentis serpentis intestino 120 pedum longitudinis inscripta.

Ex regno minerali adhibebantur: 1° Tabulæ plumbeæ. De quibus sermo Job (19, 24). 2° Tabulæ æneæ, quæ monumentis perpetuis inserviebant, et de quibus fit mentio (I Machab. 8, 22). 3° Lapides et saxa, quibus monumenta publica potissimum insculpebantur (Exod. 24, 12; 34, 1; Job 19. 24). 4° Laterculi, qui litteris impressis igne coquebantur, et qui adhuc e ruderibus effodiuntur, quæ Babylonis esse creduntur. 5° Arenæ humi stratæ quandoque inscribebatur, ut fecit Christus (Joan. 8, 1-8). In India infantes scribendi artem in arena exercent.

97. Instrumentum scribendi erat *stylus* (Job. 19, 24).

In linteis vero, pellibus, charta, pergamena, et pannis xylinis litteræ primum pingebantur acuto bacillo, vel penicillo, et demum calamo, etiam fisso, quem Orientales adhuc loco pennarum adhibent *.

Cultrum, quo calamus scindebatur, *scalpellum* vocabatur (Jerem. 36, 23).

Atramentarium, in quo instrumenta scripturæ erant, ad cingulum ferebatur (Ezech. 9, 2).

Atramentum, ut usitatissimum jam supponitur (Num. 5, 23). Simplicissimum parabatur ex carbonibus contusis, vel ex fuligine, aqua et gummi. Antiqui etiam coloribus utebantur, ut Tullius ac Persius scribunt [1].

§ XVI. — Libri et scriptores antiqui.

98. Libri tempore Moysis notissimi erant, commemorantur ut tales (Exod. 17, 14; Num. 21, 14; et Job 19, 24). Conficiebantur ex corticibus arborum, linteis, pannis xylinis, pellibus, charta papyracea, pergamena, etc.

Libri materiæ flexibili inscripti circa baculum volvebantur : si vero longiores erant ex duabus extremitatibus circa duos baculos convolvebantur; hinc nomen *Volumen* (Deut. 31, 24, etc).

[1] Tullius : De Nat. Deor. l. 2, c. 20. Pers. Sat. 3. Confer Plinium, qui l. 16, c. 6 et l. 30, c. 25, varios modos veterum atramentum parandi describit.

* Persius de calamo canit :

Inque manus charta nodosaque venit arundo.

Liber baculo obvolutus funiculo ligabatur, et quandoque sigillo obsignabatur (Isaiæ 29, 11), etc.

Libri tabulis ligneis, plumbeis, æreis, etc. inscripti, conjungebantur baculis, per annulos æquali distantia positos, trajectis.

99. Moyses est antiquissimus auctor cognitus. Antiquissimorum populorum scriptores, quos novimus, illo multo posteriores esse, ex historia constat : ita post Moysen vixit

Manethon	antiquissimus inter	Ægyptios	1240	circiter anno.
Berosus		Chaldæos	1170	
Confucius		Sinenses	1000	
Homerus		Græcos	500	
Sanchoniathon, si tamen extitit		Phœnices	500	

Sed jam satis de arte scribendi disseruimus.

§ XVII. — Pentateuchus quoad substantialia incorruptus extat.

100. Liber, qui ut thesaurus custoditur, cujus frequentissimus, immo continuus, apud omnes, præsertim rebus sacris politicisque præpositos, est usus, interpolationibus, corruptionibusque substantialibus haud patet; talis autem est Pentateuchus : 1° enim autographum Moysis in arca adservabatur (Deut. 31, 26). 2° Exemplar juxta textum originarium descriptum sacerdotes electis regibus tradebant, ut hi legem Moysis et addiscerent, et observarent. 3° Lex Moysis septimo quovis anno publice prælegi, et quasi de novo promulgari debebat (Deut. 31, 10-13). 4° Singulis diebus sabbathis Judæis aliquid publice ex ea prælegi solebat. 5° Numerosissima tribus Levi, ex quinquaginta circiter hominum millibus composita, curam legis mosaicæ habebat, doctrinamque suam, præcepta ac ritualia ex ipsa depromebat. 6° Judices suas leges politicas, ab omnibus servandas, in illa habebant. 7° Severissime a Moyse probibitum fuerat suæ legi aliquid addere aut demere (Deut. 4, 2). 8° Judæi plurima legis mosaicæ exemplaria habebant, illamque ut librum divinum, et ut divinæ erga se benevolentiæ pignus anxie conservabant. Quomodo ergo Pentateuchus, in quem Judæi tanta ferebantur veneratione, quem tanta sollicitudine adservabant, et quo publice ac continuo utebantur, quoad substantialia corrumpi potuit? Incorruptus igitur quoad substantialia apud Judæos permansit, et talis ex eorum manibus in manus Christianorum pervenit.

101. Si qui Pentateuchum corrupissent, hi fuissent vel Judæi ipsi, vel Pagani, vel Samaritani, vel Christiani. Horum autem nemo ipsum corrupit : 1° non Judæi; secus enim ex illo expun-

xissent onera illa gravissima, quæ ipsis in eo imponuntur, et delevissent quæ Moyses de eorum seditionibus, idololatria, criminibusque turpissimis, utpote nationis opprobriis, in illo commemorat. 2° Non Pagani; illi enim ex ipso sustulissent doctrinam et miracula unitatem divinitatis probantia, et tum Judæi reclamassent. Cæterum plurimi Gentilium Judæos spernebant, eorumque Libros sacros non curabant. 3° Non Samaritani aut Christiani; Judæi enim eorum hostes infensissimi, ipsis hanc impietatem exprobrassent, et Apion, Celsus, Porphyrius ac Julianus imp. id silentio haud præteriissent.

§ XVIII. — Vindiciæ incorruptionis Pentateuchi.

102. *Obj.* Verum, excipiunt 1° Deistæ, IV Reg. c. 22 et c. 23 legitur, Helciam pontificem sub Josia rege volumen legis mosaicæ in templo reperisse, regem ad illius prælectionem vestimenta scidisse, et obstupuisse, uti et Helciam; atque dicitur, patres seu majores eorum verba istius legis haud audiisse; consequenter Pentateuchus fuit tum, hoc unico reperto exemplari excepto, deperditus; corrumpi proinde facile ac confingi potuit.

Resp. Hoc ad summum probaret meram possibilitatem corruptionis, non vero ipsam corruptionem, cum a posse ad actum non valeat illatio. At volumen ab Helcia inventum fuit Autographum Moysis Deuteronomii (II enim Paral. 34, 14) dicitur : « Reperit » Helcias sacerdos librum per manum Moysis. » Stupor vero et dolor orti sunt, ad prælectionem terribilium maledictionum, quas Moyses in Deuteronomio violatoribus legis prædixerat; et quarum memoria in ingenti Judæorum corruptione morali fere obliterata fuerat. Verba autem : « Non audierunt patres nostri verba libri » hujus, ut facerent omne quod scriptum est (c. 22, 13) » significant tantummodo, publicam legis lectionem sub Amon et Josia plurimis annis omissam fuisse.

103. *Obj.* 2° Textus hebræus, samaritanus et græcus in chronologia maximopere discrepant; consequenter Pentateuchus fuit corruptus.

Resp. Nemo profecto substantialia alicujus libri in chronologia collocabit. Fatemur tres præfatos textus in multis rebus chronologicis dissentire [1], diluvium, v. gr., juxta chronologiam hebraïcam contigit anno mundi 1656, juxta samaritanam anno 1307, et juxta græcam LXX Interpretum anno 2242; verum ex hoc solummodo sequitur, menda in textum samaritanum et in versionem græcam quoad chronologiam irrepsisse; nam Vulgata, Para-

1 Vide Tabulam chronologicam variantium ad finem Hermeneuticæ.

phrasis chaldaïca Onkeli, Versio arabica et syriaca cum textu hebræo concordant; Textus autem samaritanus, testibus Origene et Hieronymo, adhuc sæc. quarto et quinto cum hebræo concordabat; quare illum postea vitiatum fuisse oportet. Chronologia græca LXX Interpretum studiose mutata fuisse videtur jam ante Christi adventum; nam Patriarchas in epocha paternitatis fere omnes 100 annis veteriores reddit, quam alii textus, et quoad summam annorum eorum vitæ cum textu hebraïco convenit [1]. Interpolator id fecisse videtur, ut tempus dispersionis gentium facilius cum historia profana conciliaret (conf. n. 120); vel forte existimans Moysen in vitis Patriarcharum annos menstruos adsumpsisse, annos epochæ eorum generationis auxit, ne aliqui Patriarchæ juxta suam hypothesin tertio aut sexto anno ætatis genuisse dicerentur (conf. n. 119).

104. *Obj.* 3° Vulgata ipsa quoad ætatem τοῦ Arphaxad a textu hebræo discrepat.

Resp. Verum aliæ versiones τῷ Arphaxad 438 annos vitæ attribuunt, ut textus hebraicus. Vulgatæ, quæ τῷ Arphaxad nonnisi 303 annos tribuit, verisimiliter amanuensium, vel typographorum error irrepsit.

105. *Obj.* 4° Sed textus hebræus in chronologia minime recenset ante Sale Caïnan, quem LXX interpretes et S. Lucas, 3, 36, habent.

Resp. Caïnan iste in textu hebræo numquam extitit; nam in textibus Samaritano, Syriaco, Arabico, in ipso veteri Testamento Vulgatæ, in Fl. Josepho et Philone deest. Existimant alii Caïnan cognomen esse τοῦ Sale ipsumque a LXX Interpretibus, quos S. Lucas secutus esse videtur, claritatis causa additum fuisse. Alii vero credunt, nomen Caïnan versioni LXX Interpretum fuisse insertum, et ex hoc fonte Evangelio S. Lucæ postea fuisse adjectum; et revera Codex manuscriptus Cantabrigiensis in Evangelio S. Lucæ Caïnan non recenset.

106. *Obj.* 5° Ast Patres nonnulli Judæos corruptionis Pentateuchi accusant!

Resp. Isti Patres corruptionis insimulant dumtaxat aliquos Judæos quoad quædam exemplaria post Christi adventum vitiata. non autem Judæos generatim, quoad omnia exemplaria, et ante Christi nativitatem. SS. Augustinus, Hieronymus, virique linguæ hebraïcæ probe gnari conveniunt, Pentateuchum hebræum quoad substantialia cum Samaritanis, LXX Interpretibus, et Vulgata concordare.

[1] Confer. Tabulam chronologicam ad fin. Herm.

§ XIX. — Pentateuchus est Verax.

107. *Moyses* fuit I. vir sapientissimus; hinc quæ in Pentateucho refert scire potuit; II. probissimus; et hinc Judæos decipere noluit; III. si etiam ipse in iis, quæ narrat, deceptus fuisset, Judæos tamen decipere non potuisset: quare Pentateuchus est Verax. Et

108. I. Quidem auctor Pentateuchi, ægyptiace *Moyses*, id est *ex aqua servatus*, nuncupatus (Exod. 2, 10), a Pharaonis filia adoptatus (Exod. 2, 9-10), omnes Ægyptiorum scientias edoctus, et juxta Fl. Josephum princeps militiæ, soliique regalis hæres, tanto eminuit sapientia, ut ipsi sacerdotes ægyptii ei, juxta Diodorum Siculum et Artapanum, insigne hujus rei testimonium dederint. Illum sapientissimum fuisse insuper sufficienter patet ex ejus lege religiosa ac politica, quam Hebræis dedit, et qua pro rerum, temporum, ac locorum adjunctis, pro quibus lata est, sapientior numquam extitit, hodiernique politici multa ex ea addiscere possent, ut DD. Guénée (*in epistolis Judæorum, etc. ad D. Voltaire*), Michaëlis, Calmet, et Marchetti exponunt. Excellentiam doctrinæ dogmaticæ ac moralis Moysis nullus philosophorum antiquorum attigit, nemoque tam mirabiliter essentiam Dei expressit quam Moyses, sola voce *Jehovah*.

109. Tanta nec sapientia opus erat Moysi ad scribendas historias, quas in Pentateucho refert; nam ipse vidit et audivit quæ in libris Exodi, Levitici, Numerorum ac Deuteronomii occurrunt. Quæ vero in Genesi reperiuntur ex documentis antiquis, ejus ætate existentibus, haurire potuit, et verisimiliter hausit (n. 78).

Immo facta Geneseos e traditione orali scire potuit, quod facta illa pauca erant, et homines antiquitus diutissime vivebant, qui proinde ea sibi facile communicabant. Moyses vixit cum suo patre Amram, Amram cum Levi, Levi cum Isaac, Isaac cum Sem, Sem cum Mathusalem, Mathusalem cum Adam. Quæ vero genealogias et verba loquentium in Genesi spectant, Moyses depromere potuit ex variis documentis authenticis, inscriptionibus monumentorum, altarium, sepulchrorum, etc. hinc inde erectorum.

Tandem cum Deus Moysen frequenti alloquio dignatus sit, Moysen quoque a Deo multa in Genesi occurrentia per revelationem accipere potuisse, nemo negarit.

110. II. Moysen virum probissimum fuisse, et hinc Judæos decipere noluisse, liquet ex characteribus intrinsecis Pentateuchi: simplicitas enim dictionis, neglectus styli, insignis modestia, summa in Deum religio. continuæ ad exercitium virtutis, et ad

fugam peccati exhortationes, nævorum errorumque Moysis fidelis expositio, congruentia characterum personarum cum singulis factis, brevitas historiarum, præsertim antiquissimarum, omnia dubia remota fuisse evincens, tam evidentem dant sinceritatis præsumptionem, ut nullus impostor, utut astutus, v. gr. Muhammedes, illa unquam imitari potuerit.

III. Moyses immo Judæos ne quidem decipere potuisset, etiamsi voluisset: non enim in factis Geneseos, nam Judæi illa æque ac Moyses ex documentis antiquis, aut ex traditione cognoscebant; nec in factis quatuor aliorum librorum; nam Judæi ea viderant et audierant, aut a suis parentibus intellexerant. Nisi ergo dicere velimus, Moysen Israëlitis persuasisse, se scire quæ nesciebant, se vidisse et audivisse, quæ nec viderant nec audierant, se, v. gr., Mare Rubrum siccis pedibus trajecisse, se 40 annis manna miraculoso in deserto fuisse nutritos, etc. etc., dum Hebræi nihil de his scirent, fatendum est Moysen Judæos ne decipere quidem potuisse.

112. Veracitas Pentateuchi confirmatur: quod in illo occurrunt simplicitas illa antiqua, ac priscæ formulæ loquendi, et quod quæ in illo narrantur de simplici antiquissimorum hominum vivendi ratione, hospitalitate, conviviis, sacrificiis, officiis domesticis mulierum, monumentis, Ægyptiis, horum divitiis, etc., a vetustissimis historicis profanis, ut ab Hesiodo, Herodoto, Homero, Diodoro Siculo, etc. eodem modo referuntur [1].

113. Veracitas Pentateuchi, potissimum quatuor posteriorum librorum, confirmatur monumentis publicis et festis Judæorum: conservabant Judæi tabulas legis in arca, quæ res in monte Sinaï gestas exhibebant. Virga Aaronis foliis vestita, et manna in eadem arca adservabantur, in testimonium confirmati Aaroni a Deo sacerdotii, et cibi miraculosi in deserto. Festa Paschatis, Pentecostis et Tabernaculorum, celebrabantur, ad per primum eductionem ex Ægypto, per secundum promulgationem solemnem legis mosaicæ, et per tertium moram in deserto sub tabernaculis, seu tentoriis, in memoriam revocandas. Num hæc monumenta, hæc festa apud Judæos extitissent, si ea, ob quæ fuerunt instituta, fuissent falsa?

Celebratio septimi diei, ab omnibus populis antiquis observata, institutionem Sabbathi a Deo juxta Genesin factam ob opus creationis septimo die absolutum, omnibus populis per traditionem notam fuisse evincit (conf. n. 54-56).

[1] Consule Jacquelot: Existence de Dieu, et Lessium: Geschichte der Religion. 2 Abschnitt.

VINDICIÆ VERACITATIS MOYSIS.

§ XX. — Num Moyses impostor?

114. Auctor *Philosophiæ historiæ* [1], infamis auctor *De tribus impostoribus, Moyse, Christo et Mahomete* (conf. n. 516 notam) cum aliis impiis ejusdem furfuris, Moysen impostorem adpellare haud erubescunt. Prætendunt nempe Moysen missionem suam, colloquia cum Deo, etc., ementitum esse.

Verum videamus quid sit impostor. Impostor est 1° homo callidus, fanaticus, phreneticus in suis scriptis, in actionibus externis frequenter convulsivus, qui se Deo acceptum jactat, et visiones venditat, quas haud probat; 2° est magnatum adulator; 3° impietatem umbra sanctitatis occultat; 4° sua omnia studiose componit; 5° virtutem clam parvi facit; 6° propriis utilitatibus studet, illis commoda publica postponit, potentiam ac honorem quærit; 7° adulatione aliorum captat benevolentiam; 8° proprios errores dissimulat, et 9° orationis vanitate plausum vulgi quærit.

En imaginem Impostoris, qualem ratio et historia omnium impostorum, ut Muhammedis, Montanistarum, primorum Anabaptistarum ac Quacquerorum, Fanaticorum cæmeterii S. Medardi Parisiis, Schwedenborg, Joannæ Southcott, quæ se anno 1814 Londini Messia gravidam esse, variasque visiones habere, jactitabat, etc. nobis suppeditant [2].

Ast ne vestigium quidem hujusmodi imaginis in persona Moysis occurrit: 1° enim modo simplicissimo, ab omni calliditate, phrenesi, et fanatismo alienissimum se ubique ut legatum Dei gessit, suamque missionem veris editis miraculis tum in Ægypto per decem plagas, tum extra Ægyptum per transitum Maris Rubri, etc., evidenter comprobavit, atque ita Judæorum fidem sibi devinxit.

2° Tam parum magnatibus populi adulatus est, ut ipsos potius, quando delinquebant, severissime corriperet, ut ejus orationes testantur.

3° Ab ipsa umbra impietatis tam remotus fuit, ut ubique tenerrimam in Deum pietatem spiret, virtutis exercitium, cultum veri Dei, et vitiorum fugam continuo commendet, ut ejus leges et orationes ad Israëlitas fidem faciunt.

4° Miracula sua in Ægypto coram aula Pharaonis, multa coram omnibus Ægyptiis, alia in deserto coram duobus hominum millio-

[1] Voltaire, Philosophie de l'histoire, ch. 33. — [2] Lege cl. Hoocke: Principia Relig. Nat. et Rev. t. II.

nibus patravit, ut divisionem aquarum Maris Rubri, publice legem suam promulgavit, etc.

5° Moysen virtutem non dumtaxat palam sed et clam coluisse, insignis ejus in Deum pietas, maxima humilitas, misericordia in pauperes, propriæ utilitatis neglectus, charitas in omnes, zelus gloriæ Dei, etc., evincunt.

6° Commoda et utilitates populi sibi commissi suis commodis adeo præposuit, ut pericula quæcumque pro eo populo subierit. Cum Deus rebellem hanc nationem exterminandam dixisset, Moyses semetipsum victimam pro ejus salute obtulit, Deumque deprecans: « Dimitte, aiebat, illis hanc noxam, aut si non facis, » dele me de libro, quem scripsisti (Exod. 32). » Nihil profecto illi expectandum erat a populo duræ cervicis, in idololatriam prono, et fere semper rebelli, qui jam tertio die ab exitu ex Ægypto in illum insurrexit, et de quo (Exod. 17, 4): « Quid » faciam populo huic? inquit, adhuc paululum et lapidabit me. » Magnum profecto illi erat emolumentum et magna gloria, divitiis filiæ Pharaonis, suæ matris adoptivæ, valedicere, et per 40 annos per loca inculta et inhospita cum rebelli semper populo, bonis spoliato, etc., errare! commoda ac honorem suæ familiæ tam parum quæsivit, ut fratre Aarone constituto Pontifice, Josuam, virum alterius tribus, ducem populi Israëlitici constituerit propriis filiis in Levitarum classe relictis (Exod. 4, 20. Jud. 18, 30). Quod Moyses sibi suisque divitias haud quæsierit patet insuper ex (Num. 16, 15), ubi Deo: « Tu scis, ait, quod ne asellum quidem umquam » acceperim ab eis, nec afflixerim quemquam illorum. » Postquam ultimis vitæ momentis principibus ac populo strictam legis observantiam, inviolabilemque in Deum fidelitatem adhuc inculcasset, obiit pauper, relictis posteris qui nec divitiis nec dignitatibus conspicui fuerunt.

7° Moyses a captanda adulationibus populi benevolentia adeo alienus fuit, ut ipsi frequentissime, uti et ejus principibus, suos errores severe exprobraverit, et in omnes, immo in propriam familiam rigorosissime animadverterit.

8° Proprios errores ac nævos candide fassus est, et suas actiones illustres, quas ob historiæ nexum recensere debuit, ita exposuit, ut non sibi, sed Deo gloriæ ducerentur, ac ut consilia Dei in populum israëliticum elucescerent.

9° Res maxime sublimes, fortes illustresque suas actiones, stylo narravit simplicissimo, usus verbis vulgaribus, et qua potuit verborum concisione.

Num igitur Moyses, cujus in persona evidentes characteres

legati divini ac magnæ sanctitatis reperiuntur, est impostor? aut potius sunt impostores futiles illi scriptores, qui omni religione destituti, vitiis omnibus imbuti, deliriaque incredulæ suæ mentis pro oraculis venditantes, Moysen impostoris nomine nuncupare haud verentur?

§ XXI.—Silentium aut contrarietas scriptorum antiquorum de factis miraculosis Pentateuchi.

118. *Obj.* Facta illa stupenda, quæ in Pentateucho referuntur, si vera essent, aiunt 1° Deistæ, ab antiquis historicis profanis relata fuissent. Jam vero prisci historici profani nihil de illis commemorant.

2° Moyses scribit Israëlitas jussu Dei ex Ægypto egressos esse, ut occuparent regionem Chanaam, Ægyptios vero eos dimittere noluisse (Exod. 5). Tacitus autem (Annal. l. 21) refert, quod Ægyptii a Deo Hammone jussi sint Hebræos, morbo contagioso infectos, Diisque invisos, Ægypto pellere: « Plurimi auctores » consentiunt, inquit, orta per Ægyptum tabe, quæ corpora » fœdaret, regem Bocchorim adito Hammonis oraculo remedium » petentem, purgare regnum, et id genus hominum (Hebræos) ut » invisum Diis, alias in terras avehere jussum, etc. » Justinus etiam narrat (Epit. hist. univ. Trogi Pomp. l. 36), quod Ægyptii a Diis suis Judæos, morbo contagioso correptos, cum Moyse ex Ægypto pellere jussi sint.

3° Moyses (Exod. 17) scribit, se sitientibus et murmurantibus Israëlitis e rupe virga percussa jussu Dei elicuisse fontem. Tacitus vero totum hoc prodigium denudavit, loc. cit. scribens: Hebræos « nihil æque quam inopia aquæ fatigabat. Jamque haud procul » exitio totis campis procubuerant, cum grex asinorum agrestium » e pastu in rupem nemore opacam concessit. Secutus Moyses, » conjectura herbidi soli, largas aquarum venas aperit. Id leva- » men, et continuum sex dierum iter emensi, septimo pulsis cul- » toribus obtinuere terras, in quibus urbs et templum dicata sunt. » Tacito Naturalistarum grex passim et imprimis Marchio d'Argens applaudit [1].

Resp. 1° Quam futile hoc argumentum sit liquet, quod narrentur ab Herodoto, Thucydide, etc. multa facta extraordinaria, quæ tempore scriptorum hebræorum contigerunt quorum opera habemus, quæ tamen ab historicis hebræis tacentur. Num Deistæ ideo hæc facta commentitia dicunt?

Quid scriptores antiqui de factis, quæ diluvium præcesserunt,

[1] Marquis d'Argens : la Philosophie du bon sens. Réfl. 1, § 3.

aut mox secuta sunt, referre poterant, cum vix historiam propriæ suæ nationis scirent? Omnes historici profani, quos novimus, Moyse multis sæculis posteriores sunt (n. 99); an mirum igitur eos nihil retulisse de factis quæ ante ipsos evenerant? Diodorus Siculus, Ephorus, Timæus et alii testantur se vix aliquid certi scire de propria sua natione a *bello trojano*, quod tertio sæculo post Moysen, et decimo tertio ante Christum contigit. Citent Deistæ scriptores Moyse antiquiores, aut ei coævos, qui opportunam occasionem de factis Pentateuchi loquendi nacti, de iis tamen siluerunt, ac eorum argumentum vim habebit.

Verum rem e sola historia profana agendo Deistas inscitiæ arguemus; Berosus enim Chaldæus, Hieronymus Ægyptius, et Abydenus, loquuntur de diluvio noëmitico; idem Berosus, et Manethon longævam Patriarcharum ætatem commemorant, Abydenus, Eupolemon ac Estius de turri babelica et confusione linguarum verba faciunt; Hecatæus, Berosus ac Eupolemon de vita Abrahami, Polyhistor de sacrificio Isaac et de gestis Josephi, ac Artapanus de transitu Maris Rubri meminerunt[1]. Num forte historici profani aliarum nationum omnia facta exiguæ nationi israëliticæ propria referre debebant?

2° Dissensio nonnullorum auctorum profanorum a Moyse, fidem historiæ mosaïcæ haud infringit; a factis enim in illa relatis nimis remoti fuerunt; quare ea exacte scire nequiverunt. Hinc tantus etiam inter illos ipsos dissensus. Tacitus, v. gr., scribit (Annal. l. 21) Israëlitas ex insula Creta oriundos esse, ab *Ida* monte nomen *Idæorum*, et barbarice *Judæorum* traxisse. Justinus vero ait (Epit. Trogi Pomp. l. 36), Hebræos e Damasco, Syriæ urbe, originem ducere, Israëlemque, seu Jacobum, eos a nomine sui filii *Judæ Judæos* nuncupasse. Damascum scribit primum eorum regem fuisse, cui successissent Abraham, Moyses et Israël, qui ultimus, prædecessoribus celebrior, monarchiam suam in decem regna inter decem suos filios divisisset; Mosen ait natum esse ex Josepho, filio natu minimo Israëlis, etc. Quis non videt Justinum in singulis, quæ hic refert, a vero aberrare?

Ex hisce liquet Taciti et Justini, quindecim saltem sæculis a Moyse remotorum, gratuitam falsamque adsertionem nullo prorsus niti fundamento. Hinc

3° Patet responsio. Quis cæterum crederet, fontem, gregi asinorum agrestium notum, ignotum fuisse duobus fere Judæorum millionibus, præ extrema siti tumultuantium, et ubique anxie

[1] Vide Fl. Jos. l. 1. contra Apionem; Tatianum Assyrium l. contra Ethnicos; Eusebium Cæs. Præp. Evang. l. 9, c. 4, et Huetium Dem. Evang., c. 2.

aquas inquirentium? An nullus Judæorum vidisset, aquam jam ibi adesse antequam Moyses rupem sua virga percuteret? Quomodo Moyses hanc fraudem occultare potuisset? Notum est, Tacitum in referenda antiqua Judæorum historia fere semper aberrare : « Ea quæ de Judæis scripsit Tacitus, ait cl. Hoocke, om» nium judicio multum minuunt illius auctoritatem. Haud pauca » de Judæorum origine et institutis habet, sed in omnibus ferme » supinam prodit ignorantiam, illique nescio quo fato contigit » nihil vix referre, quod non distet a veritate [1]. »

§ XXII. — De Præadamitis.

116. *Obj.* Juxta Moysen 1° (Gen. c. 1 et c. 2), aiunt Naturalistæ, Adam fuit primus homo, a quo ante diluvium omne genus hominum descendit, quod 2° juxta ipsum post diluvium propagatum fuit a filiis Noëmi. Jam vero hac in re Moyses sibi ipsi non constat; nam

1° Genesis 4, 2 scribit Caïnum, primum Adami filium, fuisse agricolam, et Abelem, alterum Adami filium, pastorem ovium. Hæc autem supponunt ante Adamum alios extitisse homines, qui instrumenta agriculturæ fabricati erant, et ab aliquorum rapacitate greges custodiendos fuisse.

2° (Gen. 4, 7) Deus invido Caïno : « Nonne, ait, si bene egeris » recipies : sin autem male, statim in *foribus* peccatum aderit? » Hæc vero evincunt, alios tum extitisse homines; cum vox *fores* significet *portas civitatum*, sub quibus in Oriente judicia peragebantur.

3° (Gen. 4, 12) Caïnus, occiso fratre Abele : « Omnis, inquit, » qui invenerit me, occidet me. » Debebant igitur alii existere homines, a quibus Caïnus sibi necem timebat.

4° (Gen. 4, 17) Moyses scribit : « Cognovit Caïn uxorem suam, » quæ concepit et peperit Henoch : et ædificavit civitatem, voca» vitque nomen ejus ex nomine filii sui Henoch. » Unde provenisset ista Caïni uxor, si ante Adamum homines non extitissent? Nullæ mulieres usque ad citatum textum præter Hevam in Genesi occurrunt? Unde profecti essent isti homines, qui ædificatam a Caïno civitatem Henoch incoluerunt, nisi ante Adamum homines fuissent?

5° Americani a Noëmi filiis descendere haud possunt, cum America ab Asia et aliis mundi partibus immensis maribus sejuncta sit, et posteri Noëmi navibus ad trajicienda tanta æquora carerent.

[1] Hoocke : Principia Relig. Nat. et Rev. t. 2.

Hinc Augustinus Antipodes negavit (de Civit. Dei, l. 16, c. 9), et Bonifacius, archiepiscopus moguntinus legatusque Zachariæ papæ, sæculo octavo Vigilium seu Virgilium episcopum, Antipodum existentiam defendentem, hæreticum declaravit, ut Aventinus in Annalibus Bavariæ refert.

6° Homines albi et nigri profecto a Noëmi filiis, seu ab uno stipite non proficiscuntur. Hinc genus humanum post diluvium a solis Noëmi filiis propagatum non fuit. Id aliunde diversa variorum populorum indoles, ac vivendi ratio innuunt.

117. *Resp.* Homines extitisse ante Adamum, qui Præadamitæ vocitati sunt, tradiderunt primitus Gentiles, qui per vetustissimas, ineptas, sibique contradictorias chronologias mundi originem ad innumerabilia fere sæcula referebant (conf. n. 118). Incredibile dictu est, quantopere hæc doctrina de Præadamitarum existentia placeat hodiernis Naturalistis.

Joannes Brunus, Philosophus Aristotelicus, docuit solos Hebræos ab Adamo et Heva originem ducere, reliquos vero populos descendere a duobus aliis hominibus a Deo antea creatis. Romæ anno 1600 in rogum conjectus fuit.

Isaacus Peyrerius, Burdigalæ in Galliis e Calvinistis parentibus anno 1594 natus, expensis per 20 annos, ut ipse refert, capitibus 4 Geneseos, et 5 Epistolæ ad Romanos, Præadamitarum existentiam pariter propugnavit anno 1655 conscripto libro, qui complectitur *Exercitationem super versibus* 12, 13 *et* 14 *cap.* 5 *Ep. ad Rom. ac Systema theologicum ex hypothesi Præadamitarum exornatum.* Liber hic varias in linguas versus fuisse dicitur. Hanc autem opinionem, Scripturæ sacræ contrariam, viri gravissimi mox refutarunt, et Peyrerius anno 1658 Bruxellis in carcerem conjectus, Calvini sectam ejuravit, librum suum in deprecatione ad Alexandrum VII damnavit, ac Catholicam Religionem amplexus est, in qua anno 82 ætatis obiit anno 1676 [1].

Origenes docuerat peccatum in homine esse in statu inertiæ, usque ad usum illius rationis atque ita non imputari infantibus ea, quæ usum rationis adeptis imputantur. Ex hac Origenis doctrina Peyrerius suum errorem deduxisse videtur. Admittebat plurium annorum spatium, quo totum genus humanum usque ad Adamum, cui usus rationis et lex naturæ primum data essent, quasi in infantia fuisset. Male intellectis versibus 12, 13 et 14 *cap.* 5 *Ep. ad* Rom. adserebat homines Adamo præexistentes, notionibus supernaturalibus de Deo et lege naturæ destitutos, vixisse in statu pure naturali, statui animalium simili; atque ita peccata illis non

[1] Consule cl. Niceron: Mémoires, t. 12.

fuisse imputata* [1]. Hisce præmissis ad Naturalistarum difficultates

1° Agricultura primorum hominum non infert apparatum instrumentorum. Simplex profecto ea fuit. Instrumenta agriculturæ propria successive hominum variorum industria inventa sunt.

Greges Abelis non custodiebantur a furibus, sed a feris, et ne dissiparentur.

2° Vox *fores* (Gen. 4, 7) non indicat *portas* civitatum, sed *faciem;* textus enim hebræus habet: « Nonne si bene feceris ele» vare? et si non bene feceris ad ostium peccatum cubans? » Hinc sensus ex contextu est: « Nonne si bene feceris erecto capite ince» des? si vero male egeris in facie tua manifestabitur peccatum? »

3° Cain mortem timebat a fratribus et nepotibus suis. Intra 130 annos, quibus Adam tum vixerat (Gen. 5, 3), homines profecto multiplicati fuerant.

4° Uxor Caini, quæ (Gen. 4, 17) occurrit, fuit ipsa Caini soror. Conjugia fratrum ac sororum ab initio mundi ad propagationem humani generis necessaria fuisse per se patet. Moyses utique de

[1] Præadamitæ, seu exercitatio sup. v. 12, 13 et 14, cap. 5, Ep. ad Rom. 1655.

* Versus citatos ex cap. 5 Ep. ad Rom. paradoxæ Peyrerii opinioni minime favere, ex brevi eorum expositione patebit.

V. 12 Ait S. Paulus: « Sicut per unum hominem peccatum in hunc mundum » intravit, et per peccatum mors, et ita in omnes homines mors pertransiit in » quo omnes peccaverunt. »

Comparat ibi D. Paulus Adamum cum Christo ex oppositis, eo quod Adamus per suum peccatum omne genus humanum miseriis immerserat, Christus vero per suam mortem illud inde eduxerat. Sensus autem est: « Quemadmodum per » unum hominem (Adamum) ob ejus primum peccatum, reatus culpæ toti ge» neri humano communicatus est, et per reatum culpæ mors, seu reatus pœnæ: » ita omnes homines reatus pœnæ rei facti sunt in uno homine (Adamo), in quo » omnes homines reatum culpæ contraxerant. »

V. 13. « Usque ad legem enim peccatum erat in mundo: peccatum autem non » imputabatur, cum lex non esset. »

Probat hic S. Paulus versum duodecimum, quod omnes homines in Adamo, et per Adamum rei facti sunt. Sensus est: « Nam ab Adamo usque ad legem Moysis » homines, peccati Adamitici reatu infecti, in varium peccatum lapsi sunt; pec» catum autem lege positiva scripta non prohibitum, licet in se malum, non » imputabatur lege aliqua ad mortem. »

V. 14. « Sed regnavit mors ab Adamo usque ad Moysen, etiam in eos, qui non » peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ. »

S. Paulus hic rationem adfert, cur ab Adamo omnes homines mortui sint. Sensus est: « Licet peccata non imputarentur ad mortem, cum lege positiva » scripta sub tali pœna non prohiberentur, omnes tamen homines ab Adamo us» que ad legem Moysis mortui sunt, etiam illi qui non violaverant mandatum » sub mortis pœna positive obligans, prout obligarat illud Adamo datum. »

Paulus proinde vult dicere: cum etiam mortui sint homines, qui personalibus peccatis mortem non meruerant, oportet illos reos fuisse mortis in Adami peccato, quod mortem meruerat.

nullis mulieribus præter de Heva usque ad illum textum loquitur; sed solet Moyses mulieres præterire silentio, nisi quid particulare habeant. Capite 5, 4, ipsa nomina filiorum ac filiarum Adami haud recenset, et simpliciter dicit: « Adam genuit filios et filias. » — Civitas Henoch, quam Cain ædificavit, profecto nostris civitatibus similis non fuit. Constitit ex tuguriis, quæ fossis circumdedit: homines vero ex Adamo, ejus filiis ac nepotibus 130 annis nati, hoc enim tempore a creatione mundi hæc tuguria fossis circumdata videntur, ipsa inhabitare poterant.

5° Americam olim reliquæ continenti fuisse unitam a multis adseritur; quare Noemi posteri sine navibus illuc pervenire potuerunt. Cæterum ars construendi naves Noemi posteris haud incognita fuit, cum arca, in qua reliquiæ generis humani servatæ fuerant, ante diluvium a Noemo facta, post illud adhuc extaret. Licet autem primi Noemi descendentes magnis navibus carerent, phaselis profecto non destituebantur; quare etiam sive casu, sive tempestatibus acti, in Americam adpellere, et ibi, utpote in regione optima, suas sedes figere potuerunt.

Tandem Asiam adhærere Europæ et prope Mare Rubrum Africæ notum est; illam vero adhucdum per continuam continentem cohærere Americæ ad extremitatem Kamtschatka, anno 1738 detexisse dicitur Gullielmus Georgius Stoller Academiæ Scientiarum Petropoli professor.

Porro licet America anno 1492 a Christophoro Colombo Genuensi recognita, et dein anno 1499 ab Americo Vespucio Florentino denuo detecta fuerit; antiquis tamen haud incognita, sed illius memoria dumtaxat deperdita fuisse videtur: Plato enim loquitur de magna continente ultra Oceanum Atlanticum sita, quam insulam Atlas adpellat. Manilius (1. Astron.) mentionem facit de continente ad occidentem Europæ et Africæ collocata, a nostra continente mari separata, et cujus populi sunt Antipodes relate ad continentem notam.

Aristoteles (de Mirab.) narrat maximam insulam ultra fretum Herculis (détroit de Gibraltar) ab urbe Gadibus (Cadix) longis itineribus distantem, Carthaginensibus fuisse notam, magistratus vero suis concivibus, qui in eam ob divitias commigrare solebant, sub capitis pœna commigrationem in hanc insulam prohibuisse. Diodorus siculus refert (L. 5), Phœnices quosdam ab insula vastissima reduces, amœnam ejus fertilitatem maximopere commendasse, Tyrrhenos ideo colonos illuc mittere statuisse, ipsos autem a Carthaginensibus ab hoc proposito impeditos fuisse, ut hi ipsi illuc commigrare valerent, si quando ex Africa pellerentur.

Quod spectat Antipodes, Philosophi antiqui æque ac Patres eorum existentiam ignorarunt. Sed num notiones cosmographicæ Patribus necessariæ erant, ad quæstiones fidei tractandas? S. Augustinus rejecit Antipodes, qui ab Adamo non descenderent.

Excommunicationem Vigilii equidem narrat Aventinus, fabulis et declamationibus in Catholicos notissimus. Sed hoc factum minime probatum est. Solum monumentum, quod de eo extat, est fragmentum epistolæ Zachariæ papæ ad Bonifacium, in quo Zacharias dicit : Si probatum est Vigilium defendere quod extet alius mundus, et alii homines sub hac terra, alter sol, et altera luna, congrega Concilium, pelle Vigilium ex Ecclesia, postquam illum a sacerdotio deposueris.

Nullum autem habetur monumentum, hoc Pontificis jussum executioni mandatum fuisse, sive quod accusatio adversus Vigilium fuerit deprehensa falsa, sive quod Vigilius sententiam suam retractaverit. Vigilius episcopus salisburgensis factus, post mortem sanctorum albo adscriptus fuit [1].

6° Hic error diu dissipatus fuit; constat enim, climata, aerem, solis ardores plus minusve fortes, normam vivendi, etc., colorem hominum, imo et formam corporum variare. Experientia constat, homines nigros post quatuor circiter generationes in frigidis Septentrionis provinciis fieri albos, et homines albos post totidem generationes in calidis zonæ torridæ climatibus fieri nigros. Hoc probarunt Lusitani in Æthiopia nigri facti.

Americani temperatarum et montosarum occidentalium regionum non sunt coloris adeo ænei, quam illi, qui incolunt regiones ventis et mutationibus atmosphæræ magis expositas.

Incolæ plagarum septentrionalium Senegalliæ sunt parvi, et coloris cineracei; qui vero oras oppositas inhabitant, sunt proceri ac robusti. Immo nostris in climatibus populus multum sub dio ac ardentibus solis radiis laborans, colorem fuscum Lusitanorum induit.

Diversa autem indoles et vivendi ratio, a diversa structura corporis, et ab educatione dependent [2].

§ XXIII. — De chronologia Moysis.

118. *Obj.* Juxta Deistas Chronologia mosaica omnino falsa est; nam aiunt: 1° Juxta Moysen mundus dumtaxat 6000 circiter annorum existit, quod scriptoribus antiquis prorsus adversatur; Diodorus Siculus enim testatur Chaldæos suo tempore 472,000 annorum

[1] Vide : Mémoires de Trévoux. Janvier, 1708.—[2] Vide Willich : Hygiène, t. II, p. 460, Paris, 1805.

extitisse, et Manethon Ægyptiis 36,865 annos existentiæ tribuit. Phœnices pariter et Sinenses pluribus annorum millibus antiquiores sunt, quam Moysis chronologia indicat.

2° In expeditione ægyptiaca, a Gallis duce Napoleone anno 1798 suscepta, inventi sunt duo Zodiaci, unus in templo Henne per cel. Desaix, et alter in magno templo Dendera. Zodiaci autem isti probant Ægyptios jam Astronomiæ vacasse, antequam juxta Moysen mundus existeret. In præfatis vero templis notatæ erant 373 eclipses solares, et 832 lunares. Tot eclipses nonnisi 48,000 circiter annorum contingere possunt.

3° Variæ petrificationes, fossilia, etc., quæ in sinu terræ ac in montibus reperiuntur, probant juxta D. de Buffon mundum 6000 annorum antiquiorem esse.

Resp. Quid Diodorus Siculus et Manethon de antiquitate istorum populorum scire potuerunt, cum primus 15, et alter 13 sæculo post Moysen vixerint (n. 99)? Notum est veteres Chaldæos, Ægyptios, Phœnices, Sinenses, etc., suam antiquitatem certatim exaggerasse, existimantes sibi eo majorem deberi honorem, seque eo magis aliis populis præcellere, quo remotiorem haberent originem. Hinc chronologica eorum mendacia Plato et Aristoteles ut ineptias deriserunt.

Historia autem profana cum Moyse exacte concordat, probatque, citatos populos antiquiores haud esse quam Moyses id indicat. Moyses enim scribit Chaldæos a Chased filio Nachor descendere, et historia profana testatur illos ab Orientalibus adhuc adpellari *Chasdim*, quod nomen eorum originem sat probat.

Ægyptios ait Moyses proficisci a Cham ejusque filio Mezraim, et Plutarchus testatur Ægyptum Chamiam nuncupatam fuisse. Syri vero et Arabes hanc regionem adhuc *Mezraim* vocant.

Chananæi, seu Phœnices, qui juxta Moysen originem suam trahunt a Chanaan, altero filia Cham, suo nomine Moysis veracitatem sat comprobant.

Sinenses juxta Orientales descendunt a Sin, filio Japhet; quapropter Arabes Sinensium regionem adhuc *Sin* nuncupant, Persæ vero, aliique Orientis populi *Tchin* [1].

Claritatis causa adhuc observabimus :

— De Chaldæis Cicero aiebat : « Chaldæi quadringenta septuaginta millia annorum monumentis se habere delirant, in quo » quia se non posse argui putabant, liberum sibi crediderunt » mentiri [2]. »

Cum Aristoteles Chaldæorum observationes astronomicas a

[1] Bibliothèque Orientale. — [2] Cicero l. 1. de Divin.

Callisthene (n. 93) obtinuisset, repertum est eas non esse nisi 1903 annorum. Aristoteles vero eas ne suo quidem operi de Cœlo inseruit.

Monarchia autem Chaldæorum, seu Assyriorum vel Babyloniorum, est prima monarchia mundi, a Nemrodo condita : « Principium regni (Nemrodi) Babylon, » ait Moyses (Gen. 10, 10).

— De Ægyptiis scribit Diodorus Siculus (lib. 1) se in illorum historiis nihil fide dignum invenire ante bellum trojanum, id est 29 circiter sæculis post orbem conditum. Herodotus vero ait (lib. 2), in historiis Ægyptiorum nihil certi occurrere ante Psammeticum, qui septimo circiter sæculo ante Christum in Ægypto regnavit, adeoque trigesimo secundo fere sæculo post orbem conditum.

Ut pateat quam fabulosa sit Ægyptiorum chronologia, observasse sufficit quod Herodotus scribat sacerdotes thebanos in Ægypto monarchiæ ægyptiacæ tribuere 11, 340 annos. Alii vero scriptores a primo rege Ægypti usque ad regem Sethon, qui regnavit septimo ante Christum sæculo, numerabant 341 reges, 341 generationes, et 341 pontifices, cujus falsitas e sola ejusdem numeri exacta repetitione patet.

Manethon, sacerdos ægyptius, qui tertio circiter ante Christum sæculo vixit, scribit Ægyptum primitus a diis et semi-diis gubernatam fuisse, Vulcanumque primum eorum regem, 1000 annis regnasse. Diis successerunt, juxta ipsum, 31 dynastiæ, quarum singularum reges nominat, supponitque illos successive in totam Ægyptum regnasse spatio plusquam 5000 annorum.

Interim Ægyptus jam monarchia fuit tempore Abrahami (Gen. 12, 15), id est vigesimo primo sæculo ab orbe condito.

— De Phœnicibus ait Herodotus (lib. 2, c. 44), se conspexisse Tyri antiquissimum templum Herculis, quod sacerdotes una cum urbe extructum dicebant quarto circiter sæculo ante epocham diluvii. Verum illo ævo Tyrus nondum existebat. Fl. Josephus scribit Tyrum ædificatum fuisse 240 circiter anno post mortem Moysis.

Quæ Herodotus, aliique antiqui scriptores profani de remotis temporibus referunt, fabulis omnis generis permixta sunt. Hinc Strabo : « facilius, inquit, Hesiodo et Homero aliquis fidem adhibuerit, quam Ctesiæ, Herodoto, et eorum similibus. »

— De Sinensibus. Omnes fere asiatici et europæi historici imperii Sinensium fundatorem statuunt imperatorem Fohy, qui decimo circiter sæculo ante Christum floruit. Annales sinenses autem referunt eum regnasse anno 3000 ante nostram æram vul-

garem, et 600 fere ante epocham Scripturæ sacræ de diluvio. Nonnulli scriptores sinenses 30,000 annorum effluxisse delirant ab existentia Sinensium usque ad imp. Fohy [1].

Ast in Sinensium Kang-mo, seu magnis fastis, positive dicitur, nihil certi haberi eorum gestorum Sinensium, quæ 200 vel 300 anno ante nostram æram vulgarem contigerunt. Ratio est quod sinicus imperator Chi-hoangti, memoriam suorum prædecessorum, eorumque gestorum destructurus, sibique nomen immortale stolide comparaturus, 250 vel 230 anno ante nostram æram omnes bibliothecas sui imperii sub capitis pœna comburi jussit, libris medicinæ, architecturæ, et jurisprudentiæ exceptis. Anno circiter 160 dumtaxat ante Christum alius Sinensium imperator facultatem concessit res gestas Sinensium, quæ traditione orali conservatæ erant, conscribendi. Quare mirum non est in Annalibus a stupidis Sinensibus, qui tempore adventus Jesuitarum nequidem Calendarium habebant, ita confectis, narrari, monarchiam sinicam pluribus annorum millibus existere, imperatorem Fohy corpus serpentis, caput vero humanum habuisse, matrem imperatoris Hoamti post 24 menses graviditatis dumtaxat peperisse [2], etc.

2° Zodiaci citati tam antiqui non sunt, cum contineant signum libræ antiquis Ægyptiis ignotum, et a Græcis Alexandrinis primum inventum. Eclipses in templis istis notatæ juxta Astronomiam 12 sæculis contingere potuissent. Verum templa illa sat recentia erant; ex eorum enim constructione et inscriptione patet, ea tempore Tiberii imperatoris confecta fuisse. Quare fabulosæ Ægyptiorum observationes astronomicæ illic pro libito notatæ fuerunt [3].

3° Ingens violentia aquarum diluvii facile conchilia et varia corpora marina terræ ac montibus insinuavit. Quatuor autem annorum millia, a diluvio elapsa suffecerunt profecto variis istis petrificationibus efformandis.

Existimarat D. de Buffon [4], Cometam abhinc 75,000 anno in solem impingendo, massæ solaris aliquas partes amovisse, quibus impetus cometæ motum circularem circa solem dedisset, has partes diu incandescentes fuisse, postea planetas nobis notos effecisse, partem, quæ constituisset tellurem, fluidam fuisse, tempore 25,000 annorum frigidam evasisse, et coopertam fuisse aquis atmosphæræ, quæ maria constituissent, has vero aquas efformasse

[1] Vide Marcy : Histoire moderne. — [2] Lege Nat. Alex. Hist. Eccl. t. 1, Dis. 8. Veith. : Script. S. contra Incredulos propugnata, t. 1. Nonnotte : Dict. philos., t. 1, art. Chinois. — [3] V. le Spectateur franç., année 8 et Dissertat. cl. Teste. — [4] Hist. nat. 1749

valles, unde orti et montes. Terram autem credebat semper magis magisque frigidam fieri, et intra 93,000 annorum fore inhabitabilem. Probationes hujus imaginarii systematis se in constructione interiori telluris ac montium reperisse arbitrabatur. Censuras Facultatis Sorbonicæ nonnisi datis declarationibus evitavit[1].

Verum si tellus tam antiqua esset, quam D. de Buffon id sibi imaginatus est, an montes, qui continuo atteruntur, dudum non disparuissent? An scientiæ ac artes, abhinc aliquibus sæculis tam rudes ac imperfectæ fuissent? An inter Græcos primus aliquantulum celeber philosophus Pythagoras, primus astronomus Thales, primique poetæ Hesiodus ac Homerus fuissent?

§ XXIV. — De longæva Patriarcharum ætate, et epocha eorum paternitatis.

119. *Obj.* Moyses scribit, aiunt Naturalistæ, Adamum annis 930, Mathusalem 969, multosque alios Patriarchas pluribus sæculis vixisse. Hoc autem est physice impossibile, cum 1° elementa, causæque corpori humano internæ in corpus continuo agant, illud debilitent, ac citius destruant. 2° Juxta Moysen plerique Patriarchæ ante 100 ætatis annum non genuerunt liberos, quod est absonum.

Resp. 1° Physicæ repugnare ut homo pluribus sæculis vivat, nemo probabit. Non solum Moyses scribit primos homines pluribus sæculis vixisse, sed etiam Manethon Ægyptius, et Berosus Chaldæus, immo id scriptores Græci in suis mythologiis supponunt. Quo mitiora sunt elementa naturæ, eo minus corpori nocent, et eo pauciores existunt causæ morborum : totum autem systema naturæ ante universalem diluvii perturbationem mitius fuisse, facile colliget quicumque mutationes, quas tanta aquarum inundatio ejusque causæ producere debuerunt, perpenderit : quare mirum non est, homines ante diluvium diutius vixisse, quam post ipsum. A Noe ætas hominum pluribus sæculis jam decrescit, et Sem, Noemi filius, jam tribus sæculis cum dimidio minus quam ejus pater vixit. Posterioribus vero temporibus hominum vitam semper magis magisque decrescere videmus, et Patriarcha Jacob nonnisi 147 annis vitam egit[2].

Altera causa, quæ in diminutionem ætatis humanæ æque ac diluvii mutationes influxit, est licentior vivendi ratio, seu morum corruptio, et delicatior nutritio. Jam ante diluvium mores humani generis corruptos fuisse, Moyses (Gen. 6) scribit. Nemo autem ignorat quantopere libidinosi mores homines debilitent, vitam-

[1] Vide Mémoires pour servir à l'Hist. ecclés. du 18e siècle, tom. 1, ann. 1751; Paris 1806. — [2] Vide Tabulam chronologicam ad finem Hermeneuticæ.

que abbrevient. Ex hominibus in libidinem effusis debiles necessario nascuntur proles; ex quo liquet homines, quo magis suos mores corrumpebant, eo minus diu vivere debuisse, atque ita genus humanum sensim eam ætatem attingere non debuisse, quam primi Patriarchæ, in libidinem minime effusi, attingebant.

Quantopere simplex nutritio, a cibis potibusque calefacientibus, œconomiamque animalem sensim debilitantibus aliena, in robustam corporis constitutionem influat, liquet non dumtaxat e robustis Patriarchis, pane, leguminibus, fructibus, lacte, aqua, etc. utentibus, sed et ex historia veterum Romanorum, Gallorum, Germanorum, etc., modo simplici se nutrientium. Quantarum virium homines isti antiqui fuerint, patet inter alia ex illorum armis bellicis, in armamentariis adhuc extantibus, quæ tantæ sunt magnitudinis ac ponderis, ut robustissimi milites iis hodie in bello minime uti possent.

Adhuc hodie in regionibus septentrionalibus Europæ, quo tanta morum depravatio, delicatiorque vivendi norma nondum penetrarunt, reperiuntur homines robustissimi, qui longam adipiscuntur ætatem, quam molliores populi aliarum regionum minime attingunt : sic in Russia hoc anno 1817 plures mortui sunt, quorum alii 110, alii 120 et alii 130 ætatis annum superarant.

Horum immemores recentiores nonnulli 100 annos, a Moyse in vitis Patriarcharum recensitos, in 10 annos, alii annos mosaicos in hyemes et ætates seu semi annos, alii in quadrantes anni, et alii in menses redigere conati sunt.

Verum Moyses omnes refutat in sua historia diluvii, in qua commemorat (Gen. c. 7 et c. 8), secundum, septimum et decimum mensem ejusdem anni, ac diem vigesimum septimum mensis septimi. Cæterum cum Nachor 29, et Henoch 65 ætatis anno a Moyse genuisse dicantur, defensores annorum unius mensis dicere debent, primum 3, et alterum 6 ætatis anno generasse, quod est absurdum.

2° Usque ad Noe quinque Patriarchæ 100 circiter ætatis anno generasse leguntur [1]. Si ante hanc ætatem Patriarchæ generatim nullas proles procreassent, dicendum foret, illo ævo eo longiorem fuisse juventutem, quo longior erat senectus. Verum cum Enos, Cainan, Malaleel, Henoch, Arphaxad, Sale, Nachor, etc., ante 100 ætatis annum genuerint [2], dicendum est Patriarchas nonnullos serius generasse ob causas ipsis personales, prout nostro ævo, ubi vita brevior, adhuc nonnulli ætate provecti tantummodo gignunt; aut Moysen omisisse liberos anteriores istorum Patriarcharum,

[1] Vide Tabulam Chronologicam ad finem Hermeneuticæ. — [2] Ibidem.

eo quod ad successionem Patriarcharum non faciebant, quod est verisimilius: « Non hic, ait S. Augustinus, primogeniti filii memorati sunt, sed quos successionis ordo (Patriarcharum) poscebat, ut perveniretur ad Noe, a quo rursus ad Abrahamum videmus esse perventum [1].

§ XXV. — De fundatione regnorum, et de Palæstina.

120. *Obj.* Moyses scribit, aiunt Deistæ (Gen. 10, 25), in diebus Phaleg 100 circiter anno post diluvium nati, ***divisam esse terram*** id est fundamenta variorum regnorum, ut Assyriorum, Ægyptiorum, etc., jacta esse. Sed tam exiguo post diluvium tempore tot homines existere non poterant, ad varia illa regna incipienda.

2° Moyses (Deut. 11, 8-12) de Palæstina ut de regione fertilissima loquitur; constat vero istam regionem omnino sterilem esse.

Resp. Moyses simpliciter scribit, quod Heber filium suum Phaleg seu ***divisionem*** vocaverit, eo quod ejus tempore Noemi posteri ad confusionem babelicam in varias terræ plagas dispersi sunt. Non vero narrat, hosce Noemi posteros jam tum magna regna constituisse. Ad exiguas nationes in variis terræ plagis efformandas, quæ postea varia regna effecerunt, tot homines profecto non requirebantur.

Ast calculo inito plures reperiuntur, quam necessarii erant. Ponamus enim duos filios Noemi 20 anno post diluvium 20 filios habuisse, hosque et eorum posteros singulos a 20 ætatis anno per 10 solummodo annos quotannis unicum progenuisse filium; 100 anno post diluvium extitissent plusquam 200,000 hominum. Hypothesis adsumpta moderata est : nam non attendit multorum polygamiam, Noemum et tertium ejus filium, omnesque eorum posteros, ad compensandos mortuos.

2° Moyses utique de Chanaan, seu Palæstina, ut de regione fertilissima loquitur; verum non solum ille, sed et alii scriptores sacri et profani fertilitatem illius regionis testantur, ut David, Salomon, Jeremias, Hecatæus Abderita, Fl. Josephus, Tacitus, Plinius, etc.; et nemo nisi in historia plane rudis fertilitatem, amœnitatemque antiquam Palæstinæ ignorare potest. Male argumentatur, qui a statu præsenti istius regionis ad pristinum ejus statum concludit. Palæstina hodie equidem fere est sterilis, sed noscuntur causæ istius immutationis : ista enim regio posteris temporibus pluries devastata fuit, ut a Babyloniis, Ægyptiis, Syris, Romanis, Saracenis et Arabibus, ejusque cultura tum tempore

[1] August. De Civit. Dei, l. 15, c. 15.

frequentium captivitatum Judæorum, tum tandem post eorum generalem dispersionem fere neglecta fuit.

§ XXVI. — De Gigantibus.

121. *Obj.* Moyses, aiunt Naturalistæ (Gen. 6, 1—5), scribit, Gigantes e concubitu Angelorum cum mulieribus natos esse, atque de illis variis in locis, ut Num. (13, 23—24) loquitur. Gigantes autem e Mythologia descendunt.

Resp. Primos homines majoris staturæ fuisse, quam remotos eorum posteros, omnino verisimile est, cum robusta eorum constitutio physica molli vita nondum infirmata esset. Ex eorum vero connubiis æqualis fere staturæ homines, et quandoque majoris egressos esse naturale prorsus est : quare mirum non est antiquo illo ævo ex connubiis inter hujusmodi proceros homines initis prodiisse quandoque homines plurium pedum altitudinis, qui *Gigantes* dicti sunt.

Qui Gigantum existentiam inficiatur, non dumtaxat Scripturæ sacræ sed et historiæ profanæ fidem abneget necesse est; nam quamplurimi scriptores antiqui de Gigantibus loquuntur, multique testantur, se eorum reliquias conspexisso.

Moyses (Deut. 3, 11) scribit, lectum ferreum Og, regis in Basan, 9 cubitos, seu 13 ½ fere pedes longitudinis, et 4 cubitos seu 6 ferme pedes latitudinis, suo tempore adhuc extitisse. I Reg. 17, 4, legitur Goliath, qui tempore Davidis vixit, 6 cubitis cum palmo, seu 10 circiter pedibus altum fuisse. Extitisse vero alios homines ejusdem fere altitudinis in dubium non revocabit, quicumque fidem historicam pernegaro noluerit.

Esto quandoque ossa calvariaque Elephantum, Rhinocerotum, ac aliorum animalium pro ossibus et calvariis humanis habita fuisse, et magnitudinem corporum humanorum sub terra detectorum exaggeratam fuisse. Concedimus ultro, cadaver gigantis Antis, quod Sertorius, teste Plutarcho [1], invenit, 60 cubitos non habuisse; corpus, quod occasione terræ motus, in monte insulæ Cretæ inventum est, 46 cubitos, ut Plinius narrat [2], non adæquasse; cadaver, quod, teste Solino, Metellus et Lucius Flaccus inspexerunt, non habuisse 33 cubitos; ossa cum inscriptione Theuthobochi, regis Teutonum, inventa, 20 pedes non continuisse, et forte alterius fuisse [3]; dentem, quem S. Augustinus Uticæ se vidisse scribit [4], 100 dentes humanos non adæquasse, aut ingentis animalis fuisse; nemo tamen sanæ mentis hæc cada-

[1] Plutarchus in vita Sertorii. — [2] Plinius : Hist. Nat., lib. 7, cap. 16. — [3] Vide Habicot Gigantologie. — [4] Aug. de Civ Dei l. 15, c. 9.

vera, etc., procerorum omnino hominum fuisse, inficias ibit. Florus de Theuthobocho testatur, illum in triumpho ductum, supra trophæa ac signa romana valde eminuisse. Plinius narrat[1], Nevium Pollionem maximæ staturæ homines pede integro superasse. Idem Plinius scribit[2] sub imperio Claudii Romæ fuisse quemdam Gabbarim, qui 9 pedes et 9 pollices æquabat, atque anno 1719 prope Salisburum in Anglia repertum fuit cadaver 9 pedum et 4 pollicum longitudinis[3].

Hodie equidem pauci homines extraordinariæ omnino staturæ deprehenduntur, sed tamen hinc inde videntur, et in America meridionali adhuc Gigantes, seu homines proceræ magnitudinis deprehenduntur, quos Galli *Géants Patagons* nuncupant[4].

Quod spectat (Gen. 6, 1—5) vox hebraica *Nephilim* necessario non significat *gigantes*, cum pariter significet *latrones*, *deprædatores*. Hinc plurimi interpretes, recentiores potissimum, illam (Gen. 6, 4) per *deprædatores* vertunt, ita ut sensus sit, ex connubiis hominum Sethitarum et mulierum Cainitarum natos esse homines feroces, violentos, deprædatores, qui per fas nefasque se aliorum dominos seu tyrannos constituerunt. Sensus iste indicatur loco citato, ubi Moyses dicit istos tyrannos esse *potentes a sæculo, viros famosos*, antiqui nempe illius ævi *heroas*. Hinc etiam vocem *Nephilim* verterunt Aquila per Εμπιπτοντες, *irruentes*, et Symmachus per Βιαιους, *violentos*.

A veritate autem alienissimum est', tyrannos istos seu heroas, juxta Moysen natos esse ex concubitu Angelorum cum mulieribus. Vulgata habet (Gen. 6, 2): « Videntes filii Dei filias hominum, quod essent pulchræ, acceperunt sibi uxores ex omnibus, » quas elegerant, etc. » *Filii Dei* profecto non indicant Angelos, sed Sethitas, homines Deum verentes, et *Filiæ hominum* significant Cainitas mulieres omnino sensuales et corruptas.

Nonnulla exemplaria antiqua LXX Interpretum vocem hebraicam *Elohim*, quæ *Deum*, *angelos* et *principes* significare potest*, per *Angelos* reddebant, habebantque loco *Filii Dei*, etc., Αγγελοι του Θεου, *Angeli Dei*, etc. Quare propter illa, et apocryphum librum Henoch, nonnulli Patres antiqui, Angelis tenuia corpora tribuentes, in opinionem abierunt, Angelos pulchritudine mulierum

[1] Loc. cit. Vide et Columel. de re rustica, c. 8. — [2] Loc. cit. Vide Solinum, Columeliam et Tacitum. — [3] Gazette d'Oct. 1719, 21 Sept. art. Londres. — [4] Vide l'Abbé Prevot: Histoire des voyages, t. 17.

* Nonnulli recentiores interpretes textum Gen. 6, 4, ita exponunt: « Filii » magnatum videntes quod pulchræ essent mulieres plebeiæ, sumpserunt eas, » quæ illis præplacuerant. Ex hoc concubitu orti sunt deprædatores, qui suis » gestis se celebres reddiderunt. »

captos cum eis stupri habuisse consuetudinem, ac propterea lapsos in peccatum, e cœlo ejectos fuisse. Ita opinati sunt Justinus (Apol. 1), Athenagoras (Legat. pro Christo), Minutius Felix (in Octavio), Clemens Alex. (Pædag. l. 2.), Tertullianus (De Idolol. c. 9), Lactantius (l. 2, c. 14), et Cyprianus (De Discipl. et Hab. Virg.), pariter concubitum Angelorum cum mulieribus locum habuisse arbitrati sunt.

Hinc plures Protestantes ipsum consensum Patrum quoad traditionem impugnaut[1] : verum 1° ab illis petimus, ubi sit ille consensus Patrum de illa absona opinione sæculo quarto jam emortua, quem catholici ad infallibilitatem SS. Patrum requirunt? 2° Catholici in Patribus probe distinguunt opiniones a doctrina. Nullus Catholicus Patres in privatis opinionibus infallibiles dixit.

§ XXVII. — De Diluvio.

122. *Obj.* D. de Voltaire ait, Diluvium esse mysterium fidei, quod ratio non credit[2]. Alii Deistæ dicunt:

1° Omnem fidem superare quod tanta in universo aquarum copia fuerit, ad totum globum usque ad altitudinem 15 cubitorum supra altissimos montes cooperiendum. Mare, inquiunt, æstimatione media ejus profunditatis facta, plus quam 1000 pedes profunditatis non habet; super terram autem sunt montes, qui 10,000 pedum altiores sunt. Decem proinde Oceani requirerentur ad istos montes submergendos. Cum vero circumferentia globi augescit, qua proportione aquæ magis elevatæ supponuntur, saltem vigesies plus aquæ opus esset, quam extat in omnibus mundi maribus, ad globum usque ad dictam altitudinem aquis involvendum. Quadraginta vero diebus ac noctibus tanta aquarum copia ex atmosphæra decidere nequit, quanta requiritur ad supplendam immensam quantitatem, quæ desideratur. Deus debuisset novas aquas creare, illasque postea annihilare. De hoc autem Moyses non loquitur, sed mentionem solummodo facit de pluvia et de aquis abyssi magnæ seu Oceani.

2° Animalia ex omnibus mundi partibus ad arcam convenire non potuerunt. Animali Aï aut Pigro 20,000 annorum necessaria fuissent ad terra ex America in Mesopotamiam perveniendum.

3° Tot animalia in arca contineri ac nutriri non potuerunt.

4° Homines et animalia in altitudine 15 cubitorum supra altissimos montes vivere nequiverunt; eo quod ibi aer est rarissimus.

[1] Barbeyrac, traité de la morale des Pères, c. 2, § 3, etc. — [2] Dict. Philos., art. inondation.

5° Pluvia non potuit decidere ex altitudine 15 cubitorum supra celsissimos montes, eo quod vapores ibi gelu constringantur.

6° Columba oleam invenire nequivit in Armenia, eo quod ibi oleæ haud crescunt.

7° Animalia ex arca egressa in terra aquis devastata alimenta reperire non valuerunt.

8° Si diluvium universale contigit, cui bono fuit? Homines meliores non reddidit. Moyses scribit eos, simul ac post diluvium multiplicati fuerunt, evasisse idololatras, injustos, in bella pronos, etc. An non melius fuisset, si Deus sua omnipotentia pravas hominum inclinationes mutasset, quam si totum globum aquis submersisset, et ordinem naturæ turbasset?

9° Solum diluvium universale non potuit advehere tantam copiam conchyliorum, corporum ac monstrorum maritimorum, eam in profundo telluris sinu, summorumque montium verticibus collocare, atque in ipsum cor durissimarum rupium ac lapidum insinuare. Hæc explicari nequeunt nisi supponendo, mare per plura sæcula ambo globi terrestris hemisphæria successive cooperuisse.

Resp. Moyses nullibi scribit diluvium juxta solitas naturæ leges contigisse, immo diserte ait, ipsum positiva voluntate Dei immissum fuisse, proinde esse miraculum, quod sane difficile non fuit illi qui totum universum ex nihilo creavit. Nullum est factum in tota Genesi, cujus tempore Moysis certior memoria haberi debebat; ac proinde Moyses ipsum confingere nequidem potuisset, etiamsi voluisset. Nullum est factum antiquum quod majoribus criteriis veritatis nititur, quam istud; nam « Hujus » diluvii, ait Fl. Josephus, et arcæ meminerunt omnes barbaricæ » historiæ scriptores, et in his Berosus Chaldæus... Hieronymus » Ægyptius... et Manaseas Damascenus [1]. »

Idem Fl. Josephus, Eusebius, Polyhistor, et Syncellus referunt juxta Berosum et Abydenum Assyriorum ac Chaldæorum de diluvio traditionem, quæ cum Moysis historia perfecte convenit. Abydenus Patriarcham, sub quo diluvium contigit, Xisuthrum vocat, quem dicit cum sua familia conservatum fuisse in arca, jussu Dei ad hoc exstructa. Abydenus mentionem facit de volucribus ex arca emissis, ad sciendum, num terra exsiccaretur, uti et de sacrificio a Noëmo, seu Xisuthro, post egressum ex arca Numini oblato. Si Abydenus polytheismi ideas, circumstantiasque fabulosas suæ historiæ haud admiscuisset, Moysis historiam exscripsisse diceretur.

[1] Fl. Joseph. Antiq., l. 1, c. 5.

In Armenia et regionibus finitimis constans perseveravit traditio de arca super montes Armeniæ relicta.

Fides de diluvio universali pariter fuit apud antiquos Ægyptios; cum enim Solon aliquos philosophos Ægyptios de antiquitatibus ægyptiacis interrogasset, hi ei hanc responsionem dedere : « Post aliquot temporis periodos diluvium, cœlitus immissum, » terræ faciem mutat. Genus humanum sæpius variis modis periit. » En cur novum genus humanum careat monumentis, temporis» que præterlapsi notitia [1]. »

Eadem traditio apud antiquos Syros extitit. In veteri templo Junonis ostendebant cavernam profundam, per quam aquas diluvii effluxisse prætendebant.

Lucianus, qui dictam cavernam viderat, scribit, juxta Græcorum traditionem primum genus humanum diluvio periisse, et Deucalionem ab eo servatum fuisse in arca cum infantibus, et diversis animalium speciebus [2].

Historia Sinensis mentionem facit de celebri aliquo diluvio sub imp. Yao [3].

In libris sacris Indorum pariter refertur genus humanum diluvio periisse [4]. Tandem omnes prisci populi, apud quos annales antiqui habentur diluvium supposuerunt [5].

Jam vero quomodo omnes isti populi antiqui in diluvium consenserunt? Profecto non ob studium naturæ et detectiones conchyliorum maritimorum in sinu terræ ac in montibus; cum studium physices, dictæque detectiones tam antiquæ non sint, et nullus antiquorum scriptorum hanc rationem ad stabiliendum diluvium allegaverit. Oritur igitur iste populorum consensus ex ipsa de diluvio traditione, eo magis quod in historiis antiquorum populorum post epocham diluvio adsignatam nihil occurrit de aliquo diluvio memorabili. Cur de diluvio pluribus ante sæculis orbem devastante in illis mentio fieret, si illud reapse non extitisset? Adde nullum antiquum monumentum, nullum vestigium humanæ industriæ umquam detectum fuisse, quod epochæ a Moyse diluvio adsignatæ sit anterius. Oportet ergo tum genus humanum cum omnibus monumentis periisse, ac dein renovatum fuisse, ut Moyses scribit.

Adspectus exterioris globi nostri diluvium universale evincit; in quatuor enim mundi partibus cernuntur valles angustæ, utrimque circumdatæ montibus ac rupibus perpendicularibus, qui angulos

[1] Vide Platonem in Timæo. Consule et Histoire véritable des temps fabuleux, t. 1. — [2] Lucian. de Dea Syria. — [3] Chouking, p. 8-9. — [4] Ezour-Vedam, t. 2, p. 206. — [5] Vide Bailly : Hist. de l'ancienne Astron. Eclaircis. l. 1, n. 13-14.

prominentes et intro recedentes efficiunt, atque istis vallibus formam cursus fluvii præbent. Physiologis autem persuasum est, hasce valles aquis fuisse cavatas. Aquæ igitur toti globo incubuere, talesque effectus ubique produxere; qui non nisi diluvio universali explicari possunt.

D. de Buffon existimat, valles angustas et profundas, in quibus fluviorum alvei reperiuntur, formatas fuisse, quod humus utrimque desederit. Verum ingens hoc humi sedimentum non nisi diluvio generali, violentoque aquarum motu produci potuit.

Inspectio interioris globi terrestris diluvium universale probat; in ejus enim sinu ac montibus petrosis, et a mari longissime dissitis, ingens reperitur copia cujuscumque generis petrificationum, conchyliorum, piscium ac monstrorum marinorum. In montibus Apennino, Alpibus, Pyrenæis, Andibus (*Cordillières*) Atlante, Ararate, etc., hæc diluvii monumenta deprehenduntur. Elephantes Asiæ in Britannia majori, crocodili Ægypti in Germania, balenæ et monstra marina Americæ, plantæ, folia et fructus nobis ignota aut nonnisi in remotissimis regionibus crescentia, in profundo sinu terræ reperta fuerunt. Hæc vero probant, mare universam tellurem susque deque vertisse, atque hosce suæ supra globum commorationis testes deposuisse.

Nonnulli physici equidem adseruerunt hæc diluvii testimonia non esse per diluvium subitaneum, rapidamque vim aquarum, in sinu terræ ac in montibus deposita, sed mare successive cooperuisse universas mundi partes, a quibus motu insensibili recessisset, montes autem secundarios formatos fuisse per commorationem aquarum maris super globum, quæ pluribus sæculis durasset.

Mare, aiunt, in variis mundi partibus insensibiliter a continente recedit, et verisimiliter continentem oppositam lente invadit. Mare recessit ab oris Ægypti, Italiæ et Provinciæ (*Provence*), urbes Ravenna in Italia, Aigues-mortes in Gallia, etc. olim portus maritimi erant, modo autem mare multum ab illis distat.

Alveus maris Baltici, inquiunt, est imminutus, et vestigia canalis adhuc extant, per quem mare Balticum cum mari Glaciali communicabat, sed qui sæculorum lapsu obstructus fuit. Natura soli, quod mare Persicum a mari Caspio separat, probat, hæc maria olim unita fuisse. Mare Rubrum olim communicasse videtur cum mari Mediterraneo, a quo modo separatum est isthmo Suès.

Juxta hosce physicos mare verisimiliter motum habet ab

Oriente in Occidentem, ipsi ab auctore naturæ impressum, qui terræ motum ab Occidente in Orientem indidit. Hic maris motus juxta eos successu plurium sæculorum mare insensibiliter in alias plagas deducere debet.

Verum ex factis adlegatis solummodo sequeretur, aquarum maris copiam imminui, ut D. de Maillet in Telliamed et D. de Buffon in *Epochis naturæ* supponunt, quod tamen D. de Luc negat [1]. Nullum ex factis citatis probat mare suum alveum mutare. Licet ab aliquibus regionum maritimarum oris ob causas particulares aliquantulum recesserit, ex cosmographia tamen constat, ipsum in nulla mundi parte continentem invadere; Strabo enim et Pomponius Mela abhinc 18 sæculo eisdem in locis portus et littora in Europa, Africa et Asia descripserunt, in quibus illa adhuc modo videmus. Si mare modo remotum est ab aliquibus urbibus ubi olim portus maritimi erant, hoc factum est ob alluvionem arenarum per flumina, aut ipsum mare, advectarum.

Quod spectat mare Balticum, sinum Persicum, mare Caspium et mare Mediterraneum, attenta Moysis de diluvio historia, per ipsum diluvium illa separata esse videntur. De posteriori separatione nihil verisimile adlegari potest.

Habeat autem mare motum quemcumque, ex cosmographia constat, eum ipsius alveum non immutare.

Possibilitas physica diluvii demonstratur per machinam simplicissimam. Globus terreus, aqua repletus, globo vitreo concentrice imponitur; simul ac primus globus motu turbinis movetur, aquæ, quas continet, valvulas aperiunt, globumque vitreum replent; diminuente autem motu impresso, aquæ gravitate in globum terreum regrediuntur. Jam vero terra nostra motum hujusmodi habet, et cum majori adhuc celeritate circumagi posset, aquæ vi sua centrifuga, earum pondere non obstante, adscendere possunt [2].

Cl. Bergier in sua hypothesi de diluvio supponit, globum terrestrem ante diluvium quoad dimidiam partem aquis marinis fuisse circumfusum, axem terræ tempore diluvii a Deo inclinatum, punctumque æquilibrii, seu centrum gravitatis, immutatum fuisse. Hisce positis aquæ marinæ, e suis alveis effusæ, totum orbem operire debebant.

Ne Deistæ existiment, Moysen aut absurda scribere, aut quæ nonnisi per multiplicata inutiliter miracula explicari queant, de difficultatibus objectis in particulari agemus, atque ita videbi-

[1] Lettres sur l'Histoire de la terre et de l'homme. — [2] Explication Physico-Théologique du déluge et de ses effets. Journal des Beaux-Arts, mars 1767.

mus, ***utrum diluvium sit mysterium fidei, quod ratio non credat.*** Itaque :

1° An illa potentia, quæ mundum in creatione aquis obvolverat, eumdem mundum iisdem aquis involvere non potuit? Aquæ, quas Deus post creationem separarat, abierant partim in maria, et partim in atmosphæram. An istas aquas conjungere nequivit creator hujus universi? Moysis autem de diluvio historia indicat, Deum hasce aquas conjunxisse, mundumque quasi in pristinum suum statum recidisse; scribit enim, Deum removisse vim, quæ aquas maris et cœli, seu atmosphæræ retinebat : « Rupti sunt, ait, » omnes fontes abyssi magnæ, et cataractæ cœli apertæ sunt, » ac proinde aquæ post creationem divisæ, denuo unitæ fuerunt. Quis vero negabit, istas aquas toti mundo ad maximam altitudinem operiendo suffecisse? Immo haud immerito ait cl. Pluche [1], tantam copiam aquarum e mari et atmosphæra colligi posse, ut duplex diluvium efformaretur.

Deistæ volunt mare in suo sinu efformasse montes secundarios, omnesque montes successive cooperuisse. Hic vero adserunt, ipsum satis profunditatis non habere ad ipsos denuo cooperiendos. An quando juxta ipsos montem Chimboraço in Peruvia 20,000 pedum, et montes Thibet in Indiis orientalibus 28,000 pedum altitudinis cooperuit *, non profunditatem 1000 pedibus longe majorem habebat? Falsum est, mare generatim non continere nisi 1000 pedes profunditatis; ita enim nulla proportio foret inter cavitatem tam exiguam et soliditatem globi terrestris, qui 3000 leucarum in diametro habet. Falsum igitur est, 10 aut 20 Oceanos requisitos fuisse ad montes cooperiendos.

Auctor *Studiorum Naturæ* [2] ostendit, solutionem glaciei sub duobus polis, et super magnas series montium in toto orbe existentis, fere solam sufficientem esse toti mundo inundando. A fortiori si ei junctæ essent aquæ atmosphæræ et marium, cum maria plus spatii occupent quam continens.

Deistæ, ut explicent quomodo conchylia marina, etc., in altissimos montes pervenerint, aiunt, mare *successive* in toto orbe fuisse; fuit proinde juxta ipsos sufficiens aquarum copia ad montes *successive* cooperiendos : jam vero Moyses non dicit, omnes montes fuisse *simultanee* ad eamdem altitudinem aquis tectos; aquas decrescentes diluvii dicit *iisse et rediisse* (Gen. 8, 3), id est fluxu

[1] Spectacle de la Nature. — [2] Etudes de la Nature, t. r.

* Summitas montium in Thibet in Indiis Orientalibus inaccessibilis huc usque credita fuerat; sed D. Webb hoc anno 1817 illam invenit esse 28,000 pedum altiorem libella maris. Hi montes sunt altissimi qui noscuntur.

ac refluxu motas fuisse; potuerunt proinde montes violentissimo aquarum fluxu successive cooperiri, ut S. Augustinus jampridem Gentilibus respondit [1].

Fuerunt auctores, ut Vossius, Para du Phanjas, etc., qui ut diluvium noemiticum facilius explicarent, adseruerunt ipsum non universale, sed particulare fuisse. Ast mirari satis non possumus, quomodo viri, cæteroquin docti, tam parum physices gnari, ad circumstantias diluvii attenti, sensusque Scripturæ tenaces fuerint: diluvium enim particulare repugnat: — physicæ, nam fluida se semper ad libellam componunt, consequenter aquæ in una mundi parte elevatæ necessario in alias partes defluxissent; — circumstantiis diluvii; si enim pars dumtaxat mundi aquis immergenda fuisset, cur 100 anni adhibiti fuissent ad construendam arcam? Cur omnium animalium genera in illam coacta fuissent? — Repugnat sensui Scripturæ sacræ. Deus Noemo ante diluvium dixerat (Gen. 6, 7): « Delebo hominem, quem creavi, a facie terræ, ab homine » usque ad animantia, a reptili usque ad volucres cœli. » Hæc verba litteraliter executioni dari non poterant, nisi diluvium universale esset (Gen. 7, 17-24). Moyses scribit: « Factum est diluvium quadraginta diebus super terram... arca ferebatur super » aquas, et aquæ prævaluerunt nimis super terram: opertique » sunt *omnes montes* excelsi sub *universo cœlo*. Quindecim cubitis » (22 '*l*' circiter pedibus) altior fuit aqua super montes quos ope» ruerat. Consumptaque est *omnis caro* quæ movebatur super » terram, volucrum, animalium, bestiarum, omniumque reptilium, » quæ reptant super terram: *universi homines*, et cuncta, in qui» bus spiraculum vitæ est, in terra mortua sunt... remansit autem » solus Noe, et qui cum eo erant, » uxor nempe ejus, tres ejus filii, horumque conjuges (Gen. 7, 7). Hæc sane diluvium universale litteraliter evincunt.

(Gen. 9, 18-20) scribit Moyses, a tribus filiis Noemi omne genus humanum post diluvium descendere. « Erant filii Noe, inquit..., » Sem, Cham et Japhet.. ab his disseminatum est *omne genus hu» manum* super *universam terram*. »

Vossius equidem ait, diluvium universale inutile fuisse; cum totus orbis tum temporis nondum inhabitatus esset. Ast præfatæ ignorantiæ rationes contra Vossium militant. Cæterum quis dixit Vossio totum orbem tum incolas non habuisse? An 1656 anni, quibus mundus extiterat non suffecerant ad totum mundum incolis ornandum?

Objiciunt adversarii, voces *omnem terram*, *universam terram*,

[1] De Civitate Dei, l. 15, c. 27.

universum orbem, etc., in Scriptura quandoque significare totam aliquam regionem particularem: ut (Gen. 41, 54), ubi dicitur, famem fuisse in *universo orbe*, hoc est in omnibus regionibus Palæstinæ finitimis. (Estheris 9, 28): « Dies quos... cunctæ in *toto* » *orbe* provinciæ celebrabunt, » id est omnes provinciæ imperii persici. (Act. 11, 28): « Agabus significabat per spiritum famem » magnam futuram in *universo orbe* terrarum, quæ facta est sub » Claudio, » id est in Palæstina.

At Scripturæ sacræ non plane ignarus fatebitur, voces: *Omnem terram*, *universam terram*, *universum orbem*, etc., sæpius significare *universum orbem*, *stricte dictum*, quam particularem aliquam regionem; ex circumstantiis vero, et adjunctis rerum vis istarum vocum est determinanda. Quis vero inficiabitur, omnes circumstantias diluvii a Moyse recensitas indicare illas voces significare totum orbem stricte dictum?

2° Ex singulis animalium generibus facillime quædam in Asia esse poterant; quare necesse non fuit, illa ex omnibus orbis partibus ad arcam compellere. Difficile sane Deo non fuit illa animalia, indito quodam instinctu, ad arcam cogere. Aves nonnullæ in frigidis regionibus natæ, ad finem vergente autumno, se instinctu in calidas regiones conferunt, eodemque stimulante instinctu tempore veris revertuntur. An animalia in arca servata, se ita ad illam conferre non potuerunt?

3° Hæc difficultas jam a Celso, aliisque Paganis antiquis objecta, et ab Origene, et Augustino [1] soluta, magna haud est; nam longitudo arcæ erat 300, latitudo 50, et altitudo 30 cubitorum; ducta proinde latitudine in longitudinem, habentur 15,000 cubitorum; ducta vero altitudine in hosce cubitos, reperiuntur 450,000 cubitorum quadratorum. Ponamus vero cubitum dumtaxat sesquipedalem fuisse, et reperiemus arcam 675,000 pedum quadratorum capacitatis habuisse. An in tanto spatio maximus exercitus cum omni suo apparatu bellico non constitisset?

Noe jussus fuerat ex animalibus et volucribus mundis in arcam inducere septena, id est 4 mares et 3 femellas, et ex immundis et reptilibus unum par dumtaxat, sed notandum *juxta genus suum*, ut Moyses ait [2], et non secundum *speciem*. Jam vero per animalia munda intelliguntur ea, quæ Deo in sacrificium offerri licebat, et sunt tantummodo quinque, boves nempe, agni, capellæ, columbæ ac turtures. Juxta peritissimos historiæ naturalis scriptores primæva animalium genera sunt circiter octoginta et unum. An ergo

[1] Orig., l. 4, contra Celsum. Aug. de Civitat. Dei, lib. 15. c. 27. — [2] Gen. 7, 2, etc.

animalia in arca servanda in illa cum suis alimentis contineri non potuerint?

Obj. Sed, aiunt deistæ, quomodo Noe cum suis filiis hanc arcam construere, quomodo tot varia alimenta animalibus necessaria congerere potuit? quomodo avis Paradisiaca, quæ solo rore cœli vescitur, et pedibus carens in perpetuo volatu est, in arca commorari potuit?

Resp. Noe, vir dives, mediantibus operariis facile arcam construere, et sufficientem alimentorum copiam congerere valuit. Tot autem diversa alimenta necessaria haud erant, cum animalia tempore necessitatis fere quæcumque comedant, prout faciunt hiberno tempore. Immo sunt animalia quæ diu sine cibo vivere possunt, ut Erucæ, quando sunt Chrysalides. In lacubus Septentrionis sub glacie repertæ fuerunt magnæ massæ hirundinum sibi mutuo conjunctarum, ac viventium. In magnis diffissis arboribus ruptisque saxis inventæ fuerunt ranæ, quæ diutissime sine cibo et communicatione exteriori cum aere ibi vixerant, et hoc anno 1817 in Anglia repertæ sunt tres apes viventes in medio magnæ massæ graniti (*granit*).

Historia naturalis falsum esse commonstrat, avem Paradisiacam rore cœli vesci, pedibusque carere [1].

4° Aer ibi tam rarus esse non debebat, cum per aquas adscendentes condensaretur.

5° Necesse non erat ut pluvia in summos montium vertices decideret; nam per aquas adscendentes, et per fluxum refluxumque maris cooperiri potuerunt.

6° Negat D. de Voltaire in Armenia, ubi arca quievit, oleas crescere, testemque adlegat Tournefortium. Sed Strabo, insignis antiquus geographus, in Cappadocia Armeniæ finitima natus, testatur celebres oleas in Armenia reperiri. Mirum autem non esset si hodie ibi non amplius oleæ crescerent, cum globus terrestris maximas mutationes subierit. Præsens ager Romanus, præsens Sicilia, et actualis Hollandia, quoad multa diversa sunt ab iis, quæ tempore Julii Cæsaris fuerunt.

7° Omnes plantæ ac arbores diluvio non perierunt; constat enim multas in aquis servari, ac crescere : quare in Telliamed [2] legitur, piscatores frequenter e mari Mediterraneo plantas, ramosque arborum cum suis fructibus depromere. Præterea Noe, de diluvio ejusque sequelis divinitus monitus, sane non in paucos menses alimenta congesserat; quare animalia post diluvium adhuc aliquandiu alere poterat. Cæterum animalia, ut jam monuimus,

[1] Vide Valmont de Bomare, art. Oiseau de Paradis. — [2] Telliamed, 6 Entret.

tempore necessitatis quæcumque comedunt. Sufficientia profecto erant cadavera quæcumque, ac reliquiæ ex undis emergentis orbis, quæ in cibum quemcumque inservire poterant.

8° Hoc argumentum a Manichæis profectum, a S. Augustino[1] refutatum, et a Deistis nostri ævi reproductum, supponit Deum numquam permittere debuisse, ut homo sua abuteretur libertate. Homines post diluvium criminosi evaserunt, eo quod Deus illis suam libertatem reliquit. Si Deus pravas hominum dispositiones mutasset, eosque impeccabiles reddidisset, illis suam libertatem auferre debuisset, tuncque ut vitii, ita virtutis incapaces fuissent. Cæterum quis prætendet, Deum obligatum esse ad hominibus præstanda quæ illis sunt utiliora?

En autem bonum e diluvio redundans! Vestigia terrifici hujus flagelli, ad finem mundi extitura, probabunt adversus Deistas : — existere providentiam et justitiam divinam, quæ quando vult crimina punit; — Deum posse patrare miracula; — homines, tanta punitione meliores haud factos, esse liberos, eosque prout bonum aut malum eligere maluerint, præmia aut pœnas mereri. Hæc credant Deistæ, et ipsi relictis suis erroribus, probabunt diluvium non esse inutile.

9° Mutationem alvei maris constantibus cosmographiæ observationibus contrariam, falsamque esse, supra vidimus. Facta quædam particularia diluvii universalis haud facile explicari posse, mirum non est, cum in tam rapido tantarum aquarum motu, ac in tanta telluris perturbatione, phænomena maxime extraordinaria contingere debuerint. An in exundationibus particularibus quandoque non occurrunt phænomena, quorum causa, modusque, quo facta sunt, a peritissimis physiologis vix explicari possunt? Plures montes post depositionem corporum marinorum primum factos esse, lapidesque pisces petrificatos continentes circum pisces efformatos fuisse, non vero pisces emollitis rupibus ac lapidibus insinuatos fuisse, naturæ periti fatentur. Recentiorum hypothesis, quæ *sex dies creationis*, pro *sex epochis* habet[2], pariter explicat, quomodo tot corpora marina in continentem devenerint.

Cæterum in absona opinione insensibilis mutationis alvei maris 1° non explicatur, quomodo monstra, etc. Indiarum, Americæ in nostram continentem devenerint. Huc nonnisi violento aquarum motu deferri, ac in sinu terræ deponi potuerunt.

2° Incolæ regionum maxime orientalium, ut Indi, Sinenses,

[1] August. cont. Adver. Legis et Prophet., lib. 1, cap. 16 et 21. — [2] Vide cl. Schnappinger: Doctrina dogmatum Ecclesiæ. V. 1, § 122, n. 1. August. Vindel., 1816.

Tartari, etc., quorum antiquitas a Deistis tantopere jactitatur, nullam notionem habent, quod mare eorum continentem invaserit, numquam a suis majoribus audierunt, ipsorum habitationes olim magis Orientem versus fuisse, et populi occidentales nullam memoriam habent, quod eorum continens major evaserit.

3° Mutatio insensibilis alvei maris non destruxisset totum genus humanum, sed illud dumtaxat transplantasset, nec delevisset omnia monumenta artium, scientiarum, humanæque industriæ, epochæ a Moyse diluvio adsignatæ anteriora.

§ XXVIII. — De Plagis Ægypti, et de mirabilibus Magorum.

123. Pharaone, Ægypti rege, Israelitas libertati restituere renuente, edidit Moyses decem miracula, quæ *Decem Plagæ Ægypti* vocantur, ut Deo rebellem regem ad libertatem Judæis reddendam cogeret. Ante omnia Aaron', Moysis frater, virgam suam in colubrum vertit. Quod Magi Ægyptii, quorum principes fuerunt Jannes et Mambres (II Tim. 3, 8), imitati sunt. Sed serpens Aaronis serpentes Magorum devoravit (Exod. 7).

Prima plaga Ægypti fuit mutatio aquarum Nili, lacuum, puteorum, etc. in sanguinem, pisciumque interitus (Exod. 7). Quod Magi Pharaonis pariter imitati sunt (ib.).

Secunda est immensa Ranarum productio. Quod et Magi sunt imitati (Exod. 8).

Tertia est innumerabilis sciniphum multitudo (Exod. 8). Quod cum Magi imitari haud potuissent, Pharaoni de Moyse dixerunt: *Digitus Dei est hic.*

Quarta est immensa muscarum copia (ib.), quæ *Blattæ* orientales fuisse putantur.

Quinta est pestis in jumentis (Exod. 9).

Sexta ulcera in hominibus et jumentis (ib.).

Septima grando terribilis (ib.).

Octava ingens locustarum multitudo (Exod. 10).

Nona tenebræ densissimæ, quæ tribus diebus Ægyptum operuerunt (ib.).

Decima mors subitanea omnium primogenitorum tam hominum quam animalium, solis Israelitis ab illa exceptis (Exod. 12). Quæ ultima plaga Pharaonem ad dimittendos Hebræos induxit *.

* Veteres has plagas memoriæ juvandæ causa sequentibus simplicibus versibus exprimebant:

Prima rubens unda est, ranarum plaga secunda:
Inde culex tertia, post musca nocentior istis.
Quinta pecus stravit, anthraces sexta creavit.
Post sequitur grando, post bruchus dente nefando;
Nona tegit solem; primam necat ultima prolem.

24. *Obj.* Thomas Morgan, aliique Naturalistæ, hasce plagas miracula fuisse negant, easque causis naturalibus attribuunt.

I. Aiunt: Magi Ægyptii virgas suas in serpentes, et aquam in sanguinem pariter verterunt, ranasque produxerunt; hæc autem vera miracula non fuerunt; proinde nec illa Moysis.

125. II. Quæ miracula Moyses patrasse legitur, ita naturaliter explicantur:

Pestilentia quædam primum corripuit pisces fluxu sanguinis, quo sanguine aquæ Nili infectæ, aut etiam injecta materia coloratæ, 1° naturaliter occiderunt pisces; 2° ranas, quæ copiose in Nilo reperiebantur, in terram expulerunt.

3° et 4° Sciniphum et muscarum multitudo orta est ex aeris calore, qui ova horum insectorum in pulvere deposita fovit, et majori copia excludit.

5° Subsecuta pestis, in calidis regionibus haud infrequens, ob putrefactionem aquarum Nili, piscium et ranarum facile naturaliter evenire potuit.

6° Multitudo pulveris, in calida regione, ut in Ægypto, ulcera facile producere valuit.

7° Grandinem, tonitrua, ac fulgura effectus naturales esse, nemo in dubium revocabit.

8° Locustarum nubes vento in Ægyptum propelli, et vento contrario abigi facile potuit. « Locustas, ait Plinius, quandoque » gregatim sublatas vento, in stagna et maria decidere. » (Hist. Nat. l. 11, c. 26).

9° Tenebræ quæ contigerunt, nonnisi densæ nebulæ fuerunt, quæ naturaliter oriuntur.

10° Interitus primogenitorum aut fuit effectus pestis aut conspirationis Judæorum. Moysen aiunt Naturalistæ sat peritum fuisse ad hosce effectus naturales pro miraculis venditandos, Judæosque, ignaros et vanos, inducendos ad credendum, Deum hæc ut vera miracula pro ipsis fecisse.

Resp. I. Naturalistis facile adsentimur, mirabilia Magorum Ægypti non vera miracula fuisse; cum Deus in favorem erroris miracula edere haud possit. Moyses ait Magos fecisse similiter, id est, ipsos conatos esse artibus secretis Moysis vera miracula imitari, ad probandum Pharaoni ea, quæ faciebat Moyses, non esse nisi naturalia; et hinc, cum tertiam plagam imitari non potuissent, exclamarunt de Moyse: *Digitus Dei est hic*[1].

SS. Augustinus, Thomas aliique equidem arbitrati sunt mirabilia Magorum Pharaonis vires humanas transcendere et ope

[1] Vide Rosenmüller Scholia in V. T. Lipsiæ 1788, p. 1, pag. 446.

dæmonis peracta fuisse; at Moyses illa *magiæ diabolicæ* non attribuit, et nihil in eis occurrit, quod concursum diabolicum arguat, artesque humana excedat [1]. Moyses scribit (Exod. 7, 11.) Magos istos a Pharaone accersitos fuisse, eosque *per incantationes ægyptiacas, et arcana quædam similiter fecisse*, illos proinde media adhibuisse; hæc vero media naturalia, et effectus eorum naturales esse potuerunt.

1° Enim secretum modo sat notum est non solummodo in Ægypto, Indiis et America, sed etiam in regionibus Europæ, ubi viperarum commercium exercetur, mediis naturalibus serpentes incantandi, ut ita, facultate nocendi illis ablata, pro libitu tractentur. Per hoc secretum Magi Pharaonis facile exhibere poterant loco baculorum serpentes incantatos, qui obriguerant, eosque humi projiciendo de somno suo magnetico excitare. Immo potuissent baculis suis serpentes dextere substituere. Serpentem Moysis vero non hujusmodi sopitum serpentem fuisse, sat inde liquet, quod serpentes Magorum devoravit.

2° Magis profecto difficile haud fuit parvam aquæ copiam in vase quopiam, aut in fossa cavata (aquæ enim fluviorum, lacuum, puteorum, etc. a Moyse in sanguinem versæ fuerant), ope mediorum colorantium ei solerter injectorum, rubram ut sanguinem exhibere. Verum solo ictu virgæ aquas Nili coram Pharaone ejusque aula in sanguinem vertere ac corrumpere, ut Moyses fecit, minime artis opus esse potuit.

3° Æque facile poterant Magi mediantibus escis ranas nonnullas allicere, aut illas filis vix visibilibus attrahere. Verum sola extensione manus tantam ranarum copiam educere, ut totam Ægyptum infestarent, illasque per preces interimere, ut fecit Moyses, nulla humana arte effici potuit. Agnoverunt ipsi Magi Moysis vera miracula, seque ea per suas artes exæquare haud posse; hinc sciniphes haud producere, nullumque Moysis miraculum destruere valentes, de Moyse Pharaoni dixerunt: *Digitus Dei est hic*; hinc etiam Pharao, ut liberationem a ranis obtineret, se non ad Magos, sed ad Moysen vertit.

II. Moysis singula miracula, separatim considerata, neglectis eorum circumstantiis, modo quo facta, et fine ob quem facta sunt, forte alicui naturalia videri possent. Verum simul attenta, cum suis circumstantiis, modo et fine, nemini nisi ultro erranti naturalia videri possunt. Quomodo enim alicui naturale videri potest, ut tot tantaque mala, inter se minime connexa, spatio 4 aut 6

[1] Vide cl. Heumanni dissert. de Pseudothaumaturgis Pharaonis. Confer Guénée: Lettres de quelques Juifs, etc., à M. de Voltaire, t. 1, p. 274, Paris, 1817.

hebdomadum in regionem aliquam ruerint, et ut Israelitæ soli ab eis in terra Gessen exempti fuerint? Quomodo Moyses istas plagas præscire, prædicere, ope suæ virgæ producere, ad libitum extendere, et oratione tollere, naturaliter valuit? Miracula illa facta sunt ob finem Deo dignissimum, ut Moyses nempe, obtenta a Pharaone Judæorum libertate, illos in nationem constitueret, vero Deo justisque legibus submitteret; per hanc Judæorum ex Ægypto liberationem via ad Christianismum strata fuit. Ita divinum consilium a lapsu protoparentum enuntiatum, genus humanum redimendi, per formationem Judæorum in corpus nationis firmiter promotum, et tandem per adventum Messiæ completum fuit.

Hinc patet, quod si etiam singulæ plagæ Ægypti separatim sumptæ naturaliter possibiles fuissent, eas tamen a Deo supernaturaliter immissas fuisse.

1° Autem, quomodo probaret D. Morgan pisces Nili ob pestilentiam fluxu sanguinis laborasse? Quomodo pisces isti tantam copiam sanguinis ad omnes aquas Ægypti tingendas habere potuissent? Quomodo hac in ridicula hypothesi aquæ puteorum, etc., in sanguinem verti potuissent? Quomodo, si per injectam materiam omnes aquæ Ægypti in sanguinem versæ visæ fuissent, hæc materia non solummodo Nilo, sed et aliis fluviis, torrentibus, paludibus, puteis, etc., injici potuisset, Ægyptiorum nemine, nullo in loco, id animadvertente? Quomodo præcise attactu virgæ in sanguinem, aut ejus colorem, abiissent, et jussu Moysis pristinam formam induissent?

Pocockius, Maillet [1] aliique, equidem scribunt, Nili aquas quotannis mense Julio crescentes, et mense Octobri decrescentes, naturaliter rubedinem aliquam induere. Ast hæc Moysis miraculum minime concernunt, cum mutatio aquarum Nili mense circiter Februario contigerit ad nutum Moysis, atque ad ejus jussum cessaverit.

2° Quemadmodum mors piscium Nili naturaliter eveneri nequivit, ita tanta multitudo ranarum, quæ omnem regionem, omnia habitacula, et ipsa Pharaonis cubicula infestabant, ex Nilo ad solam extensionem virgæ Moysis naturaliter proficisci, et orante Moyse, naturaliter perire non valuit. Immo naturale haud fuit, ut ranæ quæ semper loca humida quærunt, penetralia domuum invaserint.

3° et 4° Plagæ sciniphum et muscarum pariter phænomena naturalia non fuisse, patet, quod ad determinatum tempus prædictæ,

[1] Pocock. Descript. Orientis, p. I. Maillet: Lettres sur l'Egypte, p. I.

innumerabili multitudine exortæ sunt, sine ullo adhibito medio, et ad orationem Moysis perierunt.

5° Pestis ista animalium pariter non est orta naturaliter, cum ad fixum tempus prædicta fuerit, et non, ut solet pestis naturalis, successive, et in unam animalium speciem grassata sit, sed eodem die in omne animalium genus serpserit, et quidem Israëlitarum pecoribus solis salvis persistentibus.

6° Ulcera ista a pulvere regionis naturaliter provenire nequiverunt, cum sparso camini pulvere repente producta sint, et in omnes, ad quos pulvis regionis profecto simul eodem tempore pervenire haud potuisset, grassata sint Israëlitis exceptis.

7° Grandinem, tonitrua et fulgura septimæ plagæ non fuisse naturalia patet, quod a Moyse adcurate fuerunt prædicta, insolito tempore, et maximo impetu eruperunt, ad extensionem manus Moysis cessarunt, et quod terra Gessen ab Israëlitis inhabitata ab eis immunis fuit.

8° Si etiam locustæ vento in Ægyptum delatæ fuissent, id tamen, spectatis circumstantiis, sine miraculo contingere non potuisset, tum quod Moyses illas prædixit, tum quod multitudine innumerabili advenerunt, et non dumtaxat omnem herbam devoraverunt, sed et in ædes eruperunt, cum naturaliter in campis manere debuissent, tum quod terram Gessen non infestarunt, tum quod Moyses oratione illas abegit.

9° Si etiam istæ tenebræ in densis nebulis constiterunt, miraculum tamen intervenisse ex eo constat, quod Israëlitæ, qui in eodem loco cum Ægyptiis versabantur, claram lucem viderent.

10° Opinio D. Morgan [1], Israëlitas conspiratione facta primogenitos Ægyptiorum occidisse, est absurda. Quomodo enim Israëlitæ omnes primogenitos hominum et pecorum in tota Ægypto, in omnibus familiis, in ipso palatio regis, una nocte interimere potuissent? Quomodo primogenitos ab aliis distinguere valuissent? Necem hanc miraculosam fuisse, et non effectum naturalem conspirationis aut pestis, liquet, quod fuit a Moyse prædicta, facta una nocte, illata præcise primogenitis, non aliis, Israëlitis relictis salvis.

126. *Obj.* Sed aiunt Deistæ 1°, juxta Exod. (7, 19 et 25) omnes aquæ Ægypti in sanguinem versæ fuerunt septem diebus. Quomodo ergo omnes Ægyptii præ inopia aquæ mortui non sunt? Unde Magi Pharaonis habuerunt istam aquam puram, quam Moyses versu 22 eos mutasse dicit?

Resp. Aquæ terræ Gessen in sanguinem mutatæ non fuerunt.

[1] Moral. Philos. V. III.

Dein Moyses ait (Exod. 7, 24), Ægyptios fodisse puteos prope Nilum; quare inde aquam puram habuerunt.

2° *Obj.* Dicunt, juxta Exod. (9, 3-6) per quintam plagam peste mortua sunt *omnia animantia* Ægyptiorum, equi nempe, asini, boves, etc.; versu 10 autem legitur, per sextam plagam facta *esse ulcera vesicarum turgentium in hominibus et jumentis*. Unde ista jumenta, cum versu 6 omnia peste periisse dicantur? Unde, addunt, illa jumenta, quæ versibus 19-25 per septimam plagam grandine perculsa esse leguntur? Unde venerunt illa *primogenita jumentorum* Ægyptiorum, quæ per decimam plagam (c. 12, 29) in tota Ægypto eadem nocte occisa esse dicuntur? Unde venit *equitatus*, quocum Pharao juxta Exod. (14, 9) Israëlitas persecutus est?

Resp. Exodi (9, 6) voces *omnia animantia* significant omnia animalia, quæ erant in agris, ut liquet ex versu 3. Hinc quæ in agris non erant a peste exempta fuerunt. Hinc patet *ulcera*, juxta versum 10, per sextam plagam exorta esse in iis jumentis, quæ a quinta plaga immunia fuerant. Hæc autem ulcera animalia cruciasse, non vero occidisse legitur. Hinc pariter patet, animalia fuisse, quæ per septimam plagam grandine percussa fuerunt. Per septimam vero plagam sola animalia, quæ in agris erant, interempta fuerunt. Per decimam plagam sola jumenta primogenita enecata fuerunt; quare Pharaoni equitatus fuit ad persequendos Judæos.

127. Deistis incredibile videtur Pharaonem, jam multas gravissimas plagas, Ægyptios omnes affligentes, expertum, Israëlitas tamen in Ægypto retinere voluisse.

Verum perpendant Deistæ, Hebræos homines et mulieres, numero 2,000,000 fuisse; proinde Pharaonem omnia passum fuisse, ne tanto mancipiorum numero cum sui imperii detrimento maximo privaretur. Cæterum Moyses diserte scribit, Deum stultam Pharaonis obstinationem Hebræos retinendi, positive permisisse, ut in hac cæca ejus obstinatione omnipotentia divina manifestaretur. Exinde præcise, quod Pharao duos servorum milliones liberos dimisit, concludant Deistæ, maxima miracula intervenire debuisse, quæ Pharaonem ad hoc sacrificium adegerunt.

§ XXIX. — De transitu maris Rubri.

128. Hebræis Ægypto egressis a dextris erant series montium, a sinistris Philisthæi et Amalecitæ, post tergum Ægyptii eos insequentes, et coram facie mare Rubrum. Israëlitæ Pharaonis exercitum cernentes, mortemque suam certam existimantes in Moysen insurrexerunt, eique dixerunt: « Forsitan non erant

» sepulchra in Ægypto, ideo tulisti nos ut moreremur in solitu- » dine (Exod. 14, 11)? » Deus vero populum Israëliticum multiplicibus miraculis ex Ægypto liberatum, præsenti periculo erepturus, Moysi præcepit: « Eleva virgam tuam, et extende manum tuam » super mare, et divide illud, ut gradiantur filii Israël in medio » mari per siccum (ibid. v. 16). » Immisit Deus castra Hebræorum inter et Ægyptiorum nubem extraordinariam, quæ Judæis lucem, Ægyptiis vero tenebras affundebat (ibid. v. 20), qua mediante Hebræi, non vero Ægyptii, videre poterant. Moyses cum ad mare Rubrum venisset, extensa manu illud divisit, ventusque vehemens et calidus, a Deo immissus, ac tota nocte perflans, mare exsiccavit (ibid. v. 21). Ad lucem luminosæ nubis: « Ingressi sunt filii » Israël, ait Moyses, per medium sicci maris: erat enim aqua » quasi murus a dextra eorum et læva (ibid. v. 22). » Ad primam auroram Ægyptii pariter Mare Rubrum ingressi sunt: sed cum Israëlitæ in oppositum littus pervenissent, Moyses manum suam super mare extendit, et aquæ in priorem locum dilapsæ, totum Pharaonis exercitum submerserunt, *nec unus superfuit ex illis* (ibid. 25-28).

Moyses ac Israëlitæ de tanto miraculo Deo gratias agentes, inter alia cecinerunt: « Cantemus Domino: gloriose enim magni- » ficatus est, equum et ascensorem dejecit in mare... In spiritu » furoris tui congregatæ sunt aquæ: stetit unda fluens, congre- » gatæ sunt abyssi in medio mari, etc. (Exod. 15). »

129. *Obj.* Naturalistæ ingens hoc miraculum de medio sublaturi, aiunt:

1° Israëlitas mare Rubrum transiisse ad extremitatem sinus Suesensis (du golfe de Suez), ab antiquis sinus Hieropolitani dicti. Fluxus ac refluxus maris, inquiunt, ibi est ingens, temporeque refluxus dimidia saltem leuca littoris sicca relinquitur. Moyses qui ista noscebat, tempore refluxus Israëlitas per siccum littus maris deduxit. Pharao aliquot horis postea idem iter imprudenter ingressus, tempore fluxus consternatus, ac quid ageret præ perturbatione ignarus, cum suo exercitu refluentibus undis submersus fuit.

2° Aiunt Fl. Josephum (Antiq. l. 2, c. 16) transitum Maris Rubri comparare cum transitu maris Pamphiliæ, ab Alexandri magni exercitu facto, eumque addere: « De his quisque, ut libuerit, » sentiat. »

3° Adjiciunt, antiquos Ægyptios, teste Artapano (apud Eus. Præp. Evang. l. 9, c. 27), tradidisse, Hebræos ita mare Rubrum trajecisse.

4° Inquiunt, si transitus maris Rubri miraculosus fuisset, populi vicini de illo, utpote celeberrimo, testimonia reliquissent, quod factum non est.

Ineptam hanc opinionem tuentur Soland, Collins, Edelmann, aliique Naturalistæ.

5° Thom. Morgan ait [1], stupidos Israëlitas per nebulam dumtaxat transiisse, existimantes, quod per aquas maris Rubri transirent.

Resp. 1° Israëlitas mare Rubrum ad extremitatem sinus Suesensis tempore refluxus transiisse falsissimum est. Naturalistas autem in hac sua hypothesi ignorantiæ arguemus: nam tempore refluxus, quod sex horis durat, aquæ *successive* a littore recedunt, et alveus maris suas aquas retinet. Aquæ per refluxum sex horarum spatio a littore remotæ, post quadrantem quietis, *successive* denuo ad littus revolvuntur. His accedit, quod paulo post recessum aquarum a littore in arena lutosa littoris nemo ambulare queat. Jam vero tempore successivi recessus aquarum a littore Israëlitæ, numero 2,000,000 hominum, littus trajicere non potuissent; et totus exercitus Pharaonis tempore fluxus aquarum submergi nequivisset, cum, aquis *successive* redeuntibus, illi, qui ad sinistram erant, præsertim equites, tempus se fluxui subtrahendi habuissent.

Hæc etiam hypothesis aperte falsa est: Moyses enim non ait Israëlitas recedentibus a littore aquis mare trajecisse, sed disertis verbis scribit, illos per alveum maris transiisse, aquis divisis, et utrinque ut muris elevatis: « Filii Israël, inquit (Exod. 14, 29), » perrexerunt per medium sicci maris, et aquæ eis erant quasi » pro muro a dextris et a sinistris. »

2° Comparatio Fl. Josephi de transitu maris Rubri cum transitu Macedonum per mare Pamphiliæ ad rem non est: Strabo enim scribit [2], Macedones umbilico tenus aquis immersos fuisse, et Arrianus refert [3], partem dumtaxat exercitus Alexandri magni, vento aquas a littore removente, mare Pamphiliæ trajecisse. Fl. Josephus pluribus sæculis post Moysen vixit, et non semel a Moysis historia recedit: miraculum tamen hujus transitus, quod Naturalistæ negant, admittit (Antiquitatum l. 2, c. 7).

3° Testimonium antiquorum Ægyptiorum, populi israëlitici juratorum hostium, suspectum et falsum est. Idem enim Artapanus scribit, sacerdotes Heliopolitanos, qui Ægyptiorum sapientissimi fuerunt, docuisse: « Moysen aquam virga tetigisse, ac, disceden-

[1] Moral Philosoph. V. II, p. 39. — [2] Geograph. lib. 14. — [3] De Expedit. Alex magni, l. 1.

» tibus illico fluctibus, copias sicco tramite deduxisse [1], » nulla de fluxu ac refluxu maris mentione facta.

4° Falsum pariter est, antiquos populos vicinos de miraculoso hoc transitu nihil testatum reliquisse; Achior enim, Ammonitarum dux, de illo ut Ammonitis notissimo verba fecit Holoferni (Judic. 5, 12). Diodorus Siculus scribit (lib. 3, c. 3), juxta traditionem Ichthyophagorum, littus occidentale maris Rubri incolentium, hoc mare refluxu violento divisum et apertum fuisse, ita ut ejus alveus siccus adpareret, postea vero fluxu impetuoso denuo conjunctum fuisse. Justinus refert juxta Trogum Pompeium (l. 36), Ægyptios Moysen insecutos, tempestatibus domum reverti coactos fuisse. Artapanus equidem ait (apud Euseb. loc. cit.), Sacerdotes Memphis de miraculoso hoc transitu non convenisse, sed scribit sacerdotes Heliopolis fassos esse, Moysen per miraculum sibi transitum per mare aperuisse.

5° Ex dictis sat liquet, quid de D. Morgan opinione sentiendum sit. Stulti profecto esse debuissent Israëlitæ, ut ignorassent utrum terra aut mari incederent. Dein quomodo exercitus Pharaonis, qui sane etiam per nebulas incessisset, in terra aquis suffocatus fuisset? Ridenda itaque potius, quam serio refutanda est hæc D. Morgan opinio.

§ XXX. — De Vitulo aureo.

130. Exodi 32 legitur Aaronem ex inauribus mulierum vitulum aureum conflari curasse, Moysen vero combusti contritique vituli pulverem, aquæ injectum, Israëlitis, qui illum adoraverant, potandum dedisse, ac ex his per Levitas occidisse juxta Vulgatam 23,000. D. de Voltaire vero, Collins, Tindal, Bolingbrock aliique deistæ aiunt:

Obj. 1° Pauperes mulieres hebræas tantum auri habere non potuisse ad hunc vitulum conflandum;

2° Incredibile esse, Judæos ad pedem montis Sinaï inter fulgura, fulmina, clangentemque tubam cœlestem constitutos, de formando idolo cogitasse;

3° Impossibile esse aurum potabile reddere;

4° Vix tribus mensibus hujusmodi vitulum opere fusorio componi posse, tantum abest, ut unico die, ut in Exodo insinuatur, confici potuerit;

5° Credi non posse quod 23,000 hominum se a Levitis cædi permiserint, et

6° Tantam cædem esse barbaram.

[1] Apud Euseb. loc. cit., c. 27.

Resp. 1° Si inter duos Hebræorum milliones, spoliis Ægyptiorum onustorum, tantum 150,000 feminarum fuissent, singulæque unam dumtaxat auri drachmam (octavam partem unciæ) dedissent, 15,000 drachmarum auri idolo haud magno conficiendo profecto suffecissent.

2° Moyses nullibi dicit terrorem ad pedem montis Sinaï per plures hebdomades durasse. Terribile hoc spectaculum dudum cessaverat. Sed cum Moyses, cæteroquin a monte redire solitus, mense integro absens esset, Israëlitis, quasi derelictis et ad idololatriam tum late dominantem propensissimis, sat causæ videbatur, sibi idolum, cujusmodi apud Ægyptios viderant, conficiendi, ut ipsis tamquam dux in deserto esset.

3° Aurum per sal tartari sulphuri mixtum dissolvi et potabile reddi, pluribus experientiis probavit cl. chymicus Stahl. Celeber Scnac pariter aurum potabile reddidit. Alii chymici aurum potabile reddiderunt ope natri (*natron*), quod prope Nilum in magna copia reperitur. Moyses Israëlitarum idololatriam magis punire non poterat, quam ipsis hoc aurum dissolutum in potum dando, cum hujusmodi aurum gustum amarissimum habeat[1]. Cæterum Moyses aurum ita dissolvere didicerat in Ægypto, ubi Diodorus Siculus, Agatharchides aliique testantur, artem dissolvendi, purificandique metalla longo tempore ante Moysen cognitam fuisse.

4° Idolum istud parvum fuit, cum Israëlitæ sibi illud in deserto præferri vellent. Ars hodierna ipsum tribus diebus, ad summum, confecisset. Falsum est in Exodo innui illud unico die conflatum fuisse. Quanto tempore conflatum sit ignoratur.

5° Minime id incredibile est; nam Judæi inter solemnitatem choreas adhuc ducentes, videntes justam indignationem Moysis, tabulas legis frangentis, remorsibus conscientiæ pungebantur, consternatique pavebant; quare mirum non est, istos Judæos, se a numerosissima tribu Levi, et Moysi ex illa oriundo addictissima, cædi permisisse. Textus autem Hebræus, LXX Interpretes, Chaldæi, Syri, Arabes, Versio Italica et S. Hieronymus habent, occisa fuisse 3,000 loco 23,000, ut in Vulgata legitur.

6° Hæc cædes minime barbara est, cum Moyses illam ediderit jussu Dei ad Judæos ab idololatria absterrendos.

§ XXXI. — De Manna.

131. Israëlitis in deserto Sinaï fame laborantibus, hacque de causa murmurantibus, Deus manna miraculosum elargiri dignatus

[1] Vide Nouveau cours de chimie.

est per 40 annos (Exod. 16). Moyses ait, « Manna seu Man fuisse » quasi semen coriandri album, gustumque ejus quasi similæ cum » melle (ibid. 31). »

Obj. Deistæ aiunt hoc manna miraculosum minime fuisse, eo quod adhuc modo manna decidit in deserto Sinaï, in aliis Palæstinæ regionibus, in Persia, Arabia, etc. Ipsum speciem mellis fuisse, inquiunt, quod vim suam purgativam in stomachis ei adsuetis perdere potuit.

Resp. Licet manna aliquod in deserto Sinaï, etc. adhuc decidat, illud tamen Israëlitarum miraculosum fuisse certum est; nam manna ordinarium nonnisi certis anni temporibus decidit, dum illud Hebræorum quotidie, die sabbathi excepto, plueret, quod phænomenon per 40 annos duravit, usque dum Israëlitæ regione Chanaan potiti essent. Manna ordinarium exigua labitur quantitate, diu adservari potest, potiusque remedium quam cibus est; illud vero Judæorum tam abundanter depluebat, ut 2,000,000 hominum nutriendis sufficeret, ad solis radios, et tempore 24 horarum corrumpebatur, excepto die sabbathi : quæ circumstantiæ probant, illud minime naturale fuisse.

Sapientiæ 16, 20 dicitur, hoc manna « omne delectamentum » in se habuisse, et omnis saporis suavitatem. » At ex sequentibus colligitur, sensum esse, quod manna cujusvis gustus recipiendi ope præparationis capax fuerit. Confer num. 11, 1-8.

§ XXXII. — De Serpente Æneo.

132. Numerorum 21 legitur Deum, Israëlitarum murmura punitûrum, iis immisisse *serpentes ignitos*, juxta textum hebræum, *urentes*, seu quorum morsus ut ignis urebant; Moysen vero erexisse serpentem æneum, ad cujus adspectum a serpentibus læsi sanabantur.

Obj. Deistæ aiunt 1° sanationem istam fuisse effectum fervidæ ægrotorum imaginationis; 3° spem ad adspectum serpentis ærei recuperandæ sanitatis fuisse cultum superstitiosum ac idololatricum; 3° Ezechiam regem id ipsum judicasse, dum 800 annis postea hunc serpentem adhuc existentem cum aliis rebus idololatricis destrui jussit; 4° cultum hujus serpentis inter catholicos perseverare.

Resp. In Africa adhuc modo reperiuntur serpentes, quorum morsus, præsertim calidis anni tempestatibus, sunt maxime venenosi, et tam parum possibile est, eos quacumque imaginationis vi sanare, ut immo nullum noscatur remedium, quo læsis medela aut solatium afferatur. Quomodo ergo Israëlitæ sola imagi-

natione de venenosis serpentium morsibus, a Deo in punitionem positive immissorum, sanari potuissent?

2° Adspectum hujus serpentis cum fiducia recuperandæ sanitatis cultum fuisse, a veritate alienissimum est; Israëlitæ a Moyse edocti fuerant, istum serpentem vim sanandi non habere, sed Deum ad illius adspectum sanitatem reddere.

3° Sub Ezechia rege autem Judæi serpentem istum ut idolum habebant; quare Ezechias merito illum destrui jussit.

4° Christus (Joan. 3, 14) dixerat : « Sicut Moyses exaltavit ser- » pentem in deserto : ita exaltari oportet filium hominis, ut omnis » qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam. » Hinc serpens æneus symbolum fuit Christi crucifixi. Quare quando medio ævo Ecclesiæ mysteria passionis repræsentabantur, exponebatur serpens æneus ob allusionem ad dicta verba Christi. Quod profecto non est cultum aliquem isti serpenti exhibere. Aliquis serpens æneus adservatus fuit in ecclesia mediolanensi in monumentum pristini usus, non vero in objectum cultus, prout perperam existimavit cl. Prideaux (Hist. des Juifs, t. 1, l. 1).

Absolutis quæstionibus, quæ hoc nostro ævo nobis tractandæ visæ sunt, ad cæteros libros sacros veteris Fœderis transimus.

SECTIO II.

DE LIBRO JOSUE.

§ XXXIII. — Lingua et auctor libri Josue.

133. Liber Josue scriptus fuit idiomate hebraïco, a chaldaïcis et recentioribus verbis exempto.

134. « Docti non conveniunt, » ait cum aliis cl. Lamy, « de » auctore libri Josue. Nonnulli credunt, ipsum nonnisi post » regnum Salomonis fuisse exaratum [1]. »

Alii librum hunc ipsi Josuæ adscribunt; sed admittunt, nonnulla illi ab alio hagiographo addita esse, ut mortem Josuæ, etc. In probationes adlegant :

1° Puritatem linguæ hebraïcæ, a verbis exoticis immunis, qua liber scriptus fuit.

2° Quod c. 24, 26 dicatur Josuam, quæ ibi narrantur, libro legis mosaïcæ, adjecisse; ut adeo liber Josue sit continuatio Deuteronomii. Verum loco isto non de libro Josue, sed de sola restauratione fœderis sermo est.

[1] Lamy : Apparat de la Bible, p. 383, Paris. 1697.

3° Quod c. 24, 29-30, ubi mors et sepultura Josuæ narrantur, stylus a præcedente diversus sit; quod et observatur in relatione mortis et sepulturæ Moysis (Deut. 34); quod Josue ibi vocetur *servus Dei*, ut Moyses (Deut. 34, 5); quod proinde, ut hæc ab alio auctore adjecta sunt, præcedentia sint *Josuæ*, ut narratio mortis, etc. Moysis est alterius auctoris, alia vero ipsius Moysis.

4° Quod liber ubique legem Moysis spiret, quod scribendi genus nemini magis quam Josuæ, individuo Moysis ministro, convenit.

135. Alii autem contendunt, librum Josue quoad ordinem, quem habet, ætate Josuæ esse recentiorem, sed documenta, ex quibus confectus est, esse rebus gestis coæva; librum autem Josue inscriptum esse, eo quod gesta hujus ducis refert. Et

1° Quidem aiunt, auctorem adhibere phrases, quæ indicent, magnum intervallum fuisse inter rerum eventus, et relationem, quam de illis tradit. Sic (c. 4, 9) narrat, Josuam ad monumentum de transitu Jordanis relinquendum duodecim lapides in alveo Jordanis poni jussisse, atque addit, lapides istos ibi adhuc suo tempore fuisse : « Et sunt ibi, ait, *usque in præsentem diem.* »

C. 5, 9 refert, locum, in quo Israëlitæ circumcisi fuerant, vocatum fuisse *Galgala*, hoc est *Revolutionem :* « Vocatumque est, » inquit, nomen loci illius Galgala *usque in præsentem diem.* » Eadem phrasis occurrit c. 6, 25; c. 7, 26; c. 8, 29; c. 9, 27; c. 13, 13; c. 15, 63; c. 16, 10.

2° C. 10, 13 confirmatur clades, Chanaanitis Australibus illata, testimonio ex libro Justorum: *Nonne hoc scriptum* est, ibi dicitur, *in libro Justorum?* Hanc vero cladem, Josuæ ætate notissimam, Josue profecto tali testimonio non confirmasset, bene vero scriptor recentior.

3° Auctor, relata longa die, quæ tempore prælii adversus Chanaanitas obtinuerat (c. 10, 14), ait: *Non fuit antea, nec postea tam longa dies.* Quæ loquendi ratio majus tempus effluxisse denotat usque dum liber sit confectus, quam est illud, quod inter longam istam diem et ultima Josuæ tempora elapsum est: comparatio enim plurium sæculorum, quæ diem illam præcesserant cum aliquot annis post ipsam elapsis, ad portentum hoc confirmandum parum ad rem foret.

4° C. 9, 27 legitur, Josuam constituisse Gabaonitas « in minis» terio cuncti populi, et altaris Domini... usque in præsens tem» pus, in loco quem Dominus elegisset. » Verba autem : *Locus quem Dominus elegit*, et *Domus Domini*, quæ sunt versu 23, usitata non fuerunt, nisi post constructionem templi hierosolymitani.

3° Ea quæ leguntur (c. 15, 13-20), et expugnatio civitatis Lesem per filios Dan, quæ cap. 19, 47 refertur, nonnisi post Josuæ mortem contigisse, constat ex lib. Reg. Mors Josuæ ab ipso scripta non fuit.

136. Prioris sententiæ defensores respondent argumento :

1° Josuam ipsum hujusmodi phrasem adhibere potuisse, quemadmodum eam adhibuit Matthæus (27, 8; 28, 15).

2° Auctores contemporaneos adhuc adlegare acta publica et authentica sui temporis, præsertim ad res extraordinarias confirmandas, librum Justorum, seu Canticorum, videri fuisse canticum ad dictum portentum et victoriam celebranda, verba cap. 10, 12 ad solem et lunam poetica esse; II Reg. 1, 18 adhuc occurrere librum Justorum, occasione cantici de morte Saülis et Jonathæ, in hisce duobus dumtaxat locis fieri mentionem de libro Justorum, et utrobique agi de cantico.

3° Aiunt, Josuam ipsum hæc aliquibus annis post eventum scribere potuisse, aut alium auctorem hæc adjicere;

4° Verba : *Domus Dei*, et *locus quem Dominus elegit* designare tabernaculum, aut arcam Domini.

5° Dicunt, hæc ab alio hagiographo postea esse addita, cum a Josue mortuo scribi nequiverint.

§ XXXIV. — Liber Josue saltem ex documentis coævis constat.

137. Verum si hic liber ab ipso Josue in præsentem statum non est redactus, ex documentis tamen gestis coævis constat; nam

1° Cap. 18 legitur, Josuam geographicam descriptionem regionis Chanaan curasse, et c. 24, 25 refertur, ipsum restaurationem fœderis scripsisse. Quidni et reliqua, tum temporis scripto mandata non fuissent?

2° Auctor, si non est Josue, sine documentis coævis et authenticis referre non potuisset, minutas descriptiones limitum cujusque tribus, nec sermones Calebi (c. 14, 6-12), nec verba Phinees (c. 22, 16-20), nec verba Josuæ ipsius (c. 23 et c. 24), nec scripsisset (c. 6, 25) « Rahab usque ad hodiernam diem habitare inter » Israëlitas, » tacito ejus conjugio cum Salmone, Naassonis filio, nisi illa in documentis ita reperisset.

3° Cum Moyses res gestas populi electi, promissionesque Patriarchis factas, scripto consignavit, nullum dubium, quin ille, qui ei in ducem Israëlitarum successit, ejus exemplum secutus, res gravissimas, ut adimpletionem harum promissionum, per occupationem Chanaan factam, illico vel ipse scripto exceperit, vel saltem conscribi curarit, eo magis, quod limites, cuivis tribui

adsignati, documentum scriptum exigerent, ne postea lites nascerentur.

Cum vero omnia in hoc libro legem Mosaïcam spirent, saltem hæc documenta ipsius Josuæ fuerunt, utpote qui Moysis individuus comes ac minister in ejus spiritum successit.

§ XXXV. — Ætas libri Josue.

158. Si liber iste ab ipso Josue confectus non fuit, saltem ante septimum annum regni Davidis compositus fuit. Patet hoc

1° Quod (c. 15,63) narratur, Jebusæos non potuisse Jerusalem expelli a tribu Juda, eosque in hac urbe cum Judæis habitasse, nulla mentione facta de expugnatione arcis Sion ibi septimo anno regni Davidis facta (II Reg. 5).

Nomina montium Juda et Israël (c. 11, 16,21) recentiorem ætatem non arguunt, cum hæc nominum oppositio diu ante Davidem obtinuerit, atque orta sit ex prærogativa primogenituræ Judæ, illi (Gen. 49, 3-10) a patre Jacobo impertita.

2° Phrasis : *Usque in hanc diem*, quæ frequentissime in hoc libro occurrit, clare evincit, librum pluribus post Josuam sæculis non fuisse exaratum; plura enim haud ita dudum extantia, dicuntur extitisse, usque ad tempus, quo eorum historia scripta fuit (conf. n. 155).

3° Liber Judicum scriptus fuit ante septimum annum regni Davidis (n. 154) et librum Josue jam scriptum ponit; nam nonnulla in eo e libro Josue ad verbum repetuntur (ut Jud. 2,6-9 ex Jos. 24,28-31; ac Jud. 1,29 ex Jos. 16, 10), atque liber Judicum incipit (c. 1, 1, etc.) ab obitu Josuæ, quocum Liber Josue desinit. Si liber Josue tum non extitisset, auctor libri Judicum exorsus fuisset ab occupatione et partitione regionis Chanaan, quæ ejus scopo conveniebant.

§ XXXVI. — Fides libro Josue debita.

159. Auctor vel juxta ea quæ ipse certo sciebat, vel juxta documenta coæva omnia religiose retulit : liquet hoc : 1° ex sermonibus Calebi, Phinees et Josuæ, ad verbum relatis vel descriptis (n. 157); 2° Ex retentione eorumdem verborum, ut c. 6, 25, quod habitaret *Rahab inter Israëlitas usque in hanc diem* (n. 157); 3° Tribus non recensentur ordine geographico, sed illo, quo partem Chanaan sorte adeptæ erant, et in documentis relatæ erant; 4° Josue ante obitum honorifice non compellatur, quod argumento est, saltem illa documenta coæva a Josua esse scripta; 5° Omnia, quæ in hoc libro narrantur, antiquo illi ævo accurate conveniunt;

6° Judæi hunc librum ut sacrum receperunt ea ætate, qua auctoris fidem examinare valebant; et 7° Multa in hoc libro narrata, ab aliis Scriptoribus sacris eodem modo referuntur (conf. n. 54-56 et 417-422).

§ XXXVII. — Argumentum et scopus libri Josue.

140. Auctor libri Josue narrat, quæ post Moysis obitum usque ad Josuæ mortem inter Hebræos gesta sunt. Liber generaliter in tres partes dispesci potest: prima continet a cap. 1-11 historiam occupationis regionis Chanaan; secunda complectitur a c. 12-22 descriptionem Chanaan, divisionemque ejus inter tribus factam; tertia comprehendit a c. 23-24 restaurationem fœderis, mortemque Josuæ anno 110 ætatis defuncti. Continetur porro istis 24 capitibus spatium 17 annorum.

In particulari vero exponuntur transitus Jordanis (c. 3), circumcisio Israëlitarum, qui in Arabia Petræa circumcisi non fuerant (c. 5), celebratio primi Paschatis in regione Chanaan in Galgalis (ib.), et expugnatio Jerichuntis. Sex diebus Israëlitæ semel per diem civitatem circumierant, et die septimo sacerdotibus buccina canentibus, muri ejus corruerunt. Josue Jerichuntem anathemati subjecit, vitam nemini concessit nisi Rahab, quæ exploratores hospitio exceperat, ejusque familiæ *, et maledixit reædificatori urbis (c. 6. Conf. III Reg. 16,34). Israëlitis ad civitatem Haï cladem passis, sorte deprehensum est Achanis furtum de anathemate Jerichuntis; eo lapidato, capta et combusta est civitas Haï, incolæ interfecti, et rex ejus suspensus fuit (c. 7-c. 8).

Gabaonitæ, cum per dolum fœdus ab Israëlitis impetrassent, perpetuo famulitio subjecti fuerunt, c. 9. Quinque reges Chanaan Australis, quos inter rex Jebus, seu Hierosolymæ, ob hoc fœdus sibi veriti, urbem Gabaon obsederunt. Josue Gabaonitis sociis suppetias tulit, et memorabili prælio, cujus tempore sol et luna cursum suum stitisse leguntur, hos quinque reges devicit, e speluncis extractos suspendit, atque omnem fere Chanaan Australem sibi subjecit (c. 10).

Reges Chanaanitarum Borealium tum metuentes, ne a Josua

* Textus hebræus mulierem Rahab vocat Zonah, quam vocem S. Hieronymus pluresque alii per meretricem reddiderunt. Alii vero contendunt vocem Zonah significare copam, hospitam. Aiunt insuper, exploratores Josuæ apud publicam meretricem hospitaturos non fuisse, cum hujusmodi mulieri consilia sua tuto concredere haud potuissent, et Salmonem, principem de tribu Juda, meretricem, et quidem paganam, in conjugem ducturum non fuisse, cum tamen istam Rahab, juxta Matth. 1, 5, duxit. Vide Calmet : Dict. Bibl. art. Rahab, et Guénée : Lettres de quelques Juifs, etc. t. 1, p. 145, Paris, 1817.

successive debellarentur, se unierunt Jabin regi Azor, et obviam processerunt Josuæ prope Merom. Sed Josue eos ingenti clade prostravit, et totam ferme Chanaan Aquilonarem sibi submisit (c. 11).

Circa annum septimum post ingressum in Chanaan, regio isthæc geographice descripta fuit, et sorte inter tribus divisa, urbes asyli fuerunt constitutæ (c. 20), et Levitis traditæ 48 civitates (c. 21). Tandem restauratum fuit fœdus in Sichem, et Josue mortuus, ac sepultus fuit in Thamnathsare.

141. Ex hisce liquet scopum auctoris in hoc libro fuisse, edocere lectores, quomodo promissiones Patriarchis factæ opere completæ fuerint.

DIFFICULTATES LIBRI JOSUE.

§ XXXVIII. — Transitus Jordanis. Collapsio murorum Jerichuntis, et pluvia lapidum.

142. Inter difficultates, quas Deistæ carpunt, venit

1° *Transitus Jordanis.* Aquæ superiores hujus fluvii divisi ex una parte versus Sarthan instar montis conglomeratæ fuerunt, et aquæ inferiores ex altera parte in mare Mortuum dilapsæ sunt, donec sacerdotes arcam ferentes, populusque hebræus per alveum ejus transiissent (c. 3).

Hoc per miraculum contigisse in dubium revocari non potest, ipsiusque prædictio a Josua facta id satis evincit. Monumentum vero, in hujus miraculi memoriam in castris Hebræorum erectum, id sequentibus ætatibus testatum fecit. Fuit autem hoc miraculum Deo dignum, et fini gravissimo subordinatum, ad conservationem nempe veræ religionis, atque ad Israëlitarum, juniorum præsertim, fidem in unum Deum, creatorem universi, rectorem providentissimum omnium, ac protectorem peculiarem gentis judææ, confirmandam.

143. 2° *Collapsio mœniorum Jerichuntis* eo temporis momento, quo Hebræi hanc urbem circumibant, ac vociferabantur (c. 6).

Et hoc miraculum fuit, Deo dignum, et ad præfatum gravissimum finem cum priori collimans. Potuerunt autem illa mœnia illico corruere per terræ motum, illo instanti divina dispositione exortum. Miraculosa fuit illius præscientia Josuæ, utpote quæ omnem cognitionem humanam superat.

144. 3° *Pluvia lapidum in Chananæos* (c. 10, 11). Verum in posteriori parte hujus versûs undecimi legitur, hosce lapides fuisse *lapides grandinis :* « Mortui sunt, ibi dicitur, multo plures » lapidibus grandinis, quam quos gladio percusserant filii Israël. »

Auctor Ecclesiastici 46, 6, LXX Interpretes, Versio Arabica, et Fl. Josephus Antiq. (l. 5, c. 1), pariter referunt istam pluviam fuisse ingentis grandinis. Miraculosa tamen fuit, cum plurimos Chananæos occiderit, Judæos vero non læserit.

§ XXXIX. — Statio Solis sub Josua.

145. Jos. 10, 12-14, legitur, Josuam tempore prælii prope Gabaon dixisse : « Sol contra Gabaon ne movearis, et Luna contra » vallem Aïalon. Steteruntque sol et luna, donec ulcisceretur se » gens de inimicis suis. Nonne scriptum est hoc in libro Justorum? » Stetit itaque sol in medio cœli, et non festinavit occumbere » spatio unius diei. Non fuit antea nec postea tam longa dies, obe» diente Domino voci hominis. »

146. Prima sententia. Omnes veteres interpretes, omnesque antiqui Patres, juxta suæ philosophiæ placita existimantes, terram esse centrum systematis planetarii, solemque juxta illam girare, Josuæ textum per realem stationem solis et lunæ explicarunt, ut Justinus (Dial. cum Tryphone), Tertullianus (lib. de jejuniis c. 10), Hieronymus (lib. 2 contra Jovinian.), Chrysostomus (Hom. 27 in Ep. ad Hebr.), Augustinus (de Civit. Dei l. 2, c. 8), Theodoretus (Quæst. 14 in Jos.), etc.

Verum cum diu constet, solem esse centrum systematis planetarii, terramque circa illum volvi, præfata textus Josuæ explicatio cum systemate Ptolomæi dudum disparuit.

147. Secunda sententia. Communis itaque facta est sententia, Josuam locutum esse de apparenti solis, et de reali terræ ac lunæ statione, eo quod sol nobis videtur loco moveri, licet realiter moveatur tellus quemadmodum in navi existenti videntur littora, etc., recedere, quamvis reapse moveatur navis :

Deserimus portus, sylvæque urbesque recedunt.

Atque ita Astronomi in suis Ephemeridibus, et nos in sermone quotidiano dicimus : *Sol oritur, occidit, etc.*, licet persuasum nobis est, solem loco non moveri, bene vero tellurem. At magnæ huic explicationi opponuntur difficultates tum a Deistis, tum ab interpretibus alias sententias sequentibus.

Obj. 1° Aiunt, juxta theoriam D. Newton corpora cœlestia in systemate planetario motu suo adeo sibi colligata sunt, ut unum solum ad quietem adigi non possit, quin cætera omnia id persentiant, totumque systema planetarium destruatur.

2° Si tellus, quæ quovis minuto 400 leucas conficit, rapidum

suum cursum subito stitisset, omnia ædificia telluris concuti, ac destrui debuissent.

3° Cum sol esset prope Gabaon et luna prope vallem Aialon, erant ambo sub eodem meridiano. Luna proinde erat invisibilis ob lucem solis. Ad quid igitur jussisset Josue lunam cursum suum sistere, cum illa ipsi ad nihil inserviret?

4° Si luna tamdiu in eodem loco stitisset, tantum fluxum maris produxisset, ut omnia aquis submersa fuissent.

5° Si dies duplicatus fuisset, incolæ calidæ Palæstinæ calore fere perire debuissent, militesque Josuæ præliando viribus defecissent.

6° Si terræ cursus inhibitus, diesque duplicatus fuisset, id in toto orbe notum fuisset, scriptoresque antiqui de hoc phænomeno tam extraordinario locuti fuissent, quod factum non est.

7° Si tantum miraculum contigisset, Josue gloria miraculorum superasset Moysen, quod contradiceret Deut. 34, 10.

8° Si textus libri Josue litteraliter sumendus esset, sequeretur falsam esse experientiam, qua certo constat, in regionibus polaribus dies multo longiores esse, quam fuisset illa Josuæ.

148. Responderi vero potest, ad primam, secundam et quartam, miraculum magnum Deo plus non constare quam parvum, illum, qui systema planetarium creavit, planetis suum motum, et lunæ attractionem aquarum maris indidit, facile inhibere potuisse cursum unius planetæ, quin alii inde paterentur, et quidem eo modo ut tellus non concuteretur, atque præcavere illum magnum fluxum maris.

Ad tertiam et quintam luna cursum suum sistere debuit, eo ipso quod tellus suum cursum sistebat. Difficile Deo haud fuit calorem solis moderare. Omnes vero milites Josuæ sine intermissione pugnasse, nullibi legitur.

Ad sextam antiqui scriptores profani, quorum opera aut fragmenta extant, sunt Josua multis sæculis posteriores (Conf. n. 99), ut ita hoc factum aut ignoraverint, aut ipsum falsum existimantes referre noluerint. Ex Libris sacris Judæorum illud non deprompserunt, eo quod illis, ut pagani, non credebant. In Annalibus Sinensibus dicitur, solem sub Yao, septimo Sinensium imperatore, decem diebus continuis supra horizontem mansisse, quæ exaggeratio facile ex statione solis sub Josua oriri potuit [1].

Ad septimam sensus Deut. 34, 10 est, neminem usque ad illud tempus tam familiariter cum Deo conversatum fuisse quam

[1] Vide Martinum Martinium, hist. Sinens., l. 1.

Moysen : « Non surrexit ultra, ibi dicitur, propheta in Israel » sicut Moyses, quem nosset Dominus facie ad faciem; » proinde ibi de miraculis quæstio non est.

Ad octavam auctor libri Josue loquitur de Palæstina, in qua scribebat, non vero de aliis regionibus.

149. Tertia sententia, quam sequitur cl. Bergier [1], aliquantulum appropinquat primæ explicationi Patrum (n. 146), statuitque, Deum per miraculum prolongasse crepusculum solis, ut ita radii solares lineam curvam descripsissent, et 12 horis horizontem illustrassent. Hac in sententia motus ordinarius planetis servatur, et difficultates n. 147, 1°,2°, 4° et 5° recensitæ, disparent. Difficultates septima et octava per superius datam explicationem tolluntur, difficultates vero tertia et sexta manent; nisi dicatur ad tertiam difficultatem, Josuam poëtice, aut emphatice, locutum fuisse, et ad sextam idem respondeatur ac in priori sententia.

150. Quarta. Tandem plures recentiores, quos inter cl. Jahn et de Brentanno [2], contendunt, textum Josue (10, 12-14) poëticum esse, eumque significare, Josuam emphatice exoptasse, ut dies ad internecionem hostium prolongaretur, ipsumque tantam hostium stragem edidisse, ac si dies duplicatus fuisset. Ratio eorum est, quod versus 12-14 ex libro Justorum seu Carminum, qui adlegatur, desumpti, aut versus 12, et dimidius versus 13 usque ad : *In libro Justorum*, ex cantico victoriæ Josuæ, et reliqua versuum 13 et 14 ex dicto libro Justorum deprompta esse videntur. Librum autem Justorum poeticum fuisse censent, tum ob textum adlegatum, tum ob II Reg. 1, 18, ubi adhuc citatur liber Justorum, et ubi adhuc de cantico seu de poësi quæstio est (conf. n. 136)

Provocant dein 1° ad Jud. 5, 20, ubi stellæ poetice dicuntur *pugnasse adversus Sisaram* : « De cœlo dimicatum est contra eos, » ibi dicitur; stellæ manentes in ordine et cursu suo adversus » Sisaram pugnaverunt; »

2° Ad Isaiæ 30, 26 ubi legitur : « Erit lux lunæ sicut lux solis, » et lux solis erit septempliciter sicut lux septem dierum, in die » qua alligaverit Dominus vulnus populi sui. »

Hæc sententia omnes allatas difficultates præscindit. Verum cum non constet, textum c. 10, 12—14 ex libro Justorum seu Carminum, aut partim ex illo, et partim ex cantico triumphali desumptum esse, dicendum est hac in hypothesi, illum vel ex his fontibus descendere, vel ipsum ab auctore libri poetice esse

[1] Dict. de théol. art. Soleil. — [2] Jahn : introduct. in L. S. V. F. Viennæ, 1804. Brentanno Jos. 10. 12-14 Franc. 1801.

scriptum. Cum vero Ecclesiastici 46, 5 de die Josue dicatur : « Impeditus est sol, et una dies facta est quasi duo ; » atque Habacuc 3, 11 : « Sol et luna steterunt in habitaculo suo, » pariter in hac hypothesi dicendum est, hæc duo loca esse poetica.

« Maimonides et Hebræi, quos citat Masius, ait Grotius,... » agnoscunt.... phrasin poeticam, quasi sol expectasset donec » occisio hostium peracta foret [1]. »

Verum hæc ultima sententia incerto fundamento nititur; litterali et obvio Scripturæ sacræ sensui est contraria, et miraculum prorsus tollit, quod a Judæis, Patribus, et Christianis semper admissum fuit.

NB. Menda nonnulla minoris momenti in textum hebræum libri Josue hinc inde irrepsisse, minime mirabitur quicumque illius antiquitatem, omniumque apographorum sortem perpenderit. Locus c. 4, 9 cl. Jahn mendo vel interpolatione laborare videtur.

DE LIBRO JUDICUM HEBR. SOPHETIM.

§ XL.—Lingua et auctor libri Judicum.

151. Liber *Judicum* exaratus fuit lingua hebraica.

152. Quis vero illius auctor sit haud constat : alii eum sacerdoti Phinees, alii Ezechiæ, alii Esdræ, et alii cum Thalmudistis illum attribuerunt Samueli, cujus monita spirat. Ipsum vero non esse ab auctore libri Josue confectum, ex ejus diversa narrandi ratione, et ex diversa elocutione patet.

§ XLI. — Liber Judicum ex antiquissimis documentis depromptus est.

153. Hoc palam fit 1° ex historia Samsonis duobus documentis constante, quæ (c. 15, 20 et c. 16, 31) ambo terminantur iisdem verbis : « Judicavitque Israel viginti annis ; »

2° Ex cantico Debboræ, quod in testimonium victoriæ Barac, c. 5. affertur,

3° Ex verbis parabolæ Joatham, c. 9;

4° Quod nonnulla ex libro Josue deprompta sunt, ut c. 2, 6-9, *coll. cum Jos.* 24, 28 31., et *Jud.* 1, 29. *Coll. cum Jos.* 16, 10;

5° Diversitas styli diversa documenta arguit

6° Produnt se varia documentorum fragmenta c. 3 de Sangar, c. 10 de Thola et Jair, c. 12 de Abesan, Ahialon et Abdon, quorum soli anni regiminis recensentur, nulla mentione facta de eorum rebus gestis, utpote, quæ in illis fragmentis inventa non fuerant.

[1] Grotius : Annot. in Jos.

7° Diversa documenta, et historiæ a præcedentibus prorsus separatæ occurrunt c. 17 et 18 atque c. 19, 20 et 21.

§ XLII.— Ætas libri Judicum.

154. Ætas primæ potiorisque partis libri Judicum referenda est ad tempus, quod septimum annum regni Davidis præcedit; nam : 1° (c. 1, 21) dicitur Jebusæos habitasse adhuc illo tempore Hierosolymis, nulla mentione facta de expugnatione arcis Sion, quæ locum habuit anno septimo regni Davidis, qui Jebusæos tum inde expulit (II Reg. 5); 2° Desideratur in hoc libro historia Samuelis, immo et Heli. Quod probat auctorem libri ævo Heli aut anteriorem, aut coævum fuisse, qui historiam hanc aut ut nondum existentem, aut ut notam et recentem omisit. Oportet proinde hunc librum scriptum fuisse saltem primis annis regni Saulis, forte ab ipso Samuele.

§ XLIII. — Fides libro Judicum debita.

155. Auctor librum suum summa cum religione e documentis antiquis composuit; 1° enim verba illorum frequenter retinuit, ut styli diversitas innuit, et ipsam duplicem terminationem documentorum historiæ Samsonis (c. 15, 20 et c. 16, 31) (n. 153).

2° Omnia præ se ferunt veritatis indicia ; nam auctor narrat, Hebræos, antea pauperes, in fertili regione Chanaan molles factos esse, tædio bellorum intestinorum captos contentosque, quod Chananæos tributarios reddidissent, hisce idololatris pepercisse, et ob commercium cum illis lapsos esse in idololatriam, quæ voluptates ac mollitiem in cultum religiosum verterat : quare effeminati Judæi suis hostibus succubuerunt, atque a Chananæis et aliis gentibus in servitutem sæpius redacti fuerunt, e qua per viros extraordinarios, a Deo missos, populum ad arma concitantes, liberati fuerunt. Viri hi, ut Aod, Jephte, Samson, et Gedeon equidem ut illustres exhibentur, at eorum nævi minime tacentur.

3° Omnia, quæ in hoc libro narrantur antiquo illi ævo apprime conveniunt, quæque pro illorum temporum conditione duriora gesta sunt, minime excusantur.

4° Multa in hoc libro relata in aliis Libris sacris eodem modo recensentur. Tandem.

5° Hebræi hunc librum ut sacrum receperunt, quando illius documenta adhuc extabant, et quando veracitatem auctoris examinare poterant (Conf. n. 54—56 et 417—422).

§ XLIV. — Argumentum et scopus libri Judicum.

156. *Judices*, quorum nomen fert hic liber, erant Gubernatores supremi Judæorum, qui eos a morte Josuæ, usque ad Saulem primum illorum regem spatio quatuor circiter sæculorum gubernarunt. Hi Judices, a fastu regum alieni, militiæ præpositi, bella indicebant et componebant, atque Hebræos juxta legem Moysis regebant.

Constat hic liber tribus partibus, quarum prima complectitur 16 prima capita; secunda continet cap. 17 et 18, et tertia comprehendit cap. 19, 20 et 21. Duæ ultimæ partes, quæ ut appendices libri haberi possunt, continent historias a se invicem, et ab historiis primæ partis distinctas, quæ tempore Judicum contigerunt.

Prima parte narratur (c. 1—2), alias tribus Chananæos exterminasse, et alias Chananæos alios tributarios tantummodo reddidisse; hinc legatum divinum annuntiasse, Chananæos postea prævalituros, atque Judæos in idololatriam abducturos. Observat auctor, Israelitas, quamdiu Deo fideles fuerunt hostium victores extitisse, sed eos, quando Chanaanitis pepercerunt, et se matrimonio illis junxerunt, in idolorum cultum ab ipsis fuisse pertractos, atque ab aliis populis sub jugum fuisse missos, eos autem ad Deum denuo conversos, nactos esse viros extraordinarios, qui illos in libertatem vindicarunt. Hæc confirmantur historiis Aod, (c. 3), Debbora et Barac (c. 4), Gedeonis (c. 6—8), Jephte (c. 11—12), et Samsonis (c. 13—16).

157. Ex hisce liquet scopum auctoris fuisse, Judæos monere, quod felices esse haud possent, nisi observando exacte legem Dei a Moyse traditam.

158. Parte secunda seu appendice prima exponitur, quomodo Michas idolum et sacerdotem leviten in domo sua constituerit, et quomodo Danitæ furati idolum Michæ, illiusque sacerdote abducto, idololatræ facti sint, atque capta civitate Lais, seu Lesem, sibi possessionem comparaverint. Hæc appendix fuse explicat, quæ Jos. 19, 47 breviter indicantur.

Ætas hujus appendicis refertur ad tempus, quo Monarchia apud Judæos jam stabilita erat; nam auctor (c. 17, 6; c. 18, 1 et 31) ait, quæ scripsit contigisse, *quando non erat rex in Israel*, quod evincit, regem fuisse in Israel, quando illa scripsit.

Appendix isthæc ex documento antiquissimo, et quidem non integro, deprompta sit oportet, cum auctor in media fere re historiam suam ordiatur.

Fides ei debita vel inde probatur, quod omnia veritatem præ se ferant, et antiquæ illi ætati apprime conveniant, ut exigua merces sacerdotis Michæ, decem nempe argentei, duplex vestis et victus per annum (c. 17, 10).

159. Parte tertia seu appendice secunda, narratur concubinam alicujus Levitæ in civitate Gabaa, tribus Benjamin, ad mortem usque fuisse constupratam: quare Levita, secto concubinæ corpore in duodecim partes, singulas ad singulas tribus misit. Undecim tribus hinc congregatæ, auctores tanti flagitii, morte puniendos, a Benjamitis postularunt, Benjamitas id præstare renuentes bello petierunt, ab illis bis fusæ tertio tandem victrices, totam tribum Benjamin deleverunt, 600 viris exceptis, qui se in rupem Remnon receperant. Israelitæ autem postea tribum Benjamin instaurarunt 400 puellis, in cæde incolarum Jabes Galaad; servatis, et raptis puellis ducentium choros in Silo.

Appendicem hanc scriptam esse tempore Monarchiæ Judæorum liquet, quod (c. 21, 24) dicatur res narratas evenisse, *quando non erat rex in Israel* (Conf. n. 158). Auctorem usum esse documento antiquo, satis patet ex minutis circumstantiis, quas recenset.

Fides huic appendici debita sat inde colligitur, quod nemo Judæorum induci potuerit ad confingendam hanc historiam, nationi judaicæ probrosam. Cæterum notissima ponitur Oseæ 9, 9.

DIFFICULTATES LIBRI JUDICUM.

§ XLV. — Eglon et Aod. Sisara et Jahel.

160. Deistæ objiciunt imprimis tyrannicidium Eglon et Sisaræ.

C. 3. Narratur, quod Eglon Moabitarum rex, adjunctis sibi Ammonitis et Amalecitis, et capta urbe Palmarum seu Jericho, Israelitas in servitutem redegerit. Annis 18 elapsis Aod, vir fortissimus de tribu Benjamin, ab Israelitis missus ad regi munera vel tributa deferenda, consilium init regem occidendi, ac ita Israelitas in libertatem vindicandi. Gladio igitur ancipiti sub vestibus abdito, oblatis regi muneribus, sociisque remissis, regem sub prætextu secreti momentosi in partes pertractum interemit. Tum, vocatis Iraelitis, Moabitas, inopinata regis nece consternatos, improvise adortus, circiter 10,000 de illis occidit, atque ita Israelitas libertati restituit.

161. C. 4 refertur, quod Israelitas, Aod mortuo, in idololatriam lapsos, 20 annis oppresserit Jabin, rex Asor in terra Chanaan. Pœnitentibus Israelitis Debbora, judex in Israel, excitavit

Barac de tribu Nephthali, ut collecto de tribubus Nephthali ac Zabulon 10,000 bellatorum exercitu, Sisaram, Jabin regis belliducem, aggrederetur, populumque Israel liberaret. Erant Sisaræ 900 currus falcati, et ingens exercitus. Barac cum suis tanto cum impetu de monte Thabor in Chananæos irruit, ut illos profligaret. Sisara hac inopinata clade consternatus, vitæ melius consulturus, relicto curru, pedes aufugit. Jahel uxor Haber Cinæi, qui pacem cum Chananæis stipularat, omnium verisimiliter ab initio inscia, fugitivum ducem, prope domum suam transeuntem, ad se invitat. Precanti, ut, si quis hostium illum inquireret, negaret quemquam adesse, annuit illa. Sitibundo aquam petenti in potum dedit lac, verisimiliter acidum, seu spissatum lac camelinum quod inebriat, eumque pallio cooperuit. Jahel paulo post omnium certior facta, perpendens se furori Barac expositam esse, si ille Sisaram apud se inveniret, somno sopitum ducem interemit, clavum per ejus tempora agendo, atque illum ita Barac fugientem insecuto ostendit.

Deistæ has actiones Aod et Jahel laudibus extollerent, si apud Romanos aut Græcos contigissent, sed cum apud Judæos evenerint, illas ut detestabiles habent. Aiunt a Scriptura sacra approbari tyrannicidium, eo quod Aod et Jahel in illa laudantur. Verum nisi cæco in Libros sacros laborarent odio, ex iis intelligerent, Aod et Jahel laudari ob suam fortitudinem et pietatem in patriam, non vero ob sanctitatem, et intrinsecam suarum actionum honestatem.

Quod vero Barac 10,000 hominum ingentem Sisaræ exercitum profligaverit, minime incredibile est; nam orta tempestate, ut cap. 5, 4—5 habetur, de summitate montis Thabor in Sisaræ exercitum irruit (c. 4, 12 — 14), qua improvisa ac vehementi aggressione currus Sisaræ turbati, et collisi (c. 5, 11), concurrentibusque equis fracti, vias obstruxerunt, ita ut milites Sisaræ nec facile pugnare, nec fugere potuerint, et hinc ipse Sisara de curru suo desiliit, ut pedes facilius se in tutum reciperet.

§ XLVI. — Samgar et Gedeon.

162. C. 3, 31, legitur, Samgar, solo vomere armatum, 600 *Philisthæos percussisse.*

Ast non dicitur quod fuerit solus; Samgar Philisthæis, in Hebræos agros arantes irruentibus, primus restiterit, seque aliis Judæis ducem præbuerit; ut ita hoc factum illi soli ut duci tribuatur, quemadmodum victoria prælii tribuitur duci exercitus. Aliunde vox *percutere* significat *profligare.*

163. Miracula, quæ in historia Gedeonis (c. 6) leguntur de angelo, qui cibos lapidi impositos admota virga accendit, et de rore, qui in vellere, et circum vellus repertus fuit, arcte connexa sunt cum historia (c. 7, 1—8), qua refertur Deum ad debellandos Madianitas totum exercitum a Gedeone dimitti jussisse, 300 dumtaxat bellatoribus retentis, dimissio vero isthæc cohæret arctissimo nexu cum victoria (c. 7, 16—25), quam Gedeon ope 300 istorum militum de ingenti Madianitarum exercitu retulit. Quare sine illis miraculis victoria explicari haud posset. Stratagema vero, quod Gedeon ad victoriam referendam adhibuit, dando militibus tubas ac lucernas in hydriis absconditas, atque ita dormientes Madianitas media nocte improvise adoriendo, panicum timorem hostibus incussit, quare semetipsos mutuo trucidarunt. Gedeon vero suum exercitum non dimisisset, hocque stratagema non adhibuisset, nisi de ejus felici eventu a Deo certior redditus fuisset. Extant in historia profana exempla similium stratagematum, quibus pauci viri numerosis hostibus hujusmodi panicum timorem incusserunt. Diotas simile stratagema adhibuit in urbe Heræa [1], et Falisci per timorem panicum totum Romanorum exercitum in fugam egerunt [2].

Jephten filiam suam, de qua (c. 9), in sacrificium cruentum Deo non obtulisse, sed eam Dei servitio consecrasse, probavimus n. 64.

§ XLVII. — Samson. Num sanctus sistitur? Ejus robur. Leo occisus, et mel in ejus ore.

Obj. **164.** Deistæ plures difficultates opponunt veritati historiæ Samsonis (c. 13—c. 16) relatæ.

1° Aiunt, virum illum crudelitate inaudita in Philisthæos (14, 19,) et fornicationibus infamem (c. 16), minime meruisse, ut ejus nativitas ab angelo prædiceretur (c. 13), illum vindictæ exercendæ causa semetipsum intcremisse (c. 16); legi tamen (14, 19) *spiritum Domini in illum irruisse* antequam 30 Philisthæos occideret, et S. Paulum (Hebr. 11, 33) de illo dicere quod « per fidem » vicerit, operatus sit justitiam, et adeptus sit repromissionem. »

Resp. Verum quæ Deus Samsoni præstitit, non in renumerationem ejus virtutis, sed in protectionem et defensionem populi sui fecit. Ut Deus Samsone ad suos fines uteretur, illum sanctum reddere non tenebatur.

Verba illa : « Irruit in Samsonem spiritus Domini » hic non significant *inspirationem divinam*, aut *amorem virtutis*, ut jam ob-

[1] Polyænus, l. 2. c. 37. — [2] Vide Frontinum, l. 2. Stratag., c. 4.

servavit cl. Bergier [1]. *Spiritus* in Scriptura crebro sumitur pro *impetu fortitudinis*, pro *ira*, et vox *Dei* aut *Domini* frequenter designat superlativum [2]; atque ita apud hebræos significant sæpe: *timor Dei* summum timorem, *somnus Dei* somnum profundissimum, *montes Dei* montes altissimos, *cedri Dei* cedros prææltas, *spiritus Domini*, summum impetum, iram maximam; atque hinc I Reg. 11, 6 dicitur, *Saulem a spiritu Domini correptum* et in furorem versum fuisse: « Insilivit, ibi dicitur, spiritus Domini in Saul, » cum audisset verba hæc, et iratus est furor ejus nimis. »

Quod spectat allatum textum D. Pauli (Hebr. 11, 33) vox *fides* in sensu S. Pauli significat *fiduciam in Deum*, negari autem haud potest, Samsonem hanc fiduciam habuisse; vox *justitia* significat *cultum veri Dei*, Samson sane verum Deum coluit; Samson *adeptus est repromissionem*, quia expertus est *effectus promissionum*, quibus Deus repromiserat se protecturum suos veros adoratores.

165. *Obj.* 2° Vis, inquiunt Deistæ, quæ Samsoni in libro Judicum attribuitur, incredibilis est. Quomodo credi potest Deum hujusmodi viro vires supernaturales dedisse?

Resp. Ast vires Samsonis minime fidem superant. Scriptura sacra non dicit vires Samsonis supernaturales fuisse. In historia profana reperiuntur viri, qui æquales aut etiam majores vires habuerunt (Conf. n. 172). Sed si etiam Deus Samsoni vires supernaturales concessisset, illas ei non in remunerationem virtutis, sed in protectionem populi sui dedisset.

166. *Obj.* 3° C. 14, 5-8 legitur, aiunt, Samsonem cum parentibus in Thamnatha euntem, quæsiturum sponsam philisthæam, occidisse juniorem leonem, et *post aliquot dies* invenisse in ore istius leonis examen apum ac mel. Aristoteles autem (Hist. animal. l. 4, c. 8), Varro (De re rustica l. 3, c. 16), et Plinius (Hist. Nat. l. 11, c. 18) testantur apes putredinem fugere.

Resp. Verum insolitum haud est leonem occisum fuisse a viro non armato: præstiterunt id etiam David et Banaias (I Reg. 17, 34; II Reg. 23, 20). Polydamas pariter in monte Olympo magnum leonem sine armis superavit [3]. Plinius vero scribit [4], in theatris romanis leones sæpius suffocatos fuisse, vestibus eorum capiti injectis.

Falsum autem est, Samsonem hasce apes in putrido ore leonis invenisse; reperit enim illas in *calvario* exsiccato *post annum*. Cadavera in calida Palæstina intra annum facile exsiccantur, et ab insectis corroduntur. Vulgata equidem habet, Samsonem hasce

[1] Bergier, Dict. de Théologie, art. Samson. — [2] Glassii Philolog. S. p. 592, 1432. — [3] Pausanias, l. 6, c. 5. — [4] Plin., l. 8, c. 21.

apes invenisse *post aliquot dies*, sed textus originarius habet, *post dies*, sponsaliorum nempe cum muliere in Thamnatha contractorum, quæ apud Hebræos anno integro durabant (conf. n. 65). Textui originario concordant LXX Interpretes. In capite Onesili, ab Amatusiis super portam suæ civitatis collocato, etiam inventum fuit examen apum [1].

§ XLVIII. — Continuatio de Samsone. 300 Vulpes.

167. (C. 15, 4-5) Dicitur, Samsonem 300 vulpes cepisse, earumque caudis colligatis faces adligasse, et vulpes ita dimisisse, quæ ignem intulerunt segetibus, vineis ac olivetis Philisthæorum.

Nonnulli, quos inter cl. Contant de la Mollette [2], contendunt vocem hebraicam, quam Vulgata reddidit per *vulpes*, significare *vulpes* et *manipulos* [3], ita ut juxta illos Samson 300 *manipulos* binos colligaverit; faces medio eorum adligaverit, eosque ita projecerit in Philisthæorum segetes, quæ conceptum ignem vineis ac olivetis communicassent. Versio arabica (c. 15, 4-5) reapse habet: « Et ivit Samson, et arripuit trecentos manipulos, » convertendo extremitates duorum in sese, et imposuit titionem » inter duos, etc. »

Quidquid sit, si etiam vox hebraica vulpes significat, minime legitur, Samsonem solum illas cepisse; cum enim Judex nationis judaicæ esset, suos sane habuit, qui opem præstiterunt. Captura autem vulpium illi soli attribuitur, quemadmodum expugnatio alicujus civitatis attribuitur belliduci.

Vulpes autem istæ fuerunt schakal sen *canes aurei*, qui hebræis nomine vulpium veniunt, et medii quid sunt inter vulpes, canes et lupos, sunt longitudinis 3 1/2 pedum, et pilos flavos habent. In Palæstina gregales sunt, hominum societatem quærunt ac facile capiuntur. Vulpes proprie dictæ consilio Samsonis minime respondissent, tum quia astutissimæ difficillime capiuntur, tum quia cum adligatis ad caudas facibus accensis per campos divagatæ non essent, sed cavernas suas subterraneas petiissent [4].

Cæterum Samson etiam 300 veras vulpes, quibus Palæstina satis abundat, cum suis facile capere potuisset, ita ut in hac ipsa hypothesi Deistæ quid rideant non habeant. J. Cæsar quidem 400 et Pompeius 600 leones theatro romano suppeditarunt [5], et sub imp.

[1] Herodot., l. 5, c. 114. — [2] Contant de la Mollette : Nouvelle méthode pour entrer dans le vrai sens de l'Ecriture Sainte, Paris, 1777. — [3] Vide Bergier, Dict. de Théol., art. Samson.—[4] Vide Hasselquist Reis., p. 271 et 550. Chardin, Voyage en Perse, t. 1, p. 23. Belon, Observations de plusieurs singularités, l. 2, p. 362. Morison, Voyage du Mont Sinaï, lib. 2, ch. 31.—[5] Plin., Hist. nat., l. 8, cap. 16.

Probo simul in arena fuerunt 100 struthiones, 1000 cervi, 1000 apri, 1000 anseres, 1000 ibes, 1000 oves sylvestres, 100 leopardi libyci, 100 leopardi syrii, 100 leones, 100 leænæ, et 300 ursi [1]. An mirum igitur Samsonem 300 vulpes habere potuisse?

Adhuc modo Orientales segetes inimicorum, quibuscum bellum gerunt, comburunt, eorumque arbores succidunt [2].

§ XLIX. — Samson 30 Philisthæos occidit, novos funes ac recentes nervos rumpit, et 1000 percutit Philisthæos.

168. (C. 14, 19) Refertur, Samsonem 30 Philisthæos occidisse in Ascalon, ut eorum vestes daret Philisthæis, qui solverant ejus problema de melle in ore leonis reperto.

At Samson, viribus extraordinariis præditus, facile potuit istos 30 Philisthæos singillatim occidere dum illos *successive* obviam habebat.

169. (C. 15, 13-14 et 16, 7-12) dicitur, Samsonem novos funes, et recentes nervos, quibus vinctus erat, rupisse.

Ast id mirum haud est, cum viribus extraordinariis polleret.

170. (C. 15, 16-17) Samson dicitur 1000 Philisthæos maxilla asini percussisse.

Verum vox hebraica *percutere* non significat, quod omnes 1000 Philisthæos *interemerit*, sed indicat Samsonem, arrepta asini maxilla, qua ut gladio homines percuti possunt, parte eorum interempta, cæteros profligasse, seu in fugam egisse. Victoria illa quidem Samsoni soli tribuitur, sed dubitandum non est, quin Hebræi cum illo profecti in Philisthæos, qui jam paventes ad illum venerant, et ad confractionem ejus vinculorum timore perculsi fuerant, irruerint, ac Samsonem juverint, ut ita profligatio istorum 1000 Philisthæorum illi soli attribuatur, quemadmodum victoria alicujus prælii adscribitur belliduci.

§ L. — Fons in Maxilla.

171. Legitur (c. 15, 19) e dente maxillæ ad preces sitibundi Samsonis scaturiisse fontem, cujus aqua Samson post victoriam de 1000 Philisthæis relatam refocillatus fuit.

Ast fons iste non scaturiit e dente illius maxillæ, qua Samson armatus istos Philisthæos percusserat, nec e terra exoriens per dentem istius maxillæ effluxit, ut nonnulli male intellecto versu 19, existimarunt, sed scaturiit e *rupe* seu loco illo, in quem Samson maxillam asini post Philisthæorum cladem projecerat, et

1 Fl. Vopiscus in Probo. — 2 Egmont. and Heyman Travels v. I, p. 303.

qui *Maxilla* seu *Lechi* vocabatur. Maxillam seu Lechi fuisse locum elevatum, patet ex c. 15, 9 et 14, collocatis cum versu 19. Profecto fons per exiguum dentis foramen scaturiens, aut defluens, Samsonem, præ extrema siti fere emortuum, refocillare haud valuisset. Orientalibus frequens est denominatio a maxilla, et in Libris sacris occurrit *Maxilla Moab*. Hebræi vero nomine dentium nonnumquam compellabant rupes, ut (I Reg. 7, 12): *Inter Masphath, et inter Schen* (dentem), et (I Reg, 14, 4): *Quasi in modum dentium scopuli hinc inde prærupti*, etc. Quare fons Samsonis per miraculum scaturiit e rupe, Maxilla seu Lechi nuncupata. Patet id insuper, quod auctor libri Judicum ait, fontem istum suo tempore adhuc extitisse. Hinc in Paraphrasi Chaldaica legitur: « Rupit Deus rupem, quæ in maxilla, et exicrunt ex ea aquæ... » propterea vocatum est nomen ejus fons, qui datus est in oratione » Simson: Ecce ipse constans in Lechi usque ad diem hanc; » hinc LXX Interpretes locum fontis Samsonis *Maxillam* vocant, non vero *maxillam asini*: Και, aiunt, ηνοιξεν ὁ Θεος το τραυμα της Σιαγονς, και εξηλθεν εξ ἀυτου ὑδατα. Δια τουτο εκληθη το ονομα ἀυτης Πηγη επικαλουμενου ἡ εστιν ἐν Σιαγονι, ἑως της ἡμερας ταυτης: « Et aperuit Deus vulnus Maxillæ, et » egressæ sunt ex eo aquæ... idcirco adpellatum est nomen fons » invocantis, qui est in Maxilla, usque ad diem hanc. »

Hinc Fl. Josephus (Antiq. l. 5. c. 10), Arias Montanus, Clericus, Smid, Calmet, Jahn, Brentanno, etc., per *Maxillam*, e qua fons Samsonis scaturiit, locum Lichi intelligunt.

§ LI.—Ablatio portæ civitatis Gazæ. Amissio virium Samsonis. Destructio templi Dagonis in Gaza. Mors Samsonis.

172. C. 16, 1-3 habetur Samsonem, cum in civitate Gaza ad meretricem divertisset, et a Philisthæis, ut caperetur, urbi inclusus esset, abstulisse *fores* civitatis *cum postibus et sera*, *et in verticem montis Hebron respicientis* detulisse.

Verum hoc vires ejus naturales minime excessit; profecto portæ istius civitatis portis nostrarum urbium munitarum similes haud fuerunt; inservierunt potius ad viam in civitatem simpliciter intercludendam. Historia autem profana nobis sistit viros, qui æqualia, aut etiam majora pondera tulerunt: sic Plinius narrat, Athenatum quemdam lorica plumbea 500 librarum, et cothurnis ejusdem ponderis indutum in theatro obambulasse. Scheuchzer vero in sua Physica Sacra refert, Germanum aliquem tormentum bellicum 1900 librarum in altum sustulisse, certumque Anglum 2049 libras plumbi portasse [1]. Milo, famosus athleta Crotonensis, taurum

[1] Scheuchzer Phys. S. t. 4.

vivum humeris impositum in ludis olympicis per 120 passus portavit, ac dein uno ictu pugni occidit. Imp. C. J. V. Maximinus solus currum onustum trahebat, et arbores suis manibus findebat.

173. (C. 16, 16-20) Refertur, Samsonem abscissa cæsarie vires suas amisisse, quod Deistæ deridènt

Cl. Jahn hoc de phænomeno ait: « Nexus virium cum cæsarie » mera erat opinatio Samsonis; quare abscissis capillis animo con» cidit, nec vires suas experiri ausus est; quum vero cæsaries » rursus accrevisset, animos resumpsit, et eodem polluit robore. » Id ipsi quoque Philisthæi observarunt; nam non contenti cæsa» riem Samsonis rasisse, virum caro quoque oculorum lumine » privarunt, atque catenis æneis vinxerunt, de cæsarie autem » rursus crescente minime solliciti [1]. »

Verum huic opinioni obstat, non solum Samsonem, sed etiam auctorem libri Judicum credidisse, vires Samsonis a conservatione cæsariei dependisse; nam (c. 16, 17) dicit auctor: « Tunc » Samson aperiens veritatem rei dixit ad Dalilam...: Si rasum » fuerit caput meum, recedet a me fortitudo mea; » et versu 20: « Statim, ait, ab eo fortitudo discessit... nesciens Samson quod » recessisset ab eo Dominus. »

Hinc dicimus, fortitudinem Samsonis equidem physice constitisse in firmis ejus musculis, solidisque ossibus, non vero in illius cæsarie, sed eam a Deo ei ablatam fuisse tonsa cæsarie, eo quod Samson votum Nazaræorum, cujus indicium externum potissimum erat nutritio capillorum, haud observarat.

174. C. 16, 26-30 narratur, Samsonem effossionem suorum oculorum ulturum, templum Dagonis 3000 Philisthæorum refertum, in civitate Gaza erutis duabus columnis diruisse.

At templum hoc nostris ecclesiis minime simile fuit. Duas, aut forte plures columnas habebat; sed cum tectum duabus columnis niteretur, hisce erutis, tectum, in Philisthæos ruere debebat. Samsonem autem hasce columnas eruere potuisse, sat patet ex iis, quæ antea fecerat. Quod spectat mortem Samsonis, illam directe intendisse non videtur, bene vero ultionem Philisthæorum, bonumque suæ patriæ; quare cum fortes magnanimique milites, qui se morti inevitabili pro bono patriæ exposuerunt, ut majorem quem possent hostium numerum interficerent, tamquam suicidæ non habentur, nec Samson, qui idem præstitit, suicida dicendus est.

Samson varias Philisthæorum strages edidit jure belli a quo

[1] Jahn Introd. in L. S. V. F. lib. Jud. § 57.

jus clarigationis pendet. In republica, qualis tum illa Hebræorum erat, poterat Samson bellum adversus hostes et oppressores suæ patriæ incipere, simul ac satis virium experiebatur ad Judæos a jugo Philisthæorum liberandos. Populi pagani Palæstinæ, præsertim Philisthæi, eodem jure adversus Hebræos utebantur.

Observandum autem est, historiam Samsonis in libro Judicum non plene referri: quæ enim ut Hebræorum judex egit, aut leviter attinguntur, aut silentio prætereuntur. Forte auctori documenta certa de hisce ad manum non erant, vel erant illius ætate notissima.

DE LIBRO RUTH.

§ LII. — Lingua, auctor et ætas libri Ruth.

175. Liber *Ruth* scriptus fuit idiomate hebraïco, verbis chaldaïcis intermixto.

Alii crediderunt Samuelem, alii Esdram et alii Ezechielem illius auctorem esse; alii existimarunt, eum ab auctore librorum Samuelis confectum esse.

Hic liber post Davidis tempora compositus est; auctor enim (c. 1, 1) scribit, historiam, quam relaturus est, contigisse: *In diebus unius Judicis, quando Judices* præerant, quod probat tempore auctoris Judices non amplius gubernasse Hebræos; et 4, 18-22 texitur genealogia usque ad Davidem.

§ LIII. — Fides libro Ruth debita.

176. 1° Nomen cognati propinquioris, cui Ruth ducendæ jus erat (c. 3. et c. 4) haud occurrit, quod innuit, illud in documento antiquo, quo auctor usus est, defuisse, auctorisque fidelitatem probat. 2° Auctor ingenue fatetur, regiam Davidis familiam descendere a Ruth, muliere Moabitide ad extremam pauperiem redacta. 3° Adjuncta, quæ referuntur, antiquo illi ævo exacte conveniunt, utsimplex et candida agendi ratio Ruth et Booz, paupertas haud contempta, judicia in portis civitatis peracta, confirmatio contractus per sandaliorum traditionem (c. 4,7-8) (Conf. n. 54-56 et 417-422).

§ LIV. — Argumentum et scopus libri Ruth.

177. Historia, quæ in hoc libro refertur, contigit sub Judicibus sub quo autem Judice non constat. Antiqui Hebræi librum hunc ut partem libri Judicum habebant (n. 7). Deistæ aiunt, historiam Ruth esse scandalosam; verum si eorum animus castus esset, sique

simplicitatem agendi, bonosque mores illius ævi attenderent, ipsis talis non videretur. En paucis argumentum libri, prætensumque hoc scandalum!

Elimelech de tribu Juda, orta fame, cum uxore Noëmi et duobus filiis Mahalon et Chelion, Bethlehemo in regionem Moabitarum emigravit, ubi paulo post mortuus est. Mahalon et Chelion sibi matrimonio junxerunt Orpha et Ruth, mulieres Moabitides et paganas. Elapsis decem annis ambo mortui sunt; quare Noëmi, eorum mater, cum duabus suis nuribus Bethlehemum versus profecta, Orpham in itinere domum remisit, et Ruth nonnisi ægre secum Bethlehemum duxit (c. 1).

Ruth, liberis destituta, ibi sublevandæ paupertatis causa jure mosaïco, in agro Booz viri divitis de tribu Juda ipsius cognati sed ei incogniti, spicas collegit. A Booz bene habita, et frumento ciborumque reliquiis donata fuit (c. 2).

Hæc cum ad Noëmi detulisset, Noëmi illi manifestat Booz esse ejus propinquum, consiliumque ei dat, ut cum Booz nocturno tempore in area ad dormiendum procubuisset, cultioribus vestibus induta, se ad ejus pedes advolveret. Consilium equidem peregrinum, et a nostris moribus alienum; at pro casta Ruth, et sene Booz haud periculosum. A solo insuper consensu Booz dependebat, Ruth sibi illico matrimonio jungere, cum aliæ cæremoniæ tum ad validitatem conjugii haud requirerentur; eventus vero rei probavit, consilium Noëmi fuisse sapientissimum; Ruth enim consilium hoc secuta Booz evigilanti et exterrito dixit, se esse ejus propinquam, ita modeste, jure leviratus (n. 60), matrimonium ab eo expetens. Respondit Booz, alium equidem se ei propinquiorem esse, verum, si ille propinquitatis juri cedere vellet, se ipsam in conjugem ducturum (c. 3).

Renuntiavit propinquior cognatus solemniter in porta civitatis juri suo; quare Booz in uxorem duxit Ruth quæ ei peperit Obed, avum Davidis (c. 4).

178. Scopus auctoris fuit ostendere, quomodo David per Booz et Ruth descenderet de tribu Juda, quomodo prophetia Jacobi de sceptro in tribu Juda completa sit, et quomodo divina providentia proborum curam gerat.

§ LV. — Difficultates libri Ruth.

179. Auctor libri Ruth occasionem præbuit nonnullis difficultatibus chronologicis. (C. 4, 20-21) dicit Salmonem, Naassonis filium, genuisse Booz patrem Obedi; S. Matthæus (1, 5) idem ait, et addit, Salmonem Booz progenuisse ex Rahab. Naasson

vixit cum Moyse (Num. 1, 7; 2, 3), et Salmonem inter ac Davidem 400 anni elapsi sunt (III Reg. 6, 1). Auctor vero libri Ruth a Salmone usque ad Davidem nonnisi quatuor generationes recenset. Quæritur itaque utrum Rahab Salmonis uxor, sit illa Rahab Jerichuntis, de qua Josue (2 et 6) (Conf. n. 140 notam) et quomodo quatuor generationes 400 annis sufficere possint?

Qui negant Rahab Jerichuntis esse Salmonis uxorem difficultatem minime tollunt; certe ejus tempore vixit, et juxta communissimam sententiam Salmonis conjux fuit.

Alii statuunt tres fuisse Booz, primum filium Salmonis, secundum ejus nepotem et tertium illius pronepotem maritum Ruth, et patrem Obedi.

Quidquid sit, quatuor generationes a Salmone usque ad Davidem non sufficiunt, sed nec sufficient si Rahab Salmonis diversa sit a Rahab Jerichuntis. Quare omnino verisimile est, auctorem libri Ruth more Orientalium non recensuisse omnes generationes usque ad Davidem, sed solummodo eas, quæ necessariæ erant ad ostendendum Davidem a Naassone per Salmonem e tribu Juda descendere. S. Mathæus (1, 5) idem fecisse creditur. Conf. Matth. 1, 8.

DE LIBRIS SAMUELIS ET REGUM, SEU DE QUATUOR LIBRIS REGUM.

§ LVI. — Lingua et auctor librorum Samuelis et Regum.

180. I et II liber Regum ab Hebræis *Sepher Schemuel, Liber Samuelis* nuncupantur, quod ab ejus natalibus ordiuntur ejusque gesta inter alia recensent. III et IV liber Regum antiquioribus Judæis dicebantur Liber *Malachim, Regum*, quod regum Judæ et Israëlis gesta in iis referuntur (Conf. num. 7). Modo Hebræi duos priores libros Regum dividunt in I et II Samuelis, et duos posteros in I et II Regum. LXX Interpretes adpellant omnes hos quatuor libros, ut Vulgata, *libros Regum*.

Scripti fuerunt hi libri lingua hebraïca, sed verbis chaldaïcis permixta.

181. Cum I et II liber Regum ab Hebræis Liber Samuelis vocentur, Samuel ut eorum auctor olim communiter habitus fuit. Verum cum nonnisi 24 priora capita primi libri Samuelem respiciant, c. 25 ejus mors narretur, in reliquis capitibus istius libri, et in toto libro secundo referantur res Samuelis morti posteriores, putatum fuit, 24 prima capita primi libri esse Samuelis, reliqua vero Prophetarum Gad et Nathan. Hanc sententiam, quondam satis communem, sequuntur Thalmudistæ. Ejus fundamentum esse videtur, quod I Paralip. 29, 29 legitur : « Gesta David regis

» priora, et novissima, scripta sunt in *libro* Samuelis videntis, » et in *libro* Nathan prophetæ, atque in *volumine* Gad videntis. Verum hic textus solummodo significat Samuelem scripsisse librum de gestis Davidis, et prophetas Nathan et Gad pariter libros de iis conscripsisse; non enim constat, primum et secundum librum Regum esse illos libros a Samuele, Nathan et Gad compositos; immo potius ex libris horum prophetarum ab auctore posteriore confecti sunt.

182. Quod auctor primi et secundi Regum non fuerit gestis coævus probatur

1° I Reg. 7, 15 legitur: « Judicabat Samuel Israëlem cunctis » diebus vitæ suæ. » Quæ profecto Samuel non scripsit.

2° I Reg. 9 refertur, Saulem consulturum iisse Samuelem, versu 9 observatur, quod qui olim prophetam consulturus erat, diceret : *Eamus ad Videntem;* additur autem : *Qui Propheta dicitur hodie, vocabatur olim Videns.* Jam vero tempore Samuelis Propheta vocabatur Videns, et auctor animadvertit, quod suo tempore nomen Videntis non sit in usu, bene vero nomen Prophetæ. Samuel proinde hæc non scripsit. Dici non potest, Esdram hæc per parenthesin libro Samuelis adjecisse; si enim hoc esset, in libro non adhiberetur tam frequenter vox prophetæ, ut 3, 20; 10, 5, etc.

3° I Reg. 27, 6 dicitur, quod rex Achis dederit Davidi, fugienti Saulem, civitatem Siceleg, et adnotatur: « Propter quam causam » facta est Siceleg regum Juda *usque in diem hanc.* » Hæc scribi non potuerunt nisi, mortuis prophetis Nathan et Gad, post schisma 10 tribuum, quando nomen regum Juda incœpit (n. 80).

183. Nec auctor tertii et quarti libri Regum rebus omnibus, quas narrat, est coævus; nam

1° IV Reg. c. 25 refertur captivitas babylonica, quæ pluribus sæculis posterior est gestis Davidis, schismati 10 tribuum, et multis aliis factis, quæ in III et IV Regum narrantur.

2° Auctor lectores crebro remittit ad libros antiquiores, quibus ipse usus est, et quibus se multo recentiorem ostendit.

3° Quamplurima verba chaldaïca occurrunt in hisce libris, uti et in duobus præcedentibus, quæ Judæi nonnisi tempore captivitatis babylonicæ adoptarunt.

Quatuor libros regum ab uno eodemque auctore ex documentis antiquis compositos esse, eadem quoad omnia in quatuor libris dispositio, et eadem succincta ubique narrandi ratio, præsertim bellorum, evincere videntur. Num vero Jeremias, vel Esdras vel Ezechiel eorum sit auctor, definiri non potest.

§ LVII. — Quatuor libri Regum ex antiquis documentis confecti sunt.

184. In I et II Regum equidem non adlegantur documenta antiqua, verum extitisse fastus publicos illius ævi ex I Paral. 27, 25-24 et 29, 29 liquet, Samuelque, Nathan et Gad horum documentorum auctores nominantur. Auctorem vero I et II Regum adhibuisse documenta antiqua, patet, quod retinuerit varias phrases antiquas, quas in documentis illis repererat, ut *usque in hodiernam diem.* Sic (I Reg. 5, 5) ait sacerdotes Dagonis ingredientes templum hujus idoli, « non calcare limen Dagonis in » Azoto *usque in hodiernam diem.* » Et (I Reg. 27, 6) refert, civitatem « Siceleg pertinere ad reges Juda *usque ad diem hanc.* » (Conf. n. 182.)

185. III et IV Regum primum narratur historia Salomonis, et dein continuo citantur fastus publici regum Juda et Israël, *libri verborum dierum regum Juda et Israël.* Auctor III et IV Regum pariter ex documentis istis antiquis, quibus usus est, varias phrases antiquas retinuit : sic (III Reg. 9, 21) ait Salomonem varios populos chananæos reddidisse *tributarios usque in diem hanc.* Phrasin hanc non esse auctoris librorum patet, quod, quando hæc scripsit nulli populi amplius Judæis tributarii essent, eo quod regna Judæ et Israëlis tum destructa erant. III Reg. 12, 19 dicit: « Recessit Israël a domo David *usque in præsentem diem.* » (IV Reg. 8, 22) « Recessit, inquit, Edom, ne esset sub Juda » *usque ad diem hanc.* » (IV Reg. 13, 23): « Noluit Deus, ait, dis- » perdere Judæos.... *usque in præsens tempus* » (Conf. n. 183).

Capita 19 et 20 IV Regum desumpta sunt ex Isaiæ (c. 37, c. 38 et c. 39).

Cum vero antiquo isto ævo extiterint varia scripta Prophetarum, quæ postea perierunt (conf. n. 23), videtur auctor III et IV Reg. hisce scriptis usus esse, eo magis, quod in hisce libris occurrit mos prophetarum omnia Deo immediate adscribendi (conf. n. 216).

§ LVIII. — Ætas quatuor librorum Regum.

186. Si quatuor hi libri ab uno eodemque auctore conscripti fuerunt, ante captivitatem babylonicam, quæ IV Reg. 25 narratur, absoluti non fuerunt. Cum vero auctor IV Reg. 25, 27-30 referat, ab Evilmerodach, Babyloniorum rege, Joachimo regi Judæ, 37 anno captivitatis babylonicæ libertatem esse redditam, de morte autem Joachimi nihil dicat, videtur opus suum ante mortem hujus regis absolvisse.

§ LIX. — Fides quatuor libris Regum debita.

187. Libros hos fide dignos esse patet : 1° quod scrupulose, et quasi de verbo ad verbum excerpti sunt ex coævis documentis authenticis, servatis vario stylo, et phrasibus antiquis in illo extantibus (Conf. n. 184 et 185); 2° quod ut sacri suscepti fuerunt ab Hebræis dum eorum documenta adhuc existebant, quæ injuriis temporum relicta fuerunt (Conf. 25); 3° quod in eis ingenue narrantur multa nationi judææ injuriosa; et 4° quod quamplurima, quæ in iis libris occurrunt, eodem modo referuntur ab auctore Paralipomenon, a Psalmista, a Prophetis, etc. (Conf. n. 34-36 et 417-422).

§ LX. — Argumentum quatuor librorum Regum.

188. I et II Regum, qui sibi arcte cohærent, et hinc antiquis Hebræis nomine unius libri veniebant (n. 180), complectuntur conceptionem, infantiam, munus propheticum ac politicum Samuelis, cujus nomen apud Judæos gerunt. Narratur dein in illis, quod, facta mutatione regiminis, Saül primus Judæorum rex fuerit constitutus. Recensentur res gestæ Saülis, cui, mandatis Dei haud obtemperanti, annuntiatum est, regnum ejus ad alium devolvendum esse. David, cui per unctionem Samuelis regnum promissum fuerat, in aulam accersitus, Saülem de amittendo regno insanientem musica recreat. David devicto Goliath, gigante Philisthæo, ob acclamationes mulierum ei victoriam congratulantium Saüli in suspicionem venit, quod ipse esset, qui sibi in solium substituendus esset: quare Saül Davidem de medio tollere molitur, David autem sese in Philisthæam recipit. Saül dein de bello adversus Philisthæos consulturus Samuelem defunctum, Pythonissam in Endor hunc prophetam suscitare jubet; suum autem suorumque proximum interitum didicit. Saüli post infelicem exitum prælii adversus Philisthæos occiso, David e tribu Juda rex suffectus fuit ab hac tribu; undecim vero aliæ tribus Isboseth, Saülis filio ut regi adhæserunt. Isboseth autem jam secundo anno a suis interfecto, istæ tribus sine rege manserunt usque ad annum septimum a morte Saülis, quo se Davidi submiserunt. David tunc capta Sion, arce Hierosolymæ, sedem regiam Hebrone Sionem transtulit, arcamque fœderis illuc transferri jussit. Referuntur dein paucis alia gesta Davidis.

189. III et IV Regum narrant, Davidem senio confectum 40 et dimidio anno sui regiminis Salomoni filio regnum cessisse. Salomone post 40 gloriosos annos imperii defuncto sub ejus filio

ac successore Roboam decem tribus, schismate facto, Jeroboam sibi regem constituerunt; atque ita populus hebræus duo regna Judæ et Israelis effecit (n. 80). Historia regnorum Juda et Israel dein recensetur usque ad captivitatem babylonicam, quacum IV liber Regum desinit.

DIFFICULTATES QUATUOR LIBRORUM REGUM.

§ LXI. — De Bethsamitarum morte, ac de Saülis exercitu.

190. I Reg. 6, 19 legitur in Vulgata quod cum arca fœderis, a Philisthæis remissa, ad Bethsames, civitatem tribus Juda, venisset, Deus « percusserit de populo septuaginta viros, et quinquaginta millia plebis, » eo quod arcam Domini viderant.

Obj. Deistæ aiunt hoc impossibile esse, tum quod civitas Bethsames tot incolas non continebat, tum quod ratio tanti rigoris non perspicitur.

Resp. Verum 1° non legitur omnes istos homines eodem die a Deo esse punitos; cum arca diu in campo Josuæ fuerit, ut ex v. 18 constat; populus undique ad illam accurrere, et hinc ob irreverentem nimisque curiosam intuitionem puniri potuit.

2° Textus hebræus habet : « Percussit in populo septuaginta » viros quinquaginta millia virorum, » quod nullum sensum habet : quare Liranus, Kennicott, Bullet, Bergier, Guénée aliique tenent, septuaginta solummodo viros occisos esse. E textu hebræo verisimiliter excidit particula *ex* vel *de*, ut ita ejus sensus sit : « Percussit in populo septuaginta viros ex quinquaginta millibus virorum. »

Hoc verisimilius adhuc fit e duobus manuscriptis hebraicis D. Kennicott, quæ textum ita referunt, et ex Fl. Josepho, qui (Antiq. l. 6, c. 2) pariter septuaginta viros occisos esse scribit. Cl. Jahn existimat voces 50,000 virorum ab amanuensi aliquo textui fuisse insertas *.

Ratio vero tanti rigoris exerciti est, quod Bethsamitæ irreverénti, nimis curiosa, ac temeraria intuitione arcam aspexerant. Fl. Josephus refert (loc. cit.), quod arcam de curru deponere attentaverint, licet sacerdotes non essent. Multi interpretes existimant, quod Bethsamitæ arcam aperire voluerint. Prohibitum autem erat sub mortis pœna ipsis Levitis, qui arcam ferre solebant, eam detectam videre, ut ex Num. 4, 15 et 20 constat. Quare Deus puniendo Bethsamitas Judæos monere voluit, quanta reverentia cum arca fœderis agere, ipsumque colere deberent.

* Versiones Syriacæ et Arabicæ in numero occisorum differunt, leguntque 5000 et 70 viros.

191. I Reg. 11, 8 refertur, Saülem exercitum 300,000 hominum in Besech recensuisse. Tantus autem exercitus in parvo regno Saulis D. de Voltaire aliisque Deistis incredibilis visus fuit.

At priscis illis temporibus homines ad bellum non eligebantur, aut emebantur, ut postea fieri consuevit, sed proclamato bello omnes homines ad arma ferenda idonei ex omnibus Palæstinæ finibus ad exercitum concurrebant, ut ex Historia sacra patet. Si urbs Thebarum in Ægypto quæ 100 portis ornata erat per singulas portas 10,000 armatorum, ac proinde 1,000,000 integrum, ut Pomponius Mela refert, emittere potuit; si urbs Roma sub imp. Claudio cum suis suburbiis 6,844,000 incolarum continebat, ut historia romana testatur, si tempore excidii hierosolymitani plures Judæorum milliones in Pálæstina fuerunt, et si in sola urbe Hierosolyma tempore ultimæ obsidionis ultra millionem hominum periit, an mirum est, Saulem exercitum 300,000 hominum, qui ex omnibus Palæstinæ finibus convolarant, habuisse? Exemplum aliquod hujusmodi antiquorum bellorum vidimus anno 1813, ubi quotquot fere arma tractare poterant in Germania, Italia et Gallia ad bellum adactis, plusquam duo hominum milliones sub armis fuerunt.

192. I Reg. 13, 19-22 narratur, Hebræos adversus Philisthæos pugnaturos, lanceis ac ensibus caruisse, Saule et Jonatha exceptis, eo quod faber ferrarius inter eos haud erat, et c. 14 refertur, Philisthæos ab Israelitis fusos fuisse. Quod Deistæ incredibile dicunt.

Verum Hebræi suis arcubus, fundis, vomeribus, ligonibus, securibus, sarculis, etc., quos c. 13, 20 parasse leguntur, Philisthæos, præsertim ob timorem illis a Jonatha inopinate incussum, facile vincere potuerunt.

Cæterum (c. 13, 15) solummodo dicitur, 600 istos viros, qui cum Saule fuerant, lanceis et ensibus caruisse. Judæi qui prius cum Philisthæis fuerant, et qui (c. 14, 21) se Saulis exercitui junxisse leguntur, uti et Israelitæ, qui in monte Ephraim latuerant, ad pugnamque confluxerant (ib.), profecto arma consueta habuerunt.

§ LXII. — Saulis malus spiritus.

193. I Reg. 16, 12-14 dicitur, Davide a Samuele in regem uncto : « Spiritus Domini recessit a Saul, et exagitabat eum spi- » ritus nequam a Domino. »

Plerique veteres existimarunt. istum malum spiritum Saulis fuisse Dæmonem: verum recentiores plerique eum pro melan-

cholia habent[1]: Saul scilicet audito a Samuele se ob inobedientiam in Deum regno spoliandum fore, in tetram melancholiam, quæ illum quandoque usque ad insaniam deduxit, delapsus est. *Spiritus Domini bonus*, qui a Saule recessit, *angelus bonus* non fuit, sed animi rectitudo; quare et *spiritus nequam a Domino,* est animi perversitas, et tetra melancholia, qua quandoque insanivit. Hinc (c. 18, 10) legitur quod Saul prophetam insanientem imitatus sit, et insanierit: *Desipiebat*, ait textus hebræus, quod textus chaldaicus reddidit per *insanivit intra domum.*

Hinc etiam aulici Saulis non sacerdotem, sed Davidem accersiri curarunt (c. 16, 16), ut David modulamine suæ citharæ Saulem recrearet, ejusque melancholiam abigeret, quod David et præstitit (ib. v. 23). Nemo ignorat quanta sit vis musicæ in melancholicos.

§ LXIII. — Pythonissa in Endor.

194. I Reg. 28 refertur, Saulem, a Philisthæis bello petitum, Deo de illo consulto, sed nullo responso accepto, Pythonissam in Endor, quæ mortuos evocare dicebatur, defunctum Samuelem evocare jussisse, ut ipsum de bello adversus Philisthæos consuleret, Samuelem apparuisse, Sauli vero suam, suorumque filiorum proximam mortem, Israelis cladem, Davidisque elevationem in solium prædixisse.

Existimavit R. Levi-Ben-Gerson, Saulem minis, a Samuele vivente auditis, imminentique periculo perterritum, sibi imaginatum esse quod Samuelem audiret.

Alii dixerunt, Dæmonem, Samuelis adsumpta forma, apparuisse, Saulique esse locutum. Quæ duæ opiniones Historiæ sacræ et veræ Samuelis apparitioni repugnant. S. Justinus martyr, Origenes aliique [2] crediderant, Dæmones ante Christi in inferos descensum potestatem aliquam in defunctorum animas habuisse. S. Augustinus haud improbat sententiam adserentem, Dæmonem Samuelis animam apparere fecisse [3].

Alii adseruerunt Pythonissam suis incantationibus Samuelis animam reapse evocasse, quod cum priori sententia coincidit; falsum tamen est, eo quod Sagæ et Dæmones nullam potestatem in animas sanctorum habent.

[1] Vide Tirinum, I Reg. 16, 14. Calmet, ibid., Bergier, Dict. de Théologie, art. Saul. Brentanno H. Schriff. 1, Sam. 16, 14. Jahn Archæol. Bibl. § 191.— [2] Just. Dialog. cum Tryphone. Origen. In I Reg. 28, et Tract. 27, in Joan.— [3] August., lib. 2, de Divers. Q. q. 4, ad Dulcitium. q. 6, de Doct. Christ., l. 2, cap. 32.

Alii adfirmarunt Pythonissam finxisse, se Samuelem videre, ejus nomine fuisse locutam, Saulemque ita decepisse : quod a vero alienum esse mox patebit.

Tandem alii ut Scripturæ conformius defendunt, Samuelem vere apparuisse non vi incantationum Pythonissæ, sed Deo Samuelem in Saulis punitionem comparere jubente. Rem ita se habere liquet.

1° Quod sacer scriptor (c. 28, 12) dicit : « Cum autem *vidisset* » Samuelem. » V. 15 : « Dixit autem Samuel ad Saul : Quare in- » quietasti me, ut suscitarer? » V. 16-19 : « Et ait Samuel : Quid » interrogas me, cum Dominus recesserit a te, et transierit » ad æmulum tuum... cras autem tu et filii tui mecum eritis » (in » regno mortuorum). Quæ realem veri Samuelis apparitionem indicant.

2° Jesus Sirach (Ecclesiastici 46, 23) Samuelem vere apparuisse supponit, cum scribit : « Post hoc dormivit Samuel et notum fecit » regi, et ostendit illi finem vitæ suæ. » Samuel igitur vere apparuit; sed nec Pythonissa, nec Diabolus ullam in eum habebat potestatem; oportet consequenter Deum jussisse Samuelem comparere.

3° Quæ Samuel Sauli prædixit nimis clara, nimis determinata, et cum eventu nimis concordantia sunt, quam ut a Pythonissa fingi aut conjici potuissent.

4° Si Sibylla in Endor etiam conjicere potuisset infortunia, quæ Sauli ventura erant, ea tamen illi tanta cum libertate dicere ausa haud esset. Saul paulo ante Pythonissas, hujusmodique impostores proscripserat, et hinc ne Pythonissa in Endor, morte puniri verita, ejus votis abnueret, mutatis regiis vestibus illam accesserat, ipsamque regem adesse suspicantem jurejurando salvam fore promiserat. Cum autem Pythonissa apparentem « vi- » disset Samuelem, exclamavit voce magna, » ait sacer scriptor c. 28, 12; « et dixit ad Saul : Quare imposuisti mihi? Tu es enim » Saul. » Noverat ergo Pythonissa Saulem. Sciebat profecto illa, Saulem morte plecti jussisse summum sacerdotem, eo quod illum Davidi adhærere credebat : quare juramento Saulis non obstante illi dicere ausa non esset : « Dominus scindet regnum tuum de » manu tua, et dabit illud proximo tuo David : quia non obedivisti » voci Domini, neque fecisti iram furoris ejus in Amalec. Idcirco » quod pateris, fecit tibi Dominus hodie. Et dabit Dominus etiam » Israel tecum in manus Philisthiim : cras autem tu et filii tui » mecum eritis, etc. » (28, 17-19).

§ LXIV. — Difficultates adversus veram Samuelis apparitionem.

198. *Obj.* 1° Aiunt adversarii, Samuelem non dicturum fuisse Sauli : « Quare inquietasti me, ut suscitarer ? » cum justi defuncti a viventibus inquietari haud possint, nec conqueri, quod a Deo jubeantur viventibus aliquid manifestare.

2° Si Samuel vere apparuisset, Deus facto insigni confirmasset erroneam fidem Judæorum in Magos, quam tamen lege mosaica mortem in Magos statuente eradicare intenderat.

3° Si Deus Sauli responsum dare voluisset, illi respondisset quando ipsum modo legitimo per prophetas et sacerdotes consuluerat, non vero quando illum modo illicito consulebat.

4° Deo sanctissimo indignum est, ut mittat tantum prophetam, quantus Samuel erat, in domum impiæ Pythonissæ deceptricis, et quidem eo tempore, quo illa impias suas incantationes peragebata.

5° Samuel non appariturus fuisset modo pagano, adscendens e terra, pallio coopertus, etc.

6° Apparitio Samuelis miraculum foret omnino extraordinarium, cujus finis Deo dignus non perspicitur.

Verum respondemus :

1° Samuel locutus est juxta ideas illius ævi; tum enim credebatur animas defunctorum per incantationes ex quieta sua commoratione in terram evocari posse.

2° Si Samuel apparuisset vi incantationum Pythonissæ, fides in magos hoc facto confirmata fuisset; sed apparuit jussu Dei antequam Pythonissa incantationes institueret, cum nullibi legatur, eam incantationes peregisse, bene vero mulierem perterritam Samuelem vidisse; proinde Samuelem contra Pythonissæ expectationem venisse. Num forte quis Deo abnegabit facultatem animas defunctorum sub forma visibili ad viventes mittendi, ut ipsis suum consilium manifestent ?

3° Si Saul juxta voluntatem Domini egisset, illi Deus per prophetas et sacerdotes respondisset. In Endor ei aliud responsum dedit, quam postulabat; nam illi tragicum suum finem manifestavit. Num Deus non est liber ad hominibus respondendum quando et ubi vult ?

4° Conjecturæ de convenientia vel disconvenientia alicujus rei factum aliquod, ab auctore fide digno relatum, infirmare haud possunt. Jam observavimus, Samuelem apparuisse antequam Pythonissa incantationes institueret.

5° Modus, quo Samuel apparuit, non magis paganus est quam

judaicus. Factum hoc est omnino extraordinarium. Deus liber est ad defuncto dandam formam quamcumque : naturale autem erat, ut Samuel appareret sub forma, quam vivus habuerat.

6° Finis apparitionis Samuelis erat Sauli ultimum dare monitum, quo se, suos filios, populumque israeliticum salvare posset, si vellet. Si Saul audito Samuele illico regnum suum cessisset Davidi, qui cum Philisthæis erat, voluntatique Dei se subjecisset, infortunia, quæ illi, suis filiis et Israelitis imminebant, avertisset [1].

§ LXV. — Corona Melchon, regis Rabbath. Capilli Absalonis. Dos Davidis pro Michol. Pestis sub Davide.

196. II Reg. 12, 30 et I Paral. 2 legitur, Davidem devicti Melchon, regis Ammonitarum in Rabbath, coronam auream ponderis talenti, hoc est plurium librarum, capiti suo imposuisse.

Verum corona isthæc capiti proprie imposita non fuit, sed super illud ornatus causa in throno regio suspensa fuit, prout antiqui sæpe facere solebant [2].

II Reg. 14, 26 refertur de capillis Absalonis: « Quando tondebat » capillum (semel autem in anno tondebatur, quia gravabat eum » cæsaries) ponderabat capillos capitis sui ducentis siclis pondere » publico. »

Nonnulli existimant hebraicam litteram *Resch*, quæ valet 200, ab amanuensi substitutam fuisse litteræ *Caph*, quæ valet 20, ita ut capilli Absalonis 20 dumtaxat siclis ponderassent.

Tirinus, Weitenauer [3] ac nonnulli alii cum Rabbinis quibusdam autumant, 200 istos siclos esse valorem capillorum Absalonis, non pondus; ita ut aulici Absalonis hosce capillos, quos coloris flavi, apud Judæos rari, fuisse existimant, vendidissent mulieribus hierosolymitanis 200 siclis ad capillos fictitios inde efformandos.

Verisimilius est quod tenent Pelletier et Calmet [4], siclos istos non fuisse pondus hebraicum, sed Babylonicum, juxta quod auctor librorum Regum, qui tempore captivitatis babylonicæ scripsit, capillos Absalonis æstimavit, ut adeo tota Absalonis cæsaries simul ponderarit 30 circiter uncias gallicas. Quod minime incredibile est, cum reperiantur mulieres, præsertim in Helvetia, quæ cæsariem multo graviorem gestant. Dicimus *totam Absalonis cæsariem*

[1] Lege Nat. Alex., t. III, Hist. Eccles., dissert. 23, Edit. Bingens. Le Brun, Hist. Critique des pratiq. superst. Calmet, dissert. sur l'apparit. de Samuel. — [2] Vide Juven., Sat. 10 et Athenæum Dipnosoph., lib. 5, cap. 8. — [3] Tirinus ac Weitenauer in II Reg. 14, 26.— [4] Pelletier, Epist. ad Relig. amicum, ann. 1702. Calmet, Comment. in II Reg. 14, 26.

simul ponderasse 30 circiter uncias, quia Scriptor sacer non ait, abscissos Absalonis capillos tantum ponderasse, sed *capillos capitis sui;* capilli vero, qui non resecabantur, e pondere abscissorum approximative æstimabantur.

Absalonem armorum pondere gravatum solis *capillis suis* quercui inhæsisse, ut Deistæ nonnulli objiciunt, figmentum est pictorum; II enim Reg. 18, 9 expresse dicitur: *Adhæsit caput ejus quercui* (vide Calmet in II Reg. 18, 9). Verisimiliter caput et capilli simul ramis implicati fuerunt.

198. I Regum 18, 25-27 narratur Davidem 200 *præputiis* totidem occisorum Philisthæorum Michol Saulis filiam, in uxorem obtinuisse.

Hoc equidem a nostris moribus alienum est; verum quemadmodum Turcæ capita victis amputata ad supremum ducem modo mittunt, ita etiam nonnulli antiqui populi cæsis hostibus abscissa verenda ad duces aut principes deferebant ut Gallani, populi superioris Æthiopiæ [1]. Saul Davidem per Philisthæos de medio sublatum iri crediderat, cum eum 100 occisorum Philisthæorum præputia pro dote Michol adferre jusserat; per præcisionem vero præputiorum, utpote ignominiosissimam, Davidem, si etiam Philisthæorum victor maneret, Philisthæeis summe odiosum reddere volebat.

199. II Reg. 24 et I Paral. 27, 23-24 legitur, Davidem populum suum a Joab præfecto militum recenseri jussisse, Deum vero per prophetam Gad ob peccatum per hanc recensionem commissum Davidi optionem dedisse aut famis 7 annorum, aut fugæ 3 mensium coram hostibus, aut pestis 3 dierum, Davidem vero pestem elegisse, qua 70,000 virorum perierunt.

Verum peccaminosum aliquid in hac recensione latuisse, patet exinde, quod Joab, vir cæteroquin minime religiosus, hanc recensionem improbarit. Verisimiliter David meditabatur bella longinqua extra limites a Moyse præscriptos, quibus remotos populos sibi submitteret. Cum Judæi ita dispersi, et proximo periculo idololatriæ expositi fuissent, David in suis subditis peste punitus fuit.

§ LXVI. — Miracula Eliæ et Elisei.

200. 1° Elias Thesbites a Deo potissimum adhibitus fuit, ad idololatriam in regno Israel extirpandam, et ad destruendum cultum Baal, quem Jezabel et Achab in hoc regnum induxerant; hinc Deus per Eliam varia miracula patravit: sic

[1] Job. Ludolph., Hist. Æthiop., l. 1, c. 16.

III Reg. 17, 1 et 18, 1 collat. cum Luc. 4, 25 et Jac. 5, 17, prædicit Elias regi Achab, triennio cum dimidio pluviam de cœlo haud lapsuram, quod et contigit.

Finis hujus miraculi quo verus Deus suam omnipotentiam ostendit, erat, idololatriam Israelis punire. De siccitate prædicta, et pluvia dein Eliæ precibus obtenta, loquitur quoque Menander apud Fl. Josephum Antiq. l. 8, c. 7, quamvis, siccitate ad unum annum restricta, pluviam supplicationibus publicis Ithobali regis Tyri adscribat.

201. III Reg. 17, 2-6 legitur, *corvos* Eliæ mane et vespere panem ac carnes attulisse.

Nonnulli [1] vocem hebraicam *Orebim*, quam auctor Vulgatæ hic per *corvos* reddidit, per *Arabes* reddiderunt, et Vulgata illam per *Arabes* reddit (II Paral. 21, 6 et II Esdr. 4, 7); alii eam transtulerunt per *mercatores*, et alii per incolas civitatis *Arabo*; deinde ratio eorum potissima est, quod corvi natura sua voracissimi, et lege mosaica impuri declarati, ad officium hoc inepti, et a Deo haud adhibiti esse videantur. Verum juxta communem sententiam, vocem *Orebim* pro corvis habentem, responderi potest, Deo difficile non fuisse corvos ad hoc ministerium aptos reddere, et impuritatem legalem corvorum non respexisse nisi eorum cadavera, esumque illorum carnium.

202. III Reg. 17, 10-24 narrantur miracula multiplicationis farinæ et olei apud viduam in Sarepta, et resuscitatio ejus filii.

Finis horum miraculorum fuisse videtur remuneratio fidei illius viduæ, quæ Eliæ dederat, quo ipsa suam suique filii vitam sustentare debebat.

203. III Reg. 18, 19-40 refertur, ignem de cœlo lapsum consummasse sacrificium Eliæ, Eliamque 450 prophetas Baal ad torrentem Cison occidi jussisse.

Miraculum hoc evenisse ad falsitatem cultus Baal, veritatemque religionis mosaicæ comprobandas, per se liquet.

204. IV Reg. 1, 1-12 legitur, Ochoziam regem Israelis misisse bis ad Eliam, qui illius mortem prædixerat, ducem cum 50 militibus, in quos Elias ignem de cœlo accersivit.

Hæc miracula facta esse videntur, eo quod duces illi ac milites Eliam ut prophetam contempserant, proinde Deo ipsi injuriam intulerant.

205. IV Reg. 2, 8-11 Elias aquas Jordanis pallio dividit, cum Eliseo siccis pedibus per eum transit, ac in curru igneo ab equis igneis tracto in aerem elevatur.

[1] Vide Calmet, in hunc locum.

Hæc miracula ingentia omnino sunt, licet vero finem illorum non satis perspectum habeamus; ex aliis tamen Eliæ miraculis, quorum finis sat patet, plenam finem nanciscuntur.

206. II, IV Reg. 2, 14-25 legitur, Eliseum, divisis pallio Eliæ aquis Jordanis, per alveum illius transiisse, aquas Jericho potabiles reddidisse, et maledixisse pueris civitatis Bethel ei subsannantibus[1], quorum 42 a duobus ursis lacerati fuerunt.

Cum Eliseus spiritum Eliæ accepisset, ipsum, ut Eliam, miracula maxime extraordinaria operatum esse mirum non est. Pueri vero idololatræ civitatis Bethel, ab ursis devorati, non tam personæ Elisei quam ejus ministerio, proinde Deo ipsi subsannaverant.

207. IV Reg. 3 Eliseus exercitum regum Joram, Josaphat, et Edom a Moab liberat, suppeditando illis aquam.

Ibidem c. 4 Eliseus multiplicat oleum pauperis viduæ, eique medium suis creditoribus satisfaciendi, ita procurat. Mulieri Sunamitidi a Deo obtinet infantem, quem dein mortuum resuscitat. Amaritudinem ex olla aufert, et 100 homines paucis panibus satiat.

Ibidem c. 5 Naaman a lepra sanat. C. 6 ferrum in aquis adscendere facit, et milites Syri, ad Eliseum capiendum missi, cæcitate percutiuntur.

C. 7 magnam abundantiam in Samaria prædicit. C. 8 prædicit mortem Benadad, regis Syriæ. C. 13 prædicit Joas, regi Israelis, tres victorias, et mortuus in sepulchrum Elisei defuncti projectus ad vitam redit.

Cum Eliseus a Deo missus fuerit in confirmationem veræ religionis, facile intelligitur, finem ejus miraculorum esse confirmationem illius missionis, ac veræ religionis. Quod si in quibusdam Eliæ ac Elisei miraculis finis ille insignis miraculorum haud conspicuus est, perpendendum est multas miraculorum circumstantias in Eliæ ac Elisei historia desiderari, quæ ad finem miraculorum perspiciendum sunt necessariæ. Portentosa, quæ in illorum historia occurrunt meros eventus naturales, diuturniori traditione propagatos, et circumstantiis miraculosis vestitos fuisse, ex eo solum refellitur, quod auctor librorum regum documentis coævis usus sit (n. 184 et 185).

§ LXVII. — Horologium Achaz. Jehu, Jezabel et Athalia.

208. IV Reg. 20, 10-11 legitur, *umbram solis decem gradibus* in horologio solari Achaz retrogressam esse, in signum futuræ sanationis regis Ezechiæ.

Fuerunt equidem, qui solem, vel terram, retrogressum esse existimarunt; at cum id loco citato non legatur, sed solummodo dicatur, *umbram solis retrogressam esse*, sequitur id factum esse per solam inflectionem radiorum solarium in stylum horologii cadentium, qua mediante umbra styli retrorsum cecidit.

209. (IV Reg. c. 9, c. 10) Jehu nomine Dei jubetur exterminare familiam Achab; consequenter interimit Joram regem Israelis, et Ochoziam regem Judæ. Jezabel regis Joram matrem e fenestra præcipitem agi, ac 70 filios Achab; et 42 fratres Ochoziæ regis trucidari jubet. Propheta Osee autem de necibus a Jehu in Jezrahel editis c. 1, 4-5, Deum ita loquentem inducit: « Adhuc modicum, » ait, et visitabo sanguinem Jezrahel super domum Jehu, et qui» escere faciam regnum domus Israel. Et in illa die conteram » arcum Israel in valle Jezrahel. »

Verum rex Joram, Achabi regis Israel filius, vir impius erat, cultumque nefarium vitulis aureis exhibebat. Jezabel, ejus mater, Ethbaal regis Sidonis filia, mulier flagitiosa, cultum idolorum Baal, Astarte, etc., in regnum Israelis, seu Samariæ, invexerat, ac 400 pseudoprophetas Astarte nutriebat; Achab vero ejus maritus 450 pseudoprophetas Baal sustentabat (III Reg. 18, 19). Cum Jezabel nomine regis Achab occidi jussisset Naboth Jezraelitam, quia vineam suam Achab vendere noluerat, Achabque hanc vineam invasisset, Propheta Elias nomine Dei Achabo: « Occidisti, in» quit, insuper et possedisti: in loco hoc, in quo linxerunt canes » sanguinem Naboth, lambent quoque sanguinem tuum.... Ecce » ego inducam super te malum, et demetam posteriora tua, et » interficiam de Achab mingentem ad parietem, et clausum, et » ultimum in Israel, et dabo domum tuam sicut domum Jero» boam.... sed et Jezabel locutus est Dominus, dicens: Canes » comedent Jezabel in agro Jezrahel » (juxta textum hebræum: *Canes comedent Izebel intra antemurale Izrehel*). Cum autem Achab pœnitentiam egisset, Dominus Eliæ: « Quia Achab, in» quit, humiliatus est mei causa, non inducam malum in diebus » ejus, sed in diebus filii sui inferam malum domui ejus (III » Reg. 21). »

Ochozias rex Judæ e Joram filio regis Josaphat, ac Athalia, Achabi regis filia, natus, impias familiæ Achab vias secutus fuerat.

Jam vero Deus, quem Israelitæ in suum regem elegerant, voluit hanc impiam Achabi familiam de numero viventium delere, aliamque illi in thronum substituere. Ad hanc suam voluntatem exe-

quendam elegit Jehu, ducem Joram regis Israel. Eliæ prophetæ igitur præcepit, ut Jehu regem Israelis inungeret (III Reg. 19, 16). Elias hoc negotium Eliseo commisit, qui misit aliquem e filiis prophetarum, qui Jehu regem inunxit, eique nomine Dei dixit, illum domum Achab exterminaturum, ejus crimina ulturum, canesque Jezabel devoraturos.

Obsidebat Jehu arcem urbis Ramoth Galaad, inunctus rex, profectus est versus urbem Jezrahel, quo Joram, vulnus aliquod in obsidione urbis Ramoth acceptum curaturus, secesserat. Joram sibi obvium occidit, Ochozias vero, qui Joram invisurus venerat, ejus jussu mortaliter vulneratus fuit. Cum in Jezrahel venisset, Jezabelem in illum injurias proferentem e fenestra præcipitem agi jussit, canesque illam, ossibus exceptis, devorarunt (IV Reg. 9). Scripsit tum Jehu ad Samaritas, ut ex 70 filiis Achabi quem vellent in regem sibi eligerent. Respondentibus illis, se Jehu servos esse, præcepit, ut omnes Achabi filios interimerent, quod ipsi fecerunt. Tunc Jehu occidi jussit omnes propinquos Achabi, ejus amicos, aulicos, ac sacerdotes, qui erant in Jezrahel. Quum in Samariam venisset, 42 fratres, seu propinquos, Ochoziæ regis, qui Ochoziæ filios salutaturi venerant, interimi jussit. Dein residuos de domo Achab de medio tolli, omnes pseudoprophetas Baal in simulato festo trucidari, statuam idoli Baal comburi, templum ejus destrui, locumque illius in latrinas converti præcepit (IV Reg. 10).

Jam vero quis non videt Deum rege Jehu ut instrumento suæ vindictæ usum esse? Prædixerat enim Deus per Eliam prophetam regi Achab, se in diebus filii ejus Joram ulturum esse ejus flagitia. Num forte Deo, supremo vitæ omnium domino, criminumque justo vindici, jus non est in hac vita scelera puniendi?

Verum Jehu, licet instrumentum divinæ vindictæ fuisset, a cultu vitulorum aureorum, et a peccatis Jeroboam non recessit, et puniendo crimina, adversus Deum patrata, potius ferocem suam indolem, quam voluntatem Domini, secutus fuerat; quare Deus apud Oseam 1, 4-5 ait, se ulturum esse sanguinem, quem in Jezrahel effuderat.

210. IV Reg. 11 regina Athalia jussu Joiadæ summi sacerdotis enecatur.

Ast Athalia, Achabi regis Israelis seu Samariæ, et Jezabelis filia, ac Joram regis Judæ conjux, mulier impia erat. Audito Ochoziam suum filium, et 42 ejus propinquos a Jehu occisos esse, omnes filios Ochoziæ exterminari jussit, ut ipsa thronum Judæ conscenderet. Josaba autem, regis Ochoziæ soror, Joas, Ochoziæ

filium, cædi subtraxit. Quum Joas cum sua nutrice sex annis in templo absconditus fuisset, Joiadas, summus sacerdos, cum septimo illius ætatis anno congregatis sacerdotibus ac levitis regem declaravit, Athaliamque, ad lætabundos clamores ad templum adcurrentem, interimi jussit.

Quis non perspicit, Athaliam editis nefariis necibus thronum Judæ contra voluntatem Domini occupasse? An mirum igitur, summum sacerdotem Joiadam, qui legem Dei voluntatemque Domini populo explicabat, illam de medio tolli, et Joas ejus loco collocari, jussisse? Mirandum prorsus Deistas, qui jura regnantium a contractu sociali repetunt, necem Athaliæ Joiadæ crimini vertere.

§ LXVIII. — Salomonis imperium, equilia et sapientia.

211. III Reg. 4, 21 legitur: « Salomon erat in ditione sua habens » omnia regna a flumine terræ Philisthiim (Euphrate) usque ad » terminum Ægypti : offerentium sibi munera, et servientium ei » cunctis diebus vitæ ejus. »

Ast hæc de proprio Salomonis regno nequaquam intelligenda sunt; proprium ejus regnum comprehendebat Palæstinam, regna vero ab Euphrate usque ad confinia Ægypti, regna nempe Syriæ, Damasci, Moab et Ammon ipsi tributaria erant (conf. II. Reg. 8 et II Paralip. 8).

212. III. Reg. 4, 26 dicitur : « Habebat Salomon quadraginta » millia præsepia equorum currilium, et duodecim millia eques- » trium. »

II autem Paral. 1, 14 refertur : Salomoni « facti sunt mille » quadringenti currus, et duodecim millia equitum : et fecit eos » esse in urbibus quadrigarum, et cum rege in Jerusalem. »

II Paral. 9, 25 narratur : « Habuit Salomon quadraginta mil- » lia equorum in stabulis, et curruum equitumque duodecim » millia. »

In textum hebræum (III Reg. 4, 26), et in vulgatam versionem (II Paral. 9, 25), mendum amanuensium irrepsisse patet ex textu originario hebræo, qui (II Paral. 9, 25) habet : « Salomon » habebat quatuor millia equilia equorum, et curruum, et duo- » decim millia equitum. » In istis 4000 equilium, juxta II Paralip. 1, 14 in variis Palæstinæ urbibus positis, facile collocari poterant 1400 currus, et 12000 equorum pro equitibus, quæ (II Paral. 1, 14) Salomon habuisse legitur.

Quare (III Reg. 4, 26) legendum est 4,000 *præsepia*, (præsepia pro equilibus) et in Vulgata (II Paral. 9, 25) 4,000 ut in textu

hebræo. Habebat autem Salomon hosce equos ex Ægypto et Coa, ut II Paral. 1, 16 legitur.

213. III Reg. 3, 12 Deus Salomoni : « Dedi tibi, inquit, cor » sapiens et intelligens, in tantum ut nullus ante te similis tui » fuerit, nec post te surrecturus sit. »

Hæc verba intelligunt alii quod nemo ante et post Salomonem scientia rerum naturalium et politicarum illo fuerit doctior, alii quod nemo sua scientia acquisita similis illi fuerit, quoad ejus scientiam infusam, et alii tandem quod nullus rex Judæorum Salomoni scientia similis fuerit

214. NB. In libros tantæ antiquitatis, quales sunt libri Regum, menda parvi momenti amanuensium oscitantia irrepsisse, mirum non est, cum ea sit sors omnium veterum apographorum.

Sic I Reg. 13, 5 modo legitur, Philisthæos, qui haud magnum populum constituebant, 30,000 curruum, et 6000 dumtaxat equitum habuisse. Mendum ibi adesse videtur et legendum 3000 curruum, ut textus syriacus et arabicus habent.

(I Reg. 13, 1) habet textus hebræus : « filius anni erat Saul » cum regnare cœpisset. » Ibi anni ætatis Saulis excidisse videntur : verba vero sequentia : « Duobus autem annis regnavit super » Israel, » connectenda sunt cum versu sequenti, ita ut sensus sit : « Quum duobus annis regnasset super Israel, elegit sibi tria millia » de Israel. »

DE LIBRIS PARALIPOMENON.

§ LXIX. — Lingua et auctor librorum Paralipomenon.

215. Libri Paralipomenon lingua hebraica exarati fuerunt; plura autem verba chaldaica in illa occurrunt.

Cum duo ultimi versus cap. ult. II Paralipomenon sint eidem cum tribus primis versibus I libri Esdræ, nonnulli inde concluserunt Esdram librorum Paralipomenon esse auctorem. Verum diversitas styli et diversa narrandi ratio, quæ in his libris occurrunt, evincunt, Esdram eorum auctorem haud esse. Quis vero illorum auctor sit, definiri haud potest.

§ LXX. — Libri Paralipomenon ex coævis documentis excerpti sunt.

216. Patet id

1° Quod in hisce libris, præsertim in secundo occurrant frequentes adlegationes antiquorum documentorum, seu Annalium Regum Juda et Israel.

2° Quod auctor crebro ipsa verba antiquorum documentorum retinuerit : sic II Paralip. 4, 42-43 dicitur, 500 viros de filiis Simeon

in Seir percussisse reliquias Amalecitarum, et ibi habitasse *usque ad diem hanc*. Cum auctor librorum Paralipomenon scripserit post captivitatem Babylonicam 70 annorum, qua Judæi e Palæstina abducti fuerunt, liquet auctorem, quæ loco adlegato narrat, ex coævo documento hausisse.

II Paral. 5, 9 dicitur, arcam fuisse in templo *usque in præsentem diem;* tempore autem abductionis Hebræorum in captivitatem babylonicam templum destructum erat, proinde quæ auctor ibi refert descripsit ex documento coævo. Idem patet ex II Paral. 8, 8; 21, 10, etc.

3° Cum multa in his libris narrata conveniant cum multis quæ in libris Regum leguntur, vix dubitari potest quin libri Paralipomenon et libri Regum ex eisdem coævis documentis, ex Annalibus nempe regum Juda et Israel, excepti sint (conf. n. 185).

§ LXXI. — Ætas librorum Paralipomenon. Fides eis debita.

217. Cum propositum auctoris sit Hebræis e captivitate 70 annorum reducibus sedes et agros suorum majorum indicare, etc., liquet libros Paralipomenon paulo post reditum ex hac captivitate conscriptos fuisse.

218. Hos autem libros omni fide dignos esse, liquet: — quod auctor documenta coæva scrupulose adhibuerit, servatis frequenter iisdem verbis (n. 216); — quod Judæi hosce libros ut sacros susceperint, et documenta, ex quibus confecti sunt, neglexerint, adeo ut perierint; — quod auctor non dumtaxat referat quæ nationi suæ sunt gloriosa, sed etiam quæ ei sunt ignominiosa; — quod multa, quæ in hisce libris leguntur, eodem modo referantur ab auctore librorum Regum, a Psalmista, et a Prophetis (conf. n. 54-56 et 417-422).

§ LXXII. — Argumentum et scopus librorum Paralipomenon. Eorum cum libris Regum collatio.

219. Duo Libri Paralipomenon, quæ vox *prætermissa* significat, ab Hebræis tamquam unus liber habentur, et vocantur *Dibre Haiamim*, id est *Annales*. S. Hieronymus eos *Chronica* nuncupavit. Continent autem epitomen historiæ Hebræorum ab Adamo usque ad captivitatem 70 annorum apud Babylonios. Auctor historiam regni Israelis non attingit, nisi quando ejus nexus cum historia regni Judæ id exigit. Supplet multa quæ in libris Regum omissa fuerunt, et omittit multa, quæ in libris Regum occurrunt.

220. Scopus autem auctoris fuit Judæis, e longo exilio 70 annorum reversis, sedes et agros suorum majorum indicare, et docere

qua ratione cultus divinus sit restituendus; quare etiam genealogias sacerdotum ac levitarum fuse exponit.

221. Cum libri Paralipomenon libros Regum frequenter suppleant et explicent, eamdemque crebro historiam referant, utrique simul conferendi sunt, ut quod in alterutro obscurum vel mendosum est, ex altero explicetur vel corrigatur.

DIFFICULTATES LIBRORUM PARALIPOMENON.

§ LXXIII. — Divitiæ Davidis et Salomonis.

222. (I Paral. 22, 14) David Salomoni: « Præparavi, inquit, » impensas domus Domini, auri talenta centum millia, et argenti » mille millia talentorum. »

Tanta auri argentique copia, a Davide Salomoni ad construendum templum hierosolymitanum relicta non solummodo Deistis, sed etiam nonnullis Interpretibus incredibilis visa est; quare alii Interpretes existimarunt auctorem Paralipomenon hyperbolice locutum esse, quod adcuratæ talentorum determinationi adversatur, alii autumarunt auctorem talentum minus adsumpsisse loco talenti ordinarii Judæorum, alii hic talentum pro moneta sumpserunt, et alii crediderunt hic mendum in textum irrepsisse.

Verum non perpenderunt vastissimum ac sumptuosissimum templum hierosolymitanum a Salomone extructum, cum ditissima sua suppellectili, pretiosisque ornamentis, summam I Paral. 22, 14 memoratam supponere.

Si talentum aureum Hebræorum statuamus cum cl. Calmet [1] esse 68,155 librarum gallic. 6 sol. et 8 den., talentum veri argenti 4,866 lib. gal., 15 sol. ac 4 den., thesauri a Davide Salomoni relicti adscendissent ad 11,918,466,666 libr. gal. et 16 den. Hanc summam a Davide collectam fuisse incredibile non videbitur perpendenti Davidem longo regno 40 annorum plures devictos reges spoliasse, varia tributa a populis tributariis accepisse, ab Hebræis vectigalia et census habuisse, commercia ditissima cum aliis populis exercuisse, in regionem Ophir, auri feracissimam, viam ei patuisse, et illum parcimoniæ studuisse, ut summam magnificentissimo templo extruendo necessariam colligeret.

Deistæ ultimorum temporum hasce Davidis divitias ut confictas habuere. Ast quantum sibimetipsis fucum fecerint, liquet, quod in historia profana legantur reges, qui majora regna non habebant quam David, attentis hujus regionibus tributariis, qui parcimoniæ non studuerant, et qui majores auri argentique opes

[1] Dict. de la Bible.

adcumularunt quam David: sic Ctesias narrat Sardanapalum, regem Assyriæ a Nabonassare seu Belesi, et Arbace [1] in Ninive obsessum (conf. n. 404), se cum suis combusturum, « millionem » talentorum auri, decem milliones talentorum argenti, centum » quinquaginta lectos aureos, et totidem mensas aureas, etc., » in accensum rogum conjici jussisse, filiisque aufugientibus « tria » millia talentorum auri dedisse [2]. »

Atabalipa, ultimus rex regionis Perou, Hispanorum duci Pizarro in sui redemptionem tot vasa aurea et argentea obtulit, quot capere poterat aula salutatoria, in qua cum Pizarro erat. Pizarro autem, hisce non contentus, urbem Cusco spoliavit, ex qua multo plus auri et argenti abstulit, quam Atabalipa ei obtulerat [3].

223. II Paral. 8, 18 legitur, classem Salomoni ex Ophir attulisse 450 talenta auri.

Sed hoc incredibile haud est, cum notorium sit regionem Ophir auri fuisse feracissimam. Quænam autem sit ista regio Ophir, inter eruditos non convenit. Alii dixerunt eam fuisse partem Armeniæ, alii regionem Perou, alii Auream Chersonesum hodie Malaca adpellatam, alii alia opinati sunt [4].

§ LXXIV. — Exercitus Abia et Jeroboam, Asa et Zara, Josaphat. Ochoziæ solium conscendentis ætas.

224. II Paral. 13, 3-4 refertur, Abiam, regem Juda, cum exercitu 400,000 virorum, electorum prælium iniisse adversus Jeroboam, regem Israelitis, habentem 800,000 virorum, et v. 17 legitur 500,000 de exercitu Jeroboam corruisse.

Cum ambo isti exercitus ex Judæis Palæstinæ compositi, ita constituissent 1,200,000 bellatorum, aiunt alii, reges tum temporis omnes suos subditos, ad arma ferenda aptos, ad bellum coegisse, alii vero adfirmant mendum amanuensium in textum irrepsisse: nonnulli codices manuscripti, et plura Biblia typis mandata, ut Veneta an. 1478 et an. 1489, Nuremberg, an. 1521, Basil. Froben an. 1538, Paris. Rob. Steph. an. 1546 et plura alia, v. 3-4, tribuunt Abiæ 40,000 et Jeroboamo 80,000 hominum. Versu autem 17 nonnullæ editiones latinæ legunt 50,000 de Israelitis corruisse.

225. II Paral. 14, 7, 8, 13 legitur, Asa regem Judæ exercitum habuisse 580,000 hominum, eoque ad internecionem percussisse exercitum 1,000,000 bellatorum Zara, regis Æthiopiæ.

[1] Æra Nabonassaris, inter chronologos celebris, incipit a 1 anno ejus regni Babylone, et anno 747 ante æram vulgarem. — [2] Ctesias in fragmento. — [3] Vide Chevreau, Hist. du monde, tom. 4. lib. 8, cap. 3. — [4] Vide Calmet, de regione Ophir.

II Paralip. 17, 14-19 dicitur, Josaphat regi Judæ, fuisse exercitum 1,160,000 bellatorum, aliosque milites in urbibus munitis.

Ad quæ duo eadem ac ad exercitus Abia et Jeroboam est responsio.

226. II Paral. 22, 2 habetur Ochoziam, regem Judæ, 42 annorum fuisse, quando solium conscendit, et c. 21, 20 legitur ejus patrem Joram, cui immediate successit, quadragesimo ætatis anno obiisse.

Verum in versum 2 c. 22 irrepsit mendum amanuensium; nam IV Reg. 8, 26 dicitur Ochoziam 22 annos habuisse quando thronum conscendit. Ita etiam legunt textus syriacus et arabicus, ac LXX Interpretes in edit. Caldina, Basil., Francoford.: Bibl. Reg. Polyglot. Antv. et Paris.

DE LIBRIS ESDRÆ ET NEHEMIÆ.

§ LXXV. — Lingua, auctor, et ætas I libri Esdræ. Fides ei debita.

227. I Liber Esdræ scriptus fuit lingua hebraica, sed multis vocibus chaldaicis permixta, et a lingua Moysis multum distante, immo a c. 4, 8 usque ad c. 7, 26 textus originarius est chaldaicus, exceptis c. 6, 19-22, et c. 7, 1-11, quæ hebraice scripta sunt.

228. Auctor vero illius est Esdras, dux Judæorum septimo anno regni Artaxerxis ex 70 annorum captivitate Hierosolymam reversorum. Illum auctorem esse secundæ partis hujus libri, a capite nempe 7-c. 10 extra dubium est, Esdrasque ibi scribit *in prima persona*, ut c. 8, 15-26, 9, 1-5.

Existimarunt autem nonnulli primam partem a capite 1-c. 6 esse auctoris Esdra antiquioris, propterea quod c. 5, 4 insinuari videatur auctorem fuisse Hierosolymis sub rege Dario. Fit ibi mentio de responsione Judæorum ad gubernatores Syriæ reædificationem urbis Hierosolymæ impedire conantes, et auctor ait: *Respondimus*, etc. Verum ibi loquitur Esdras nomine Judæorum, ad quorum nationem spectabat; solent quippe scriptores loqui nonnumquam nomine suæ nationis, et dicere, v. gr. *indiximus bellum, victoriam retulimus*, etc.

Primam partem etiam ab Esdra scriptam esse evincit: 1° nexus capitis 6 cum capite 7, diversitas vero elocutionis, quæ in prima parte observatur, oritur, quod Esdras quæ ibi refert fere verbotenus ex annalibus antiquis deprompserit; 2° eadem narrandi ratio, quæ in utraque parte occurrit.

Videtur autem Esdram librum suum scripsisse sub finem vitæ suæ, eo quod c. 2 refert etiam genealogiam et numerum Judæorum postea sub Nehemia Hierosolymam reversorum.

229. Esdram autem fide dignissimum esse liquet, tum quod fuit rebus quas scribit coævus, et reliqua ex antiquis documentis hausit, tum quod ejus liber fuit ut sacer a Judæis receptus, quando illius veracitatem optime scire poterant (conf. n. 34-36 et 417-422).

§ LXXVI. — Argumentum I libri Esdræ.

230. Hic liber in duas partes dispesci potest, quarum prima, complectens 6 priora capita, continet historiam viginti annorum, a primo anno Cyri, regis Persarum, usque ad sextum annum Darii Hystaspis. Narratur in ea reditus Hebræorum ex captivitate Babylonica Hierosolymam sub Zorobabele, restauratio cultus divini, templique hierosolymitani.

Secunda pars, continens cap. 7-c. 10 refert quomodo Esdras septimo Artaxerxis anno alios Judæos in suam patriam reduxerit, amplamque a rege potestatem nactus sit res Judæorum ad legem Moysis restituendi.

231. Historia sacra solummodo commemorat, tribus Juda et Benjamin ex captivitate in Judæam reversas esse; verum cum Cyrus et Artaxerxes omnibus Judæis in patriam suam revertendi facultatem concesserint, procul dubio etiam multi ex aliis tribubus in Palæstinam reversi sunt.

Artaxerxes vero, qui c. septimo Esdræ amplissimam auctoritatem concessit, quique juxta c. 5, 6, 6, 1 post Darium Hystaspis regnavit, videtur esse Xerxes magnus; nomina enim regum Persarum olim erant, et adhuc modo sunt, adpellativa, et Artaxerxes persice *strenuus bellator* sonat. Xerxes magnus septimo anno sui imperii ab infausta expeditione in Græcos in Persiam reversus, ac exemplis Cyri et Darii Hystaspis motus, Deum cœli sibi propitium reddere conatus est, Judæos beneficiis cumulando (conf. n. 236).

§ LXXVII. — Difficultates I libri Esdræ.

232. I Esdræ c. 4 refertur Samaritanos (conf. n. 80) templum hierosolymitanum cum Judæis, Babylone reversis, reædificare postulasse, communionemque ecclesiasticam petiisse, Zorobabel vero reliquosque Judæos id ipsis denegasse.

Verum merito id factum est, quia Samaritani non tam communionem templi quærebant, quam commoda ex Cyri in Judæos favore resultantia. Protei erant Samaritani : sub Cyro et Alexandro magno pro Judæis haberi volebant, ob commoda, quæ ab his principibus in Judæos sperabant; sub Antiocho Epiphane autem Judæos esse negabant, templumque Jovi in monte Garizim consecrabant.

233. I Esdræ 7, 6 legitur, quod Esdras fuerit *Scriba velox in lege Moysi.*

At hoc minime arguit Esdram hæc non scripsisse; nam hæc honoris compellatlo æquivalet nostro titulo Professoris Theologiæ, quem sane Esdras sibi dare potuit.

234. I Esdræ 9 et 10 narratur Esdram a Judæis removisse uxores alienigenas earumque proles.

Sed ratio erat quod periculum seductionis in idololatriam, ob quod Moyses conjugia cum Chanaanitis prohibuerat, tum aderat, ut II Esdræ 13, 26 legitur. Matrimonium vero inter ipsos Judæos solvi poterat (n. 61).

§ LXXVIII. — Lingua, auctor et ætas II libri Esdræ. Fides ei debita.

235. Liber hic lingua præcedentis scriptus fuit.

Cum I et II liber Esdræ ab Hebræis olim pro unico libro haberentur, ambo nomine Esdræ venerunt, quo nomine in Bibliis latinis adhuc compellantur.

236. Verum II liber Esdræ auctorem habet Nehemiam, ducem Judæorum post Esdram Babylone in Judæam reversorum; id evincitur tum ex c. 1, 1, tum quod narratio semper fit in persona Nehemiæ.

237. Scripsit porro Nehemias hunc librum post secundum suum Hierosolymos reditum, qui locum habuit 20 circiter anno post ejus primum adventum Hierosolymam. Si Nehemias anno post primum suum adventum rediisset, ut nonnulli existimant, tot abusus inveteratos tum non reperiisset, ut inveteratam profanationem sabbathi, diuturnam retentionem decimarum, et nuptias cum alienigenis, e quibus jam prodierant filii adulti c. 13, 24-25.

238. Nehemiam vero omnem fidem mereri patet, tum quod fuit rebus, quas refert, contemporaneus, tum quod ejus liber receptus fuit ut sacer ea ætate, qua certa notitia de illius veracitate haberi debebat (conf. n. 54-56 et 417-422.)

§ LXXIX. — Argumentum II libri Esdræ.

239. Nehemias, filius Helciæ, Artaxerxis regis Persarum pincerna, audita Judæorum e captivitate residuorum afflictione, ab Artaxerxe vigesimo illius imperii anno impetrat facultatem Hierosolymam revertendi, hancque urbem muniendi, munit autem eam urbem non obstantibus impedimentis a Judæorum inimicis adpositis. Post duodecim annos juxta promissa Babylonem reversus est, et post plures annos licentiam nactus est in suam patriam redeundi, ubi tum profanationem sabbathi, decimarum

retentionem, et conjugia cum alienigenis e sua natione sustulit.

240. Artaxerxem, cujus pincerna Nehemias fuit, esse Artaxerxem Longimanum, eruitur ex argumento libri, et ex ordine historiæ

DE LIBRO TOBIÆ.

§ LXXX. — Lingua et versiones libri Tobiæ.

241. Non constat utrum liber Tobiæ scriptus sit lingua hebraica, chaldaica aut græca. Origenes (Epist. ad Africanum) ait Hebræos hunc librum hebraice legere. S. Hieronymus juxta exemplar chaldaicum ope interpretis confecit versionem latinam in Vulgata extantem. Ast utrum hoc exemplar continuerit linguam originariam libri, sive fuerit versio textus originarii hebræi aut græci incertum est.

S. Hieronymus (Præfat. in hunc librum) : « Quia vicina est » Chaldæorum lingua sermoni hebræo, inquit, utriusque linguæ » peritissimum loquacem reperiens, unius dici laborem arripui, » et quidquid ille mihi hebraicis verbis expressit, hoc ego accito » notario sermonibus latinis exposui. » Cum igitur quæ ille Judæus ex chaldaico interpretabatur ex arena hebraice S. Hieronymus subito notario latine dictaverit, mirum non est frequentem esse dissensum versionis S. Hieronymi a textu græco.

242. Extant duæ versiones hebraicæ hujus libri, una P. Fagii, que e textu græco descendit, et altera Seb. Munsteri, quæ ex versione latina proficisci videtur. Versio Syriaca ætatis incertæ e textu græco provenit. Existit adhuc versio latina illa S. Hieronymi antiquior e textu græco descendens, et a Sabathier in *Biblior. Sac. Lat. versionibus antiq.* anno 1751 edita. Omnes autem hæ versiones in multis a se discrepant.

§ LXXXI. — Auctor et ætas libri Tobiæ.

243. Auctores libri Tobiæ a multis creduntur ambo Tobiæ, eo quod c. 12, 20, ubi in Vulgata angelus dixisse legitur : *Narrate omnia mirabilia ejus*, textus græcus habet : *Scribite omnia quæ facta sunt in libro.* Textui græco consentiunt ambæ versiones hebraicæ Fagii et Munsteri, antiqua versio latina et versio syriaca: hinc in textu græco et in versione Fagii et syriaca Tobiæ in prima persona loquuntur. Cl. Jahn existimat jussionem angeli esse commendationem libri, quæ ad stylum et elocutionem pertineat[1]

[1] Jahn. Introd. in L. S. V. F. § 241.

Contendunt alii Tobias reliquisse documenta, e quibus historia postea confecta sit, propterea quod in illa occurrant reflectiones, et mors utriusque Tobiæ, quas Tobiæ referre non potuerunt. Si Tobiæ auctores essent hujus libri, ejus ætas ad septimum sæculum ante æram vulgarem adscenderet. Cl. Jahn existimat illum vix ante annum 200 vel 150 ante Christum confectum esse [1]. (Conf. n. 34-36 et 417-422.)

§ LXXXII. — Argumentum libri Tobiæ.

244. Continet hic liber historiam e captivitate assyria, in quam Salmanasar decem tribus Israel abduxerat, de Tobia seniore ac juniore. Tobias senior de Tribu Nephthali, eversa per Salmanasarem Samaria, in Assyriam abductus, in Ninive commoratus est, ubi se in alios Israëlitas beneficum exhibuit, atque interfectos sepelivit. Apud Gabelum in Rages, civitate Medorum, 10 talenta argenti sub chirographo deposuit. Sub Sennacherib omnibus suis bonis spoliatus, fuga suæ vitæ consulere debuit. Occiso Sennacherib, sub Assaradone Niniven rediit. Quum ibi mortuum Israëlitam sepeliisset, dormienti calida hirundinum stercora in oculos inciderunt, quæ eis maculas albas induxerunt, senemque cæcum reddiderunt. Cæcitatem patienter tulit, et de labore uxoris Annæ vitam sustentavit. Cum balantem audiisset hircum, quem uxor dono acceperat, eum furto ablatum esse ratus, uxorem ad illius restitutionem hortatus est : illa autem hinc irata varia illi exprobrat. Tobias ita in mœstitiam lapsus, a Deo finem vitæ implorat. Eodem tempore ancilla Saræ Raguelis filiæ exprobrat, quod septem suos maritos occidisset; quare et Sara afflicta mortem a Deo exorat : angelus autem Raphaël Tobiam et Saram consolatur (c. 1-c. 3).

Tobias senior mortem expectans Tobiæ filio salutaria monita impertitur, illumque cum Raphaële in civitatem Rages mittit ad Gabelum ad 10 talenta argenti recuperanda (c. 4-c. 5).

Cum ingens piscis juniorem Tobiam in Tigride pedes lavantem aggrederetur, Raphaël jubet eum piscem istum in oram trahere et exenterare, monetque ejus cor, fel et hepar salutaria esse medicamenta; consulit Tobiæ ut Saram, Raguelis filiam, in uxorem ducat, quod Tobias fecit. Fumo accensi cordis et hèparis piscis Tobias fugat Asmodæum, qui septem Saræ maritos prima nuptiarum nocte interemerat, Raphaël vero hunc Asmodæum in deserto superioris Ægypti religat (c. 6-c. 8).

[1] Jahn. ib. § 240.

Raphaël Ecbatanis a Tobia missus ad Gabelum in Rages, decem talenta argenti recuperat, et dein cum Tobia et Sara revertitur ad seniorem Tobiam, cui filius felle piscis usum oculorum restituit (c. 9-c. 11).

Raphaël 5 talenta argenti in mercedem itineris oblata recusat, seque dicit unum de septem spiritibus qui Deo ministrant, hominumque preces offerunt. Refertur deinde mors utriusque Tobiæ (c. 12-c. 14).

§ LXXXIII. — Difficultates libri Tobiæ.

245. Nonnullis libris deuterocanonicis, quos inter liber Tobiæ, opponuntur difficultates, quæ non adeo commode solvuntur ac difficultates librorum protocanonicorum. Ob hasce difficultates cl. Jahn [1] existimat cum nonnullis aliis (n. 18), discrimen inter libros proto ac deuterocanonicos adhuc subsistere, pluresque recentiores cum nonnullis antiquioribus (n. 18) librum Tobiæ ob eas ut *parabolicum* habent. Præcipuæ difficultates sunt :

1° Strabo refert [2] civitatem Rages, vel Ragiam in Media, a Seleuco Nicatore conditam fuisse, proinde 300 annis ante Christum; juxta librum Tobiæ autem hæc urbs 700 annis ante Christum extitit.

2° Legitur (c. 3, 7), Saram, Raguelis filiam, et (c. 4, 21) Gabelum etiam in Rages civitate Medorum habitasse : ac (c. 6, 6 et c. 9, 3) dicitur, quod Tobias junior, cum in Rages esset, angelum Raphaelem ad Gabelum in Rages civitatem Medorum miserit. Quæ contradictoria videntur.

3° Tobias senior ab Anna uxore, et Sara, Raguelis filia, ab ancilla eadem die injuste arguuntur; eodem tempore ambo a Deo mortem exorant, et eodem tempore ambo a Deo per Raphaëlem consolantur. Tot simultanea, aiunt Parabolæ defensores, historiam non sapiunt.

4° c. 1, 1-2. Narratur Tobiam seniorem e tribu et civitate Nepthali in diebus Salmanasaris regis Assyriorum captum fuisse, et IV Reg. 15, 29 refertur. Teglathphalasarem, Salmanasaris prædecessorem, « universam terram Nephthali cepisse, et in » Assyrios transtulisse. » Quæ secum haud concordare videntur.

5° Angelus Raphael in hoc libro mentitus esse legitur; nam (c. 5, 7) se dicit ex filiis Israel, et (ibid. v. 18) ait : « Ego sum » Azarias Ananiæ Magni filius; » (c. 7, 3) dicit : « Ex tribu Neph- » thali sumus, ex captivitate Ninive; » (c. 5, 8) : « Omnia, inquit, » itinera Mediæ frequenter ambulavi, et mansi apud Gabelum

[1] Jahn Introd. in L. S. F. V. Sect. IV. § 216. — [2] Pag. 524.

» fratrem nostrum. » Angelus, aiunt Parabolæ patroni, hujusmodi mendacia proferre nequit.

6° Tobias (c. 14, 7) prædicit : « Domus Dei, quæ incensa est, » iterum ædificabitur. » Constat autem templum hierosolymitanum non fuisse incensum nisi longo tempore post mortem Tobiæ.

7° Asmodæus, seu diabolus, amore Saræ captus septem ejus maritos ex zelotypia trucidasse legitur (c. 3, 8; 6, 14-15). Quomodo, aiunt, diabolus, qui purus spiritus est, zelotypia laborare, ac Saram carnaliter adamare potuit?

8° Quomodo fumo cordis hepatisque piscis hic Asmodæus abigi potuit? ut (c. 6, 8, 19; 8, 2) dicitur. Quomodo Raphael hunc Asmodæum, qui spiritus erat, arripere, et in deserto superioris Ægypti religare potuit (c. 8, 3)? Quomodo hæc concipi possunt?

9° Incredibile videtur hirundinum excrementa in ambos oculos simul Tobiæ dormientis incidisse, eum ita cæcum factum esse (c. 2, 10-12), ejusque filium ei felle piscis visum restituisse (c. 11, 13-16).

§ LXXXIV. — Solutio difficultatum.

246. « Hisce difficultatibus moti Interpretes recentiores plerique, ait cl. Jahn [1], narrationem censent esse parabolam, qua » doceatur preces proborum calamitatibus conflictantium a Deo » exaudiri, quod et Raphael (c. 12, 15) non absque ratione diser» tis verbis edicit. Qui integram narrationem veris historiis accen» sent, omnibus difficultatibus unico responso, miracula esse, ex» pedire se posse arbitrantur. »

Ast nonnullas difficultates ab aliquibus fuisse exaggeratas, et ultimam generalem adsertionem apud cl. Jahn esse a veritate alienam, patebit ex dicendis, de quibus ad cætera judicent lectores.

1° Urbs jampridem extans, quæ a principe ampliata, decorata, ac fere immutata fuit, ab isto principe condita esse, quandoque a scriptoribus dicitur : sic Babylonis extructio attribuitur reginæ Semirami, quæ illam perfecit, ampliavit, ac insigniter immutavit. Et Nabuchodonosor (Dan. 4, 27) : « Nonne, ait, hæc est Babylon » magna, quam ego ædificavi? » id est ornavi et ampliavi, licet jam a Nemrodo extrui cœpta, et a Belo antea aucta sit. Virgilius canit (Æn. l. 8) :

Tum rex Evandrus Romanæ conditor arcis,

et tamen Romæ ædificatio Romulo attribuitur. Cur igitur etiam

[1] Jahn Introd. in L. S. V. F., Sect. IV, § 238.

civitas Rages 700 annis ante Christum extare, et 300 ante Christum a Seleuco Nicatore perfecta, ampliata, ornata, etc. atque latiore sensu condita dici a Strabone non potuit?

Cæterum quis Strabonem potius quam auctorem libri Tobiæ dicet infallibilem? præsumptio stat profecto in favorem auctoris libri Tobiæ.

2° Non cum Versione Vulgata legendum est (c. 3, 7) Saram Raguelis filiam habitasse in *Rages civitate Medorum*, sed *in Ecbatanis Mediæ*. Enim antiquissimus textus græcus legit: ἐν Ἐκβατάνοις τῆς Μηδίας, *in Ecbatanis Mediæ;* ita legit antiqua versio latina codicis manuscripti S. Germani de Pratis; ita habetur in versionibus hebraicis Fagii et Munsteri; et ita reperitur in versione syriaca.

C. 6, 6 pariter legendum est *Ecbatanis*, quæ eadem urbs consequenter (c. 9, 3) subintelligitur, ita ut junior Tobias, cum Ecbatanis apud Raguelem esset, Raphaelem in civitatem Rages miserit ad Gabelum, qui juxta c. 4, 21 ea in urbe habitabat.

3° Hæc simultanea equidem providentiam peculiarem arguunt; sed si hujusmodi providentiam in aliis Libris sacris admittimus, cur eam hic admittere recusaremus? forte petetur, quis finis Deo dignus in hac peculiari providentia reperiatur? Respondemus finem istum facile esse, ut Deus insignem pietatem ac virtutem eximiam familiarum Tobiæ ac Saræ remuneraretur, suamque peculiarem erga pios probosque curam manifestaret.

4° Probandum esset Tobiam cum sua familia tempore primæ deportationis sub Teglathphalasare in terra Nephthali fuisse, aut illum se huic deportationi per præviam fugam non subduxisse. Constat post primam deportationem sub Teglathphalasare, immo post secundam sub Salmanasare, atque post destructionem regni Israelis, Israelitas in regno Israel fuisse, cum Josias, rex Judæ, pecunias ab illis accepisse legatur II Paralip. 34, 9. Cur igitur etiam Tobias se primæ deportationi sub Teglathphalasare subtrahere non potuit?

5° Apparitiones et actiones angelorum sub forma aliena factæ, non sunt actiones humanæ quare regulis ordinariis actionum humanarum non sunt subjectæ, sed sunt ordinis superioris a Deo in finem bonum jussæ. Hinc cum angelus Raphael in Tobiæ junioris bonum personam Azariæ, Ananiæ magni filii, adsumpta ejus forma, exterius præ se ferret, se (c. 5, 18) Azariam dicere potuit; (c. 5, 7) de filiis Israel; (c. 7, 3) de tribu Nephthali, (c. 5) se itinera Mediæ frequenter ambulasse, et apud Gabelum mansisse, eo quod alias adsumpto corpore jussa Dei peragendo per istas vias incesserat, et apud Gabelum pernoctaverat. Se vero ibidem fra-

trem Gabeli dicere poterat, eo quod eumdem ac Gabelus patrem ac creatorem habebat.

Cæterum angeli, qui aliis in Libris sacris nomine Dei locuti esse ac egisse leguntur, ut (Gen. 31, 13), ubi angelus vices Dei gerens : *Ego sum*, ait, *Deus Bethel*, mentiti esse minime dicuntur; cur igitur Raphaelem in similibus circumstantiis mentitum esse diceremus? Profecto qui personam Julii Cæsaris aut Pompei in theatro sustinens, se J. Cæsarem aut Pompeium dicit, minime mentiri præsumitur.

6° Nonnulli textum Vulgatæ secuti aiunt Tobiam (c. 14, 7) futuram ruinam templi hierosolymitani more prophetico ut jam peractam prædixisse. Alii aiunt, in numerum annorum vitæ Tobiæ mendum irrepsisse. Versio Vulgata ait Tobiam anno 102 ætatis obiisse, et LXX Interpretes dicunt anno 158; juxta Vulgatam proinde Tobias obiisset 30 anno circiter ante destructionem templi, quæ anno 11 Sedeciæ regis, et anno 3416 ab orbe condito contigit, et juxta LXX Interpretes mortuus est aliquibus annis post destructum templum. Ast ad hæc recurrere opus haud est; nam textus græcus, quem primi Patres Ecclesiæ maximi fecerunt ruinam templi non ut factam, sed ut futuram legit.

7° Equidem textus græcus, non vero Vulgata, refert Tobiam juniorem dixisse : « Timeo ne ingressus moriar..... quoniam dæmonium amat eam, » at exinde solummodo sequitur Tobiam juniorem juxta præjudicium vulgi credidisse Asmodæum septem priores maritos occidisse, eo quod ipse Saram adamaret. Ast auctor libri Tobiæ hoc præjudicium referendo, illud haud adprobat.

Ex antiquis equidem fuerunt, qui angelos sive bonos sive malos corporibus præditos existimarunt, et hinc concluserunt eos in mulierum amorem exardere posse (conf. n. 121); verum hæc opinio dudum neglecta, et ab Ecclesiæ sensu aliena est. Angeli sunt puri spiritus; quare Asmodæus Saram carnaliter adamare haud potuit. Egit equidem Asmodæus relate ad Saræ maritos, illos interimendo, ut invidus amasius egisset; at auctor libri Tobiæ refert Deum id positive permisisse tum in pœnam horum luxuriosorum maritorum, tum ut Sara probissimo juniori Tobiæ virgo conservaretur *.

8° Fumus cordis hepatisque piscis directe in spiritum istum agere non potuerit, potuit tamen indirecte, cohibendo nempe pas-

*Hugo Grotius arbitratus est, istum Asmodæum nihil aliud fuisse quam noxiam corporis Saræ affectionem, quæ venere irritata, septem ejus maritis mortem conscivisset, et quæ a Tobia fumo cordis jecorisque piscis sanata fuisset. At perpendenti patet, hanc opinionem omni prorsus fundamento destitui, menti auc-

siones, quarum excitatarum occasione spiritus ille alios maritos occiderat. Cor autem et jecur istius piscis incensa virtutem cohibendi passiones habuisse nemo mirabitur, dum reputat plures plantas hac vi præditas esse. Cap. autem 8, 3 solummodo significatur Raphaelem virtute Dei Asmodæo nocendi vim ademisse; ac in locum abire jussisse, ubi nemini nocere poterat.

9° « Oculis patentibus dormiunt lepores, multique hominum, » ait Plinius [1]; quare si Tobias ita dormivit, ei calida hirundinum stercora e nido, in quo plures hirundines erant, facile in ambos oculos simul incidere potuerunt. Sed si Tobias etiam clausis oculis dormivit, eos casu aperire potuit. Excrementa hirundinum vi acri et maxime caustica prædita sunt, ut Naturalistæ testantur, ita ut valde calida corneam oculorum adurere possent. Stercora vero oculis Tobiæ illapsa admodum calida non fuerunt, sed inflammationem in oculis produxerunt, quæ manuum frictione, ut evenit, adaucta, glaucoma, seu tenuem pelliculam pupillis superinduxit; quare auctor libri Tobiæ ait e Tobiæ oculis postea exiisse *quasi membranam ovi* (cap. 11, 14). Hinc liquet organum visus Tobiæ sanum, sed pellicula solummodo obductum fuisse. Removenda tantummodo erat isthæc pellicula, hoc nostro tempore acu frequenter aufertur. Physiologi autem conveniunt, felli lucii, callionymi et nonnullorum aliorum piscium vim glaucomata abigendi inesse : proinde Tobias junior felle piscis etiam naturaliter patri visum restituere potuit.

DE LIBRO JUDITH.

§ LXXXV. — Lingua, auctor, ætas et versiones libri Judith.

247. Librum hunc lingua hebraica scriptum non fuisse, testatur Origenes (Epist. ad Africanum) scribens nihil umquam de textu aliquo hebræo hujus libri auditum fuisse.

S. Hieronymus versionem latinam, in Vulgata extantem, juxta exemplar chaldaicum confecit, existimavitque librum Judith originetenus chaldaico sermone exaratum fuisse. Ast id minime constat. Exemplar S. Hieronymi potuit esse versio textus græci;

toris libri Tobiæ, Saram sanæ constitutionis physicæ fuisse supponentis, contrariam esse, ac cum cap. 8, 3, ubi Asmodæus in Ægypto religatus dicitur, conciliari haud posse.

Fatendum est percipi non posse quomodo quintus sextus et septimus maritus Saram in uxorem ducere ausi sint, cum scirent priores maritos tam infeliciter, tam cito, et tam inopinate periisse. At plura in praxi contingunt, quæ speculative falsa videntur.

[1] Plin., lib. 11, c. 37, Varro Prometh.

imitatio orationum græcarum in hoc libro occurrens, indicare videtur eum primitus græce conscriptum fuisse.

Alii attribuunt hunc librum summo sacerdoti Eliachim, seu Joachim, et alii Josuæ filio Josedec.

Alii existimant ipsum ante, alii post captivitatem babylonicam confectum fuisse. Verisimile est auctorem, cujus nomen ignoratur, scripsisse ævo Machabæorum : huic tempori convenit mos Judæorum more Græcorum perorandi, qui in hoc libro reperitur, et Hebræi tum litteris græcis operam navabant.

Præter versionem Vulgatam, extat alia versio latina e textu græco descendens, ab eodem tamen frequenter dissentiens. Versio vero syriaca ætatis incertæ textui græco conformior est, et ex illo emanasse videtur.

§ LXXXVI. — Argumentum libri Judith.

248. Nabuchodonosor, rex Assyriorum, in Ninive commorans, duodecimo sui imperii anno, devicto Arphaxad Medorum rege, et Ecbatanorum conditore, aliis vicinis populis imperare cupiens, ad eos misit legatos. Cum hi sine honore remissi essent, istis populis excidium decrevit. Anno igitur tertio decimo sui regni misit ducem Holofernem cum ingenti exercitu, qui maximas strages inter hosce populos edidit, etiam inter eos qui sponte se dediderant ; idola subvertit, ut Nabuchodonosor solus Deus haberetur, et ad Esdrelon pervenit (c. 1-c. 3).

Judæi paulo ante ex captivitate aliqua reduces, cultum Dei restituerant, sub imperio summi sacerdotis Eliachim ac seniorum nationis se ad defensionem parant, et jejuniis ac orationibus Dei auxilium implorant. Holofernes Judæorum miratus resistentiam, e copiarum auxiliatricium ducibus quænam sit ista gens exquirit? Achior vero Ammonitarum dux, illi Hebræos cognoscendos tradit, præliumque ei dissuadet, nisi constet eos Deo fuisse infideles. Holofernes vero liberam Achioris orationem ægre ferens, eum Bethuliæ incolis tradi jubet, eamdem postea cum illis sortem experturum (c. 4-c. 6).

Altero die exercitus Holofernis aditus montium Bethuliæ occupat, Bethuliam obsidione cingit, aquasque in urbem fluentes intercipit. Triginta et quatuor diebus postea Bethulienses ad angustias redacti, se Holoferni dedere meditantur, nisi intra quinque dies illis succurratur. Judith nobilis, dives, ac formosa Manassis vidua, præfecto ac senatoribus Bethuliensibus diffidentiam in Deum, deditionisque consilium exprobrat, atque vestibus ornamentisque pretiosissimis amicta, eorum consensu vespere urbe

egreditur, ab ancilla (*abra*), commeatum portante, comitata, Holofernem adit, transfugam simulans, eique ait Deum Hebræos illi traditurum esse, se Deum cœli colere, mansuramque apud illum in castris, dummodo sibi de nocte egredi liceat, ad preces suas Deo offerendas, tandem promittit se Holofernem Hierosolymam usque ducturam esse (c. 7-c. 11).

Holofernes his sermonibus ac pulchritudine Judithæ captus, eam bene habuit. Illa vero quarta die post convivium sola cum Holoferne penitus ebrio de nocte relicta, dormienti amputat caput, quod abræ in pera portandum tradit, atque dein more solito Deum precatura castris egressa, Bethuliensibus caput Holofernis ostendit. Mane facto Bethulienses in hostes, nece sui ducis consternatos, irruunt, eosque dispergunt (c. 12-c. 16).

§ LXXXVII. — Difficultates libri Judith.

249. « Magnæ fiunt objectiones, ait cl. Lamy [1], adversus historias Tobiæ, Judith et Susannæ, de quibus ne verbum quidem » occurrit in libris Regum, et in Fl. Josepho. Cæterum quocumque tempore contigisse ponantur, difficillime conciliantur cum » illis, quæ reperiuntur in libris Protocanonicis. Aliqui libros » Jobi, Tobiæ, et Judith pro parabolis habuerunt.

» Difficultates inextricabiles geographicæ et historicæ per » totum librum (Judith) dispersæ sunt, ait cl. Jahn [2]; brevitatis » causa solummodo historicas et chronologicas exponemus, atque » in eo, quod summum est, sistemus, nempe non esse temporis » spatium, quo hæc omnia contingere potuissent. » Recenset dein difficultates systematis hanc historiam collocantis ante captivitatem babylonicam, et difficultates systematis eam post exilium babylonicum referentis.

« Maxima difficultas, quæ adversus librum Judith movetur, ait » cl. Calmet [3], consistit in assignando tempore quo historia, » quam liber exponit, contigerit. Textus græcus et syriacus pro» bare videntur illam evenisse post captivitatem babylonicam, » textus latinus Vulgatæ explicari potest de tempore quod captivitatem præcessit. Uterque textus summas patitur difficultates, » quocumque modo intelligatur, et quocumque tempore historia » isthæc collocetur... qualecumque systema admittatur, et quæcumque sententia eligatur, impossibile videtur omnes difficultates » tollere, et omnibus objectionibus, quæ contra hanc historiam » fieri possunt, perfecte satisfacere. »

[1] Lamy, Apparat de la Bible, l. 2, ch. 2, Paris 1697. — [2] Jahn., Introd. in L. S. V. F.. c. 5, § 244, Viennæ 1804. — [3] Calmet, Dict. de la Bible, art. Judith.

Ut difficultatibus hujus libri modo quocumque satisfieri posset, constare imprimis oporteret utrum textus græcus, aut fons latini, originarius foret, et utrum textus græcus, aut latinus modo exactior esset; nam juxta textum græcum historia Judith post captivitatem babylonicam, et juxta textum latinum ante hanc captivitatem evenisse videri posset. Textus græcus est vetustissimus, et jam sæculo primo a S. Clemente Romano in epistola ad Corinthios citatus fuit. Versio syriaca et italica, quæ, antequam versio S. Hieronymi adoptata esset, in Occidente adhibita fuit, juxta ipsum factæ sunt.

Textus latinus Vulgatæ descendit e textu chaldaïco, quem S. Hieronymus ad preces Paulæ et Eustochii latine reddidit, et originarium libri Judith autumavit. Verum multis disputationibus difficultatibusque originem dedit, cum in præfatione ad librum Judith dicat : « Magis sensum e sensu quam ex verbo verbum » transferens, multorum codicum varietatem vitiosissimam ampu» tavi, sola ea, quæ intelligentia integra ex verbis chaldæis inve» nire potui, latinis expressi. »

Ex quo liquet S. Hieronymum varietates vitiosissimas multorum codicum latinorum amputasse, et in sua versione solummodo posuisse, quæ in ejus exemplari chaldaïco *intelligibilia* erant. Optandum fuisset ut S. Hieronymus hunc librum litteraliter vertisset, ut alios Libros sacros vertit : in libera enim hujusmodi traductione, ubi solummodo sensus redditur, quandoque quædam supprimuntur, quæ si extarent, difficultates complanarent, et quædam adduntur, quæ difficultates parere possunt. Cum autem S. Hieronymus non edicat quousque se hæc libertas sensum simpliciter e sensu reddendi extendat, textusque chaldaïcus, quo sæculo quinto Ecclesiæ usus est, ad nos non pervenerit, de *conformitate litterali* ejus versionis cum textu chaldaïco judicare nequimus.

Aliunde minime certum est, textum chaldaicum fuisse textum originarium libri Judith : si enim hoc certum esset, etiam certum foret hunc librum scriptum esse post captivitatem babylonicam: cum Hebræi antea chaldaice non scriberent, et verisimiliter historia Judith post hanc captivitatem evenisset, cum hæc captivitas 70 annis duraverit, et historia isthæc tot annis relicta non fuisset, quin scripto mandata fuisset. In sententia autem, quæ hanc historiam post captivitatem babylonicam collocat, difficultates inexplicabiles occurrunt. Cæterum cardo difficultatum hujus libri est, quod auctores librorum Regum et Paralipomenon, ac Fl. Josephus de hac historia tam extraordinaria prorsus sileant, et in eis nullæ

temporum circumstantiæ occurrere videantur, quibus historia isthæc convenire posse videatur.

Interim duæ sunt sententiæ principales, quarum prima illam collocat post captivitatem babylonicam, sed patroni hujus sententiæ in determinando rege sub quo historia contigit, inter se haud consentiunt. Secunda sententia hanc historiam collocat ante exilium babylonicum, sed ejus defensores in statuendo rege sub quo evenit, inter se discordant. Graviores difficultates primæ sententiæ recensebimus.

§ LXXXVIII. — Difficultates sententiæ historiam libri Judith post captivitatem babylonicam collocantis.

250. 1° Post exilium babylonicum in historia profana non occurrit aliquis Arphaxad, rex Mediæ, aut aliquis Nabuchodonosor commorans in Ninive, de quibus cap. I libri Judith sermo est.

2° Ninive post captivitatem babylonicam nequidem extitit, cum a Nabopolassare, Nabuchodonosoris magni patre 626 circiter anno ante æram vulgarem eversa, et numquam restaurata sit, ut Eusebius Strabo et Herodotus testantur (conf. n. 255, 2° et 404) [1].

2° Hebræi post exilium babylonicum spatio duorum sæculorum Persis, dein Alexandro magno Macedonum imperatori, Ptolemæis Ægypti regibus, et demum regibus Syriæ subditi fuerunt, donec libertatem suam recuperarunt. Si huic epochæ historiæ isthæc adsignanda esset, tempore Antiochi Epiphanis, anno 164 circiter ante æram vulgarem defuncti, contingere debuisset, quod admitti non potest. Cæterum in libro Judith Judæi dicuntur paulo ante ex captivitate rediisse, et templum cultumque Dei Hierosolymis habuisse (c. 5, 22-23). Quando Judæi e captivitate babylonica reversi sunt templum Hierosolymitanum destructum erat.

§ LXXXIX. — Sententia historiam Judithæ ante captivitatem babylonicam collocans.

251. Minores occurrunt difficultates in sententia collocante hanc historiam ante exilium babylonicum sub Manasse rege Judæ tum in Assyria captivo, ad annum mundi 3348, et 656 ante Christum natum. Sententiæ huic favere videntur criteria libri; in eo enim refertur.

1° Bethuliam obsessam esse ab Holoferne altero anno a devicto per Nabuchodonosorem Assyriorum regem, in Ninive regnantem, Arphaxad Medorum rege, et Ecbatanorum conditore (c. 1, 1-6);

[1] Euseb. in Chronic. Strabo, p. 737. Herod., l. 1.

2° Judæos tunc ex captivitate aliqua reduces fuisse (c. 5, 22), et templum hierosolymitanum extitisse (c. 4, 2, 16, 22);

5° Eliachim summum sacerdotem tum regis vices obivisse (c. 4, 5):

4° Judæos post liberatam Bethuliam diuturna pace fruitos esse (c. 16, 30).

Historia autem profana, sacra mixta, testatur, Sennacheribo, Assyriorum regi, ingentem cladem in Judæa passo, et a duobus natu majoribus filiis dein occiso, successisse Assaradonem, seu Nabuchodonosorem (IV Reg. 19, 35), etc. Assaradon parricidas fratres, in Armeniam profugos insecutus, Armeniam primum sibi subjecit. Fortior atque audacior ita factus, imperium assyricum relevaturus, ejusque fines extensurus, Babylonios rebelles, Medos, Mesopotamos, Susianos et Elymæos subjugavit, cum Bactrianis autem difficilius bellum gessit. Thartanes, ejus bellidux, Sennacheribi cladem ulturus, Judæam et Ægyptum vastavit, et Manassen regem Judæ Babylonem deduxit (II Paral. 33, 11).

Interea Phra, rex Medorum, Dejocis, primi Mediæ regis, filius, finitimis Mediæ provinciis sibi submissis, vires suas restituere cœpit. Herodotus nuncupat Phra Phraorten seu Phraarten quod Phra magnus sonat. Phra erat nomen proprium regis et *Ortes* seu *Artes* persice *magnum* significat. Iste Phra in libro Judith Arphaxad nuncupatur: Hebræi *Phra* pronuntiabant *Arpha;* nomen *Xad* significat *clementem*, et isti regi attributum fuit, eo quod se erga Judæos clementem exhibuit, remittendo illos, quos in occupatis provinciis deportatos invenerat, in suam patriam, novos hostes Assaradoni, seu Nabuchodonosori, ita excitaturus. De hoc reditu Judæorum e captivitate Achior (c. 5) loqui censetur.

Assaradon seu Nabuchodonosor Mediam sibi denuo subacturus Phra seu Arphaxad adortus est, eumque prælio vicit, et occidit, ac Mediam iterum sibi subjecit. Altero vero anno Holofernem cum ingenti exercitu misit, ad vicinos populos subjugandos, quod (c. 1 et 2) narratur.

Nonnulli cum cl. Calmet per Nabuchodonosorem libri Judith non Assaradonem, sed Saosduchin, Assaradonis successorem, intelligunt. Auctor libri Judith Assaradonem, vel Saosduchin, Nabuchodonosorem adpellat, nomine regibus Assyriæ communi.

Diuturna pax, qua Hebræi post occisum Holofernem, tum Juditha superstite, tum illa defuncta, fruiti esse leguntur (c. 16, 30), et ob quam potissimum nonnulli Judithæ historiam post captivitatem babylonicam collocant, hoc modo explicatur: Bethulia obsessa et liberata ponitur anno 3348 ab orbe condito, 13 annis,

quibus Manasses post liberatam Bethuliam adhuc vixit; 2 annis regni Ammon, et 31 primis annis regis Josiæ, seu usque ad annum 3394, nullum bellum in Judæa legitur, adeoque Judæa 46 annis pace gavisa est. Judith equidem (c. 16, 28) legitur 105 annis vixisse; at non dicitur quam ætatem habuerit quando Bethuliam liberavit; potuit tunc habere 65 annos, atque ita Judæi adhuc sex annis post ejus mortem pace fruiti fuissent. Immo pax illa ad captivitatem babylonicam, in quam Nabuchodonosor Judæos anno mundi 3398 abduxit, extendi potest, si per verba illa: « Non fuit qui » perturbaret Israel, et post mortem Judithæ annis multis (c. 16, » 30), » intelliguntur Israelitæ, qui destructo regno Israelis, in montibus Galilææ, ubi Bethulia sita erat, consederant; Chaldæi enim in hosce Israelitas ante integram destructionem Hierosolymæ arma non convertisse videntur.

Græco in textu c. 5, 22 legitur: Ο ναος του Θεου αυτων εγενηθη εις εδαφος, *Templum Dei ipsorum factum est in solum*, seu *pavimentum*, quod favere videtur sententiæ historiam Judithæ post captivitatem babylonicam collocanti, quando templum hierosolymitanum solo adæquatum fuit.

Fuerunt equidem qui verba hæc græco textui manu aliena adjecta esse adseruerunt, eo quod S. Hieronymus illa in sua versione latina non habet. At hæc adsertio eo magis gratuita est, quod S. Hieronymus ipse dispersionem Judæorum paulo ante hanc historiam factam commemorat (c. 5, 23). Quare melius faciunt, qui textum græcum exponunt, quod quando Manasses ab Assyriis Babylonem abductus fuit templum hierosolymitanum *in solum*, seu *pavimentum profanum factum est*, per abominationes nempe, quæ tum in illo factæ sunt.

Captivitas vero de qua textus græcus (c. 5, 22), et latinus (c. 5, 23) loquuntur, et de qua Judæi paulo ante reversi dicuntur, est captivitas sub Manasse. Hebræi vero, qui templum purgarunt, Holofernique restiterunt, sunt illi, qui a Phra seu Arphaxad in suam patriam remissi fuerant.

§ XC. — Difficultates adversus veritatem historicam libri Judith.

252. Recentiores nonnulli cum Scaligero, Grotio ac aliquibus aliis (n. 18), hunc librum deuterocanonicum parabolam esse adserunt, et aiunt

1° Quod ante et post exilium Babylonicum non reperiatur in historia profana aliquis Arphaxad, rex Mediæ et conditor Ecbatanorum, qui c. 1, 1 libri Judith occurrit, quod Herodotus scribat Dejocem jam antea extruxisse Ecbatana.

2° Quod Nabuchodonosor non potuerit esse rex in Ninive, ut cap. 1, 5 legitur, eo quod hæc urbs ab ejus patre Nabopolassare eversa jam erat, et numquam reædificata fuit (conf. n. 250, 2°).

3° Historia Judithæ occurrere deberet in libris Regum aut Paralipomenon in quibus res gestæ Judæorum istorum temporum narrantur. Reperiri pariter deberet in Fl. Josepho. Nullus antiquus pater librum Judith commentario illustravit.

4° Nusquam in libro Judith fit mentio de rege Judæorum.

5° Fl. Josephus vero in catalogo summorum sacerdotum nullum recenset Eliachim, qui tempore captivitatis Manassis rempublicam Hebræorum administrasset.

6° Holofernes, bellidux Nabuchodonosoris, sub cujus potestate Manasses Babylone captivus supponitur, non potuit Judæos in Palæstina reperire, neque causari, se Judæos haud noscere, et dicere : *Quis rex militiæ eorum?* quod cap. 5, 3-5 legitur.

7° Si Judith Holofernem occidisset, paucique Judæi ingentem Nabuchodonosoris exercitum dissipassent, Nabuchodonosor, qui Judæam ac Ægyptum subjugare statuerat, Judæos impunes haud reliquisset, quod tamen cap. 16, 30 refertur.

8° Judith (c. 9, 2-3.) proditoriam cædem, quam Simeon de Sichimitis ob violatam sororem Dinam, ediderat (Gen. 34), adprobat. Quomodo hæc cum Gen. (34, 30; et 49, 5) concordant, ubi Simeon et Levi *vasa iniquitatis bellantia* a Patriarcha Jacobo appellantur?

9° Insidiæ, quas Judith Holoferni struxit, ut eum in sui amorem pelliceret, mendacia quæ protulit, mors, quam ei intulit, cum charactere sanctæ mulieris conciliari haud possunt.

§ XCI. — Solutio difficultatum.

253. Cl. Jahn, relatis multis ex hisce difficultatibus ita concludit : « Ex quibus liquet quibus armis instructi sint, qui histori- » cam hujus libri veritatem impugnant, et contendunt argumen- » tum libri esse parabolam, quæ doceat, Hebræos, quamdiu Deo » fideles sunt, etiam in summo rerum discrimine salutem expec- » tare posse [1]. »

Verum allatæ difficultates minime sunt sine responsione ; ex responsionibus nostris quid de Parabolæ sententia judicandum sit concludent lectores. Et imprimis : « Parabolæ illæ sunt, » ait S. Chrysostomus[2], « in quibus ponuntur exempla et tacentur no-

[1] Jahn, Introd. in L. S. V. F., cap. 5, § 245. — [2] Chrys. Homil. de divite.

» mina. » In libro Judith autem non dumtaxat ponuntur nomina propria Judithæ, Eliachim, Achioris, Holofernis, etc., sed etiam (c. 8) genealogia Judithæ, etc.

1° *Arphaxad*, de quo in libro Judith (c. 1, 1) fit mentio, est Phraortes, Dejocis filius, ut ostendimus n. 251. Herodotus scribit[1], Phraorten Persiam, totamque fere Asiam subjugasse, sed Niniven et Assyriorum imperium sibi subdere molientem, victum, captum et occisum fuisse.

Herodotus utique scribit[2], Dejocem, Arphaxadis seu Phraortis patrem, urbem Ecbatana condidisse; verum historici profani æque ac sacri laudem extructæ urbis non dumtaxat primo ejus conditori, sed etiam ejus instauratori ac amplificatori attribuunt (conf. n. 245 1°; et 246, 1°). Historici profani et sacri Ecbatana ut urbem magnificentissimam exhibent, ex quo liquet, eam solius Dejocis opus haud esse. Hæc urbs a Dejoce incœpta, monti superstructa, ac septemplici muro circumdata erat : primus murus inferior erat secundo, secundus tertio, etc. Primus murus suo circuitu tres circiter leucas continebat, in summitate urbis et in septimi muri circuitu palatium regis erat, quod Polybius scribit [3] 875 passus in suo ambitu habuisse.

2° Nabuchodonosor magnus, Nabopolassaris filius, utique in destructa a patre Ninive regnare haud potuit, bene vero Nabuchodonosor, seu Assaradon Sennacheribi filius, aut Saosduchin Assaradonis successor. Nabopolassar, dux Saraci seu Chinaladani, qui Saosduchino successerat, rebellis factus, exercitum suum cum illo Astyagis filii Cyaxaris conjunxit, Saracum deposuit, Niniven destruxit, atque imperium Assyriorum anno 3378 ab orbe condito, et 626 ante æram vulgarem subvertit (conf. n. 404). Ex ita destructo Assyriorum imperio regna Chaldæorum seu Babyloniorum, et Medorum enata sunt, quorum primo Nabopolassar, et secundo Astyages præfuerunt.

3° Ex silentio auctorum librorum Regum et Paralipomenon sequitur dumtaxat, historiam Judithæ in documentis, ex quibus isti libri confecti sunt, defuisse, aut ex illis excidisse. Fl. Josephus recensere non solet nisi historias in libris Canonis Judæorum contentas, et hinc etiam historiam Tobiæ non refert. Licet vero nullus antiquus pater librum Judith commentario illustraverit, de illo tamen ut ad Scripturam sacram spectante loquuntur Origenes, qui dicens : *Volo exemplum dare a Scriptura*, exemplum Judithæ citat[4], Clemens Rom. Pontifex[5], Auctor Constitutionum

[1] Herod., l. 1, c. 97 et seq.—[2] Herod., ib. c. 98.—[3] Polyb., lib. 10.—[4] Orig. Hom. 19 in Jerem. —[5] Clem. Rom. Epist. ad Corinth.

Apostolicarum, Clemens Alex.[1], Tertullianus[2], Hilarius Pict.[3], Hieronymus[4], Auctor Synopseos, Augustinus[5], etc.

4° Manasses, rex Judæ e suo exilio nondum reversus fuerat; quare de illo in libro Judith mentionem facere opus haud erat, bene vero de summo sacerdote Eliachim negotia regni loco regis absentis administrante.

5° Hic vero Eliachim potuit binomius esse, et a Fl. Josepho sub altero nomine designari. Pontificatus ejus indicatur IV Reg. 18, et Isaiæ 22; successit Lobnæ, et præcessit pontificem Helciam, qui sub Josia rege floruit. Mirum non est summum sacerdotem Eliachim negotia regni tempore istius belli administrasse, quia sub Ezechia rege, quando summo pontificatu nondum fungebatur, regis nomine multa faciebat, ut ex IV Reg. 18, 18, 26, 37 liquet. Isaïas vero de Eliachim (c. 22, 20-21) prædixerat: « Vocabo servum meum Eliachim... et erit quasi pater habitantibus Jerusalem et domui Juda. »

6° Holofernes sane reperire potuit Judæos ab Arphaxad seu Phraorte in Judæam ex captivitate remissos (n. 237, 4°). Potuit Holofernes esse novus bellidux, e Persia aut Media recens accersitus, atque ita ignorare Judæos, eorumque regem Babylone captivum. Potuit etiam ex iracundo contemptu hasce interrogationes instituere, quod nempe parvus populus, illi tam vilis, ingenti suo exercitui obsistere auderet.

7° Forte Nabuchodonosor, Assaradon vel Saosduchin, bellis cum aliis populis post hanc cladem implicitus fuit, ut adeo hanc cladem ulcisci nequiverit. Potuit etiam interea mori et ejus successor a proposito subjugandi Judæam et Ægyptum destitit.

8° Judith actionem laudat eo sub respectu, quo laudem merebatur, laudat nempe zelum in ulciscendo stupro, quod Sichem Dinæ intulerat. Non autem censetur laudare modum, et fractam fidem Simeonis. Cæterum Juditham in singulis verbis infallibilem fuisse, Scriptura sacra non dicit.

9° Judith Bethuliam e consensu Præfecti et senatorum urbis ab hoste liberare statuerat : oratorium suum ingressa : « Fac, Domine, deprecabatur, ut Holofernis gladio proprio superbia amputetur : capiatur laqueo oculorum suorum in me, et percuties eum ex labiis charitatis » (juxta textum græcum *labiis fallaciæ meæ*). Ex quo liquet, Juditham Holofernem in suos amplexus minime pertrahere voluisse, sed illum decipere. Holofernem delu adit, transfugam simulans, ei ait, se novisse, Deum

[1] Clem. Alex. Stromat., l. 1.—[2] Tertul., l. de Monogam.—[3] Hilar. in Ps. 125. —[4] Hier. Epist. ad Furiam. —[5] Aug., l. 2, de Doctr. Christ., c. 8.

Hebræos ipsi traditurum, seque ideo ad illum venisse, ut salvaretur. Ex præcedentibus vero patet, hæc stratagemata fuisse, quibus Holofernem decipere intendebat. Quis vero dicet stratagemata in bello non licere? Quæ secus mendacia forent in circumstantiis belli sunt æquivoca, sunt stratagemata.

Quod vero Judith præviderat reapse contigit; placuit enim Holoferni, qui in ejus amorem exarsit, sed illam non temeravit (c. 13,20). Temulento autem Holoferni, et somno sopito amputat caput. Sed nex hostis apud populos antiquos semper licita credita uit. Et quomodo quis probaret Juditham, quæ ex consensu gubernii negotium liberandæ urbis in se susceperat, Holofernem, iniquum patriæ aggressorem, et idololatriæ propagatorem, jure naturæ occidere non potuisse? (Conf. n. 34-36 et 417-422.)

DE LIBRO ESTHER.

§ XCII. — Lingua libri Esther.

254. Liber Esther scriptus fuit lingua hebraica usque ad c. 10, 3, illumque S. Hieronymus illuc usque ex hebræo latine reddidit. Quæ dein in Vulgata occurrunt S. Hieronymus e veteri Vulgata, juxta textum græcum Theodotionis facta, post cap. 10, 3 adjecit, illa obelo notando. Hæc vero fragmenta, quibus capita continentur, partem deuterocanonicam libri Esther constituunt.

Origenes (Epist. ad Africanum) existimare videtur, fragmenta, quæ in versione græca leguntur, et a S. Hieronymo calci suæ versionis adjecta sunt, olim in textu hebræo fuisse.

S. Hieronymus Præf. in librum Esther : « Librum Esther, ait, » variis translatoribus constat esse vitiatum: quem ego de archi- » vis Hebræorum revelans, verbum e verbo pressius transtuli. » Quem librum editio Vulgata (antiqua) laciniosis hinc inde ver- » borum sinibus trahit : addens ea, quæ ex tempore dici pote- » rant, et audiri; sicut solitum est scholaribus disciplinis sumpto » themate excogitare, quibus verbis uti potuit qui injuriam pas- » sus est, vel ille, qui injuriam fecit » Partes autem deuterocanonicas libri Esther citat S. Hieronymus, ut alias partes protocanonicas Scripturæ sacræ (Comment. in c. 1 Ep. Galat.).

§ XCIII. — Auctor et ætas libri Esther. Fides ei debita.

255. Quis sit auctor hujus libri ignoratur. Attribuerunt eum alii Esdræ, alii Joachimo summo sacerdoti, plures vero Mardochæo, cui alii addiderunt Estherem, propterea quod (c. 9, 20, et 29) legitur, Mardochæum et Estherem omnia hæc Judæis scripsisse. Ast non observarunt istis locis non esse quæstionem

de libro Esther, sed de litteris quas Mardochæus et Esther Hebræeis perscripserunt, ut festum Phurim, seu Sortium, observarent.

Auctor scripsisse videtur paulo post eventum gesto in libro relatorum, quia minutas rerum circumstantias recenset. Ipsum scripsisse ante eversionem monarchiæ persicæ patet, quod (c. 10, 1-3) provocet ad annales imperii persici.

Librum istum fide dignum esse patet, quod ab Hebræis ut sacer receptus fuit ea ætate, qua res in illo relatæ examinari poterant. Melito Sardicensis in suo Canone hunc librum non recenset (conf. n. 20), eumque secuti sunt Gregorius Naz., Amphilochius, Leontius, Athanasius, Auctor synopseos, Junilius, et uterque Nicephorus; Sixtus Sinensis vero librum Estheris in secundo canone collocavit. Verum omnes alii antiqui scriptores ecclesiastici hunc librum scriptis protocanonicis accensuerunt; quare et Sixtus Sinensis ab eruditis minime probatus fuit (Conf. 34-36 et 417-422).

§ XCIV. — Ætas historiæ Estheris.

256. Historia hujus libri contigit sub Assuero rege Persiæ. Quis vero iste Assuerus sit, non facile determinatur, eo quod in historia profana nullus rex Persarum Assuerus nuncupatus occurrit. Cum (c. 2, 6) dici videatur Mardochæum cum Jechonia, rege Juda, a Nabuchodonosore magno Babylonem in captivitatem ductum esse, oporteret, regem Persiæ, Assuerum in libro Esther vocatum, extitisse haud adeo multis annis post Nabuchodonosorem magnum, vivente adhuc Mardochæo. Verum quæ in libro Esther de Assuero prædicantur, nulli regum Persarum Nabuchodonosori magno aliquantulum vicinorum conveniunt. Non 1° Astyagi, patri Darii Medi, nam eo tempore urbs Susa, in qua Assuerus, sedem regiam habebat ad Babylonios adhuc spectabat (Dan. 8, 2), et non Medorum, sed Persarum urbs regia erat (Solinus, c. 58. Diod. Sic. L. 2. Plutarch. in Artaxerxe). Darius Hystaspis, Babyloniorum rebellione motus, sedem regiam Babylone Susa transtulit, hancque urbem eximiis ædificiis condecoravit (Herodotus l. 3, c. 49. Ælianus histor. animal. l. 1, c. 59).

2° Non conveniunt Cambysi; nam ille septimo anno sui regni expeditionem in Ægyptum agebat, et inde redux Ecbatanis mortuus est octavo anno sui imperii (Herod. l. 3 c. 66), dum Assuerus duodecimo anno sui regni omnes Judæos in Persia occidi jussit (Esth. 3, 7).

3° Non conveniunt Dario Hystaspis, quem multi Interpretes pro

Assuero habent; nam hic Darius aliis in Libris sacris semper vocatur Darius, ut in scriptoribus græcis, cur in libro Esther continuo Assuerus nuncuparetur? Dein Darius Hystaspis post septimum annum sui regni dumtaxat sedem regiam Babylone Susa transtulit, dum Assuerus jam tertio sui imperii anno Susis tamquam in urbe sedis regiæ convivia per 180 dies celebravit (Esth. 1, 2-4). Tandem Darius Hystaspis ab historia profana sistitur ut princeps bonus, sapiens et justus, qualis non fuit Assuerus.

4° Tandem non conveniunt Artaxerxi Longimano, quem Fl. Josephus, Nicephorus, Suidas, Zonaras, Petavius, etc., Assuerum esse autumant. Existimant Estherem ab isto Artaxerxe obtinuisse ut doctissimus Esdras muneribus cumulatus Hierosolymam reverteretur, cultum Dei legemque Moysis restitueret (I Esdr. 7, 1-16), atque eam aliquibus annis postea pincernæ Nehemiæ pariter facultatem impetrasse Hierosolymam redeundi, hancque urbem reædificandi (II Esdr. 1, 1; 2, 6; Conf. n. 230, 231, 239, 240).

Verum si hoc esset, cur nomen Assuerus numquam occurrit in libris Esdræ et Nehemiæ? si regina, de qua Nehemias II Esdr. 2, 6 loquitur Judæa fuisset, an Nehemias hoc, utpote suæ nationi honorificentissimum, non commemorasset? An Esdras et Nehemias de Mardochæo, primo regis ministro, ac de Esthere non meminissent? Dein Esdras, primo mense Babylone profectus est, et quinto mense anni septimi regni Artaxerxis Hierosolymam advenit (I Esdr. 7, 8-9); quomodo igitur Esther, quæ decimo mense anni septimi imperii Assueri primum ad hunc regem ducta, et mense duodecimo regina declarata fuit (Esth. 2, 16), Esdræ facultatem Hierosolymam revertendi impetrasset? Tandem Artaxerxes Longimanus ab historicis profanis sistitur ut princeps, qui nobilitate animi, prudentia, mansuetudine et sapientia omnes Persiæ reges superavit, et qui proinde se tam fatue cum Amano, et tam crudeliter in Judæos minime gessisset (Diod. Sicul. l. 11; Plutarch. in Artaxerxe; Ammian. Marcellin. l. 30).

Sed quæ auctor libri Esther de Assuero adfirmat, conveniunt Xerxi magno, qui sat diu post Nabuchodonosorem magnum in Persia regnavit; quare (c. 2 v. 6) vel intelligendus est quod Cis proavus Mardochæi cum Jechonia in captivitatem ductus fuerit, vel si intelligitur de Mardochæo, fatendum est, ipsum tum circiter 125 annos ætatis habuisse, quod incredibile non videbitur perpendenti, Joïadam obiisse 130 ætatis anno, et hoc nostro ævo adhuc homines nonnullos hujusmodi ætatem attingere. Sic anno

1801 in Russia quatuor homines centesimo trigesimo anno ætatis obierunt.

§ XCV. — Assuerus libri Esther est Xerxes magnus.

287. Rationes Assuerum pro Xerxe magno habendi sunt: 1° Quod fere omnia exemplaria græca, et fragmenta a S. Hieronymo calci libri Esther adjecta, Assuerum vocant Artaxerxem; nomina autem regum Persarum appellativa erant, et *Artaxerxes* persice *Magnus Bellator* sonat. Hic vero honoris titulus Xerxi magno convenit ob devictam Ægyptum, et ob magna, quæ adversus Græcos molitus est.

2° C. 1, 3, legitur Assuerum, seu Artaxerxem, tertio sui imperii anno Susis magnates provinciarumque præfectos 180 diebus convivio excepisse. Herodotus vero scribit[1] *Xerxem magnum*, a felici sua in Ægyptum expeditione reducem, tertio sui regni anno magnates præfectosque imperii persici de sua in Græciam expeditione consuluisse. Cum autem Persæ consilia tempore conviviorum agitarent, Xerxes eos convivio excepit, et cum magnates et præfecti vasti ejus imperii nonnisi successive ad convivia venire possent, convivia facile 180 diebus durare debuerunt. Hic scopus conviviorum Xerxis equidem (c. 1, 3) non occurrit, sed ad finem auctoris non faciebat.

3° Cap. 2, 17 refertur, Assuerum septimo sui imperii anno, mense duodecimo Estherem in reginam elegisse; Xerxes vero septimo sui regni anno de infausta expeditione in Græciam redux, afflictionem suam epulis et voluptatibus levare conatus est (Diod. Sic. l. 11).

4° Omnes auctores antiqui Xerxem luxuriosum, crudelem, et fatuum exhibent (conf. n. 263); Assuerus vero in libro Esther talis omnino depingitur. (Athenæus Dipnosoph. l. 8; Justinus, l. 2 c. 11; Herodotus l. 7, c. 35, 237; l. 8 c. 57-59. Plutarchus in Artax. Seneca de ira l. 7, c. 17).

5° Tandem character Assueri est character Xerxis magni, ac multa, quæ auctor libri Esther de Assuero refert, in historia profana de Xerxe magno adfirmantur. Sic Assuerus (c. 1, 1) sistitur ut maximus princeps, qui ab India usque ad Æthiopiam imperabat 127 provinciis, et historia profana Xerxem magnum exhibet ut maximum et ditissimum principem istius ævi; juxta aliquos scriptores in sua expeditione in Græciam habuit exercitum 700,000 hominum, et 300,000 copiarum auxiliarium, ac classem 1207 majorum navium (Herodotus, l. 3, c. 96; l. 7, c. 8, 21, 27-29,

[1] Herod., l. 7, c. 8.

60, 87. Diodorus Sic. l. 11, c. 3. Ælianus, l. 13, c. 3. Just. l. 1, c. 10. Plin. l. 23, c. 10. Confer. Dan. 11, 2).

§ XCVI. — Argumentum libri Esther.

258. Assuerus seu Artaxerxes, repudiata regina Vasthi, septimo anno sui imperii Estherem, filiam Abihail, et neptem vel cognatam Mardochæi, reginam constituit. Mardochæus dein detectam conjurationem per Estherem regi manifestavit; cum autem Amano, primo Assueri ministro, jussam a rege prostrationem exhibere renueret, Aman a rege duodecimo anno ejus imperii obtinuit edictum, ut omnes Judæi eadem die in toto regno interficerentur. Mardochæus hisce auditis Estherem rogat, ut regi pro sua gente supplicet. Illa, tribus diebus in jejunio peractis, non vocata Assuerum adit, atque bene ab eo excepta illum rogat, ut cum Amano apud se cœnare dignetur. A rege tempore convivii petere jussa quæ velit, rogat, ut rex postridie adhuc cum Amano apud se cœnet. Aman autem crucem 50 cubitorum altitudinis construi jubet, ad quam exosus illi Mardochæus postero die suspendendus erat. Verum de nocte regi insomni prælegguntur annales, e quibus quum didicisset, se ob manifestatam conjurationem debere Mardochæo suam vitam, præcepit Amano, ut Mardochæum regiis vestibus indutum, diademate ornatum, et equo regio insidentem, per urbem Susa duceret. Esther dein ad convivium a rege quæcumque velit petere jussa, gratiam pro gente sua exorat, et Amanum ut hostem designat; quare Aman actus fuit in crucem, quam Mardochæo paraverat. Mardochæus vero, dignitatem Amani adeptus, nomine regis mandata in omnes provincias mittit, ut Judæi suos hostes occiderent eodem die, qui eorum internecioni destinatus fuerat. Judæi igitur in provinciis Persiæ occidunt 75,000, et Susis 500. Cumque Esther adhuc altero die reliquos Hebræorum hostes Susis interimi posse impetrasset, ibidem adhuc 300 necati sunt. In memoriam vero hujus rei Mardochæus festum Phurim, seu Sortium, instituit.

Id particulare in hoc libro occurrit, quod auctor contra morem aliorum hagiographorum quæ refert Deo non adscribat.

§ XCVII. — Difficultates libri Esther.

259. Nonnulli omnes difficultates hujus libri evitaturi adseruerunt, historiam Estheris esse parabolam, seu fictionem moralem de Dei providentia in electum populum Israel. Ast hoc a veritate alienum esse sufficienter patet, quod auctor (c. 10, 2) ad annales Medorum et Persarum provocat.

D. Bauer [1] et D. Seiler [2] autumant, substantiam libri esse veram historiam, quod quæ vagis traditionibus et ornamentis dictionis postea aucta fuisset. Id autem non esse, sat liquet quod auctor mox post eventum historiæ scripsit (n. 255). Relatæ autem opiniones gratuitæ sunt insuperque inutiles, cum difficultates libri commode solvantur:

Inimici libri Estheris ut incredibilia allegant :

1° Quod (c. 3, 2) Mardochæus Amano, primo regis ministro, solitam jussamque a rege prostrationem denegaverit, cum Judæi ipsi hujusmodi prostrationem ab invicem admitterent.

At aut Mardochæus scivit Amanum anteactæ conjurationis in regem participem vel conscium fuisse (conf. c. 16, 12), aut Aman honorem diis exhiberi solitum exegit : Aman ut reges Persarum adorari seu honorari volebat, reges autem Persiæ ut dii honorabantur (Curt. l. 8. c. 5. Isocrat. in Panegyr.). Artabanus Themistocli dicebat, unum e pulcherrimis Persarum institutis esse, quod eorum rex ut imago Dei omnia conservantis honoraretur et adoraretur (Plutarch. in Themistocle).

260. 2° Quod Aman (c. 3, 5-7) ob prostrationem sibi a solo Mardochæo denegatam inhumanam in omnes Judæos Persiæ vindictam meditatus sit.

Verum plura alia exempla hujusmodi exorbitantis vindictæ in historia profana leguntur. Herodotus scribit, reges Persiæ exterminasse familiam et cognatos illius a quo offensi fuerant [3]; Aman, primus regis minister offensus eodem jure uti voluit.

261. 3° Quod Aman jubendo necem omnium Judæorum in Persia existentium reflexisset Estherem reginam esse Judæam. Sed cum Esther insperato ad dignitatem reginæ evecta esset, Aman vindicta excæcatus existimavit illam non curaturam quæ nationi suæ contingerent.

262. 4° Quod Aman tam stupidus cogitari non possit, ut miserit primo mense anni edictum ad omnes provinciarum gubernatores, juxta quod Judæi mense dumtaxat duodecimo exterminandi erant, ut c. 3, 12-14, legitur, cum ita Judæis spatium fere anno integri dedisset ad fugam aut resistentiam parandam.

Sed cum sors, per quam Aman voluntatem deorum noscere arbitrabatur, diem et mensem internecionis Judæorum designasset, Aman opportunum expectabat tempus, quo rex ejus propositum confirmaret. Cum hanc occasionem mox reperisset, illico edictum misit ad præfectos provinciarum ne rex sententiam mu-

[1] Entwurf einer Einleitung in die Schriften des alten Testaments S. 113.
[2] Das grossre bibl. Erbauungsbuch Th. X. S. 67. — [3] Herodot., l. 3, c. 118.

taret. Licet vero edictum hoc nonnisi mense duodecimo executioni mandandum esset, Aman de illius impletione certus erat, eo quod edicta regum Persarum annulo regio signata irrevocabilia erant (n. 270).

Si interim Judæi, omnibus derelictis, in alias regiones aufugissent, vindictæ Amani satisfactum esset. Ad resistendum profecto se parare haud poterant, cum præfecti provinciarum illis facile omnes conventus interdixerint, ipsisque arma quæcumque ademerint.

§ XCVIII. — Continuatio prioris.

263. 5° Aiunt, quomodo concipi potest, Assuerum ad petitionem Amani totum populum hebræum per vastum Persiæ regnum dispersum neci destinasse (c. 3, 13), quin causam examinaret?

Rex justus et sapiens utique hujusmodi crudelitatem haud examinata causa non imperasset, sed Assuerus seu Xerxes magnus, princeps fatuus ac crudelis erat. Herodotus narrat, Xerxen mari trecenta verbera infligi[1], parque compedum injici jussisse, eo quod pontem, quo Hellespontum junxerat[1], subverterat[1]. Idem Xerxes architectos præfati pontis tempestate diruti capite plecti, et corpus magnanimi Leonidæ, Spartanorum regis, qui cum 300 viris Thermopylas tam egregie defenderat, in crucem agi jussit[2]. Justinus vocat Xerxen magnum *corpus sine capite*[3].

364. 6° Juxta Herodotum (l. 3. c. 84) occiso Mago Smerde solemniter statutum fuit reginam de sanguine septem consiliariorum regiorum esse debere; Esther proinde regina fieri haud potuit.

Sed hoc statutum vel respexit solum regem Smerdis successorem, vel posteri reges se ipso obstrictos haud existimarunt.

265. 7° Ignotum esse haud potuit, Estherem esse Judæam, quod tamen (c. 2, 20) dicitur, eo quod Esther de domo Mardochæi Judæi ad palatium feminarum regis ducta erat.

Ast ignotum erat, ipsum Mardochæum esse Judæum; barba enim, quam tum temporis etiam alii populi nutriebant, signum distinctivum Judæorum non erat.

266. 8° Quomodo Esther, quæ Assuerum sua pulchritudine sibi devincire meditabatur, tribus diebus et totidem noctibus sine cibo et potu manere potuit (c. 4, 16), quin pallida et macilenta evaderet? An hoc jejunium ejus fini non prorsus contrarium erat?

Manere sine cibo et potu, ac jejunare, sæpissime nihil aliud significant, quam solitas refectiones non facere, et dumtaxat sumere quæ ad vitam sustentandam necessaria sunt: ita jejunasse dicitur Joannes Baptista (Matth. 11, 18. coll. cum 3 4). Voluit

[1] Herod., l. 7. — [2] Ibid. — [3] Justin. l. 2. c. 11.

Esther ut Judæi tribus diebus totidemque noctibus a solitis refectionibus abstinerent, ut eo ferventius orare possent, ita etiam jejunavit Esther, sed non tribus diebus, nam die tertia Assuerum adivit, eumque ad convivium invitavit (c. 5).

267. 9° Cum non vocatis sub mortis pœna regem accedere prohibitum esset (c. 4, 11), naturale non erat, ut Esther se mortis periculo potius exponeret, quam ut per ministros ad regem introduci peteret.

Verum in hoc ultimo casu rex per machinationes Amani, verentis ne sua vindicta subverteretur, Estheri contrarius redditus fuisset.

§ XCIX. — Continuatio difficultatum libri Esther.

268. 10° Quomodo, inquiunt, Assuerus ut infans sedere potuit in throno aureo, cum sceptro aureo ad manum, quin causam aliquam audiret (c. 5, 1)?

Sed nullibi legitur, Assuerum tum causam aliquam non audiisse; verisimile est, Estherem adiisse regem ea hora, qua rex causas audire solebat. Assuerus, seu Xerxes magnus, etiam tempore pugnæ Salaminensis in throno aureo super montem sedit (Plutarch. in Artaxerxe). Cæterum thronus iste aureus nil aliud erat quam sedes aurea, quæ quocumque cum rege vehebatur, ut rex cum descendisset e rheda in illa sedere posset. Rex Persarum semper in throno sedens exhibetur, eo quod Orientales plus sedere quam stare solent (Athenæus Dipnos. l. 12. c. 2). Sceptrum vero aureum erat baculus aureus, quocum reges ambulabant, et cui innitebantur.

269. 11° c. 4 legitur Hebræos, futura sua internecione audita, planxisse et gemuisse, non vero dicitur eos de fuga cogitasse, quod tamen naturale erat.

Ast etiam non dicitur, Judæos fugam meditatos non esse; verisimiliter Judæi vel ideo tantopere planxerunt, quod fugere impediti fuerunt.

270. 12° C. 8, 11. Assuerus per Mardochæum jubet ab Hebræis interfici istos suos subditos, quos per Amanum antea jusserat ipsos Judæos internecione delere. Quomodo rex tam prodigus vitæ suorum subditorum concipi potest? Cur Assuerus primum edictum non simpliciter revocavit?

Verum cum edicta regum Persarum et Medorum, quæ in librum legum relata, et annulo regio subsignata erant, irrevocabilia essent, ut constat ex c. 1, 19. 8, 8, et Daniel. 6, 9-16, Assuerus nullum aliud medium habebat Judæos liberandi ab antea jussa

exterminatione, quam dare decretum, juxta quod interficiendi erant ii, queis Judæorum internecio præcepta fuerat.

271. 13° Esther, quæ ut pia mulier exhibetur, non contenta Susis 500 homines interemptos fuisse, petit a rege, ut Judæi adhuc altera die suos hostes Susis occidere possint; non contenta decem innocentes filios Amani trucidatos fuisse, adhuc petit ut eorum cadavera ad patibula putrescant (c. 9, 6-13).

Sed auctor libri has petitiones Estheris equidem refert, non autem adprobat. Aliter autem se res cum Esthere habet, si supponitur numerosos Persas, a filiis Amani conductos, Judæos die 13 mensis Adar Susis adortos esse, de eis equidem a Judæis occisos esse 500 præter decem filios Amani, sed plures de ipsis superfuisse, consequenter Estherem ne Judæi alias ab illis impugnarentur, a rege petiisse, ut Judæi altera die suos inimicos Susis delere possent.

Corpora vero decem filiorum Amani, qui in prælio perierant, juxta Persarum leges ad patibula ab avibus devoranda erant; si vivi capti fuissent, vivi in crucem acti fuissent. Ita Polycrates, tyrannus Samosatensis, ab Oronte vivus in crucem actus fuit [1].

§ C. — Difficultates partis deuterocanonicæ libri Esther. c. 10, 4—c. 16.

272. Acatholici, qui parti deuterocanonicæ libri Estheris auctoritatem canonicam abnegant, aiunt, illam inter et partem protocanonicam existere contradictiones.

1° Dicunt (c. 11, 2-3): Mardochæus exhibetur jam secundo anno regis ut *vir magnus, et inter primos aulæ regiæ,* et juxta c. 8, 2, primum magnus factus est septimo anno regis post mortem Amani.

Verum (c. 11, 2-3) est prolepsis, sermoque est de Mardochæo qui postea magnus factus est. Cæterum Mardochæus jam ante mortem Amani in aula regia erat; *morabatur enim ad regis januam*, seu in regis procœtone (*antichambre*) c. 2, 21.

273. 2° Juxta caput 15, 10, rex tanto cum furore Estherem adspexit, ut illa præ terrore animi deliquium pateretur, et juxta c. 5, 2, rex benigne Estherem intuitus est.

Ast rex iratus fuit quando Estherem de longe vidit, eamque non novit, eo quod contra ejus mandatum peccabatur, sed quando eam prope adspexit, illamque cognovit, eam benigne habuit.

274. 3° Juxta c. 12, 1 coll. cum c. 11, 2, Eunuchi Bagatha et Thara regem de medio tollere voluerunt secundo anno ejus regni, et juxta c. 2, 16, 21, id facere voluerunt septimo ejus regni anno.

[1] Herod,. l. 3. c. 125.

Sed ista conjuratio contigit septimo anno regis; contradictio adparens oritur, quod in Vulgata c. 12, 1 legitur: *Eo tempore*, quæ verba in textu græco non occurrunt.

275. 4° Juxta cap. 12, 5, Mardochæus pro detectione conspirationis Eunuchorum munera a rege accepit, et juxta c. 6, 3 nihil accepit.

Verum hæc munera tam exigua fuerunt, ut annalibus inscripta non fuerint; quare lectores annalium nihil de iis sciverunt, regique (cap. 6, 3) dixerunt, Mardochæum nihil accepisse.

276. 5° Edictum regium (c. 16) pro Judæis per omnes Persiæ provincias missum, a Judæo confectum esse manifeste patet ex notionibus de Deo, etc., quæ in eo occurrunt.

Sed Mardochæus, qui hoc edictum nomine regis confecit (c. 8, 9), Judæus erat.

277. 6° In isto edicto vocatur Aman (v. 10), *gente Macedo*, et c. 3, 1, dicitur esse de stirpe Agag, Amalecitarum regis.

Verum vox *Macedo* hic *peregrinum* significat, ut sæpe in libris Machabæorum. Etiam aliquis de posteris Agag in Macedoniam secedere, Aman ab illo descendere, et in Macedonia nasci potuit.

DE LIBRO JOB.

§ CI. — Lingua et auctor libri Job.

278. Nonnulli eorum, qui Jobum ipsum hujus libri auctorem, Moysenque illius translatorem constituunt, adserunt, librum hunc lingua arabica seu idumæa exaratum fuisse. Verum lingua originaria libri, quæ noscitur, est hebraica, verbis arabicis permixta. Personas libri esse Arabes profecto non evincit illum esse arabice scriptum, ac dein in linguam hebræam translatum. Occurrunt equidem in textu orthographia arabica et verba arabica, at primum dumtaxat probat, auctorem diu fuisse in Arabia conversatum, et alterum comprobat, voces rariores, in sublimi poemate adhiberi solitas, depromptas fuisse e ditissima lingua arabica hebrææ linguæ sorore, ob penuriam hujusmodi vocum in idiomate hebraico.

279. Jobum non esse auctorem hujus libri sat liquet ex modo, quo de illo fit mentio in eo, et ex relatione ejus mortis, quæ ad finem libri occurrit.

Origenes, Gregorius Magnus, Suidas [1] et nonnulli alii ideo potissimum existimarunt, Jobum ipsum hunc librum conscripsisse, quod (c. 19, 23) ait: « Quis mihi tribuat, ut scribantur sermones

[1] Orig. contra Celsum, l. 5, Greg., l. 1 in Job.

» mei? Quis mihi det, ut exarentur in libro, stylo ferreo, et » plumbi lamina, vel celte sculpantur in silice? » Verum per hoc Job solummodo exprimit quantopere persuasus sit de veritate eorum, quæ dicit. Ibi de libro ordinario conscribendo nullatenus est quæstio, et adhuc minus indicatur quod Job suum librum scripserit.

Aliqui hunc librum Isaiæ adscripserunt ob similitudinem, quam inter ejus stylum, stylumque hujus prophetæ deprehendere autumabant; nonnulli ipsum attribuerunt Danieli; Gregorius Naz., referente Polychronio, hunc librum Salomoni adscripsit. Verum hæ sunt conjecturæ solido fundamento destitutæ.

Multi autem cum variis Patribus Græcis et Syris, cum Talmudistis [1], maximaque parte Rabbinorum, Moysen hujus libri auctorem statuunt; quod si est, liber hic scriptus fuit ante egressum Judæorum ex Ægypto, quando Moyses in Arabia commorabatur.

§ CII. — Moyses scripsit librum Job ante egressum Judæorum ex Ægypto.

280. Textus libri non est arabicus, sed hebræus, liber autem est poema egregium, ideas maxime sublimes, vastam artium, scientiarum, historiæ naturalis imprimis, notitiam continet, morum probitatem, fugam vitii, cultum unius Dei, resignationem in divinam voluntatem, etc. inculcat. Nihil in eo occurrit egressui Judeæorum ex Ægypto anterius, nihil de plagis Ægypti, nihil de transitu Maris Rubri, nihil de mora in deserto, nihil de Palæstina, etc. Jam vero hæc omnia Moysen ut auctorem hujus libri ante egressum Judæorum ex Egypto indicant; præclaræ enim ejus animi dotes, scientiæ, libri, sublimia cantica poetica, vasta scientiarum, artium, historiæ naturalis, lepræ imprimis, notitia, ipsius continuæ inculcationes cultus unius veri Dei, exhortationes ad exercitium virtutis et ad fugam vitii, quæ omnia in Pentateucho reperiuntur, talem antiquum sistunt auctorem, qualem supponit liber Job. Nullus insuper alius antiquus scriptor hebræus ætate, qua liber Job scriptus fuit, occurrit, qui illum componere potuisset, præter Moysen.

Ex hisce sequitur, librum Job esse antiquiorem ipso Pentateucho.

§ CIII. — Argumentum, elocutio et scopus libri Job.

281. Liber Job tres complectitur partes, *Prologum*, *Tractatum* et *Epilogum*: Prologus continetur cap. 1-2, et prosaice est exaratus. Duo ibi in cœlo sistuntur judicia. Deus ut rector universi,

[1] Baba Bathra.

et justus judex exhibetur. Inter filios Dei, seu ministros, Deo adstantes, venit Satan, qui mala latentia perspicit, atque a Deo interrogatus, Jobum non fore tam justum, si rebus omnibus spoliaretur; quare Job, vir probissimus ac opulentissimus, calamitatibus maximis opprimitur, lepra adfligitur, et rebus omnibus spoliatur eum in finem, ut ejus probitas innotescat. Job summe miser, sedens in sterquilinio, et mentis plene compos sistitur.

Tractatus comprehendit cap. 3-40, et metrice est scriptus. In eo narratur, Jobum, ad miserrimum statum redactum, invisum esse ab amicis Eliphaz, Baldad et Sophar. Hi amici postquam septem diebus compatientes cum eo in terra taciti sedissent, longam cum Jobo de causa ejus calamitatum controversiam texunt, atque prætendunt, Jobum criminibus maximis iram Dei in se accersiisse. Job vero maledicit diei nativitatis suæ, suam innocentiam tuetur, inscrutabilemque suis malis causam subesse contendit. Eliu, quartus amicus Jobi, audita Jobi aliorumque controversia, multa ab iis dicta aliis verbis repetit, sed ei non respondetur, illius sententia coincidit cum illa trium amicorum Jobi, licet sit modestior. Cum Job Deum ad respondendum provocasset, Deus e turbine loquitur, Jobo silentium imponit, atque ex stupenda rerum creatione et regimine hujus universi ostendit, hominem intelligere non posse qua ratione Deus hoc universum condiderit.

Tractatus iste sublimi expressus est poesi, nihilque in Libris sacris ei comparari potest nisi Moysis cantica (Exod. 15., Deuter. 32, et Ps. 105). Sermones Jobi sermonibus ejus amicorum præstant, et sermones Dei omnibus aliis præcellunt. Eliu sermones adfectationem sapiunt, sed miram artem produnt. Cæterum in hoc tractatu variæ notiones de Deo, de religione, de moralitate, de physiologia, præsertim de nonnullis animalibus, etc. occurrunt. Epilogus contentus capite ultimo, v. 7-16, exponit, Jobum valetudini restitutum, duplo ditiorem esse factum, quam antea erat, et adhuc vixisse 140 annis. S. Hieronymus de stylo hujus libri ait: « Prosa incipit, versu labitur, pedestri sermone finitur [1]. »

Scopus libri Job videtur esse docere, quod causæ ob quas probi quandoque usque ad finem vitæ adversitatibus conflictantur, et improbi rebus prosperis fruuntur, sint inscrutabiles, quod exemplo Jobi confirmatur.

§ CIV. — Num liber Job est parabolicus?

282. Plures recentiores cum Talmudicis (*in Baba Bathra*) librum Jobi parabolicum esse existimant, idemque jam autu-

[1] Hieronymus, Epist. ad Paulin.

marunt nonnulli antiquiores [1]. Eorum rationes huc redeunt:

1° Conversationes, quas Deus in cœlo cum *filiis Dei*, seu ministris aut angelis instituisse legitur in Prologo, singularis ille accusator, seu Satan, qui accusationes ad Dei tribunal defert, sermones Dei cum illo et ipsius cum Deo, historica esse nequeunt. Quod si hic prologus, qui substantiam libri continet, non est historicus, nec tractatus ipse historia est.

2° Ars magna, quæ in elocutione libri elucet, historiam non sapit. Quomodo credi potest, Jobum afflictissimum, bonis omnibus spoliatum, et morbo horribili percussum, tam sublimibus carminibus et tam longis ex arena suos amicos allocutum esse, atque hos vicissim sublimi omnino poesi cum illo sermocinatos fuisse? Incredibile est, Deum metrice et tam diu e turbine cum Jobo locutum esse, ut ejus altercationem cum amicis dirimeret.

3° Significatio nominum propriorum hujus libri parabolam innuit. Sic Hus sonat *consilium*, Job *vir dolens*, Sophar *speculator*, Eliphaz, *lex Dei*, etc. Nomina filiarum Jobi Cassia et Cornustibii earum pulchritudinem exprimunt.

4° Imprecationes, quas Job profert, non conveniunt magnæ virtuti, quæ illi attribuitur.

§ CV. — Crisis.

283. Allata argumenta minime evincunt, librum Jobi esse parabolam, Jobumque non extitisse, ex iis nihil aliud concludi potest, quam integram narrationem non esse historiam cum historia isthæc ab auctore poeta scripta sit, ab illo ornata fuit. Librum Jobi quoad substantiam historiam esse, mox probabimus.

Carmina sublimia, quibus Job suos amicos, Deum, et iratam uxorem alloquitur, et hi cum illo loquuntur, a Jobo, amicis, Deo et uxore profecta non sunt, sed auctor libri eos metro loquentes induxit, ut Homerus, et Virgilius inducunt loquentes carminibus varias personas, quæ nonnisi prosa locutæ fuerunt.

Quando dicitur amicos Jobi septem diebus et totidem noctibus in silentio cum illo in terra sedisse, adest dictio hyperbolica in Scriptura sacra haud infrequens (Gen. 31, 40-41. Act. 20, 31), significatque, eos maximam partem hujus temporis cum eo fere tacitos traduxisse.

Nonnulla autem nomina propria in libro Jobi significationem eventibus historiæ aliquatenus relativam habere, mirum non est, cum et in aliis libris veteris Fœderis nomina hujusmodi occur-

[1] Vide Lamy, Apparat de la Bible. Du Pin Prolegom. de la Bible, et conf. num. 18.

rant : sic Abel significat *vitam brevissimam*, Noe *solatium parentum*, Abraham *patrem multarum gentium*, etc. Omnia fere nomina propria hebræa significationem aliquam habent, et casu aliqua hinc inde eventibus nonnullis plus minusve relativa sunt.

Imprecationes vero Jobi nihil aliud sunt quam consuetæ emphaticæ Orientalium expressiones, ingenti dolore ac melancholia Jobi extortæ, miserrimo autem ejus statui apprime conveniunt.

§ CVI. — Liber Job est quoad substantiam historicus.

284. Integram narrationem libri Jobi non esse historiam docuerunt inter alios Dan. Huetius, Bern. Lamy, Du Pin[1], etc. Hujus vero sententiæ rationes colliguntur ex § CIV. Sermones Dei cum Satana, et hujus cum Deo, prolixitas sermonum Jobi ægerrimi ad amicos, et horum ad eum, longa et metrica oratio Dei e nube loquentis ad Jobum, sublimitas poeseos, qua liber est concinnatus, etc. profecto id evincunt.

285. Librum autem quoad substantiam non esse parabolam, sed veram historiam, Jobumque vère extitisse, patet

1° Ex characteribus historiæ, qui in eo occurrunt : « Parabolæ » illæ sunt, ait S. Chrysostomus[2], ubi ponuntur exempla et tacen- » tur nomina. » In libro Job autem designatur locus commorationis Jobi terra Hus; nomina ejus filiarum Cassia et Cornustibii, amicorum Eliphaz, Baldad, Sophar et Eliu, uti et horum patria, recensentur, etc., nihilque in tota historia Jobi occurrit, quod evincat eam esse parabolam.

2° Ezechielis 14, 14, Job cum Noemo et Daniele ponitur, et dicitur : « Si fuerint tres viri isti in medio ejus, Noe, Daniel, et » Job : ipsi justitia sua liberabunt animas suas, ait Dominus exer- » cituum. »

Cum hic Job, Noe ac Daniel, eodem nexu ad eumdem finem adlegentur, tamquam Dei beneficio maximis periculis erepti, oportet omnes tres extitisse; secus si Job persona fictitia esset, falsitas veritati admixta esset, et quidem ita, ut secerni haud posset, cum legenti textum allatum nullum dubium suboriatur de reali existentia trium istorum virorum.

Patroni Parabolæ apud D. Jahn[3] aiunt ex allato textu concludi non posse *nisi extitisse quondam pium aliquem Jobum*, et ne hoc quidem, cum personæ fictæ cum veris in scenam produci possint.

[1] Huet, Demonst. Evang., Prop. 4, § 4. Lamy, Apparat de la Bible. Conf. n. 18. Du Pin Proleg., t. 1, § 10. — [2] Homilia de divite. — [3] Introd. in L. S. V. F., Sect. III, c. 2, § 189.

Ast nonnisi pium istum Jobum, cujus historiam liber noster complectitur, novit sacra antiquitas, cum vero personæ fictæ cum veris in scenam producuntur, adsunt indicia, quibus fictæ a veris discernuntur.

3° Tobiæ 2, 12 legitur : « Hanc autem tentationem ideo per» misit Dominus evenire illi (Tobiæ), ut posteris daretur exem» plum patientiæ ejus, sicut et sancti Job. »

Cum hic Jobi patientia supponatur, oportet illum extitisse, ut historia nostri libri eum sistit.

Parabolæ defensores reponunt[1], allegatum versum 12 deesse in textu græco, in versionibus syriaca et arabica, ac in hebræis, adeoque illum esse additum ab illo Rabbino, cujus ope S. Hieronymus chaldaicum Tobiæ textum latine reddidit, cæteroquin quæstionem esse, utrum ipse liber Tobiæ non sit parabola.

Verum nullatenus probatum est textum græcum esse textum originarium libri Tobiæ. Præfatus versus e textu græco excidere potuit, et hinc deesse debuit in versionibus juxta illum factis (conf. n. 241 et 242).

Si etiam liber Tobiæ parabolicus esset, inde minime sequeretur, Jobum, de quo c. 2, 12 est quæstio, esse personam fictam (conf. n. 246).

4° Apostolus Jacobus (Epist. 5, 11) : « Ecce beatificamus eos, » inquit, qui sustinuerunt, sufferentiam Job audistis, et finem » domini (quo Jobi calamitates coronavit) vidistis, quoniam mi» sericors est et miserator. »

Commemorat hic S. Jacobus Jobi sufferentiam, et recompensationem ejus virtutis ex quo profecto liquet illum extitisse.

Adversarii aiunt ex textu S. Jacobi solum sequi, librum Jobi fidelibus prælectum fuisse, posse autem fidelibus etiam prælegi parabolas.

Sed credidit profecto S. Jacobus Jobi existentiam et historiam, secus enim fideles ad ejus exemplum imitandum non excitasset; proponere alicui exemplum omnino extraordinarium imitandum, quod numquam extitit, est proponere chimæram.

5° De Jobo, qui nostro libro depingitur, locuti sunt Origenes, Tertullianus, Cyprianus, Basilius, Chrysostomus, Hieronymus, Ambrosius, Augustinus, Gregorius magnus, etc. deque illius existentia minime dubitarunt.

Ad hoc equidem respondent patroni Parabolæ[3], nullum Patrem usque ad finem sæculi sexti quo ævo S. Gregorius magnus

[1] Apud cl. Jahn. loc. cit. — [2] idem. — [3] Ibidem.

suum librum *Moralium* in Jobum edidit, de Jobo ex professo scripsisse; frustra igitur Patrum consensum adlegari.

Ast scripta istorum Patrum saltem probant, eos credidisse, Jobum vere extitisse. Necesse non est, ut Patres de quadam re ex professo scribant, ut quid audierint, quidve sentiant, scripto mandent.

6° Nomen Jobi in antiquissimis reperitur Martyrologiis, Græcique eum colunt sexta Maii uti et Christiani Arabiæ, Æthiopiæ, Ægypti et Russiæ; Latini vero eum venerantur decim ejusdem mensis.

NB. Cap. 21, 33, in Vulgata fit mentio de Cocyto, fluvio mythologico. Provenit id a S. Hieronymo, qui, specie pro genere sumpta, hebraïcum *Nachal, Torrentem*, per *Cocytum*, fluvium Arcadiæ reddidit. Versio græca *Nachal* reddit per χειμαρρου, *Torrentem.*

Cap. 19, 17, Job dicit: *Orabam filios uteri mei*, et c. 1, 19, dicitur, omnes filios Jobi mortuos esse. At observandum est, Jobum more antiquorum Patriarcharum concubinas, seu uxores secundarias, habuisse : filii ex ejus uxore suscepti mortui dicuntur c. 1, 19, et c. 19, 17, est quæstio de filiis ejus concubinarum. Hinc versio græca habet: υιους παλλακιδων μου, *filios concubinarum mearum* (conf. n. 34-56 et 417-422).

DE LIBRO PSALMORUM.

§ CVII. — De lingua et auctoribus Psalmorum.

286. Psalmi lingua hebraïca metrice scripti sunt, nonnullis autem Psalmis voces chaldaïcæ sunt admixtæ.

Liber Psalmorum, hebraïce inscriptus *Sepher Thehillim, Liber Hymnorum*, nomen suum desumit a voce græca ψαλμος, *Psalmos*, quæ *carmen fidibus cantatum* sonat. Psalmi plerique cantabantur ad sonum instrumenti musici, vocatur autem instrumentum musicum græce ψαλτηριον, *Psalterion.* Cum Græci hymnos sacros Hebræorum nuncuparint *Psalmos*, eorum collectionem, ex 150 Psalmis constantem, *Psalterium* vocitarunt.

287. Psalterium hoc Davidicum appellatur, non quod omnes Psalmi sint Davidis, sed quod potior eorum pars sit illius.

Existimarunt equidem olim multi cum Augustino, Chrysostomo, Ambrosio, Theodoreto, Cassiodoro, etc. [1], omnes Psalmos esse Davidis, et Philastrius hæreticos dicere haud dubitavit, qui hac de re dubitarent [2]; verum eruditi modo omnes conveniunt om-

[1] August., l. 17, de Civit. Dei, c. 14. Chrys. in Ps. 50. Ambr. Præf. in Ps. 1. Theod. Præf. in Ps. Cassiod. Prol. in Ps. — [2] Philastrius Hær. 126.

nes Psalmos non esse Davidis. Hos inter sunt cl. Sim. de Muis, Bossuet, Calmet, Smits, Jahn, Brentanno, Contant de la Molette, etc. [1]. S. Hieronymus jam suo tempore scribebat : « Sci« mus errare eos, qui omnes Psalmos Davidis esse arbitrantur [2]. » Idem senserunt Origenes, Hilarius Pict., Eusebius Cæs., Auctor synopseos, etc. [3].

Omnes Psalmos Davidis non esse, vel liquet exinde, quod nonnulli agant de rebus, quæ nonnisi diu post mortem Davidis contigerunt : sic Ps. 73 : *Ut quid Deus repulisti in finem*, etc. et Ps. 78 : *Deus venerunt gentes in hæreditatem tuam*, etc. Hierosolymorum ruinam, templique incendium canunt, quare sunt auctoris, qui tempore captivitatis babylonicæ, vel post illam vixit. Ps. 136 : *Super flumina Babylonis illic sedimus et flevimus, cum recordaremur Sion,* agit de Judæis in captivitatem babylonicam abductis, quare illius auctor Davidi diu est posterior.

Ps. 89 : *Domine, refugium factus es*, etc. Moysis esse videtur; argumentum ejus et elocutio cum hymnis Moysis (Exod. 15) et Deuter. 32 conspirant.

Dein Psalmi nonnulli verba chaldaïca continent, quæ eorum ætatem tempore captivitatis babylonicæ, vel post eam, collocant.

§ CVIII. — Inscriptiones Psalmorum.

288. Plerisque Psalmis præfixæ sunt inscriptiones, seu tituli, designant aliæ auctorem, aliæ præfectum chori, vel musicum, vel instrumentum musicum, vel melodiam, et aliæ occasionem et materiam Psalmi.

S. Hieronymus autumavit, inscriptiones semper indicare auctores : « Psalmos, aicbat, eorum testamur auctorum, qui ponun» tur in titulis, David scilicet, Asaph, Idithum, filiorum Core, » Eman, Esraïtæ, Moysi, Salomonis, et reliquorum, quos Esdras » uno volumine comprehendit [4]. » Verum licet multæ inscriptiones auctores designent, alias tamen illos minime indigitare ex Historia sacra aut ex Psalmis hasce inscriptiones præ se ferentibus, constat : sic Psalmi 73 et 78 τῷ Asaph inscribuntur, sed cum in iis eversio Hierosolymæ et templi referatur, illius esse nequeunt ; illorum vero elocutio ad illam Lamentationum Jeremiæ accedit.

[1] De Muis Commentarius litter. et histor., Ps. 73, 78, 136, etc. Lovan., 1770. Bossuet, liber Psalmorum dissert., c. 6. Calmet, dissert. sur les auteurs des Psaumes. Smits, Psalterium. Prolegom., n. 222, etc. Jahn. Introd. in L. S. V. F., sect. III, c. 3, § 166, etc., Viennæ, 1804. Brentanno Einleitung in die Psalmen, § 3, Francfurt am Mein, 1815. Contant de la Molette, Ps. 71, 73, 78, 136, etc.— [2] Hier., Epist. 134 ad Cyprian. — [3] Hilar. Proleg. Psalm. Euseb. Præf. in Psalm. Auctor Synops. t. II, oper. S. Athanasii. — [4] Hier., Epist. ad Sophron.

Ps. 71 : *Deus judicium tuum regi da*, etc., non Salomonem auctorem habere videtur; continet enim vota pro inauguratione hujus regis, et Salomon omnia, quæ in isto Psalmo occurrunt, de semetipso non cecinisset [1].

§ CIX. — Origo poeseos, et ætas Psalmorum.

289. Poësis primis humani generis temporibus orta est, cum nempe imaginatio hominis, vivacibus vehementibusque ideis agitata, phrases solito vivaciores et vehementiores invenit, ac vocem modulationemque iis conformavit. Hinc jam prima hominum ætate cantica quædam, utut rudia et imperfecta, extitisse videntur. Id certum, Moysis ævo poësin apud Hebræos ad magnam perfectionem perductam fuisse, ut ex libro Job (n. 281), et ex canticis Moysis (Exod. 15 et Deuter. 32) liquet.

Solebant Hebræi Deo, a quo beneficiis cumulabantur, de insignibus benefactis gratias referre, ejusque laudes decantare. Mos iste a Moysis tempore usque post captivitatem babylonicam inter Judæos perstitit, Moysesque eum induxisse videtur (Exod. 15).

290. Cum Ps. 89 : *Domine refugium factus es nobis*, etc. a Moyse concinnatus esse videatur (n. 287), hic Psalterii antiquissimus Psalmus esse adparet. Plerique alii hymni sacri Psalterii descendunt ex illo temporis spatio, quod a Davide usque ad captivitatem babylonicam effluxit, Davidque, qui *egregius Psaltes Israël* vocatur (II Reg. 23, 1), potiorem eorum partem composuit, eosque decantari curavit. Salomon pariter magnam adhibuit curam, ut Psalmi musicaliter canerentur. Hunc usum propter perturbationes rerum Judæorum aliquatenus neglectum restauravit rex Ezechias.

Judæi in captivitatem babylonicam abducti nonnisi Psalmis lugubribus suum infortunium canebant; de hoc autem exilio Hierosolymam reducces, pristinos suos Psalmos eucharisticos decantare, novosque condere cœperunt.

§ CX. — Psalmorum collectio, et apud Hebræos divisio.

291. Post captivitatem babylonicam Esdras, qui Libros sacros collegit et a mendis purgavit (n. 7), centum et quinquaginta Psalmos congessit, qui dein Librum Psalmorum, seu Psalterium componunt. In hac vero collectione ordo auctorum, temporum, ac materiarum non est servatus.

Judæi dein hosce Psalmos in quinque libros diviserunt, quorum primus complectitur 41 priores Psalmos, secundus alios usque

[1] Conf. cl. Sim. de Muis in Ps. 71, et cl. Bossuet, in eumdem loc.

ad 71 inclusive, tertius reliquos usque ad 90, quartus alios usque ad 106, et quintus residuos usque ad 150.

In Versione Alexandrina Psalmi 9 et 10 in unum conjuncti sunt; apud Hebræos autem, Chaldæos, et Syros ut duo sejunctim extant; hinc Ps. 11 Judæorum est 10 apud Græcos. Psalmi 114 et 115 in illa versione pariter in unum redacti sunt; quare Ps. 114 Græcorum est 116 apud Hebræos. Cum autem Psalmi 115 et 116 nonnisi unum apud Hebræos constituant, Ps. 117 Hebræorum est 116 Græcorum. Psalmi dein apud Græcos unitate deficiunt usque ad Psalmum 146, qui apud Hebræos conjunctus est 147. Græci dein Psalmos 148-150 ut Hebræi numerant.

Versio Vulgata Psalmorum, dinumerat Psalmos ut Versio Alexandrina, juxta quam facta est.

Scripti sunt Psalmi poesi nobili ac sublimi, ad magnos animi affectus in homine producendos aptissima. Cujus autem generis illa poesis sit, disputant eruditi.

§ CXI. — Argumentum Psalmorum.

292. Psalmus quilibet argumentum sibi proprium habet. Argumentum autem generale Psalmorum est in suo genere unicum, nihilque simile apud alias nationes occurrit. Continet porro major pars Psalmorum

1° *Laudes unius et veri Dei*, qui sistitur ut omnipotentissimus, optimus, clementissimus, justissimus, creator sapientissimus, conservator providentissimus hujus universi, ac protector specialis et benefactor munificus electi populi Israëlis.

2° *Vaticinia de futuro Messia*, ut redemptore humani generis. Ejus prædicatio, passio, mors, resurrectio, adscensio, regnum æternum, atque conversio ac salus gentium per Messiæ sanctam doctrinam decantantur.

3° *Doctrinam dogmaticam et moralem* de attributis Dei, de ejus in omnibus locis præsentia, omniscientia, providentia, etc.; de religione naturali et revelata, de characteribus verorum servorum Dei, de felicitate vera proborum, et infelicitate, aut adparenti felicitate improborum, de dignitate hominis, de fiducia in Deum, de resignatione in divinam ejus voluntatem, de sequelis funestis peccatorum, de pœnitentia, morum emendatione, etc.

4° *Historias*, quæ ad instructionem referuntur.

§ CXII. — Imprecationes Psalmorum.

293. Occurrunt in Psalmis plures imprecationes adversus peccatores et oppressores justorum, sic (Ps. 9, 18) dicitur: « Con-

» vertantur in infernum, » id est *in sepulchrum.* Ps, 54, 8: « Veniat » illi laqueus, quem ignorat: et captio, quam abscondit, apprehendat eum. » Ps. 54, 16: « Veniat mors super illos et descen» dant in infernum (sepulchrum) viventes. » Ps. 136, 9: « Beatus, » qui tenebit et allidet parvulos tuos ad petram. »

Ps. 108, 6-19: « Constitue super eum peccatorem (virum impium), » et diabolus (hebr. adversarius, accusator) stet a dextris ejus (ad » illum accusandum). Quum judicatur excat (e judicio) condem» natus: et oratio ejus (petitio veniæ aut diminutionis pœnæ) fiat » in peccatum (novo ei vertatur crimini). Fiant dies ejus pauci: » et episcopatum (munus) ejus accipiat alter. Fiant filii ejus or» phani, et uxor ejus vidua... induit (induat) maledictionem sicut » vestimentum, etc. »

294. Recentiores nonnulli exegetæ arbitrantur, Judæis particularibus equidem vindictam exercere haud licuisse, bene vero petere a Deo, ut ipse eam exerceret: *Mea est ultio,* dicente Domino, et *ego retribuam* (Deut. 32, 35), autumant dilectionem inimicorum Hebræis ignotam fuisse, et a Christo primum præceptam esse, juxta illud Christi (Matth. 5, 43-44): « Audistis quia » dictum est: Diliges proximum tuum, et odio habebis inimicum » tuum, ego autem dico vobis: diligite inimicos vestros, benefa» cite his qui oderunt vos. »

Verum hæc sententia adversatur amori, quem auctores Psalmorum aliis in locis erga inimicos produnt, et Exodo, 23, 4-5, ubi Moyses inimicorum charitatem inculcat. Textus vero Matth. 5, 43-44, exhibet malam interpretationem, quam Pharisæi de versu 18 capitis 19 Levitici reddebant. Textus iste Levitici simpliciter ait: « Diliges amicum tuum sicut teipsum (conf. n. 56). »

Nonnulli interpretes arbitrantur Ps. 108, 6-19, inimicos Davidis loquentes induci, imprecationesque in ipsum Davidem recidere, eo quod David ante et post hosce versus in singulari loquitur, ac v. 28 expresse dicit, inimicos ipsi maledicere.

Ast obstat quod David v. 6 uti et v. 1 Deum alloquatur, quod v. 20 imprecationem, antea numero singulari prolatam, in omnes suos inimicos extendat, quodque v. 21 sibi a Deo liberationem deprecetur, ut antea inimicorum punitionem poposcerat. Subita vero transitio a plurali ad singularem, reditusque ad primum subjectum reperiuntur pariter in aliis Psalmis, ut Ps. 7, 3, 16, 12-13, 34, 8.

Sed dictæ imprecationes vel sunt expressiones emphaticæ cordis afflictissimi, quibus Orientales ingentem animi dolorem exprimere solebant vel descriptiones poeticæ pœnarum, quæ impios

manent, vel vaticinia (conf. Ps. 108, 8 cum Act. 1, 20; et Ps. 136, 9 cum Isaiæ 13, 16). Hebræi quandoque adhibent imperativum vel optativum pro futuro, ut Isaias 13, 16 et Osee 14, 1, vel tandem sunt vota ut in impiis Dei justitia manifestetur: auctores Psalmorum punitionem et mortem impiorum minime desiderant spiritu vindictæ, ut sibi satisfiat, nec illa petunt ut mala impiis, nec iis delectantur, quod evincit præfatas phrases *imprecationes proprie dictas* non esse, sed exoptant ut Deus hisce flagitiosis hominibus nocendi vim auferat, ne probos exagitent et opprimant, postulant, ut quæ Deus in sua lege impiis minatus, probisque pollicitus fuit, det executioni, ne ut injustus aut impotens blasphemetur. Diræ Psalmorum quandoque sunt vehementes, at poetice ab Orientalibus carmine expressæ sunt, nec obliviscendum, illas prolatas esse adversus homines sceleratissimos, pacis publicæ perturbatores, proborumque oppressores, qui pœnis severissimis affici, morteque plecti meruerant (conf. n. 34-36 et 417-422).

§ CXIII. — Psalmorum utilitas.

295. « Psalmorum liber, ait S. Augustinus [1], quæcumque utilia » sunt ex omnibus continet. Futura prædicit, veterum gesta com» memorat, legem viventibus tribuit, gerendorum statuit modum, » et ut breviter dicam, communis quidam bonæ doctrinæ thesau» rus apte singulis necessaria subministrans. »

Homo felicitate et pace animi gaudens in Psalterio reperit cantica sacra quibus Deo bonorum omnium auctori gratias agat. Miser et afflictus in eo invenit quæ ipsum consolentur, illiusque dolorem leniant. Remorsibus conscientiæ exagitatus reperit Psalmos pœnitentiales, qui pacem animæ reddunt. Calumniis impetitus, ac ab impiis oppressus ad manum habet Psalmos, qui illum ad fiduciam in Deum excitant, eique animum addunt. Personæ cujuslibet ætatis, sexus et conditionis medelas vulnerum animæ, solatia afflictionum, excitamenta virtutum, nutrimenta devotionis, etc., in Psalmis reperiunt. Quicumque hæc sacra cantica pie legit spiritu eorum sacrorum auctorum imbuitur, ad gloriam Dei, observantiam ejus divinæ legis, et ad salutem sui et proximi excitatur. Hinc Psalmi a temporibus Davidis in synagogis a Judæis cantati fuerunt, et dein apud Christianos jam in primitiva Ecclesia magnam partem sacri cultus publici constituerunt.

[1] Aug. Proleg. in Lib. Psalmorum.

DE LIBRO PROVERBIORUM.

§ CXIV. — Lingua, auctor et ætas libri Proverbiorum.

296. Liber Proverbiorum, hebraice *Misle* dictus, sermone hebraico conscriptus fuit. Vox *Misle parabolas, allegorias, proverbia et sententias* significat. Græci illam per parabolas, et Latini per *proverbia* reddiderunt, verum recte per *sententias* traducitur.

III Reg. 4, 32 legitur Salomonem 3,000 parabolarum composuisse, et liber Proverbiorum incipit hisce verbis: « Parabolæ » Salomonis, filii David regis Israel; » quare minime dubium, quin Salomon libri Proverbiorum sit auctor usque ad cap. 29 inclusive. Liquet id cæteroquin ex cap. 1, 1 et 25, 1, ac ex eodem ubique stylo.

Verum caput 30, juxta textum hebræum incipit: *Verba Auguri, filii Jake*, quæ nomina propria S. Hieronymus ac si appellativa essent, juxta suam significationem reddidit per: *Verba Congregantis, filii Vomentis* [1].

Caput 31 incipit per: *Verba Lamuelis regis*. Hæ vero inscriptiones evincunt quæ cap. 30 et 31 referuntur non esse Salomonis. Quis autem ille Lamuel sit non constat, alii equidem eum Salomonem esse autumarunt, sed alii Ezechiam, alii alium regem esse crediderunt. Contentum horum duorum capitum non esse Salomonis, patet tum ex stylo, qui a stylo præcedentium capitum est diversus, tum quod cap. 30, 2, auctor de se dicit: « Stultissi- » simus sum virorum, et sapientia non est mecum, » quæ minime conveniunt Salomoni, qui capitibus præcedentibus ut doctissimus sapientiæ doctor sistitur, et qui III Reg. 3, 12, sapientissimus prædicatur (n. 213), tum quod eodem capite v. 8 ait: « Mendicita- » tem et divitias ne dederis mihi: tribue tantum victui meo » necessaria, » quæ oratio neutiquam ditissimi Salomonis esse potest.

Licet vero sententiæ 29 priorum capitum sint Salomonis, ab eo tamen in actualem statum libri proverbiorum non redactæ esse videntur, tum quia cap. 25, 1, legitur: « Hæ quoque parabolæ » Salomonis, quas transtulerunt (collegerunt) viri Ezechiæ regis » Juda, » tum quia multæ sententiæ repetuntur, ut c. 14, 31 et 17, 5, aliæ repetuntur ter, ut c. 14, 12; 16, 25; 21, 2, aliæ immo quater repetuntur, ut c. 17, 1; 21, 9, et 19, 25, 24.

Videntur Salomonis sententiæ, quando eas proferebat, scripto

[1] Confer. cl. Smits Prolegom. in lib. Prov., n. 24.

exceptæ fuisse, et ab eruditis Ezechiæ regis Juda in actualem librum relatæ esse, cum iis, quæ cap. 30 et c. 31 reperiuntur.

§ CXV. — Argumentum, stylus et scopus libri Proverbiorum.

297. Liber Proverbiorum usque ad caput 30 inclusive continet sententias Salomonis et Auguri de vera sapientia, probitate et improbitate, de administratione rerum domesticarum, publicarum et œconomicarum; de institutione infantium, de gubernio, de officiis regum, magistratuum, judicum, subditorum, parentum, et liberorum, de bono et malo, de felicitate et infelicitate.

Cap. 31, 1-9, occurrit instructio a regina filio Lamuel facta; a v. 10-31, describitur mulier proba.

Stylus hujus libri est simplex, at sale conditus et acutus. Sapientia sæpe per tropum personificatur, sententiæ autem metris ligatæ sunt.

Scopus libri proverbiorum est doctrinam moralem tradere conceptu et retentu facilem. Methodus ista per sententias docendi omnium est antiquissima, et olim a sapientibus adhibita fuit usque dum scientia moralis per artem magis methodica facta esset. Hujusmodi breves sententiæ animum delectant, facile retinentur, et agendi regulam opportuno tempore suppeditant. Christus et Apostoli hanc instruendi rationem sæpe adhibuerunt. Ad varios textus Epistolarum Canonicarum novi Testamenti rite intelligendos collatio eorum cum sententiis Salomonis plurimum confert (conf. n. 34-36 et 417-422).

DE LIBRO ECCLESIASTIS.

§ CXVI. — Lingua, auctor et ætas libri Ecclesiastis.

298. Liber Ecclesiastis, hebraice *Coheleth* dictus, scriptus fuit lingua hebraica, verbis chaldaicis et exoticis permixta.

Vox *Coheleth* significat *congregantem*. Liber ita vocatus fuit vel quia ejus auctor varias reflectiones *congregavit*, vel quia liber sermo est ad *congregationem*. Hanc ultimam explicationem secuti sunt Græci *Coheleth* vertendo per Εκκλησιαστην, *Ecclesiasten*, quæ vox *concionatorem* significat, idemque Latini fecerunt.

299. Antiqui hunc librum attribuerunt Salomoni. Judæi aiunt, hunc regem composuisse Canticum canticorum in sua juventute, Proverbia in ætate virili, et Ecclesiasten sub finem vitæ. Rationes, ob quas Ecclesiastes Salomoni adscriptus fuit, sunt :

1° Cap 1, 1 dicitur : « Verba Ecclesiastæ, filii David, regis » Jerusalem. »

2° Auctor c. 1, 16, scribit : « Ecce magnus effectus sum, et » præcessi omnes sapientia, qui fuerunt ante me in Jerusalem, » quæ ob III Reg. 3, 12 Salomoni conveniunt.

3° C. 12, 9, habetur : « Cumque esset sapientissimus Ecclesias» tes docuit populum, et enarravit quæ fecerat : et investigans » composuit parabolas multas; » Salomon autem laudatur III Reg. 4, 32 ob 3,000 parabolarum.

4°. Quæ Ecclesiastes refert c. 7 de tædio quod de mulieribus expertus est, Salomoni conveniunt.

Talmudistæ [1] Ecclesiasten adscribunt regi Ezechiæ, alii illum aliis auctoribus tribuerunt.

Recentiores vero plerique, quos inter cl. Brentanno et Jahn [2], Ecclesiastis auctorem ævo Salomonis multo posteriorem esse existimant. Arbitrantur eum nomine Salomonis locutum esse, ut suo sermoni majorem gravitatem, dignitatem et auctoritatem conciliaret, quemadmodum auctor libri Sapientiæ nomine Salomonis locutus est (conf. n. 310).

Rationes eorum sunt :

1° Quod in hoc libro multa verba chaldaica, exotica et recentiora hebræa occurrunt, quæ Salomonis ævo in Judæa usitata non erant.

2° Quod Salomon non scripsisse videtur c. 1, 12 : « Ego Eccle» siastes fui rex Israel in Jerusalem, » eo quod id de Salomone tum omnibus contemporaneis notum erat.

3° Quod haud verisimile est, sapientissimum Salomonem c. 2, 18-19 de suo filio, qui illi in solium succedere debebat, scripsisse : « Ignoro utrum sapiens an stultus futurus sit, » cum ita ansam rebellioni adversus illum præbuisset.

4° Quod tempore Salomonis illa conscribendi libros libido non extitit, quam auctor (c. 12, 12) suis contemporaneis exprobrat.

5° Quod Salomon non fuisset tantopere conquesturus, ut auctor Ecclesiastis facit, de injustitia judicum, de potentum violentia, et de servorum ac stolidorum ad dignitates elevatione, cum hæc sub sapienti Salomonis administratione locum habere non deberent, et cum Salomon ita suam administrationem diffamasset.

6° Quod Salomon non dicturus fuisset c. 7, 24 : « Cuncta ten» tavi in sapientia. Dixi : sapiens efficiar; et ipsa longius recessit » a me, » eo quod (III Reg. 3, 12) ut sapientissimus laudatur.

300. Alii ex hisce recentioribus auctorem Ecclesiastis collocant post, alii ante captivitatem babylonicam : primi aiunt verba chaldaica, exotica et recentiora hebræa hanc ætatem arguere;

[1] Bababathra, cap. 1. — [2] Vide Jahn Introd. in L. S. V. F., Sect. III, cap. 5, § 214-215. Brentanno Prediger. Einl. Frankfurt am Mein, 1800.

alii aiunt commendationes obedientiæ exhibendæ regi licet hic sit injustus, insipiens, servos et stolidos ad dignitates evehat, indicare ætatem, qua Judæi regem habebant, primisque respondent indolem linguæ clarum testimonium non suppeditare ætatis alicujus libri, si clara argumenta obstant, eo quod Canticum canticorum ante captivitatem babylonicam scriptum est, et voces chaldaicas verbis hebræis admixtas habet.

Qui Salomonem auctorem Ecclesiastis statuunt ejus ætatem eo ipso definiunt.

§ CXVII. — Argumentum, scopus et stylus libri Ecclesiastis.

301. Auctor hujus libri varias proponit observationes de moliminibus hominum ad felicitatem consequendam, et hosce humanos conatus vanos et molestos dicit. Cum homo per omnia sua studia veram felicitatem in hoc mundo obtinere nequeat, diceretur, illi nil aliud quam edere et bibere, ut auctor ait, in hoc mundo superesse. Hinc docet Ecclesiastes quomodo quis tristem hanc vitam alleviare possit, bonis creatis moderate utendo, Deumque timendo (c. ult. v. 13). Reflectiones autem auctoris nonnisi vitam præsentem generatim respiciunt, et hinc c. 3, 18, etc. de futura vita abstrahit. Auctor a cap. 1 usque ad c. 4, 16, potissimum de molestiis ac vanitate hujus vitæ conqueritur; a versu autem 17, c. 4, monita tranquille vivendi tradere incipit.

302. Scopus igitur Ecclesiastis est hujus vitæ molestias et vanitates, simul autem hilarem illius usum docere. Voluit inquietam hominum contentionem divitias accumulandi, dignitates, honores, et voluptates sectandi reprimere, simul autem monere, ne homines innocua oblectamenta sibi prorsus denegent, ne vitam jam molestam sibi adhuc molestiorem reddant. Ex hisce elucet, in Ecclesiaste non esse duos diversos loquentes, aut duas diversas voces, alteram auctoris et alteram impiorum, ut nonnulli existimarunt. Attentissimus lector diversas istas personas aut voces nullatenus advertit.

Stylus hujus libri est humilis et fere prosaicus. Observationes auctoris in ultimis capitibus majori nexu sibi cohærent quam in præcedentibus.

§ CXVIII. — Difficultates libri Ecclesiastis.

303. Narrat S. Hieronymus [1], Judæos hunc librum, et quædam scripta Salomonis quæ perierunt, destruere voluisse, eo quod in eo dicitur, creaturas esse vanas, res omnes esse nihilum, et quod

[1] Comment. in cap. ult., v. 13.

cibus ac potus, gaudiaque fugacia cæteris omnibus præferri videntur, eos autem hoc consilium deseruisse, librumque albo Librorum sacrorum inseruisse, quia auctor scopum sui operis (c. 12, 13-14) manifestat, cum dicit : « Finem loquendi pariter omnes audia- » mus, Deum time, et mandata ejus observa : hoc est enim » omnis homo. »

Rabbinis nonnullis ac Acatholicis quibusdam displicuit, quod auctor, postquam creaturas vanas esse dixit, alibi contraria doceat; ast non observarunt, librum tali modo dispositum esse, ut observationes de vanitate rerum per istas alias reflectiones restringantur et corrigantur.

Aliis Acatholicis, uti et Judæis, haud placuit frequens auctoris monitio de hilari vitæ usu; sed hi minime attenderunt scopum libri.

304. *Obj.* Inimici hujus libri ejus auctorem in particulari accusarunt de Epicureismo, Sadducæismo et Scepticismo. Illum aiunt :

1° Docere vitam mollem c. 2, 24, ubi ait : « Nonne melius est » comedere et bibere et ostendere animæ suæ bona de labori- » bus suis? Et hoc de manu Dei est, » et c. 3, 13, ubi : « Omnis » homo, inquit, qui comedit et bibit, et videt bonum de labore » suo, hoc donum Dei est. » C. 1, 4 inquiunt, eum adstruere mundi æternitatem, cum dicit : « Generatio præterit, et genera- » tio advenit, terra autem in æternum stat. »

2° Effutiunt auctorem animæ mortalitatem adfirmare, eo quod c. 3, 18 et 19, scribit : « Dixi in corde meo de filiis hominum, ut » probaret eos Deus, et ostenderet similes esse bestiis : idcirco » unus interitus est hominis et jumentorum, et æqua utriusque » conditio : sicut moritur homo sic et illa moriuntur, » et v. 21 : « Quis novit si spiritus filiorum Adam ascendat sursum et spiri- » tus jumentorum descendat deorsum? »

2° De Scepticismo illum insimulant, eo quod dicit c. 1, 2. : « Vanitas vanitatum : et omnia vanitas, » et v. 8 : « Cunctæ res » difficiles, non potest eas homo explicare sermone ; » c. 3, 11 : « Mundum tradidit (Deus) disputationi eorum, ut non inveniat » homo opus, quod operatus est Deus ab initio usque ad finem ; » c. 7, 24 : « Cuncta tentavi in sapientia. Dixi : Sapiens efficiar; et » ipsa longius recessit a me. » Verum

305. *Resp.* 1° C. 2, 24, auctor vult dicere, melius esse fructibus laborum, ut Dei donis, moderate uti, quam ab iis abstinendo immoderata cura rerum humanarum tabescere.

C. 3, 13. Sapienter ait agere hominem, qui labore partis, ut

muneribus Dei cum moderatione fruitur, loco se molestiis hujus vitæ excruciandi. Quam remotus sit auctor ab Epicureismo tradendo liquet, quod doceat ipsam voluptatem sapientiæ junctam esse molestam ac vanam, quod jubeat mulieres seductrices ut extremam perniciem fugere, et quod ad morum probitatem et ad religionem adhortetur.

C. 1, 4. Vox *æternum* nonnisi tempus longum indeterminatum significat, ut sæpe alibi in Scriptura. Hinc sensus est, res hujus mundi mutationibus esse obnoxias, terram autem stabilem esse, et quoad suam stabilitatem hujusmodi vices non subire.

2° Versus 18 et 19 cap. 3, corpus, aut dissolutionem compositi humani per mortem spectant (Gen. 3, 19). Animam corpori esse superstitem auctor (c. 12, 7), clare edicit dum: « Revertatur, inquit, » pulvis in terram suam, unde erat, et spiritus redeat ad Deum, » qui dedit illum. »

C. 3, 21. Solummodo adfirmat rationem humanam solam clare perspicere non posse sortem hominis post mortem.

3° C. 1, 2. Auctor omnia creata, et ipsam proinde rerum humanarum scientiam vana dicit, sed ideo, quia homo in iis veram suam felicitatem invenire nequit, non vero quod non habeant veritatem; Sceptici autem rerum veritatem auferunt. V. 8 vult dicere, hominem res hujus universi perfecte explicare haud posse, quia ejus ingenium ad hoc nimis est limitatum.

C. 3, 11. Adfirmat homines ob limites sui ingenii perfectionem operum Dei, modumque, quo illa composuit ac ordinavit, comprehendere et infallibiliter edicere haud posse.

C. 7, 24. Ait, se omnia tentasse, ut veram et perfectam sapientiam adquireret, se autem eam non consecutum esse. Ecclesiasten autem omnem sapientiam non negasse, patet ex c. 3, 14, ubi: « Didici, ait, quod omnia opera, quæ fecit Deus, perseverent in » perpetuum. » Conf. c. 8, 12 (vide n. 54-56 et 417-422).

DE CANTICO CANTICORUM.

§ CXIX. — Lingua, auctor et ætas Cantici Canticorum.

306. Hic liber, hebraïce *Sir Hasirim, Canticum canticorum*, seu *Canticum pulcherrimum* inscriptus, lingua hebraïca, sed verbis chaldaïcis et recentioribus hebræis mixta, exaratus fuit.

Librum hunc Salomoni attribuerunt omnes antiqui, nomenque Salomonis in titulo textus hebræi, et antiquæ versionis græcæ extat. Thalmudistæ [1] eum adscribunt Ezechiæ.

[1] Babathra., c. 1.

Recentiores autem nonnulli, inscriptionem textus hebræi ab auctore libri profectam non esse existimantes, Canticum hoc auctori, Salomone recentiori, attribuunt,

1° Quod ætatem Salomone recentiorem indicant verba chaldaïca et recentiora hebræa, quæ in libro occurrunt.

2° Quod c. 6, 4, in textu hebræo legitur : « Pulchra es, amica » mea, ut Thersa, decora sicut Jerusalem.» Thersa et Jerusalem hic occurrunt ut duæ civitates regiæ, dum tamen Thersa urbs regia facta non est nisi post separationem 10 tribuum sub Roboam (vide III Reg. 14, 17; 15, 21; 16, 6).

3° Quod Salomon regiam educationem nactus, maximæque mulierum multitudini addictus, et vitam pastoralem, et tenerrimum amorem duorum amantium tam graphice describere non potuit, prout fit in hoc libro.

307. Quidquid sit, hallucinantur qui librum hunc ob verba chaldaïca et recentiora hebræa quæ continet, post babylonicam captivitatem, scriptum esse adfirmant; frequentissimæ enim adlusiones ad tempus et res Salomonis, læta rerum facies, quæ in hoc libro ubique occurrit, mentio de pulcherrima regia civitate Hierosolyma, de militibus Salomonis, de Pharaone, de turri in Libano, etc., ætatem hujus libri manifeste ante captivitatem babylonicam collocant.

§ CXX. — Argumentum, stylus et materia Cantici canticorum.

308. Continet hic liber descriptionem poeticam amoris tenerrimi sponsi in sponsam, et vicissim.

Stylus hujus libri est poeticus, vehemens, vivus, continetque descriptiones pulcherrimas.

Plerique veterum ac recentiorum existimant, carmina hujus libelli unicum poema, seu drama, constituere. Cl. Bossuet autumavit in eo occurrere 7 partes, quæ responderent 7 diebus, queis antiqui Hebræi suas nuptias celebrabant. Cl. Jahn arbitratur, Canticum canticorum constare carminibus inter se neutiquam cohærentibus.

309. Utrum in hoc libro sensu litterali amor inter utrumque sexum canatur, aut utrum hic amor sit mere mysticus, controvertitur.

Cl. Bossuet, Calmet et Du Pin existimant, hisce carminibus cani nuptias Salomonis cum filia regis Ægypti.

Ast de nuptiis in hoc libro nulla fit mentio, atque hæc carmina nuptiis regiis accommodata non esse videntur.

Arbitrantur alii amorem conjugum celebrari in hoc Cantico:

at hic amor nimis ardens sistitur, qualis inter conjuges sive in polygamia, sive in monogamia, non reperitur. Cæterum de matrimonio in hoc libro nullum occurrit vestigium.

Alii sibi persuasum habent, castum amorem sponsi et sponsæ ante conjugium in monogamia cani.

Id certissimum est, illiciti amoris in hoc libro nullum extare vestigium; quique casto animo illum legit, nil aliud reperiet quam tenerrimas dictiones duorum amantium, qui fidem sibi invicem servant, quique tam parum suum amorem occultant ut potius illum omnibus innotescere exoptent, quod in amore illicito minime contigit. Cæterum casto lectori haud obliviscendum, librum hunc fuisse poetice in Oriente concinnatum; Orientales autem descriptiones vivaciores adhibent quam Occidentales, illisque in Oriente nemo offenditur: *Omnia munda mundis.*

Quidquid sit de sensu litterali hujus libri, Synagoga et Ecclesia Catholica eum sub ratione sensus mystici Canoni Librorum sacrorum inseruisse videntur; quare ejus sensus, sub ratione saltem libri canonici, erit mysticus. Judæi mutuum Dei et populi israelitici, Christiani vero mutuum Christi et populi christiani amorem in eo celebrari adfirmant. A Christianis hunc librum legentibus respiciendum est ad Christum, ad ejus Ecclesiam, ad Deiparam Virginem, et ad animam justorum.

Cum autem poëticæ descriptiones orientales in hoc Cantico occurrentes junioribus offensioni esse possent, Judæi merito posterioribus temporibus lectionem hujus libri nonnisi post 30 ætatis annum suis permiserunt. Origenes pariter junioribus, multisque aliis, lectionem hujus libri dissuadens: « Consilium do, ait, omni » qui nondum carnis et sanguinis molestiis caret, neque ab affectu » naturæ materialis abscedit, ut a lectione libelli hujus eorum» que, quæ in eo dicuntur, penitus temperet [1]. » (Conf. n. 34-36 et 417-422).

DE LIBRO SAPIENTIÆ.

§ CXXI. — Lingua, auctor et ætas libri Sapientiæ.

310. Liber Sapientiæ lingua græca exaratus fuit.

Olim a multis Salomoni adscriptus fuit; ast compositus fuit ab auctore recentiore, qui Salomonis nomine locutus est (c. 7, 9, etc.)

Id liquet 1° Quod hebraïce non fuit scriptus,

2° Quod non fuit in Canone Judæorum, et

3° Quod stylus prodit auctorem, qui eloquentiam et philosophiam

[1] Orig. Præfat. in Cantic.

Græcorum callebat : « Stylus, ait S. Hieronymus, græcam elo-
« quentiam redolet [1]. »

Cum autem idiomati græco hujus libri quandoque verba hebræa admixta sint, patet auctorem fuisse hebræum Hellenistam.

S. Hieronymus refert [2], nonnullos antiquos hunc librum attribuisse Philoni Hebræo; ast stylus hujus libri omnino diversus est a stylo Philonis, cujus opera extant. S. Barnabas in epistola ei adscripta [3], et S. Clemens in litteris ad Corinthios, librum Sapientiæ citarunt, opus autem Philonis Judæi, qui isto ævo vivebat, ut Scripturam sacram non adlegassent.

Cum in hoc libro eloquentia et philosophia græca Hebræis nota ponatur, regibus commendetur sapientia, et persecutiones populi hebræi commemorentur, auctor illius ætate Antiochi Epiphanis vixisse videtur.

§ CXXII. — Argumentum et stylus libri Sapientiæ.

311. Liber hic in duas partes dispescitur; in prima parte, quæ a c. 1, c. 9, extenditur, describitur laus veræ sapientiæ, seu virtutis, quæ omnibus, præsertim regibus, eo magis commendatur, quod suos sequaces in hac aut saltem in altera vita liberaliter remuneratur, dum ejus contemptores ac impii in præsenti ævo, et adhuc magis in uturo, miseri sunt.

In secunda parte, quæ a c. 10-c. 19 protenditur, exemplis ex historia petitis exhibetur felicitas, quam sapientia, et miseria, quam insipientia, idololatria potissimum, procurant.

Hæc scripta sunt arte, methodo ac stylo, qui ad eloquentiam græcam accedunt (conf. n. 54-56 et 417-422).

DE LIBRO ECCLESIASTICI.

§ CXXIII. — Lingua, auctor et ætas libri Ecclesiastici.

312. Liber Ecclesiastici, quæ vox græce *concionatorem* significat, hebraïce scriptus fuit. S. Hieronymus testatur [4], se ejus textum hebræum adhuc vidisse; inscriptus vero erat, non *Ecclesiasticus*, sed *Parabolæ*. Græci hunc librum communiter vocant: *Sapientiam Jesu filii Sirach*.

Antiqui nonnulli hunc librum attribuerunt Salomoni; ast perperam; nam

1° In præfatione hujus libri, et cap. 50 auctor hujus libri diserte vocatur *Jesus filius Sirach*.

[1] Hieron. Præfat. in Libros Salomonis. Vide Smits Prolegomen. in Libr. Sapientiæ. — [2] Loco citato. — [3] Vide S. Hieron., de Viris illustribus. Euseb., l. 3, c. 25. — [4] Præf. in libros Salomonis.

2° C. 48 occurrit laus prophetarum, qui diu post Salomonem vixerunt. Quis vero iste Jesus fuerit haud constat.

Ætas autem hujus libri colligitur exinde, quod qui eum ex hebræo in græcum idioma traduxit, in præfatione libri dicat, se esse auctoris nepotem, seque tempore Ptolemæi Evergetis avi sui librum traduxisse. Duo autem fuerunt Ptolemæi Evergetes, quorum primus ab anno 246 usque ad annum 221, et alter ab anno 145 usque ad annum 116 ante Christum regnarunt. Communis sententia fert, interpretem græcum sub hoc ultimo rege vixisse, alii autem auctores, eum sub primo Ptolemæo collocant. Additis igitur duabus generationibus, quæ inter avum libri auctorem, et nepotem ejus translatorem, effluxerunt, ætas libri refertur ad finem tertii vel secundi sæculi ante Christum natum.

Textus hebræus hujus libri diu deperditus est, versio ejus latina, in Vulgata extans, e traductione græca descendit, a qua quandoque discrepat.

§ CXXIV. — Argumentum libri Ecclesiastici.

313. Liber Ecclesiastici in tres partes dividi potest. In prima parte, quæ a c. 1-c. 43 extenditur, auctor, proverbia Salomonis imitatus, commendat sapientiam, ac præcepta morum hominibus cujusvis ætatis, sexus ac conditionis tradit.

In secunda parte, quæ c. 44-c. 50 comprehendit, laudat Patriarchas, aliosque celebres majores.

Parte tertia seu c. 51 occurrit oratio et exhortatio ad sequendam sapientiam.

Lectio hujus præclari libri numquam satis commendari potest, præsertim viris ecclesiasticis (conf. n. 34-36 et 417-422).

DE LIBRIS PROPHETARUM.

§ CXXV. — De Prophetiis generatim, et de earum scopo.

314. Prophetarum libri incertitudini eorum auctorum haud subjacent, cum sint illorum, quibus inscribuntur. Collocantur prophetiæ communiter in duabus classibus, quarum prima continet prophetias longiores, et quarum auctores ideo vocantur Prophetæ *Majores*, ac sunt numero quatuor. Secunda classis complectitur prophetias minores, et earum auctores ideo nuncupantur Prophetæ *minores*, atque sunt numero duodecim. Apud Græcos Prophetæ minores præcedunt majores, et apud Latinos majores primum locum occupant. Sexdecim hi Prophetæ floruerunt 300 annorum spatio, quod ab Osia rege usque ad reædificationem templi et urbis Hierosolymæ effluxit.

315. Quam perperam Deistæ Ethnicorum oracula vaticiniis Scripturæ sacræ opposuerint, sat liquet, quod oracula isthæc a sacrificulis confingerentur, et quidem modo ambiguo, ut in quemcumque rerum eventum quadrarent (n. 47); quod *scopus* eorum esset personis privatis, et quandoque civitatibus particularibus consulere, hominibus futuri sciendi cupidis satisfacere, et aliquando populum ad aliquid inducere.

Vaticinia vero Scripturæ sacræ ab auctore Deo, solo futuri conscio, proficiscuntur, finemque Deo dignissimum babent; collimant enim ad divinam Prophetarum missionem comprobandam, et per eam doctrinam de Deo, et de vera religione. Deus a Prophetis exhibetur ut solus omniscius, creator sapientissimus, rector hujus universi providentissimus, qui electum populum hebræum tam provide duxit, ut divinam ejus doctrinam conservaret usque dum illam Messias, e stirpe Davidis nasciturus, ad alias omnes gentes propagaret.

DE PROPHETIIS MAJORIBUS. — DE PROPHETIA ISALÆ.

§ CXXVI. — Isaias. Ætas ejus prophetiarum.

316. Inter Prophetas Majores primo loco venit *Isaias*, a Græcis Ησαιας, *Esaias*, vocatus. Filius fuit του *Amos* (c. 1, 1), qui a propheta Amos diversus est, et regis Joas filius fuisse dicitur.

Isaias vaticinari cœpit a fine regni Oziæ circa annum 759 ante Christum defuncti, continuavit sub regibus Joathan, Achaz et Ezechias (c. 1, 1), et vixisse creditur usque ad tempora regis Manassis, cujus jussu juxta Judæorum traditionem serra lignea dissectus fuit. Supplicium serræ in Oriente adhibitum fuisse, patet ex Dan. 13, 55; Matth. 24, 51; Hebr. 11, 37. Muley Ismael, imperator Marochii, anno 1727 defunctus, adhuc ducem Akaid Melek in longitudine corporis serra dissecari jussit [1]. Habuit Isaias de conjuge sua duos filios (c. 7, 3; c. 8, 3.)

§ CXXVII. — Argumentum prophetiarum Isaiæ.

317. Prophetiæ Isaiæ generatim respiciunt regnum Israel et præsertim regnum Juda. Prædicit pariter Isaias sortem Syrorum, Tyriorum, Arabum, Idumæorum, Moabitarum, Philisthæorum, Ægyptiorum, Æthiopum, Assyriorum, ac Chaldæorum. In particulari agit Isaias

1° De subversione regni Israelis et regni Syriæ; Phacee enim rege Israelis, et Rasin rege Syriæ, Achaz regem Judæ gravi bello

[1] Vide Woltmans Zeitschrift: Geschichte und Politik, 1803. X. St. § 177-.79.

prementibus, prædicit Isaias regi Achaz liberationem Judæ a duobus istis regibus inimicis, et regnorum Israelis et Syriæ subversionem, c. 7, 1-9, c. 8, 4. Vide IV Reg. 16, 7-9 et 17, 5-6 (conf. n. 542, etc.).

2° Annuntiat, Sennacherib bello petiturum Ægyptum, et devastaturum Judæam; atque clades 185,000 hominum de exercitu Sennacherib hujusque mors referuntur (c. 7, 17, etc., c. 8, 1, etc., c. 10, 5, etc., c. 14, 24, etc., c. 17, 12, etc., c. 22, 1, etc., c. 28, 1, etc., c. 33, 1, etc., c. 37, 5, etc.).

3° Prædicitur Judæam penitus devastandam, ejusque incolas in captivitatem babylonicam abducendos esse (c. 5, 1, etc., c. 29, c. 39, 5, etc.), Judæos Cyri gratia qui nomine suo adpellatur (c. 45), ex hac captivitate reversuros, templum ac Hierosolymam restauraturos, Israelem cum Juda pacem inituros, veram religionem esse propagandam, etc. (c. 11, 11, etc., c. 40, 1, etc., c. 43, 1, etc., c. 45, 1, etc., c. 54, 1, etc., c. 55, 1, etc.).

4° Prænuntiatur regni Chaldæorum ac Babyloniorum eversio (c. 13, 1, etc., c. 14, 1, etc. c. 21, 1, etc., c. 47, 1, etc.).

5° Prædicitur Messias, cujus nativitas ex Virgine annuntiatur (c. 7, 14). Ejus prædicatio, vita et passio tam clare describuntur, ut Isaias historiam et non prophetiam scripsisse diceretur (c. 52; c. 53, etc.).

§ CXXVIII.—Integritas, collectio, ordo, lingua et elocutio prophetiarum Isaiæ.

318. De vaticiniis Isaiæ nonnulla deperdita esse videntur. Utrum vero collectio prophetiarum Isaiæ, prout modo extat, ab Isaia ipso, aut ab alio auctore facta sit incertum est: hodie critici communiter tenent quinque priora capita transposita esse, et vaticinia Isaiæ incipere a capite 6, ubi Isaias narrat modum, quo a Deo missus fuit.

D. Dæderlein, Koppe, Eichhorn, et nonnulli alii prætendunt, multa vaticinia Isaiæ attributa, et quidem omnia, quæ Judæos non respiciunt, et 27 posteriora capita, scripta esse ab auctoribus incertis, qui post Isaiam vixissent. Verum hæc opinio, quæ adversatur auctoritati totius antiquitatis, et constanti traditioni 23 sæculorum, refutata fuit a cl. Jahn et Brentanno [1].

Scripsit Isaias pura lingua hebraica. Ejus elocutio est omnino elegans ac sublimis. Illi omnes alii Prophetæ, multique auctores profani cedunt. Stylus est vehemens, et diversæ materiæ apprime accommodatus. Similitudines et descriptiones sunt perfectæ.

[1] Vide Jahn, Introd, in L. S. V. F., Sect. II, c. 1, § 104. Brentanno Jesaias Einleitung, Frankfurt am Mein, 1808.

S. Chrysostomus Isaiam vocat *magniloquentissimum*. Grotius ipsum Demostheni, Mornæus Ciceroni, et Heiddegerus fulguranti Pericli comparant.

Scripserat Isaias gesta regis Oziæ (II Paral. 26, 22). Sed hic liber periit.

319. NB. C. 20, Isaias a Deo jubetur nudus incedere, ut Ægyptiorum ac Æthiopum calamitatem et nuditatem in Assyria ob oculos ponat; quod Deistæ nonnulli carpunt.

Senserunt nonnulli Interpretes hoc non nisi in somnio aut visione Isaiæ contigisse. Verum id contradicit sensui obvio ac litterali, atque narratio hujusmodi somnii aut visionis scopum suum haud attigisset.

Alii existimarunt, Isaiam reapse nudum incessisse. Aiunt id equidem nostris in regionibus scandalo fore, non autem in Oriente, ubi mancipia, homines ac mulieres, nuda in foris divenduntur, et ubi rustici nudi in agris laborant. Ast hæc a vero aliena sunt; nam Orientales nudum dicunt qui nonnisi ultima veste, *Ehram*, indutus est, atque ita hodiedum in Oriente ruricolæ, et peregrinantes *Meccam*, vestiti, sine aliorum offensione incedunt : quare nec Isaias sola veste ehram indutus aliis offensioni fuit (conf. n. 34-36 et 417-422).

DE PROPHETIA JEREMIÆ

§ CXXIX. — Jeremias. Ætas ejus prophetiarum.

320. Jeremias, de tribu sacerdotali Levi, natus est patre Helcia in Anathoth, in tribu Benjamin haud procul Hierosolymis sito (Jerem. 1, 1; Jos. 21, 18).

Vaticinari cœpit juvenis 13 anno regni Josiæ regis Juda, 41 anno ante Hierosolymorum ruinam (c. 1, 2). Munere prophetico functus est usque post captivitatem babylonicam incœptam.

Judæi ejus zelum et indefessam operam patriam ab interitu liberandi vituperiis et verberibus remunerati sunt, illumque Hierosolymæ in vincula conjecerunt. Tempore obsidionis Hierosolymitanæ in cisternam conjectus fuit, e qua ab aulico extractus est. Hierosolyma capta a Chaldæis, e carcere liberatus fuit, optionemque nactus est in Judæa manendi, aut Babylonem commigrandi. Mansit autem in sua patria apud ruricolas, quos Chaldæi sub suo gubernatore illic reliquerant. Occiso gubernatore Jeremias a Judæis aufugientibus in Ægyptum deductus fuit cum suo amanuensi Baruch. Illic Judæorum idololatriam coarguit, atque ab illis juxta antiquam traditionem in seditione lapidibus obrutus fuit.

§ CXXX. — Argumentum, lingua, elocutio ac ordo prophetiarum Jeremiæ.

321. Multiplicia Jeremiæ vaticinia respiciunt tum Judæos tum populos exteros.

Prædicit Jeremias Judæis eversionem regni Judæ, Hierosolymæ ac templi ruinam, captivitatem 70 annorum apud Babylonios (25, 11-12), reditum ex hac captivitate, restaurationem Hierosolymæ ac templi, et felicitatem sub Messia.

Sortem suam prænuntiat Ægyptiis, Ammonitis, Arabibus, Elamitis, Idumæis, Moabitis, Philisthæis, Damasco et Babyloniis. Subversio monarchiæ babylonicæ cum omnibus suis adjunctis prædicitur (c. 50 et c. 51).

Dictavit Jeremias sua vaticinia amanuensi Baruch (c. 36) lingua hebraïca, verbis notionibusque chaldaïcis mixta. Versus 11 cap. 10 scriptus est chaldaïce.

Stylus Jeremiæ est simplex et facilis, hinc inde autem vim poeticam habet. S. Hieronymus de Jeremia ait : « Qui quantum » in verbis simplex videtur et facilis, tantum in majestate sen- » suum profundissimus est[1]. »

Prophetiæ Jeremiæ non collocatæ sunt eo ordine, quo editæ sunt. Caput 52 non est Jeremiæ, cujus vaticinia desinunt capite præcedente cum adnotatione : *Hucusque verba Jeremiæ.*

Versio Alexandrina a c. 25, 15 usque ad finem libri ordinem vaticiniorum ab illo textus hebræi et Vulgatæ diversum habet, atque nonnullæ lacunæ in illa occurrunt.

DE LAMENTATIONIBUS JEREMIÆ.

§ CXXXI. — Auctor Lamentationum. Sententiæ de earum argumento.

322. *Lamentationes*, hebraïce *Kinoth* aut *Echa*, græce θρῆνοι, *Threni* dictæ, Jeremiam autorem habent; eas enim illi vindicant antiquissima traditio, argumentum, et linguæ stylique cum ejus prophetiis conformitas.

323. Nonnulli antiqui et recentiores Exegetæ existimarunt, hisce Threnis cani mortem Josiæ regis Judæ, ac mala, quæ illam secuta sunt, 1° quod II Paral. 35, 25 dicitur, quod Josiam defleverit « Jeremias maxime, cujus omnes cantores atque can- » tatrices usque in præsentem diem lamentationes super Josiam » replicant; » 2° quod Lament. 1, 1-4 supponitur, Hierosolymam et templum adhuc subsistere.

Ast 1° in Lamentationibus nihil omnino de Josia aut ejus

[1] Præf. in lib. 6, Comment. in Jerem.

morte occurrit. Quas lamentationes Jeremias in mortem Josiæ composuit, injuria temporum perierunt. 2° Jeremias in Lamentationibus respicit totam epocham malorum, quæ Judæi sub Nabuchodonosore perpessi sunt; et hinc mirum non est, Hierosolymam et templum hinc inde ut existentia supponi.

324. Quidam recentiores arbitrantur Lamentationes Jeremiæ unum objectum non habere, unumque totum non constituere, sed quinque iis inesse objecta diversa, quinque diversis canticis lugubribus expressa. Canerentur itaque

In primo (c. 1) deportatio Joachim regis Judæ cum 10,000 præcipuorum Judæorum Babylonem (IV Reg. 24; II Par. 36).

In secundo (c. 2) ruina Hierosolymæ ac templi.

In tertio (c. 3) mala, quæ Jeremias ipse tempore obsidionis passus est.

In quarto (c. 4) status Hierosolymæ postquam hæc urbs capta erat, et abductio regis Sedeciæ.

In quinto (c. 5) conditio Judæorum cum præcipuis suæ nationis in captivitatem abductorum, dum pauperes in Judæa relicti erant.

§ CXXXII.—Argumentum, scopus, lingua, elocutio ac indoles Lamentationum.

325. Verum ex argumento Lamentationum constat eas unum totum constituere; quæ enim Jeremias in suis vaticiniis futura prædixerat, in suis Lamentationibus advenisse deflet : eversa Hierosolyma, combusto templo, Judæa vastata, rege Babylonem abducto, Judæis partim bello, fame et peste occisis, partim Babylonem deductis, pauperibus in Palæstina Chaldæorum persecutioni expositis, ponit Jeremias ob oculos in suis Lamentationibus miserum statum Judæorum, calamitates, quas Judæi tempore obsidionis et expugnationis passi erant, mala, quæ ipse perpessus est, hortaturque Hebræos ut pœnitentiam agant, ad Deum convertantur, et spe melioris sortis erigantur.

326. Scopus autem Lamentationum duplex est: voluit Jeremias : 1° Judæos docere, causam eorum calamitatum esse ipsorum peccata, eosque ad conversionem excitare; 2° voluit eorum fidem in promissiones divinas excitare, et illos certa spe reditus in patriam, restitutionisque in pristinum felicem statum a desperatione præservare.

327. Lingua Lamentationum est hebræa, vocibus chaldaïcis mixta. Stylus est, prout canticis convenit, poeticus, ac sublimior quam in Jeremiæ prophetiis.

Scriptæ fuerunt istæ Lamentationes versibus. Quodlibet caput

divisum est in 22 partes juxta numerum litterarum alphabeti hebraïci. Capita 1, 2 et 4 singula continent 22 versus, quorum singuli littera alphabeti hebræi ordinatim procedunt. Caput tertium 66 versus continet, quorum terni eadem littera alphabeti inchoantur. Caput 5 versus 22 continet, sed litteris alphabeti haud distinctos.

In vulgata, græca et arabica versione reperitur præfatiuncula ad Lamentationes, quæ deest in textu hebræo, paraphrasi chaldaïca, versione syriaca, etc. (conf. n. 22, 54-56 et 417-422).

DE PROPHETIA BARUCH.

§ CXXXIII. — Baruch. Ætas ejus libri.

328. Num Baruch, auctor hujus libri, sit idem ille Baruch, qui Jeremiæ amanuensis fuit, dubitari posset, eo quod hic destructa Hierosolyma cum Jeremia in Ægyptum secessit (Jerem. 43, n. 320), et Baruch, auctor hujus libri, quinto anno post destructam Hierosolymam Babylone versatur (Bar. 1, 1).

Verum Baruch hujus libri auctor, et Baruch amanuensis Jeremiæ dicitur filius Neriæ (Bar. 1, 1 et Jer. 43, 6); quare eadem persona esse videtur. Potuit *Baruch* ex Ægypto facile Babylonem petere, ibique suum librum scribere.

Baruch videtur fuisse frater aulici Saraiæ cum Sedecia rege Babylonem profecti (Jerem. 51, 59), eo quod uterque patrem Neriam habuisse legitur (Jerem. loc. cit. et Bar. 1, 1). Fl. Josephus ait prophetam Baruch ex illustri familia natum fuisse.

Scripsit Baruch suum librum Babylone quinto anno ab eversis Hierosolymis, comes et amanuensis fuit prophetæ Jeremiæ, et post mortem Jeremiæ ex Ægypto Babylonem profectus est. Ubi et quando mortuus sit, ignoratur.

§ CXXXIV. — Argumentum et lingua libri Baruch.

329. A c. 1-c. 3, 8 in prœmio narratur Baruch, quinto anno post eversam Hierosolymam, prælegisse suum librum Jechoniæ regi, Judæisque Babylone captivis, qui ad pœnitentiam conversi sunt, Hebræos autem Babylone misisse librum Baruch cum epistola, muneribus, et nonnullis vasis argenteis ad Judæos Hierosolymæ degentes, hosque exhortatos esse, ut Hierosolymis offerrent holocausta, Deumque pro Nabuchodonosore, ejusque filio Baltassare orarent.

A c. 3, 9, ubi tractatus Baruch incipit, usque ad c. 5, exhibetur veram sapientiam in lege Dei reperiri, et hujus observantiam parere felicitatem. Urbs Jerusalem ut vidua loquens inducitur,

captivitatem suorum filiorum deflet, et se spe punitionis hostium, reditusque suorum filiorum consolatur. Tandem vidua Jerusalem ad spem reditus suorum filiorum excitatur.

Caput 6 continet epistolam, quam Jeremias ad Judæos Babylonem ducendos scripsit de idololatriæ vanitate.

330. Liber Baruch scriptus fuit lingua hebraïca, ut frequentes hebraïsmi versionis græcæ, omnium versionum fontis, evincunt. Textus hebræus secundo sæculo adhuc extabat, illumque Theodotion græce reddidit. Tempore autem S. Hieronymi jam deperditus erat; scribit enim Hieronymus : « Librum Baruch, qui apud » Hebræos nec legitur, nec habetur, prætermisimus [1]. »

Versio nostra vulgata libri Baruch ex veteri itala versione desumpta est.

Plures antiqui Patres librum Baruch nomine Jeremiæ citarunt cum cujus operibus antiquitus unum opus constituebat (conf. n. 21).

§ CXXXV. — Difficultates libri Baruch.

331. 1° C. 1. Hierosolyma templumque subversa statuuntur, et Judæi Babylone mittunt Hierosolymam munera, ut fierent holocausta *ad aram Domini*, excitanturque Hebræi Hierosolymæ, ut librum Baruch legant *in templo Domini*. Ex quo Deistæ concludunt ad contradictionem.

Verum Baruch templum minime ponit ut destructum, et ut existens; nam vox *templum Domini* hic significat rudera templi, inter quæ Judæi aram erexerant, ad quam sua sacrificia offerebant: sic etiam Jerem. 41, 5, legitur 80 Judæos munera et thus in subversam Hierosolymam detulisse, *ut offerrent in domo Domini.*

332. 2° Eodem capite 1 refertur Judæos Babylone misisse Hierosolymam aliqua vasa argentea, a Sedecia rege facta, ad Joakim sacerdotem, et Jerem. 52, 24, dici videtur Saraiam tum temporis summum sacerdotem fuisse

Ast Hebræi hæc vasa Babylone redimere, aut etiam gratis accipere potuerunt; Saraias vero, quando Baruch scribebat, jam a quinque annis occisus erat (IV Reg. 25); Hebræi autem Hierosolymæ degentes Joakim ut primum sacerdotum habebant.

333. 3° C. 1, 11. Jubentur preces pro Nabuchodonosore ejusque filio Baltassare, dum Nabuchodonosor equidem Evilmerodach, nullum autem filium, Baltassarem vocatum, habuisse legitur.

Sed apud Danielem 5, 2, etiam occurrit Baltassar, filius Nabucho-

[1] Præf. in Jerem.

donosoris; quare vel Evilmerodach fuit binomius, vel nomen Baltassar fuit titulus filii et successoris Babyloniæ regis.

334. 4° Baruch promittit (c. 4,24-25) Judæis citum reditum ex captivitate babylonica, dum tamen juxta Jerem. 29,10 hæc captivitas 70 annis durare deberet.

Ast Baruch consolatur ibi Hebræos spe reditus e ruina imperii babylonici per Cyrum inferenda orituri. Quando scribebat jam 16 anni elapsi erant ab abductione Jechoniæ, quacum captivitas 70 annorum incœperat : 54 anni residui parum erant ad subversionem maximæ monarchiæ babylonicæ.

335. 5° C. 6, 2. In epistola Jeremiæ dicitur captivitatem babylonicam duraturam *septem generationibus*, seu ultra 200 annos, dum Jerem. 29, 10, dicitur illam futuram 70 annorum.

Verum apud antiquos reperiuntur generationes 100, 30, 33, 30, 10, et 7 annorum [1]. Vox γενεα, *generatio*, *ætas*, significat hic spatium 10 annorum. Sic etiam Diogenes Laërtius [2] scribit scholam Pythagoræ 19 ætatibus, generationibus, substitisse, ad exprimendum illam 190 annis stetisse (conf. n. 54-56 et 417-422)

DE PROPHETIA EZECHIELIS.

§ CXXXVI. — Ezechiel. Ætas ejus prophetiarum.

336. Ezechiel, e nobili sacerdotum progenie patre Buzi natus, cum rege Jechonia ac 10,000 Judæorum Hierosolymis in captivitatem babylonicam abductus fuit. Anno 5 sui exilii, et 6 ante eversionem Hierosolymæ ad munus propheticum vocatus fuit ad fluvium Chobar (c. 1, 1-3), qui in Euphratem labitur, et quo propheta in Mesopotamiam relegatus fuerat. Hoc munere functus est usque ad annum 27 suæ captivitatis (c. 29,17), et forte diutius. Coævus fuit Jeremiæ, quocum ejus prophetiæ multa communia habent. Juxta antiquam traditionem occisus fuit Ezechiel a judice Judæo, cujus idololatriam reprehenderat.

§ CXXXVII. — Argumentum et ordo vaticiniorum Ezechielis.

337. Judæi cum Jechonia in captivitatem babylonicam deducti, fallacibus pseudoprophetarum promissionibus decepti, sperabant fore ut Sedecias rex Judæ cum adjunctis sibi principibus sociis Nabuchodonosorem debellaret, seque ita liberaret (Jerem. 29). Jeremias autem Judæis Hierosolymæ prædicebat subversionem

[1] Vide Corn. a Lapide et Sanct. in cap. 6, 2 Baruch. — [2] In vita Pythagoræ, lib. 8.

regni Judæ, et ruinam metropolis ac templi. Ne igitur Judæi captivitatis babylonicæ Nabuchodonosori rebelles fierent, atque ita interirent, voluit Deus, ut Ezechiel inter eos Jeremiæ vaticinia confirmaret. Prædixit igitur Ezechiel concaptivis Judæis apud fluvium Chobar proximam ruinam regni Judæ, Hierosolymæ et templi, captivitatemque confratrum, qui adhuc in Judæa erant. Causam harum calamitatum dicit Ezechiel esse Judæorum idololatriam, injustitiam, impuritatem, contemptum legis, etc. Consolatur autem Hebræos, prædicendo eos e sua captivitate liberandos, regnum illorum restaurandum, Hierosolymam ac templum reædificanda esse, feliciaque tempora ventura sub Messia. Potior pars prophetiarum Ezechielis respicit Messiam (vide c. 34, 23-24, c. 37, 24).

338. In particulari prædicit Ezechiel

1° Ruinam Hierosolymæ (c. 16),

2° Regem Sedeciam per effractos muros fugiturum, a Chaldæis in fuga capiendum, et in regionem Chaldæorum deducendum esse, quam tamen visurus non erat, eo quod oculi illi eruendi erant (c. 12).

3° Prænuntiat Tyrum subvertendam et non amplius reædificandam esse (c. 26-c. 28).

4° Subversionem regni Ægypti (c. 29-c. 32).

5° Ruinam monarchiæ assyriæ (c. 31).

6° Prædicit Messiam (c. 34, c. 37).

Ezechiel pariter prænuntiat sortem aliorum populorum vicinorum, ut Ammonitarum, Moabitarum, Edomitarum, Philisthæorum, et Sidoniorum.

Plerumque prophetiæ Ezechielis in ejus libro collocatæ sunt eo ordine, quo editæ sunt.

§ CXXXVIII. — Lingua et stylus vaticiniorum Ezechielis.

339. Prophetiæ Ezechielis scriptæ sunt sermone hebraïco verbis formisque chaldaïcis mixto.

Stylus est fere ubique simplex et prosaïcus, sed in increpatione vitiorum est vehemens.

Nullus Prophetarum tot revelationes visionibus symbolicis et ænigmaticis exprimit, quot Ezechiel; symbola et similitudines, quibus utitur, sunt magna, animum commovent, et quoad minuta adjuncta describuntur. Inter pulchras Ezechielis descriptiones eminent illæ:

1° De ingrata et infideli sponsa Jerusalem (c. 16).

2° De duabus aquilis ingentibus (c. 17).

3° De sororibus Oollæ et Oolibæ, quæ a suis amasiis lapidantur, secantur et comburuntur (c. 23).

4° De rege Tyri ut Cherub in monte sancto (c. 28).

5° De Pharaone rege Ægypti, qui ut Crocodilus in Nilo capitur, in desertum expellitur, et feris prædæ traditur (c. 29).

6° De monarchia assyria comparata celsissimæ cedro, quæ a barbaris conciditur, et ad inferos detruditur (c. 31).

7° De valle plena aridorum ossium reviviscentium (c. 37).

8° De bello et clade regis Gog (c. 38, c. 39).

§ CXXXIX. — Difficultates prophetiarum Ezechielis.

340. D. Tindal, de Voltaire [1] aliique nonnulli Deistæ prætendunt, in prophetiis Ezechielis extare mandata a Deo huic prophetæ data, quæ partim impossibilia, partim spurca, et partim absona essent. Ast quam inepte hæc effutierint patebit ex dicendis. Difficultates præcipuæ sunt:

1° (C. 3, 1-3) jubetur Ezechiel volumen comedere, et ipsum comedisse legitur.

Verum hoc nisi in visione prophetica contigit; sensus est Prophetam se iis, quæ in hoc volumine erant, imbuere debuisse, ipsumque hoc fecisse.

341. 2° (C. 4, 1-6) jubetur Propheta Hierosolymam ejusque obsidionem in latere exhibere, et brachio extento adversus istum laterem cubare 390 diebus in latus sinistrum, et 40 diebus in latus dexterum.

Crediderunt nonnulli interpretes hoc non nisi in visione contigisse, eo magis quod Ezechiel 430 diebus haud cubuisse videtur: nam, aiunt, Ezechiel duodecima die quarti mensis anni quinti suæ captivitatis jussum in latera cubandi accepit (c. 1, 1-2. c. 3, 16. c. 4, 1), et quinta die sexti mensis sexti anni captivitatis *sedebat in domo sua* (c. 8, 1). Cum autem annus judaïcus contineret 12 menses 30 dierum, elapsi non erant nisi 413 dies, proinde diebus 430 non cubavit in latera.

Ast si hoc non nisi in visione prophetica contigisset, Judæi in Babylonia captivi per hanc visionis narrationem parum commoti fuissent, et vix intellexissent, quid Ezechiel sibi vellet. Quando Ezechiel simplices visiones refert, eas satis indicat, ut c. 1, 3, c. 8, 1. etc., c. 37, 1, etc., c. 40, 1, etc.; loco autem supra citato omnia historice narrat.

Quod spectat allatam difficultatem, potuit ille quintus annus captivitatis esse *intercalaris*, qui 13 mensium erat apud Hebræos.

[1] Tindal Christianity as ald as the creation, ch. 38. Volaire. Dict. Philos.

Ratio hujus extraordinarii jussi divini videtur fuisse isthæc : cum actiones extraordinariæ multo magis quam verba hominem moveant, voluit Deus Judæos in Babylonia captivos per exhibitionem obsidionis Hierosolymæ in latere, et per istos 430 dies, quibus Ezechiel in ambo latera cubare debebat, modo sensibili certos reddere, Hierosolymam, Judææ metropolim, a Babyloniis expugnandam esse, et se ob longam seriem prævaricationum Judæos in Palæstina residuos Babyloniis in prædam traditurum.

Impossibile minime est Ezechielem 390 diebus in latus sinistrum, et 40 in latus dexterum cubuisse, eo magis quod c. 4, 8, dicatur, ipsum ligandum fuisse; nam Hier. Prado S. J. testatur [1], se vidisse stultum, qui 13 annis nudus ac ligatus in idem latus cubaverat.

Forte Ezechiel nonnisi per diem ita cubuit, quando ab hominibus hoc in statu videri poterat, et de nocte motus necessarios peregit!

342. 3° C. 4, 9, 12. Præcipit Deus Ezechieli, ut ex frumento, hordeo, fabis, lentibus, etc., panem sibi conficiat, « et quasi » subcinericium hordeaceum comedes illud, ait illi Deus, et ster- » core quod egreditur de homine operies illud in oculis eorum.» Cum autem Ezechiel nauseam de hoc manifestaret : « Ecce, inquit » illi Deus, dedi tibi fumum boum pro stercoribus humanis : et » facies panem tuum in eo. »

D. de Voltaire in sua Scriptura tandem explicata [2] hoc factum, ut alia, quæ Ezechielem respiciunt, omnino immutat, et in sua Philosophia historiæ [3] ait, Deum Ezechieli præcepisse, ut panem stercore humano coopertum comederet eique duntaxat permisisse ut panem suum stercore boum cooperiret, postquam panem stercore humano illinitum manducasset. At irreligiosum istum auctorem lectoribus mendacia obtrudere, sacramque Scripturam calumniari, patet et ex allato Ezechielis textu, et adhuc magis patebit ex dicendis.

Aliqui Interpretes equidem credunt hæc duntaxat in visione contigisse; at huic sententiæ adversantur quæ n. 341 attulimus. Ezechieli primum imperatum fuit panem suum loco ligni siccatis stercoribus humanis coram Judæis coquere, non autem illinire. In Oriente pauperes incolæ desertorum panes suos frequenter siccatis stercoribus boum, immo et hominum, defectu ligni coquunt [4].

[1] Comment. in c. 4 Ezech. — [2] Bible enfin expliquée par plusieurs aumôniers de S. M. L. R. D. P. — [3] Philosophie de l'histoire. — [4] Vide Corneille le Bruyn, Voyage au Levant, t. I, pag. 230. Tournefort, t. III, pag. 107, 122, 135, 186. Pietro della Valle, part. I, lett. 11. Gemelli Carreri, Voyage autour du monde, t. II, p. 57.

Voluit autem Deus per hanc Ezechielis actionem Judæis sensibiliter ob oculos ponere ingentem miseriam, ad quam in captivitate babylonica redigendi erant, et quæ tanta futura erat, ut Judæi ligno destituti panem suum siccatis stercoribus coquere deberent.

343. 4° C. 12, 3-7. Jubetur Ezechiel vasa sua de die domo sua exportare, acsi alio commigrare vellet, et vespere per fractum parietem efferri.

Hæc pariter nonnulli Interpretes in sola visione evenisse adfirmant. Verum per hanc singularem actionem Propheta portendit, Hierosolymam capiendam, regemque Sedeciam per effractos muros fugam tentaturum esse.

344. 5° C. 20, 25. Deus Ezechieli: « Judæis, inquit, dedi præ» cepta non bona, et judicia, in quibus non vivent. » D. de Voltaire insinuat [1] Ezechielem hic legem Moysis carpere.

Verum vox *dedi* in hoc textu nihil aliud quam *permissionem* significat, ita ut sensus sit: Quia Judæi legem meam beneficam non observarunt, *permisi*, ut se subderent duris infamibusque paganorum legibus. Sensus iste clare patet ex v. 26.

345. 6° Recentiores nonnulli Œderum [2] secuti, ultima 9 capita harum prophetiarum Ezechieli abjudicant.

At Ezechieli vindicantur tum per constantem traditionem Judæorum et Christianorum, tum per eumdum genium, stylum, etc., qui in hisce capitibus, ut in præcedentibus, occurrunt.

346. 7° Vaticinia contra gentes pariter recentiores nonnulli Ezechielis esse negant, eaque Danieli qui regem Nabuchodonosorem in suis expeditionibus ut poeta regius comitatus fuisset, adscribunt [3]. Vaticinia ista sunt quæ occurrunt c. 25. c. 32. c. 33 et c. 38. c. 39.

Ast hæc vaticinia ipsius Ezechielis esse testantur tota antiquitas, idemque genius ac stylus, qui in illis ut in primis capitibus deprehenduntur. Materia ipsa horum capitum evincit, illum poetæ aulici opus minime esse.

347. 8° In prophetiis Ezechielis occurrunt tropi, similitudines et allegoriæ a rebus obscœnis petitæ, quarum aliquas D. de Voltaire in sua Scriptura tandem explicata [4], derisioni maligne exponit. At de D. de Voltaire merito dictum est, quod fuerit *in poesi magnus, in historia parvus, et in religione nullus* *.

[1] Bible enfin expliquée, art. Ezéchiel. — [2] Freye Untersuchung über einige Bücher des A. T. 1771. — [3] The Monthly Magazin and Britisch Register Scrip. Mail, p. 189, London, 1798. — [4] Bible enfin expliquée, Ezéchiel.

* Espérons, disoit l'abbé de Radonvilliers, que bientôt une main amie, en

Istæ similitudines, allegoriæ, etc., Ezechielis, a moribus Occidentalium alienæ, aptissimæ erant ad superbos, pervicaces, prævaricatoresque Judæos confundendos. In calidis Orientis regionibus alia est decoris ratio, quam in frigidis Occidentis plagis. In Oriente, ubi sexus femineus ab altero sexu separatim habitat, homines sat libere de hujusmodi rebus loquuntur, quin aliquis inde offendatur.

Cæterum posterioribus sæculis Hebræi lectionem prophetiarum Ezechielis non nisi 30 ætatis annum adeptis permiserunt. Juniores, et carnis molestiis subjecti, a lectione prophetiarum Ezechielis abstineant (Conf. n. 34-36, et 417-422).

DE PROPHETIA DANIELIS.

§ CXL. — Daniel. Ætas ejus vaticiniorum.

348. Daniel de tribu Juda, et regia aut saltem nobili familia natus (c. 1, 3-6), quarto anno regis Joakim adhuc juvenis cum Anania, Misael, Azaria, aliisque regiis et nobilibus adolescentibus jussu Nabuchodonosoris Babylonem deportatus fuit, ut ibi scientias linguamque Chaldæorum edoctus ad officia regia eveheretur. Chaldaicum nomen Baltassar obtinuit, ac in aula enutritus fuit.

Legis mosaicæ sedulus fuit observator. Tribus annis scientias linguamque Chaldæorum edoctus, sapientibusque Chaldæis doctior repertus, munus aulicum adeptus est. A Deo donatus fuit insigni perspicacia visiones, et somnia mysteriosa explicandi, res occultas noscendi, atque dono futura prædicendi.

In sua juventute castam Susannam, a duobus ætate provectis judicibus perperam adulterii accusatam, innocentem declarari, atque ipsos impios judices promerita pœna adfici curavit. Cum Nabuchodonosori explicasset somnium de statua ex variis metallis conflata, gubernator provinciæ Babylonis, præfectusque sapientum Chaldæorum constitutus fuit.

Sub successoribus Nabuchodonosoris aliquantulum neglectus fuit; at sub Dario Medo fuit unus de tribus imperii præfectis, quibus gubernatores 120 provinciarum imperii rationem reddere debebant. Verum cum edictum Darii, ab aulicis Danielis perdendi causa extortum, et a Deo hominibusque, rege excepto, per 30 dies quidquam peti vetans, haud observasset, in speluncam leonum conjectus fuit, e qua altera die illæsus eductus est.

Cyro, Persarum regi, cujus conviva et amicus fuit, detexit

retranchant, des écrits publiés sous son nom, tout ce qui blesse la religion, les mœurs et les lois, effacera la tache qui ternirait sa gloire.

fraudes sacerdotum idoli Beli, qui appositos idolo de die cibos de nocte clam auferebant; quare hi sacerdotes interempti fuerunt, et idolum destructum fuit. Quum autem Daniel interfecisset draconem, quem Babylonii colebant, injecta ejus ori massa ex pice, adipe et pilis confecta, instantibus Babyloniis, seditionemque ideo moventibus, altera vice in speluncam leonum conjectus fuit, in qua per Prophetam Habacuc, prandium ex Judæa adferentem, pastus est, et e qua septima die illæsus liberatus fuit.

349. Vaticinatus est Daniel ab initio fere captivitatis babylonicæ sub rege Joakim usque ad regnum Cyri, et vixit saltem usque ad annum tertium hujus regis (Dan. 10, 1). Ezechiel, qui septem annis post Danielem deportatus fuit, Danielem ut virum probissimum ac sapientissimum exhibet (c. 14, 14, 18, 20 et c. 28, 3).

§ CXLI. — Argumentum libri Danielis.

350. Hic liber in tres partes dispescitur; prima pars, complectens sex priora capita, est historica, et Daniel ibi de se in tertia persona loquitur : pars secunda, quæ comprehendit cap. 7-12, est prophetica, et Daniel in ea de se in prima persona loquitur; tertia pars continet cap. 13-14, quæ cum c. 3, 24-90, sunt deuterocanonica; cap. 13 refertur historia castæ Susannæ (n. 348), et cap. 14 exhibetur historia idoli Beli et Draconis. In particulari recensetur

351. 1° Somnium Nabuchodonosoris, in quo hic rex vidit ingentem statuam ad pedem alicujus montis : illius caput ex auro, pectus et brachia de argento, venter et femora ex ære, tibiæ e ferro, et pedes partim ex ferro et partim ex argilla erant. Lapis nullius ope a monte avulsus in pedes statuæ ruit, eamque in pulverem redegit, quem ventus rapuit. Lapis autem iste factus est mons maximus, qui totam terram opplevit. Daniel hoc somnium mysteriosum explicavit de quatuor monarchiis, quæ sibi succederent, sed quæ destruerentur monarchia nova in æternum duratura (c. 2) *.

* Designat in hac statua caput aureum primum aureum regnum Chaldæorum, cujus rex Nabuchodonosor erat (c. 2, 37-39); significant pectus et brachia argentea secundum argenteum regnum (ib. v. 39); Medorum sub Dario; venter et femora ærea tertium regnum æreum (ib.) Persarum sub Cyro; tibiæ ex ferro quartum regnum velut ferrum (ib. v. 40.) Græcorum sub Alexandro magno, et lapis abscissus a monte regnum Messiæ (ib. v. 44). Juxta alios quosdam Interpretes, secundum regnum est illud Persarum sub Cyro, tertium Græcorum sub Alex. magno, et quartum illud Romanorum.

Tandem juxta alios quartum regnum est monarchia regum Ægypti et Syriæ

352. 2° Refertur erectio aureæ statuæ colossalis, quam Nabuchodonosor tempore ejus dedicationis ab omnibus præpositis regiis adorari jussit. Ananias, Misael et Azarias, hoc jussum exequi renuentes, in fornacem ardentem conjecti fuerunt, in qua illæsi manserunt (c. 3).

353. 3° Narratur somnium Nabuchodonosoris, in quo viderat celsissimam arborem ita succidi, ut stipes vinculis colligatus in terra maneret. Daniel interpretatur hoc somnium, quod Nabuchodonosor regno pulsus et mente captus ad septem tempora cum bestiis victurus, sed dein sanatus regno restituendus sit. Hoc vaticinium 12 elapsis mensibus impleri cœpit (c. 4).

354. 4° Cum Baltassar rex Babyloniorum in convivio Deos honoraret, et vasa sacra templi hierosolymitani profanaret, digiti in pariete scripserunt *Mane, Thecel, Phares.* Quæ verba solus Daniel explicare valens, Baltassari dixit, significari per *Mane :* « Numeravit Deus regnum tuum et complevit illud ; « per *Thecel :* « Appensus es in statera, et inventus es minus habens, » ac per *Phares :* « Divisum est regnum tuum, et datum est Medis et Persis. » Eadem nocte Danielis prophetia adimpleta fuit; nam Baltassar fuit occisus, et Darius Medus illi successit (c. 5).

355. 5° Vidit Daniel ex Oceano, in quo quatuor venti colluctabantur, quatuor bestias portentosas adscendere, quæ quatuor monarchias portendebant. Prima Bestia similis erat leænæ, et alas aquilæ habebat; secunda similis erat urso, et tres ordines dentium in ore habebat; tertia similis erat pardo, et quatuor capita, totidemque alas habebat; quarta bestia, ab aliis distincta, habebat magnos dentes ferreos, quibus omnia comminuebat, reliqua vero pedibus calcabat. Illi decem cornua erant, quæ inter oriebatur cornu parvum, cui oculi humani, et os magniloquum. Antiquus dierum, seu senex ætate provectissimus, ab innumerabilibus ministris stipatus, igneo throno insidens, judicium instituit, et quarta bestia condemnatur ac comburitur. Dein filius hominis per nubes cœli usque ad antiquum dierum pervenit, regnum æternum nanciscitur, atque illi omnia regna servire debent (c.7) *.

sub Ptolemæo Lagi et Seleuco : lapis est Imperium Romanum, repræsentans regnum Messiæ, v. 44 annuntiatum.

* Designant prima bestia, quæ juxta textum originarium chaldaicum est leo, monarchiam Chaldæorum (c. 2, 37) per aureum caput statuæ repræsentatam; secunda monarchiam Persarum; tertia illam Græcorum sub Alexandro magno. Per quartam bestiam alii intelligunt Imperium Romanum, alii successores Alexandri magni in Syria et Ægypto. Cornu parvum inter 10 cornua exortum ita esset Antiochus Epiphanes.

Juxta alios interpretes prima bestia designat monarchiam Chaldæorum; se-

356. 6° Danieli in Visione adparet aries duobus cornibus, uno altero majori et succrescente, instructus. Hircus vero caprarum, unico cornu inter oculos posito insignitus, ab Occidente venit *super faciem totius terræ,* priorem arietem devincit, cornuaque ejus comminuit. Hircus caprarum maximus evadit. Tandem ejus cornu confringitur, atque ex eo prodeunt cornua quatuor. Angelus Gabriel Danieli dein dicit : « Arietem duorum cornuum signifi- » care regem Medorum ac Persarum, Hircum vero caprarum » regem Græcorum » (Alexandrum magnum), cujus regnum inter quatuor reges dividendum erat (c. 8).

357. 7° Cum Daniel a Deo restaurationem Hierosolymæ, ejusque templi, juxta Jeremiæ vaticinium (25, 11-12; 29, 10) elapsis 70 annis locum habiturum, exoraret, angelus Gabriel ei ait, non dumtaxat ejus desiderium impletum iri, verum etiam Messiam tempore 70 hebdomadum annorum adventurum, novamque religionem conditurum esse, dein vero Jerusalem templumque destruenda, et numquam amplius reædificanda esse (c. 9).

358. 8° Prædicitur expeditio quarti regis post Cyrum, Xerxis magni, in Græciam. Magnus vero rex Græciæ, Alexander magnus, destruet monarchiam persicam : monarchia græca autem dividetur in quatuor partes, non autem inter posteros ejus fundatoris (c. 11).

§ CXLII. — Lingua et elocutio vaticiniorum Danielis.

359. Lingua horum vaticiniorum est hebræa verbis chaldaicis exoticisque permixta. Chaldaice exarata sunt c. 2, 4-49, et c. 3, 4, 5, 6 ac 7.

Oratio Azariæ, et canticum ejus sociorum in fornace ardente, quæ c. 3, 24-90 referuntur, historia castæ Susannæ, quæ c. 13, et narratio de Belo et Dracone, quæ c. 14 leguntur, nec hebraice nec chaldaice extant, sed solummodo græce. Cum autem opus sint Danielis, oportet illa originetenus hebraice aut chaldaice exarata

cunda significat monarchiam Medorum, quæ monarchiæ Chaldæorum successit; tertia repræsentat monarchiam Persarum sub Cyro; quarta vero monarchiam Græcorum sub Alexandro magno. Decem cornua ita designarent decem reges Syriæ, qui Antiochum Epiphanem, per parvum cornu repræsentatum, præcesserunt. Hi autem reges sunt 1° Seleucus Nicator, 2° Antiochus Soter, 3° Antiochus II Theos, 4° Seleucus II Callinicus, 5° Seleucus III Ceraunus, 6° Antiochus III magnus, 7° Seleucus IV Philopator, 8° Heliodorus. Hoc autem tempore a multis rex Syriæ agnitus fuit Ptolomæus Philometor, rex Ægypti, qui ita est nonus. Hæres autem throni Syriæ erat Demetrius filius Seleuci IV, qui ita est decimus rex. Antiochus Epiphanes Heliodorum, Ptolemæum Philometorem ac Demetrium subegit.

Antiquus dierum, qui quartam bestiam judicat, repræsentat Deum, et filius hominis filium Dei. Conf. Matth. 26, 64.

fuisse, et secus ea Theodotion, Aquila, Symmachus, et LXX Interpretes, traducere potuissent.

Somnia et revelationes exhibentur a Daniele grandibus symbolis. Cum Daniel in rebus politicis versatissimus esset, revelationes divinas accurate percepit, quare et illas clare litteris mandavit. Stylus ejus est prosaicus.

§ CXLIII. — Difficultates generales contra Danielem qua auctorem prophetiarum.

360. Porphyrius philosophus gentilis, famosus christiani nominis hostis, vaticinia Danielis tam clara reperit, ut maluerit ea Danieli abjudicare, et tribuere auctori ætatis Antiochi Epiphanis, quam illa impugnare. Porphyrio haud pauci Neoterici nostro ævo adsentiuntur, contendentes, sapientem aliquem post Antiochum Epiphanem, qui sesqui sæculo ante Christum regnavit, res historicas modo prophetico conscripsisse, et Danielem loquentem induxisse. Difficultates, quas congerunt, aliæ respiciunt generaliter auctorem libri Danielis, aliæ in particulari 6 ejus priora capita, aliæ cap. 7-c. 12, et aliæ c. 5, 24-90; c. 13-c. 14. De illis successive agemus.

Contra Danielem qua auctorem prophetiarum aiunt

361. 1° Judæos collocasse Danielem non inter Prophetas, sed inter hagiographos; illos autem id facturos non fuisse, si Daniel hunc librum scripsisset, cum maximus Prophetarum esset. Ex quo concludunt, opus illi inscriptum esse historiam tempore Machabæorum modo prophetico scriptam. Addunt Danielem ab auctore Ecclesiastici (c. 49) Prophetis non accenseri.

At Judæi sæculo quarto dumtaxat Danielem inter hagiographos collocarunt, majorum suorum neglecta doctrina, ut Christianis arma eriperent, quibus expugnabantur. Frivole prætendebant Prophetam in aula versari non debere, prout Daniel in aula versatus fuerat.

Si liber Danielis ætate Machabæorum scriptus esset, nequidem a Synagoga Palæstinensi Canoni Librorum sacrorum insertus fuisset, utpote qui tum clausus erat (n. 7), et in quem nequidem liber Ecclesiasticus, aliaque Scripta sacra post istud tempus composita recepta fuerunt (conf. n. 19).

Veteres autem Judæi Danielem Prophetis adnumerarunt, ut patet : — ex versione LXX Interpretum, in qua post Ezechielem collocatur, ut in versione latina ; — ex Matth. 24, 15, ubi Christus Danielem Prophetam vocat ; — ex Fl. Josepho, qui Danielem Prophetis accenset contra Apion. l. 1, c. 8, et qui Antiq. l. 10,

c. 11, illum vocat unum « ex maximis prophetis, qui cum Deo » locutus est, et qui non dumtaxat res futuras prædixit, ut alii » Prophetæ, sed etiam tempus earum eventus determinavit; » — ex Melitone Sard., Origene, etc. — Alexandro magno Hierosolymis vero Deo sacrificanti, quarto ante Christum sæculo, prophetia Danielis hunc regem respiciens oblata fuit, ut ex Fl. Josepho Antiq. l. 11, c. 8 constat.

Auctor vero Ecclesiastici (c. 49), solummodo recenset Prophetas, qui de captivitate babylonica vaticinati fuerant; quare ibidem non solum Danielem, sed etiam Isaiam omittit.

362. 2° Dicunt, in Danielis prophetiis occurrere eumdem rerum prospectum, easdem expressiones, easdemque formulas, quæ reperiuntur in I et II Machabæorum; librum proinde Danielis ex epocha Machabæorum descendere.

Verum ex hoc solummodo sequitur, auctores librorum Machabæorum Danielis librum legisse. Vaticinia Jeremiæ (c. 48), de Moabitis affinia sunt prophetiis Isaiæ (c. 15 et c. 16), ex hoc autem nemo concludet, prophetias Jeremiæ et Isaiæ eodem tempore esse scriptas.

363. 3° Linguam hebraicam et chaldaicam, prætendunt, in libro Danielis tantopere variare, ut diversi auctores inde colligantur.

Sed hæc adsertio est a veritate alienissima; nam lingua capitum hebraicorum ubique est eadem, uti et lingua chaldaica capitum chaldaice scriptorum. Si etiam aliqua linguæ diversitas occurreret, illa provenire posset a diversitate circumstantiarum, ætatis, etc., in qua Daniel scripsit. Unicum totius libri Danielis auctorem esse, sat liquet, quod ubique eadem est scribendi ratio, et quod res posterius relatæ ad res præcedentes collimant.

364. 4° Danielem, inquiunt, sibi tributurum non fuisse encomia (c. 1, 20. c. 4, 15. c. 6, 11. c. 5, 3. c. 9, 23. c. 10, 11) leguntur.

Ast si hoc argumentum valeret, multis auctoribus profanis sua opera abjudicanda essent, in quibus refertur quid alii de illis senserint et dixerint.

Daniel locis citatis simpliciter narrat qualis visus fuerit Nabuchodonosori; quid iste rex, regina, Darius Medus, etc., de illo senserint, et quomodo angelus illum adpellaverit; hæc vero tam arcte colligata sunt rebus aliis, quas recenset, ut illa omittere nequiverit. Conf. Ezech. c. 14, 14, 18, 20 et c. 28, 3.

§ CXLVI — Difficultates particulares adversus sex priora capita Danielis.

365. 1° Si hæc pars historica, aiunt, Danielis esset, Daniel in illa in prima persona loqueretur, prout fit in parte prophetica (c. 7-c. 12), non vero in tertia persona.

Ast quando Prophetæ referunt res, quæ ipsos et alios respiciunt, frequenter de se in tertia persona loquuntur. Id faciunt etiam Isaias c. 7, 3. c. 20, 2. c. 37, 2 et Jeremias c. 20, 1. c. 25, 1. c. 26, 8. Mirum igitur non est, Danielem in hac parte historica de se in tertia persona loqui. Conf. n. 95, 4.

366. 2° Statua aurea, quam Nabuchodonosor c. 3 sexaginta cubitorum altitudinis, et sex latitudinis confici, et in campo Dura collocari jussisse legitur, prorsus incredibilis est : 1° enim tanta auri copia omnem fidem superat; 2° tam ponderosus colossus aureus nulla humana vi erigi potuisset; 3° nulla est proportio inter altitudinem sexaginta, et latitudinem sex cubitorum : hujusmodi statua fuisset monstrum informe.

Sed statua isthæc repræsentabat idolum, ut ex c. 3, 12, 14, 18, colligitur, et verisimiliter Belum, Babyloniorum deum primarium. Statuæ autem idolorum erant vel ex argilla, vel ex ligno confectæ; exterius vero inaurabantur, aut laminis aureis cooperiebantur, ut ex Dan. 14, 6 et Jerem. 10, 3-4 constat. Statua Beli vocatur aurea (c. 3), eo quod extrinsecus aurea erat : sic etiam (Exodi 39, 37) vocatur altare aureum, quod juxta Exod. (30, 1-3) ex ligno confectum, et laminis aureis coopertum erat. Quare duæ priores difficultates disparent.

Quod spectat disparitatem proportionis, cum dedicatio statuæ in campo locum haberet ut ab omnibus videretur, verisimiliter statua columnæ imposita fuit, ut ita altitudo statuæ et columnæ simul sexaginta cubitos adæquarit. Si sola statua sexaginta cubitos altitudinis habuisset, sequeretur, illam figuram humanam non habuisse, sed quid supernaturale repræsentasse, ad Belum, magnum Babylonorium numen, exhibendum forte aptum.

367. 3° Dedicationi prædictæ statuæ ex Judæis soli Ananias, Misael et Azarias juxta c. 3 interfuerunt. Cur alii Judæi illi non adfuerunt? Quomodo Daniel, qui ut aulicus ei interesse debuisset, a jussu regio exemptus fuit?

At cum juxta Nabuchodonosoris edictum (c. 3) omnes officiis regiis fungentes huic dedicationi interesse deberent, Ananias, Misael et Azarias, qui hujusmodi officiis decorati erant, illi interesse debebant, non vero alii judæi.

Daniel vero ob negotia absens, vel ægrotus fuit; et hinc etiam

pro tribus suis amicis, qui in fornacem ardentem illico conjecti fuerunt, intercedere non valuit.

368. 4° Nabuchodonosor morbo lycanthropiæ laborans, se in bovem mutatum esse credidit, et juxta c. 4 septem temporibus, seu annis, fœnum, etc., ut bos inter feras comedit. Verum quomodo hic rex delicate enutritus, pretiosisque cibis adsuetus, herbas cum bestiis manducare potuit? quomodo sine vestibus rore pluviasque irrigari valuit *septem annis* quin moreretur? Quomodo septem annorum spatio illi regnum conservatum fuit? aut quomodo creatum interea regem post septem annos pellere valuit quin resistentiam experiretur? Cur de re tam extraordinaria nulla in historicis profanis fit mentio? Hæc non nisi in hypothesi judaicæ Aggadoth explicari possunt.

Sed voces *septem tempora* hic non necessario septem annos significant, possunt indicare septem menses, aut, cum Orientales annum in sex partes, seu *tempora*, dividerent, quatuordecim menses. Si autem vox *tempus* pro *anno* accipienda esset, determinatus numerus *septem* hic pro indeterminato adhiberi, atque aliquos annos significare posset, prout vox *septem* usurpatur Gen. 33, 3. Prov. 24, 16, 26, 25. Isai. 4, 1. Jerem. 15, 9, etc., etc. Quibus in hypothesibus allatæ difficultates facile explicantur

Cæterum si etiam Nabuchodonosor septem annis integris cum feris fuisset, an Deus, qui superbum hunc impiumque regem in exemplum aliorum insigniter punire voluit, illum gramina comedentem, rore pluviaque irrigatum, vivum servare, a feris incolumem præstare, eique regnum conservare nequivisset?

Historia profana hujus facti non meminit, quia nulla historia regni babylonici Nabuchodonosori coæva ad nos pervenit. Cæterum vestigia illius occurrunt in auctoribus profanis posterioribus, ut in Beroso, et Fl. Josepho cont. Apion. l. 1. c. 20. Abydenus apud Eusebium [1] ex Megasthene refert Nabuchodonosorem palatium suum conscendisse, ibi prædixisse, Babylonem a Medis et Persis expugnandam esse, atque illico disparuisse. E quibus veritas de Nabuchodonosoris ob morbum Lycanthropiæ a Deo immissum inter feras recessu elucet (Dan. c. 4) *.

[1] Euseb. Præp., l. 9, c. 41.

* Lycanthropia descendit a vocibus græcis λυκος, *lupus*, et ανθρωπειος *humanus*, atque est morbus, quo homo in dementiam lapsus, et æstu imaginationis exagitatus, sibi imaginatur, se in lupum, bovem, canem, felem, etc. mutatum esse, atque habitus, inclinationes etc., horum animalium imitatur.

« Communiter creditur, ait cl. Calmet, Nabuchodonosorem per effectum po-
» tentiæ divinæ in hunc morbum incidisse: hic princeps itaque firmiter credens

369. 5° Incredibile est sensatum regem Darium Medum, dedisse edictum, ut omnes, qui intra 30 dies a Deo aut ab homine aliquid peterent, nisi ab ipso, conjicerentur in speluncam leonum.

Verum hoc edictum ab aulicis callide obtentum fuit Danielis perdendi causa. Prætexebant aulici hoc edictum necessarium esse ad regiam Darii auctoritatem apud Babylonios firmandam, volebantque, ut novus rex tamquam divinitas haberetur, quo Babylonii ejus legibus facilius obtemperarent. Darius vero dolum sub aulicorum consilio latentem haud perspexit. Unum ex pulcherrimis Persarum institutis est, aiebat Artabanus Themistocli, quod rex ut imago omnia conservantis Dei *honoretur et adoretur* [1]. Ex quo quisque videt edictum Darii Medi omnino credibile esse (conf. n. 259 et 270).

370. 6° Objiciunt adhuc, voces origine græcas in hisce capitibus occurrere. Verum id a veritate alienum est. Quidam vero usus, et modi loquendi, qui etiam opponuntur, ætate Danielis obtinebant.

Historia profana equidem nullum regem Babyloniorum Baltassarem vocatum commemorat. At reges orientales frequenter plura nomina habebant. Auctor recentior profecto nomen ignotum omnibus suo libro haud inseruisset.

§ CXLV. — Difficultates particulares adversus c. 7-c. 12 Danielis.

371. 1° Eventus horum vaticiniorum longissime distant a tempore eorum originis, et tam adcurate cum suis circumstantiis prædicti sunt, ut historia eventuum præteritorum esse videantur post Antiochum Epiphanem scripta, eo magis quod vaticinia isthæc ætatem hujus Antiochi non excedant, et nullus alius Propheta res futuras tam adcurate prædixerit.

Sed quod aliqua Danielis vaticinia clariora sunt multis prophetiis aliorum Prophetarum, repetendum est ab ingenio Danielis rebus magnis et politicis adsueto, quo visiones de sorte regnorum adcurate perspexit. Falsum autem est, prophetias Danielis ætatem

[1] Plutarchus in Themistocle.

» se bovem esse factum, manibus pedibusque incedere, herbas comedere, capite » ut cornibus petere, ruri commorari, societatem hominum fugere, atque cæsariem, barbam, et ungues ut animal nutrire, incœpit. Ejus aulici hoc portento » attoniti illum ceperunt et ligaverunt, ut Daniel (c. 4, 12) observat : Alligetur » vinculo æreo et ferreo. Cum illo egerunt ut cum insanis et furibundis agi solet... tandem Nabuchodonosor fuga evasit, et ruri ut bestia vixit. Hujusmodi » morbi medicis minime ignoti sunt, paucique libri medicorum de illis silent. »

[1] Dict. de la Bible, art. Lycanthropie.

Anthiochi Epiphanis non excedere (n. 372), et quod alii Prophetæ eventuum circumstantias non retulerint; nam Isaias (c. 13, c. 14, c. 15, c. 19), Jeremias (c. 48, c. 49, c. 50, c. 51), et Ezechiel (c. 16, c. 17, c. 29 et c. 30), plurimas eventuum circumstantias prædicunt.

Cæterum Danielis vaticinia tam clara non esse, quam adversarii id prætendunt, sat liquet e varia ratione doctorum illa explicandi.

372. 2° Vaticinia, quæ ætatem Antiochi Epiphanis excedunt, terminis generalibus expressa sunt, et adimpleta non fuerunt.

Ast falsum id est; prophetiæ enim de nascituro Messia (c. 9) multis circumstantiis vestitæ sunt. Qui cum Porphyrio prætendunt, hasce prophetias impletas non esse, cum eo decepti fuerunt, eo quod symbola, quibus Messias obumbrabatur, pro Messia ipso habuerunt. Profecto si Messias condere debuisset regnum temporale, cui Pagani subjiciendi fuissent, prophetiæ istæ impletæ non essent; sed regnum Messiæ erat regnum spirituale, cui Gentiles spiritualiter addicendi erant.

373. 3° C. 8, 2, 27 legitur Danielem habuisse visionem, et negotia regia obiisse in Susis Castro, *quod est in regione Elam.* Regio Elam autem regibus Babylonis Nabuchodonosor posterioribus dumtaxat subjecta fuit.

Verum juxta Jeremiæ c. 25, 25; 49, 34-39, et Ezechielis (c. 32, 24), regio Elam a Nabuchodonosore monarchiæ babylonicæ adjecta fuit [1].

In hisce capitibus nonnulla occurrere, quæ Rabbini suo modo exponunt, probat solummodo, Rabbinos e Daniele hausisse, quæ more suo amplificant.

§ CXLVI. — De partibus deuterocanonicis Danielis, et in particulari de hymno trium puerorum in fornace ardente, c. 3, 24-90.

374. S. Hieronymus (Præfat. in Danielem) de hisce partibus scribit: Daniel « apud Hebræos nec Susannæ habet historiam: » nec hymnum trium puerorum, nec Belis Draconisque fabulas, » quas nos, quia in toto orbe dispersæ sunt, veru anteposito eas» que jugulante, subjecimus, ne videremur apud imperitos mag» nam partem voluminis detruncasse. » Sed libro secundo Apologiæ adversus Ruffinum ait se ita locutum esse e sententia Judæorum (conf. n. 20).

Eusebius et Apollinarius equidem Porphyrii objectiones adversus Susannæ ac Beli Draconisque historias non refutarunt, sed

[1] Conf. Herodotum, lib. 5, et Strabonem, l. 15.

simpliciter responderunt eas in textu hebraico non contineri: ast eorum hac in re auctoritas cedit multitudini Patrum, qui hasce partes deuterocanonicas Danieli adscripserunt.

Adversus hasce partes generatim objicitur :

375. Si illæ opus genuinum Danielis essent, Synagoga Judæorum nobis earum textum originarium, hebraicum aut chaldaicum, transmisisset.

At forte collectio scriptorum Danielis completa non fuit, quando Synagoga Hierosolymitana illa Canoni inseruit, aut Synagoga scripta Danielis abbreviavit, ut eorum usus commodior esset, utita collectio completa scriptorum Danielis post eorum positionem in Canone reperta sit, aut non abbreviata ejus opera remanserint inter plurimos Judæos extra Palæstinam præsertim habitantes. Integra hæc opera Danielis ante Christum natum a LXX Interpretibus, et post ejus nativitatem ab Aquila, Symmacho et Theodotione e textu originario in linguam græcam translata sunt, textus autem originarius sæculo tertio deperditus fuit, et solæ versiones græcæ remanserunt.

Contra hymnum trium puerorum adversarii opponunt :

376. Quomodo credibile est, tres istos juvenes in fornace ardente metro lusisse, atque omnes creaturas ad laudes Dei invitasse? Quomodo Daniel (c. 3, 38) scribere potuit, Judæos nec *principem* nec *prophetam*, etc., tum temporis habere? Non ignorare poterat, regem Jechoniam, se, Baruch et Ezechielem existere?

Ast non tres isti juvenes scripserunt hunc hymnum in fornace ardente, sed Daniel post eorum liberationem. Cap. 3, 38. Quæstio est de Judæa, ubi Hebræi tum nec regem, nec Prophetam, etc., habebant.

§ CXLVII. — De historia castæ Susannæ, c. 13.

377. Susanna pulcherrima et castissima ditissimi Joakimi Babylone conjux, a duobus impuris judicibus ætate provectis in balneo ad adulterium sollicitatur, quod, licet eorum prævideat vindictam, ob timorem Dei recusat. Judices hanc repulsam passi Susannam altera die coram populo Judæo congregato, ut a se in adulterio deprehensam, ad mortem condemnant. Cum innocens duceretur ad supplicium, juvenis Daniel a populo obtinet, ut novum causæ judicium instituatur. Interrogat ipse ut judex primum judicem separatim, sub qua arbore pomarii Susannam in adulterio deprehendisset. Cum hic respondisset : ὑπο σχινον, *sub schino* (lentisco), in illum hanc fert sententiam : ὁ αγγελος του Θεου σχισει

σε μεσον, *Angelus Dei scindet te medium.* Interrogat dein alterum judicem, qui respondet se Susannam vidisse, ὑπο πρινον, *sub prino* (ilice); quare in eum fert hanc sententiam: ὁ αγγελος του Κυριου την ρομφαιαν εχων ἱνα πρισαι σε μεσον, *Angelus Domini gladium habens, ut secet te medium.* Populus Danielis confirmat sententiam, et iniquos judices jure talionis interimit.

Adversus hanc historiam objicitur:

378. 1° Judæos captivos Babylone proprios judices non habuisse.

Verum Nabuchodonosor, qui Jechoniam regem Judæ cum 10,000 præcipuorum Judæorum Babylonem abduxerat, Israelitis pauperibus tum in Palæstina manentibus proprium regem, Sedeciam nempe, dederat, num divitibus Hebræis Babylone proprios suos judices non reliquisset?

379. 2° Judicium Susannæ tumultuarie, præcipitanter, et illa non audita, ob testimonium duorum senum, qui testes et judices erant, peractum, ejus falsitatem arguit.

Ast quot judicia tumultuarie et præcipitanter peracta non sunt? Etiam innocens Naboth (III Reg. 21) ob testimonium duorum falsorum testium capite damnatus fuit. Num vero Susanna inaudita condemnata fuerit, ob brevitatem, qua historia isthæc narratur, definiri nequit. Susanna testes suæ innocentiæ non habebat, immo adparenter rea videbatur: — quia adcusabatur a duobus senibus, quos, Judæi suos judices constituerant, et qui probi habebantur. Hi judices adfirmabant se ambos eam vidisse in adulterio. Quod ipsi ob frustra sollicitatum adulterium hanc calumniam adornassent, nemini in mentem venit, eo magis quod duo erant, et quod qui hujusmodi crimen meditatur testem adducere non solet; — quia Susanna dimiserat suas ancillas, loco earum ope in balneo utendi; — servi Susannæ ad ejus clamores adcurrentes portam exteriorem pomarii apertam invenerant, per quam ejus amasius aufugisse videri poterat. Ob hanc apparentiam reatus etiam Joakim ejus maritus illam juvare haud potuit.

380. 3° Quomodo juvenis ille Daniel potuit populum, qui sententiam in Susannam latam approbarat, Susannamque ad locum supplicii ducebat, suis clamoribus adigere ad novum judicium instituendum?

Daniel in textu græco equidem vocatur παιδαριον, *puerulus, puer,* sed etiam Josue hoc nomine compellatur quando jam vir erat (conf. Exod. 17, 13 cum 33, 11); quare illa vox græca non probat Danielem tum valde juvenem fuisse. Id certum, Danielem tum in aula Nabuchodonosoris fuisse (c. 1); quare certa quadam

cum auctoritate Hebræis concaptivis loquebatur, et forte jam tum dederat signa istius spiritus prophetici, quo a Deo donatus fuit. Cæterum textus ait: « Suscitavit Dominus spiritum sanctum pueri » junioris, cujus nomen Daniel » (c. 13,45).

381. 4° Daniel istos duos judices tam tumultuarie ac præcipitanter judicat, quam illi judicaverant Susannam. Antequam rem examinasset, illos nefarios senes nuncupat, et simul ac primus nominasset arborem, sub qua adulterium Susannæ commissum fuisset, ipsum condemnat, quin expectet, num alter judex eamdem arborem nominet necne.

Sed cum casta Susanna Deum ut testem suæ innocentiæ invocasset (c. 13,35,43), Deus Danieli et Susannæ innocentiam, et duorum judicum flagitia ante novum judicium institutum revelavit (ib. 44-45); hinc illos ante causæ examen impios merito appellavit, primumque non audito altero condemnavit.

382. 5° Si isti judices juxta legem Moysis lapidibus obruendi erant, ut habetur c. 13, 62, quomodo Daniel ibidem (v. 55 et 59) dicere poterat, angelum illos per medium secturum esse?

Verum phrases istæ *angelus scindet te medium, secet te medium* sunt lusus verborum traductoris græci, et non significant nisi sententiam mortis duorum judicum.

383. 6° Lusus verborum, qui occurrit (c. 13,54-55 inter σχινος σχισει, *schinos schisei*, et v. 58-59 inter πρινος πρισαι, *prinos prisai*, nec in lingua hebraïca, nec in chaldaïca locum habet, sed solum in lingua græca, ut Africanus jam olim observavit Origeni; proinde Susannæ historia scripta fuit græce, consequenter non a Daniele.

Ast iste verborum lusus est opus interpretis græci. Cæterum cum nobis, ut jam Judæis tempore Origenis, nomina hebraïca plurimarum arborum ignota sint, nescitur, quinam verborum lusus in lingua hebraïca inter nomina præfatarum arborum, et verba *scindo* et *seco* locum habere potuerit.

Ex dictis patet, quid sentiendum sit de recentiorum quorumdam sententia, qui ad difficultates historiæ Susannæ explicandas adsumunt, eam esse parabolam.

§ CXLVIII. — Difficultates adversus historiam Beli et Draconis. c. 14.

384. Adversarii hanc historiam (conf. n. 348) Danieli abjudicantes, ejusque veritatem negantes, opponunt

1° Quod hoc caput in versione græca LXX Interpretum inscribatur: Εκ προφητειας Αμβακουμ ὑιου Ιησου εκ της φυλης Λευι, *Ex prophetia Habacuci filii Jesu de tribu Levi*, et quod primus versus in illa trans-

latione incipiat : « Vir erat sacerdos, nomine Daniel, filius Abal, » conviva regis Babylonis. » Eusebius et Apollinarius præfatum titulum ita pariter legerunt (conf. n. 374), caputque 14 ut partem prophetiæ Habacuc habuerunt.

Verum iste titulus, etc. est additio alicujus amanuensis, occasione mentionis Habacuc, v. 32-38, facta. Versio LXX Interpretum ab amanuensibus corrupta fuit, qua de re jam Origenes et Hieronymus conquerebantur [1], et Ecclesia catholica versionem partium deuterocanonicarum Danielis ex Theodotione licet apostata adoptavit.

385. 2° Incredibile est regem Babylonis, quicumque fuerit, credidisse idolum Belum comedere cibos illi adpositos. Incredibile pariter est regem Belum, primarium Babyloniorum deum, a Daniele destrui permisisse, et sacerdotes hujus idoli interfici jussisse, cum se ita rebellioni subditorum exposuisset. Falsum est templum Beli tum regis jussu destructum fuisse, cum juxta Herodotum, Arrianum et Strabonem templum hoc Xerxis magni jussu diu post mortem Danielis dirutum sit.

At rex Babylonis potuit vulgi præjudiciis hac in re laborare, et cum eo credere, *spiritum Beli* odore pretiosorum ciborum ejus aræ aut mensæ impositorum allici, eosque de nocte consumere. Quot reges præoccupatis vulgi opinionibus ducti non fuerunt! Potuit etiam rex politice animi sui sensa simulare, ne a Daniele ut stolidi cultus sectator argueretur. Cum vero Daniel regem publice convicisset idolum cibos appositos non comedere, sed sacerdotes, debuit rex insigne exemplum severitatis edere, atque idolum, quo ipse et totus ejus populus decepti fuerant, destrui, sacerdotesque ob infamem imposturam morte affici jubere. Utrum autem templum tum partim, aut penitus destructum fuerit, incertum est, cum in versione LXX Interpretum id non referatur, et populus (c. 14, 27) seditionem movens, solummodo conqueratur de destructione idoli, et interfectione sacerdotum ac draconis. Quod si templum Beli tum destructum non fuit, hoc caput 14 historiæ græcæ haud contradicit, secus Herodotus, Arrianus, etc. destructionem hujus templi Xerxi magno adscripserunt ex odio adversus eum.

386. 3° Antiqui historici profani equidem referunt Ægyptios animalia viva cultu divino prosecutos esse, sed de cultu animalium apud Babylonios, et quidem Draconis, nullam faciunt mentionem. Cæterum an credibile est, regem Danieli permissurum

[1] Orig. Comment. in Matth.; Hier. in Isaiam.

fuisso interfectionem istius draconis, si ille ut deus adoratus fuisset?

Verum adoratio serpentis non solum apud Ægyptios, sed etiam apud alios Orientis populos, Græcos, et Romanos, locum habuit [1]. Serpentes numinibus Babyloniorum adsociatos fuisse, testatur Diodorus Siculus (l. 2. c. 9), ubi de templo Jovis, quem Babylonii Belum vocabant, loquens, refert, statuam Jovis seu Beli, extensis cruribus stetisse, 40 pedes altitudinis habuisse, et 1000 talenta babylonica ponderasse, statuam Rheæ aureo currui impositam fuisse, et totidem talenta ac priorem statuam ponderasse, prope Rheæ genua duos, scribit fuisse leones, et haud procul duos argenteos et enormes serpentes, seu dracones, quorum quilibet 30 talenta ponderabat; statuam Junonis, ait, erectis pedibus stetisse, dextra serpentem tenuisse, 800 talenta ponderasse, etc.

Draco, seu serpens, immo apud Persas erat imago mali principii Aharimani, et in cultu Hormisdæ, seu boni principii, variæ imprecationes adversus Aharimanum proferebantur. Inter Mazdejesnanorum imprecationes dicitur: « Qui Aharimanum et socios » adorat... maledictus est quoad corpus, animam et fortunam. » Oportet ergo in Persia, regionibusque vicinis fuisse adoratores Aharimani sub symbolo draconis exhibiti [2]. Cum Draco vivus, Babyloniorum Aharimanum repræsentans, verisimiliter non nisi a plebe adoratus fuerit, rex Babylonis, perspectis fraudibus sacerdotum Beli, facile Danieli permisit, ut hunc draconem, si posset, interimeret.

387. 4° C. 14, 32-38, legitur, prophetam Habacuc ab angelo per crines e Palæstina portatum esse in speluncam leonum, ut Danieli traderet prandium, quod in Palæstina ad messores ferebat. Finis autem tam extraordinarii miraculi non perspicitur. Deus Danielem modo naturali cibare potuisset. Dein propheta Habacuc, qui sub Manasse rege Judæ vaticinatus fuerat, tum temporis mortuus erat. Cæterum incredibile videtur, regem Babylonis Danielem amicum suum ob populi strepitus in speluncam leonum conjici jussisse, et nonnisi septimo die ad hanc speluncam venisse, ut Danielem lugeret.

[1] Vide Herodot., l. 2, c. 74. Ælian. de animalibus, l. 11, c. 2, 16, 17, et 12, c. 39. Virgilius (Æneid., l. 4, v. 483, etc.) de sacerdote draconis canit:

> Hinc mihi Massalæ gentis monstrata sacerdos,
> Hesperidum templi custos, epulasque Draconi
> Quæ dabat, et sacros servabat in arbore ramos.

[2] Vide Zend-Avesta, part. I, 31.

Ast ex III Reg. 18, 12, patet translationem hominum per aërem non fuisse inauditam, et Act. 8, 39-40 legitur. Philippum per aerem delatum esse.

Si seditiosi Babylonii speluncam leonum sex diebus custodiebant, erat modus, quo Daniel ab Habacuc nutritus fuit, aptissimus 1° ad Danielem esurientem cibandum; 2° ad Babyloniis omnipotentiam Dei, quem Daniel adorabat, manifestandam; et 3° ad fiduciam Judæorum Palæstinensium in Deum excitandam.

Tempus vero quo Habacuc prophetizavit in veteri Fœdere haud notatur. Si sub ultimis regibus Judæ vaticinatus est, facile usque post captivitatem babylonicam vixit: si vero vixit sub Manasse, diversus est ab illo propheta Habacuc, qui Danielem cibavit.

Danielem a rege in speluncam leonum conjici jussum esse, minime incredibile videbitur perpendenti quid sit populi fanatici rebellio. Quod vero rex se non nisi septimo die ad speluncam contulerit, provenire potuit, quod fanaticus populus Babylonis sex diebus tumultuatus sit.

Ex hisce elucet quid judicandum sit de recentiorum quorumdam sententia, quod (c. 14) parabola narretur. Conf. n. 54-56 et 417-422.

DE DUODECIM PROPHETIS MINORIBUS. — DE PROPHETIA OSEE.

§ CXLIX. — Osee. Lingua et Ætas ejus vaticiniorum.

388. Osee, primus prophetarum minorum, filius fuit Beeri (c. 1, 1), et vaticinia sua hebraïce edidit.

Vaticinatus est sub Jeroboam II, rege Israëlis, ejusque successoribus, quo tempore regnabant in Juda Ozias, Joathan, Achaz et Ezechias (ibid.).

§ CL. — Argumentum et stylus prophetiarum Osee.

389. Vaticinatus est Osee potissimum de regno Israël. Arguit Israelitarum scelera, idololatriam, seditiones, perjuria, etc., prædicitque regni eorum destructionem (c. 1, 4-7. c. 2, 14-16. c. 4, 5. c. 5, 5-9. c. 6, 10, etc.), uti et ruinam regni Judæ (c. 5, 5. c. 8, 14, etc.), deportationem Judæorum, illorum reditum, constantem veri Dei cultum, vocationem Gentilium, etc.

Stylus Osee in multis est poeticus, in aliis vero prosaïcus. Occurrunt in eo symbola, frequentes similitudines, imagines ac tropi: *Commaticus est*, ait Hieronymus de Osee, *et quasi per sententias loquitur*; hinc ejus dictio aliquando est obscura.

§ CLI. — Difficultates vaticiniorum Osee.

390. 1° (C. 1, 2). Dominus Oseæ: « Sume tibi, inquit, uxorem « fornicationum, et fac tibi filios fornicationum. »

Existimarunt nonnulli hoc simpliciter in visione contigisse, Prophetamque debuisse hanc visionem Israelitis dumtaxat narrare.

Verum quæ citatum textum sequuntur probant Oseam ducere debuisse mulierem, quæ antea se aliis prostituerat. Matrimonium hoc extraordinarium rerum futurarum figura erat. Mulier ista repræsentabat Samariam. Cum Deus Israëlitas severissime plectere statuisset, illisque suam futuram vindictam sensibiliter exhibere vellet, voluit ut Propheta duceret mulierem, quæ sua prostitutione publice nota erat, atque ut infantibus ex ea nascituris imponeret nomina, quæ erant figuræ iræ et vindictæ divinæ, Israelitarum capitibus imminentis.

391. 2° (C. 3, 1): « Dilige, ait Deus Oseæ, mulierem dilectam » amico et adulteram. »

Mulier isthæc, a præcedenti distincta, figura Israëlitarum erat. Propheta eam (v. 2) non duxit, sed emit, illamque (v. 3) jubet esse continentem, usque dum illam ducat.

DE PROPHETIA JOEL.

§ CLII. — Joel. Lingua et ætas ejus vaticiniorum.

392. Joel filius Phatuelis fuit (c. 1, 1). Scripsit sua vaticinia hebraïce; quo autem tempore haud exacte definiri potest. Puritas ejus linguæ, et elegantia illius dictionis evincunt eum non post regnum Manassis scripsisse.

§ CLIII. — Argumentum et stylus prophetiarum Joelis.

393. Tribus capitibus, quibus hæ prophetiæ continentur, quatuor magni eventus prædicuntur, 1° nubes insectorum, quæ agros devastatura, famemque in regno Judæ productura erant (c. 1). 2° Prænuntiatur, exercitum hostium Judæam devastaturum (c. 2). 3° Prædicitur felicia tempora ventura, et donum prophetiæ largiter dandum esse (ibid.), et 4° Deum de hostibus populi Judæi insignem vindictam sumpturum in valle Josaphat, seu *judicii Dei* [1], felicitatem secuturam, et Judæam in æternum inhabitandam esse (c. 3).

Stylus hujus Prophetæ est poeticus, vehemens, elegans ac sublimis. Descriptiones locustarum, ingentis luctus, ætatis aureæ, vallis Josaphat, fontis e templo orituri, etc., sunt pulcherrimæ.

[1] Conf. Calmet, cap. 3, Joel, v. 2 et Bergier, Dict. Théol., art. Vallée de Josaphat.

DE PROPHETIA AMOS.

§ CLIV. — Amos. Lingua et ætas ejus vaticiniorum.

394. Amos, pastor ovium, oriundus fuit e civitate Thecue (c. 1, 1), quæ duodecim milliaribus romanis Hierosolyma distabat.

Vaticinatus est hebraïce in Bethel, urbe regionis Israël, sub Jeroboamo II rege Israëlis, et sub Ozia rege Judæ.

§ CLV. — Argumentum et stylus vaticiniorum Amosi.

395. Vaticinia hæc regnum Israel potissimum respiciunt. Exprobrat Propheta Israelitis sua crimina, et idololatriam, ac illis suam captivitatem assyriam prædicit. Regno quoque Judæ ac vicinis regibus (c. 1. c. 2), suum exitium annuntiat. Prædicit dein reditum Israelitarum ex captivitate, thronique Davidis restitutionem (cap. 9, 11-12). Cum ab Amasia sacerdote vitulorum aureorum in Bethel vexaretur, illi prænuntiavit uxorem ejus in Samaria prostituendam esse, et ipsius filios ac filias gladio perituros (c. 7).

Stylus Amosi est poeticus et nequaquam humilis. Tropi et alia ornamenta dictionis deprompta sunt ab objectis, quæ pastoribus familiaria sunt. Ex notionibus geographicis, astronomicis et historicis, quæ in hisce prophetiis occurrunt, patet Amosum pastorem cultum fuisse.

DE PROPHETIA ABDIÆ.

CLVI. — Abdias. Lingua, ætas, et argumentum prophetiæ Abdiæ.

396. I Par. 3, 21; 9, 16. II Par. 17, 7. 34, 12. I Reg. 18, 3, varii occurrunt Abdiæ; utrum noster Propheta sit aliquis eorum, et in particulari ille, qui (II Par. 34, 12) sub Josia rege reparando templo præpositus fuit, incertum est.

Vaticinatus est hebraïce postquam Hierosolyma jam sub ditione Chaldæorum erat abducto Jechonia (v. 20), et ante excidium hujus urbis (v. 12-14).

Abdias, seu Obadias, in sua prophetia unius capitis, quod fragmentum esse videtur, prædicit exitium Idumæis Judæos affligentibus, prænuntiatque Judæos, atque ipsas decem tribus, regionem suam recuperaturos, et Idumæam ac Philisthæam possessuros.

S. Hieronymus de Abdia ait: « Propheta parvus supputatione » versuum non sensuum [1]. »

[1] Hier. Comment. in Abdiam.

DE PROPHETIA JONÆ.

§ CLVII. — Jonas. Lingua et ætas ejus libri.

397. Jonas, filius Amathi (c. 1, 1), vaticinatus est sub Joas et Jeroboam II regibus Israel, et sub Ozia seu Azaria rege Juda (IV Reg. 14, 23). Prædixerat pristinos limites regni Israel restituendos esse, quod sub Jeroboam II contigit (ib. v. 25).

Lingua hebræa hujus libri variis verbis chaldaïcis mixta est; quare cl. Jahn illum post captivitatem babylonicam et destructionem Ninives compositum fuisse credit. Verum character linguæ libri non semper est clarum testimonium illius ætatis (n. 300).

§ CLVIII. — Argumentum libri Jonæ.

398. Jonas a Deo jussus prædicare in urbe Ninive, in qua tum temporis Phul regnasse videtur (IV Reg. 15, 18-20), conscensa in Joppe navi, Tharsim in Ciliciam aufugere tentat. Verum a Deo tempestate ingenti immissa, nautæ jaciunt sortem ad sciendum cujus causa Numen hanc tempestatem immisisset. Sors autem in Jonam cadit; quare hic in mare projectus fuit, et tempestas cessavit (c. 1).

Jonas jussu Dei deglutitus fuit a magno pisce, in cujus ventre tribus diebus, totidemque fere noctibus delituit, Deumque deprecatus est, tertia vero die piscis illum in littus evomuit (c. 2).

Jonas tum secundo Ninivem adire jussus, Deo paret. Ninivitis annuntiat ruinam Ninives post 40 dies, nisi pœnitentiam agant, quare Ninivitæ pœnitentiam agunt, Deusque illis parcit (c. 3).

Jonas autem ideo iratus mortem sibi optat, Deo ait se jam præsensisse quod Ninivi parciturus foret, et se hinc Tharsim aufugere voluisse. Extra urbem sibi umbraculum extruit, expectans quid Ninivi accideret. Deus hederam crescere facit, sub cujus umbra Jonas sedet. Sed cum Deus a verme hanc hederam corrodi jussisset, ita ut hæc exaresceret, Jonas, ardentibus solis radiis percussus, denuo sibi mortem optat. Verum Deus illum reprehendit quod ob interitum hujus hederæ tantopere commoveatur, non tangatur miseratione in Ninivitas, ac nolit ut Deus parcat urbi pœnitenti, in qua erant 120,000 infantium (c. 4).

§ CLIX. — Difficultates libri Jonæ.

399. Veritati historicæ hujus libri opponitur:

1° Historia profana de illa extraordinaria et miraculosa commoratione Jonæ in ventre piscis nihil omnino commemorat.

2° Finis tanti miraculi Deo dignus baud perspicitur.

3° Incredibile est regem Ninives ac Ninivitas ad prædicationem viri ignoti conversos fuisse, regem præcepisse bominibus et animalibus abstinentiam ab omni re, et bisce omnibus præscripsisse saccos lugubres.

4° Jonas in calido ventre istius piscis tempore trium dierum ac noctium consumi, et defectu puri aëris suffocari debuisset. Quomodo Jonas hujusmodi ergastulo inclusus mentis compos manere, Deumque orare potuit?

400. Ob hasce potissimum difficultates plures recentiores historiam Jonæ parabolam esse dicunt.

Verum buic sententiæ obstat 1° quod in libro Jonæ occurrant characteres historiæ, nomina propria nempe Joppe, ubi Jonas navim conscendit, Tharsis, quo navigare meditabatur, Ninives, ubi prædicavit, minntæ rerum circumstantiæ, etc., quæ parabolæ haud inseruntur : nam « parabolæ illæ sunt, ubi ponuntur exem» pla, et tacentur nomina » ait S. Chrysostomus [1].

2° Christus (Luc. 11, 32) Ninivitarum pœnitentiam Judæis ut exemplum proposuit : « viri Ninivitæ, ait, surgent in jndicio » cum generatione hac, et condemnabunt illam : quia pœnitentiam egerunt ad prædicationem Jonæ (conf. Matth. 12, 41). » Christus profecto hic Ninivitarum pœnitentiam ut certam non posuisset, si illa numquam contigisset. Matth. 12, 40, Christus æque certam posuit moram Jonæ in ventre piscis, cum dixit : « Sicnt fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus et tribus nocti» bus, etc. »

401. Ad allatas difficultates sequentia respondemus :

1° Historici profani multa alia facta miraculosa Librorum sacrorum non commemorant, quin ideo quis ad eorum falsitatem historicam concludat. Antiqui Pagani nullam fere communicationem cum parva natione judæa habebant; quare mirum non est eos multa facta Judæis propria ignorasse. Cum insuper Judæos contemnerent, odioque haberent, mirum non esset, si nequidem facta aliqua particularia, quæ noscebant, sive ex contemptu et odio, sive ex incredulitate baud retulissent. Cæterum fabula Herculis, qui juxta nonnullos Mythologos tribus diebus in ventre piscis fuit, et inde depilatus dumtaxat sed incolumis egressus est [2], facile ex historia Jonæ proficisci potuit.

2° Multorum aliorum miraculorum veteris Fœderis finis pariter non perspicitur, num ideo negantur? Interim finis miraculi Jonæ

[1] Hom. de divite. — [2] Theophylactus Comment. in cap. 2 Jonæ, et Lycophron Tragœd. Herculis.

Deo dignus est punitio contumacis Jonæ, et conversio Ninivitarum. Hi audito hoc miraculo facilius profecto conversi fuerunt.

3° Priscis istis temporibus, quibus homines audiendis Oraculis adsueti erant, credebatur Deum quibusdam hominibus res futuras, suamque voluntatem manifestare: et hinc Prophetis apud Hebræos, et vatibus apud Gentiles, jus erat ipsis principibus nomine Dei, vel deorum, veritates durissimas dicendi. Quare rex Ninives, ac Ninivitæ, suorum criminum probe conscii, ob ingens miraculum Jonæ, et, quod caput rei est, ob illustrationem gratiæ divinæ, dictis Jonæ facile fidem adhibuerunt, ac pœnitentiam extraordinariam peregerunt.

4° Difficilius non fuit Deo conservare Jonam incolumem in ventre istius piscis; quam servare illæsos tres juvenes in ardente fornace Babylonis, atque conservare infantes novem mensibus in sinu matrum. Qui de infantibus in sinu matrum viventibus ac crescentibus nihil umquam audiisset, ratiocinaretur ut illi, qui ob hanc quartam difficultatem moram Jonæ in ventre piscis negant.

Cæterum piscis iste Jonam bene valentem, vestibusque indutum non tam cito digerere debebat, et quando respirabat, absorbebat aërem purum, Jonæ salutarem.

402. Credunt nonnulli piscem, qui deglutivit Jonam, fuisse Balenam eo quod hæc sit maximus piscis, et quod piscis Jonæ (Matth. 12, 40) vocatur *cetus*.

Ast Balena tam angustum guttur habet, ut vix mediocres pisces deglutire possit, nec propter ingentem corporis molem sat prope littus venire potuisset ad Jonam evomendum, nec in mari Mediterraneo, ubi Jonas deglutitus fuit, commoratur. Vox vero cetus piscem grandem in genere significat.

Textus hebræus, et versio vulgata (Jon. 2), speciem istius piscis non determinant, aiuntque solummodo, Jonam deglutitum fuisse a *pisce grandi;* quare piscis iste facile esse potuit Carcharia, seu Lamia (*requin*); Charchariæ autem in mari Mediterraneo, ubi Jonas fuit, haud raro homines deglutiunt : sic narrat D. Müller[1], nauticum quemdam anno 1759 in mare Mediterraneum lapsum, illico vasto oris hiatu Carchariæ fuisse exceptum, hoc vero monstrum ictu tormenti bellici mox percussum, deglutitum nauticum, modice læsum evomuisse. Carcharia ista dein capta fuit, atque decem cubitos longitudinis, et quatuor latitudinis habebat.

[1] Versuch einiger Unterhaltungstunden, Augsburg, 1792.

Nicææ et Massiliæ carchariæ captæ fuerunt, in quorum stomachis homines integri, immo unus armatus, inventi fuerunt[1]. D. Rondelte refert captas fuisse lamias, quæ 30,000 librarum ponderabant. In tanta anthropophagi mole Jonas profecto esse potuit.

DE PROPHETIA MICHÆÆ.

§ CLX. — Michæas. Lingua ætas, argumentum et stylus ejus vaticiniorum.

403. Michæas, seu Michas, Morasthites dicitur (c. 1, 1), a loco nativitatis, ut distinguatur a Michæa filio Jemlæ (III Reg. 22. 8).

Vaticinatus est hebraico idiomate sub Joathan, Achaz et Ezechia regibus Judæ (c. 1, 1).

Invehitur Michæas in Judæorum crimina, prædicit captivitatem decem tribuum regni Israel apud Assyrios, exilium duarum tribuum regni Juda apud Chaldæos, earum liberationem per Cyrum, restaurationem Hierosolymæ ac templi, hujusque celebritatem. C. 5, 2, designat Bethlehem ut locum nativitatis Messiæ.

Stylus hujus prophetæ est poeticus, vehemens, sublimis, clarus et adcuratus. Tropi sunt varii ac elegantes, et increpationes vitiorum acerrimæ.

DE PROPHETIA NAHUM.

§ CLXI. — Nahum. Lingua, ætas, argumentum, et stylus vaticiniorum ejus.

404. Nahum Elcesæus a loco nativitatis, ut videtur, vocatus (cap. 1, 1), scripsit pura lingua hebraica, a verbis exoticis immuni.

Vaticinatus fuisse videtur ultimis Ezechiæ vel primis Manassis annis. Prædicit Nahum ruinam urbis Ninives, eversionem monarchiæ Assyriorum, qui Hebræos oppresserant, ac restitutionem regni Judæ.

Diodorus Siculus (l. 2, c. 32) ex Ctesia refert Niniven primum sub Sardanapalo ab Arbace Medorum gubernatore, et Belese, seu Nabonassare, Babyloniæ præside, octavo sæculo ante Christum natum eversam fuisse, et paulo post restauratam secundi regni Assyriorum sedem regiam evasisse, dein sub Chinaladano a Nabopolassare, et Astyage Cyaxaris I filio, 626 circiter anno ante Christum secundo excisam, et non amplius reædificatam fuisse (conf. n. 222, 230, 2°; et 235; 2°).

Stylus Nahum est ornatus, elegans, pluresque tropos continet.

[1] Vide Valmont de Bomare, Dict. art. Requin.

DE PROPHETIA HABACUC.

§ CLXII. — Habacuc. Ætas, lingua, argumentum et stylus ejus vaticiniorum.

405. Quis sit iste Habacuc, a LXX Interpretibus Ἀμβακοὺμ, *Ambacoum* dictus, et qua ætate vixerit, haud certo constat. Verisimiliter autem vaticinatus est primis annis regni Manassis, cujus crimina referre videtur (c. 1, 2-4), et a Propheta Habacuc (Dan. c. 14) diversus esse videtur (n. 387); ætati Manassis convenit puritas linguæ hebrææ, qua Habacuc scripsit.

Prædicit Propheta Judæorum exitium per Chaldæos inferendum, Chaldæorum punitionem, et excidium Babylonis. C. 3° occurrit sublime canticum. Stylus hujus Prophetæ est elegans, sublimis, ornatus, et stylo plerorumque Prophetarum, præsertim c. 3, superior.

DE PROPHETIA SOPHONIÆ.

§ CLXIII. — Sophonias. Ætas, lingua, argumentum et stylus ejus vaticiniorum.

406. Sophonias filius Chusi fuit (c. 1, 1), et vaticinatus est sub Josia rege Judæ (ib.) verisimiliter antequam hic rex Judæorum mores emendasset.

Linguæ hebrææ, qua scripsit Sophonias, nonnulla verba exotica admixta sunt.

Constat Sophoniæ prophetia tribus capitibus : (c. 1° et 2°) prædicuntur captivitas Judæorum apud Babylonios, devastatio Judææ, exitium Philisthæorum, Moabitarum, Ammonitarum, Æthiopum, Assyriorum ac urbis Ninives, quæ 626 circiter annis ante Christum reapse destructa fuit (n. 404), atque reditus Judæorum in suam patriam.

C. 3. Propheta redarguit crimina Judæorum, promittitque post reditum de exilio babylonico veræ religionis propagationem, constantiam in Dei cultu, ac felicitatem.

Stylus hujus Prophetæ, licet non sit humilis, stylum tamen plurium Prophetarum non adæquat; est vehemens, et similis stylo Jeremiæ, cujus abbreviator creditur.

DE PROPHETIA AGGÆI.

§ CLXIV. — Aggæus. Ætas, lingua, argumentum et stylus ejus vaticiniorum.

407. Quis fuerit iste Aggæus, Scriptura sacra daud dicit. Vaticinari cœpit Hierosolymis post captivitatem babylonicam secundo anno regni Darii Hystaspis (c. 1, 1).

Ejus lingua hebræa ad dialectum chaldaicam accedit.

C. 1. Judæos increpat, quod neglecto templo propria sua ædificia extruant; ait Deum ob hanc causam immisisse sterilitatem, hortaturque Zorobabelem, ducem Judæorum, Jesum filium Josedec summum sacerdotem, atque alios Judæos, ut ædificationem templi prosequantur, quod hi etiam fecerunt.

C. 2. Refertur, quod Aggæus consolatus sit senes, qui magnificentiam templi Salomonis olim viderant, et qui contristabantur quod secundum hoc templum priori magnificentia inferius fore crederent: dicebat Propheta hoc secundum templum primo fore magnificentius, non quidem auri, argentique abundantia, sed quod Desideratus cunctis gentibus illud sua gloria illustraturus esset. Deum inquit præcedentem sterilitatem in fertilitatem mutasse, eoquod templum reædificabatur, promittit dein *Zorobabel* protectionem divinam.

Stylus Aggæi est in increpationibus vehemens, et in vaticiniis est sublimior quam in aliis rebus.

DE PROPHETIA ZACHARIÆ.

§ CLXV. — Zacharias. Ætas, et lingua ejus vaticiniorum.

408. Zacharias fuit filius Barachiæ, et, ut Aggæus, secundo anno Darii Hystaspis Hierosolymæ vaticinari cœpit (c. 1, 1).

Quinque occurrunt Zachariæ, primus sacerdos, filius Joiadæ pontificis, qui jussu regis Joas in atrio templi lapidatus fuit (II Par. 24, 20, etc.); secundus filius Barachiæ, de illo loquitur Isaias (c. 8, 2). Vixit post primum sub rege Achaz; tertius est noster Propheta, quartus Zacharias pater Joannis Baptistæ (Luc. c. 1), et quintus est Zacharias filius τοῦ Baruch, qui, teste Fl. Josepho [1], tempore ultimæ obsidionis hierosolymitanæ a seditiosis occisus fuit. Cum Christus (Matth. 23, 34-36) Scribis et Pharisæis dicat: « Mitto ad vos prophetas... et ex illis occidetis... ut veniat super vos » omnis sanguis justus, qui effusus est super terram a sanguine Abel » justi usque ad sanguinem Zachariæ filii Barachiæ, quem occi- » distis inter templum et altare, » hæc vero nulli Zachariæ præterquam nostro Prophetæ convenire videantur, crediderunt multi Zachariam auctorem nostræ prophetiæ a Judæis inter templum et altare occisum fuisse; sed sententia isthæc maximis difficultatibus subjacet.

Lingua hebraica Zachariæ a verbis chaldaicis non est immunis.

[1] Fl. Jos. de Bello Jud., l. 4. c. 19.

§ CLXVI. — Argumentum et stylus vaticiniorum Zachariæ.

409. Hæc prophetia in duas partes dispesci potest, quarum prima potissimum agit a c. 1-c. 8, de eventibus proximis, et præsertim de restauratione templi, ad quam Propheta adhortatur, ut Aggæus, Hebræos. Prædicit futurum regnum sacerdotum, et jejunium ob calamitates præcedentes institutum aboleri jubetur.

Pars secunda a c. 9-c. 14, continet vaticinia eventuum remotiorum, de clade Syrorum ac Philisthæorum, de Messia, de Machabæis, de propagatione veræ religionis, etc. Zacharias c. 9, 9. de Messia fere ut Evangelista loquitur, dum ait : « Exulta satis » filia Sion : *Ecce rex tuus* veniet tibi justus et salvator : ipse pau» per, et ascendens super asinam, et super pullum filium asinæ. » Conf. Matth. 21, 1-5.

Partem tertiam horum vaticiniorum a Zacharia compositam esse cl. Jahn contra adversarios solide probat [1].

Stylus Zachariæ quandoque est prosaicus, et quandoque poeticus, plures in eo occurrunt figuræ, tropi, allegoriæ et ænigmata, quæ explicantur. Prophetia Zachariæ 14 capita complectens est omnium prophetiarum minorum longissima et obscurissima.

DE PROPHETIA MALACHIÆ.

§ CLXVII. — Malachias. Ætas, lingua, argumentum et stylus ejus vaticiniorum.

410. Malachias contemporaneus fuit Nehemiæ (n. 259), ut argumentum ejus prophetiæ evincit. Cæterum de illo Scriptura sacra nihil refert. Vaticinatus est post reædificatum sub Zorobabele templum; hoc enim ut existens ponit. Lingua ejus hebræa est quandoque duriuscula.

Redarguit Malachias Judæos ingratitudinis in Deum, ac sacerdotes impietatis, eo quod de multis laboribus et exiguis reditibus conquerebantur, ac sacrificia illicita admittebant. Reprehendit Hebræos, qui conjuges suas arbitrarie repudiabant, mulieres alienigenas ducebant, et decimas retinebant. Prædicit Messiam, atque magnum legatum divinum, quem quoad spiritum Eliam vocat, ante Messiam mittendum esse. Judæam vero prædicit perpetuo anathemate damnandam esse.

Stylus Malachiæ in reprehendendis vitiis est vehemens, cæteroquin prosaicus et duriusculus (conf. n. 54-56 et 417-422).

[1] Jahn Introd. in L. S. V. F., cap. V, § 161, Viennæ, 1804.

DE PRIMO ET SECUNDO LIBRO MACHABÆORUM.

§ CLXVIII. — Nomen Machabæorum. Auctores I et II libri Machabæorum. Eorum lingua et ætas.

411. Hi libri Machabæorum vocantur, eo quod gesta eorum referunt. Origo nominis Machabæi communiter derivatur a litteris initialibus verborum hebraicorum : *Mi Camoca Be Elim Jehovah*, quæ hanc sententiam efficiunt: *Quis ut tu inter deos, Jehovah?* Hæ litteræ initiales putantur vexillis Judæorum adversus Syros pugnantium intextæ, et in hanc formam contractæ MCBEI fuisse, ac nomen *Machabæi* effecisse, quod Judæ Machabæo, ad deinceps omnibus qui adversus Syros pro religione et patria decertarunt, datum fuisset. Romani ita vexillis suis intexebant S. P. Q. R.

Contendunt alii nomen Machabæi provenire a voce hebraica *Malleum et Malleatorem* significante, idque Judæ a factis heroicis datum fuisse, ut postea Carolo principi gallo nomen *Martelli* datum fuit. Ast Judam Machabæum vocatum fuisse ante bellum adversus Syros patet ex I Mac. c. 2, 4, ubi singuli filii Mathathiæ nomina propria habent, et solus Judas vocatur Machabæus.

Judæi hosce libros etiam appellant Librum Assamonæorum aut Hasmonæorum, a nomine familiæ Mathathiæ.

412. Auctor libri Machabæorum scripsit hebraice ut frequentes ejus hebraismi in versione græca testantur. S. Hieronymus scribit se hunc librum hebraice conscriptum reperisse, et Origenes refert illum hebraice inscriptum fuisse *Sarbet Sar-bane El : Virga rebellium adversus Dominum*, vel *sceptrum principum filiorum Dei*[1].

Textus autem hebræus modo deperditus est, et versio nostra vulgata e versione græca descendit.

Auctor vixisse videtur circa tempora pontificatus Joannis Hircani, cujus annales (c. 16, 24) citat.

Auctor II libri Machabæorum scripsit græce, ut ex ejus græcismis, observante jam S. Hieronymo[2] patet. Lingua ejus græca est pura, et quandoque elegans. Videtur auctor scripsisse aliquo tempore post gesta quæ refert.

Ambo auctores utuntur æra Seleucidum, seu Græcorum, quam Judæi *æram contractuum* vocant *.

[1] Hier. Prolog. Galeat. et Orig. apud Euseb., l. 6, cap. ult. — [2] Hier. loc. cit.

* Æra Seleucidum incipit anno 308 ante Christum, et anno 512 ante æram vulgarem, quo anno Seleucus I, rex Syriæ quondam Alexandri magni belli dux, Babyloniam recuperavit. Hic annus incidit in Olympiadem 117.

Continet Olympias spatium 4 annorum. Ludi Olympici, qui evolutis 4 annis

§ CLXIX. — Argumentum I libri Machabæorum.

413. Antiochus Epiphanes occupato regno Syriæ anno 175 ante Christum, et devicto Ptolemæo rege Ægypti, Hierosolymam deprædatus est, Judæos alios interemit, alios captivos duxit, templum spoliavit et profanavit, Libros sacros combussit, idola erexit, et ea adorare renuentes trucidari jussit.

Mathathias sacerdos cum quinque suis filiis exercitum collegit Judæorum in avita religione perseverantium, atque regionem perlustrans præfectos regios Antiochi, et Judæos apostatas occidit. Mathathiæ, anno 166 ante Christum defuncto, successit filius Judas Machabæus ut dux militiæ, qui ingentes Syrorum exercitus paucis copiis profligavit. Illi anno 160 ante Christum in prælio occiso successit frater Jonathan, qui hostium insidiis periit anno 142 ante Christum. Ipsi successit Simon, primogenitus filius Mathathiæ, qui principatum et summum sacerdotium jure hæreditario accepit, sed anno 135 ante Christum a genero Ptolemæo interfectus fuit.

Continet itaque hic liber historiam 40 annorum, ab initio scilicet regni Antiochi Epiphanis usque ad mortem Simonis summi sacerdotis.

§ CLXX. — Argumentum II libri Machabæorum.

414. C. 1, 1-9 occurrit epistola Hebræorum Hierosolymæ et Judææ ad Hellenistas Ægypti. In ea dicitur sacrificia denuo in templo hierosolymitano offerri, festum Encœniorum celebrari, et ad ejus celebrationem Hellenistæ invitantur.

C. 1, 10-c. 2-19. Extat antiquior epistola ab incolis Judææ, senioribus et Juda ad Aristobulum regis Ptolemæi pædagogum, et ad Hellenistas Ægypti scripta. Referuntur in illa pericula magna, quibus Judæi sub Antiocho Epiphane expositi fuerant, hujusque regis obitus. Hellenistæ Ægypti excitantur ad celebrationem festi Encœniorum, et ignis sacri.

C. 2, 20-33. Occurrit libri præfatio, in qua auctor dicit se Jasonis Cyrenæi historiam quinque voluminibus comprehensam in compendium redegisse. Narrat dein juxta Jasonem persecutiones et bella, quæ sub Antiocho Epiphane, et Eupatore ejus

in Elide ad Olympiam urbem maximo cum Græcorum concursu celebrabantur, incipiunt ab anno 884 ante æram vulgarem, quo anno ab Iphito, rege Elidis, instaurati fuerunt, 442 annis ab eorum institutione, per Herculem ut fertur, facta; sed ordinarie initium Olympiadum non numeratur nisi ab Olympiade 28 ubi Corœbus victor extitit anno 776 ante æram vulgarem.

filio, in Judæa locum habuerunt. Duo ultima capita auctor ipse adjecisse videtur, eo quod Jason juxta c. 2, 21, non scripsit nisi quæ sub Antiocho Epiphane et Eupatore in Judæa gesta erant. C. 4 et c 5 facta quædam occurrunt, quæ persecutioni Antiochi Epiphanis occasionem præbuerunt.

Cum ambo libri Machabæorum eamdem fere historiam referant, seque mutuo illustrent, a lectore continuo comparandi sunt.

§ CLXXI. — Difficultates II libri Machabæorum.

415. Inter varias hujus libri difficultates venit potissimum

Varia et contradictoria relatio de morte Antiochi Epiphanis. II Mac. c. 1, 13-17 dicitur huncregem in Perside in templo Naneæ, quod spoliare meditabatur, a sacerdotibus lapidibus obrutum, et in frusta sectum fuisse.

II Mac. cap. 9 legitur Antiochum, e Perside reducem, ab urbe Persepoli pulsum esse, vivum vermibus corrosum fuisse, et « peregre in montibus miserabili obitu vita functum » esse. »

I Mac. 6, 1-16, refertur Antiochum obsidionem urbis Elymaidis in Perside solvere coactum, reversum esse Babylonem, eum in Perside, audita clade sui exercitus in Judæa, in extremam melancholiam lapsum, ibidem mortuum esse.

Verum relatio mortis Antiochi (II Mac. 1, 13-17) est in epistola Hebræorum Judææ, et non in ipso libro auctoris. Judæi isti de morte Antiochi non bene instructi fuerant. Idem dicendum est de nonnullis aliis rebus singularibus, quæ in hac secunda Judæorum epistola occurrunt. Duæ epistolæ, quæ præfationem libri præcedunt, possunt ab alio quam ab auctore libro præmissæ esse : si vero ab ipso auctore adjectæ sunt, probant ejus fidelitatem in rebus referendis, utpote qui ne quidem istam contradictionem cum cap. 9 sui libri sustulit.

Inter II Mach. c. 9 et I. Mac. c. 6, nulla est contradictio ; nam utrobique dicitur Antiochum mortuum esse in Perside, quod est caput rei, et utrobique legitur illum antea Persepoli pulsum fuisse ; Elymais enim (I Mac. c. 6) est Persepolis. Auctor (I Mac. c. 6) omittit morbum Antiochi, et designationem loci ejus mortis. Morbum autem terribilem hujus regis (I Mac. c, 6) supponi, ex verbis et lamentis Antiochi satis colligitur.

416. II Mac. c. 14, refertur suicidium Raziæ, quod Deistæ ab auctore libri adprobari prætendunt. En factum !

Razias, nobilis senex, de Judæis adeo bene meritus, ut eorum pater diceretur, apud Nicanorem, Demetrii Syriæ regis bellidu-

cem adcusatus fuerat, quare: « Misit Nicanor, ait auctor (c. 14, » 39-46), milites quingentos, ut eum comprehenderent; putabat » enim, si illum decepisset, se cladem Judæis maximam illatu- » rum. Turbis autem irruere in domum ejus, et januam dis- » rumpere, atque ignem admovere cupientibus, cum jam com- » prehenderetur gladio se petiit, eligens nobiliter mori potius, » quam subditus fieri peccatoribus, et contra natales suos indignis » injuriis agi. Sed cum per festinationem non certo ictu plagam » dedisset, et turbæ intra ostium irrumperent, recurrens audac- » ter ad murum, præcipitavit semetipsum viriliter in turbas: » quibus velociter locum dantibus casui ejus, venit per mediam » cervicem, et cum adhuc spiraret, accensus animo surrexit: » et cum sanguis ejus magno fluxu deflueret, et gravissimis vul- » neribus esset saucius, cursu turbam pertransiit. Et stans supra » quamdam petram præruptam, et jam exsanguis effectus, com- » plexus intestina sua, utrisque manibus projecit super turbas, » invocans dominatorem vitæ et spiritus, ut hæc illi iterum red- » deret; atque ita vita functus est. »

Verum an in circumstantiis, in quibus Razias versatus fuit, illi facile persuasum esse non potuit suicidium esse licitum? Num Razias decipi haud potuit? aut etiam a Deo summo vitæ necisque hominum domino ad autochiriam inspirari? Sed hoc ultimum Deistis adserere necesse haud est: auctor enim libri laudat Raziam, quod religioni judaicæ addictissimus, ac de patria sua et concivibus bene meritus fuerit, quod Deum moriendo invocaverit, et quod in suicidio committendo fortem animum exhibuerit; ast non laudat, nec excusat ejus suicidium. Si Razias Romanus vel Græcus fuisset, Deistæ ejus animi magnitudinem non minus ac illam Catonis laudibus extollerent (conf. n. 34-36 et 417-422).

Ex huc usque per varios paragraphos dictis de auctoribus Librorum sacrorum Pentateucho posteriorum, aut de eorum ex coævis authenticisque documentis excerptione, atque de fide, quam etiam historice considerati merentur, illorum authentia jam elucet, sed de ipsa adhuc paucis ex professo agemus: quare

§ CLXXII. — Libri sacri veteris Fœderis Pentateucho posteriores sunt genuini.

417. Hosce libros esse compositos ab auctoribus quibus tribuuntur, ea ætate qua collocantur, aut ipsimet per suos characteres intrinsecos se collocant quando auctores sunt incogniti, evincitur et argumento historico, et argumento ex illorum characteribus desumpto. Ac.

1° Quidem tota natio hebræa antiqua et moderna testatur, hosce libros variis temporibus, partim ante partim post captivitatem babylonicam, a variis scriptoribus hebræis aliis cognitis, et aliis incognitis esse exaratos; proinde nisi dicere velimus integram nationem in re summi momenti deceptam fuisse, credere debemus hosce libros esse genuinos. Profecto si opera antiquorum scriptorum profanorum genuina credimus propter multorum virorum traditionem, an genuinos esse non credemus eos Libros sacros, quos tales esse natio integra testatur?

Integer autem populus hebræus nec deceptus fuit, nec alios decipere voluit, hoc suo testimonio; nam cum hosce libros genuinos esse adfirmet, licet ingentia ejus crimina, perpetuæ rebelliones in Deum suosque superiores, idololatria, ac inaudita pertinacia et mentis cæcitas ibi ad vivum delineentur, oportet illum de illorum authentia plenissimam habuisse convictionem. Cum igitur populus hebræus sit testis contra semetipsum, ejus testimonium est omni exceptione majus; consequenter insanum foret adserere illum alios decipere voluisse, semetipsum infamem reddendo.

418. 2° Argumentum non minoris roboris eruitur ex characteribus intrinsecis horum librorum; primum enim in libris posterioribus librorum antea conscriptorum frequentes occurrunt citationes et allusiones ad eorum argumenta, adeo ut liber posterior anterioris existentiam frequentissime supponat; tum diversitas linguæ hebraicæ, quæ in primis libris est pura et in posterioribus de sua puritate deperdit, varietas styli, ordinis, sententiarum ac symbolorum, descriptiones progressus Judæorum in moribus, scientia ac urbanitate, via illa mirabilis, quæ tum per progressum culturæ spiritus humani, tum per varias Dei revelationes, tum per varios rerum eventus, in his libris ad Evangelium sternitur, et quidem ita ut Pentateuchus ope horum librorum intermediorum cum Evangelio arcte colligetur, clare evincunt Libros sacros veteris Fœderis Pentateucho posteriores vario tempore a variis auctoribus fuisse in natione hebræa conscriptos.

§ CLXXIII. — Libri sacri veteris Fœderis, post Pentateuchum conscripti, quoad substantialia integri extant.

419. Summa reverentia, qua totus populus hebræus hosce libros semper prosecutus est, et adhuc modo prosequitur; frequens illorum prælectio, omnibus Judæis fieri solita (Act. 15, 27); ingens copia exemplarium, quæ ante et post Christi adventum inter Hebræos, ubique terrarum degentes, dispersa fuerunt; versio

græca horum librorum, tertio circiter sæculo ante Christum facta; exemplaria fere innumera, quæ post Christum inter Christianos disseminita fuerunt, non dumtaxat hosce libros quoad substantia integros servarunt, sed immo eorum corruptionem substantialem impossibilem reddiderunt.

§ CLXXIV. — Libri sacri veteris Fœderis, Pentateucho posteriores, sunt veraces.

420. Eorum enim auctores 1° veritatem eorum quæ scripserunt scire potuerunt, 2° in iis conscribendis sinceri fuerunt, et 3° aliis falsitates obtrudere ne quidem impune potuissent, etiamsi voluissent; quare illorum libri omnem fidem merentur. Atque

1° Quidem omnes isti auctores fuerunt indigenæ, alii rebus gestis quas retulerunt fuerunt coævi, alii rebus gestis equidem contemporanei non fuerunt, sed ad sua scripta conficienda usi sunt documentis coævis, annalibus publicis, tabulisque genealogicis suæ nationis. Hi vero scriptores fuerunt vel reges, vel principes, vel summi sacerdotes, vel viri docti, et virtutibus conspicui. Quare rerum quas scripserunt probe gnari esse potuerunt.

421. 2° Etiam sinceri fuerunt in suis scriptis, ut patet: — ex ingenua confessione criminum et errorum suæ nationis, et ejus virorum illustrium; — ex insigni illorum modestia; — ex eminenti ipsorum pietate; — ex concordantia eorum inter se quoad eadem facta; — ex conformitate illorum cum historia profana antiqua, quæ ad nos pervenit; — et demum ex summa veneratione, qua Judæi hosce libros semper prosecuti sunt, et adhuc modo prosequuntur, licet inter omnes nationes dispersi sint.

422. 3° Sed aliis falsitates nequidem impune obtrudere potuissent, etiamsi voluissent; nam referunt res, quæ aut recenter contigerant, aut ex documentis antiquis vel traditione cognitæ erant, quas inter multæ toti nationi judaicæ summe ignominiosæ. Quare si scriptores veraces non fuissent, Judæi illis ut mendacibus adversati fuissent, atque tota natio ipsis fidem non adhibuisset (conf. n. 54-56).

FINIS TOMI PRIMI.

HERMENEUTICA SACRA,

SEU

INTRODUCTIO

IN OMNES ET SINGULOS LIBROS SACROS

VETERIS AC NOVI FOEDERIS.

TOMUS SECUNDUS.

19

HERMENEUTICA SACRA,

SEU

INTRODUCTIO IN LIBROS SACROS

VETERIS AC NOVI FŒDERIS.

CAPITIS TERTII SECTIO III.

DE LIBRIS SACRIS NOVI FŒDERIS.

§ CLXXV. — De Evangeliis.

423. Εὐαγγέλιον, *Evangelium*, græce *faustum nuntium* significat, ac continet historiam adventus, vitæ, doctrinæ, factorum, mortis et resurrectionis Jesu Nazareni, Messiæ, Filii Dei. Hanc historiam conscripsere SS. Matthæus et Joannes, qui testes oculati et auriti factorum ac dictorum Jesu fuerunt, atque SS. Marcus et Lucas, qui testibus oculatis et auritis accensendi sunt, eo quod Apostolorum comites, et primus S. Petri, alterque D. Pauli, potissimum discipulus fuit, ac proinde uterque suam doctrinam ab Apostolis accepit.

DE EVANGELIO SECUNDUM MATTHÆUM.

§ CLXXVI. — Matthæus. Ætas et lingua ejus Evangelii.

424. Matthæus, qui et Levi nuncupatur (Luc, 5, 27), filius Alphæi (Marc. 2, 14), natione Galilæus, et professione publicanus fuit (Matth. 9, 9).

Scripsit suum Evangelium juxta omnes codices græcos anno 41 æræ vulgaris, seu 8 post Christi gloriosam resurrectionem.

425. Usus est Hebræorum lingua vernacula, quæ erat hebræa, seu syro-chaldaïca, ut Papias, Origenes, Irenæus, Eusebius, Hieronymus, Epiphanius, Cyrillus Hieros., Chrysostomus, Augustinus, Auctor Synopseos, Theodoretus, et omnes antiqui Patres testantur [1].

[1] Papias apud Eusebium Hist., l. 3, c. 39. Orig. ibid., l. 6, c. 25. Iren., l. 3, adv. Hæres., c. 1 et 11. Euseb, l. 3, c. 24. Hier. Præf. in quatuor Evang. Epiph. Hær. 29. Cyril. Catech. 14. Chrys. Hom. 1 in Matth. August. de consensu Evangelistarum, l. 1, c. 2.

Evangelium hoc illico in linguam græcam versum est, hæcque versio textui primitivo adeo prævaluit, eo quod ab Ebionitis corruptus erat, ut hic neglectus, et sæculo secundo deperditus sit. Quare textus hebræus, qui modo extat, nihil aliud est quam versio translationis græcæ, uti et nostra Vulgata.

Erasmus, Clericus, Lightfoot et nonnulli recentiores, quos inter cl. Hug.[1], existimant linguam originariam Evangelii S. Matthæi esse linguam græcam.

Verum hæc sententia 1° antiquorum Patrum testimonio repugnat, et 2° licet lingua græca vigeret in Palæstina, Judæi tamen, populus præsertim, loquebantur generaliter lingua hebraïca, verbis chaldaïcis et syriacis mixta, ut patet — quod Christus ista lingua locutus est. Verba ejus in cruce: *Eloï, Eloï, Lamma sabacthani*, a S. Marco (15, 34) relata, sunt syriaca; — quod S. Paulus Hierosolymis captus idiomate hebræo, seu syro-chaldaïco populum allocutus est (Act. 21. 40). Et hinc — Paraphrases Onkeli et Jonathan aliquamdiu posterius eadem lingua factæ sunt. 3° De decem textibus in hoc Evangelio e veteri fœdere citatis septem desumpti sunt e textu hebræo, et si tres reliqui e versione græca LXX Interpretum deprompti esse videntur, ratio est, quod tempore Apostolorum versio græca paris auctoritatis erat cum textu hebræo; quare Scriptores sacri novi Fœderis etiam juxta illam Scripturam sacram adlegarunt. Cæterum interpres græcus hosce textus e LXX Interpretibus desumere potuit.

Occurrunt equidem nomina hebraïca et syriaca, græce explicata, ut *Emmanuel, Golgotha, Haceldama, Eloï, Eloï Lamma sabacthani;* at hæc explicatio a traductore græco provenit.

§ CLXXVII. — Locus scriptionis, et occasio proxima Evangelii S. Matthæi. Pro quibus proxime est scriptum? Ejus scopus.

426. S. Matthæus, fide aliquibus annis in Judæa annuntiata, ibidem, et verisimiliter Hierosolymis, suum Evangelium scripsit.

Occasionem proximam ei præbuerunt Judæi, qui Jesum Nazarenum e Davidis stirpe oriundum, e Maria natum, et miraculorum patratorem equidem esse fatebantur, ast illum Messiam esse inficiabantur. Hinc S. Matthæus scripsit hoc suum Evangelium, et quidem proxime pro Judæis Christianis, quod vel elucet ex descriptionibus morum, sectarum, opinionum, et rerum geographicarum, quas sine explicatione ponit, utpote lectores horum gnaros supponens.

Scopus vero S. Matthæi fuit Judæis probare, Jesum Nazarenum

[1] Hug Einleitung in die Schriften des neuen Testaments, Tübingen, 1808.

esse illorum Messiam, a Prophetis prædictum, quod patet ex ejus multiplicibus citationibus vaticiniorum ac textuum veteris Fæderis, quibus Jesum Messiam esse ostendit.

Hinc patet, Matthæum scripsisse dogmaticam Messiæ historiam. Biographiam chronologicam Jesu haud scripsisse videtur, eo quod tres alii Evangelistæ alium ordinem tenent, præsertim Lucas, qui (c. 1, 3) ait se omnia *ex ordine* scripturum.

§ CLXXVIII. — Difficultates c. I et II Evangelii Matthæi.

427. Nonnulli recentiores Protestantes dubia movent, utrum hæc duo capita sint S. Matthæi: 1° quod veteres aliqui de iis non loquuntur; 2° quod genealogia c. 1, 1-17, relata, contradicere videtur genealogiæ Jesu a S. Luca c. 3. 23-38, traditæ; et 3° quia c. 2 nonnulla occurrunt, quæ apud alios Evangelistas non leguntur.

1° Ast quod Ebionitæ hæc duo capita rejecerunt, et nonnulli antiqui de illis haud meminerunt, minime impedit quominus sint S. Matthæi; nam: — Omnes emendatiores codices manuscripti, qui extant, omnesque antiquæ versiones, hæc duo capita ut S. Matthæi referunt; — Patres antiquissimi, ut Justinus, Irenæus, et Tertullianus [1], per citationes textuum horum capitum probant, illa in antiquissimis manuscriptis fuisse; — argumentum horum capitum, v. gr. genealogia Jesu (c. 1, 1-17), ac eorum scripturæ genus, cum fine hujus Evangelii, ac cum scripturæ genere aliorum capitum ita conveniunt, ut illa capita S. Matthæi esse clare pateat.

2° Antilogia autem inter genealogias Matthæi et Lucæ, quam primus Julianus imp., dein Bolingrock aliique Deistæ, modo autem recentiores nonnulli Acatholici objiciunt, nonnisi apparens est; aliam enim uterque Evangelista genealogiam scripsit, Matthæus nempe conscripsit genealogiam naturalem Josephi, et Lucas genealogiam Mariæ (conf. 536-539).

3° Si vero ideo pericope alicujus Evangelii rejicienda esset, eo quod ab aliis Evangelistis non refertur, multa e S. Luca, et totum fere Evangelium S. Joannis rejicienda forent, utpote quæ ab aliis Evangelistis non recensentur. Quilibet Evangelista in scribendo suo Evangelio finem proprium sibi proposuit, et ad hunc finem selegit e vita Jesu ea facta et dicta, quæ ad scopum suum aptiora erant, atque hinc quædam in aliis Evangelistis occurrunt, quæ in aliis desunt.

[1] Just. in Dial. Iren., l. 3, cap. 9. Tert., l. 5. Marc., c. 9.

DE EVANGELIO SECUNDUM MARCUM.

§ CLXXIX. — Marcus. Occasio proxima et ætas ejus Evangelii. Locus ubi scripsit, et pro quibus.

428. Marcus, natione Hebræus, ut ejus hebraïsmi evincunt, discipulus ac interpres fuit S. Petri, ut Papias, Irenæus aliique antiqui scriptores testantur [1]. S. Petrus eum (I Epist. 5, 13) suum filium adpellat. Diversus est ab illo Joanne Marco, Mariæ filio, de quo Act. 12, 12, fit mentio; veteres enim illum numquam Joannem Marcum, sed simpliciter Marcum nuncupant, et Eusebius hos duos viros positive distinguit.

Occasionem proximam huic Evangelio præbuerunt testibus Papia, Clemente Alex.[2], Epiphanio ac Hieronymo Christiani Romani, qui Marcum rogarunt, ut quæ Petrus prædicabat conscriberet; quare Marcus eorum votis annuens, ex prædicationibus S. Petri, quas, testibus Papia et Clemente Alex., notis excipiebat, atque ex Evangelio S. Matthæi: cujus textum græcum præ oculis habuit, pro Romanis suum Evangelium scripsit Romæ, juxta codices græcos anno 43, et juxta multos auctores anno 47 vel 48 æræ vulgaris. Illum proxime pro Romanis scripsisse, insuper patet, quod quæ illis ex Judæorum moribus, ritibus, etc., ignota esse poterant, sollicite explicet; sic exponit (c. 7, 2), quod manducare κοίναις χερσιν, *communibus manibus*, significet *non lotis manibus* comedere, τουτ' εστιν, ait, ἀνιπτοις; c. 12, 42, monetam apud Hebræos usitatam Λεπτον, *Lepton*, romane æstimat κοδραντην, *quadrantem*; c. 15, 42 dicit Παρασκευη, *Parasceve*, esse προσαββατον, *ante sabbatum*, etc.

§ CLXXX. — Lingua et scopus Evangelii S. Marci.

Scripsit autem Marcus græce, et non latine, ut ejus græcismi hebraïsmis mixti evincunt, et antiqui fere omnes tradunt. Romani, præsertim nobiles, pro quibus teste Clemente Alex. potissimum scripsit, et apud quos commorabatur, atque Alexandrini, ad quos profecturus erat, græca præsertim lingua utebantur. Versio nostra vulgata adhuc textum græcum sapit. Hinc manuscriptum latinum, cujus viginti prima folia Venetiis, et octo posteriora Pragæ adservantur, nonnisi antiqua versio est textus græci.

Scopus vero S. Marci est probare Jesum Nazarenum esse *rerum omnium Dominum*, ut liquet ex adlegatione operum divinæ ejus potentiæ, quæ singulis fere capitibus refert.

[1] Pap. apud Euseb., l. 2, c. 14. Iren., l. 3, c. 1. — [2] Apud Euseb., l. 2, c. 16.

§ CLXXXI. — Comparatio Evangelii S. Marci cum Evangelio S. Matthæi.

430. Si comparamus Evangelium S. Marci cum illo S. Matthæi videmus ambos Evangelistas eadem facta referre, excepto quod in Matthæo sint tria facta, quæ desunt in Marco, et quatuor in Marco, quæ non sunt in Matthæo. Facta a Marco omissa sunt: 1° de centurione (Matth. 8, 5-9); 2° de illo, qui Christum sequi, sed prius patrem sepelire volebat (Matth. 8, 19, etc.); ac 3° de immundo spiritu (Matth. 12, 43), etc. Facta a Matthæo omissa sunt 1° de Dæmonio immundo in synagoga (Marc. 1, 23-25); 2° de parvulis ad Christum accedentibus (Marc. 10, 14-15); 3° sanatio surdi et muti ope sputi (Marc. 7, 31, etc.), et 4° sanatio cæci in urbe Bethsaïda (Marc. 8, 22, etc.).

Habuit Marcus textum græcum Evangelii S. Matthæi præ oculis, ut ejus multiplices eædem phrases; quæ in textu græco S. Matthæi sunt, evincunt, atque ex illo, et ex prædicatione S. Petri suum Evangelium confecit. Cum autem Marcus scriberet pro Gentilibus, omisit ex Matthæo quæ Judæos tantum respiciebant, addidit autem quatuor nova facta, et nonnullas rerum circumstantias. Marcus comparatus cum Luca, ordinem chronologicum servasse videtur.

Nonnulli Marcum Matthæi compendiatorem dixerunt, at perperam: 1° Matthæus quædam habet, quæ desunt in Marco, ac vicissim; 2° ordo factorum in Marco, diversus est ab illo Matthæi, et 3° Marcus particulares rerum circumstantias, mores et ritus Judæorum ordinarie explicat, quod Matthæus haud facit.

Marcus frequentem mentionem facit de Petro, omittit vero aut leviter tantum attingit quæ alii Evangelistæ in ejus laudem referunt; et encomium, quod Christus de illo, postquam ab ipso ut filius Dei agnitus esset, edidit, haud refert, triplicem autem illius negationem sat fuse narrat; qua re confirmatur antiquorum traditio, Petrum Marci Evangelium examinasse, et sua auctoritate munitum Ecclesiis legendum dedisse, et hinc antiqui Marci Evangelium κήρυγμα Πέτρου, *Prædicationem Petri* adpellarunt.

§ CLXXXII. — De Proto Evangelio Matthæi et Marci.

431. Nonnulli recentiores existimant, Proto-Evangelium extitisse, e quo Matthæus et Marcus suum Evangelium traduxissent. Ast nemo veterum scriptorum de hujusmodi Evangelio mentionem fecit. Si S. Justinus, ad quem adversarii adpellant, quosdam textus aliter citat, quam eos in Evangeliis Matthæi et Marci legimus, hoc dumtaxat probat, Justinum quædam Scripturæ loca

quoad sensum solummodo adlegasse, cum eumdem textum variis in locis aliter citet, et hoc nonnulli alii Patres antiqui pariter fecerunt (conf. n. 506). Cæterum hypothesis ista est omnino inutilis; ad concordiam et discordiam Matthæi et Marci explicandam dicere sufficit cum antiquis Patribus, Marcum ex Evangelio Matthæi, et ex prædicatione Petri suum Evangelium confecisse.

§ CLXXXIII. — Difficultates capitis 16 Evangelii S. Marci.

432. Nonnulli recentiores Protestantes addubitant, utrum 12 ultimi versus capitis 16 sint S. Marci : 1° aiunt, desunt in multis antiquis codicibus, testibus Gregorio Nys. et Hieronymo [1]. Hieronymus : « Hoc Marci testimonium, inquit, in raris fertur Evan- » geliis, omnibus græcis libris pene hoc caput non habentibus [2]. 2° Versus 9 contradicit Matth. 28, 1.

Sed 1° pericope isthæc aut amanuensium incuria alicubi descripta non fuit, aut de industria omissa est ob apparentem antilogiam. Nulla occurrit ratio, cur Evangelio S. Marci addita fuisset, si illius non esset; illam autem esse S. Marci liquet : — ex omnibus fere antiquis manuscriptis existentibus, impressisque codicibus, qui illam continent; — ex antiquissimis Patribus, ut Irenæo, Tertulliano, Clemente, Hippolyto, Ambrosio, Augustino et aliis. S. Hieronymus ipse hosce versus explicat, ex recentionibus Origenis, Hesychii ac Luciani, in quibus reperitur; — ex consensu omnium antiquorum exemplarium latinorum, syriacorum, arabicorum, etc.; — ex ipsa terminatione versus 8; non enim verisimile est, Marcum finiisse suum Evangelium hisce verbis : *Timebant enim*, ac omisisse præcipuum miraculum Jesu, ejus nempe gloriosam resurrectionem.

2° Antilogia ista nonnisi apparens est, uti videbimus n. 561.

DE EVANGELIO SECUNDUM LUCAM.

§ CLXXXIV. — Lucas. Occasio proxima, lingua et ætas ejus Evangelii.

433. S. Lucas patria Antiochenus (Euseb. l. 3, c. 4), et professione medicus fuit (Coloss. 4, 14. Hier. de Script. Eccles.). Aliis videtur fuisse Judæus Hellenista, quod Scripturam sacram juxta LXX Interpretes adlegat, aliis vero Gentilis, quod D. Paulus (Coloss. 4, 10, 11, 14) illum a Judæis distinguere videtur. Discipulus ac coadjutor fuit S. Pauli (Philem. v. 24), quem in omnibus fere itineribus comitatus est, ut ex Actibus Apostolorum constat.

Occasionem proximam huic Evangelio dederunt facta et cir-

[1] Greg. Nys. Orat. 2, de resurrect. — [2] Hier. Epist. ad Hidibiam.

cumstantiæ a Matthæo et Marco omissæ, et historiæ inexactæ vitæ Jesu, quas nonnulli contexuerant.

Accepit autem Lucas materiam sui Evangelii ab Apostolis et discipulis Jesu, ut ipse (c. 1, 1-2) tradit.

Scripsit eleganti sermone græco, juxta multos auctores anno 53, et juxta codices græcos 51 æræ vulgaris.

§ CLXXXV. — Locus, ubi hoc Evangelium scriptum est. Pro quo? Ejus scopus.

434. Scripsit Lucas suum Evangelium in Achaiæ Bœotiæque partibus, ait S. Hieronymus, probabiliter Corinthi, et quidem proxime in gratiam cujusdam Theophili (c. 1, 1-4), qui vir princeps romanus fuisse videtur, eo quod titulus Κρατιστος, *Optimus*, quo illum compellat, tribui dumtaxat soleret summis sacerdotibus, provinciarum præsidibus, summis ædilibus, etc., quodque nomina propria sine necessitate pro nominibus adpellativis sumi non debeant.

Cum Lucas proxime scripserit in favorem Theophili gentilis ad fidem conversi, nomina hebraica *Rabbi*, *Amen*, græce reddidit per Διδασκαλον, Επιστατα, *Magistrum*, et ἀληθως, *vere*, et hinc ei explicat quænam sint civitates Capharnaum, Nazareth, ubi sit regio Gerasenorum, Mons Oliveti, etc. In Actibus vero Apostolorum, quos ut Evangelium Theophilo dedicavit, Italiæ Siciliæque urbes, ut Puteolum, Regium, Syracusas, etc. sine explicatione ponit, harum utpote notitiam Theophilo supponens.

Scopus autem Lucæ est probare, Jesum Nazarenum esse verum hominum salvatorem, ut ex factis et circumstantiis vitæ Jesu, quas refert, patet, tradere nonnulla a Matthæo et Marco omissa, et historias inexactas vitæ Jesu corrigere.

§ CLXXXVI. — Comparatio Evangelii Lucæ, cum Evangeliis Matthæi et Marci.

435. Præ manibus habuit Lucas textus græcos Evangeliorum Matthæi et Marci, ut ex multis, quæ ex illis in ejus Evangelio litteraliter occurrunt, constat : Sic ex Matthæi cap. 8, 9, 19; etc. 12, 45, etc. eisdem verbis refert c. 7, 8; 9, 57, etc. 11, 24, facta de Centurione, de illo, qui Christum sequi, sed prius patrem mortuum sepelire volebat, et de immundo spiritu, quæ Marcus omisit. Ex Marco narrat, quæ Matthæus omiserat, et verbotenus ex Marci c. 1, 24-25; 10, 14-15, recenset c. 4, 34-35 factum de dæmonio immundo in Synagoga, c. 18, 16-17, factum de parvulis ad Christum venientibus, etc.

Refert Lucas omnia quæ in Evangeliis Matthæi et Marci occurrunt, præter sequentia : — factum de discipulis in mari navigan-

tibus, quibus adparet Christus super fluctus incedens (Matth. 14, 25, etc. Marc. 6, 45, etc.); — historia de Pharisæis conquerentibus, quod discipuli Jesu illotis manibus manducarent (Matth. 15, 1, etc. Marc. 7, 1, etc.); — ejectio dæmonis e filia mulieris Chananææ (Matth. 15, 21. etc. Marc. 7, 24, etc.); — sanatio surdi et muti ope sputi (Marc. 7, 31, etc.); — refectio 4,000 hominum (Matth. 15, 32, etc. Marc. 8, 1, etc.); — historia Pharisæorum a Christo signum petentium (Matth. 16, 1, etc. Marc. 8, 11, etc.), discipulorum, qui a fermento Pharisæorum cavere jubentur (Matth. 16, 5, etc. Marc. 8, 14, etc.), ac sanationis cæci in urbe Bethsaida (Marc. 8, 22, etc.).

Cum Lucas Marcum ordinarie sequatur, et ista facta prætermissa collocata sint in Marco partim ante duo ista miracula, quibus Christus primum 5,000 et dein 4,000 hominum cibavit, et partim immediate post secundum hoc miraculum, cumque Lucas refert quæ primum istud miraculum in Marco præcedunt, ac secundum consequuntur (Marc. 6, 14, etc. 8, 27, etc. Luc, 9, 7, etc. ac v. 18, etc.), atque post narrationem primi miraculi illico transeat ad ea, quæ secundum miraculum subsequuntur, suspicantur nonnulli, amanuensium negligentia ob similitudinem duplicis præfati miraculi omissa esse e Luca non dumtaxat quæ in Marco deprehenduntur, verum etiam alia, quæ equidem in nullo Evangelista leguntur, sed tamen a primis Ecclesiæ Patribus ut dicta et facta Jesu commemorantur, eo magis quod Lucas promittat, se *omnia ex ordine* scripturum (c. 1, 3). Immo ipse Lucas (Act. 20, 35) hanc sententiam ut dictum Jesu celebrat: *Beatius est magis dare quam accipere;* licet in suo Evangelio de ea mentionem non faciat. Verum cum nullus antiquus Pater, nullusque antiquus codex insinuet, quædam e Luca esse deperdita, oportet illa aut primis Ecclesiæ temporibus ex illo excidisse, aut numquam in eo fuisse.

Lucas in eis, quæ cum Matthæo ac Marco communia habet, ordine rerum ac dictionis pressius sequitur Marcum, ut patet in textu græco ex collatione descriptionum miraculi 5,000 hominum refectorum (Matth. 14, 15. Marc. 6, 36. Luc. 9, 12); missionis discipulorum ad præparandum pascha (Matth. 26, 18; Marc. 14, 25; Luc. 22, 10); juvenis, qui Christum sequi volebat (Matth. 19, 16; Marc. 10, 17; Luc. 18, 18); resurrectionis, filiæ Jairi, et hæmorrhoissæ (Matth. 9, 18; Marc. 5, 23; Luc. 8, 40, etc.). Lucas Marcum dumtaxat deserit, quando ejus dictio aut est obscura, aut non satis græca, aut hebraizans.

Marcionitæ, qui solum Lucæ Evangelium admittebant, de eo

duo priora capita rejiciebant (Tert. cont. Marcion. l. 5. Epiph. Hær. 42).

Tertullianus et Auctor Synopseos existimant Evangelium Lucæ proprie esse Evangelium D. Pauli. Verum Doctor Gentium illud solummodo adoptarat. Paulus de eo loqui creditur quando (Rom. 2, 16) ait : Κατα το Ευαγγελιον μου, *juxta Evangelium meum.* Conf. c. 16, 25; II Cor. 8, 18; II Tim. 2, 8.

§ CLXXXVII. — Difficultates Luc. 22, 43-44.

436. Historia de sudore sanguineo Christi, ac angeli illum consolantis (Luc. 22, 43-44), teste S. Hilario[1], in multis græcis latinisque codicibus defuit, et teste Photio[2], ab Armenis e Lucæ Evangelio deleta fuit.

Verum duo isti versus amanuensium incuria omissi, vel de industria expuncti sunt a viris, qui perperam metuebant, ne hæc humanæ Christi naturæ testimonia ejus divinitati obessent, ut observat S. Hieronymus[3].

Armeni erronee autumabant, hanc historiam divinitate Christi indignam esse, ut Nicon[4] testatur, eorum autem errorem damnat ipse Photius[5].

Reperitur vero hæc historia in plerisque græcis ac latinis codicibus, ac versionibus antiquissimis, citaturque ab Irenæo, Justino, Epiphanio, Hippolyto, Chrysostomo, Augustino, etc.[6].

S. Epiphanius[7] scribit, fuisse exemplaria Evangelii S. Lucæ, ubi versus 41 cap. 19 de ploratu Jesu sublatus erat; observat autem, illum ablatum fuisse a viris, qui perperam existimabant, ploratum Christo indignum esse. Versus iste in melioris notæ exemplaribus reperitur, adlegaturque a S. Irenæo, qui (lib. 1, c. 21 contra Hær.) eum refert.

DE EVANGELIO SECUNDUM JOANNEM.

§ CLXXXVIII. — Joannes. Occasio proxima ejus Evangelii. Pro quibus est proxime scriptum?

437. S. Joannes, frater S. Jacobi Majoris, Bethsaïdæ, urbe Galilææ, ex Zebedæo et Salome natus (Matth. 27, 56 coll. cum Marc. 15, 40), professione piscator fuit. Juvenis admodum fuit quando a Christo in discipulum electus fuit, ut liquet e longo tempore, quo post Christi mortem vixit. Christus illi et ejus

[1] Hil., lib. 1, de Trinit., cap. 41. — [2] Epist. 138. — [3] Dial. 2, cont. Pelag. — [4] De Pess. Rel. Arm. apud Calmet. — [5] Loco cit. — [6] Iren., lib. 3, c. 35. Just. Dial. cum Tryph. Epiph. Anchor., cap. 31. Hippol. cont. Noetum. c. 13. Chrys. Hom. 84, in Matth. Aug. de concord. Evang. — [7] Anchor. 21.

fratri nomen Boanerges, id est *filii tonitrui*, imposuit (Marc. 3, 27). Christi dilectus fuit discipulus, atque ita ipse se designat (c. 13, 23; 19, 26; 20, 2; 21, 20). Interfuit Christi transfigurationi cum fratre Jacobo ac Petro (Matth. 17, 1). Cum Jacobo fratre ac Petro Christum comitatus est in hortum Gethsemani (Matth. 26, 37), illumque cum matre ejus in montem Calvariæ secutus est, ubi eum Christus e cruce pendens matri suæ commendavit hisce verbis: *Mulier: Ecce filius tuus*, illique de divina sua matre: *Ecce*, inquit, *mater tua*, 19, 26-27. Ab hoc tempore Joannes matrem Christi secum sumpsit.

Joannes plures in Asia minori erexit ecclesias, quas diu in pace gubernavit, usque dum sub persecutione *Domitiani*, vel jam antea sub Nerone (n. 495), Romam duceretur, ubi juxta testimonium Tertulliani[1], quod sequitur Hieronymus[2], dolio effervescentis olei immersus fuit, et e quo illæsus exivit. Dein vero in insulam Pathmos in mari Ægæo relegatus fuit[3]. Ab exilio liberatus Ephesum rediit, ubi juxta Polycratem, Irenæum, Tertullianum, Eusebium, Hieronymum, Ambrosium, Chrysostomum, Concilium Ephesinum, omnesque antiquos scriptores ecclesiasticos, mortuus ac sepultus fuit anno tertio imperii Trajani seu 101 æræ vulgaris juxta Eusebium, ætatis anno circiter 100.

Occasionem huic Evangelio præbuerunt omnes fere Asiæ episcopi ac legati plurium ecclesiarum Asiæ[4], Joannem deprecantes, ut authenticum testimonium ederet contra Cerinthum, Ebionem et Valentinum, qui Christi divinitatem negabant ac impugnabant, atque multa facta et dicta Jesu a Matthæo, Marco et Luca omissa[5]. Ex quibus patet, Joannem historiam dogmaticam Jesu conscripsisse, et proxime quidem pro Christianis Asiæ.

§ CLXXXIX. — Locus scriptionis hujus Evangelii. Ejus Ætas, lingua et scopus.

438. Veteres nonnulli existimarunt, Joannem suum Evangelium scripsisse insula Pathmos; at communiter creditur, eum illud conscripsisse Ephesi, post suum reditum ex dicta insula, juxta nonnullos codices græcos anno 64, juxta alios anno 94, et juxta plures auctores anno 97 æræ vulgaris.

Contendunt alii Joannem suum Evangelium in insula Pathmos scripsisse, ac dein Ephesum misisse ad Caium quemdam; adlegant I Epistolam Joannis, quam ut epistolam dedicatoriam Evangelii habent, et ex insula Pathmos Ephesum missam fuisse cre-

[1] Lib. Præscrip., c. 36. — [2] Lib. 1 contra Jovinian. — [3] Euseb., l. 3, c. 18. — [4] Hieron. Præf. in Comment. in Matth. et de Scrip. Eccles. Joannes. Euseb., l. 6, cap. 14. — [5] Euseb., lib. 3, c. 24. Hieron. de Scrip. Eccles.

dunt. Cum Joannes in hac epistola dicat : *Quod audivimus, quod vidimus.. annuntiamus vobis*, etc., aiunt hunc prologum indicare historiam Jesu, quæ in hac epistola non reperitur. Ast communiter creditur hanc epistolam scriptam esse Ephesi, ut Evangelium.

Lingua originaria hujus Evangelii est lingua græca.

Scopus Joannis in suo Evangelio est : 1° probare divinitatem Jesu Nazareni, ut colligitur tum ex c. 20, 31, ubi ait : « Hæc » autem scripta sunt, ut credatis, quia Jesus est Christus filius » Dei, et ut credentes vitam habeatis in nomine ejus; » tum ex c. 9, 35-38; 10, 30; 11, 1,27; 12, 44-49, tum ex testimoniis Irenæi, Clementis Alex., Origenis, Eusebii, Athanasii ac Hieronymi.

2° Voluit Joannes supplere Evangelia Matthæi, Marci et Lucæ, ut ex Eusebio, Hieronymo [1], et ex collatione ejus Evangelii cum tribus præcedentibus liquet.

§ CXC. — Comparatio Evangelii Joannis cum Evangeliis Matthæi, Marci et Lucæ.

439. Si comparatur Evangelium Joannis cum Evangeliis trium aliorum Evangelistarum, patet, Joannem paucis factis exceptis alia ut nota supponere, et quamplurima nova facta et dicta Jesu, rerumque adjuncta referre, ut historiam initii prædicationis Jesu usque ad captivitatem Joannis Baptistæ, varias circumstantias passionis, mortis et resurrectionis Jesu. Inter alia silentio præterit professionem divinitatis Jesu a dæmonio in synagoga Capharnaum, et a dæmonibus regionis Gerasenorum extortam, et cui ipse interfuerat (Matth. 8, 29; Marc. 1, 29; 5, 7, 37; Luc. 8, 28, 51), notam supponit Transfigurationem Jesu, cui pariter præsens fuerat (Matth. 17, 1; Luc. 9, 28), silentio premit baptisma Christi, ejus testimonium coram Caïpha, confessionem Petri, prædictionem Jesu de ruina Hierosolymæ, quæ quando scripsit Joannes jam adimpleta erat, etc., licet hæc ad ejus scopum imprimis serviissent. Ex quo liquet, Joannem tres alios Evangelistas supplere voluisse. Scripsit proinde post ipsos Joannes suum Evangelium.

Pro concordia quatuor Evangelistarum Matthæus ex Marco, hi ambo ex Luca, et omnes tres ex Joanne supplendi sunt.

§ CXCI. — Difficultates Joan. 8, 2-12.

440. Historia mulieris adulteræ (c. 8, 2-12), relata in variis antiquis codicibus præsertim græcis, Patribus, ac in versionibus

[1] Euseb., l. 3, c. 24. Hier. de Script. Eccles.

syriaca et cophtica deest. Maldonatus de illa : « Consului, inquit, veteres Græcorum codices multos, nullus ex Mss. habebat præter unum[1]. »

Verum reperitur ista historia ; — in multis codicibus græcis antiquissimis meliorisque notæ, quos Millius adlegat. Beza ipse (in Annotationibus) : « Ex vetustis nostris codicibus septemdecim, inquit, unus dumtaxat illam non habet. » — Legitur in omnibus exemplaribus latinis, et in versione arabica. — De illa loquuntur Ammonius ac Tatianus[2], Auctor Synopseos, Augustinus, Chrysostomus, ac Euthymius[3]. Eusebius in canonibus ex Ammonio collectis hanc historiam genuinam deprædicat, licet (lib. 3, c. 39) dicat illam in Evangelio secundum Hebræos reperiri. — Nexus ipse hanc historiam genuinam esse ostendit; versu enim 12 legitur : « Iterum ergo eis Jesus locutus est, » ubi vox *iterum* evincit Jesum jam antea Pharisæis locutum esse, quod falsum foret, si historia isthæc abscinderetur. — Ratio dissensionis inter codices antiquos est isthæc : Græci Christiani, nimium delicati, existimarunt, ut observat Augustinus[4], præfatam historiam in ecclesiis publice prælegendam non esse, ne mulieribus peccandi licentia dari videretur. Alii vero metuebant, ne Gentiles ex hac historia ansam sumerent Christianos perperam incusandi, quod crimina publica excusarent. Hinc facile contigit, ut hæc historia primum obelo notaretur, dein in codicibus publice prælegendis haud scriberetur, ac ita error in aliquos alios codices irreperet.

§ CXCII. — Difficultates Joan., c. 21.

441. Joannes, inquiunt nonnulli Protestantes recentiores, c. 20, 31, finem suo Evangelio imponit ; proinde caput 21 non est illius. Hoc 1° innuunt quæ c., 21, 23, leguntur de Joannis immortalitate : « Sic eum volo manere donec veniam; » 2° pluralis *scimus*, etc. qui v. 24 occurrit; 3° hyperbole v. 25, quod totus mundus capere haud posset libros, qui omnia dicta et facta Jesu continerent; 4° antilogiæ; nam Jesus adparens Apostolis (c. 20, 26) illis præcipit ne Hierosolymis discedant ante adventum Spiritus sancti, ut liquet ex Luc. 24, 49, et Act. 1, 3-4. Juxta hoc caput 21 adparet Christus Apostolis ante adventum Spiritus sancti in Galilæa, egressis proinde Hierosolyma.

Ast finis capiti 20 impositus solummodo arguit Joannem tum Evangelium suum finiendi intentionem habuisse. Ratio, cur

[1] Maldon. Comment. in Joan.— [2] In Harmonia.— [3] August. de conjug. adulter., l. 2, c. 7. Chrys. Hom. 60 in Evang. Joan. Euthym. Comment. — [4] Loco cit.

caput 21 postea adjecit, est nexus, qui inter adparitionem Apostolis (c. 20, 26-29) factam, et inter illam hoc capite 21 narratam, intercedit. Joannes autem, ut constaret caput 21 esse suum, adhibuit cautelam v. 24 suam indicandi personam, ac v. 25 finem toti Evangelio imponendi.

Cæterum hoc caput Joannis esse constat ex notis ejus intrinsecis : — ex amplitudine narrationis circumstantiis vestitæ, quæ nonnisi testi oculato et piscatori notæ esse poterant (conf. v. 7, 8, 11); — ex consensu factorum cum characteribus personarum (conf. v. 7, 15-19); — ex stylo, qui est idem ac in cæteris capitibus ; — ex Patribus antiquissimis, vetustissimisque codicibus ac versionibus.

2° Juxta textum græcum legendum est. « Si, ἐὰν, eum volo » manere donec veniam, quid ad te? »

3° Nihil novi, quod Joannes hic pluralem adhibeat, adhibuit eum pariter c. 1, 14; 3, 11; I Epist. 1, 1-5.

4° Hyperboles hujusmodi Orientalibus familiares sunt, ut constat ex hujus Evangelii cap. 12, 19, Gen. 11, 4; Num. 13, 33, etc.

5° Prohibitio Hierosolymis non discedendi Apostolis facta est post adparitionem Jesu in Galilæa, ut ex Matth. 26, 32; 28, 7, 10, certum est; ibi enim legitur, Christum promisisse, se primum adpariturum Apostolis in Galilæa.

442. Existimarunt plures veteres quatuor Evangelistas in quatuor animalibus Ezechielis (c. 1), et Apocalypseos (c. 4) præsignatos fuisse; de applicatione autem horum animalium ad Evangelistas haud concordes fuerunt. Sed sæculo quinto prævaluit opinio S. Hieronymi, quam Sedulius, illius ævi poeta, sequentibus versibus exprimit :

Hoc Matthæus agens Hominem generaliter implet.
Marcus ut alta fremit vox per deserta Leonis.
Jura sacerdotii Lucas tenet ore Juvenci.
More volans Aquilæ verbo petit astra Joannes.
Quatuor hi proceres, una te voce canentes,
Tempora seu totidem latum sparguntur in orbem [1].

[1] De Evangelistarum symbolis vide Du Pin : Dissert. Prélim. sur la Bible, t. II, § 2, et Saurin : Discours des quatre Evangélistes avec leurs symboles.

DE ACTIBUS APOSTOLORUM.

§ CXCIII.—Auctor, occasio proxima, lingua et ætas Actuum Apostolorum. Locus eorum scriptionis.

443. Actuum Apostolorum auctor est Lucas Evangelista, qui eos dedicavit eidem Theophilo, cui suum Evangelium dedicaverat (n. 434).

Occasionem illis dederunt varia fabulosa Apostolorum acta (n. 22), et inspiratio Spiritus sancti miracula sua in seræ posteritatis memoriam utilitatemque conscribi volentis.

Scripsit Lucas hosce Actus lingua græca. Stylus ejus est nobilis, et orationes sunt elegantes. Tempus, quocum desinunt hi actus, probat Lucam hanc historiam conscripsisse Romæ, circa finem secundi anni, quo Paulus Romæ degebat in domo quam conduxerat, anno scilicet 63 æræ vulgaris, ita ut hi actus contineant historiam 30 circiter annorum (conf. n. 477).

§ CXCIV. — Argumentum et scopus actuum Apostolorum.

444. Continent Actus Apostolici generatim executionem illius præcepti, quod Christus Apostolis dederat dicens : « Euntes in » mundum universum, prædicate Evangelium omni creaturæ » (Marc. 16, 15); recensentur in eis purissima nostræ religionis primordia in Judæa, illibati primitivorum Christianorum mores, fervor ac sanctitas, et enarratur quomodo lumen fidei Gentilibus sit communicatum, ac quomodo Petrus et Paulus illud longe dissitis regionibus intulerint.

Unum ex factis maxime stupendis est conversio Pauli, quæ Georgium Littleton, celebrem Deistam anglum, ad Christum reduxit [1].

Scopus Lucæ est veram primitivæ Ecclesiæ historiam contexere, ut eam falsis historiis opponat, atque miracula Spiritus sancti seræ posteritatis memoriæ transmittat. Ponit hæc historia Christianis ob oculos aureum Ecclesiæ sæculum, eisque exempla intemeratæ vitæ tradit.

« Acta Apostolorum, ait Hieronymus, nudam quidem videntur » sonare historiam, et nascentis Ecclesiæ infantiam texere : sed » si noverimus scriptorem eorum esse Lucam medicum, cujus » laus in Evangelio fuit, animadvertemus pariter omnia verba » illius esse medicinam [2]. »

[1] Scripsit Littleton dein opus inscriptum : Religio Christiana demonstrata per Conversionem et Apostolatum S. Pauli. — [2] Hier. de Script. Eccles.

DE EPISTOLIS D. PAULI.

§ CXCV. — Paulus.

445. Paulus, antea *Saulus* nuncupatus, parentibus hebræis de tribu Benjamin (Rom. 11, 1) Tarsi in Ciliciæ metropoli natus (Act. 22, 3), et hinc ob romanum jus civitatis, huic urbi ab Augusto imp. concessum, civis romanus fuit (Act. 22, 25-27). Artibus liberalibus imbutus, Hierosolymis a Gamaliele, doctore Pharisæo (Act. 5, 34), in lege Moysis eruditus fuit (Act. 22, 3), sectamque Pharisæorum secutus est (Phil. 3, 5). Judæorum more litterarum studio opificium conjunxit, et commendatam apud Cilices artem tentoria ex corio in usum militiæ conficiendi exercuit, eamque, inter Gentiles Evangelium annuntians, ne alicui esset oneri, exercere perrexit (II Thess. 3, 8). Cum esset Pharisæus zelosus, Christiani nominis hostis infensissimus fuit (Phil. 3, 6).

Interfuit cædi Stephani protomartyris, custodivitque eum lapidantium vestes (Act. 7, 57). Hierosolymis orta in Christianos persecutione, Paulus illos inquirebat atque condemnandos judicibus tradebat (Act. 8, 3). Cum fideles ob persecutionem dispergerentur, ac ita Evangelium propagaretur, Paulus a summo sacerdote petiit ac obtinuit litteras, quibus poterat Christianos Damasci capere, vinctosque ducere Hierosolymam puniendos (ib. c. 9, 1-2). Cædem igitur Christianorum spirans, se itineri commisit, sed prope Damascum humi miraculose prostratus, et Christi voce perculsus ac commotus, conversus fuit (Act. 9) Damasci dein ab Anania baptizatus, et a sua corporali cæcitate liberatus, mox Christi Evangelium ingenti zelo intrepide annuntiavit, atque ita suum Apostolatum auspicatus est (ib.). Maximis exantlatis laboribus, periculis quam plurimis superatis, multifarias ærumnas pro Christo forti animo perpessus, et longe lateque christiana religione propagata, anno 66 æræ vulgaris Romæ sub imperatore Nerone capite plexus, mercedem gloriosam laborum, palmamque martyrii nactus est.

§ CXCVI. — De Epistolis D. Pauli generatim.

446. Scripsit hic Doctor Gentium quatuordecim Epistolas, quæ in Bibliis collocatæ sunt juxta dignitatem Ecclesiarum, ad quas directæ sunt, et juxta materiam quam complectuntur, non juxta ordinem chronologicum.

En earum ordinem chronologicum

			Anno æræ vulg.
I ad Thessalonicences,	Scripta	Corinthi	52
II ad Thessalonicenses,		Corinthi	53
Ad Galatas,		Ephesi	55 vel 50
I ad Corinthios,		Ephesi	56 vel 57
II ad Corinthios,		In Macedonia	57 vel 58
Ad Romanos,		Corinthi	57 vel 58
Ad Philemonem,		Romæ	61
Ad Philippenses,		Romæ	62
Ad Colossenses,		Romæ	62
Ad Ephesios,		Romæ	63
Ad Hebræos,		Romæ	63
I ad Timotheum,		In Macedonia	64
Ad Titum,		Nicopoli	64
II ad Timotheum,		Romæ	65

Subscriptiones, quæ in textu græco extant, non a D. Paulo, sed serius adjectæ esse videntur; quare in Vulgata non leguntur.

CXCVII. — Stylus D. Pauli.

447. Paulus, licet optime in Rhetorica et Philosophia versatus, iis tamen in suis epistolis methodice non utitur : « Sermo meus, » ait, et prædicatio mea, non in persuasibilibus humanæ sapien- » tiæ verbis, sed in ostensione spiritus et virtutis (I Cor. 2, 4). »

Cum multiplicibus gravaretur curis, spirituque Dei vehementer incitaretur, potius rerum substantiam quam dictionem attendebat. Hinc ejus lingua græca quandoque non est pura, phrasesque crebro hebraicum potius quam græcum idioma sapiunt. Frequenter, neglecta constructione, incipit periodos, quas haud absolvit, eo quod connexionem rerum in ideis reponit. Cum ardenti animarum zelo æstuaret, veritates fidei, quæ illi assidue ob oculos versabantur, suis lectoribus simul ingerere volebat; et hinc tot digressiones, parentheses, ac transpositiones in ejus litteris occurrunt, quæ junctæ profunditati abstractæ doctrinæ, illius stylum intellectu difficilem reddunt : quare S. Petrus de Epistolis D. Pauli dicebat : « In quibus sunt quædam difficilia » intellectu, quæ indocti ac instabiles depravant (II Pet. 3, 15- » 16). » Interim Doctor Gentium sua argumenta mire amplificat et restringit; lectores modo erigit, modo percellit, modo leniter et modo vehementer afficit, atque in eis affectus quoscumque pro diversitate argumenti excitat : « Quotiescumque lego Pau- » lum, aiebat Hieronymus, videor mihi non verba sed audire » tonitrua [1]. »

[1] Hier., Epist. 61 ad Pammachium.

DE EPISTOLA B. PAULI APOSTOLI AD ROMANOS.

§ CXCVIII. — Locus scriptionis, ætas et lingua Epistolæ ad Romanos.

448. Scripta fuit hæc Epistola, dictante S. Paulo, ab amanuensi Tertio (c. 16, 22) Corinthi, Achaiæ metropoli, et Romam delata apparet per Phœben diaconissam seu ministram Ecclesiæ Cenchreensis. Erant Cenchræ portus urbis Corinthi (c. 16, 1-2). Corinthum esse locum scriptionis hujus Epistolæ, patet tum quod epistola per Phœben Corinthiam missa adparet, tum quod Paulus (c. 16, 23) mittit salutationem sui hospitis Caii, qui Corinthi habitabat (I Cor. 1, 14), tum quod subscriptio græca habet: Εγραφη απο Κορινθου, *Scripta a Corintho.* Videtur epistola isthæc scripta anno 57 vel initio anni 58 æræ vulgaris.

Linguam originariam hujus epistolæ esse græcam et non latinam liquet, tum ex consensu omnium fere Interpretum, tum ex græcismis in illa occurrentibus, tum ex agendi ratione Interpretum, qui in dubiis de versione vulgata, mox ad textum græcum tamquam ad fontem recurrunt.

§ CXCIX. — Occasio proxima Epistolæ ad Romanos.

449. Occasionem proximam hujus exarandæ Epistolæ Paulo dedit gravis et perniciosa disceptatio Romæ exorta inter Gentiles conversos et Judæos christianos, utraque parte contendente, se præ altera vocationem ad fidem meruisse. Gentiles christiani gloriosius jactitabant suorum philosophorum doctrinam, virtutes morales, ut philosophiæ partus, docilitatem in amplectenda fide, levitatem suorum peccatorum, utpote ex ignorantia potius quam ex malitia idololatriæ commissorum; atque hinc Judæos ut Christicidas adspernabantur.

Judæi conversi e contra magnificentius extollebant proavorum sanctitatem, suam in populum prædilectum electionem, promissionem Messiæ suæ genti factam, custodiam eloquiorum Dei ipsis concreditam, observationem legalium, etc.; et hinc Gentiles ut Idololatras despiciebant.

§ CC. — Argumentum et scopus hujus Epistolæ.

450. Paulus igitur in hac Epistola versatur in eo, ut et Gentilibus et Judæis conversis supercilium deprimat; ipsis ostendit, vocationem ad finem, seu gratiam Christi, non attribuendam esse præcedentibus meritis, vel operibus legis naturalis aut mosaicæ, sed gratiæ misericordiæque Dei. Gentiles itaque et Judæos in negotio salutis adæquat. Tandem postquam Apostolus de pauci-

tate Judæorum, qui Christi fidem amplexi erant, et de reliquorum obstinata cæcitate verba fecit, c. 11, 25-27, Judæos omnes tandem aliquando Christo nomen daturos esse prædicit.

C. 9, 6-24, scribit Doctor Gentium, Jacobum electum, Esau vero reprobatum fuisse secundum propositum electionis, antequam aliquid boni aut mali egissent; Deum Jacobum dilexisse, Esau autem odio habuisse, eum cujus vult misereri, et indurare vicissim; figulum ita eadem ex massa vas in honorem, et vas in contumeliam efficere. E quibus Reformati concludunt Deum ita agere in negotio prædestinationis et reprobationis.

Ast ibi de prædestinatione ad gloriam et reprobatione æterna non est sermo: loquitur ibi Apostolus de multorum Judæorum rejectione a fide, et de Gentilium vocatione ad Ecclesiam, quam ad se solos pertinere Judæi pertinaciter adserebant; nulla enim inter Gentiles et Judæos Romæ commorantes tum movebatur controversia de dicta prædestinatione et reprobatione, sed de discrimine Gentiles inter ac Judæos quoad vocationem ad fidem. Paulus, ut avertat objectionem quod Deus sit injustus, adducit exemplum Jacobi et Esau de electione ad bona temporalia ac de rejectione ab eis.

Agit hæc Paulus undecim primis capitibus, quæ partem dogmaticam hujus Epistolæ constituunt. Pars altera moralis incipit cum capite 12, et in ea Apostolus varias tradit instructiones, pacem, unitatem, et varias obligationes, præcipue erga præpositos civiles, inculcat, quid de legalium observantia tenendum sit, tradit, etc.

Ex dictis liquet scopum hujus Epistolæ esse Gentilium et Judæorum supercilium deprimere, docere, vocationem ad fidem gratiæ Christi deberi, pacem ac concordiam inculcare, atque varias tradere instructiones.

DE I EPISTOLA B. PAULI APOSTOLI AD CORINTHIOS.

§ CCI. — Locus scriptionis, lingua, ætas et occasio proxima I Epistolæ ad Corinthios.

451. Scripta fuit hæc Epistola Ephesi, metropoli Asiæ minoris, ut patet ex c. 16, 8, et non Philippis ut legitur in subscriptione græca. Exarata autem fuit græce anno 56 vel 57 æræ vulgaris.

Condiderat Paulus Corinthi, Achaiæ metropoli, Ecclesiam; sed post suum ex hac urbe discessum pseudodoctores subintroierant, qui doctrinam evangelicam corruperant; hinc natæ erant variæ sectæ christianæ, quæ suos asseclas habebant. Hi nomine sui antesignani gloriantes dicebant: *Ego sum Pauli, ego*

Apollo, etc. Christiani Corinthii ex Gentilibus Judæisque conversis compositi, e oquentiæ fastui, philosophicisque disputationibus adsueti. Paulum ut virum humilem et imperitum despiciebant, atque moribus corruptis erant, quod in hac urbe magnus numerus meretricum aleretur, unde Græci dicebant Κορινθιαζεται, *Corinthiazare* pro *fornicari*, et κορινθια κορα, *puella corinthia*, pro *meretrice*; immo Corinthius aliquis publicc cum sua noverca incestuose vivebat.

Solcbant primi fideles ad Eucharistiam accessuri, ad exemplum Christi communem cœnam seu Agapas instituere; sed magni abusus in hasce agapas irrepserant, ita ut divites haud expectatis pauperibus, aut ad aliam mensam ab iis separati, cibis delicatis potibusque nimiis, et quidem usque ad temulentiam se ingurgitarent. Ostentabantur insuper dona Spiritus sancti, varia de statu conjugum, virginum, etc., jactabantur. Cum Paulus hæc percepisset ex domesticis mulieris Chloes (c. 1, 11), et ex Stephana, Fortunato et Achaico ad ipsum missis (c. 16, 15-17), Corinthiis hanc I Epistolam scripsit, quam verisimiliter misit per Stephanam ejusque socios (c. 16, 17); ex quibus occasio proxima hujus Epistolæ intelligitur.

§ CCII. — Argumentum et scopus I Epistolæ ad Corinthios.

452. Argumentum et scopus hujus Epistolæ in hoc consistunt, quod Paulus introductos abusus tollere conetur, et respondeat ad quæstiones ipsi propositas sive verbotenus a domesticis Chloes, Stephana, etc., sive per litteras quas Stephana ejusque socii attulerant.

Epistola hæc in tres partes dividi potest; in prima parte, quæ complectitur c. 1-c. 6, redarguit Corinthiorum factiones, sectas, ambitionem vanæ sapientiæ, fornicationes, conniventiam rectorum spiritualium erga incestuosum, morem litigandi fidelium, qui loco suas lites inter se componendi, adibant judices paganos. Incestuosum Corinthium ad tempus tradit satanæ, seu excommunicat. Hæc excommunicatio est primum exemplum excommunicationis in Ecclesia.

In secunda parte, quæ continet c. 7-c. 15, respondet Paulus ad varias quæstiones, ex contentionibus docentium enatas, et ad ipsum perlatas, ut de conjugio, virginitate, delectu ciborum, et idolothytis, Apostolatum suum commendat, et agit de velamine mulierum, dc cœna eucharistica, de usu donorum Spiritus sancti, de excellentia charitatis, de resurrectione mortuorum, etc.

Parte tertia, quæ continetur c. 16, commendat collectam in

gratiam pauperum Christianorum Palæstinæ, agit de suo adventu, de Timotheo, de Stephana, Fortunato, Achaico, etc.

Ex c. 5, 9, et II Cor. 10, 10-11 nonnulli concludunt Paulum jam antea Corinthiis scripsisse epistolam, quæ deperdita sit; alii vero hæc de præsenti Epistola intelligunt.

Ex hisce liquet scopum Pauli esse sectas et abusus inter Corinthios tollere, unitatem inter illos stabilire, et ad varias propositas quæstiones respondere.

DE II EPISTOLA B. PAULI APOSTOLI AD CORINTHIOS.

§ CCIII. — Locus scriptionis, lingua, ætas et occasio proxima II Epistolæ ad Corinthios.

483. Epistola isthæc scripta fuit juxta subscriptionem græcam Philippis in Macedonia; contendunt autem alii, eam exaratam fuisse Thessalonicæ, et alii nonnulli Troade. Conscripta fuit græce, nomine Pauli ac Timothei, anno 57 vel 58 æræ vulgaris.

Occasionem proximam huic Epistolæ dederunt relationes quas Titus, Pauli discipulus, ei de Corinthiis attulerat, Corinthiorum nempe multos per priorem Epistolam salutari dolore fuisse adfectos, sed omnes abusus non esse sublatos, et pseudoapostolos, observantias legales christianæ religioni adnexas esse tradentes, Paulum adhuc criminari; quare doctor Gentium II hanc Epistolam ad Corinthios misit per Titum (c. 8, 16-17).

§ CCIV. — Argumentum et scopus hujus Epistolæ.

484. Argumentum et scopus hujus Epistolæ in hoc versantur: Paulus Corinthios aliquantulum consolatur, abusibus apud eos adhuc existentibus medetur, suumque Apostolatum vindicat.

In prima parte, c. 1-c. 7 contenta, se excusat quod juxta promissa sua Corinthum non venerit, hortatur ut incestuosus, qui resipuerat, communioni fidelium restituatur, Apostolatus sui instituit apologiam, quem comparat cum munere Moysis, ostenditque quantum gaudium sibi ex Corinthiorum conversione obvenerit.

Parte secunda c. 8-c. 9 sollicite commendat collectam pro pauperibus Christianis Palæstinæ faciendam, de qua jam in priori Epistola mentionem fecerat (n. 482).

Parte tertia seu c. 10-c. 13, perstringit pseudoapostolos, suamque commendat auctoritatem apostolicam, recensendo suos pro Evangelio exantlatos labores, facta egregia et revelationes, quas tamen modeste omnino refert, quin se nominet.

Ex quibus patet scopum Apostoli esse Corinthios consolari, residuos abusus tollere, et Apostolatus sui auctoritatem adversus pseudoapostolos stabilire.

DE EPISTOLA B. PAULI APOSTOLI AD GALATAS.

§ CCV. — Locus scriptionis lingua, ætas et occasio proxima Epistolæ ad Galatas.

455. Hæc Epistola græce scripta fuit Ephesi anno 55 æræ vulgaris; contendunt alii eam exaratam fuisse Antiochiæ in Syria, circa annum 50 æræ vulgaris, et alii illam multo serius scriptam fuisse Romæ, ut nonnullæ subscriptiones græcæ habent, quod tamen non est verisimile, quod Apostolus in ipsa nullam mentionem facit de sua captivitate, prout ordinarie facit in Epistolis Romæ scriptis, et quod exarata est paulo post Galatarum conversionem.

Paulus in Galatia, quæ est provincia Asiæ minoris, Ecclesiam fidelium stabilierat (Act. 16, 6; 18, 23); sed post ejus discessum pseudoapostoli judaizantes apud Galatas Pauli doctrinam corruperant, illisque persuaserant circumcisionem, aliorumque legalium observantiam, cum doctrina Christi necessario conjungendam esse. Auctoritatem Pauli contrarium docentis enervaturi, effutiebant illum cum Christo non fuisse, eum Apostolorum dumtaxat discipulum esse, ipsiusque doctrinam Apostolorum doctrinæ, Petri præsertim, oppositam esse.

§ CCVI. — Argumentum et scopus hujus Epistolæ.

456. Argumentum igitur et scopus hujus Epistolæ eo tendunt, ut Paulus suo Apostolatui divinam auctoritatem vindicet, et pseudoapostolorum doctrinam refellat. Hinc

In prima parte, quæ complectitur c. 1-c. 3, dicit Galatis, se mirari quod tam cito a vera fide defecerint, et vitam suam ad illud usque tempus peractam illis exponit; ait se puram Christi doctrinam ipsis tradidisse, quam primi Apostoli approbarant; se non ab hominibus, sed a Christo immediate suam doctrinam accepisse. Inutilitatem legalium observantiæ ostendit, narratque se Cepham, seu Petrum, Antiochiæ publice reprehendisse, eo quod se eo modo gereret ac si legalia observanda essent.

In parte secunda (c. 4-c. 6) Galatis suam inconstantiam exprobrat, illisque pseudoapostolorum pravas intentiones detegit. Caput rei probat exemplo Abrahæ, qui filium Ismael ex Agar ancilla susceptum rejecit, et Isaac ex Sara uxore progenitum hæredem instituit. Hæc partem dogmaticam hujus Epistolæ spectant; quæ

sequuntur sunt moralia. Galatas ad constantiam in vera fide, ad virtutem et justitiam hortatur; eos instruit quomodo se erga invicem, et erga pseudoapostolos gerere debeant, etc.

Nulla Epistola Pauli est hac concitatior et vehementior : reprehendit Apostolus Galatas acerrime, ut quos ratio forte ab errore non revocaret, reduceret scribentis auctoritas. Scripta fuit hæc Epistola manu propria Pauli (c. 6, 11).

DE EPISTOLA B. PAULI APOSTOLI AD EPHESIOS.

§ CCVII. — Locus scriptionis, lingua, ætas et occasio proxima Epistolæ ad Ephesios.

457. Conscripta fuit hæc Epistola Romæ sermone græco, tempore primæ Pauli captivitatis (c. 4, 1 ; 6, 20), circa annum 63 æræ vulgaris; atque Ephesum delata per Tychicum diaconum (c. 6, 21-22).

Occasio proxima hujus Epistolæ ex sequentibus intelligitur. Ephesus, urbs Ioniæ, Asiæ minoris metropolis, et celeberrimum totius Asiæ citerioris emporium, artibus magicis addictissima erat, ut satis liquet ex eo quod Ephesii ad Pauli prædicationem tot libros magicos combusserint, ut eorum pretium juxta Lucam (Act. 19, 19) ad quinquaginta millia denariorum * adscenderet, atque hinc Εφεσια γραμματα, *Characteres Ephesii*, in proverbium abierant, ad characteres magicos designandos.

Ephesus non minus dedita erat cultui idolorum, præsertim Dianæ Multimammiæ, quam Græci omnium animantium nutricem esse volebant **.

Paulus ex hisce superstitiosis ac idololatris Ephesiis complures ad Christi fidem converterat. Perceperat autem Romæ in carcere, verisimiliter ab Epaphra (n. 461), Ephesios istos in primitivo suo fervore persistere, falsos autem doctores errores ipsis obtrudere conatos esse. Erant hi falsi doctores Judæi et Philosophi pagani, qui vocationem suam ad fidem, etc., observantiæ legis mosaicæ et legis naturalis adscribebant, Pauli aliorumque Apostolorum

* Si denarii isti sunt romani, et æquant 10 sol. Gallicos, ista 50,000 denariorum efficiunt 25,000 lib. gal.

** Extabat quondam Ephesi Dianæ templum antiquissimum, sumptuosissimum ac vastissimum, et inter septem miracula mundi relatum. Plinius scribit (Hist. Nat., lib. 36; c. 14), templum hoc 220 annis, tota Asia ad illius sumptus ac laborem concurrente, esse extructum, ipsum 425 pedes longitudinis et 220 latitudinis habuisse, atque 127 columnis, per totidem reges factis, et 60 pedum altitudinis, ornatum fuisse. Erostratus, seu Eratostratus, Ephesius obscurus, nomen suum immortalitate stolide donaturus, huic templo magnificentissimo ignem admovit nocte nativitatis Alexandri magni 356 annis ante Christum.

auctoritatem vellicabant, tradebant homines colere debere angelos ut mediatores Deum inter ac hominem, ut ita se adversus malos spiritus præmunirent, conjugia ut quid illicitum habebant, etc.

§ CCVIII. — Argumentum ac scopus hujus Epistolæ.

458. Argumentum igitur ac scopus hujus Epistolæ collimant ad Ephesios in vera fide confirmandos, et contra pseudodoctorum errores præmuniendos. Itaque

In parte prima, seu c. 1-c. 3, quæ est dogmatica, describit Apostolus magnitudinem beneficii, quod Ephesiis per Christi religionem obvenerat, illos hortatur ut in vera fide perseverent, et ad perfectionem proficiant; iis mysteria incarnationis, redemptionis, gratuitæ prædestinationis, ac vocationis Gentilium aperit, atque ipsis in memoriam revocat, quales fuerint cum vitiis dediti impiis spiritibus servirent, qualesque sint modo a vitiis purgati Christoque servientes. Monet ne affligantur quod pro Christo sit in vincula conjectus.

In parte secunda (c. 4-c. 6), quæ est moralis, præscribit varia officia, omnibus Christianis communia, exponit in particulari, quænam sint officia conjugum, liberorum, dominorum, servorum, etc.

DE EPISTOLA B. PAULI APOSTOLI AD PHILIPPENSES.

§ CCIX. — Locus scriptionis, lingua, ætas, et occasio proxima Epistolæ ad Philippenses.

459. Scripsit Paulus suo ac Timothei nomine hanc Epistolam, græco idiomate, Romæ, tempore primæ suæ captivitatis (c. 1, 13, 2, 23-24; 4, 22), circa annum 62 æræ vulgaris, ad urbis Philipporum fideles, diaconos et episcopos, hoc est *presbyteros*, cum Philippis plures haud essent episcopi.

Occasio proxima hujus Epistolæ hæc fuit: fideles Philipporum, quæ est una ex primariis urbibus Macedoniæ, a Paulo conversi, Apostolum maximo amore prosequebantur, eique Thessalonicam (c. 4, 15-18), Corinthum (II Cor. II, 9), et tandem per Epaphroditum ejus cooperatorem, etiam Romam subsidium pecuniæ (c. 2, 25; 4, 15-18) miserant. Perceperat Apostolus ab Epaphrodito dissidia nonnulla orta esse inter Evodiam et Syntychen (c. 4, 2-3), atque discordias inter nonnullos Christianos circa doctrinam christianam (c. 2, 1-5). Hæc moverunt Paulum, ut hanc epistolam per Epaphroditum, e morbo Romæ contracto convalescentem, ad Philippenses mitteret.

§ CCX. — Argumentum et scopus hujus Epistolæ.

460. Argumentum igitur, quod est fere totum morale, ac scopus Epistolæ in hisce consistunt : laudat Paulus Philippenses de misso benevolentiæ testimonio in illum, ac de suo fervore; illos consolatur de dolore quem conceperant de ejus captivitate, et hortatur ad unionem, amorem mutuum, et ad conservationem puræ doctrinæ; ait se Epaphroditum remisisse, missurum Timotheum; atque confidere se ipsum venturum. Monet ut sibi caveant a judaizantibus, ut vitam Christianis dignam ducant, etc., ac illis gratias agit de misso subsidio. Varia doctrinam dogmaticam spectantia variis locis inserta sunt.

DE EPISTOLA B. PAULI APOSTOLI AD COLOSSENSES.

§ CCXI.— Locus scriptionis, lingua, ætas, et occasio proxima Epistolæ ad Colossenses.

461. Scripta fuit hæc Epistola Romæ sermone græco Pauli ac Timothei nomine, durante prima captivitate Apostoli, circa annum 62 æræ vulgaris, atque Colossas delata fuit per Tychicum et Onesimum, ut liquet ex subscriptione græca, et ex c. 4, 7-9.

Occasionem proximam illi dederunt sequentia : Epaphras Colossis, quæ erat magna urbs Phrygiæ Laodicæam inter ac Hierapolim [1], verisimiliter Pauli discipulus, Ecclesiam fidelium condiderat (c. 1, 7, 12-13). Venerat Epaphras Paulum Romæ vinctum invisurus, ac probabiliter, de variis rebus consulturus. Paulus, qui Colossis non fuisse videtur (c. 2, 1), ab eo didicerat Colossenses ad Christi fidem esse conversos, sed pseudodoctores doctrinam Evangelii pervertere. Erant hi doctores partim Simoniani, qui tradebant Jesum non esse salutis auctorem, et angelos, ut mediatores Deum inter ac hominem, esse colendos, etc., partim apostoli philosophi, qui Platonis principiis innixi, fucatæ philosophiæ argutationibus, tum admodum vigentibus, puritatem fidei corrumpebant, atque partim Judæi conversi, qui legalium observantiam Colossensibus obtrudere conabantur.

§ CCXII. — Argumentum et scopus hujus Epistolæ.

462. Itaque argumentum et scopus Epistolæ circa hæc versantur : Parte prima (c. 1-c. 2), quæ est dogmatica, Paulus Colossensibus suum gaudium ob susceptam ab iis fidem, fervorem, etc, testificatur, Epaphram laudat, Jesumque unicum mediatorem

[1] Hæ tres urbes anno 66 æræ vulgaris terræ motu corruerunt.

Deum inter ac hominem dicit, per quem salus est obtinenda; monet ne se pseudoapostolorum magniloquentia seduci patiantur, et ut solum Jesum sequantur, qui omnibus angelis supereminet, et in quo conversi ac baptizati fuerant.

Parte secunda c. 3-c. 4, quæ est moralis, hortatur ad officia generalia Christianæ religionis, ac ad particularia variorum statuum.

Cum Paulus (c. 4, 16) dicat: « Cum lecta fuerit apud vos Epi» stola hæc, facite ut et in Laodicensium Ecclesia legatur: et eam » quæ Laodicensium est vos legatis, » existimarunt aliqui, Paulum Epistolam ad Laodicenses scripsisse; verum Apostolus loqui videtur de Epistola a Laodicensibus ad ipsum data, tum quia, si Paulus ad Laodicenses scripsisset, ipse eos in sua epistola salutasset, et non per Colossenses salutari curasset, ut v. 15 legitur, tum quia textus græcus habet loco, *eam quæ Laodicensium est:* τὴν ἐκ Λαοδικείας, *eam ex Laodicœa* scriptam.

DE I EPISTOLA B. PAULI APOSTOLI AD THESSALONICENSES.

§ CCXIII. — Locus scriptionis, lingua, ætas et occasio proxima I Epistolæ ad Thessalonicenses.

463. Exaravit Paulus hanc Epistolam suo, Silvani seu Silæ, ac Timothæi nomine, idiomate græco, Corinthi, anno 52 æræ vulgaris, non vero Athenis ut subscriptiones græcæ, syriacæ et arabicæ tradunt. Constat hoc ex illius occasione proxima, quæ fuit isthæc.

Paulus Thessalonicæ, in urbe Macedoniæ metropoli, Ecclesiam fidelium instituerat (Act. 17, 1-4). Inde a Judæis pulsus, petiit Berœam, ac postea Athenas (ib. 5-15). Ex hac urbe misit Timotheum Thessalonicam, ut statum novæ Ecclesiæ Thessalonicensis inspiceret (I Thess. 3, 1-2). Rediit Timotheus mox ad Paulum, qui tum erat Corinthi (Act. 18, 1-5), eumque de statu Thessalonicensium certiorem reddidit; quare Paulus Corinthi I ad Thessalonicenses dedit Epistolam.

CCXIV. — Argumentum et scopus hujus Epistolæ.

464. Argumentum hujus Epistolæ versatur circa ea, quæ Apostolus a Timotheo perceperat, Ecclesiam nempe Thessalonicensem bene esse constitutam, nonnullos autem fideles indigere instructionibus *de statu defunctorum, de adventu Domini et de ultimo judicio,* aliquos esse inquietos, et quosdam indulgere otio.

Paulus igitur Thessalonicensibus gratulatur de sua in fide con-

stantia, ait in aliis Ecclesiis honorificam de illa fieri mentionem, se non nisi ægre eos deseruisse, Timotheum ad illos misisse, ut de eorum statu relationes haberet, seque eas accepisse; illos instruit de *statu mortuorum, de adventu Domini, ac de ultimo judicio.* Hortatur eos ad castimoniam, charitatem mutuam, diligentiam, et patientiam, atque ipsis varia officia particularia inculcat.

Scopus Pauli est Thessalonicenses ad constantiam et perfectionem in fide excitare, dubios ac ignaros varia docere, et errantes leniter corrigere. Hæc Epistola ordine temporis omnium Epistolarum Paulinarum prima communissime creditur (conf.n.455).

DE II EPISTOLA B. PAULI APOSTOLI AD THESSALONICENSES.

§ CCXV. — Locus scriptionis, lingua, ætas et occasio proxima II Epistolæ ad Thessalonicenses.

465. Scripsit Paulus hanc Epistolam, ut priorem, græce, suo, Silvani, seu Silæ, et Timothei nomine, circa annum 53 æræ vulgaris, Corinthi, non vero Athenis ut subscriptio græca habet, nec Laodicææ in Pisidia ut versio syriaca legit; nam Apostolus remansit sesqui anno Corinthi, et Silas ac Timotheus, quorum nomine hæc Epistola, ut prima, est exarata, adhuc cum illo erant quando hanc Epistolam scripsit.

Occasio proxima Epistolæ hæc fuit. Jam in prima Epistola ad Thessalonicenses Paulus mentionem fecerat de erronea quorumdam opinione circa diem ultimi judicii. Post adventum illius Epistolæ Thessalonicam pseudodoctores adhuc acrius contendebant, diem ultimi judicii instare, sive quod priorem Epistolam relate ad hunc diem male intellexissent, sive, ut ex c. 2, 2; c. 3, 17, sequi videtur, quod jactitarent revelationem aliquam et epistolam Paulo perperam attributam. Paulus igitur hosce pseudoapostolos coerciturus, eorumque errores correcturus, hanc secundam ad Thessalonicenses dedit Epistolam.

§ CCXVI. — Argumentum et scopus hujus Epistolæ.

466. Hortatur Apostolus Thessalonicenses ut inter adflictiones in suscepta fide constantes permaneant; monet ne audiant istos pseudodoctores, qui tradebant ultimum judicii diem jamjam instare, insinuatque ante hunc diem futuram universalem fere desertionem fidei, ac dein venturum Antichristum. Reprehendit inquietos ac otiosos, eosque ad quietam, christianam ac laboriosam vitam agendam hortatur. Tandem dat signum ex quo ejus Epistolæ dignoscantur (c. 3, 17).

DE I EPISTOLA B. PAULI APOSTOLI AD TIMOTHEUM.

§ CCXVII. — Timotheus.

467. Timotheus Lystris in Lycaonia ex patre gentili, et matre Eunice Judæa natus (Act. 16, 1; II Tim. 1, 5), in christiana religione a sua matre, et avia Loide instructus fuerat (II Tim. 1, 5). Paulus illum Lystris sibi socium prædicationis et laboris adjunxit, sed ut illum conversioni Judæorum majori cum fructu adhiberet, ipsum antea circumcidit (Act. 16, 3). Timotheus Doctorem Gentium in omnibus fere itineribus comitatus est, illiusque nomine varias visitavit Ecclesias, ut Thessalonicensem (I Thes. 3, 2), Philippensem (Phil. 2, 19) et Corinthiam (I Cor. 16. 10).

Tandem Paulus Timotheum Ephesi Episcopum reliquit, ut curam Ecclesiarum Asiæ gereret, et ad illum duas scripsit Epistolas.

§ CCXVIII. — Locus scriptionis, lingua, ætas, occasio proxima et scopus primæ Epistolæ ad Timotheum.

468. Scripsit Paulus hanc Epistolam idiomate græco, verisimiliter in quarto itinere per Macedoniam circa annum 64 æræ vulgaris. Subscriptio græca tradit eam scriptam fuisse Laodicææ, quæ est metropolis Phrygiæ Pacatianæ.

Occasionem proximam huic Epistolæ dedit zelus Pauli Timotheum plenius in munere pastorali, regimine et disciplina Ecclesiæ instruere cupientis; quare ejus scopus patescit.

§ CCXIX. — Argumentum hujus Epistolæ.

469. Apostolus Timotheum ut collegam monet, ut a pseudodoctoribus eorumque erroribus sibi caveat, ut strenuum agat militem, aitque se Hymenæum et Alexandrum ex Ecclesia ejecisse. Docet pro principibus, licet ethnicis, orandum esse, quod scilicet ordo civitatis, et publica status tranquillitas ab eis pendet. Tradit quinam in episcopos, presbyteros, et Diaconos, ac quænam mulieres in Diaconissas *, eligi debeant, quasque dotes ha-

* Diaconissarum origo proinde ab Apostolis repetenda est. Paulus Rom. 16, 1, vocat Phœben, ministram Ecclesiæ Cenchreensis Διακονον, *Diaconon*. Plinius junior loquitur (l. 10, Ep. 97), ad Trajanum de duabus feminis christianis, quas *ministras* nuncupat. Hæ Diaconissæ ab initio non nisi viduæ unius viri, et 60 annorum erant. Hasce conditiones Paulus de eis requirit (I Tim. 5, 9). Postea autem etiam virgines perpetuæ Diaconissæ factæ sunt. De Virginibus Diaconissis meminit S. Ignatius martyr, (Epist. ad Smyrn.) Labentibus annis Concilium Chalcedonen[illegible] 451, Can. 15 sancivit, Diaconissas 40 annorum eligi posse.

beant oportet. Docet qualiter familiæ episcoporum debeant esse compositæ, quid in cœtibus ecclesiasticis deceat viros, quidque mulieres. Agit de cibis, de conjugio, de exercitio virtutis; monet Timotheum ut pseudodoctores refellat, etc.

Cum Paulus in prima et in secunda epistola ad Timotheum, et in illa ad Titum, varias regulas pastoribus Ecclesiæ tradat, variaque pro primitivo Ecclesiæ regimine præscribat, quæ per istas tres Epistolas pro nata occasione sparsim collocata sunt, tres istæ Epistolæ conferendæ sunt, ut quæ in una relate ad idem objectum haud plene descripta sunt ex alia suppleantur.

DE II EPISTOLA B. PAULI APOSTOLI AD TIMOTHEUM.

§ CCXX.—Locus scriptionis, lingua, ætas, occasio proxima et scopus II Epistolæ ad Timotheum.

470. Scripta fuit hæc Epistola Romæ sermone græco circa annum 65 æræ vulgaris tempore secundæ captivitatis Apostoli, ut liquet, quod c. 4,6 de sua morte ut imminente loquitur.

Occasio hujus Epistolæ fuit Pauli desiderium charissimum suum discipulum Timotheum ante mortem adhuc semel videndi; quare etiam eum Romam vocat, et scopus Epistolæ perspicitur.

§ CCXXI. — Argumentum hujus Epistolæ.

471. Scribit Paulus, quod Timothei continuo recordetur, ac de illius zelo sit convictus; illum hortatur ad perseverantiam, et exactam adimpletionem sui muneris; ipsum confortat, ne per-

Diaconissæ postea abolitæ fuerunt, sed non ubique eodem tempore. In Galliis suppressæ fuerunt per Conc. Epaunense anno 517, et per Conc. Aurelianense II anno 533.

Diaconissarum munera erant: 1° sacerdotibus feminas baptizantibus præstare operam, ut sexus pudori consuleretur, cum baptisma ea ætate per immersionem fieret; 2° Cathecumenas domi religionem docere; 3° mulieres ægrotantes invisere; 4° martyribus ac confessoribus pro fide detentis opem adferre, dum Diaconi eos adire haud poterant; 5° stare ad ecclesiæ portas, per quas mulieres ingrediebantur, et suum cuique locum in ecclesia adsignare. Diaconissæ ad hæc officia destinabantur per manuum impositionem, quam ab episcopo cum velo particulari recipiebant; hæc autem manuum impositio non sacramentum, sed simplex cæremonia erat benedictionis adinstar. Diaconissarum consecrationes commemorat sæculo undecimo Joannes XIX in litteris ad episcopum Sylvæ Candidæ (apud Mabillonium Musæum Ital. Vide Morinum de ordinandis Latinorum Græcorumque Diaconissis. De Sac. ordinat. Part. 3, exerc. 10, c. 1).

Græci modo Diaconissas vocant uxores diaconorum, et antiquitus quandoque Diaconissæ appellabantur Diaconorum conjuges, ante diaconatum ductæ, sicut presbyterorum ac Episcoporum uxores, ante ordines sacros ductæ, nuncupabantur Presbyteræ et Episcopæ, atque huc spectat Conc. Turonense II Can. 13 et 19; ac Conc. Antissiodorense, Can. 21 (Collect. Conc. Labbæi).

secutionibus deterreatur, sed suo exemplo ad martyrium præparetur; prædicit venturos pseudodoctores, qui sub prætextu religionis multa mala præstituri sunt. Timotheum dein urget, ut quam citissime Romam se conferat, et Marcum comitem sui itineris adsumat. Illi significat imminere diem suæ mortis, Lucam solum secum esse, ac rogat ut pallium, quod Troade reliquerat, secum Romam ferat, etc. Hæc Epistola ab antiquis Patribus ut Pauli Testamentum habita fuit.

DE EPISTOLA B. PAULI APOSTOLI AD TITUM.

§ CCXXII. — Titus.

472. Titus ex gentilibus parentibus natus (Gal. 2, 1, 3), post suam conversionem Pauli socius ac itinerum comes fuit. Paulus, orta quæstione de legalium observantia illum secum Hierosolymam duxit (loc. cit.), eumque misit negotiorum Ecclesiæ causa Corinthum (II Cor. 7, 6, 15), quo Titus et secunda vice, rogante Paulo, profectus est, secundam ad Corinthios deferens Epistolam (loc. cit. c. 8, 16-17). Ad Paulum venit Romam, unde ab illo in Dalmatiam fuit missus (II Tim. 4, 10). Constitutus fuit a Paulo episcopus insulæ Cretæ, modo Candiæ vocatæ, ubi Paulus eum jussit constituere per civitates presbyteros, id est episcopos (Tit. 1, 5): « Eosdem episcopos illo tempore, quos et presbyteros » appellabant, » ait Hieronymus (in hunc locum).

§ CCXXIII. — Locus scriptionis, ætas, lingua, occasio proxima, scopus et argumentum Epistolæ ad Titum.

473. Scripta fuit hæc Epistola juxta subscriptionem græcam Nicopoli in Macedonia; at juxta c. 3, 12, Paulus in itinere Nicopolim versus illam scripsisse videtur, finita prima ejus captivitate, circa annum 64 æræ vulgaris. Lingua hujus Epistolæ est græca. Occasionem huic Epistolæ dedit zelus Pauli Titum plenius instruendi; quare ejus scopus patet.

Argumentum Epistolæ simile est argumentis Epistolarum ad Timotheum, præsertim argumento primæ Epistolæ. Scribit Paulus ut quæ ipse apud Cretenses inceperat, Titus absolvat, et per civitates constituat episcopos. Dotes episcopi idonei præscribit; monet Titum ut pseudodoctoribus fortiter resistat, et officia variarum personarum ac ætatum tradit, addens, a Christianis obedientiam præstandam esse principibus et magistratibus etiam ethnicis. Inculcat Christianis modestiam, mansuetudinem, etc., et Titum accersit Nicopolim.

DE EPISTOLA B. PAULI APOSTOLI AD PHILEMONEM.

§ CCXXIV. — Locus scriptionis, ætas, lingua, occasio proxima, argumentum et scopus Epistolæ ad Philemonem.

474. Scripsit Apostolus hanc Epistolam Romæ, circa finem primæ suæ captivitatis versus annum 61 æræ vulgaris, idiomate græco.

Occasionem illi dedit Onesimus quidam, servus Philemonis civis probissimi Colossensis (Col. 4, 9), a Paulo ad fidem conversi (H. Ep. v. 19). Hic Onesimus, Philemoni rebus quibusdam furto substractis, Romam fugit, ubi divina disponente providentia, a Paulo conversus et baptizatus fuit (v. 10). Apostolus, Onesimum invito Philemone Romæ retinere nolens (v. 13-14), ipsum ad herum suum remisit, eique, ut a Philemone obtineret veniam, hanc ad Philemonem dedit Epistolam. E quibus ejus argumentum et scopus intelliguntur.

Veteres nonnulli de canonica auctoritate hujus Epistolæ dubia moverunt, male prætexentes ejus brevitatem, simplicitatem, argumenti humilitatem, et styli diversitatem, quæ ab Hieronymo[1], Chrysostomo[2], aliisque antiquis Patribus soluta fuerunt. Epistola isthæc tenerrimam christianæ amicitiæ charitatem spirat.

DE EPISTOLA B. PAULI APOSTOLI AD HEBRÆOS.

§ CCXXV. — De auctore Epistolæ ad Hebræos. Difficultates adversus Paulum qua ejus auctorem.

475. Epistola ad Hebræos a Græcis Paulo constanter adscripta fuit; a Latinis autem usque ad sæculum quintum non ita; ex hisce enim alii eam S. Clementi, alii S. Barnabæ, alii S. Marco, alii S. Lucæ, et alii S. Paulo attribuerunt. Hieronymus ait : « Epistolam ad Hebræos omnes Græci suscipiunt, et nonnulli Latinorum[3]. »

Cum Epistola isthæc quoad substantiam et ideas cæteris Epistolis Pauli sit conformis, quoad stylum autem differat, Origenes[4], ac nonnulli veteres existimarunt sententias ejus esse Pauli, earum vero collectionem ac compositionem alterius.

Rationes ob quas hæc Epistola a multis Occidentalibus Paulo abjudicata fuit, sunt

1° Quod aliæ Epistolæ Pauli ejus nomen ac salutationem in fronte gerant.

[1] Hier. in Epist. ad Philem.—[2] Chrys. Ibid.—[3] Hier. Epist. 126, ad Evagrium. —[4] Orig. apud Euseb., l. 5, c. 25.

2° Quod stylus et elocutio in aliis Apostoli Epistolis differant a stylo et elocutione hujus Epistolæ.

3° Quod lingua græca hujus Epistolæ magis accedat ad græcum idioma Actuum Apostolorum Lucæ, quam ad linguam græcam Epistolarum Pauli.

§ CCXXVI. — Solutio Difficultatum.

476. Verum rationes istæ intentum non evincunt. Multi Latini Epistolam istam Paulo abjudicasse videntur, quod Novatiani sæculo tertio ex male intellectis capitibus 6 et 10 suos errores de pœnitentia adstruere conârentur, et Ariani sæculo quarto nonnullis abuterentur ad suam hæresim circa divinitatem J. C. stabiliendam. Hisce factum videtur, ut Epistola isthæc nonnullis Latinis suspecta videretur [1]; ast hæc suspicio cum sæculo quinto disparuit.

1° Autem positio nominis Pauli ejusque salutatio in fronte Epistolæ non sunt signum characteristicum Epistolarum Paulinarum, sed salutatio in aliqua parte Epistolæ, ut Apostolus ipse notat (II Thess. 3, 17) : « Salutatio mea manu Pauli, quod est signum in » omni epistola, ita scribo. » Pauli autem salutatio ad finem Epistolæ ad Hebræos reperitur.

Ratio cur Paulus nomen suum in fronte hujus Epistolæ non posuit, videtur esse quod proxime Gentium esset Apostolus, et non Hebræorum, et quod nollet multos Judæos christianos, qui illi haud favebant, per positionem sui nominis in principio Epistolæ ab ejus lectione avertere.

2° Differentia styli et elocutionis, quæ inter hanc et alias Epistolas Pauli reperitur, oritur exinde, quod Epistola hæc originetenus scripta sit hebraïce seu syro-chaldaïce, dum aliæ Epistolæ græce exaratæ sunt, ita ut textus græcus Epistolæ ad Hebræos non sit nisi versio textus originarii; magna autem differentia est inter linguam originariam alicujus scripti et inter versionem.

3° Affinitas vero versionis græcæ hujus Epistolæ cum lingua græca Actuum Apostolorum obtinet quia, ut jam olim tradidit Clemens Alex. [2], Lucas, Actuum Apostolorum auctor, hanc Epistolam pro Græcis ex sermone hebraïco in linguam græcam traduxit.

Dubium Latinorum de authentia hujus Epistolæ generale non fuit, et sæculo quinto cessavit; nam Clemens Rom., Pauli contemporaneus, in sua epistola ad Corinthios multa ex Epistola ad

[1] Conf. Hier., lib. 2, adv. Jovinian., n. 3, et Catal. Script. Eccles. Caius. — [2] Apud Euseb., lib. 16, c. 14.

Hebræos verbotenus refert (præsertim c. 1, 3-9)[1]; Irenæus, qui sæculo secundo et Tertullianus, qui eodem sæculo vixit, canonicitatem ipsius agnoverunt, licet Tertullianus eam sub nomine Barnabæ citet[2]. Hanc epistolam dein ex Latinis ut canonicam agnoverunt Hilarius, Lucifer Calaritanus, Ambrosius, Ruffinus, Augustinus, Salvianus, Cassianus, Innocentius I, Hilarius Diaconus seu Ambrosiaster, Phœbadius, Concilia Iconiense anno 393, Carthaginense annis 397 et 419, ac deinceps omnes alii Patres Ecclesiæ[3].

Epistolam ad Hebræos opus genuinum esse S. Pauli evincunt ipsius characteres intrinseci, nam : 1° in ea, ut in omnibus aliis Epistolis, præterquam in illis ad Galatas et ad Titum, charissimi sui Timothei mentionem facit : « Cognoscite fratrem nostrum » Timotheum dimissum » ait (c. 13, 2-3); 2° illam eodem fere modo ac alias concludit per votum : « Deus pacis, inquit, aptet vos in » omni bono » (c. 13, 20); per salutationem : « Salutate, ait, » omnes præpositos vestros, et omnes sanctos » (c. 13, 24), et tandem per verba illa, quæ in omnibus fere Paulinis Epistolis leguntur : « Gratia cum omnibus vobis amen » (c, 13, 25). 3° Petrus ad Hebræos scribens (II Epist. 3, 15) illis : « Charissimus, inquit, » frater noster Paulus secundum datam sibi sapientiam scripsit » vobis, etc. »

Cum nulla Epistola Pauli ad Hebræos cognoscatur, quam illa nostrorum Bibliorum, oportet Petrum de illa locutum esse.

§ CCXXVII. — Locus scriptionis, ætas et lingua Epistolæ ad Hebræos.

477. Scripta fuit hæc Epistola in Italia (c. 13, 24), verisimiliter Romæ.

Ex collatione capitum 10, 34, cum 13, 23-24, liquet eo tempore primam Apostoli captivitatem finitam fuisse, et Paulum adhuc in Italia fuisse, quare hanc Epistolam circa annum 63 æræ vulgaris exaratam esse oportet, cum eo tempore prima ejus captivitas finem habuerit.

Lingua originaria hujus Epistolæ est hebraïca seu syro-chaldaïca, Pauli patria, et in Palæstina tum temporis adhuc vulgaris, ut ex sermone hebraïco ab Apostolo Hierosolymis ad populum habito constat (Act. 21, 40).

[1] Apud Euseb., lib. 3, cap. 32. — [2] Iren., apud Euseb., l. 5, c. 26. — [3] Hilar., l. 4, de Trinit. Lucif. in tract. de non conv. cum hæret. Ambr., lib. 1, de fide Ruf. in exposit. Symb. Aug., l. 2, de Doctr. Christ. in catal. Lib. S. Salv., l. 4. ad Eccl. Cath. Cass. coll. 1. Innoc. Epist. ad Exup. Hil. in Epist. ad Titum. Phœb., l. contra Arianos Vide n 19.

Epistolam hoc idiomate exaratam fuisse patet: — ex differentia notabili, quæ inter stylum hujus Epistolæ, stylumque aliarum Epistolarum Apostoli reperitur; — ex convenientia ut Paulus Hebræus ad Hebræos scriberet hebraïce; hinc ait Hieronymus: « Paulus scripsit ut Hebræus Hebræis hebraïce [1]. » — Ex Clemente Alex., Œcumenio, Theodoreto, et multis aliis scriptoribus ecclesiasticis.

Lucas autem indivisus Pauli in conversione Gentilium comes, qui tempore scriptionis hujus Epistolæ adhuc cum Apostolo verisimiliter Romæ fuit, et qui eodem tempore Romæ scripsit Actus Apostolorum (n. 443), hanc Epistolam pro Gentibus conversis ex lingua hebræa in græcum idioma vertisse creditur, ob similitudinem linguæ græcæ Actuum Apostolorum cum græca versione hujus Epistolæ. Et præcise quod versio ista paulo post scriptionem hujus Epistolæ facta est, hæc textui originario prævaluit, ita ut hic post aliquod tempus deperditus sit. Exinde autem quod Epistola isthæc in linguam græcam mox traducta est, intelligitur etiam cur citationes veteris Fœderis versionem LXX Interpretum adlegentur, et nonnulla verba hebraïca explicentur.

§ CCXXVIII. — Occasio proxima, argumentum et scopus Epistolæ ad Hebræos.

478. Occasionem hanc Epistolam exarandi Paulo dederunt persecutiones, quas Judæi in Palæstina, et præsertim Hierosolymis in Judæos conversos exercebant (c. 10, 34), atque periculum apostasiæ, in quo Judæi tum versabantur; insusurrabant enim illis pseudoapostoli legalia Moysis et obligatoria et salvifica esse, et hinc in tanta persecutione non esse adhærendum Evangelio licet optimo salutis medio.

Quare Argumentum Epistolæ hoc est: inculcat Apostolus necessitatem fidei, et pseudoapostolorum prætextus refellit. Cum isti pseudodoctores in excellentiam legis mosaïcæ adlegarent angelorum dignitatem ac excellentiam, quorum ministerio lex ista facta erat, Paulus Hebræis conversis ob oculos ponit dignitatem ac excellentiam Christi, auctoris promulgatorisque Novæ Legis, infinite superiorem esse dignitati et excellentiæ angelorum (c. 1-c. 2). Cum prætexerent excellentiam Moysis, ut legati divini, qui legem Dei promulgarat, Paulus ostendit excellentiam Christi illa Moysis esse infinite majorem (c. 3-c. 5, 1-9). Cum obtenderent dignitatem sacerdotii Aaronis, tabernaculi et sacrificiorum veteris Fœderis, Apostolus (c. 5, 10. — c. 13) ostendit summum sacerdotium Christi, quem in persona Melchisedech describit

[1] Hier. de Script. Eccles. Paulus.

esse infinite majus illo Aaronis. Agit de sacrificiis veteris et novi Fœderis, de eorum efficacia, de tabernaculo|, et evincit novam legem Christi infinite eminere legi veteri. Ostendit necessitatem fidei ad salutem, atque hortatur Hebræos ne in observantiam legalium relabantur, sed in suscepta fide Christi fideliter perseverent.

E quibus liquet scopum Pauli esse, Hebræos in Christi fide confortare, et ab imminenti periculo apostasiæ præservare [1].

Epistolas Paulinas sequuntur septem Epistolæ diversorum Apostolorum, quæ cum res omnibus fidelibus communes contineant, *Catholicæ* seu Universales vocitantur.

DE EPISTOLA B. JACOBI APOSTOLI.

§ CCXXIX. — De auctore et auctoritate canonica Epistolæ Jacobi.

479. Nonnulli Epistolam hanc Jacobo fratri, seu cognato J. C., qui a Jacobo minori distinctus ponitur, adscripsere.

Tres Jacobi in novo Fœdere occurrere videntur, primus est Jacobus Major, *Zebedæi* filius, fraterque Joannis Evangelistæ (Matth. 4, 21), qui Herodis Agrippæ jussu diu ante scriptionem hujus Epistolæ occisus fuit (Act. 12, 2). Secundus est Jacobus minor, ita nuncupatus quod post priorem a Christo ad Apostolatum vocatus fuit. Fuit hic *Alphæi*, seu *Cleophæ*, filius (Matth. 10, 3; Joan. 19, 25; Marc. 15, 40). Tertius Jacobus *frater Jesu* (Matth. 13, 55), quem habent alii ut fratrem Christi, ex conjugio Josephi cum prima uxore natum [2], et alii simpliciter ut cognatum Jesu, ex Maria Cleophæ uxore progenitum (conf. Matth. 15, 55, ac Joan. 19, 25, cum Marc. 15, 40). Cum autem Paulus (Gal. 1, 19) Jacobum fratrem Domini vocet Apostolum, oportet Jacobum minorem ex Alphæo, seu Cleopha patre (Matth. 10, 3), et Maria Cleophæ uxore (Joan. 19, 25 coll. cum Marc. 15, 40), eamdem esse personam cum Jacobo fratre Jesu seu cognato (Matth. 13, 55), proinde auctorem nostræ Epistolæ (conf. n. 491).

Objecerunt equidem auctorem Epistolæ se initio non vocare Apostolum, sed Epistolam incipere per: « Jacobus Dei ac Domini » nostri Jesu Christi servus, etc. »

Verum etiam Paulus in Epistolis ad Thessalonicenses, Philippenses et Philemonem se Apostolum non inscribit.

[1] In Epistolas D. Pauli legi meretur Analysis Epistolarum B. Pauli Apostoli ad usum Seminarii Sylvæ-Ducensis, Lovanii, 1816.—[2] Conf. Hier. de Script. Eccles. Jacobus.

Jacobus forte se Apostolum non vocat, quod ut Episcopus Hierosolymitanus continuo Hierosolymæ commoraretur contra morem aliorum Apostolorum, et quod Judæis conversis aliunde sat notus esset. Cæterum in aliquibus codicibus græcis, in ipsa Bizæ editione, atque in versionibus syriaca, arabica et æthiopica nomen Apostoli in fronte hujus Epistolæ legitur.

Dixerunt alii auctorem Epistolæ contradicere S. Paulo in doctrina de lege ac bonis operibus.

Verum Jacobus loquitur de lege naturæ et de lege Christi, et Paulus de lege Mosaïca.

Quorumdam dubium de auctore hujus Epistolæ quondam consequenter genuit nonnullorum dubium de ejus auctoritate canonica. Hieronymus de Jacobo minore, Apostolo, scribit: «Unam » scripsit Epistolam, quæ de septem catholicis est, quæ et ipsa » ab alio quodam sub nomine ejus edita asseritur, licet paulatim » tempore procedente obtinuerit auctoritatem [1]. »

De mente Eusebii varia est eruditorum sententia. Quidquid vero sit, testatur Eusebius [2], hanc Epistolam suo tempore in plurimis Ecclesiis lectam fuisse, et sub finem sæculi quinti cessavit dubium de ejus canonica auctoritate, quæ semper a potiore parte Patrum fuit agnita, ut a Patribus n. 9-13 citatis, et ab Origene, Concilio Milevitano, Cypriano, Athanasio, Ephrem syro, Gregorio Nazianzeno, Hieronymo, Chrysostomo, Augustino, Hesychio, Gregorio Magno, Cassiodoro, Isidoro etc., [3].

CCXXX. — **Locus scriptionis, lingua, ætas, occasio proxima, argumentum et scopus hujus Epistolæ.**

480. Jacobus minor, episcopus Hierosolymitanus, juxta testimonia antiquorum scriptorum ecclesiasticorum Hierosolymam numquam reliquit (conf. Gal. 1, 18, 19. Act. 15, 12-13; 21, 18); quare ejus Epistola Hierosolymis scripta fuit, idiomate græco circa annum 58-63 æræ vulgaris.

Occasionem huic Epistolæ dederunt persecutiones quas Judæi a morte Stephani, protomartyris, in alios Judæos conversos exercebant, atque doctrina nonnullorum pseudodoctorum.

Argumentum igitur et scopus Epistolæ in hoc consistunt. Intendit Jacobus Christianos, et præsertim Judæos conversos, per Palæstinam aliasque regiones dispersos, a periculo apostasiæ, et

1 Hier. de Script. Eccles. Jacobus. — 2 Euseb., l. 2, c. 23. — 3 Orig., Hom. 7 in Josue. Conc. Mil. Can. 7. Cypr. l. ad Novatianum. Athan., l. de decret. Syn. Nicæn. 7, Epist. 114. Ephrem, Serm. de pœnit. Greg. Naz., Serm. 28. Hier. Epist. ad Paulin. Chrys., lib. 3, de sacerd. Aug. in Ps. 31, Epist. 29, lib. 2, de Doctr. Christ. Hesych. in Levit.

a perniciosa pseudodoctorum doctrina præservare. Agit itaque de patientia Christianis in variis tentationibus seu periculis, quibus expositi erant, necessaria (c. 1).

Castigat acceptionem personarum, qua Christiani nonnulli divites in suis conventibus religiosis aliis præferebant, monetque Christianum fidem suam per bona opera externa manifestare debere (c. 2.)

Docet linguam domandam esse, eo quod loquacitas multa mala parit, et ostendit in quo vera consistat sapientia (c. 3).

Indicat unde proficiscantur eorum discordiæ; hortatur ad humilitatem, ad fugam judiciorum temerariorum, etc. (c. 4).

Loquitur de infortuniis in divites ac avaros ruituris, de patientia, de fuga jurisjurandi, de extrema unctione infirmorum, de peccatis invicem confitendis, de efficacia orationis justi, ac de meritis peccatores convertentium (c. 5).

DE I EPISTOLA B. PETRI APOSTOLI.

§ CCXXXI. — Petrus.

481. Petrus, antea Simon vocatus, Bethsaïdæ, in vico Galilææ (Joan. 1, 44) patre Jona, seu Joanne (ib. v. 42), natus, frater Andreæ Apostoli fuit (ib. v. 40), ac inter primos Christi discipulos electus fuit (Matth. 4, 18-20). Christus ei per Andream ad se adducto nomen Simonis in nomen Cephæ mutavit, quod syriace petram significat (Joan. 1, 42). Zelo ardenti et amore ingenti in Christum eminuit (Matth. 14, 28-29. 26, 51. Joan. 21, 7); quare Christus illum principem Collegii Apostolici, caputque Ecclesiæ constituit (Matth. 16, 13-19). Petrus Antiochenam condidit Ecclesiam, fidem prædicavit in Ponto, Galatia, Cappadocia, Asia et Bithynia, ut ex ejus I Epistola c. 1, 1-2, ex Hieronymo [1], et ex Eusebio [2] constat. Testibus hisce auctoribus aliisque [3], Romam venit, quo sedem suam pontificiam transtulit, et ubi anno 66 æræ vulgaris, capite in terram verso, in crucem actus fuit. Ut Apostolorum Principis labores, zelus, potestas miraculosa, atque merita adcuratius noscantur, legantur Act. Apost. c. 1, 15-22. c. 2, 14-40. c. 3. c. 4. c, 5. c. 8, 14-23. c. 9, 32-43. c. 10. c. 11, 1-18. c. 12, 1-17. c. 14, 7-29.

§ CCXXXII. — Locus scriptionis, lingua et ætas I Epistolæ Petri.

482. Ex cap. 5, 13 colligitur hanc Epistolam scriptam esse

[1] Hier. de Script. Eccles. Petrus. — [2] Euseb., lib. 3, c. 1. — [3] Vide Iren. adv. hæres., l. 3, c. 1, 3, Tertul. de præscript., c. 36.

Babylone. Per hanc urbem intelligunt alii antiquam Babylonem, alii novam Babylonem, Seleuciam et Ctesiphontem, alii tandem mysticam Babylonem, Romam, quæ ultima urbs ob similitudinem ejus idololatriæ et corruptionis moralis cum antiqua Babylone Christianis sub nomine Babylonis cognita fuisse videtur (conf. Apoc. 16, 19. 18, 2, 10).

Lingua originaria hujus Epistolæ est græca; delata fuit per Silvanum, seu Silam (c. 5, 12), post Petri Hierosolymis discessum, circa annum 65 æræ vulgaris, ad Christianos dispersos in Ponto, Galatia, Cappadocia, Asia ac Bithynia (c. 1, 1). Petrum hanc Epistolam direxisse ad Christianos e Judaïsmo et Gentilismo conversos patet 1°, quod c. 3, 6 mulieres christianas vocat Saræ filias; et 2°, quod c. 4, 3, Christianos ut quondam idolorum cultores respicit.

§ CCXXXIII. — Occasio proxima, argumentum et scopus hujus Epistolæ.

483. Occasionem huic Epistolæ dedisse videntur persecutiones, quibus Christiani tum expositi erant; quare argumentum et scopus collimant ad Christianos in Christi religione a defectione præservandos.

Petrus consequenter exhibet dignitatem christianæ religionis, fidelesque hortatur ad vitam christiano nomine dignam ducendam, ac ad mutuam charitatem exercendam. Monet ut officiis suis rite fungantur, ne detrectent obedire magistratibus licet ethnicis, atque ne servi negent obedientiam suis heris quamvis gentilibus. Hortatur Apostolus mulieres ne maritos suos etsi paganos contemnant, virosque admonet ut conjugibus suis deferant. Exemplo Christi ad malorum tolerantiam provocat. Invitat ad sobrietatem, vigilantiam, orationem, hospitalitatem, etc. Instruit episcopos et fideles illis subjectos. Tandem Christianos salutat nomine Ecclesiæ Babylonis, ac nomine Marci.

DE II EPISTOLA B. PETRI APOSTOLI.

§ CCXXXIV. — Auctor hujus Epistolæ.

484. De auctore et auctoritate hujus Epistolæ olim disputatum fuit, 1° quod scriptores ecclesiastici sæculi primi et secundi ad illam non provocaverunt; 2° quod stylus ejus diversus est a priore Petri Epistola; quod 3° Origenes ait [1] de illius auctoritate disputari. Hieronymus de Petro: « Scripsit, inquit, duas Epistolas... » quarum secunda a plerisque ejus esse negatur [2]. » Didymus: « Non est ignorandum, scribit, præsentem Epistolam esse falsa-

[1] Orig. apud Euseb., l. 6 c. 25.—[2] Hier. de Script. Eccles. Petrus.

» tam, quæ licet publicetur, non tamen in Canone est[1]. » Eusebius : « Quæ vero secunda (Petri) adpellatur, inquit, eam quidem » inter sacros novi Testamenti Libros recensitam non esse a ma- » joribus accepimus[2]. » Veteres Syri eam ut spuriam in Canonem non retulerunt, et Syri recentiores, licet eam legant, ipsam tamen ut canonicam non habent.

Ast 1° probandum esset paucos istos scriptores ecclesiasticos primi et secundi sæculi, quorum opera ad nos pervenerunt, de illa loquendi occasionem aut necessitatem habuisse, illosve certis de causis ipsam rejecisse.

2° Differentia styli tanta non est ut alium auctorem arguat; illa facile a diversis Petri Interpretibus proficisci potuit, prout jam Hieronymus observavit.

3° Origenes (Homilia 7 in Josue) scribit : « Petrus duabus Epi- » stolarum suarum personat tubis, Jacobus quoque et Judas. »

Hieronymus expresse dicit : « Scripsit duas Epistolas ; » quare ipse judicavit hanc Epistolam esse Petri.

Utrum adlegata verba sint Didymi, haud certum est; leguntur modo ad finem ejus commentarii. Si secundam Epistolam falsificatam ac extra Canonem credidisset, cur in illam commentarium scripsisset ?

Eusebius adsertionem suam haud probat. Libro autem 3, c. 25, discrimen inter libros ὁμολογουμένους, *haud controversos*, ἀντιλεγομένους, *controversos*, ac νόθους, *spurios*, faciens, ait secundam Epistolam Petri non ad *spurios*, sed ad *controversos* pertinere.

Particulare autem Syrorum judicium universalis Ecclesiæ judicio haud officit.

Hanc vero Epistolam esse Petri constat 1° quod (c. 3, 1) dicat, se secundam *Christianis scribere Epistolam*; 2° quod (c. 1, 16-18) scribat se Christi transfigurationi interfuisse; 3° quod (c. 3, 15,) Paulum fratrem seu coapostolum vocet, et 4° quod ab antiquis Patribus ut Petri agnita fuerit, ut ab Irenæo, Origene, Cyrillo Hierosolymitano, Epiphanio, Macario, Athanasio, etc., (n. 9-17).

§ CCXXXV. — Locus scriptionis, lingua, ætas, occasio proxima, argumentum et scopus II Epistolæ Petri.

485. Secundam hanc Epistolam Romæ scriptam esse circa annum 65 æræ vulgaris colligitur ex cap. 1, 14, ubi Petrus de sua morte ut imminente loquitur ; Romæ enim diu in carcere detentus fuit, ac anno 66 cruci adfixus fuit. Exarata est Epistola græce, et directa ad eosdem fideles, ad quos prima Epistola missa fuit (c. 3, 1).

[1] Didym. Comment. in hanc Epist. — [2] Euseb., l. 3, c. 3.

Occasionem huic Epistolæ dedisse videntur quorumdam Christianorum opinatio, vel pseudodoctorum doctrina, Christum jamdiu secunda vice advenire debuisse, Christianorumque in fide relaxatio.

Quare argumentum et scopus circa hæc versantur. Monet Petrus Christianos, ut maximorum beneficiorum a Deo acceptorum memores, per varias virtutes sibi ingressum in regnum Domini comparent; dicit mortem sibi instare, ac suam doctrinam esse certam, eo quod illam habet a Christo, quem in transfiguratione vox Patris cœlestis, et antea Prophetæ commendarant (c. 1).

Multos ait a pseudoprophetis seduci, sed falsos hos doctores vehementer esse puniendos, ut homines tempore diluvii, et Sodomitæ puniti fuerunt (c. 2).

Fideles præmunit adversus pseudodoctores Christi secundum adventum negantes, dicitque Dominum brevi et insperato esse adventurum, et mundum renovandum esse. Laudat scripta Pauli Apostoli, quæ ab indoctis depravari dicit (c. 3).

DE I EPISTOLA B. JOANNIS APOSTOLI.

§ CCXXXVI. — Lingua, locus scriptionis, ætas, occasio proxima, argumentum et scopus I Epistolæ Joannis.

486. Scripta fuit hæc Epistola, ut duæ sequentes, sermone græco. Existimant alii, locum ejus scriptionis esse insulam Pathmos (conf. n. 438), alii vero numero plures Ephesum. Ætas illius collocatur ad annum 66-97 æræ vulgaris. Cl. Schnappinger, qui novissimam horam (c. 2, 18) pro ultimo tempore existentiæ status Judæorum habet [1], consequenter arbitratur hanc Epistolam ante eversionem Hierosolymæ, proinde ante annum 70 æræ vulgaris scriptam fuisse.

Epistola isthæc ad aliquam Ecclesiam particularem directa non est, missa videtur ad fideles Ephesi, et prope hanc urbem existentes. Ejus materia omnibus Christianis convenit.

Occasio hujus Epistolæ fuisse videtur zelus Joannis fideles in præcipuis veritatibus christianæ religionis confirmandi, et ab erroribus contra divinitatem J. C. tum grassantibus præservandi.

Argumentum igitur et scopus Epistolæ huc tendunt. Inculcat Joannes necessitatem fidei ad salutem in Jesum ut *filium Dei, redemptoremque nostrum*, atque commendat amorem proximi. Respicit autem ad errores Ebionitarum, Cerinthianorum, etc., qui

[1] Schnappinger H. Schrift des n. B. Erste Brief Joh., § 1. Mannheim und Linz, 1808.

tum temporis divinitatem J. C. negabant, et contra quos Apostolus fideles præmunit.

§ CCXXXVII. — De authentia versus 7, c. 5, 1 Epist. Joannis.

487. *Obj.* Magna abhinc uno circiter sæculo inter eruditos orta est controversia de authentia hujus versus : *Tres sunt, qui testimonium dant in cœlo, Pater, Verbum, et Spiritus Sanctus, et hi tres unum sunt.*

Præter Christophorum Sandium, Clericum, Crellium, Woltzogenium, Grotium, Semlerum Acatholicos, authentiam hujus periochæ impugnarunt Simon Richard, Du Four, Ludovicus Abbas de Longuerue, etc. Rationes, quibus potissimum dimicarunt sunt

I. Quod versus iste in antiquissimis probatissimisque codicibus græcis usque ad sæculum quartum decimum et in codice Vaticano et Alexandrino non reperiatur.

II. Quod non extet in quibusdam versionibus, præsertim orientalibus.

III. Quod a Patribus antiquis, ut ab Athanasio, Hilario, Gregorio Naz., etc., uti a Concilio Nicæno primo et Sardicensi contra Arianos adhibitus non sit, dum eis argumentum irrefragabile adversus istos hæreticos suppeditasset.

IV. Quod prisci Patres ad adstruendam SS. Trinitatem versus 6 et 8, c. 5 primæ Epist. Joannis adlegarunt, loco citandi versum 7, qui est clarissimus; aiunt Patres hoc facturos non fuisse, si versum 7 authenticum credidissent.

V. Alii adserunt Arianos versum 7 adjecisse ut inde inferrent, quod sicut juxta versum 8 *spiritus et aqua et sanguis.... unum sunt* non natura, sed consensu testimonii, ita etiam *Pater, Verbum et Spiritus sanctus* sint *unum* non natura, sed consensu testimonii.

488. *Resp.* Verum versus 7 imprimis optime cohæret cum antecedentibus et consequentibus, et nullam suppositionis notam in se continet; concordat enim apprime non dumtaxat quoad substantiam, sed etiam quoad singula fere verba cum aliis dictis Joannis : nam Christus in Evangelio Joannis Verbum vocatur (c. 1, 14); tres personæ SS. Triadis occurrunt (ib. c. 15, 26), Pater testatur de Christo (ib. c. 5, 37; 8, 18; 10, 25), Christus testatur de seipso (ib. c. 5, 56; 8, 18, 10, 25), Spiritus sanctus testatur de Christo (ib. c. 1, 32; 15, 26). Quod autem *hi tres* testes *unum* sint essentia, dixerat jam Joannes (ib. c. 16, 13-15).

I. Autem fatemur præfatam pericopam in antiquis codicibus græcis non reperiri; verum probandum foret istos codices autographo Joannis esse conformes. Paucissima Epistolarum Catholica-

rum extant exemplaria antiqua, nemoque gloriabitur se omnia vidisse, ut ex majori aut minori numero dictam pericopam continentium vel omittentium litem decidat. Continetur porro hæc periocha in præstantissimis codicibus græcis et latinis.

Ex græcis sunt

1° Ii, quibus Editionis Complutensis auctores usi sunt. In præfatione illius Card. Ximenes Leoni X inter alia : « Id aperte testari » possumus, inquit, maximam laborum partem in eo præcipue » fuisse versatam, ut castigatissima omni ex parte vetustissimaque » exemplaria pro archetypis haberemus, quorum quidem tam he» braicorum quam græcorum ac latinorum multiplicem copiam » variis ex locis non sine summo labore conquisivimus. Atque ex » ipsis quidem græca Sanctitati tuæ debemus, quæ ex apostolica » bibliotheca antiquissimos tum veteris tum novi Testamenti co» dices perquam humane ad nos misisti, qui nobis in hoc negotio » maximo fuerunt adjumento [1]. »

2° Codex Britannicus, cujus auctoritate motus Erasmus pericopam Joannis, quam in duabus editionibus omiserat, tertiæ novi Testamenti editioni anno 1522 inseruit.

3° Codex Berolinensis a Ravio ex Oriente adlatus, quem Stoschius, bibliothecæ berolinensi præfectus, 400 annorum ætatem habere existimat.

4° Codex Vaticanus vetustissimus, de quo loquitur Amelotius.

5° Codex Dublinensis, quem Usserius, Armacanus episcopus, habuit.

6° Codices, quos in editione novi Testamenti adhibuit Laurentius Valla.

7° Codices, quos Hervagius ad Biblia græca veteris et novi Testamenti Basileæ anno 1545 typis mandanda secutus est.

8° Codices, queis Ben. Arias Montanus in regio opere anno 1571 usus est. De iis Arias in præfatione : « Granvellanus Cardina» lis, inquit, Bibliorum græcorum exemplaria, suis impensis ad » vaticanam fidem descripta, et diligentissime collata, ad nos » misit. »

9° Sexdecim Codices Mss., quos Rob. Stephanus in elegantissima editione anno 1550 conficienda adhibuit; notat autem ex illis septem dumtaxat græcos fuisse, qui v.7 voces ἐν οὐρανῷ, *in cœlo*, non habebant, quas tamen, adposito obelo, ex aliorum codicum auctoritate adjecit.

[1] Quæ contra codices Editorum Complutensium objici solent soluta vide apud Joach. Ehrenfried Pfeiffer : Triada Testium in cœlo, Erlangæ, 1771.

10° Calvinus ac Beza præfatam pericopen suo tempore in optimis codicibus græcis extitisse testantur.

Ex latinis vero sunt

1° Codices, queis sæculo sexto usus est Aur. Cassiodorus.

2° Codex vetustissimus olim S. Germani de Pratis de anno 809.

3° Codex quondam PP. Prædicatorum Parisiis de anno 1236.

4° Codices duo Constantienses, et unus Basiliensis, teste Erasmo.

5° Codices duo Jenenses, Gerardo et Kettnero testibus.

6° Codices quinque Veronenses, teste Maffeio.

7° Codices quinque Bodlejani, teste Burneto.

8° Codex Argentinensis, Venetus, Florentinus, et codex antiquissimus olim in Abbatia Corbeiensi.

9° Lucas Brugensis inter codices triginta tres septem dumtaxat reperit, qui dicta periocha carebant. Tandem ipse Simon Richard ingenue fatetur circa sæculum decimum omnia fere exemplaria latina præfatam pericopen continuisse [1]. Ex

II. Solummodo sequitur auctores harum versionum nactos esse exemplaria quibus versus 7 deerat. In quæstione præcise est, utrum hujusmodi exemplaria sint autographo Joannis conformia. Reperitur autem præfata periocha in versione itala, Apostolorum temporibus, ut creditur, facta, in versione armenica, teste Millio, in editione italica Brucioli de anno 1532 et juxta textum græcum facta. Tandem Lutherani et Calvinistæ ipsam in suis Bibliis recensent.

III. Quod Patres nonnulli antiqui versum istum non citarint haud probat eum authenticum haud esse, cum a præteritione alicujus loci biblici ad ejus non existentiam generatim concludi haud possit. Ratio cur isti Patres hanc pericopen non citarint est, vel quod præ manibus haberent exemplaria, in quibus per amanuensium incuriam omissa fuerat, facile enim ob similitudinem cum versu 8 prætermitti potuit; vel quod Ariani, qui late dominati sunt, illam in multis exemplaribus expunxissent, aut ipsam sublestæ fidei adcusarent; vel Patres hunc versum non adlegarunt, ne Ariani inde perperam inferrent, quod sicut juxta versum 8 *spiritus et aqua et sanguis unum sunt* ratione consensus in testimonium, ita juxta versum 7 *Pater, Verbum et Spiritus sanctus* unum sint non natura, sed ratione concordiæ et voluntatis.

A Conciliis Nicæno et Sardicensi ac a nonnullis Patribus antiquis non tam *trinitas personarum divinarum*, quam *divinitas J. C.*

[1] Simon Richard, Critique du N. T., ch. 18.

probanda erat; hanc autem ex aliis Scripturæ locis evincere malebant.

Interim præfatum dictum Joannis adlegatum fuit sæculo secundo a Tertulliano et Cypriano; sæculo quarto a Phœbadio, ab auctore Athanasii temporibus proximo in opere de *una deitate Trinitatis* (l. 1), ab auctore contra Arianos scribente libro Adversus Varimondum; sæculo quinto ab Eucherio Lugdunensi episcopo, et a plus quam 400 episcopis Africanis, in formula fidei Hunerico Vandalorum regi oblata, et in Concilio facta, ut Victor Vitensis, in Africa episcopus, testatur. Sæculo sexto citatum fuit ab Aur. Cassiodoro, a Fulgentio Ruspensi episcopo, qui ad auctoritatem Cypriani provocans : « Tres sunt..., inquit, quod etiam beatis- » simus Cyprianus in Epistola de unitate Ecclesiæ confitetur » dicens : Tres sunt qui, etc. »

Ecclesia græca hoc Joannis testimonium suis libris ritualibus inseruit. Lectionarium illius Ecclesiæ, sæculo quinto confectum, illud refert, ac fidei professio græco-latina in Concilio Lateranensi quarto, præsentibus et non reclamantibus Græcis facta, illud continet[1].

IV. Exinde quod nonnulli Patres antiqui versum 6 et 8 in sensu mystico de SS. Trinitate adhibuerint, prætermisso 7, sequitur dumtaxat Patres istos versum 7 aut in suis manuscriptis non habuisse, aut illo ob rationes n. 3 adlatas uti noluisse.

V. Assertio ista nullo prorsus nititur fundamento; motivum vero ob quod Ariani hunc textum Epistolæ Joannis inseruissent, nihil valuisset; ex eo enim quod juxta versum 8 *Spiritus et aqua et sanguis* unum dumtaxat sint ratione consensus testimonii, minime sequitur, juxta versum 7, *Patrem*, *Verbum*, et *Spiritum sanctum* unum solummodo esse ratione consensus testimonii. Quis ignorat creatorem inter et creaturas immensam intercedere dissimilitudinem? Diversæ substantiæ creatæ natura unum esse nequeunt, bene vero personæ divinæ, cum eamdem habeant essentiam. Dictus versus 7 mysterium SS. Trinitatis tam clare exprimit, ut cl. Conr. Fred. Stresow recte opinetur plures illum impugnasse, quod nulla coacta explicatio clarum ejus sensum debilitare, aut incertum reddere possit[2] [*].

[1] Tert., lib. contra Praxeam, cap. 31. Cypr., lib. de unitate Ecclesiæ. Phœb., lib. contra Arianos. Euch. Formul. spirit. intelligentiæ cap. 9. Vict., lib. 3, de persec. Vandalorum. Cassiod. complexion. ad c. 5, Epist. Joan. Fug.l, lib. resp. ad object. Arian. respons. 1. — [2] Stresow Freymüthiges Bekenntnisz der Kristl. Dreyeinigkeits Lehre. Hambourg, 1786, S. 25.

[*] Claritatis causa en I Joan. 5, 6-8 explicationem :

V. 6. *Hic est, qui venit per aquam et sanguinem Jesus Christus*. nempe qui

DE II ET III EPISTOLA B. JOANNIS.

§ CCXXXVIII.—Auctor et auctoritas harum Epistolarum.

489. Hæ duæ Epistolæ olim ab aliquibus Joanni Apostolo abjudicatæ, et alteri Joanni, presbytero ac Domini discipulo, adjudicatæ fuerunt; 1° quod nomen Apostoli in textu originario græco non legitur, 2° quod auctor in duabus Epistolis se vocat Seniorem (II Ep. 1, 1; III Ep. 1, 1).

Occasionem huic nonnullorum opinioni dedit Papias qui duos Joannes recensuit; inde *plures*, ait Simonius, *ex scriptoribus ecclesiasticis credebant eumdem* (Joannem presbyterum) *II ac III Joannis Epistolæ fuisse auctorem.*

Verum hæ duæ Epistolæ a sæculo quarto ut Joannis Apostoli ab universa Ecclesia habitæ fuerunt, earumque auctoritas a potioribus Patribus Ecclesiæ semper agnita fuit, ut ab Irenæo, Clemente Alex., Tertulliano, Athanasio, Ambrosio, Cyrillo Hieros., Auctore

per suum baptisma et passionem se verum Messiam ostendit: *non in aqua solum* hoc est per baptisma aquæ, quod instituit, *sed in aqua et sanguine*, sed et per salutare baptisma et per passionem cruentam pro salute hominum in cruce toleratam. Hæc divinæ ejus missionis sunt certissima argumenta. *Et spiritus est, qui testatur quoniam Christus* (græce πνεῦμα, *spiritus*) *est veritas*, id est testatur spiritus doctrinæ, miraculorum, etc., quæ in probationem divinæ suæ missionis edidit. Spiritus autem Christi est veritas.

V. 7. *Quoniam tres sunt, qui testimonium dant in* cœlo, *Pater, Verbum, et Spiritus Sanctus.* Juxta legem Moysis duo testes veritatem sufficienter testantur, sed tres sunt in cœlo, qui attestantur, Christum esse verum Messiam, verum filium Dei: Pater scilicet id testatus est tum in baptismate Christi, tum in ejus gloriosa transfiguratione; Verbum id testatum est tum per divinam suam doctrinam, tum per miracula, resurrectionem, etc., et Spiritus sanctus tum per descensum in Apostolos, tum per gratias in fideles effusas. *Et hi tres unum sunt*, unam eamdemque veritatem testantur, atque unum idemque ens divinum sunt.

Nonnulli, ut cl. Schnappinger(H. Schrift des N. B. I. Joh. 5), hæc ultima verba Joannis de unitate testimonii in Christi divinam missionem intelligunt, tum quod hæc verba v. 8 ita sumantur, tum quod scopum Joannis fuisse dicunt, hanc unitatem adstruere. Verum unitas testimonii unitatem essentiæ divinarum personarum minime excludit.

V. 8. *Et tres sunt qui testimonium dant in terra*, sunt adhuc tres testes in hac terra, qui Christum verum Messiam esse attestantur, *Spiritus* nempe ejus doctrinæ, etc., *et aqua*, seu baptismus ejus salutaris, *et sanguis*, seu mors ejus cruenta. Versu hoc repetitur versus 6 ad ostendendam multitudinem testium de divina Christi missione. *Et hi tres unum sunt*, unam eamdemque rem testantur.

Juxta nonnullos v. 7, *Pater, Verbum et Spiritus sanctus*, testantur *Christi divinitatem*, et v. 8. *Spiritus, aqua et sanguis* attestantur ejus *humanitatem*. Juxta illos, *Spiritus*, v. 8, significat spiritum, quem Christus in cruce in manus Patris commendavit, et *aqua* ac *sanguis* significant aquam et sanguinem in ara crucis e Christi perfosso latere egressa.

Synopseos, Gregorio Naz., Concilio Laodiceno, Augustino, etc. Hieronymus : « Clangit, inquit, tuba evangelica filius tonitrui, » et quem Jesus amavit plurimum, qui de pectore Salvatoris doc» trinarum fluenta potavit, presbyter Electæ dominæ et filiis » ejus; quos ego diligo in veritate; et in alia Epistola, presbyter » Caio charissimo [1]. »

Cæterum stylus et scribendi ratio eadem prorsus sunt in hisce Epistolis, ac in prima Joannis Epistola, et in ejus Evangelio. Porro

1° Nomen *Apostoli* equidem in textu græco non reperitur; at nec in Epistolis ad Thessalonicenses, Philippenses et Philemonem hoc nomen occurrit; nemo autem ideo dubitat, utrum hæ Epistolæ sint Pauli Apostoli. Joannes Apostolus Electæ et Caio, quibus has Epistolas scripsit, aliunde sat notus erat.

2° Joannes autem se *Seniorem* inscribit, eo quod ætate provectus hasce Epistolas exaravit, aliosque Apostolos vivendo superavit.

§ CCXXXIX.—Locus scriptionis, ætas, lingua, occasio proxima, argumentum et scopus II et III Epistolæ Joannis.

490. Epistolæ istæ scriptæ fuisse videntur Ephesi. Conformitas earum argumenti cum illo primæ Epistolæ Joannis innuit eas conscriptas esse eodem circiter tempore ac primam Epistolam, circa annum nempe 66-97 æræ vulgaris. Exaratæ autem fuerunt idiomate græco.

Occasio earum fuisse videtur zelus Apostoli, eos ad quos directæ sunt, in fide et in virtute confirmandi; quare earum argumentum et scopus intelliguntur. In secunda autem Epistola Joannes Electam dominam ejusque filios confirmat in charitate ac fide, hortaturque ut Antichristos, seu hæreticos, ac eorum doctrinam evitent, et illis ne quidem *ave* dicant. Hæc præstat paucis, et plura se illis verbotenus dicturum esse pollicetur, quando ad eos venerit.

In tertia Epistola Caium magnopere dilaudat ob religionis ac hospitalitatis in peregrinos studium in quo hortatur ut perseveret, Diotrephis calumniis ac inhumanitate neglectis. De Demetrio ut optimo christiano loquitur, et subjungit se brevi Caium invisurum esse.

[1] Hier. Epist. 85.

DE EPISTOLA B. JUDÆ APOSTOLI.

§ CCXL. — Auctor et auctoritas hujus Epistolæ.

491. Hanc Epistolam esse Judæ fratris Jacobi ex v. 1 liquet, hunc autem Judam esse Apostolum et fratrem Jacobi minoris, proinde cognatum Jesu, ex Luc. 6, 16. coll. cum Matth. 13, 55. Marc. 6, 3, patet (conf. n. 479). Vocatur Judas etiam Thaddæus Matth. 10, 3. Marc. 3, 18.

De auctore, ac consequenter de auctoritate hujus Epistolæ, quondam a nonnullis addubitatum fuit. Hieronymus : « Judas, » inquit, frater Jacobi, parvam quidem, quæ de septem catho- » licis est, Epistolam reliquit. Et quia de libro Enoch, qui apocry- » phus est, in ea assumit testimonium, a plerisque rejicitur. » Sed addit : « Tamen auctoritatem vetustate jam et usu meruit, et inter » sanctas Scripturas computatur[1]. » Eusebius admodum paucos ex antiquis hujus Epistolæ meminisse scribit[2]; sed alibi illam numero των ἀντιλογουμενων γραφων, *scriptorum controversorum*, accenset[3], et alio in loco ipsam cum aliis αντιλογουμενοις, Scriptis sacris *controversis* probatam multis esse testatur[4]. Syri Judæ Epistolam adhuc rejiciunt.

Rationes ob quas hæc Epistola ab aliquibus olim dubiæ fidei habita, aut rejecta fuit, sunt :

1° Quod v. 9 occurrat altercatio Michaelis cum diabolo ob corpus Moysis, quæ nusquam in Scriptura reperitur, sed ex libro spurio de adsumptione Moysis desumpta videtur.

2° Quod v. 14 adlegari videatur liber Henoch, qui pariter est apocryphus.

3° Quod v. 17 dicatur : « Memores estote verborum quæ præ- » dicta sunt ab Apostolis. »

Verum auctoritas Epistolæ Judæ a potioribus Ecclesiis et Patribus semper agnita fuit (conf. n. 9-17). Illam inter alios in particulari agnoverunt Clemens Alex., Origenes, Tertullianus, Epiphanius, Cyrillus Hier., Gregorius Naz. etc. [5]. A quarto autem sæculo omnes Patres, qui Librorum sacrorum Canonem texuerunt, Judæ Epistolam inter Scripturas Canonicas retulerunt. Quod spectat adlatas difficultates,

1° Narrat equidem Judas quod diabolus mortui Moysis corpus auferre voluerit, ut Judæos ad idololatriam pronos, ad illius tamquam summi viri legatique divini adorationem adliceret; quod

[1] Hier. de Scrip. Eccles. Judas. — [2] Euseb. lib. 3, c. 3. — [3] Lib. 6, c. 14. — [4] Lib. 3, c. 25. — [5] Clem. Lib. 5, Strom. Orig. Comment. in Matth. c. 13, Tert. de habitu mul., c. 3.

Michael se diabolo opposuerit, corpus Moysis abstulerit et absconderit, et tamen judicium adversus diabolum ferre ausus haud sit, sed illud Deo reliquerit. Ex hac narratione, paucis peracta, et nonnullis suppositis, Judas salutarem doctrinam moralem deducit. Historia isthæc ævo Judæ nota omnino fuisse videtur, Judas saltem illam ut talem ponit; quare potuit Apostolus eam aliunde quam ex apocrypho libro de adsumptione Moysis habere.

Sed si illam etiam ex isto libro deprompsisset, nondum sequeretur, illam esse falsam. Factum hoc equidem est extraordinarium, sed lucta Patriarchæ Jacobi cum angelo, adparitio angeli Balaami asinam sistentis, loquela asinæ, etc. non minus extraordinaria sunt. Paulus (Tit. 1, 12) citat dictum poetæ Epimenidis, «Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri;» ideo tamen alia Epimenidis dicta, vel fabulas, minime adprobare censetur. Quare si etiam Judas præfatum factum ex libro apocrypho hausisset, minime fabulas in eo contentas adprobaret. Judam vero commemoratam narrationem Judæis adlegasse, ut se eorum opinioni, gustui ac captui accommodando, inde doctrinam eis salutarem efficacius deduceret, ut cl. Brentanno ac Schnappinger existimant, verbis Judæ adversari videtur, eo quod istam historiam positive narrat [1].

2° Apocryphum librum Henoch (v. 14) adlegari, ex loco isto non evincitur; ibi enim solummodo legitur: «Prophetavit autem » de his septimus ab Adam Henoch.» Quæ verba vaticinium aliquod Henochi indicant, quod Judas e majorum traditione, vel etiam ex revelatione (nemo enim illi divinam inspirationem abnegabit) scire potuit. In fragmentis vero, quæ sub nomine Henoch circumferuntur, nihil de dictis verbis Judæ reperitur.

3° V. 17. Judas dicere intendit, se idem tum scribere, quod alii quoque Apostoli dixerant.

§ CCXLI. — Lingua, locus scriptionis, ætas, occasio proxima, argumentum et scopus Epistolæ Judæ.

492. Scripsit Judas hanc Epistolam græce, quo autem in loco haud constat; exarata autem videtur ante annum 70 æræ vulgaris eo quod secus v. 5-8 mentio de ruina Hierosolymæ facta esset. Verisimiliter scripta fuit aliquantulum post secundam Epistolam Petri, ex qua nonnulla in hac Epistola occurrunt, circa annum scilicet 66 æræ vulgaris.

Occasionem huic Epistolæ dederunt pseudodoctores seu hæ-

[1] Brentanno Einleitung in den Brief des A. J. Francfurt 1798. Schnappinger Brief des A. J. v. 9. Mannheim, 1808.

retici, solam fidem sine bonis operibus ad salutem sufficere docentes.

Quare argumentum et scopus Epistolæ in hoc versantur. Monet Apostolus fideles ut in suscepta fide perseverent, sibique caveant a pseudodoctoribus, impiis ac lascivis. Agit de horum supplicio in modum supplicii Judæorum, angelorum ac Sodomorum. Characteres seductorum adsignat, quos variis rebus comparat. Tractat de altercatione Michaelis cum diabolo ob corpus Moysis, et loquitur de Henoch ac Apostolorum dictis

DE APOCALYPSIS B. JOANNIS APOSTOLI.

§ CCXLII. — Auctor Apocalypseos.

493. Ἀποκαλυψις, *Apocalypsis* seu *Revelatio* antiquitus a nonnullis Joanni Apostolo abjudicata fuit. Caius, scriptor latinus, qui sæculo tertio, tempore Zephyrini R. P. vixit, illam attribuit Cerintho hæretico quem existimavit, eam Joanni Apostolo attribuisse, ut suos errores facilius disseminaret [1]. Dionysius Alex., scriptor tertii sæculi refert [2], aliquos veteres Apocalypsim rejecisse, totam refutasse, eamque adscripsisse Cerintho hæretico: se autem credere illam esse alterius Joannis, non vero Apostoli. Græci nonnulli ætate Hieronymi ipsam non admittebant. Alogi hæretici secundi sæculi, Apocalypsim rejiciebant; eam Cerintho attribuebant, aiebantque Ecclesiam Thyatiræ, ad cujus episcopum Joannes (c. 2, 18) scribere jubetur, isto tempore non extitisse.

Rationes potissimæ, ob quas nonnulli Apocalypsim rejecerunt, sunt :

1° Magna ejus obscuritas, quæ efficere videbatur hunc librum ad nihil inservire.

2° Styli illius diversitas a stylo Evangelii et Epistolarum Joannis Apostoli.

3° Ipsius inscriptio in codicibus græcis : Ἀποκαλυψις Ιωαννου του Θεολογου, *Apocalypsis Joannis Theologi.*

4° Frequens repetitio nominis Joannis, ut (c. 1, 1) : *Mittens per angelum servo suo Joanni* (ib. v. 4) ; *Joannes septem Ecclesiis ;* (ib. v. 9) *Ego Joannes;* (c. 21, 2) *Ego Joannes;* (c. 22, 8) *Ego Joannes*, etc., dum Joannes Apostolus in Evangelio et Epistolis hoc non facit. Has ob rationes adhucdum nonnulli recentiores Protestantes de auctoritate Apocalypseos dubia movent.

[1] Caius apud Euseb., l. 3, c. 28. — [2] Tract. de promissis.

§ CCXLIII. — Solutio difficultatum adversus Joannem Apostolum qua auctorem Apocalypseos.

494. Causa primaria, qua antiqui nonnulli ducti Apocalypsin rejecerunt, fuit equidem ejus obscuritas; ast hæc postea imminuta fuit. Conjecturæ autem istorum veterum omni prorsus fundamento destitutæ erant; nam Cerinthum non esse auctorem Apocalypseos clare constat ex doctrina hujus libri, quæ doctrinæ Cerinthi omnino est opposita. Regnum autem mille annorum Christi in hac terra (c. 20, 2-5) occurrere falsissimum est, et Thyatiræ, tempore quo scripta est Apocalypsis, non fuisse Ecclesiam est adsertio gratuita, nulla prorsus ratione suffulta, et per Apoc. (2, 18) refutata. Si Græci nonnulli paucique alii Apocalypsin rejecerunt, potiores tamen Patres Ecclesiæ illam semper admiserunt, ut sæc. primo Papias; sæc. secundo Irenæus, Justinus, Melito Sardensis, Clemens Alex. et Hippolytus; sæc. tertio Origenes et Tertullianus; sæc. quarto Eusebius Cæs., Hieronymus, Epiphanius[1], etc.

Quod spectat

1° Obscuritatem Apocalypseos, fatendum illam haud esse exiguam; minor autem est modo, ubi variæ illius prophetiæ sunt adimpletæ, quam fuit olim. Isthæc vero obscuritas rationem sufficientem præbere non potest rejiciendi librum, quem traditio Ecclesiæ nobis ut genuinum opus Joannis Apostoli transmisit.

2° Stylum Apocalypseos hinc inde diversum esse a stylo Evangelii et Epistolarum Joannis Apostoli, præsertim quando verba angeli referuntur, non mirabitur quicumque attenderit materiam Apocalypseos esse propheticam per imagines et symbola Orientalium modo poetico propositam, materiam vero Evangelii et Epistolarum esse historicam ac doctrinalem.

Multorum vero locorum Apocalypseos inductione facta, observatum est ejus stylum generatim esse similem stylo Evangelii et Epistolarum Joannis Apostoli[2].

3° Inscriptio codicum græcorum auctorem a Joanne Apostolo diversum non arguit; nomen enim Theologi Joanni ob sublimem doctrinam de Deo et Christi divinitate in Evangelio, quod ab æterna generatione Verbi ejusque incarnatione temporali incipit,

[1] Papias apud Andr. Cæs. Præf. in Apoc. Iren., lib. 4, c. 37. Just. Dial. Mel. apud Euseb., l. 4, c. 26. Clem. Pædag., l. 2, c. 10, 12. Hippol., lib. de Antich. Orig. Hom. 7 in Josue, et apud Euseb., l. 6, c. 25. Tertul. adv. Marcion., l. 3, c. 14. Euseb., l. 3, c. 24, et l. 7, c. 25. Hier., Epist. ad Dardan. Epiph. Hær. 72. (Conf. num. 9-17.) — [2] Vide Millium in Prolegomenis, § 177 et Wolfium in Cur. philos., t. 4.

ab antiquis passim tributum fuit, ut ab Hippolyto, Cyrillo Alex. Cyrillo Hier., Chrysostomo, Auctore Synopseos, Damasceno, etc.[1], et hinc Joannes Apostolus a Cyrillo Alex. nuncupatur της Θεολογιας ὁ συγγραφευς, *Theologiæ scriptor*. Existimant autem nonnulli, præfatam inscriptionem græcam a sæculo quarto dumtaxat Apocalypsi adjectam esse.

4° Frequentem repetitionem nominis Joannis produxit propheticum argumentum libri. Alii Prophetæ, ut Jeremias et Daniel, nomen suum frequentissime repetierunt. Hæc autem ipsa nominis repetitio, aliique characteres intrinseci, præcise evincunt Joannem Apostolum Apocalypseos esse auctorem; nam : — auctor frequenter se vocat Joannem, ut c. 1, 1, 4, 9. c. 21, 2. c. 22, 8, etc., et quidem illum Joannem, qui Jesum et ejus facta ac dicta vidit et audivit, ut liquet ex c. 1, 2. coll. cum ejus prima Epist. c. 1, 1-2; — c. 1, 9, scribit se *propter verbum Dei et propter testimonium Jesu Christi* fuisse in insula Pathmos, quod de solo Joanne Apostolo historia ecclesiastica refert.

§ CCXLIV. — Lingua, locus scriptionis, ætas ac materia Apocalypsi substrata.

495. Scripta fuit Apocalypsis idiomate græco. Locum scriptionis fuisse Pathmos, insulam maris Ægæi, duodecim milliaribus Epheso dissitam, ex c. 1, 9, constat.

Communis sententia fert illam scriptam fuisse sub Domitiano imperatore circa annum 96 æræ vulgaris. Alii vero existimant eam circa annum 50 sub Claudio imp., et alii circa annum 67 aut 68 sub Nerone imp. in insula Pathmos exaratam fuisse. Huic ultimæ sententiæ favent et versio syriaca, quæ Joannem Apostolum sub Nerone in hanc insulam relegatum fuisse refert, et multa, quæ in Apocalypsi occurrunt de Hierosolyma, ejus templo ac altari, quæ sub Nerone imp. adhuc existebant.

Antiqui Interpretes, licet agnoscerent in Apocalypsi varia contineri vaticinia, illam tamen vel sensu morali exposuerunt[2], vel illius interpretationes litterales mutuo sibi oppositas dederunt.

Recentiores, quos inter cl. Bossuet, Calmet, Alcasar, Goldhagen, Veith, Schnappinger, etc., Apocalypsim, cum historia eventuum, quos prædicere videtur, collatam, maxima ex parte historice exposuerunt. Et profecto cum Joannes c. 1, 1, dicat res sibi revelatas cito adimpleri debere, oportet maximam earum partem jam contigisse.

[1] Hippol. Orat. de consum. sæc. Cyr. Alex., l. 3, de Trin. Cyr. Hier. Cath. 12. Chrys. proœm. in Ps. 37. Damasc. Orat. de Transfig. — [2] Vide August., in Ps. 39 et de Civitate Dei, lib. 16, c. 23.

Materia Apocalypsi substrata probe distinguenda est a symbolis orientalibus, quibus Joannes, ut Ezechiel et Daniel, revelationes suas exprimit. Quinque autem præcipui eventus, Christi religionem respicientes, in Apocalypsi prædici videntur.

Primus est abrogatio cultus Judæorum, ac subversio illorum status.

Secundus ruina paganismi imperii romani, hujusque interitus.

Tertius victoria Christi religionis de judaismo et paganismo, atque gloria religionis christianæ post victoriam de duobus istis hostibus relatam.

Quartus est ultimum judicium. Et

Quintus felicitas verorum Christianorum in cœlo.

§ CCXLV. — Scopus et argumentum Apocalypsis.

496. Libri sacri veteris Fœderis varios eventus, usque ad J. C. prædictos continent. Apocalypsis quæ est ultimus liber novi Fœderis, diversos eventus futuros Christi religionis ac finem mundi complectitur, ita ut scopus Joannis sit sortem christianæ religionis atque finem hujus mundi describere, fidelesque ad constantiam in vera religione excitare.

C. 1-c. 3, Joannes titulum libri exponit, salutat Ecclesias, quibus scribit, narrat quomodo sibi revelationes in libro contentæ contigerint, exhortatur ad virtutem Ecclesias particulares, nominatim Ephesiam, Smyrnensem, Pergamensem, Thyatirensem, Sardicensem, Philadelphiam, et Laodicensem. Sequitur dein descriptio visionum.

1° C. 4, Joannes videt Deum insidentem throno, a viginti quatuor senioribus beatos repræsentantibus circumdatum tenentemque manu librum, cujus contentum soli Deo, et Agno, qui throno adstat, notum est.

C. 5-c. 7, Joannes videt aperiri librum, in quo magnæ plagæ notatæ sunt, in Christi religionis hostes ruituræ. Fideles, seu signati in fronte, ab illis immunes erunt.

C. 8-C. 9, 1-12 occurrit visio, in qua præparatur executio plagarum indicatarum, quæ dein in Judæos ruunt. Judæi inter se discordes fiunt, ac in Romanos insurgunt.

C. 9, 13-c. 11, Romanorum exercitus Palæstinam occupat. Christiani dicuntur mox a Judæorum persecutione liberandi, et Hierosolyma mox subvertenda, cujus ruina sequitur. Et en cultum et statum Judæorum destructos, et Christianos ab illorum persecutionibus liberatos!

2° C. 12-c. 14 videt Joannes Christi religionem gentilium Ro-

manorum persecutionibus expositam sub symbolo mulieris gravidæ duodecim stellis coronatæ, et draconis septem capitum, infantem natum devorare parati. Mulier isthæc, Ecclesiam repræsentans, duodecim stellis est exornata, quia Christi religio in Judæa nata ex Judæis duodecim tribuum constabat; sol, quo est amicta, et luna, quæ sub pedibus ejus, sunt symbola et signa pompæ et dignitatis mulieris coram Deo. Infans, cujus partu laborat, sunt Gentiles Christo pariendi, et Draco est Imperium Romanorum, et septem ejus imperatores (c. 17, 9), qui exterminare parabant omnes qui Christi religionem amplectebantur. Roma ut sedes et symbolum paganismi exhibetur; impostores ac tyranni, qui paganismum defenderunt ac propagarunt, atque opposita Christianorum agendi ratio, describuntur. Proximus interitus Romæ paganæ indicatur, atque sub symbolis messis ac vindemiæ præsens sistitur.

Per bestiam, de qua Joannes 13, 18 dicit : « Qui habet intellectum, computet numerum bestiæ. Numerus enim hominis est : » et numerus ejus sexcenti sexaginta sex, » antiqui intellexerunt Antichristum, et in ejus nomine numerum 666 invenire moliti sunt; recentiores vero per eam intelligunt paganismum romanum vel principem aliquem impiissimum, cui nomen Antichristi conveniat. Cl. Bossuet existimavit hunc principem esse Diocletianum imp., eo quod in his vocibus $\overset{500.}{\mathrm{D}}\,\overset{1.}{\mathrm{I}}\,\mathrm{o}\,\overset{100.}{\mathrm{C}}\,\overset{50.}{\mathrm{L}}\,\mathrm{E}\,\mathrm{s}\ \ \mathrm{A}\,\overset{5.}{\mathrm{U}}\,\mathrm{G}\,\overset{5.}{\mathrm{U}}\,\mathrm{s}\,\mathrm{T}\,\overset{5.}{\mathrm{U}}\,\mathrm{s}$ numerus 666 reperitur; alii crediderunt eum esse imperatorem Julianum, in cujus nomine *C. F. Julianus Cæs. Aug.* per numeros romanos ita transpositus IↃ CLXVI dictus numeros 666 occurrit.

Verum cum ignoretur 1° utrum nomen bestiæ, de qua loquitur Joannes, desumendum sit ex lingua hebraica, syriaca, græca vel latina; et 2° utrum hoc nomen sit nomen personale, vel dignitatis, vel nomen aliquod quod viro isti a sectariis tribuendum, vel a criminibus donandum sit, nihil certi hac de re definiri potest.

C. 15. Septem Angeli se accingunt ad septem ingentes plagas in Romanorum paganismum effundendas, dum Christiani omnem suam fiduciam in Deum collocant.

C. 16-c. 18. Multifaria mala in Romam ruunt. Obstacula omnia, quæ ultimam ejus ruinam impedire possent, tolluntur. Roma destruitur, et ejus ruina graphice depingitur ac lugetur. Contigit ruina Romæ anno 410 æræ vulgaris per Alaricum Gothorum regem, an. 455 per Gensericum regem Vandalorum, an. 465 per Odoacrum, Herulorum regem, anno 472 per Ricimerum Patricium ducemque Romanorum, et anno 547 per Totilam Gothorum regem,

ita ut hæc urbs, quondam mundi regina, spatio 137 annorum quinquies capta et spoliata, pristinum suum splendorem prorsus amiserit. Et en paganismum, imperiumque paganum Romanorum sublatum!

3° C. 19-c. 20, 1-10. Fideles cantica triumphalia concinunt, triumphat Christi religio, cujus splendor describitur. Et en victoriam divinæ Christi religionis de duobus suis juratis hostibus, Judæis nempe et Romanis paganis, relatam!

4° C. 20, 11-15. Exhibetur ultimum iudicium et mortuorum resurrectio.

5° C. 21-c. 22. Sistitur æterna felicitas verorum Christianorum sub symbolo pretiosissimæ urbis exhibita, etc.

Tradita cognitione de auctoribus Librorum sacrorum novi Fœderis, ac de eorum scriptis, ad horum authentiam ex professo stabiliendam properamus.

AUTHENTIA LIBRORUM SACRORUM NOVI FOEDERIS.

§ CCXLVI. — Libri sacri novi Fœderis sunt Genuini.

497. I. Fides publica 1° omnium Catholicorum, 2° hæreticorum, 3° Judæorum, et 4° scriptorum paganorum, hosce libros semper ut opera Apostolorum et Evangelistarum Jesu exhibuit; proinde nisi pyrrhonismo universali in rebus historicis laborare velimus, admittere debemus hos libros esse auctorum, quibus adscribuntur. Talem fuisse fidem

498. 1° Catholicorum patet, quod primi scriptores ecclesiastici hosce libros Apostolis et Evangelistis Jesu adscripserunt, ut Clemens Rom., Apostoli Petri discipulus; Ignatius martyr, qui Christum redivivum vidit; Polycarpus, Joannis Evangelistæ discipulus; Papias, Quadratus, Aristides, Hegesippus, Justinus magnus, Melito, Theophilus Alex., Apollinaris, Irenæus, aliique scriptores, ecclesiastici secundi sæculi. Item Clemens Alex., Apollonius, Polycrates, Origenes, Tertullianus, Hippolytus, Cyprianus, Dionysius Alex., pluresque alii Patres tertii sæculi et quotquot scriptores sæculis subsequentibus in Ecclesia floruerunt.

Deistæ fatentur, a tempore Concilii Laodiceni, circa medium sæculi quarti celebrati, proinde ne trecentis quidem annis a morte Apostolorum, Libros sacros novi Fœderis, saltem protocanonicos, a Christianis ut genuinos habitos esse.

Jam vero si hi libri tribus primis sæculis Ecclesiæ conficti essent an fideles, ii præsertim ad quos primitus directi fuerant, id ignorassent? aut si scivissent, an eos ut genuinos et divinos adprobassent?

499. 2° Eadem fuit hæreticorum fides; nam Cerinthiani, Valentiniani, Ebionitæ, Cerdoniani, etc., hos libros in heterodoxum sensum detorserunt, quædam de illis rejecerunt, et etiam nonnulla ex eis expunxerunt; Orthodoxi vero ipsis genuinum horum librorum sensum semper opposuerunt, fraudemque illis exprobrarunt. Manichæi insaniebant sibi perfectiorem quam Apostolis revelationem esse factam; Gnostici effutiebant Apostolos pro populo, et non pro philosophis scripsisse; Ebionitæ delirabant, Scriptores novi Fœderis, Matthæo excepto, nimium favisse Gentilibus, ut ita suos errores facilius propagare possent. An igitur hac agendi ratione Libros sacros novi Fœderis genuinos esse non supposuerunt?

500. 3° Eamdem fidem habuerunt Judæi. Horum profecto intererat, hosce libros pro supposititiis habere, illosque ut tales omnibus exhibere; hoc autem numquam fecerunt; immo cum Judæi miracula in hisce libris contenta modo artibus magicis, modo usurpato nomini Jehovæ, modo fraudi tribuerint, et adhucdum tribuant (in Thalmude), hosce libros genuinos agnoverunt, et adhuc agnoscunt.

501. 4° Antiqui scriptores pagani hanc eamdem fidem prodiderunt; Celsus enim, Porphyrius, Hierocles, et Julianus imperator, infensissimi christiani nominis hostes, qui nihil intentatum reliquerunt ad religionem Christi labefactandam, nunquam hæc scripta in dubium revocarunt: Celsus miracula Christi dicebat opera magica, Porphyrius contradictiones inter Evangelistas frustra inquisivit, Hierocles Christi miraculis inepte opposuit prætensa miracula Apollonii Thyanæi, Julianus imp. candide fatetur, Petri, Pauli, Matthæi, Marci et Joannis esse ea scripta, quæ Christiani illis attribuunt [1]. Immo hi scriptores pagani plura ex Libris sacris novi Fœderis in suis libris citarunt; tanta illis inerat persuasio hosce libros esse genuinos! Hoc argumentum a juratis Christi hostibus petitum adversus Deistas est peremptorium.

502. Characteres intrinseci clare evincunt hosce libros esse opera genuina Apostolorum ac Evangelistarum; ex argumento enim illorum patet, auctores fuisse: 1° natione et religione Hebræos, quod ex eorum lingua hebræo-græca, ex frequentibus parabolis et allegoriis, et ex innumeris citationibus Librorum sacrorum veteris Fœderis elucet; 2° eos primo sæculo Ecclesiæ vixisse; id enim patescit ex adcuratissimis circumstantiis Palæstinæ et imperii Romani, quas, prout tum erant, pro data occasione breviter recensent, ita ut illos hisce circumstantiis contem-

[1] Julianus apud Cyrillum Alex., lib. 10, contra Julianum.

poraneos fuisse necesse sit; 3° illos Christi factorum ac doctrinæ testes, et Jesu sequaces fuisse; quod evincit tum narratio minimarum circumstantiarum, quæ nonnisi a testibus oculatis et auritis sciri poterant; tum consensus eorum quæ in Evangeliis, Actibus et Epistolis referuntur; tum omissio probationum, factorum, ac dictorum, quæ narrant; tum amor ac reverentia, qua de Christo loquuntur, tum denique ardens studium, quo Jesu Christi doctrinam propagare nituntur; tandem 4° ipsos fuisse illiteratos; hoc enim stylus omni eloquentia destitutus, omissio objectionum, quæ fieri possent, et ipsæ adparentes antilogiæ evidenter comprobant. Patet igitur characteres intrinsecos horum librorum tales auctores nobis sistere, quales nobis traditio exbibet; proinde Libros sacros novi Fœderis esse eorum auctorum, quibus tribuuntur.

VINDICIÆ LIBRORUM SACRORUM NOVI FOEDERIS UT AB APOSTOLIS AC EVANGELISTIS JESU SCRIPTORUM.

§ CCXLVII. — Num scriptores pagani de Libris sacris novi Fœderis siluerunt?

303. Deistæ, út Collins, Edelmann, de Voltaire, Tolland, Bolingbrock, etc.[1] evincere vellent, Apostolos et Evangelistas non esse auctores scriptorum, quæ illis attribuuntur; aiunt Christianos testes esse in propria causa, quibus fides non est adhibenda, scriptoresque gentiles de his libris non esse locutos.

Verum si soli Christiani Scripta sacra novi Fœderis Apostolis et Evangelistis Jesu attribuissent, num ideo sequeretur eorum testimonium esse falsum? Ineptum est postulare, ut inimici Christianæ religionis ferant testimonia de authentia ejus Librorum sacrorum. Num Koranus non erit Muhammedis, nisi Christiani, Judæi, Tartari et Indi id testentur? Num forte Lucianus, Juvenalis, Tacitus et Suetonius recensere debuissent Libros sacros Christianorum, quos despectui babebant, quosque ex cæco odio adpellabant homines *ultra modum superstitiosos, per flagitia invisos*, *cerdones*, etc.?

Deistæ autem per hanc objectionem aut crassam ignorantiam aut malam fidem produnt; Paganis enim, infensissimis Christianorum hostibus, primis Ecclesiæ sæculis adeo persuasum fuit libros Apostolis et Evangelistis Jesu adscriptos eorum revera esse,

[1] Collins, sur la *Liberté de penser*. Edelmann Begierde nach der vernünftigen lautern Milch. S. 38. Voltaire, *Evangile du jour*. Tolland in *Nazareno*, Bolingbrock in libro anglice inscripto: *De studio et usu historiæ*. Anonymus auctor operis: *Collection de lettres sur les miracles*.

ut nequidem id in dubium revocarint, sed vim miraculorum Christi modo inepto eludere conati sunt, ut fecerunt Celsus, Porphyrius, Hierocles, ac Julianus imperator (n. 301). Julianus immo apud Cyrillum Alex. præcipuos novi Fœderis auctores recenset, dum atram suam bilem in Christianos evomendo : « In » tantam, inquit, miseriam delapsi estis, ut ea quæ vos Apostoli » docuerunt non tenueritis, qui vero secuti sunt multo profun- » dius in impietatis abyssum vos demerserunt; etenim nec Paulus, » nec Matthæus, nec Lucas, nec Marcus dicere ausi sunt Jesum » fuisse Deum; sed bonus vir Joannes, videns quamplurimas ur- » bes in Græcia et in Italia hac insania laborare, id omnium pri- » mus affirmare non erubuit. »

§ CCXLVIII. — De Evangeliis Apocryphis.

304. *Obj.* Extiterunt jam antiquitus, aiunt Deistæ, quam plurima Evangelia et scripta apocrypha, scripta autem Apostolis et Evangelistis attributa non melioribus nituntur fundamentis, quam illa Evangelia ac scripta apocrypha.

Resp. Extiterunt utique Evangelia aliaque scripta apocrypha ; at quando procusa sint haud constat. Ex Patribus primus de illis locutus est Clemens Alex., qui sæculo secundo floruit, quique illa a nostris Evangeliis authenticis probe distinguit. Falsum autem est tot extitisse diversa Evangelia apocrypha, cum unum idemque Evangelium crebro plures titulos haberet : sic Evangelium secundum Hebræos, Evangelium secundum Nazaræos, Evangelium secundum duodecim Apostolos, et Evangelium S. Petri, videntur esse solum Evangelium secundum Matthæum, a Nazaræis et Ebionitis corruptum. Alia vero trigenta quinque Evangelia apocrypha vix viginti Evangelia diversa constituunt. Evangelia ista sunt :

1. Evangelium secundum Ægyptios ; 2. Evang. nativitatis B. M. V. ; 3. Proto-Evangelium S. Jacobi ; 4. Evangelium infantiæ ; 5. Evang. S. Thomæ, quod idem est cum præcendenti ; 6. Evang. Nicodemi ; 7. Evangelium æternum ; 8. Evangelium S. Andreæ ; 9. Evang. S. Bartholomæi ; 10. Evang. Apellis ; 11. Evangelium Basilidis ; 12. Evang. Cerinthi ; 13. Evang. Ebionitarum, idem verisimiliter cum illo Hebræorum ; 14. Evang. Encratitarum vel Tatiani ; 15. Evang. Hevæ ; 16. Evang. Gnosticorum ; 17. Evang. Marcionis ; 18. Evang. S. Pauli, quod idem est cum præcedenti ; 19. Parvæ et Magnæ Interrogationes Mariæ ; 20. Liber nativitatis Jesu, idem cum Proto-Evangelio S. Jacobi ; 21. Liber S. Joannis, seu de obitu M. V. ; 22. Evang. Mathiæ ; 23. Evang. perfectionis ;

24. Evang. Simonianorum; 25. Evang. secundum Syros; 26. Evang. secundum Tatianum, idem cum Evang. Encratitarum; 27. Evang. Thaddæi aut S. Judæ; 28. Evang. Valentini; 29. Evang. Vitæ aut Dei viventis; 30. Evang. S. Philippi; 31. Evang. S. Barnabæ; 32. Evang. S. Jacobi Majoris; 33. Evang. Judæ Iscariotis; 34. Evang. veritatis, idem cum Evang. Valentini; 35. Evangelia Leucii, Seleuci, Luciani et Hesychii [1].

Ratio multiplicationis horum Evangeliorum reperitur partim in abusu nominis Evangelii, quod cum faustum nuntium græce significet, primis sæculis Ecclesiæ tributum fuit non dumtaxat Evangeliis proprie dictis, sed etiam omnibus aliis libris novi Fœderis, historiis Jesu et B. M. V.; immo datum fuit professionibus fidei, catechismis, librisque dogmaticis ac moralibus hæreticorum; partim reperitur in simplicitate nonnullorum Christianorum, conscribentium quæ a discipulo alicujus Apostoli audierant, suoque libro nomen Evangelii præbentium, tandem partim in malitia hæreticorum, ope confictorum aut falsificatorum Evangeliorum suos errores propagantium.

Porro Evangelia isthæc ut apocrypha ab Orthodoxis mox agnita, et rejecta fuerunt. Quatuor autem nostra Evangelia Ecclesiis ab Apostolis tradita fuerunt. Illo Matthæi plures Apostoli usi sunt, et Marcus illud Romæ habuit (conf. n. 430). Evangelium Marci adprobavit Petrus (ib.), et Lucas Evangelia Matthæi et Marci habuit in Græcia (n. 433), ac Lucæ Evangelium Paulus suum vocavit (ib.); tria hæc Evangelia Joannes, qui ultimus scripsit suum Evangelium, revidit, et adprobavit, ut testatur Eusebius Cæsareensis [2]. Cum autem hisce quatuor Evangeliis uterentur omnes Ecclesiæ particulares Catholicorum, publice prælegerentur, et multa ex iis Liturgiis operibusque primorum Patrum Ecclesiæ insererentur, liquet quam certo nitantur fundamento, et quanta cum certitudine ab Evangeliis apocryphis semper distincta fuerint.

§ CCXLIX. — Num Patres Justino martyri anteriores non nisi Evangelia apocrypha citarunt? de interitu autographorum Librorum sacrorum novi Fœderis, de ignorantia loci ac temporis, quo Libri sacri novi Fœderis confecti sunt et de rejectione quorumdam Evangeliorum per hæreticos.

505. *Obj.* Verum, prosequuntur Deistæ, 1° Patres Justino martyri anteriores non citarunt nisi Evangelia apocrypha: sic Clemens Rom., observante Bayle, adlegavit hunc textum: *Estote*

[1] Vide Fabritii Codicem Apocryph. N. T. — [2] Euseb., Hist. Eccles., lib. 3, cap. 4.

boni usurarii, atque sequentem in secunda Epistola ad Corinthios : *Si in modico non fuisti fidelis, quis tibi majora confidet? Amen dico vobis, qui fidelis est in minimo, in maximo fidelis erit.* Hæc in Evangeliis scriptisque Apostolorum ac Evangelistarum non leguntur.

2° Autographa Librorum sacrorum novi Fœderis exhiberi non possunt.

3° Ignoratur quo in loco et quo tempore isti libri scripti sint.

4° Jam antiquitus Evangelium Lucæ rejectum fuit a Cerintho et Carpocrate, illud Joannis ab Alogis, atque Actus Apostolorum, ac Epistolæ Paulinæ reprobata fuerunt a Severianis.

806. *Resp.* 1° Patres Apostolicos Justino martyri anteriores non nisi Evangelia apocrypha citasse, est figmentum inimicorum Christianæ religionis. Si quæ hinc inde occurrunt in eorum operibus, in Evangeliis authenticis haud reperiuntur, perpendendum est : — omnia facta et dicta Jesu Evangeliis haud esse inserta, ut testatur Joannes (c. 21, 25), sed quæ traditione orali conservata ab aliquibus Patribus citari potuerunt; — nonnullos Patres quandoque sensum dumtaxat alicujus loci biblici adlegasse : sic sensus textus Clementis Rom. in secunda Epistola ad Corinthios idem est ac in hisce verbis Matthæi (c. 25, 21) : *Euge serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis supra multa te constituam* (conf. n. 451). Sed si etiam unus alterque Pater textum aliquem ex Evangeliis apocryphis adlegasset, num hic error esset omnium Patrum Justino martyri anteriorum ?

2° Fatemur autographa Apostolorum et Evangelistarum dudum periisse; sed num id probat libros illos non esse auctorum quibus tribuuntur? Num quis Demostheni, Tullio, Horatio, Fl. Josepho, etc., sua opera abnegat, eo quod eorum autographa non amplius habentur? Provocatio Deistarum ad ista autographa non est nisi effugium eorum incredulitatis : si illa adhuc extarent, dicerent ipsa fuisse ab aliis conficta.

Autographum Matthæi tempore Origenis et Hieronymi adhuc existebat, sed ab hebraïzantibus corruptum, et Petrus Alex. testatur suo tempore, sæculo nempe quarto, autographum Evangelii Joannis in Ecclesia Ephesina adhuc adservatum fuisse [1].

3° Locus et tempus scriptionis Librorum sacrorum novi Fœderis tam bene noscuntur, quam cognoscitur ubi et quando Plato, Aristoteles, Xenophon, Tullius, etc., sua opera scripserunt. Ut constet utrum liber aliquis sit auctoris, cujus nomen præ se fert, profecto necesse haud est, ut sciatur qua in civitate et quo anno

[1] Petr. Alex. Tract. de Paschate

sit conscriptus. Hujusmodi ridicula Deistarum effugia probant quam malam causam defendant (conf. n. 424, 426, 428, 433, 434, 438).

4° Quid authentiæ Librorum sacrorum novi Fœderis officit quod pauci et obscuri hæretici aliquos illorum rejecerint? Conformiter suæ doctrinæ debebant aut illos rejicere, aut se hæreticos ac victos fateri. Commune fuit antiquis pseudodoctoribus, observante Hieronymo, « ut quidquid contrarium suo dogmati viderant, vel » eraderent, vel etiam integre repudiarent. »

§ CCL. — Libri sacri novi Fœderis quoad substantialia incorrupti extant.

807. I. Constat id ex consensu versionum horum librorum; nam versio syriaca et italica, primis Ecclesiæ temporibus factæ; versio arabica, æthiopica, cophtica, armeniaca, persica, hieronymiana et gothica quoad substantialia omnino conveniunt.

808. II. Codices antiquissimi a Millio, Vetstein, Küster et aliis maximo labore conquisiti, apprime cum antiquis versionibus ac cum Vulgata quoad substantialia concordant. Millius equidem in maximo codicum numero 30,000 variantium lectionum adnotavit; at hæ variantes lectiones integritatem Librorum sacrorum novi Fœderis confirmant, cum omnes reducantur ad errores grammaticæ, orthographiæ, et mutationem synonymorum.

809. III. Argumentum horum librorum, prout hodie extant, reperitur in multiplicibus operibus primorum Patrum Ecclesiæ; iste autem consensus operum Patrum cum Libris sacris novi Fœderis eorum incorruptionem quoad substantialia probat.

810. IV. Hi libri numquam quoad substantialia corrumpi potuerunt, 1° ob Apostolorum, eorumque primorum successorum vigilantiam; 2° ob venerationem qua fideles eos semper prosecuti sunt. Hæc veneratio tanta fuit, ut primis Ecclesiæ sæculis plurimi fideles maluerint martyrium subire, quam hosce libros Gentilibus comburendos tradere. Versio Hieronymi diu in Ecclesia recepta non fuit, eo quod, teste Augustino, in quibusdam verbotenus ab antiqua versione itala dissentiebat. Immo cum in quadam ecclesia africana [1] in Prophetia Jonæ ex versione Hieronymi legeretur *hedera* loco *cucurbitæ*, quæ ultima vox in priori versione erat, populus concitato tumultu episcopum coegit ad primam versionem resumendam. Celso et Porphyrio, Christianos adcusantibus quod suos Libros sacros immutarent, Origenes audacter respondit Catholicorum codices ubique esse tales quales ab initio fuerant, illos hæreticorum dumtaxat esse diversos; hæretici vero,

[1] August., Epist. 71 et 82.

quamvis continuo a Catholicis corruptionis Librorum sacrorum adcusarentur, Catholicos numquam hujusmodi criminis incusarunt, solis Manichæis exceptis, et ævo dumtaxat Augustini; hic vero doctor Ecclesiæ eos provocavit ut mendacem adsertionem probarent.

311. V. Si in Libris sacris novi Fœderis corruptio substantialis contigisset, illa facta fuisset vel a Judæis, vel a Paganis, vel a Catholicis, vel ab Hæreticis; nihil autem horum dici potest: nam 1° non a Judæis, siquidem ex iis expunxissent quæ de eorum obstinatione, cæcitate, de prædictione eversionis eorum status, metropolis ac templi ibi leguntur, atque tunc tanti criminis a Christianis adcusati fuissent; aliunde exemplaria omnia eorum potestati subjecta haud erant; 2° non a Paganis, cum hi omnia exemplaria per orbem dispersa ad manum non haberent, atque in omni casu ex iis sustulissent quæ Paganismum falsitatis arguunt; 3° non a Catholicis, nam hæretici eis hanc infamiam exprobrassent; 4° tandem non ab Hæreticis, quia hi Catholicorum exemplaria non habebant, et quando propria exemplaria corrumpebant, Catholici continuo reclamarunt, atque ita Hæreticorum errores in Catholicorum exemplaria non irrepserunt.

§ CCLI. — Vindiciæ incorruptionis Librorum sacrorum novi Fœderis.

312. Opponunt Deistæ cum Collins [1] : 1° Victor Tunonensis, episcopus Africanus, in suo Chronico ait : « Messala consule » jubente Anastasio imperatore sancta Evangelia, tamquam ab » idiotis Evangelistis composita, reprehensa et emendata fuisse. » Idem Isidorus Hispalensis in Chronico refert. 2° Innumeræ lectiones variantes in antiquis codicibus reperiuntur.

313. Ast 1° Victorem Tunonensem et Isidorum falso rumore deceptos fuisse, patet : — quod alii historici et chronologi contemporanei, et illis celebriores, ut Procopius, Evagrius, Cedrenus, etc., qui facta impia Anastasii imperatoris recensent, de ista corruptione Evangeliorum prorsus silent; — quod codices græci Anastasii temporibus anteriores, opera Patrum ante et post hanc epocham scripta, facta textusque varios Evangeliorum referentia, atque versiones antiquæ, inter se, et cum Evangeliis modo extantibus apprime concordant. — Impossibile fuisset Anastasio Evangelia generatim corrumpere, cum exemplaria in regionibus ejus potestati haud subjectis ad manum non haberet.

2° Istæ variantes lectiones nonnisi verba adficiunt, non vero sensum, saltem in rebus fidei et morum (conf. n. 308).

[1] Collins, sur la Liberté de penser.

§ CCLII. — **Libri sacri novi Fœderis sunt veraces.**

514. Cum constet omnes Libros sacros Christianorum Deo inspirante esse conscriptos (n. 54-42), proinde eos esse veraces, superfluum foret veracitatem Librorum sacrorum novi Fœderis philosophice demonstrare, nisi existerent Infideles, Increduli ac Deistæ nonnisi ratiocinia admittentes, qui illam negant, ac impugnant. Incredibile dictu est quot difficultates, frequenter ineptissimas, Deistæ ultimorum temporum contra veracitatem Scriptorum sacrorum novi Fœderis congesserint. At *O curas hominum, quantum est in rebus inane!* Necessitati igitur nostri ævi consulturi, veracitatem Scriptorum sacrorum novi Fœderis fuse demonstrabimus, incredulorum Deistarumque difficultatibus dein satisfacturi.

515. Apostoli et Evangelistæ in iis quæ narrant I. *decepti non fuerunt;* II. *in narratione sinceri fuerunt,* seu alios decipere noluerunt; III. *immo alios ne decipere quidem potuissent,* etiamsi voluissent; consequenter eorum libri sunt *veraces,* plenamque fidem merentur. Et

516. I. Quidem alii Scriptores sacri novi Fœderis factorum et dictorum quæ recensent, testes oculati et auriti fuerunt, ut Matthæus, Joannes, Petrus, Jacobus ac Judas; et hinc Joannes : « Quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, inquit,... testamur » et annuntiamus (I Epist. 1, 1-2); » alii ut Paulus, Lucas et Marcus, scriptores synchroni fuerunt, et scripserunt quæ ab Apostolis immediate audierant, quæ de illis viderant, a testibus fide dignis perceperant, et quæ ipsi fecerant; quare Lucas : « Sicut » tradiderunt nobis, ait, qui ab initio viderunt, et ministri fuerunt » sermonis, visum est et mihi assecuto omnia a principio diligen» ter ex ordine scribere (c. 1, 2-3). »

Ex quibus patet, Scriptores sacros novi Fœderis decipi non potuisse in iis factis et dictis, quæ litteris mandarunt, cum ad videndum et audiendum, atque testandum quæ quis vidit et audivit nec philosophia nec scientiæ requirantur. His adde scripta Pauli, Lucæ et Marci, qui testes immediati factorum ac dictorum Jesu non fuerunt, a testibus immediatis esse adprobata; Petrus enim adprobavit Evangelium Marci, et quasi suum fecit (n. 430); Paulus adprobavit Evangelium Lucæ ac adoptavit (n. 435), et Petrus Paulum adprobavit (II Pet. 3, 15-16). Pauca vero, quæ de nativitate ac de infantia Jesu in Evangeliis leguntur, plenam fidem a cæteris sortiuntur.

517. At nec Apostoli a Christo tamquam ab insigni impostore

decepti fuerunt. *Quamquam animus meminisse horret luctuque refugit* nomen Christi impostoris proferre, cum tamen Increduli nonnulli eo impietatis progressi sint, ut blasphemare haud erubuerint Christum esse impostorem *, opportunum est impostoris ac fanatici notas characteristicas paucis tradere.

Impostor et fanaticus est 1° homo callidus, phreneticus in suis scriptis ac verbis, in actionibus externis frequenter convulsivus, qui se Deo acceptum jactat, et visiones venditat, quas haud probat; 2° est magnatum adulator; 3° impietatem umbra sanctitatis occultat; 4° sua omnia studiose componit; 5° virtutem clam parvi facit; 6° propriis utilitatibus studet, illisque commoda publica postponit; potentiam ac honorem quærit; 7° adulatione aliorum captat benevolentiam; 8° orationis vanitate plausum vulgi quærit.

Hujusmodi imaginem nobis suppeditant ratio et historia omnium impostorum, ut Montanistarum, Muhammedis, primorum Anabaptistarum ac Quacquerorum, Fanaticorum cæmeterii S. Medardi Parisiis, Schwedenborg, Joannæ Southcott, quæ se anno 1814, Londini Messia gravidam esse jactitabat, variasque visiones venditabat. Hic adpello ad Incredulorum bonam fidem, si tamen in religionis negotio bonæ fidei sunt capaces, ipsosque provoco ut notas characteristicas impostoris in vita Jesu Christi nobis exhibeant.

Aiunt equidem summam imposturæ Jesu in eo præcise constitisse, quod hasce impostoris notas occultare sciverit. At eo ipso fatentur se hasce notas in vita Jesu non deprehendere, probantque potius semetipsos esse impostores. Cæterum impostori ac fanatico tam parum liberum est suam imposturam ac fanatismum semper occulere, quam furioso liberum est nulla signa dare sui furoris, quod Increduli fanatici suo exemplo demonstrant. Fanaticus im-

* Christum impostorem esse insanivit anonymus auctor operis: *De scopo Jesu ejusque discipulorum* germanice inscripti: *Von dem Zwecke Jesu und seiner Jünger.* Noch ein Fragment des Wolfenbütelischen Ungenannten, herausgegeben von Gotth. Ephr. Leszing. Braunschweig, 1778. Hic impius anonymus per philosophemata ex quatuor Evangeliis probare frustra molitur, Christum et Apostolos impostores fuisse, ac pro scopo habuisse ruinis destructæ Retpublicæ Judaicæ novum regnum temporale sibi superstruere (conf. n. 552).

Idem jam pridem delirarat auctor anonymus infamis operis de *Tribus Impostoribus*, Moyse nempe, Christo ac Mahometo, quondam perperam adscripti Frederico II Imperatori et Petro des Vignes. Nonnulli viri docti equidem negarunt infandum hoc opus extitisse; at ipsum latine jam extitisse sæculo sexto decimo, probat auctor libri germanice inscripti: *Das erste schlimmste Buch, oder historich-kritische Abhandlung von der religionslæsterlichen Schrift: de Tribus Impostoribus*, Chemnitz, 1764.

postor potest equidem inintelligibilia loqui, sibi imaginari quod sit filius Dei, visiones ac revelationes habeat; at hæc per vera miracula cujuscumque generis, per vaticinia eventu comprobata, vocesque cœlitus delapsas confirmata fuisse nonnisi fanatici ac insanientis est credere.

Celeber Deista J. J. Rousseau in *Emilio* [1] : « Quod spectat, » inquit, revelationem, si melior philosophus ac doctior essem, » forte sentirem ejus veritatem et utilitatem, quam habet pro iis » qui per fortunium eam agnoscunt. » Dein cum videat probationes revelationis quas refellere non potest, et difficultates quas solvere nescit, ait se revelationem nec approbare, nec rejicere. Lumine autem veritatis revelationis mox perculsus: « Me, inquit, » fateor quoque, in stuporem agit Scripturarum majestas, sancti- » tas Evangelii cor ipsum rapit. Libros Philosophorum utut ele- » gantes inspice, quam sunt exiles in comparatione istius! Fierine » potest ut liber, adeo simplex et simul adeo sublimis, sit opus » humanum, et ille, cujus in eo narratur historia, purus homo » fuerit? Hæccine vox enthusiastæ vel ambitiosi sectarii? Quæ » ejus mansuetudo, qui morum candor? Quæ in instructionibus » gratiæ? Quæ principiorum majestas? Quæ profunda sapientia in » sermonibus? Quæ in responsionibus animi præsentia, quæ » sapientia, quæ rectitudo? Quodnam in omnes adfectus impe- » rium? Ubi est homo ille, ubi est sapiens, qui norit agere, pati » ac mori sine imbecillitate ac ostentatione?..... Profecto si vita » et mors Socratis sapientem arguunt, vita et mors Christi Deum » evincunt *. » Concludat ergo quisquis ultro cæcutire nolit, Christum non decepisse suos Apostolos.

[1] Emile T. III. Liv. 4. Amst. 1768.

* En integrum textum gallice : « Je vous avoue aussi que la majesté des Ecri- » tures m'étonue, la sainteté de l'Evangile parle à mon cœur. Voyez les livres » des philosophes avec toute leur pompe; qu'ils sont petits près de celui-là! Se » peut-il qu'un livre à la fois si sublime et si simple, soit l'ouvrage des hommes? » Se peut-il que celui dont il fait l'histoire, ne soit qu'un homme lui-même? » Est-ce là le ton d'un enthousiaste ou d'un ambitieux sectaire? Quelle douceur, » quelle pureté dans ses mœurs! Quelle grâce touchante dans ses instructions! » Quelle élévation dans ses maximes! Quelle profonde sagesse dans ses discours! » Quelle présence d'esprit! Quelle finesse et quelle justesse dans ses réponses! » Quel empire sur ses passions! Où est l'homme, où est le sage qui sait agir, » souffrir et mourir sans foiblesse et sans ostentation? Quand Platon peint son » juste imaginaire (de Rep. Dial. 1), couvert de tout l'opprobre du crime, et » digne de tous les prix de la vertu, il peint trait pour trait Jésus-Christ : la res- » semblance est si frappante, que tous les Pères l'ont sentie, et qu'il n'est pas » possible de s'y tromper. Quels préjugés, quel aveuglement ne faut-il point » avoir pour oser comparer le fils de Sophronisque au fils de Marie! Quelle dis-

513. II. Apostoli sinceri fuerunt, seu alios decipere noluerunt. Quo enim fine orbem universum decepissent? an spe divitiarum, aut commodorum vitæ? At sua sponte pauperrimi fuerunt, in carceres detrusi, flagris excepti, et morti traditi, prout prævidere debebant; hinc Paulus Corinthiis : « Nos stulti, inquit, propter » Christum.. esurimus et sitimus, et nudi sumus, et colaphis » cædimur.. laboramus operantes manibus nostris, maledicimur » et benedicimus, persecutionem patimur et sustinemus, blasphe» mamur et obsecramus, tamquam purgamenta hujus mundi facti » sumus, omnium peripsema » (I. Cor. 4,10-13).

Increduli equidem blasphemant Apostolos ex fanatismo, et ob gloriam novæ inventæ religionis alios decepisse. At ex characteribus intrinsecis eorum scriptorum evidentissime patebit neminem umquam a fanatismo et vana gloria magis remotum fuisse quam illos. Cæterum an fanatici et ambitiosi, quos Increduli parum sibi constantes alias rerum omnium ignaros dicunt, Doctrinam legi naturali tam conformem, tam simplicem, et simul tam sublimem, passionibusque hominum, quos decipere statuissent, tam contrariam, excogitare potuissent, aut confecissent? siccine impostor agit cum iis, quos decipere sibique devincire conatur? Apostoli igitur prædicarunt Christi religionem, eoquod de ejus veritate persuasi omnino erant. Esto, ut Increduli insaniunt, eos Christo extremas inter miserias adhæsisse ob spem terreni regni ab illo excitandi; sed cum haud adeo creduli essent ut Sacræ Paginæ testantur, quomodo hanc spem conceperunt nisi per vera

» tance de l'un à l'autre! Socrate mourant sans douleur, sans ignominie, soutint » aisément jusqu'au bout son personnage; et si cette facile mort n'eût honoré » sa vie, on douteroit si Socrate, avec tout son esprit, fut autre chose qu'un » sophiste. Il inventa, dit-on, la morale. D'autres avant lui l'avoient mise en » pratique; il ne fit que dire ce qu'ils avoient fait, il ne fit que mettre en leçons » leurs exemples. Aristide avoit été juste avant que Socrate eût dit ce que c'étoit » que la justice; Léonidas étoit mort pour son pays avant que Socrate eût fait un » devoir d'aimer la patrie; Sparte étoit sobre avant que Socrate eût loué la so» briété : avant qu'il eût défini la vertu, la Grèce abondoit en hommes vertueux. » Mais où Jésus avoit-il pris chez les siens cette morale élevée et pure, dont lui » seul a donné les leçons et l'exemple? Du sein du plus furieux fanatisme, la plus » haute sagesse se fit entendre, et la simplicité des plus héroïques vertus ho» nora le plus vil de tous les peuples. La mort de Socrate philosophant tranquil» lement avec ses amis est la plus douce qu'on puisse désirer; celle de Jésus ex» pirant dans les tourmens, injurié, raillé, maudit de tout un peuple, est la » plus horrible qu'on puisse craindre. Socrate prenant la coupe empoisonnée, » bénit celui qui la lui présente et qui pleure; Jésus au milieu d'un supplice af» freux prie pour ses bourreaux acharnés. Oui, si la vie et la mort de Socrate » sont d'un sage, la vie et la mort de Jésus sont d'un Dieu. » Emile T. III. Liv. 4. p. 117-119. Amst. 1768.

miracula a Christo in signum suæ divinitatis edita? Quomodo post Christi ignominiosissimam mortem; dum illis nihil amplius ab eo expectandum erat, ei adhæsissent, nisi illum redivivum vidissent, prout ipsis promiserat? Quomodo duodecim piscatores idiotæ ausi fuissent magistratibus Judæorum miracula manifeste falsa obtrudere? Quomodo philosophis paganis, principibus et imperatoribus religionem falsam, ipsorum passionibus inimicam, annuntiare, et Christum, paulo ante probrosissimæ morti traditum, ut verum Deum prædicare præsumpsissent? An ab Hebræis et principibus paganis tormenta omnia ipsaque mors ipsis pertimescenda non erant? Profecto nisi Apostoli de veritate miraculorum Christi ejusque religionis plene convicti fuissent, intelligi haud posset, quomodo consilium dumtaxat inire potuissent persuadendi Judæis, hominem, quem paulo ante ultimo supplicio adfecerant, esse eorum Messiam, et Paganis, virum hebræum, quem illis annuntiabant, esse verum Deum.

Sed Apostoli suæ convictionis et sinceritatis signa evidentia dederunt, quod patet

319. Ex Characteribus intrinsecis ipsorum scriptorum; id enim liquet 1° ex stylo simplici ac neglecto millenis circumstantiis personalibus ac localibus intexto, et quo res maxime sublimes modo simplicissimo exponunt; hoc autem evincit illos nullius benevolentiam captasse, ipsosque de rebus, quas scribebant, certissimos fuisse; 2° ex contemptu gloriæ; sæpissime enim infimum suum ortum, professionem, ignorantiam, rusticitatem, errores ac imbecillitates profitentur; 3° ex eorum pietate sincera, et propriorum commodorum neglectu; quare Paulus : « Maledicimur, » inquit, et benedicimus, persecutionem patimur et sustinemus, » blasphemamur et obsecramus, etc. Argentum et aurum aut ves» tem nullius concupivi, sicut ipsi scitis... Veni non in sublimi» tate sermonis aut sapientiæ... Prædicamus Christum crucifixum » Hebræis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam » (I Cor. 4, 12-13. Act. 20, 33-34. 1 Cor. 2, 1 et 1, 23); 4° ex modo, quo suum Apostolatum auspicati et prosecuti sunt. An Apostoli in metropoli Judææ, ipso die Pentecostes, ubi, si falsa miracula ut vera et notoria prædicassent, a quocumque etiam rudissimo falsitatis argui potuissent, Christi miracula, ipsamque resurrectionem tot conatibus per magistratus suppressam, palam et imperterrite annuntiassent, nisi bonæ fidei fuissent? 5° ex consensu Evangelistarum, qui licet diversis temporibus, diversisque in locis scripserint, eadem tamen referunt; 6° tandem ex eorum consensu cum scriptoribus profanis (conf. n. 323).

520. III. Apostoli alios ne decipere quidem potuissent, etiamsi voluissent; 1° enim si falsa prædicassent, a Judæis, qui cum Christo vixerant, manifestæ falsitatis convicti fuissent; Judæorum enim fuisset illa falsa probare, quæ eorum religionem abrogatam esse comprobabant. 2° Si quæ de suo magistro narrabant a veritate aliena fuissent, et sua dicta miraculis non confirmassent, nec potuissent Judæos a sua religione, quæ apud eos per plura sæcula stabilita erat, et cui pertinacissime adhærebant, avellere, et ad hominem ab ipsis paulo antea ignominiosissima morte adfectum ut suum Messiam, et Deum adorandum perducere, nec Paganos a religione, quæ apud omnes populos hujus universi, parva natione hebræa excepta, dominabatur, et passionibus amicissima erat, ad austeram Christi religionem, passionibus inimicissimam, pertrahere. Adde omnes, qui tribus primis sæculis Ecclesiæ Christi fidem amplectebantur, debuisse honoribus, divitiis, ipsique vitæ valedicere, et tamen tot Christianorum milliones tempore Tertulliani in Imperio Romano fuisse, ut hic in sua Apologia scriberet, Imperium Romanum quasi fore desertum, si Christiani ex eo secederent, et demonstratum habebis, Apostolis, spectatis circumstantiis, impossibile fuisse, ut quæ numquam contigissent universo orbi ut vera obtruderent.

521. IV. Si Apostoli impostores fuissent sequeretur 1°, maximam orbis terrarum partem per decem et octo sæcula fuisse delusam, et quidem per duodecim piscatores illitteratos, viros doctissimos ac integerrimos sæculorum christianorum in re summi momenti fuisse deceptos, et quamplurima Martyrum millia suum sanguinem pro falsa religione fudisse; 2° vaticinia veteris Fœderis casu ad absurdum paradoxo soli Christo, et perperam quidem convenisse. Videant Increduli, utrum hæc sensum communem non offendant: «Tria sunt incredibilia, ait Augustinus, quæ ta- » men facta sunt: Incredibile est Christum resurrexisse cum » carne, et in cœlum ascendisse cum carne; incredibile est mun- » dum rem tam incredibilem credidisse; incredibile est homines » ignobiles, infimos, paucissimos, imperitos rem tam incredi- » bilem tam efficaciter mundo, et in illo etiam doctis, persuadere » potuisse. Horum trium incredibilium primum nolunt isti, cum » quibus agimus, credere, secundum coguntur et cernere, quod » non inveniunt unde sit factum, si non credunt tertium [1]. »

[1] August. De Civit. Dei Lib. 21, c. 5.

VINDICIÆ VERACITATIS SCRIPTORUM SACRORUM NOVI FOEDERIS.

§ CCLIII.—Quod natio Judæa Christum ut Messiam non agnovit.

822. Thomas Woolston, David Hume, J. J. Rousseau [1] aliique Deistæ, miracula Christi in Evangeliis relata vera fuisse miracula negant; aiunt, si illa vera fuissent miracula, Judæi, isto ævo Messiam expectantes, et imprimis Synagoga, uti etiam philosophi pagani, ista credidissent, et Christi religionem amplexi essent: id autem factum non est; Joan., enim 7, 48. Pharisæi: « Numquid, aiunt, ex principibus aliquis credidit, aut ex Pharisæis? sed turba hæc, quæ non novit legem, maledicti sunt. » Paulus (1. Cor. 1, 26): « Non multi sapientes secundum carnem, non » multi potentes, non multi nobiles » Christi fidem amplexi sunt.

Concludit Woolston miracula Christi in sensu allegorico intelligenda esse, exempli gratia: cæcorum illuminationem de mentis illuminatione, quæ Christo veritatem annuntiante obtinuisset. Absona hæc opinio etiam Spinosæ arrisit, quod Patres nonnulli, præsertim Origenes, plura ex Scriptura sacra in sensu allegorico exponunt.

Mirum est, quod Increduli ac Deistæ, qui tamen philosophi audiri volunt, non attendant, homines practice tales non esse quales esse deberent; utique si omnes homines in praxi essent veritatis amantes, severæ virtutis studiosi, voluptatum osores, et æternæ suæ saluti devoti, omnes, præsertim Judæi, ab initio Christi religionem amplecti debuissent; at maxima pars hominum talis practice non existit. Si id verum est de hominibus generatim sumptis, multo magis hoc verum est de Judæis, eorum sacerdotibus, ac Pharisæis ævo Christi et Apostolorum existentibus, de nobilibus, potentibus ac philosophis paganis. Quot homines adhuc modo importunam amant veritatem, illosque, qui illam prædicant ac inculcant? Quot modo observant quæ religio, quam profitentur, præscribit? An adhuc plerique hominum non indulgent vitiis, licet religio ea proscribat? Cæterum Religio Catholica docet fidem esse donum Dei; proinde ad pellendam mentis cæcitatem, cordisque corruptionem, præter externam annuntiationem religionis requiritur gratia Dei interior.

Pharisæi Christi miracula numquam negarunt. Adseruerunt equidem neminem e suis et ex principibus tum temporis Christum secutum esse; at non dixerunt ejus opera divina ac miracula

[1] Woolston Commentationes de miraculis Christi Londini 1728. Hume Conamen morale et politicum P. 2, de miraculis. Rousseau, Lettres de la Montagne.

falsa esse; immo (Joan. 11, 47-48) Pharisæi et Judæorum principes: « Quid facimus, inquiunt, quia hic homo multa signa facit? » Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum. » Fatebantur ergo miracula Christi, sed in eum non crediderunt, quia Christus eorum præjudiciis et passionibus adversabatur. Notum est Judæos et Synagogam ævo Christi, majorum suorum relicta doctrina, præjudiciis abreptos, expectasse Messiam terrenum, qui princeps potentissimus futurus florentissimum regnum Davidis restitueret. Cum Jesus Nazarenus se talem non sisteret, sed miracula maxime extraordinaria patraret ad probandum divinam suam missionem, et quod esset Judæorum Messias a Prophetis prædictus, Judæi veritatem miraculorum inficiari haud valentes, quærebant effugia ad negandas miraculorum consequentias, atque Christi divina opera attribuebant artibus magicis, vel usurpationi nominis Jehovæ, quod absurdum omnino erat; cum in confirmationem erroris vera miracula fieri nequeant.

Hinc ineptiæ de sensu allegorico miraculorum Christi per se ruunt. Profecto si resurrectio Christi nonnisi allegorice seu mystice contigisset, Thomas difficultatem haud movisset illam credendi. Conf. n. 525

§ CCLIV.—Num soli homines rudes ac plebei Christi miracula ab initio crediderunt, ejusque religionem amplexi sunt? De Vampiris.

525. Woolston aliique Deistæ prætendunt, nonnisi homines rudes et plebeios Christi miraculis credidisse, et ejus religionem ab initio amplexos esse, horum autem fidem esse cæcam, nihilque probare.

J. J. Rousseau: « Estne in mundo historia, ait, tot testimoniis » comprobata ac illa Vampirorum? Enimvero nihil omnino deest, » cum illorum existentiam attestentur processus verbales, testi- » monia notariorum, chirurgorum, parochorum, magistratuum, » probationes juridice sufficientes. Et tamen quis credat Vam- » piros! »

Sed si etiam soli homines rudes ac plebeii Christi miraculis ab initio fidem adhibuissent, an inde sequeretur illa esse falsa? Num rudes et plebei bonis oculis et auribus instructi non sunt ut docti et nobiles? Ad credendum autem miracula Christi, illum verbi gratia paucis panibus, paucisque piscibus plura hominum millia refecisse, cæcis visum, claudis incessum, mortuisque vitam reddidisse, num requirebatur, ut qui hæc videbant et credebant essent docti, nobiles ac divites? Primi Christo credentes fuerunt utique duodecim illitterati piscatores, multique de populo; at falsum omnino est, omnes, qui ab initio Christi fidem amplexi

sunt, fuisse rudes ac plebeios; nam num rudes ac plebei erant regulus in Capharnao, Lazarus, Nicodemus, Joseph ab Arimathæa, Pudens Senator, Flavius Clemens Consul Romanus, Sergius Paulus Proconsul, Cornelius Centurio, Epaphroditus, Erastus, plures Asiarchæ seu Asiæ principes, plures magnates de domo Cæsaris? Silentio præterimus quam maximum numerum nobilium matronarum. Inter doctos recensentur plures Archisynagogi et Sacerdotes, Gamaliel, Paulus, Dionysius Areopagita, Clemens Romanus, Ignatius martyr, Polycarpus, Papias, Clemens Alex., Justinus, Athenagoras, Hegesippus, Tatianus, Irenæus, Theophilus Antiochenus, Dionysius Corinthius, Quadratus, Aristides, Melito, Miltiades, Origenes, et Tertullianus, qui omnes primo et secundo sæculo Ecclesiæ fidem Christi amplexi sunt.

Non ergo rudes et plebeii dumtaxat ab initio Christi miracula crediderunt, sed viri cujuscumque ætatis, et conditionis; plures sane fuerunt rudes et plebei, ut Paulus (I Cor. 1, 26) testatur; sed hi etiam constituunt maximam partem societatis humanæ, atque dociliores sunt quam sapientes ac divites. Plinius Jun. sæculo primo de magno numero Christianorum ad imperatorem Trajanum scribebat: « Visa est mihi res consultatione dignissima » maxime propter periclitantium numerum : multi enim omnis » ætatis, omnis ordinis, utriusque sexus etiam vocantur in peri» culum, et vocabuntur. Neque enim per civitates, sed vicos » etiam atque agros superstitionis istius contagio pervagata » est [1]. » Conf. n. 525, 1.

Tertullianus sæculo secundo in sua Apologia Romanis: « Hes» terni sumus, aiebat, et vestra omnia implevimus, urbes, insu» las, castella, municipia, conciliabula, castra ipsa, tribus, de» curias, Palatium, Senatum, forum [2]. »

Quare Hieronymus de Incredulis quondam dicebat: « Discant » igitur Celsus, Porphyrius, Julianus, rabidi adversus Christum » canes, discant eorum sectatores, qui putant, Ecclesiam nullos » philosophos, et eloquentes habuisse doctores nullos, quanti et » quales viri eam fundaverint, extruxerint, ornaverint, et desinant » fidem nostram rusticæ tantum simplicitatis arguere, suamque » potius imperitiam agnoscant. »

Paucis, totus terrarum orbis Christi miracula credidit, si falsa fuissent, miraculum portentosissimum, immo absolute impossibile fuisset, orbem universum ea ut vera credidisse, et duodecim piscatores ignobiles, ignotos ac illitteratos id ipsi persuasisse.

Historia Vampirorum minime ad rem est. Morbus fuit cerebri a

[1] Plin Lib. 10 Epist. 97.—[2] Tertul. Apolog., c. 37.

timore productus, qui Vampirorum morbus vocatus fuit, quique in Hungaria, Moravia ac Polonia olim grassatus fuit. Eo laborantes sibi imaginabantur mortuos de nocte e sepulchris ad illos accedere, ipsisque sanguinem e venis exsugere; multi hoc delirii morbo in dictis regionibus mortui sunt.

Verum morbus iste paucas dumtaxat regiones vastavit, fidesque, qua Vampiri credebantur spectra, dictis in regionibus ne quidem universalis fuit; saltem morbus iste et fides in ista spectra dudum cessarunt. Testimonia vero de istis Vampiris talia non fuisse, qualia J. J. Rousseau illa exhibet, sat patet quod cum Vampirorum morbo in fumum abierint.

Res vero se longe aliter habet cum fide in miracula et religionem Christi; hæc enim non in paucis dumtaxat regionibus, sed in universo orbe obtinuit, adhuc modo obtinet, et hodiedum mundus æque convictus est de veritate miraculorum religionisque Christi quam fuit tempore Neronis, Domitiani, Trajani, ac Constantini magni.

§ CCLV. — Quod philosophi pagani Christi religionem semper impugnarunt.

524. Docti et philosophi gentiles, excipiunt Deistæ, Christi religioni continuo contradixerunt, philosophi eam impugnarunt scriptis quæ Christiani suppresserunt. Si scripta illa adhuc existerent falsitatem miraculorum Christi forte videremus?

Verum est doctos hujus sæculi ab initio Christi miraculis ac religioni contradixisse, at irrito conatu, cum Christi religio de omnibus hisce obstaculis triumphaverit, et sedem suam ut Regina mundi fixerit, ubi antea sedes idololatriæ erat, atque viri doctissimi in toto Imperio Romano jam primo Ecclesiæ sæculo ejus sacra professi sint.

Eo ipso autem quod opera, quibus philosophi pagani Christi miracula divinamque religionem impugnarunt, quoad magnam partem perierunt, evincitur paganos ipsos ea parvi fecisse; secus enim illorum exemplaria multiplici descriptione multiplicassent, atque ipsa ita ruinæ subtraxissent. Adhucdum autem impia ista opera quoad magnam partem habentur; extant enim fragmenta operis Celsi in octo libris Origenis adversus Celsum, fragmenta Porphyrii in Eusebio Cæsariensi, fragmenta Juliani imp. in Cyrillo Alexandrino, et Philalethes Hieroclis adhuc existit.

Verum hæc veterum gentilium philosophorum scripta probant præcise quod Deistæ negant, veritatem nempe miraculorum Christi, ejusque divinæ religionis; cum enim hi philosophi exis-

tentiam miraculorum Christi fateantur, eaque dumtaxat magiæ, aliisque causis ineptis attribuant, testantur se miracula Christi ceu facta credidisse; bona ergo fides illorum tantum quoad explicationem deerat, proinde multo æquiores erant quam Deistæ nostri ævi. Quantam vero vim inepta philosophorum paganorum scripta in homines bonæ fidei habuerint, patet, quod quando adhuc vigebant, innumeri homines Christi fidem amplexi sint, et milleni Christiani suum sanguinem pro veritate Evangelii fuderint.

§ CCLVI.—Num historici gentiles miraculis novi Testamenti siluerunt.

825. Quis scit, aiunt Deistæ, utrum Apostoli Jesu reapse auspicati sint suam missionem Hierosolymis, ubi falsitatis argui potuissent? Historici profani de hoc silent. 1° Si tot prodigia, quæ in Evangeliis narrantur, vera essent, an historici gentiles de iis locuti non essent?

Deistæ hac sua objectione evincere vellent, Evangelistas Jesu Christi historiam, et miracula, quæ in ea leguntur, ementitos esse, qui ultimus est scepticismi conatus. Nos vero ab iis dumtaxat petimus, quomodo ergo totus orbis Christianus factus est? Profecto si universus orbis sine miraculis religionem Christi, passionibus prorsus inimicam, amplexus est, hæc ipsa conversio, ut Augustinus olim observavit, maximum omnium miraculorum foret. Paucis autem dicimus: historia Jesu Christi et Apostolorum continetur in libris authentia, qua major excogitari nequit, præditis; quare quæ in eis referuntur tanta certitudine gaudent, ut major inveniri nequeat.

2° Ineptissimum est ab infensissimis Christianorum hostibus petere testimonia in probationem eorum religionis, eo magis quod historici pagani vix occasionem habuerint de miraculis novi Testamenti loquendi. Interim tot existunt testimonia in historicis paganis, ut veritas factorum Evangelii ex iis solis demonstretur. Hæc testimonia fuse videri possunt in Eusebio Cæsareensi, cl. Huet, Houteville, Addisson, Bullet, Duvoisin, Mayer, etc, [1]. Quædam dumtaxat hic referemus, ut ad Deistarum confusionem

[1] Euseb. *Demonst. Evang.* Huet: *Demonst. Evang.* Houteville: *La religion chrétienne prouvée par des faits.* Addisson: *De la religion chrétienne,* avec les notes de Seigneux de Correvon, Lausanne, 1757. Bullet: *Histoire de l'établissement du Christianisme, tirée des seuls auteurs juifs et payens,* Paris, 1764. Duvoisin: *Démonstration Evangélique,* Paris, 1802. Mayer: *Specimen defensionis et expositionis historiæ J. C. et Apostolorum, ex græcis et romanis scriptoribus profanis,* germanice, 1805.

pateat scriptores paganos de miraculis evangelicis non prorsus siluisse : sic

1° Chalcidius, philosophus platonicus tertii sæculi, in suo Commentario in Timæum Platonis loquitur de adparitione novæ stellæ et de adoratione Magorum.

2° Macrobius, autor ethnicus sæculi quarti, libro 2, c. 4, Saturnalium commemorat infanticidium Herodis Ascalonitis, aitque Augustum imp., cum audiisset Herodem eodem circiter tempore occidi jussisse Antipatrum filium suum primogenitum, dixisse : *Melius est Herodis porcum esse quam filium**.

3° Celsus, philosophus epicureus sæculi secundi, apud Origenem fatetur Christum in Ægyptum delatum fuisse, et in Discursu de veritate miracula Christi minime negat, sed ea magiæ insulse attribuit

4° Phlegon, Libertus Adriani imp. circa annum 156 æræ vulgaris mortuus, libro 13 Olympiadum insigne dat testimonium de vaticiniis J. C., de eorum eventu, præsertim de ruina Hierosolymæ, atque ibidem pariter mentionem facit de terræ motu et de extraordinaria eclipsi solari, quæ tempore mortis Christi contigit, et quam collocat quarto anno Olympiadis 202, qui est annus obitus J. C. et 18 Tiberii imperatoris.

5° Thalus, auctor græcus sæculi primi, libro 3 historiæ syriacæ, pariter testatur anno 18 Tiberii imp. subitam caliginem in ipsa meridie visam fuisse.

6° Sæculo tertio adhuc existebat in archivis romanis relatio, quam Pilatus de vita, miraculis, et morte J. C. Romam miserat. Justinus, Tertullianus, etc. sæpe ad archiva romana contra Gentiles provocarunt. Tertullianus de extraordinaria eclipsi, quæ tempore Christi mortis contigit, Romanis : « Eum, inquit, mundi » casum relatum in archivis vestris habetis[1]. » Juxta Tertullianum et Eusebium Tiberius relatione Pilati adeo commotus fuit, ut ad Senatum retulerit de Christo deorum imperii numero inserendo, quod Senatus, Sejano præsertim resistente, renuit. Quidquid critici nonnulli de hoc facto dicant, ipsum verisimile omnino reddunt et mos gentilium Romanorum magnis viris honores divinos deferendi, et testimonium Tertulliani ac Eusebii.

7° Tacitus auctor sæculi primi, in suis Annalibus refert, Christum sub Pontio Pilato, gubernatore Judææ, morti fuisse tradi-

1 Tertul. in Apolog.

* Cum audisset Augustus, scribit Macrobius, inter pueros, quos in Syria Herodes rex Judæorum infra bimatum jussit interfici, filium quoque ejus occisum, ait : Melius est Herodis porcum esse quam filium.

tum, et plurimos Christianos sub Nerone imp. incendii Urbis falso adcusatos horrendis suppliciis fuisse enecatos.

8° Suetonius, qui circa annum 118 æræ vulgaris Adriani imp. secretarius fuit, in vita Claudii refert hunc imperatorem omnes Judæos et Christianos Roma expelli jussisse, quod cum Actuum Apostolorum c. 18 apprime convenit.

9° Plinius junior, anno 115 æræ vulgaris defunctus, in celebri ad Trajanum imperatorem epistola scribit, tantam multitudinem Christianorum in urbibus et pagis, inter ipsa tormenta crescentium et sanctissime viventium fuisse, ut non amplius auderet eos punire[1]; quare Trajanus ipsi rescripsit in Christianos inquirendum non esse; si autem denuntiarentur et convincerentur puniendos esse[2].

10° Lampridius, scriptor sæculi quarti, in vita Alexandri Severi imp., narrat Alexandrum singulis matutinis in suo Larario Christum cum Abrahamo et Orpheo coluisse, ei templum erigere, ipsumque inter deos collocare voluisse; sed addit imperatorem ab hoc proposito remotum fuisse ab iis qui ei observabant hoc in casu omnes Christianos futuros, et templa deorum fore deserta. Idem Lampridius testatur Adrianum imp. Christum pariter deorum albo inserere voluisse, et in multis urbibus templa idolis vacua extrui jussisse, quæ executioni ejus propositi destinata fuisse videntur.

11° Hierocles, Alexandriæ sub Diocletiano imp. circa annum 303 æræ vulgaris Præfectus, in Philalethe miracula Christi fatetur, sed iis absurde opponit fabulosa Apollonii Thyanæi prodigia.

12° Porphyrius, philosophus platonicus tertii sæculi, miracula Christi, Apostolorum, et primorum Christianorum minime inficiatur, sed ea magicis artibus stolide attribuit.

13° Julianus imperator, qui sæculo quarto imperavit, miracula Christi haud negat, sed effutit ea *in vico Bethsaïde in quibusdam cæcis et claudis* patrata esse. Veritatem vaticinii Christi de urbe Hierosolyma ejusque templo fateri debuit, in irrito conatu, quo templum hierosolymitanum reædificare molitus est.

En igitur testes paganos, profecto haud suspectos, qui facta evangelica sua relatione confirmarunt! Eadem facta corroborantur agendi ratione primorum hæreticorum; nam Simon Magus præcise propter miracula Philippi baptizari voluit. Gnostici, Montanistæ, aliique illius temporis hæretici, nihil intentatum reliquerunt ad Christi, Apostolorum, primorumque fidelium miracula per fraudes adparenter imitanda.

[1] Plin., lib. 10, Epist. 97. — [2] Ibid., Epist. sequenti.

Sed quod magis adhuc in Deistarum confusionem vertit, est confessio Judæorum in suo Thalmude; ibi enim non solummodo miracula Christi et Apostolorum, sed et illa primorum Christianorum fatentur, licet ea usurpato nomini Jehovæ, vel artibus magicis attribuant, quod absurdum est, ut jam monuimus n. 522. Immo Thalmudici tot particulares vitæ Jesu circumstantias referunt, quamvis fabulis rabbinicis deturpatas, ut veracitas Scriptorum sacrorum novi Fœderis ex iis miro modo confirmetur.

§ CCLVII. — Silentium antiquorum historicorum judæorum de factis evangelicis.

526. Verum, excipiunt Deistæ, antiqui scriptores judæi, Philo nempe et Fl. Josephus, de factis evangelicis mentionem nullam faciunt.

Sed Philo ne quidem occasionem habuit in suis scriptis de iis loquendi; falsum autem est Fl. Josephum de ipsis haud loqui: nam mentionem honorificam facit de Joanne Baptista[1], mortem regis Agrippæ eodem modo recenset[2] ac Lucas in Actibus Apostolorum, et scribit, *Jacobum fratrem Jesu, qui dicitur Christus*, lapidibus obrutum fuisse jussu Anani summi pontificis Judæorum[3]. De seditione Judæorum in Pontium Pilatum post Christi mortem exorta loquens, insigne hoc de Jesu Christo testimonium refert : « Eodem tempore, ait, fuit Jesus vir sapiens, si tamen » virum eum fas est dicere; erat enim mirabilium operum patra» tor, et doctor eorum qui libenter vera suscipiunt, plurimos» que tam de Judæis, quam de Gentibus, sectatores habuit : » Christus hic erat, quem accusatum a nostræ gentis principibus, » Pilatus cum addixisset cruci, nihilominus non destiterunt eum » diligere, qui ab initio cœperant; apparuit enim eis tertia die » vivus, ita ut divinitus de eo vates hoc et alia multa prædixerint; » et usque in hodiernum diem Christianorum genus ab hoc deno» minatum non deficit[4]. »

Sed, aiunt Deistæ, hoc Josephi testimonium nimis clarum est, proinde a Christiano aliquo ipsius operibus insertum est.

Sed quid cum Deistis faciendum? Testimonia inimicorum Jesu expostulant, et quando illa adducuntur sunt nimis clara, immo falsa. Fatemur nonnullos Christianos pariter existimasse dictum Fl. Josephi testimonium esse apocryphum; at istud testimonium Josepho hebræo facile vindicatur : cum enim 1° scriberet historiam suæ nationis et sui temporis, bona fides illum cogebat de

[1] Fl. Jos., lib. 18. Antiq., c. 7. — [2] Ibid, lib. 19, c. 7.— [3] Ibid., lib. 20, c. 8. —[4] Fl. Jos. lib. Antiq. 18, c. 4.

Christo, qui in sua natione tam celeber fuerat, mentionem facere, eo magis quod librum suum Epaphrodito viro christiano sub Flavio Clemente consule pariter christiano dedicaret.

2° Locutus fuerat Fl. Josephus de Joanne Baptista et de Jacobo minore; censendus proinde est nolnisse silere de eorum capite Christo.

3° Jacobum minorem vocat τον αδελφον Ιησου του λεγουμενου Χριστου, *Fratrem Jesu qui dictus fuit Christus*, seu *qui vocatur Christus.* Consequenter adscrit saltem, Jesum Nazarenum creditum fuisse Messiam; mirum proinde non est ipsum alio in loco de Jesu, sub eodem respectu loqui.

4° Testimonium hoc cum Josephi stylo apprime cohæret; cum cæteris autem sufficienter connectitur, cum illud per incidens dixerit.

5° Eusebius testatur [1] se hoc Josephi testimonium in antiquo codice Hierosolymitano legisse, illudque extat in omnibus codicibus; in aliquibus codicibus hebraice translatis equidem desideratur, sed aperte patet, illud abrasum fuisse. Verum est ante Eusebium neminem hoc Josephi testimonium contra Hebræos ac Gentiles adhibuisse; at ratio est, quod aut nihil aut parum contra illos probaret; adstruebat enim dumtaxat vera esse quæ de Christi miraculis dicebantur, quod nec Hebræi nec Gentiles inficiabantur. Ab Eusebio ideo primum adhibitum fuit, quod primus fuit, qui veritatem Evangelii ex profanis auctoribus demonstravit. Post Eusebium a nemine, in dubium revocatum fuit usque ad sæculum decimum sextum.

Adversarii equidem aiunt Fl. Josephum, cum fateatur Jesum Nazarenum esse Messiam, Christi religionem amplecti debuisse. Verum Josephus Jesum Messiam dicere potuit eodem sensu, quo imperatorem Vespasianum Messiam dixit. Cæterum videtur Josephus solummodo dicere Jesum Nazarenum *dictum* seu *creditum* fuisse Messiam; nam cum Hieronymus hæc verba Josephi : Χριστος οὗτος ἦν, *Christus hic erat*, vertat per : *Hic credebatur esse Christus*, a multis putatur, in codicibus manuscriptis Josephi omissam esse vocem λεγομενος, *dictus*.

Sed supponamus Fl. Josephum de Christo locutum non esse; adfectatum ejus silentium de viro suæ nationis tam celebri probaret Josephum voluisse alto premere silentio quod fateri nollet, aut refutare nesciret.

[1] Euseb. Demonst. Evang., lib. 3, c. 5, et Hist., l. 1, c. 10.

§ CCLVIII. — **De miraculis ab aliis Evangelistis omissis, et ab aliis recensitis.**

827. Singuli Evangelistæ, opponunt Deistæ, nova miracula referunt, ita ut videantur ea excogitasse.

Verum est singulos Evangelistas eamdem historiam Jesu scribere; at singuli scopum sibi proposuere diversum; in diversis scripsere circumstantiis, et pro diversis populis (conf. n. 426, 428, 433, 434, 437, 438). Hinc narrant ea facta potissimum, illaque adjuncta referunt, quæ eorum scopo magis conveniebant, quæ circumstantiæ postulabant, et quæ populis, pro quibus proxime scribebant, magis necessaria erant; quare mirum non est, quod quædam apud unum Evangelistam legantur, quæ apud alium desiderantur. Christus profecto multo plura fecit ac dixit, quam quæ in Evangeliis reperiuntur, ut cæteroquin Joannes 21, 25 testatur; consequenter si hæc omnia a quolibet Evangelista litteris consignanda fuissent, libri magni conscribendi fuissent, quod Evangelistæ noluerunt: voluerunt mundum convertere, et non multitudine factorum ac dictorum Jesu in admirationem rapere. Hæc novam lucem ex sequentibus mutuabuntur.

Matthæus scripsit potissimum in gratiam Judæorum Palæstinæ (n. 426); et hinc 1° summatim dumtaxat refert miracula Christi: cum enim Judæi Palæstinæ testes oculati ac auriti fuissent factorum ac dictorum Jesu, maluit Matthæus eorum memoriam simpliciter apud Judæos conservare, quam ipsa enucleatius exponere. 2° Matthæus ea præcipue enarrat quæ analoga sunt vaticiniis veteris Fœderis de Messia, ut ita probaret Judæis Jesum Nazarenum esse Messiam a Prophetis prædictum. Et en in quibus Matthæus differat ab aliis Evangelistis! (Conf. n. 430, 433, 439.)

Marcus scripsit proxime pro Romanis (n. 428); et hinc 1° omisit plura facta et adjuncta prophetias veteris Fœderis respicientia; 2° nonnulla, quæ a D. Petro audierat, et in Matthæo deerant, addidit aut fusius descripsit; 3° omnia dirigit ad scopum ut ostendat Christum esse rerum omnium Dominum (n. 429).

Lucas suum Evangelium proxime pro Gentilibus scripsit (n. 34), et hinc 1° enucleatius narrat nativitatem ac infantiam Jesu; 2° addit plures vitæ ac doctrinæ Jesu circumstantias, quas ab Apostolis et discipulis Jesu didicerat, et quæ in Matthæo ac Marco deerant; 3° pro scopo sibi proposuit probare Jesum Nazarenum esse verum mundi salvatorem (n. 434), ad quem scopum omnia dirigit.

Joannes voluit: 1° supplere quæ ab aliis Evangelistis omissa fuerant, præsertim circa initium et primum annum prædicationis Jesu; quare quam plurima facta ab aliis Evangelistis enarrata

haud exponit; 2° divinitatem Jesu contra Cerinthi, Valentini ac Ebionis asseclas stabilit; universim vero omnia ad hunc scopum dirigit, ut ostendat Jesum Nazarenum esse verum filium Dei, Deumque ipsum (n. 458).

Et en unde proveniat quod quædam facta et rerum adjuncta in uno Evangelio reperiantur, et non in alio, et quod unus Evangelista factum aliquod cum his et alter cum aliis circumstantiis referat! immo aliquando unus Evangelista sermonem Christi his, et alter aliis verbis refert, quod contra Deistas evidenter evincit Evangelistas in fraudem minime conspirasse. Cæterum primum veracitatis scriptorum criterium est ut in substantia conveniant, in modo autem narrandi, in stylo et in circumstantiis differant.

§ CCLIX. — Num Evangelistæ ordinem rerum gestarum servare debuerunt? De paralyticis, cæcis et claudis per Christum et Apostolos sanatis.

528. Evangelistæ temporis et ordinis rationem minime servant, aiunt Deistæ; id autem innuit eos probe haud scivisse, quæ scripserunt.

1° Quis sibi persuaderet, tot in Judæa fuisse paralyticos, cæcos, et claudos, quot Christus et Apostoli sanasse leguntur?

Neglectus temporis et ordinis præcise summam Evangelistarum sinceritatem probat; si enim aliis imponere voluissent, sua scripta studiosius composuissent. Cæterum tanta temporis ac ordinis ratio necessaria non erat, cum gesta publica Jesu triennio includantur. Si Evangelistæ scripsissent historiam plurium sæculorum, factis dictisque omnis generis refertam, ipsis opus fuisset tabulis chronologicis, et systematico rerum delectu; non vero in historia trium annorum.

2° Non legitur Christum et Apostolos plura paralyticorum, cæcorum ac claudorum millia sanasse. Ægroti, cæci, etc. quos Christus et Apostoli, lustrando Judæam ac Samariam curarunt, ad ipsos undequaque adferebantur; quare mirum non est, multos sanatos fuisse. Enumerent Deistæ omnes ægrotos, cæcos, etc., qui in urbibus ac pagis suæ regionis reperiuntur, et facile credent quod modo derident.

§ CCLX. — De Dæmoniacis.

529. Quis crederet, excipiunt Deistæ, a Dæmonibus fuisse obsessos, qui in Evangelio Dæmoniaci nuncupantur?

2° Quomodo ætate Christi tot obsessi in sola Palæstina fuissent, et non alibi?

3° Spiritus non potest agere in materiam, cum nullam proportionem cum illa habeat.

4° In obsesso duo forent spiritus; quomodo hi, utpote sibi contrarii, in eodem corpore agere possent?

Deistis æque Dæmonum existentia quam obsessiones displicent; at Dæmonum seu malorum geniorum existentia non dumtaxat e Scriptura sancta sed etiam ex antiquorum ac recentiorum philosophia cognoscitur. Immo bonos malosque genios existere crediderunt quondam non solum Judæi, sed etiam omnes populi pagani culti ac sylvestres, qui proinde hanc fidem non a philosophis, apud populos sylvestres non existentibus, sed ex traditione et primitiva revelatione enata acceperunt. Modo adhuc populi omnes barbari ac culti, ut Tartari, Arabes, Persæ, Americani, Sinenses, etc. hosce genios existere credunt, licet in multis circa illos graviter hallucinentur, uti antiqui Pagani hallucinati sunt.

Sphæram activitatis horum spirituum, spiritibus humanis superiorum, sphæra nostra majorem esse nemo prudens negarit; cum autem spiritus noster in corpus nostrum agat, et genios bonos malosque in corpora agere posse liquet; quare obsessiones sunt possibiles; illas vero realiter extitisse ex Evangelistarum obvio textu patet.

2° Ævo Christi tot in Palæstina obsessi non fuerunt, quot Deistæ sibi imaginantur; illos vero non solummodo in Judæa sed et in aliis regionibus extitisse, ex Actibus Apostolorum constat. Plures equidem occurrunt in Palæstina; at SS. Patres observant Deum ea ætate Dæmoni majorem potestatem concessisse, ut Christi ejusque discipulorum victoriæ de ipso relatæ novam Jesu religionem magis commendarent, et Judæos ac Paganos in infensissimum suæ salutis hostem attentiores redderent.

3° Spiritus humanus in corpus humanum agit; cur spiritus malus in illud agere haud posset? proportio similitudinis inter spiritum et materiam profecto non requiritur, sed sufficit ea proportio qua spiritus tamquam causa motrix ac determinatrix in materiam ceu subjectum impressionis capacem agere possit. Quod vero modum hujus actionis ignoremus, a limitato nostro intellectu dependet.

4° Obsessus non est semper a Dæmone agitatus. Dein spiritus iste, humano spiritu fortior, potest dispositionem physicam corporis perturbare, commovere ac exagitare, atque hoc sensu esse auctor operationum dæmoniaci.

Activitatem spirituum, sphæramque eorum activitatis philosophice equidem determinare nequimus; at ex revelatione constat

illas activitate sphæraque activitatis hominum esse multo majores; quare Deistæ frustra ipsorum ignorantiam objiciunt.

§ CCLXI. — Num Dæmoniaci fuerunt ægroti?

830. *Obj.* Recentiores nonnulli Interpretes [1] Dæmoniacos, de quibus in novo Fœdere fit mentio, pro ægrotis naturalibus, epilepticis nempe, furiosis ac melancholicis, habent. Rationes eorum sunt

1° Ævo Christi Judæi æque ac Pagani magnos morbos malis geniis seu Dæmonibus adscribebant [2], hincque gravibus morbis afflictos a malis geniis vexatos vel obsessos credebant, illosque Dæmoniacos nuncupabant.

2° Vox Δαιμων, *Dæmon*, quæ a δαιω, *cognosco*, derivatur, non solum significat Diabolum, sed etiam animas defunctorum deificatorum, quibus Gentiles statuas idolorum animari credebant; hinc Paulus dicit Paganos sacrificare Dæmonibus, seu animabus illis hominum deificatorum, quas in statuis idolorum habitare existimabant (I Cor. 10, 20. I Tim. 4, 1. Conf. Act. 17, 18). Quare etiam Dæmoniaci dicti fuerunt qui ab animabus hominum præsertim malorum et violenta morte defunctorum, tamquam a furiis agitari putabantur.

3° Hypocrates aliique medici antiqui Dæmoniacos habuerunt pro ægrotis naturalibus, ipsisque remedia sanitatem restituentia præscripserunt.

4° Evangelistæ de Dæmoniacis locuti sunt juxta ideas populi.

5° Christus et Apostoli eradicare maluerunt perniciosos errores morales, quam populare ac inveteratum præjudicium de Dæmoniacis, cujus eradicatio maximas difficultates passa fuisset, Christumque ac Apostolos a rebus majoris momenti impediisset; quare Christus ac Apostoli se populari præjudicio accommodarunt.

6° Miracula, quæ Christus et Apostoli sanando ægrotos Dæmoniacos dictos patrarunt, nihil in hac hypothesi de sua magnitudine ac probatione pro Christi ejusque religionis divinitate deperdunt.

7° Existunt adhuc ægroti, qui se a Dæmonibus obsessos putant, uti qui se lupos, canes, feles, etc., esse existimant.

8° Cur Deus ævo Christi obsessiones permisisset, cum Christus sanando ægrotos qui a Dæmonibus vexari putabantur, æque

[1] Apud cl. Jahn: Archæol. Bibl., c. 12, § 194, etc. Viennæ, 1805. Cl. Schnappinger: H. Schrift des n. B. Matth. 8, 28. Mannheim und Linz, 1808. Conf. et cl. Brentanno H. Schrift des n. T. Matth. 8, 28. Francfurt, 1798. — [2] Fl. Jos. Antiq. Judaic., lib. 6. c. 8, lib. 8, c. 2, 5.

suam potestatem divinam miraculorum manifestaret, ac si Dæmones vere ejecisset?

9° Duos Dæmoniacos regionis Gerasenorum (Matth. 8, 28) nonnisi insanos ac furibundos fuisse probat eorum petitio porcos ingrediendi; hoc enim non Dæmones, sed soli insani ac furibundi petere potuerunt.

10° Juxta Christi doctrinam Deus curam rerum omnium, et curam peculiarem hominum gerit; hoc autem falsum foret, si Dæmon homines obsidere, iisque tot ac tanta mala inferre posset.

11° Ex. II Petri 2, 4, constat, Dæmones in Tartara detrusos esse, ibique in judicium reservari; proinde hominibus nocere haud possunt.

§ CCLXII. — Dæmoniaci fuerunt obsessi a Dæmonibus.

831. *Resp.* Ast præfata sententia litterali ac obvio Evangelistarum textui est contraria, atque sequelas haud admittendas continet.

1° Nam Christus non solummodo populari præjudicio se accommodasset, sed dictum errorem positive confirmasset; non enim dumtaxat de Dæmoniacis ut de obsessis a Diabolo loquitur, sed et spiritus, qui obsessos vexabant, alloquitur; eos silere, ex obsessis egredi, et numquam amplius reverti jubet. Cum vero Apostoli eodem modo de Dæmoniacis loquantur ac eorum magister, Christus eis aut præfatum errorem, aut illius dissimulationem communicasset; quod Christo, qui vitia ac præjudicia majora populi, immo et Pharisæorum, aperte refellit, quique est ipsa veritas, est summe injuriosum.

2° Marcus (c. 5), historiam Dæmoniacorum Matthæi (8, 28) referens, ait Dæmones, qui in primario Dæmoniaco erant, a Christo petiisse ut mitterentur in porcos : « Et deprecabantur eum, » inquit, spiritus, dicentes : Mitte nos in porcos... et concessit eis » statim Jesus. Et exeuntes spiritus immundi introierunt in por» cos, et magno impetu grex præcipitatus est in mare ad duo » millia, et suffocati sunt. » Jam vero verba Christi ad spiritus Dæmoniaci, spirituumque petitio, sane indicant sensu litterali ac obvio in isto Dæmoniaco fuisse Dæmones seu genios malos. Quomodo cæteroquin duo homines furiosi gregem duorum fere millium porcorum in illos ruendo in lacum Genezareth præcipitem agere potuissent, ut patroni prioris sententiæ supponunt?

3° Evangelistæ Dæmoniacos ab ægrotis positive distinguunt, ut Matthæus 10, 1 : « Dedit illis potestatem spirituum immundorum, » ut ejicerent eos, ut curarent omnem languorem, et omnem in-

» firmitatem; » Marcus 1, 34: « Curavit multos, qui vexabantur » variis languoribus, et dæmonia multa ejiciebat, et non sinebat » ea loqui, quoniam sciebant eum; » Lucas 6, 18: « Venerant ut » audirent eum, et sanarentur a languoribus suis. Et qui vexaban- » tur a spiritibus immundis curabantur; » oportet ergo Dæmoniacos ab ægrotis naturalibus fuisse positive distinctos.

4° Occurrunt in novo Fœdere Dæmoniaci, qui fecerunt quæ vires humanas transcendunt; sic Actuum Apost. 16 legitur puellam aliquam Philippensem divinatam fuisse, et a Paulo ab isto spiritu Pythone liberatam fuisse. Quomodo ista puella virtute divinandi privata fuisset si solummodo a morbo liberata fuisset? Morbus profecto virtutem divinandi haud suppeditat.

Dæmoniacus (Marc. 5, 3-4) compedes ac catenas, quibus vinciebatur rumpebat, ita ut nullatenus domari posset; quod probat, illum vires humanis superiores habuisse.

§ CCLXIII. — Crisis sententiæ Dæmoniacos ægrotos esse statuentis.

323. Ad rationes n. 330 pro sententia isthac adlatas respondemus.

1° et 2°. Si etiam Judæi ac Pagani graviores morbos Dæmonibus attribuerint, existimaverintque animas defunctorum homines nonnullos vexare, exinde haud sequeretur nullos fuisse a Dæmone obsessos. Verba Evangelistarum, Christi ac Apostolorum loquendi ac agendi ratio cum Dæmoniacis veros obsessos indicant.

3° Si aliqui, Dæmoniaci dicti, a medicis sanati fuerunt, sequitur tantummodo non omnes, quos vulgus ut Dæmoniacos habuit, tales fuisse, non vero omnes Dæmoniacos solummodo fuisse ægrotos. Immo (Matth. 9, 32 et Luc. 11, 4) occurrit Dæmoniacus, qui mutus dumtaxat erat, et (Matth. 12, 22) invenitur Dæmoniacus qui cæcus ac mutus tantummodo erat, cæteroquin uterque sanus existebat. Hi Dæmoniaci, qui symptomata morbi, epilepsiæ, furoris, etc., habuisse non leguntur, probant Dæmoniacos omnes non fuisse ægrotos, epilepticos, melancholicos ac furiosos.

4° et 5°. Christus et Apostoli non dumtaxat se populari præjudicio accommodassent, sed fingendo se in Dæmoniacis alloqui Dæmones, quos ibi haud esse scivissent, etiam hunc perniciosum errorem confirmassent, atque ita Judæos decepissent. Christus (Joannis 15, 24) ad ejectiones Dæmonum provocat tanquam ad opera quæ nemo Prophetarum ante illum fecerat; cum vero ægroti sat multi a Prophetis sanati fuissent, patet Dæmoniacos non fuisse simpliciter ægrotos.

6° Si etiam Christus sanando graviores morbos tantum miraculum edidisset quantum patrasset ejiciendo Dæmones, sincerus tamen non fuisset; finxisset enim se pellere malos spiritus, dum nonnisi morbos abegisset. Ex

7° Sequitur solummodo non omnibus, qui se Dæmoniacos dicunt, aut ab aliis ut tales exhibentur, fidem esse adhibendam. S. Paulinus Nolanus scribit [1] *se vidisse* Dæmoniacum qui capite deorsum verso pedibus contra fornicem alicujus ecclesiæ obambulabat, quin ejus vestes commoverentur, illumque ad sepulchrum S. Felicis sanatum fuisse. Sulpitius Severus refert [2] *se vidisse* obsessum in aere suspensum. Hi vero testes oculati probant post ipsa Apostolorum tempora fuisse aliquos vere a Dæmone obsessos.

8° Ratio, ob quam Deus obsessiones ætate Christi permisit, adlegata est n. 529; 2°.

9° Dæmones, qui obsidebant Dæmoniacos regionis Gerasenorum, verebantur ne in Tartara relegarentur, et suam malitiam in homines non amplius exercere possent: *Et deprecabatur eum* (Jesum) *multum*, ait Marcus 5, 10, spiritum Dæmoniaci primarii dixisse, *ne se expelleret extra regionem;* hinc mirum non est, spiritus istos, hominibus nocendi avidos, petiisset ut porcos ingredi possent, quos dein cum magno hominum damno in mare præcipites agerent.

10° et 11°. Ex eo quod Deus curam de omnibus et specialiter de hominibus gerat, Dæmonque juxta II Pet. 2, 4, in Tartàra relegatus sit, sequitur solummodo Dæmonem hominibus nocere haud posse sine speciali Dei permissione.

§ CCLXIV.—De apparitione angeli Gabrielis ad Zachariam (Luc. 1, 5-25).

533. H. E. Gottlob Paulus, qui miracula Jesu naturaliter exponit [3], Visionem Zachariæ historico-pragmatice ita exponit:

Zacharias diu desideraverat infantem Deo Messiæquo consecrandum. Suo tempore ad templi officia vocatus, incensoque Deo oblato, enstasi [4] se tradit, desideriumque nanciscendi infantem ei recurrit. In hac enstasi videt inter spissum ardentis incensi fumum ad dexteram altaris aliquid, quod ipsi cælestis species evadit. Tum series internarum commotionum et apparitionum incipit. Zachariæ anima primum timore dein gaudio afficitur, in seque audit ab illa interna imagine quæ toties sibi ipsi dixerat ac optarat. Quæ hic futuram Joannis-Baptistæ vitam spectant per se postea impleta

[1] In vita S. Felicis Nolani.—[2] Dialog., Lib. 3, c. 6.—[3] Philologisch-Kritischer und historicher Kommentar uber das neue Testament, Lubeck 1800.—[4] Enstasis ab ἐν—in et ἵστημι—sto.

fuerunt, quia erant regulæ ejus educationis. Cum Zacharias certitudinem habere cuperet spei consequendi infantem in ipso ortæ, petit quo signo illius certior fieret? Verum hoc dubio credit se in Deum peccasse, pœnam meruisse, sibique dici: Quia modo nimium locutus es, non amplius loqueris usque dum omnia impleta sint. Cum autem existimaret vocem, cui omnimodam obedientiam se debere autumabat ipsum ad silentium condemnasse, ne quidem loqui tentavit, etc.

Ex hac expositione patet D. Paulus totam visionem Zachariæ ut effectum ejus percussæ imaginationis habere, quod quam a vero alienum sit ex eo solo patet, quod ne vestigium quidem hujusmodi ineptæ historiæ imaginariæ in sensu obvio Lucæ deprehendatur. Verum operæ pretium est, ut audiamus ac refutemus rationes ob quas D. Paulus hanc explicationem amplexus est, eo magis quod ob illas in suo Commentario philologico-critico et historico multa alia facta Evangelica in sensum a sensu communi alienum detorquet.

334. 1° Adparitiones angelorum, ait D. Gottlob Paulus, magis magisque ut impossibiles aut saltem ut incredibiles habentur, eo quod explicari nequit quomodo entia incorporalia in aliena organa agere possint; — quia apparitiones discerni non possunt ab operationibus potentiæ imaginativæ; — quia nullum finem sufficientem habent, cum plerumque ad curiositatem explendam tendant; — quia hominem, qui se per ea quæ inspicere et examinare potest dirigere debet, alienæ auctoritati tot deceptionibus obnoxiæ assuefacerent; — si etiam impossibilitas hujusmodi adparitionum demonstrari nequit, ipsarum possibilitas, et a fortiori realitas adhuc minus demonstrari potest; quare explicatio litteralis adparitionum angelorum est vana hypothesis.

2° Angeli non habent nomina hebraica, ut angelus (Luc. 1, 19) habet. Si angelus reapse adparuisset, prudentem Zachariæ interrogationem, qua se contra omnem illusionem munire conabatur, potius laudasset quam puniisset. Si Zacharias realiter mutus fuisset factus, officium sacerdotale, quo solummodo viri sine defectibus corporalibus fungi poterant juxta Lev. 21, 17, illico deseruisset, cum tamen ex Luc. 1, 23 constet illum solummodo Hierosolymam deseruisse *impletis diebus officii.*

3° Historia religiosa antiquorum populorum docet omnes veteres historias magnorum virorum, ex traditionibus oralibus primitus profectas, pias fictiones continuisse, ut ex historiis de Cyro, Tullio Hostilio, Julio Cæsare, etc. constat.

4° Orientales proprias cogitationes, queis objecta externa oc-

casionem præbuerunt, per dialogos illos inter et objecta externa exprimere solent. Duas tamen ultimas rationes D. Paulus ad explicandam visionem Zachariæ non adhibet.

5° Visio Zachariæ per intuitionem animæ psychologice explicari potest. Eædem enim sunt operationes animæ tempore somnii ac tempore ecstaseos seu potius enstaseos; nam tempore somnii anima modo secum ipsa loquitur, modo alios secum loquentes credit. Hæc autem etiam fieri possunt extra somnium tempore enstaseos. Si somnia rariora essent, et cum expergefactione sine sensibili discordantia cohærerent, illa vix a connectione aliarum rerum post ipsa contingentium discerneremus, immo potius connecteremus. In narratione autem visionis Zachariæ nihil occurrit, quod ipsi differentiam internas cogitationes mentis inter ac operationes exteriores indicare potuisset.

Revocando hæc argumenta ad examen critices reperiemus ineptias a fervida auctoris imaginatione profectas, et velo philosophico obductas. Quare sit

§ CCLXV. — Refutatio expositionis D. H. E. G. Paulus de visione Zachariæ.

535. 1° Mirum haud est, hoc nostro ævo a pseudophilosophis adparitiones angelorum magis magisque haberi ut impossibiles aut saltem ut incredibiles; ad ea enim devenimus tempora, ut recte cum Doctore Gentium de pseudophilosophis dicere possimus : « Animalis homo non percipit ea, quæ sunt spiritus » Dei : stultitia enim est illi, et non potest intelligere (I Cor. 2, » 14). »

— Ergo et impossibile aut saltem incredibile erit Deum, qui est ens incorporale, se hominibus manifestare posse! Et quo tum abibunt omnipotentia divina, totaque revelata religio? Nec intelligimus modum, quo spiritus noster agat in organa nostri corporis; num ideo ejus actiones in corpus nostrum impossibiles aut incredibiles dicimus? Angelos jubente Deo corpora adsumere atque ita in aliena organa agere posse, nullam involvit contradictionem; quare actiones spirituum in aliena organa sunt possibiles; eos autem realiter in aliena organa modo quocumque egisse, revelatio nos expressis obviisque verbis multoties docet, atque tota Judæa ac christiana antiquitas tenuit; quare et sunt credibiles, ac a viro christiano credi debent.

— Quando angeli alicui adparent, dant signa quibus homo ab illusione imaginationis præservatur : sic Petrus agnovit angelum sibi adparuisse per confractionem vinculorum, et miraculosam e carcere liberationem conjunctam verbis illius, qui ei

apparuerat; aut angeli per modum adparendi, etc. manifestant se esse nuntios cœlestes, ut ex ipsa adparitione ad Zachariam, qui ad illam turbatus contremuit (Luc. 1, 12) liquet. Ii vero, qui ipsi hasce adparitiones non habuerunt, eas ab illusionibus alienæ imaginationis distinguunt, quando eis auctoritate divina, aut sufficienti auctoritate humana, ut veræ adparitiones transmissæ sunt.

—An sufficiens ratio adparitionis alicujus angeli non est, quod Deus ex infinita sua bonitate manifestare velit curam quam de genere humano universim, aut de quibusdam hominibus in peculiari gerit? An finis sufficiens non est, quod Deus homines per angelos docere, consolari, etc. velit? Num sufficiens ratio adparitionis angeli ad Zachariam et ad Mariam non erat lætum nuntium de proxima liberatione generis humani? Si vero Deus finem sufficientem nobis innotescere nollet, et constaret tamen eum reapse nuntium aliquem cœlestem misisse, num aliquis ideo negare auderet angelum vere adparuisse? Num aliquis Deo dicere præsumeret : cur hoc fecisti? « Quis consiliarius ejus » fuit? » (Rom. 11, 34). Ad curiositatem hominis explendam ens infinite sapiens perfectissimumque non agit; quare si constat angelum aliquem reapse adparuisse, adesse debet finis Deo dignus.

—Principium philosophiæ kantianæ est, illud haud esse objective verum, quod sub sensus non cadit. Examine hujus principii relicto, quoad præsentem quæstionem dicere sufficit, illos, quibus spiritus adparent, sentire eorum actionem in sua organa; quare illam utpote sensibus subjectam examinare possunt. Illi vero qui testes harum adparitionum non sunt, iis credere non tenentur, nisi ipsis de eis certo constet; ita autem illis constat, quando in Libris Divinis, qui rigoroso etiam examine philosophico probati sunt veridici, clare continentur; quare qui credit adparitionibus in Scriptura sacra clare contentis, minime credit auctoritati alienæ deceptionibus subjectæ. Ex dictis patet responsio ad objectionem ultimam.

—2° Angeli in cœlo utique non habent nomina hebraïca; sed si se Hebræis manifestant, num forte nomina arabica aut græca adsumere debent? Angelorum nomina enuntiant eorum officium, non vero naturam, ut ex illorum significatione liquet.

— Interrogatio Zachariæ non viri prudentis, sed non satis credentis fuit; agnoverat enim nuntium cœlestem, ut ex ejus perturbatione ac tremore (Luc. 1, 12) patet, et hoc non obstante angelo fidem non adhibuit, quod liquet exinde quod ab angelo

signum petierit (ib. v. 18), et hinc angelus ipsi dixit : « Non » poteris loqui pro eo quod non credidisti (v. 20). »

— Probandum esset legi Levitici (21, 17) ob insignem Zachariæ sanctitatem hoc in casu non fuisse derogatum; ex eo enim quod lex aliquid præcipit concludi non potest id executioni datum fuisse. Cæterum verba Lucæ 1, 23 : « Ut impleti sunt dies officii » abiit in domum suam » non probant Zachariam illuc usque sacerdotali officio functum esse, sed solummodo eum tota sua hebdomade in templo mansisse. Immo exinde quod Zacharias intra novem menses graviditatis suæ conjugis non legatur ad templum reversus esse, cum tamen interea recurrente ejus hebdomade illuc reverti debuisset, potius confirmatur illum reapse mutum fuisse.

3° Magna reverentia libris divinis exhibetur, dum cum fabulosis antiquorum scriptis comparantur Evangelistæ sufficientia signa veritatis dederunt (conf. n. 514-521) ne quis vereatur illos falsa veris admiscuisse.

Auctor adserit caput primum Lucæ a v. 5 usque ad finem, et caput secundum usque ad v. 39 piis fictionibus referta esse, et primitus in cognatione Joannis Baptistæ et J. C. composita fuisse, atque ita a Luca Evangelio inserta esse; Lucas vero (c. 1, 2) testatur, se omnia a testibus oculatis et auritis accepisse, se omnia adcurate examinasse, ac proinde historiam criticam scripsisse, ut Theophilus plenam certitudinem haberet religionis christianæ quam edoctus fuerat. Quis ergo fidem meretur D. G. Paulus, an S. Lucas?

4° Si Orientales suas cogitationes per dialogos illos inter et objecta externa reapse exprimerent, quod falsissimum esse historia sacra ac profana testatur, sensum communem non haberent, utpote qui loquerentur ita ut ab aliis intelligi nec possent nec vellent. Ad colloquium Hevæ cum serpente (Gen. c. 3) frustra provocatur, cum illud juxta textum obvium Moysis Hevam inter et serpentem realiter contigerit, et in sola Hevæ mente non constiterit.

5° D. G. Paulus in argumento psychologico homines supponit non tales quales eos natura formavit, sed quales ejus exagitata imaginatio illos sibi repræsentat. Profecto si homines in se collecti, seu in enstasi, credent se videre et audire quæ nec vident nec audiunt, nec hunc errorem postea animadvertent, collectio animi, seu enstasis, cum somnio comparari poterit, sed tum homines vigiles somniabunt; quare D. G. Paulus multo expeditius fecisset, si breviter dixisset Zachariam totam visionem

somniasse. Et en quo recidat tota auctoris explicatio de visione Zachariæ! *ex uno... disce omnes.*

§ CCLXVI.—De genealogiis J. C. Matth. 1, 1-17, Luc. 3, 23-38.

536. Bolingbrock aliique Deistæ, Julianum imperatorem secuti, aiunt genealogias Jesu Christi (Matth. 1, 1-17, et Luc. 3, 23-38) sibi contradicere; Matthæum a v. 6 non amplius convenire cum Luca nisi in Salathiele et Zorobabele, juxta Matthæum patrem Josephi esse Jacobum, et juxta Lucam Heli.

Verum uterque Evangelista aliam scripsit genealogiam, Matthæus nempe texuit genealogiam naturalem Josephi, et Lucas genealogiam Mariæ; uterque autem Evangelista probat Jesum Nazarenum descendere a Davide. Matthæus proxime scribens pro Hebræis non genealogiam Mariæ sed Josephi confecit, eo quod apud Hebræos moris non erat mulieres constituere capita genealogiarum. Cum autem Josephus ex eadem familia esset ac Maria, Matthæus per genealogiam Josephi scopum suum obtinebat.

Ad apparentem vero antilogiam inter genealogias Matthæi et Lucæ tollendam, Exegetæ plures excogitarunt hypotheses, quarum præcipuas hic breviter referemus.

537. Prima. Julius Africanus, scriptor secundi sæculi, quem multi Patres secuti sunt, in Epistola ad Aristidem [1] primam hypothesim stabilit; adserit Matthæum naturalem, Lucam vero legalem Josephi genealogiam scripsisse, additque se rem, ut sequitur, a cognatis Jesu accepisse. Mathan (Matth. 1, 15) Estah in uxorem duxisset, ex qua progenuisset Jacob (Matth. ib.). Mortuo Mathan Estah nupsisset Mathat (Luc. 3, 23), ex quo habuisset Heli (loc. cit.); quare Jacob et Heli ex parte matris fratres erant. Heli uxorem duxisset, sed cum sine liberis defunctus esset, Jacob ejus frater illius viduam juxta Deut. 25, 5 in conjugem accepisset. Ex hàc τοῦ Heli vidua Jacob genuisset Josephum virum Mariæ; proinde Josephi pater naturalis fuisset Jacob, de quo loquitur Matthæus, et legalis, seu quem lex mosaïca agnoscebat, Heli, de quo loquitur Lucas.

Ast huic hypothesi obstat 1°, quod incredibile est Lucam voluisse Gentilibus, pro quibus proxime scribebat, obtrudere genealogiam legalem, quam intelligere non poterant; 2° Lucas 3, 31, 32, 36, 37, etc. patres naturales recenset; num ib. v. 23 de patre legali locutus fuisset, quin id indicasset? 3° nulla adest

[1] Euseb., l. 1, c. 6.

ratio cur Lucas pro Gentilibus novam genealogiam legalem, ab illa Matthæi prorsus diversam, scripsisset.

538. Secunda hypothesis est, Matthæum Christi genus regale, Lucam vero *sacerdotale* scripsisse, Nathanque Lucæ 3, 31 fuisse sacerdotem et Davidis filium adoptivum, atque hinc etiam Elisabetham cognatam Mariæ esse.

Verum juxta hanc hypotheslm Christus ex parte matris fuisset de tribu Levi secundum Lucam, quod Paulus (Hebr. 7, 13) directe negat, et traditloni adversatur. Elisabeth cognata Mariæ fuit, quia ejus mater erat de tribu Juda, ex qua erat Maria.

539. Tertia hypothesis duabus præcedentibus longe verisimilior, cujusque auctor sæculo octavo fuit Joannes Damascenus, est Lucam scripsisse genealogiam Mariæ, quemadmodum Matthæus scripserat genealogiam Josephi. Exegetæ tamen alii ita hanc sententiam tuentur, ut dicant Lucam 3, 23 velle dicere, Josephum ut generum descendere ab Heli; generum pariter intelligunt v. 27, ubi Salathiel, qui juxta Matth. 1, 12 verus Jechoniæ filius fuit, filiam unicam του Neri in uxorem duxisset, proinde Neri gener, et latiori sensu filius fuisset. Existimant ramum Salomonis, ex quo erat Salathiel, ramumque Nathan, ex quo erat Neri filia, per præfatum conjugium ln unum coaluisse, et ex hoc connubio natum esse Zorobabelem.

Ast hic difficulter explicatur 1° cur Lucas in sua genealogia filios et generos confunderet, quin id adnotaret, aut ex circumstantiis elucesceret? 2° Quomodo rami Salomonis et Nathan, qui in Salathiele et Zorobabele conjuncti fuissent, denuo in duos ramos divisi sint?

Alii vero Exegetæ, recentiores præsertim, majori cum verisimilitudine propugnant Lucam directe genealogiam Mariæ scribere, illum 3, 23, velle dicere Jesum esse filium, id est nepotem του Heli; per Salathielem et Zorobabelem Lucæ viros omnino diversos ab illis ejusdem nominis apud Matthæum intelligunt. Hinc Maria juxta Lucam descendit a Davide per illius filium Nathan ejusque posteros; Joseph autem juxta Matthæum descendit a Davide per Salomonem illiusque descendentes. Rationes quibus hæc ultima tertiæ hypothesis sententia innititur sunt:

1° Lucas 3, 23, juxta textum originarium græcum ait : Ιησους ὡσει ἐτων τριακοντα ἀρχομενος, ὠν (ὡς ἐνομιζετο ὑιος Ἰωσηφ) του Ἡλι, του Μαθατ, etc. : *Jesus, quasi triginta annorum incipiens, erat (qui putabatur filius Joseph) Heli, Mathat*, etc., ac sl diceret : *Jesus, qui putabatur filius Joseph, erat filius Heli, qui Heli fuit filius Mathat*, etc.

Lucas hic — ait Jesum solummodo putatum fuisse filium Jose-

phi; c. 1, 35, dixerat Jesum conceptum esse de Spiritu sancto. — Dicit illum fuisse *filium Heli*, id est nepotem; scriptores enim sacri et profani nomen filii nepotibus frequenter tribuunt. — Constat, nomina *Joakim*, *Joachim*, *Heliakim* ac per contractionem *Heli*, in Scripturis sacris synonyma esse; quare cum etiam constet ex Evangelio apocrypho Jacobi et nativitatis Mariæ, ex Thalmudistis, et ex traditione Ecclesiæ Latinæ ac Græcæ, Joachim seu Heli patrem fuisse Mariæ virginis, patet Jesum secundum Lucam fuisse filium seu nepotem τοῦ Heli, et Lucam scribere directe genealogiam Mariæ quin Josephum ut generum Heli statuat.

2° Lucas in sua genealogia ostendere intendit Jesum a Davide descendere; c. 3, 23, expresse ait Josephum illius patrem non esse; quomodo ergo eodem versu conformiter scopo suo loqui potuisset de majoribus Josephi? loquitur igitur de Jesu quando ait : *Jesus... qui fuit Heli.*

3° Paucis: Lucas testatur (c. 3, 23), Josephum Christi patrem non esse, vult tamen ostendere Jesum a Davide descendere; consequenter non debuit de Josepho ut genero Heli loqui; proinde non fecit; cum secus contra suum scopum egisset, quod adstrui non potest.

4° Si admittitur Lucam directe ostendere quomodo Jesus per Mariæ majores a Davide descendat, etiam facilius intelligitur cur Lucas genealogiam suam ab Adamo, immo ab ipso Deo repetat, quod vix concipitur si supponitur, illum derivare Mariæ genealogiam a Davide incipiendo a Josepho, quem Christi patrem naturalem esse expressis verbis negat.

§ CCLXVII.—De tribus Tessaradecadibus Matthæi, c. 1.

340. *Obj.* Matthæus, aiunt Deistæ, adfectate et per fas et nefas componit tres tessaradecades ab Abrahamo usque ad Christum; in secunda tessaradecade omittit tres generationes, et Jechoniam bis numerat.

Resp. Nihil adfectati atque per fas nefasque compositum in genealogia Matthæi esse, ex sola ejus lectione patet. Composuit Matthæus tres tessaradecades ad triplicem Judæorum statum designandum, quo facilius memoria teneretur; primus status, qui continet generationes Patriarcharum ac Judicum, incipit ab Abrahamo, et desinit ad Davidem; secundus, qui generationes Regum complectitur, a Salomone exordium ducit, et desinit ad regem Joakim; tertius vero, qui generationes Ducum et Sacerdotum comprehendit, incipit a Jechonia et desinit ad Christum.

Matthæus utique omisit inter Joram et Ozias tres reges; nam

juxta I Paral. 3, 11-12, Joram genuit Ochoziam, hic Joam, Joas Amasiam, et Amasias Oziam; sed etiam in tabulis genealogicis profanis, præsertim apud Orientales, quandoque personæ aliquæ omittuntur, et recensentur dumtaxat illæ, quæ ad scopum necessariæ sunt; scopus autem Matthæi erat ostendere Jesum per varias generationes a Davide descendere, ct Davidem ab Abrahamo. Ratio cur præfati tres reges a Matthæo omissi sunt, est verisimillime eorum omissio in tabulis publicis regum Judæ, publicumque odium, quod in se ita consciverunt, ut a Judæis occisi fuerint; erant de progenie detestanda Achabi et Jezabelis, quorum filiam Joram in uxorem duxerat. Deus Achabi posteritati bis maledixisse legitur (III Reg. 21, 21 et IV Reg. 9, 8). Quare isti tres reges Achabi nepotes ex Athalia ejusdem filia et Amri ncpte usque ad quartam gencrationcm maledicti censebantur (Exod. 20).

Falsum est, Matthæum numerare bis eumdem virum, ut scopum suum obtineat; nam loco *Jechoniæ* legendum est *Joakim;* constat enim ex I Paral. 3, 15-16, Jechoniam non fratres, sed unum dumtaxat fratrem habuisse, Sedeciam nempe. Joakim vero ibidem plures fratres habuissc lcgitur, Johanam scilicet, Sedeciam et Sellum. Hinc variis in codicibus græcis et latinis Joakim loco Jechoniæ legitur; quare Matth. 1, 11-12, legendum est: « Josias » autem genuit Joakim et fratres ejus. Joakim autem genuit » Jechoniam in transmigratione Babylonis, et post transmigratio- » nem Babylonis Jechonias genuit Salathiel. »

Cæterum primus Jechonias potuisset esse pater et alter ejus filius

§ CCLXVIII.—De vaticiniis veteris Fœderis a Matthæo adlegatis.

541. *Obj.* Matthæus, prosequuntur Deistæ, varios veteris Fœderis textus per fas ac nefas Christo adplicat, ut 1° c. 2, 15, illud Oseæ 11, 1, « Ex Ægypto vocavi filium meum, » ubi Oseas de filiis Israel loquitur.

2° C. 2, 23, ait Christum habitasse in Nazareth: « Ut adimple- » retur quod dictum est per Prophetas: Quoniam Nazaræus voca- » bitur. » Nulla hujusmodi prophetia ullibi extat.

3° C. 21, 4-5, dicit: « Hoc autem totum factum est, ut adimple- » retur quod dictum est per Prophetam dicentem: Dicite filiæ » Sion: Ecce rex tuus venit tibi mansuetus, sedens super asinam, » et pullum filium subjugalis. » Hæc in nullo Propheta leguntur.

4° C. 27, 9: « Tunc impletum est, inquit, quod dictum est per » Prophetam Jeremiam dicentem: Et acceperunt triginta argen-

» teos pretium appreciati, quem appreciaverunt a filiis Israel. »
Jeremias autem hæc nullibi habet.

Resp. Verum 1° in sensu litterali Oseæ sermo est de populo Israel (Exod. 4, 22, Jerem. 31, 9), qui sub Moyse ex Ægypto egressus figura seu typus fuit Messiæ, et in sensu figurativo de Messia; hinc Matthæus vult dicere, Oseæ effatum adimpletum esse perfecte seu quoad figuratum, quando Christus ex Ægypto reversus est.

2° Nec Matthæus ait hanc prophetiam alicubi reperiri, sed solummodo Messiam a Prophetis Nazaræum dictum fuisse, ab hebræo nempe *Nazir*, quod *separatus, consecratus* sonat; nemo ignorat Prophetas frequenter de Messia locutos esse tamquam de viro a cæteris separato, ac Deo consecrato.

3° Verba hæc utique in uno solo Propheta non reperiuntur; sed Matthæus ex duobus textibus unum confecit : verba : *Dicite filiæ Sion* reperiuntur apud Isaiam (62, 11), et reliqua apud Zachariam (9, 9).

4° Verba hæc utique non apud Jeremiam, sed apud Zachariam 11, 13, leguntur; sed cum Matthæus nomina Prophetarum citare non soleat, et nomen Jeremiæ tempore Hieronymi in antiquioribus codicibus, ac in versione Syriaca non reperiretur, hoc nomen ab amanuensi quodam imperite aut inadvertenter additum est, atque ita in cætera exemplaria irrepsit.

§ CCLXIX.—De vaticinio Isaiæ 7, 14, per Matthæum 1, 22-23, citato.

542. Matthæus Christi miraculosa conceptione de Spiritu sancto relata (c.1, 22-23), ait : « Hoc autem totum factum est, ut adim» pleretur quod dictum est a Domino per Prophetam dicentem :
» Ecce virgo in utero habebit, et pariet filium: et vocabunt nomen
» ejus Emmanuel. »

Dumarsais aliique Deistæ tamquam ex Tripode Delphico decidunt hoc vaticinium Isaiæ 7, 14, nihil commune cum Christo habere, et hinc male a Matthæo adlegari. Cum plures Acatholici, et nonnulli Catholici in hoc Isaiæ vaticinio de Messia litteraliter non agi contenderint, imprimis occasionem istius vaticinii, dein variorum explicationes de illo, ac tandem verum ejus sensum exponemus.

Vaticinium hoc 700 circiter anno ante Christum a Propheta Isaia datum fuit Achaz regi Judæ. Occasio ejus isthæc fuit: Rasin rex Syriæ, et Phacee rex Israel, gravi bello premebant Achaz regem Judæ, totamque regiam familiam exterminaturi videbantur. Achaz in hisce rerum angustiis Theglathphalasaris Assyrio-

rum regis auxilium imploravit; Isaias autem jussu Dei hoc ei dissuasit, pollicitus ambos reges mox interituros, et in rei promissæ fidem oblata facultate signi cujuscumque petendi (Isaiæ 7, 11). Achaz vero sub prætextu quod Deum tentare nollet signum petere renuit (ib. v. 12); quare Isaias, exprobrata illi sua in Deum diffidentia, verba ad regiam Davidis familiam convertens : « Dabit, inquit, Dominus ipse vobis signum : Ecce virgo concipiet » et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel. » Cum regia Davidis familia, e qua Achaz descendebat, jamjam interitura videretur, quo longius eventus hujus vaticinii aberat, eo certior illa erat se non interituram esse, eo quod Emmanuel seu Messias ex ipsa nasciturus erat.

§ CCLXX.—Sententiæ de textu Isaiæ 7, 14. Interpretatio D. Isenbiehl.

843. Veteres Judæi ac Rabbini, R. Simeon Ben Johai, R. Juda Hakkadosch, R. Hadarsan, R. Barachias, etc., S. Matthæus, omnes Ecclesiæ Patres, atque Interpretes usque ad sæculum decimum quintum hoc vaticinium litteraliter, seu in sensu historico, de Messia et virgine ejus matre intellexerunt. Sæculo tertio et quarto Thalmudistas ac Rabbinos hanc Isaiæ prophetiam de Messia adhuc intellexisse ex Tertulliano [1] et Eusebio [2] constat. Postea autem Judæi, majorum mutata sententia, per dictum Emmanuelem intellexerunt regem Ezechiam, Achaz filium, aut filium ipsum Isaiæ.

Ex Protestantibus et Catholicis a sæculo sexto decimo fuerunt, qui contenderunt, Isaïam in vaticinio (c. 7, 14) litteraliter et proxime locutum esse de uxore regis Achaz, vel de sua propria uxore, vel de alia quacumque puella, quæ tum adhuc virgo, dein viro juncta conciperet ac pareret Emmanuelem, ut signum opis divinæ, et futuræ liberationis ab hostibus Judæam devastantibus. Contendebant autem Catholici Emmanuelem istum figuram seu typum fuisse Messiæ, ita ut Messias in sensu typologico seu mystico illa in prophetia prædiceretur. Ita fere ex Catholicis senserunt Bern. Lamy, Dan. Huetius, Aug. Calmet aliique.

Sociniani et Grotius prætenderunt illo in vaticinio de Messia nullatenus agi, hosque ex Catholicis primus secutus est Joannes Laurentius Isenbiehl, presbyter diœcesis Moguntinæ, et Exegeseos professor.

Hic anno 1775 in suis prælectionibus exegeticis docuit per Emmanuelem Isaiæ 7, 14, « Messiam nec litterali nec mystico » sensu intelligendum esse, sed Matthæum Isaiæ textum ut

[1] Tertul. Cont. Judæos, c. 9. — [2] Euseb. Lib. 8, Demonst. Evang., c. 7.

» meram adnotationem historicam adducere, seu potius ad illum » tantummodo adludere. » Paradoxum hoc inseruit libello, qui inscriptus erat: « Novum tentamen in prophetiam Emmanuelis [1]. » Hic liber a facultate theologica moguntina socinianismi damnatus fuit, Isenbiehl autem a sacris depositus, et monasterio intrusus fuit, ex quo anno 1779 profugus, dein captus, et arctiori custodiæ traditus fuit. Idem libellus Treviris, Argentorati, Heidelbergæ et Parisiis examinatus, ubique ut erroneus, hinc inde ut hæreticus proscriptus, et a Germaniæ Episcopis damnatus fuit. Cum autem libro huic faverent ab Hontheim suffraganeus Trevirensis, Seelman suffraganeus Spirensis, Theologi nonnulli Salisburgenses, etc., Pius VI anno 1779, ipsum damnavit ut continentem doctrinam et propositiones respective falsas, temerarias, scandalosas, perniciosas, erroneas, hæresi faventes et hæreticas. D. Isenbiehl eodem anno hoc Pontificis R. judicium scripto confirmavit [2].

§ CCLXXI.—Crisis sententiæ D. Isenbiehl.—Textus Isaiæ 7, 14, in sensu litterali de Messia intelligendus est.

844. 1° Falsum est Matthæum ad Isaiæ textum tantummodo adludere, tamquam ad locum analogum, vel comparationem dumtaxat instituere inter Emmanuelem ab Isaïa regi Achaz, et inter Emmanuelem ab angelo promissum Josepho, adeoque Jesum Nazarenum nonnisi in sensu accommodatitio esse Emmanuelem Isaïæ; nam Matthæus expressis clarisque verbis dicit : « Hoc » autem totum factum est, ut adimpleretur quod dictum est a » Domino per Prophetam dicentem : Ecce virgo in utero habebit, » et pariet filium : et vocabunt nomen ejus Emmanuel, » quæ verba hisce æquivalent : Isaïas prædixit Emmanuelem a virgine concipiendum et pariendum esse, et hæc prophetia in conceptione et partu Mariæ Virginis adimpleta est.

Nec dicatur, Matthæum usum esse argumento ad hominem; Matthæus enim argumentum ad hominem hic minime adhibet, cum absolute dicat Messiam Isaïæ vaticinio prædictum fuisse.

2° Sententia D. Isenbiehl non solum theologice sed etiam hermeneutice est falsa; nam Hermeneutica investigat sensum a Scriptore sacro intentum. Matthæus vero testatur sensum ab Isaïa citato loco intentum esse quod per Emmanuelem Messias prædictus sit; quare Pius VI de sententia D. Isenbiehl : « Horruerunt, » inquit, piæ aures Scripturam simul et traditionem convelli. »

[1] Neuer Versuch über die Weissagung von Emmanuel.—[2] *Historia contentionis occasione interpretationis D. Isenbiehl exortæ videri potest in Nova Bibliotheca Ecclesiastica Frisingensi* v. 4, et in Fr. Walchii *Neuesten Religionsgeschichte*, 8 Th.

3° Textus Isaïæ 7, 14, non in sensu typologico, adhuc minus in accommodatitio, sed in sensu litterali de Messia et virgine ejus matre intelligendus est; nam — Isaïas ait virginem qua virginem concepturam et parituram esse filium; nulla autem virgo præter virginem Mariam qua virgo umquam concepit ac peperit; quare nisi dicatur vaticinium hoc de Maria virgine intelligendum esse, adserendum foret ipsum adimpletum haud esse. Vocem hebraicam *Halmah*, qua Isaïas usus est, significare virginem stricte dictam, patet ex ejus radice, ex contextu, ex multis locis biblicis, ubi vox ista ita adhibetur, atque exinde quod a Jonatha, et Onkelo in suo Targo, a LXX Interpretibus, et ab auctore Vulgatæ per *Virginem* reddita est. Aquila, Theodotion et Symmachus, qui vocem *Halmah* per *adolescentulam* reddiderunt, exponi possunt; cæterum duo priores fuerunt proselyti Judæorum, et tertius fuit Ebionita.

— Isaïas signum concepturæ ac pariturae virginis dedit ut prodigium prorsus extraordinarium; ubi vero signum hoc tam portentosum foret, si sensus vaticinii esset mulierem conjugatam aut illuc usque virginem, ope viri concepturam esse?

—Prophetæ varia adjuncta vitæ ac mortis Messiæ prædixerunt; num verisimile est nullum Prophetarum miraculosam ejus conceptionem ac nativitatem ex Virgine prædixisse?

— Antiqui Hebræi, Rabbini, Patres Ecclesiæ ac Interpretes usque ad sæculum decimum quintum hoc Isaïæ vaticinium de Messia ejusque matre virgine litteraliter intellexerunt.

— Prophetia Isaïæ non potest intelligi de Ezechia filio ac successore regis Achaz; Ezechias enim novem saltem annis natus jam erat, quando hoc vaticinium editum fuit; nam juxta IV Reg. 16, 2, Achaz sexdecim annis regnavit, et Ezechias vigesimum quintum ætatis annum agebat, quando defuncti patris solium conscendit, ut constat ex IV Reg. 18, 2.

Intelligi nequit de filio Isaïæ; ubi enim 1° extraordinarium hoc portentum fuisset, si uxor seu prophetissa, ad quam Isaïas (c. 8, 3) accessisse legitur, ope Isaïæ concepisset? 2° Uxor Isaïæ virgo non erat, immo mater filii Jasub erat (Isaïæ 7, 3). 3° Filius ab Isaïa prædictus vocandus erat *Emmanuel*, id est *nobiscum Deus*; filius vero Isaïæ nuncupatus fuit: *Accelera spolia detrahere, festina prædari* (Isaïæ 8, 3).

Intelligi nequit de ulla alia muliere, quæ antea virgo, dein viro juncta concepisset; extraordinarium enim illud portentum ab Isaïa annuntiatum prorsus defuisset, si mulier quæcumque ope viri concepisset; mulier ope viri concipiens virgo esse desiit.

Tandem filio nullius mulieris, præterquam Christo Mariæ Virginis filio, conveniunt characteres, quos Isaïas c. 9, 6., Emmanueli adsignat : « Parvulus, inquit Propheta, natus est nobis, et filius » datus est nobis, et factus est principatus super humerum ejus; » et vocabitur nomen ejus admirabilis, consiliarius, Deus fortis, » pater futuri sæculi, princeps pacis. »

§ CCLXXII.—Solutio difficultatum adversus vaticinium Isaiæ 7, 14.

545. D. Isenbiehl supponit Isaïam secum habuisse puellam, quam indigitando dixisset : *Ecce hæc virgo concipiet*, etc.

Verum quænam est ista puella? Puellam aliquam cum Isaïa fuisse, quando istud vaticinium edidit, nullibi legitur; bene vero legitur Prophetam secum habuisse filium suum Jasub, quem Deus illi secum ducere præceperat, c. 7, 3. Num forte puella isthæc est prophetissa, Isaïæ conjux, ad quam propheta c. 8, 3, accessisse legitur? Et quo vaticinium Isaïæ tunc recidisset? huc nempe, quod propheta 1° prædixisset conceptionem suæ uxoris seu prophetissæ; 2° quod prædixisset ex illa nasciturum filium, et quod hæc duo signum fuissent proximæ liberationis a regibus Rasin et Phacee. Verum uxor Isaïæ non potest vocari virgo, cum talis non esset; filius illius vocandus fuisset *Emmanuel, nobiscum Deus* (Isaïæ 7, 14), illique characteres Messiæ (c. 9, 6) minime conveniunt.

Sed aiunt adversarii, Isaïas regi Achaz dare voluit signum proximæ liberationis a regibus Rasin et Phacee; Messias autem non nisi post septem sæcula nasciturus tale signum esse haud poterat, bene vero filius Isaïæ, quem ejus uxor c. 8, 3, peperisse legitur; proinde hoc vaticinium intelligi nequit de Messia, bene vero de Isaïæ filio.

Signum proximæ liberationis a regibus inimicis Isaïas regi Achaz dedit prædicendo, quod antequam, quadriennis suus filius Jasub, quem secum habebat (Isaïæ 7, 3) « sciret reprobare malum » et eligere bonum » (ib. v. 16), quod fit septimo circiter ætatis anno, et alter suus filius, quem prophetissa (Isaïæ 8, 3), peperit, « sciret vocare patrem suum et matrem suam » (ibid.), quod circa tertium ætatis annum contingit, reges Rasin et Phacee abigendos, et per Assyrios devincendos esse, ut c. 7, 16, et c. 8, 4, expresse dicitur; hoc vero realiter contigisse constat ex IV Reg. 16, 7-9, et 17, 3-6.

Verum excipiunt, quomodo hæc cum Messia connectuntur? Ad quid hic mentio facta fuisset de virgine, quæ nonnisi post septem sæcula conceptura fuisset?

Hæc cum Messia optime cohærere ex hisce intelligitur : Achaz rex Judæ, Deo diffisus, verebatur ne cum tota familia regia in hoc bello gravissimo periret; Isaïas igitur ponit illi in signum proximæ liberationis a regibus inimicis ambos suos filios, et in signum, quo regiam familiam non dumtaxat de sua præsenti, sed et de futura existentia certiorem redderet, ait : ***Audite, Domus David***, tantum abest ut modo peritura sis, ut immo ex virgine tuæ stirpis nasciturus sit ipse Messias, Emmanuel, seu *nobiscum Deus*. Summa equidem mala tibi imminent, eo quod Achaz ab infidelibus Assyriis potius quam a Deo auxilium petiit; at non peribis, ex tuis posteris nascetur Messias. Signum igitur proximæ liberationis a regibus Rasin et Phacee fuerunt ambo filii Isaïæ, et signum quod regia familia non interitura esset fuit Emmanuel seu Messias. Et en quomodo singulæ partes hujus vaticinii sibi cohæreant, cujus phrases forte Isaïas non eodem ordine protulit, quo illas conscripsit.

§ CCLXXIII. — De tentatione Christi in deserto Matth. 4, 1-11. Marc. 1, 12-13. Luc 4, 1-13.

346. Deistæ tentationem Christi in deserto explodunt, aiuntque 1° hujusmodi tentationem divinitate Christi fuisse indignam, et 2° incredibile esse Christum a Diabolo portatum fuisse in summitatem templi, ac in verticem montis.

Verum 1° Christi divinitate non magis indigna fuit hæc tentatio, quam incarnatio, passio ac mors ignominiosissima.

2° Olim equidem multi Interpretes cum S. Gregorio magno existimarunt Christum a Diabolo per aerem portatum fuisse; ast hæc sententia solidis destituitur rationibus, et in Scriptura fundamentum certum non habet. Matthæus 4, 5, equidem ait : « Assumpsit eum diabolus in sanctam civitatem; » ast si Lucas, qui eamdem historiam fuse refert, comparatur cum Matthæo, sique attenditur quid Matthæus in locis parallelis per *Assumo* intelligat, liquet Christum a Diabolo non portatum, sed conductum seu comitatum fuisse. Jam vero Lucas 4, 5, clare ait : « Duxit (ἤγαγεν) » illum diabolus in montem excelsum, » et v. 9 « duxit (ἤγαγεν) » illum in Jerusalem. »

Quod vero Matthæus 4, 5, per *assumpsit* (παραλαμβάνει) intelligat *duxit*, patet ex ejus c. 17, 1, ubi vocem istam ita sumit : « Assumit » (παραλαμβάνει), inquit, Jesus Petrum, et Jacobum et Joannem fra» trem ejus, et ducit illos in montem excelsum seorsum; » c. 20, 17 : « Ascendens Jesus Jerosolymam, assumpsit (παρέλαβε) duo» decim discipulos secreto; » c. 24, 40 : « Unus assumetur (εἷς

» (παραλαμβάνεται), et unus relinquetur ; » c. 26, 37 : « Assumpto Petro » (παραλαβών), et duobus filiis Zebedæi, cœpit contristari et mœs» tus esse, » atque sæpe alibi.

C. 4, 5, Matthæus refert Diabolum *statuisse* Christum *super pinnaculum templi*, id est super extremitatem, crepidinem alæ templi æquato tecto cooperti. Vox autem *statuit* (ἵστησιν) pariter *conduxit* significat, ut denuo constat ex locis parallelis : sic Matth. 25, 33, dicitur : « Statuet (στήσει) oves quidem a dextris, hædos » autem a sinistris ; » Marc. 9, 35, habetur : « Jesus accipiens » puerum statuit (ἔστησεν) in medio eorum, » id est conduxit.

Cum diabolus noscere cuperet utrum Jesus Nazarenus filius Dei esset, profecto sibi cavit ne illum per aerem deferret, cum secus se diabolum esse manifestasset, atque ita a Christo agnitus, scire debuisset se quæ volebat ab illo haud auditurum [1]

§ CCLXXIV. — Hypotheses de tentatione Christi in deserto. Illius explicatio.

547. Christi tentatio in deserto manet semper unum ex factis incomprehensibilibus vitæ Christi ; quare recentiores nonnulli difficultates facile complanaturi dixere

1° Diabolum Christi tentatorem fuisse virum hebræum a Synagoga ad Jesu divinitatem explorandam missum.

Verum hac in sententia æque difficile ac in hypothesi veri dæmonis explicatur 1° cur Christus se a tali Judæo tentari permiserit ? 2° Triplex tentatio, gulæ nempe, superbiæ et avaritiæ, præsumptæ illius Judæi intentioni minime conveniunt, et 3° ea, quæ Evangelistæ de triplici hac tentatione narrant minime verificarentur. Quomodo, verbi gratia, Judæus iste se ut angelum tutelarem Palæstinæ gloria circumdatum sistere in monte potuisset, prout diabolus ex Luc. 4, 6, fecisse colligitur.

548. Alii ex recentioribus aiunt Christi tentationem mythum esse, eam in sola Christi mente constitisse, et allegorice repræsentare pugnam rationis cum sensualitate. Jam existimavit auctor Sermonis de jejunio et tentationibus Christi, olim S. Cypriano attributi, quem nonnulli veteres secuti sunt, totam tentationem invisibiliter in Christi mente contigisse, quemadmodum similia de Ezechiele leguntur (conf. n. 541).

Ast hæc hypothesis 1° manifestam vim infert verbis Evangelistarum ; 2° pugna ista rationis cum sensualitate dignitati Jesu repugnat ; 3° trinam hanc tentationem aut Christus aut Deus Apostolis manifestavit. Num ridiculum non est adscrere Christum aut

[1] Vide Maldonatum, Calmet et Schnappinger in Matthæi, c. 4. Bergier, Dict. de Théol., art. Tentation de Jésus-Christ au désert.

Deum simplices tentationes mentales ambagibus inintelligibilibus involutas Apostolis manifestasse, aut Evangelistas eas ita conscripsisse?

849. III. Tentatio Christi in sensu litterali accepta, et rite intellecta, non offendit nisi empiricum, qui rejicit quidquid sensibus examinare nequit. Nos illam ita intelligimus.

Malignus spiritus de beatitudine sua dilapsus, felicitatisque humanæ invidus, protoparentum prævaricationis auctor extiterat. Audierat jam ab initio eorum lapsus, nasciturum fore qui *caput serpentis contereret* (Gen. 3, 15), et qui consequenter *homicidæ ab initio* (Joan. 8, 44) vires infringeret. Illius proinde intererat hunc omnipotentem Dominum cognoscere, ut si posset se illi opponeret.

Perceperat verisimillime astutus ille spiritus, humano spiritu multo perfectior, quæ in Christi nativitate, pastorum et Magorum adoratione, in præsentatione in templo, ac in Christi baptismate contigerant; quare Jesum Nazarenum Messiam esse suspicatus est. Ast pauper Christi nativitas, vita obscura illuc usque peracta, forma ordinaria pauperis hominis, immo species peccatoris, illum dubium reddiderunt. Hoc dubium depositurus, Christum triplici tentatione, gulæ nempe, superbiæ et avaritiæ, quibus vitiis homines passim ducuntur, tentare aggressus est. Quid vero in hoc absonum, quid incredibile? Ad divina consilia hæc tentatio spectabat; quare Matthæus (c. 4, 1) ait: « Jesus ductus est in desertum a spiritu. » « Christus debuit per omnia fratribus similari, » ait D. Paulus, ut misericors fieret et fidelis pontifex ad Deum, » ut repropitiaret delicta populi: in eo enim in quo passus est » ipse et tentatus, potens est et eis, qui tentantur, auxiliari (Hebr. » 2, 17-18).

Evangelistæ triplicis tentationis Jesu circumstantias omiserunt; at verisimile est, Christum expleto quadraginta dierum totidemque noctium jejunio sua sponte Hierosolymam iisse, ut missionem suam divinam publice auspicaturus Patrem suum cœlestem in templo oraret. Aliquod festum Judæorum tum imminuisse colligi videtur ex Matthæi 4, 6, ubi atrium templi Judæis repletum supponi videtur, ita ut tentator Christo de itinere Hierosolymam instituendo locutus, illum Hierosolymam *conduxerit* seu *comitatus sit*, dein vero *conduxerit* super alam templi, quam Hebræi tempore solemnitatum conscendere soliti fuisse videntur, ut in atrium populo tum refertum commode despicere possent. Christo Hierosolymis in viciniam Jordanis redeunti (Joan. 1, 29) se tentator denuo conjunxit, atque illum in montem excelsum, quo Christus ibat, denuo *conduxit* seu *comitatus est*.

§ CCLXXV. — De morte ac resurrectione Jesu Christi.

880. Mortuum Christi corpus sepulchro novo in petra exciso impositum est, vastumque saxum ad ostium cavernæ sepulchralis advolutum fuit, Matth. 27, 60. Tertia die post mortem die dominica Christus summo mane ad ortum solis resurrexit, orto terræ motu circa sepulchrum, et saxo sepulchrum tegente revoluto (Matth. 28. Marc. 16. Luc. 24. Joan. 20).

Increduli ac Deistæ ingens resurrectionis Jesu miraculum de medio sublaturi varias absonas opiniones, ipsum sensum communem offendentes, excogitarunt : alii cum D. Bahrdt[1], Eck[2] et Gottlob Paulus[3], delirarunt Christum adhuc vivum de cruce depositum, vivumque sepulchro impositum fuisse.

Verum hoc deliramentum ex solis circumstantiis passionis, mortis et sepulturæ Jesu Christi refellitur : quomodo enim Christus adhuc vivere potuisset, postquam inhumanissime virgis cæsus, corona spinea barbarissime tortus ac cinctus, e cruce perfossis manibus pedibusque trium horarum spatio pependisset, atque latus ejus lancea perforatum esset? Illum credidere mortuum milites ejus morti præsentes, qui ideo ejus crura non fregerunt. Pilatus vero mortuum Christi corpus Josepho ab Arimathæa illud petenti tradere noluit, nisi postquam a Centurione certior redditus esset, Christum esse defunctum (Marc. 15, 43-45).

881. Antiqui Christi divinæque ejus religionis hostes Pagani et Judæi insanierunt discipulos Christi corpus sui magistri furatos esse, rumoremque de ejus resurrectione sparsisse; dixerunt hunc rumorem adhuc apud Judæos divulgatum fuisse quando Matthæus suum Evangelium scripsit (Matth. 28, 15).

Ast Christi discipulis impossibile fuit divini sui magistri corpus clam auferre; 1° enim ingressus in speluncam saxei sepulchri ingenti lapide clausus erat (Matth. 27, 60); 2° primores Judæorum verentes ne discipuli Christi corpus furarentur, eumque resurrexisse dicerent, rogarunt Pilatum ut periculo huic præcaveret; quare ingressus cavernæ sepulchralis cum petra cavernæ sigillo munitus ac colligatus fuit, et 3° milites cavernæ adpositi fuerunt ad illam custodiendam. Quomodo igitur timidi Christi discipuli, qui tempore passionis præ metu aufugerant, illius corpus furari potuissent?

[1] Epist. 128. Ausführung des Plans und Zwecks Jesu 10, B. 1786. — [2] Versuch die Wundergeschichte des N. T. aus natürlichen Ursachen zu erklaren, Berlin, 1795. — [3] Philologisch-Kritischer und Historischer Kommentar über das N. T., Lübeck, 1800.

Discipulos terram suffodisse, atque ita Christi corpus clam surripuisse, aliud est Christi hostium deliramentum, exinde solum falsitatis convictum, quod Christi sepulchrum fuit in petra, ad quam perforandam magno tempore, magno strepitu, et viris minime timidis opus fuisset.

Mendacem rumorem de furto Christi corporis in vulgus sparsum fuisse equidem testatur Matthæus; sed etiam refert principes sacerdotum numerosam pecuniam dedisse militibus sepulchri custodibus, qui illis Christi resurrectionem annuntiabant, ut veritatem occultarent, et hoc absonum mendacium in vulgus spargerent.

§ CCLXXVI. — De apparentibus antilogiis Evangelistarum circa mortem et resurrectionem Jesu.

552. Deistæ audacter adserunt relationem Evangelistarum, de morte et resurrectione Jesu plures continere antilogias, quapropter non pro historia, sed pro narratione in vulgus sparsa habenda sit. Hujusmodi apparentes antilogias in unum corpus congessit impius anonymus, cujus fragmenta Lessing e codice Bibliothecæ Guelpherbytanæ anno 1777 in lucem edidit [1]. Deistæ aiunt

1° Solum Matthæum loqui de custodia militum et de sigillo appositis lapidi sepulchri, tres autem alios Evangelistas de iis silere, licet hæc illis evidens argumentum resurrectionis Jesu præbuissent, si vera fuissent.

Verum hæc non probant tres alios Evangelistas adjuncta isthæc ignorasse. Maluerunt Evangelistæ adlegare proprium testimonium, et dicere : Nos Christum redivivum vidimus, nos cum eo post mortem redivivo conversati fuimus, eo quod principes sacerdotum mendacia de furto Christi corporis in vulgus sparserant.

553. 2° Dicunt, si aditus sepulchri sigillo munitus, et custodia militum cavernæ sepulchrali apposita fuisset, atque Christus miraculose resurrexisset, Synedrium de veritate resurrectionis Christi omnino convictum esse debuisset.

Sed etiam convictum fuit, et hinc ejus principes data pecunia corruperunt milites custodiæ, ut Christi resurrectionem negarent; multos etiam e sacerdotibus Christi fidem amplexos esse legitur

[1] Auctor horum fragmentorum esse videtur Joannes Laurentius Schmid. Hic anno 1735 Werthemii in lucem edidit Pentateuchum in cujus præfatione Naturalismum profitetur; quare in carcerem conjectus fuit, e quo liberatus obscure obiit Guelpherbyti (Wolfenbüttel).

Act. 6, 7. Si Synedrium credidisset discipulos Christi corpus furatos esse, illos vocasset violatores sepulchrorum, et impostores, cosque ut tales severissime puniisset, quod nullatenus fecit, sed illis dumtaxat prohibuit ne Christi religionem prædicarent (Act. 4, 17-21). Gamaliel vero in Synedrio verba faciens resurrectionem Christi ut notam posuit (Act. 5, 34-39).

534. 3° Cur Apostoli acta publica resurrectionis Christi à Pilato non petierunt, ut illa universo orbi exhiberent, atque ita veritatem resurrectionis comprobarent?

Apostoli omnia a Deo et non ab hominibus sperabant; Pilatus vero illis nequidem hæc acta præ metu Judæorum dedisset.

535. 4° Juxta Marc. 16, 1-5, mulieres ad Christi sepulchrum properantes solummodo sollicitæ fuerunt de remotione lapidis monumenti, non vero de custodia militum; Magdalena autem juxta Joan. 20, 13, verebatur ne Christi corpus furto ablatum esset. Hæc probant custodiam militum Christi sepulchro minime appositam fuisse.

Hæc consequentia falsa est; ea enim dumtaxat probant mulieres illas ignorasse quæ acta erant, et nescivisse custodiam militum Christi sepulchro appositam fuisse.

536. 5° Joannes 19, 39-40, scribit Josephum et Nicodemum corpus Christi unxisse; Marcus vero 16, 1, et Lucas 23, 56, aiunt mulieres aromata emisse ad hoc faciendum.

Sed mulieres istæ ignorarunt corpus Christi a Josepho et Nicodemo unctum fuisse.

537. 6° Juxta Lucam 23, 56, mulieres emerunt aromata *ante* sabbathum ad Christum ungendum, et juxta Marcum 16, 1, *post* sabbathum.

Sensus Marci est, aromata post sabbathum jam a mulieribus præparata fuisse, quæ ab illis empta fuerant juxta Lucam ante sabbathum, id est tempore sepulturæ Christi inter ac initium sabbathi elapso. Marcus usus est perfecto *emerunt* pro plusquam perfecto *emerant.*

538. 7° Juxta Joannem 20, 8-9, ipsi Apostoli nesciebant Christum resurrecturum esse.

Ast Joannes vult dicere Apostolos illuc usque ignorasse Scripturam sacram Christi resurrectionem prædixisse; quare ait: « Nondum enim sciebant Scripturam, » veteris Fœderis nempe. Confer Luc. 24, 27 et Joan. 2, 22. Apostolos a Christo audiisse illum resurrecturum esse clare patet ex Matth. 16, 21; 17, 9; 20, 18-19; 26, 32. Marc. 8, 31; 9, 9, 30; 10, 34. Luc. 9, 22; 18, 33; 24, 7. Joan. 2, 19-22.

559. 8° Marcus 8, 31, ait Christum dixisse se *post tres dies* resurrecturum, et tamen *tertia die* resurrexisse dicitur.

Verum *post tres dies* est hebraismus, qui idem ac *tribus diebus*, et *tertia die* significat; quare Christus (Matth. 12, 40) dixit se tribus diebus et tribus noctibus in sinu terræ mansurum (conf. Joan. 2, 19).

Hebræi dicebant tertia vel octava die fieri quod intra tres Christi vel octo dies contingebat. Pharisæi et sacerdotes verba *post tres dies resurgam* probe intellexerunt de ejus resurrectione tertia die futura; quare rogarunt Pilatum, ut juberet custodiri sepulchrum *usque in diem tertium* (Matth. 27, 63-64).

§ CCLXXVII. — Continuatio priorum difficultatum.

560. 9° Juxta Joannem 20, 1, aiunt Deistæ, Christus resurrexit *mane cum adhuc tenebræ essent;* juxta Matthæum 28, 1, *vespere sabbati;* juxta Marcum 16, 2, *valde mane, orto jam sole;* juxta Lucam 24, 1, *valde diluculo.*

Joannes ait : « Una autem sabbati, » id est prima die post sabbatum, seu die dominica, « Maria Magdalene venit mane cum » adhuc tenebræ essent ad monumentum : et vidit lapidem su- » blatum a monumento. » Ex hoc liquet, Mariam Magdalenam solam cum adhuc tenebræ essent ad sepulchrum venisse, Christumque jam tum resurrexisse. Nulla autem est contradictio realis inter Joannem et tres alios Evangelistas; alii enim tres Evangelistæ de primo hoc adventu Mariæ Magdelenæ ad sepulchrum Christi non loquuntur, sed de posteriori illius adventu, quando nempe comitata erat ab aliis mulieribus. Quum Maria nempe prima vice ad sepulchrum venisset, et lapidem a monumento remotum vidisset, admiratione plena quin monumentum ingrederetur reversa est. Aliquamdiu postea venit ad sepulchrum cum aliis piis mulieribus, quæ cum illa profectæ fuerant, sed quæ vel in via moratæ fuerant, vel alia longiore via incesserant, adhuc *valde mane, valde diluculo, orto jam sole,* ut Marcus et Lucas loquuntur.

Matthæus ait : « Vespere sabbati, quæ lucescit in prima sabbati, » venit Maria Magdalena et altera Maria videre sepulchrum. » Hoc est, vespere sabbati finito, quando prima dies hebdomadæ incipiebat, die dominica nempe ad ortum solis, vel nocte sabbathum sequente ad solis ortum, *venit Maria Magdalena,* etc. E quibus patet, omnes Evangelistas de tempore resurrectionis Christi convenire.

561. 1° Matthæus 28, 5, unum dumtaxat angelum commemorat,

qui mulieres adlocutus est, similiter et Marcus 16, 5; Luças vero 24, 4-5, duos angelos fuisse scribit.

At Matthæus et Marcus unum dumtaxat angelum commemorando alterum minime excludunt; loquuntur enim solummodo de angelo, qui primum adparuit ad dextram sepulchri.

Ad aliis Deistarum difficultatibus obviandum hæc paucis habetote. Maria Magdalena ante solis ortum cum aliis piis mulieribus ad Christi sepulchrum profecta est, sed citius quam illæ cucurrit, aut breviore via ingressa est, et ante eas ad sepulchrum pervenit, *cum adhuc tenebræ essent* (Joan. 20, 1). Videns lapidem a sepulchro remotum, admiratione plena abiit, quin sepulchrum ingrederetur, et cucurrit ad Petrum et Joannem, quibus Christi corpus ablatum esse adserit (ibid. v. 2). Interea aliæ mulieres cum Magdalena profectæ venerunt ad sepulchrum (Matth. 28, 1. Marc. 16, 1-2. Luc. 23, 55-56; 24, 1). Tum ad monumentum advenerunt Petrus Joannes et Maria Magdalena, angelum autem nullum viderunt, Petrus vero et Joannes abierunt (Joan. 20, 3-10). Mansit Magdalena ad sepulchrum, duos angelos ibi videt, dein etiam videt Jesum, et postea proficiscitur resurrectionem Jesu Apostolis annuntiatura (Joan. 20, 11-18). Apostoli autem illi fidem non adhibent (Marc. 16, 9-11).

Redierunt interea piæ mulieres cum Maria Magdalena secunda vice ad sepulchrum, ibique viderunt unum angelum *a dextris sepulchri*, qui eas adlocutus est (Matth. 28, 1-5. Marc. 16, 1-5), mox et alterum angelum viderunt (Luc. 24, 1-5). Lætitiam inter ac timorem abierunt, in via obviam habuerunt Christum redivivum, Apostolis et discipulis omnia narrarunt, atque confirmarunt quæ Maria Magdalena illis antea annuntiarat, in via autem nemini illa dixerunt. Apostoli vero nondum eis fidem adhibuerunt (Matth. 28, 8-10. Marc. 16, 7-8. Luc. 24, 9).

Observandum autem est Matthæum, c. 28; Marcum, c. 16, et Lucam, c. 24, solummodo de secundo adventu piarum mulierum cum Maria Magdalena ad sepulchrum Christi mentionem facere, atque omittere primum adventum Mariæ Magdalenæ quando sola erat, et secundum quando cum Petro et Joanne erat, quos solus Joannes Evangelista recenset.

§ CCLXXVIII. — Finis difficultatum circa historiam passionis Jesu.

562. Deistæ alias adhuc contradictiones in historia passionis Christi se reperisse arbitrati sunt, ut

11° Quod juxta Matthæum 26, 34, Christus dicat Petro: « Hac » nocte antequam gallus cantet ter me negabis, » dum Marcus 14,

50, dicit: « Priusquam gallus vocem bis dederit, ter me es nega- » turus. »

Verum Marcus dumtaxat propius determinat ad quem galli cantum Petrus Christum negaturus esset.

563. 12° Quod Matth. 23, 5, de Juda Iscariote ait: *suspendit se*, et Petrus (Act. 1, 18): *Suspensus* (græce πρηνης γενομενος, *præceps factus*) *crepuit medius : et diffusa sunt omnia viscera ejus.*

Ast Petrus juxta textum originarium græcum suspensionem Judæ ut notam ponit, et solummodo illius adjuncta refert. Judas rupto fune vel ramo arboris dilabi, atque ita crepare potuit.

564. 13° Quod Matthæus 27, 34, scribat, Christo in Golgotha oblatum esse *vinum cum felle mixtum;* Marcus vero 15, 23, ait, *myrrhatum vinum* Christo oblatum fuisse.

Sed vinum cum felle mixtum nihil aliud significat quam vinum myrrhatum, vinum nempe amarissimum, myrrha conditum, quale reis, potissimum in crucem agendis, ante supplicium præbebatur, ut perderent spiritus præsentiam, atque tormenta minus sentirent.

565. 14° Quod titulus crucis Christi fuerit secundum Matthæum 27, 37: *Hic est Jesus rex Judæorum*, juxta Marcum 15, 26: *Rex Judæorum*, juxta Lucam, 23, 38: *Hic est rex Judæorum*, et juxta Joannem 19, 19: *Jesus Nazarenus rex Judæorum.*

Verum manifestum est quemlibet horum titulorum eumdem exprimere sensum.

566. 15° Quod Matthæus 27, 44 et Marcus 15, 52, dicant *ambos latrones* Christo e cruce pendenti improperia dixisse, Lucas autem 23, 39, scribat, unum latronem id fecisse.

Sed juxta Matthæum et Marcum ambo latrones Christum blasphemarunt ab initio; unus vero dein gratia Dei interne motus ac conversus est, atque alterum in Christum blasphemias proferentem, de quo loquitur Lucas, reprehendit.

567. 16° Quod Marcus 15, 25, scribat: *Erat hora tertia et crucifixerunt eum*, Joannes vero 19, 14, dicat, quod antequam Christus ad crucem damnaretur esset *hora quasi sexta.*

Ast Judæi, uti et alii Orientales, duobus modis horas diei numerabant; dividebant 1° diem in quatuor horas æquales, ut noctem in quatuor vigilias æquales dispescebant (conf. Matth. 14, 25), quæ ab Ausonio trihoria vocantur, eo quod quælibet tres horas nostrates continebat. Hæ horæ vocabantur prima, tertia, sexta et nona. Prima hora incipiebat a sexta hora matutina, et durabat usque ad nonam; tertia inchoabatur hora nona, et perdurabat usque ad duodecimam; sexta hora incipiebat duodecima,

et desinebat hora tertia pomeridiana, et nona inchoabatur hora tertia, et durabat usque ad sextam vespertinam (conf. Marc. 15, 33; Act. 2, 15; 3, 1; 10, 3).

2° Dividebant Hebræi diem in duodecim horas, quarum prima a sexta matutina usque ad septimam, et duodecima a quinta pomeridiana usque ad sextam vespertinam durabat.

Jam vero Marcus usus est priori modo numerandi horas, ut sat liquet ex 15, 33, ubi ait: *facta hora sexta*, seu tertia pomeridiana, *tenebræ factæ sunt per totam terram, usque in horam nonam*; Joannes autem posteriorem modum recensendi horas adhibuit; quare juxta Marcum Christus tertio trihorio, seu hora meridiana crucifixus est, et juxta Joannem circa horam sextam, seu meridianam, ad mortem damnatus, et ad supplicium crucis ductus fuit (conf. Matth. 20, 3, 5, 9).

Stabilita authentia Librorum sacrorum veteris ac novi Fœderis, quæstionibusque hoc nostro ævo scitu maxime necessariis ei insertis, ad caput quartum Hermeneuticæ progredimur.

CAPUT IV.

DE TEXTU PRIMITIVO, VARIISQUE VERSIONIBUS

LIBRORUM SACRORUM VETERIS AC NOVI FŒDERIS.

SECTIO PRIMA.

DE TEXTU PRIMITIVO LIBRORUM SACRORUM VETERIS AC NOVI FOEDERIS.

§ I. — De lingua hebraica.

368. Adamum cum dono linguæ creatum fuisse, status perfectionis in quo conditus fuit evincit, et cæteroquin nec animantibus mox creatus nomina imponere, ut Gen. 2, 19-20, fecisse legitur, nec Deum loquentem intelligere potuisset. Hæc Adami lingua usque ad dispersionem posterorum Noëmi et primitivæ linguæ confusionem ad turrim babelicam conservata fuit, ut ex Gen. 11, 1-9, liquet

Quæritur autem utrum lingua primitiva protoparentum in aliquo populo pure conservata fuerit? seu utrum ad turrim Babelis in varias dialectos degeneraverit?

Ast nil certi hac de re definiri potest. Moyses ultimum verisimile reddit, cum Gen. 11, 1-9 narrat, ad constructionem turris babelicæ unam eamdemque linguam omnium Noëmi posterorum fuisse, hancque a Deo esse confusam: « Erat, ait, terra labii » unius, et sermonum eorumdem... confusum est labium universæ » terræ. »

Petitur vero ab eruditis quænam ex linguis cognitis sit omnium antiquissima? Multi cum Judæis adserunt, hanc linguam esse hebraïcam, alii vero statuunt linguam chaldaïcam*. Qui existimant

* Qui linguam hebraicam omnium linguarum esse antiquissimam defendunt, adlegant

1° Varias etymologias nominum Patriarcharum, etc., quæ Moyses ab hebraico idiomate derivat; ita Gen. 2, 7, dicitur Adamum a Deo formatum esse de limo terræ, et alluditur ad vocem hebræam *Adamah*, quæ *terram* significat (Gen 3, 20). Vocat Adam uxorem suam *Heva, eo quod mater esset cunctorum viventium.* Vox *Hhai* unde nomen *Hhavah*, est hebraica. Gen. 2. 23. Heva vocatur *Ischa* (virago),

linguam hebræam esse linguam protoparentum, adstruunt illam pure conservatam fuisse in familia τοῦ Heber, atque ita transiisse ad Abrahamum ejusque posteros. Qui id negant, aiunt :

Posteri τοῦ Heber, qui sunt Abrahami majores, nati et commorati sunt in *Chaldæa*, ubi cultum veri Dei deseruerunt, et idola coluerunt : *Trans fluvium* (Euphratem) ait Josue nomine Dei Israëlitis, *habitaverunt patres vestri ab initio, Thare pater Abraham et Nachor : servieruntque diis alienis* (Jos. 24, 2). Cum familia τοῦ *Heber* in Mesopotamia inter Chaldæos commoraretur (Gen. 11), procul dubio eorum lingua usa est, quemadmodum deserto cultu veri Dei ipsorum idololatriam secuta est, et secus cum illis nequidem commorari ac conversari potuisset. Verum est posteros τοῦ

a nomine hebræo *Isch*, quod *vir* sonat. Nomen *Eden* hebraice significat *delicias*, etc.

2° Dicunt antiquissimos populos e lingua hebræa suum nomen derivare, ut *Assyrios* ab *Assur*, *Aramæos* ab *Aram*, *Lydios* a *Lud*, etc. Addunt multa idolorum, etc., nomina originem suam deducere e lingua hebraica, v. gr. *Jovem* a *Jehovah*, *Belum* a *Baal*, *Cererem* a *Geres*, quæ vox hebraice *fructus terræ* significat, *Japetum* Promethei patrem a *Japhet* Noemi filio, etc.

3° Aiunt linguam hebræam esse omnium simplicissimam, proportionatam proinde simplicitati primorum hominum, qui ad exprimendum animi sui adfectus, et naturæ phænomena voces et signa simplicissima adhibuerunt.

4° Tandem adstruunt non solum omnes linguas orientales, sed et omnes alias linguas a lingua hebraica derivari.

Qui propugnant linguam chaldaicam esse antiquissimam, primo argumento respondent, nomina ista aut ex lingua primitiva in lingua hebraica conservata fuisse, aut illa eamdem derivationem in lingua chaldaica habere, aut Moysen antiqua Patriarcharum nomina hebraica reddidisse; Aquilam ita imitaturum allusionem quæ est inter virum et mulierem in vocibus hebraicis *Isch* et *Ischa*, adbibuisse voces Ἀνδρις, *Andris*, et Ἀνηρ, *Aner*; auctorem Vulgatæ idem fecisse utendo nominibus *virago* et *vir*; syriacum *Kephas* ita mutatum esse in *Petrum* ad conservandam significationem vocis Kephas, et allusionem ad *petram* (Matth. 16, 18); LXX Interpretes nomen *Babel* græce reddidisse per Συγγισις, *Syngesis*, quæ vox græce, ut Babel hebraice, significat *confusionem*, etc. etc.

Secundum Argumentum aiunt ad summum probare aliqua nomina linguæ primitivæ in lingua hebraica conservata esse; cæterum istas derivationes nominum populorum, etc., esse arbitrarias et incertas, et si etiam aliquæ certæ forent, illas dumtaxat probaturas Græcos aliosque populos antiquos nonnulla e Libris sacris Hebræorum deprompsisse.

Ad tertium dicunt simplicitatem linguæ hebraicæ tantam non esse quanta adseritur; cæterum simplicitatem alicujus linguæ non esse notam certam ejus antiquitatis. Tandem si linguæ hebraicæ simplicitas tanta esset, vix conciliaretur, in hypothesi quod sit lingua protoparentum, cum infusione linguæ primitivæ Adamo facta.

Ad quartum respondent affinitatem linguæ chaldaicæ, arabicæ, phœniciæ, etc., cum hebræa solummodo evincere quod sint dialecti ejusdem linguæ, et linguam hebraicam pariter dialectum esse posse ejusdem linguæ.

Heber inter se alio idiomate uti potuisse; ast eos id fecisse nullibi legitur. Abraham vero in Chaldæa natus (Gen. 11), qui 70 circiter annis in Ur Chaldæorum degit, et postea in Haran Mesopotamiæ urbe vixit (Ibid.) lingua regionis Chaldæorum, suorumque majorum profecto locutus est. Lingua autem Chaldæorum a lingua hebræa, quam Abraham in regione Chanaan didicit, quæque ejus posteris propria evasit, semper diversa fuit; nam Laban de posteris του Heber, qui in Chaldæa remansit, Chaldæorumque linguam servavit, Gen. 31, 41, acervum lapidum chaldaïce vocat *Jegar-Schahaddutha*, dum Jacob, qui in regione Chanaan commoratus fuerat; linguaque istius regionis loquebatur, ipsum hebraïce nuncupat *Galhaed*. Linguam chaldaïcam seu syriacam ab hebræa diversam mansisse, patet ex IV Reg. 18, 26, ubi Rabsaces jubetur loqui chaldaïce seu syriace, ne Judæi illum intelligerent. Confer Isaïæ 28, 11. Jeremiæ 5, 15 et Danielis 1, 3-4.

Abraham relicta Chaldæa in regionem Chanaan secessit, quam a Deo sibi posterisque suis propriam fore audiit. Nullum autem suboriri potest dubium quin Abraham, neglecta lingua suorum majorum, linguam Chananæorum seu Phœnicum didicerit; quomodo enim 100 annis inter illos habitare, negotia cum eis peragere, mulieres illorum ducere, etc., potuisset? Isaac et Jacob, ejus posteri, qui eamdem regionem incoluerunt, profecto eamdem linguam servarunt, quæ illorum posteritati propria mansit, et hebræa vocata fuit a novo nomine Abrahami, qui transmisso Euphrate a Chananæis vocatus fuit *Hibri*, *Transitor*, quod veniret e regione trans Euphratem sita, eo sensu, quo vocantur Transmarini et Transalpini qui ultra mare et ultra Alpes habitant. Hinc LXX Interpretes (Gen. 14, 13), ubi Abraham prima vice vocatur *Hebræus*, reddiderunt per τῷ Περατῃ, *Transitori*, Euphratem nempe. Idem fecit Aquila*.

* Nomen Hebræi, quod Abrahamo ejusque posteris datum fuit non provenire ab Heber, ut nonnulli volunt, patet, quod inter Heber et Abraham qui primus Hebræus dictus fuit (Gen 14, 13), sex generationes elapsæ fuerint; nulla enim occurrit ratio cur Abraham potius nomen του Heber quam illud sui avi Nachor, aut patris Thare adsumpsisset. Si nomen alicujus remoti e suis majoribus adoptare voluisset, naturale fuisset ut nomen elegisset του Sem, utpote qui istius generationis stipes erat.

Hinc Hieronymus: « Abraham, inquit, Hebræus, id est Περατης et peregrinus » transitorque nominatur » (in Ezechiel, c. 7). Julius Africanus ab Eusebio citatus: « Hebræi dicti, ait, Transitores, quia Abraham Euphratem transiit. » Origenes: « Hebræi, inquit, qui exponuntur trajectitii. » (In Matth. Item Hom. 19, in Num. et Hom. 23, in Gen.)

Licet vox *hebræus* sit antiquissima, lingua tamen Judæorum antiquitus vocata videtur Judaica. ut elucet ex IV Reg. 18. 26, 28. II Par. 32, 18. II Esd. 13. 24.

Ex huc usque dictis juxta defensores antiquitatis linguæ chaldaïcæ sequitur, 1° linguam familiæ τοῦ Heber, qua locuti sunt Nachor, Thare, et ipse Abraham antequam egrederetur e Chaldæa, fuisse linguam chaldaïcam; 2° hanc linguam esse diversam a lingua hebraïca; et 3° linguam hebraïcam esse linguam chananæam*.

§ II. — Lingua originaria Librorum sacrorum veteris ac novi Fœderis.

369. De lingua originaria cujusvis Libri sacri veteris ac novi Fœderis suo loco disseruimus; hic memoriæ juvandæ causa paucis dumtaxat repetimus Libros sacros veteris Fœderis generatim scriptos esse hebraïce, et illos novi Fœderis græce.

Isaiæ 36, 11, 13. Post captivitatem babylonicam dumtaxat hebraica nuncupata videtur a Judæis Hellenistis, qui loquebantur græce, ut ita se distinguerent ab aliis Judæis qui loquebantur hebraice (conf. Esth. 3, 7. Ecclesiast. Prolog.).

Lingua hebraica, quæ Abrahamo ejusque posteris propria remansit, usque ad captivitatem babylonicam pura inter Judæos conservata fuit, potissimum quod natio Judæa ab aliis populis alio idiomate loquentibus per leges religiosas ac politicas omnino separata erat. Verum tempore ultimæ captivitatis babylonicæ, quæ septuaginta annis duravit, Judæi linguæ chaldaicæ adsuescere debuerunt, eo quod cum Chaldæis permixti erant; quare reversi de hac captivitate chaldaice potius quam hebraice loquebantur. Cum autem linguam hebræam penitus obliti non essent, illam linguæ chaldaicæ admiscebant. Hac lingua chaldaica verbis hebraicis et syriacis mixta Judæi tempore Jesu Christi loquebantur.

Porro triplex distinguitur lingua chaldaica: prima est chaldaica proprie dicta, quæ Babylone vigebat, et cæteris puritate præstabat. Secunda est chaldaica minus pura, characteribus et idiotismis a priori distincta et Antiochiæ usitata; hæc proprie *syriaca* audit. Tertia est *Syro-chaldaica* Hierosolymis adhibita, et hinc *hierosolymitana, Judæa*, et etiam *hebraïca* vocata.

* Linguam hebræam, aiunt, esse linguam chananæam seu phœniciam constat 1° ex Isaia, qui 19, 18, linguam hebræam vocat *linguam Chanaan* 2° Nomina propria locorum et hominum regionis Chanaan, quæ in libris Genesis et Josue occurrunt, sunt hebraica, ut *Jericho, Salem, Sichem, Bethlehem, Segor, Cariath-Arbe, Melchisedech, Abimelech, Rahab*, etc. 3° Crebro in Libris sacris legitur Abrahamum ejusque posteros cum Chananæis negotia nec non res magni momenti peregisse, atque sat insinuatur eos et Chananæos eadem lingua locutos esse. 4° Cum Patriarcha Joseph se suis fratribus in Ægypto manifestare nollet, eis per interpretem locutus est; si illorum lingua familiæ ipsorum propria fuisset, non vero regioni Chanaan, ubi Joseph interpretem eorum linguæ gnarum repperisset? 5° Maxima intercedit conformitas linguam hebraicam inter et linguam punicam, quæ est phœnicia seu chananæa. Hieronymus : « Pœni, inquit, » sermone corrupto quasi Phœni appellantur, quorum lingua hebrææ magna ex » parte affinis est » (Lib. 5 in Jerem., c. 25). Augustinus : « Hunc, ait, Hebræi dicunt Messiam, quod verbum punicæ linguæ consonum est, sicut et alia » hebræa permulta et pene omnia. » (Quæst. in Gen. l. 2, contra litteras Petil., c. 104). Origenes (lib. 3, contra Celsum) Fl. Josephus (lib. 1 contra Apionem), Eusebius (lib. 9, cap. 9, Demonst. Evang.), Bochart (lib. 2 Chanaan) aliique eamdem conformitatem linguæ hebraicæ cum lingua punica seu carthaginensi vel phœnicia observarunt.

E prioribus tamen excipiuntur liber Sapientiæ et II Machabæorum, qui græce scripti sunt. Utrum liber Tobiæ sit exaratus hebraïce, vel chaldaice, vel græce, non omnino constat. Liber Judith chaldaice vel græce conscriptus fuit.

In primo Esdræ, Daniele et Jeremia nonnulla chaldaice scripta occurrunt. Hebraice non amplius extant septem ultima capita Estheris, Ecclesiasticus, Baruch et I Machabæorum.

E Libris sacris novi Fœderis, Evangelium secundum Matthæum et Epistola ad Hebræos hebraice, seu syro-chaldaice conscripta fuerunt, eorum autem textus primitivus deperditus est.

§ III. — De autographis Librorum sacrorum.

870. Autographa Librorum sacrorum veteris Fœderis dudum perierunt. Illud Deuteronomii Moysis tempore Josiæ regis Juda, septimo ante Christum natum sæculo, adhuc extitisse, ex IV Reg. 22 et II Paralip. 34, 14, constat. Tempus et occasio eorum interitus ignoratur. Ipsa vero primum cum templo hierosolymitano periisse, traditio incerta est.

Archetypa Librorum sacrorum novi Fœderis pariter dudum disparuerunt. Illud Evangelii S. Matthæi tempore Origenis et Hieronymi adhuc extitisse dicitur, sed ab Hebraizantibus corruptum. Petrus Alex. vero scribit autographum Evangelii S. Joannis suo tempore, sæculo nempe quarto, in ecclesia ephesina adhuc adservatum fuisse [1].

§ IV. — Characteres Librorum sacrorum, et modus quo scripti fuerunt.

871. Characteres hebræos originetenus rudes fuisse, postea elegantiores evasisse, atque tandem formam quam modo habent accepisse, successivus artium, scientiarumque progressus, et eruditorum consensus evincunt. Esdras vero communiter creditur post captivitatem babylonicam veteribus characteribus hebraicis nitidiores chaldaicos, quibus Judæi tempore istius longi exilii adsueverant, substituisse (conf. n. 7). Characteres vero Hebræorum ac Samaritanorum antiquitus iidem fuerunt.

Characteres græci Librorum sacrorum novi Fœderis olim quadrati, recti et unciales, postea vero oblongi ac obliqui fuerunt. Characteres minores sæculo nono cœpti, atque sæculo subsequenti generaliter recepti fuerunt [2].

Libri sacri autem veteris et novi Fœderis originetenus scripti fuerunt una continuatione, ita ut inter phrases et ipsas voces

[1] Petrus Alex. Tract. de Paschate.—[2] Vide Montfaucon : Palæographia græca, lib. 4.

nullum esset intervallum. Constat id ex antiquorum scribendi ratione, ex varietate lectionum e variis phrasium vocumque divisionibus sæculo adhuc quinto orta, ex antiquis inscriptionibus, atque manuscriptis vetustissimis[1].

§ V. — Divisio Librorum sacrorum in capita et versus.

872. Divisio Librorum sacrorum veteris ac novi Fœderis in capita ac versus antiquis ignota fuit.

Carmina et libri poetici veteris Fœderis per hemistichia ab ipsis eorum auctoribus scripti fuisse videntur.

Pentateuchus, post exilium babylonicum, cum quovis die sabbathi in synagogis aliquid ex eo prælegeretur (II Esd. 8. Act. 15, 21), in quinquaginta tres *paraschas* seu sectiones divisus fuit, et Prophetarum libri, ex quibus a tempore Machabæorum aliquid post lectionem legis mosaïcæ in synagogis legi consuevit, in *Haphtaras* distincti fuerunt (conf. Act. 13, 14-15. Luc. 4, 16-20).

Libri sacri novi Fœderis in commoditatem lectionis publicæ sæculo secundo dividi cœperunt in *pericopes* seu sectiones breves, et sæculo tertio ac quarto in sectiones longiores; non eadem tamen erat apud omnes hæc divisio. Eusebius in Epistola ad Carpianum, et in decem canonibus Evangeliorum parvis sectionibus usus est. Solebant Evangelia potissimum dividi in hujusmodi sectiones, quæ in margine notabantur.

Divisio Librorum sacrorum novi Fœderis in sectiones longiores vocatur etiam divisio per *titulos*, eo quod libro præmittebatur argumentum seu titulus singularum partium, quæ numeris notabantur in margine.

Veteres Patres græci et latini divisionem Librorum sacrorum in capita ac versus non habentes, textum aut historiam libri citabant, ut constat ex eorum operibus, ubi capita ac versus nullibi adlegantur. Libri sacri veteris Fœderis apud Græcos et Latinos sine distinctione sectionum vel capitum mansisse videntur usque ad sæculum quintum. Eo autem tempore commoditatis causa cuilibet Libro sacro præmissum fuit argumentum, seu titulus, rerum in illo contentarum. Cum hi tituli responderent variis partibus libri, et hæ distinctæ fuerunt. Hæ partes, seu capitula, unicum continebant subjectum titulo indicatum; multo breviores erant modernis capitulis, et usque ad sæculum undecimum usitatæ fuerunt.

Præsens divisio Librorum sacrorum in capita debetur Hugoni Cardinali ordinis sancti Dominici, qui sæculo tredecimo Concor-

[1] Conf. Montfaucon opere cit.; lib. 1, c. 4.

dantiam Librorum sacrorum curans, Scripturam sacram in capita hodierna distribuit.

Actualem vero distinctionem capitum in versus introduxit sæculo sexto decimo Robertus Stephanus typographus Parisiensis.

§ VI. — Interpunctiones, spiritus, accentus et puncta vocalia Librorum sacrorum.

873. Interpunctiones ab auctoribus sacris adjectæ non fuerunt. Hæc signa grammaticalia, quorum inventionis tempus est incertum, adhuc sæculo quinto in Libris sacris veteris ac novi Fœderis non fuerunt, ut ex diversa scriptorum veterum ratione conjungendi aut disjungendi verba textuum, atque ex S. Augustino constat[1].

Eulalius vero diaconus Alex. circa annum 462 æræ vulgaris verba Librorum sacrorum divisit κατα στιχους, *juxta stichometriam*, seu in sectiones exiguas, tot nempe verba in eadem linea collocando, quot serie continuata legi debebant. Hæc divisio late propagata fuit. Postea autem ad lucrandum spatium in libris, qui ita voluminosi evadebant, post quemlibet στιχον, *stichum*, seu finem lineæ, adpositum fuit signum aliquod, ut crux, punctum, duo puncta, etc., et eadem linea continuabatur. Tandem sæculo nono et decimo regularis interpunctio invecta est, atque stichometria neglecta fuit.

Accentus et spiritus, ut plerumque creditur, sæculo quarto Libris sacris appositi sunt, cum recta pronuntiandi ratio oblitterata esset; et hinc prorsus desunt in antiquissimis codicibus manuscriptis.

Puncta vero *vocalia* singulis verbis textus hebræi ab Auctoribus sacris adjecta non sunt, licet aliqua locis difficilioribus præsertim verisimiliter ab eis adposita fuerint. Actualia autem puncta vocalia, quæ singulis verbis textus hebræi adjecta legimus, circa sæculum sextum a Rabbinis Masorethis successive excogitata ct apposita fuerunt.

§ VII. — Utilitas ac necessitas linguarum antiquarum præsertim biblicarum.

874. Notionem linguarum antiquarum, quibus Libri sacri originetenus conscripti fuerunt, Interpreti utilissimam, et quandoque necessariam esse, vix ullus inficias ibit. Versiones utut optimæ vim et energiam textus originarii non habent. Aliquando phrases textus primitivi in variis versionibus varie redduntur, ct

[1] August. De Civit. Dei, lib. 3, c. 3.

tum ad textum originarium recurrendum, melioresque versiones potissimum antiquissimas secum conferendas esse, per se patet. At imprimis sciendum est quam auctoritatem adhuc habeat textus primitivus, et quænam sint melioris notæ versiones.

§ VIII. — Textus Hebræus veteris Fœderis adhuc quoad substantialia integer extat.

575. Textum hebræum ab origine sua usque post captivitatem babylonicam, seu ad tempus Esdræ, per decem circiter sæcula quoad substantialia integrum servarunt reverentia Judæorum in Libros sacros, qua major excogitari nequit, atque summa eorum sollicitudo in illo describendo. Quod vero menda nonnulla minoris momenti contraxerit, commune apographorum fatum evincit. Creditur autem Esdram, virum patriæ antiquitatis, rituum Judæorum, sacrarumque Litterarum peritissimum, Textum sacrum ope magni numeri exemplarium a mendis quoad licuit correxisse (n. 7). Textum hebræum autem tempore Esdræ menda substantialia non habuisse insuper patet, quod ævo Christi ab hujusmodi mendis immunis fuerit.

576. Ab Esdræ temporibus usque ad ævum LXX Interpretum per tria circiter sæcula textum hebræum quoad substantiam integrum servarunt summa Judæorum in sacros Codices reverentia, sollicitudo ingens illorum in illo describendo, atque usus linguæ hebraicæ semper adhuc vigentis. Quod incorruptus illo ævo fuerit denuo evincunt insuper ejus integritas tempore Christi, atque textus Samaritanus quoad Pentateuchum.

577. Ab ævo LXX Interpretum usque ad Christum per tria circiter sæcula eadem ingens Judæorum in Biblia sacra reverentia, maxima in iis describendis sollicitudo textum hebræum quoad substantialia integrum conservarunt. Quod vero Christi et Apostolorum temporibus incorruptus fuerit patet, quod Christus et Apostoli Scripturam sacram illo ævo extantem divinam nuncupantes, et absolute commendantes, ejus incorruptionem substantialem, atque auctoritatem intrinsecam ac extrinsecam supponerent.

578. A Christi et Apostolorum temporibus usque ad secundum sæculum post Christum textum hebræum quoad substantiam integrum mansisse testatur collatio versionis Alexandrinæ LXX Interpretum, versionis Syriacæ Peschito dictæ, atque fragmentorum versionum Aquilæ, Theodotionis et Symmachi. Ex hisce versionibus autem liquet in textum hebræum plures variantes lectiones irrepsisse.

579. A secundo sæculo post Christum usque ad quintum textum hebraïcum a corruptionibus substantialibus immunem servatum fuisse ostendunt Origenis Hexapla, variæ antiquæ versiones, Vulgata, Commentaria S. Hieronymi, etc.

580. A sæculo quinto usque ad nostram ætatem substantialia textus hebræi incorrupta servarunt, maxima Judæorum Christianorumque in illum reverentia, puncta vocalia a Rabbinis Masorethis circa sæculum sextum illi apponi cœpta, atque celebres ejus recensiones, quas initio sæculi undecimi R. Aharon Ben Ascher Tiberiade, et R. Jacob Ben Nephtali Babylone ediderunt. Hi duo eruditissimi Rabbini, quilibet pro sua regione, punctationem ultimatam textus hebræi fixerunt. Varietas illorum recensionis puncta vocalia et accentus dumtaxat respicit, uno verbo Cantic. 8, 6 excepto *.

Textus hebræi incorruptio substantialis clare eruitur ex illius collatione cum antiquissimis versionibus, Alexandrina, Peschito, Paraphrasibus Chaldaïcis Onkeli, Jonathæ, Vulgata, etc.

581. Textum sacrum ab Hebræis in locis nonnullis studiose corruptum esse, virorum linguæ hebraïcæ probe peritorum consensus, atque summa Judæorum in Libros sacros reverentia refutant, licet inficiandum haud sit Judæum aliquem hinc inde locum quempiam in nonnullis exemplaribus vitiasse. Pauca loca, quæ ab adversariis integritatis textus hebræi adlegantur ut de corruptione suspecta, non sunt nisi lectiones variantes pejoris notæ **.

* Duæ istæ celebres recensiones effecisse videntur, ut codices manuscripti sæculo decimo anteriores, punctis vocalibus destituti, aliterve punctati, neglecti sint, atque tandem perierint, et hinc nullus codex hebræus manuscriptus sæculo decimo certo antiquior superest.

** Codicibus manuscriptis hebraïcis examinandis, eorumque valori et ætati sistendis immensam operam impenderunt eruditissimi viri Kennicott et de Rossi. Primus in veteri textu Hebraïco cum Variis Lectionibus tom. 2, Oxonii, 1776-80. in-fol. cum dissert. gen. in veteri textu Hebr., atque secundus in opere inscripto: *Variæ Lectiones veteris textus ex immensa Mss., editorumque Codd. congerie haustæ, et ad Samaritanum Textum, ad vetustissimas versiones, et adcuratiores S. Criticæ fontes ac leges examinatæ*, opere et studio J. Bern. de Rossi S. T. D., Parmæ, 1784-88, 4 vol. in-4°.

Editiones fundamentales textus hebræi sunt : 1° Soncini Biblia hebraïca cum punctis et accentibus, 1488, in-fol. Sunt maximæ raritatis. 2°. Polyglotta Complutensia 1517, et 3° Editio Bombergiana secunda, 1526-27. Ex tribus hisce editionibus omnes aliæ emanarunt; nonnullæ tamen in paucis ad codices manuscriptos emendatæ sunt, et inter eas est celebris editio J. Athiæ, Amst. 1661. Editio vero Van der Hooghtii, 1705, quæ quasdam variantes lectiones continet, celebrior facta est per collationem cl. Kennicott. .

Biblia Polyglotta Complutensia procurante Card. Ximenes annis 1514-17 edita, 6 vol. in-fol. exhibent textum hebraïcum ad codices expressum cum punc-

§. IX. — Textus Græcus novi Fœderis quoad substantialia adhuc integer est.

382. Infelici omnium apographorum fato textus græcus novi Fœderis antiquitus in variis codicibus haud parum vitiatus fuit. Η κοινὴ ἔκδοσις, *Vulgaris Editio*, jam secundo Ecclesiæ sæculo plura menda contraxerat, ut Clemens Alex. et Origenes testantur [1], et ut patet ex testibus citatis scriptorum illius ævi comparatis cum codicibus græcis antiquis, cum versionibus sæculi quarti, et cum textibus citatis Patrum posteriorum.

Ex genuino autem exemplari Vulgaris editionis in celebri codice Cantabrigiensi sæculi sexti nobis adservato, atque ex versione syriaca dicto codici maxime simili sed illo minus vitiata, liquet causas præcipuas mendorum textus græci, salva semper manente ejus substantia, fuisse expressiones clariores, explicationes, loca parallela aliorum Evangelistarum a lectoribus, studio reddendi Libros sacros clariores, in margine vel supra lineam adnotata, quæ deinde ab imperitis vel incuriis amanuensibus textui ipsi inserta fuerunt.

Medio autem sæculo tertio Origenes, Hesychius et Lucianus hæc menda e textu græco, cum purioribus antiquioribusque codicibus collato expunxerunt, novasque textus græci editiones exornarunt, quæ per Ægyptum, Syriam, Asiam minorem, Thraciam, et provincias palæstinenses, quæ sunt mediæ inter Ægyptum, Syriam ac Asiam, propagatæ fuerunt, atque ita textus græcus correctus, fixus ac late disseminatus fuit.

383. Successu autem temporis etiam in hasce recensiones varia

tis vocalibus sed absque accentibus, continent insuper versionem LXX Interpretum, Vulgatam latinam, et Targum Onkeli.

Biblia Polyglotta Antverpiensia etiam Regia nuncupata annis 1569-72, curante cl. Aria Montano typis mandata 8 vol. in-fol. continent textum hebræum, juxta editionem complutensem expressum, mutatis paucis, et præterea Targum Onkeli, Jonathanis in Prophetas, Job et quinque Megilloth ex Bombergiana editione secunda, versionem LXX Interpretum, atque Vulgatam latinam.

Polyglotta Parisiensia, annis 1629-45, opera D. Le Jay edita, 9 vol. in-fol. complectuntur quæ sunt in Polyglottis Antverpiensibus, et insuper versionem syriacam Peschito, versionem arabicam, textum samaritanum, et versionem samaritanam.

Polyglotta Londinensia anno 1657, cura cl. Walton, typis mandata 6 vol. in-fol. continent quæ extant in Polyglottis Parisiensibus, atque insuper versionem æthiopicam Psalterii et Cantici, ac versionem persicam Pentateuchi. Heptaglotton D. Castelli 2 vol. in-fol. ad hæc Polyglotta spectat.

Optimæ editiones textus hebræi sunt illa D. Dan. Jablonskii Berolini 1699, illa D. Van der Hooght Amstelodami et Ultrajecti 1705. Illa D. Kennicotti Oxonii 1776, atque illa D. Jahn tom. 4, Viennæ, 1806.

[1] Clem. Alex. Stromat. Lib. 4. Orig. in Matth.

menda, haud tamen substantialia, irrepserunt, amanuensibus lectiones Vulgaris editionis, glossas Patrum, notasque marginales eis inserentibus; at tot ac tanta non fuerunt, quot et quanta ante Origenem fuerant, atque ex collatione veterum codicum, antiquarum versionum, aliorumque documentorum facile dignoscuntur; textus græcus autem integer quoad substantiam conservatus fuit tum in codicibus stichometriæ Eulalii anterioribus (n. 573), tum in codicibus stichometricis, tum in codicibus extinctâ stichometria confectis.

Primæ classis sunt celeber Codex, alexandrinus vocatus, quod Alexandriæ scriptus creditur, et in Musæo Britannico adservatur, ac celeber Codex Vaticanus; uterque litteris uncialibus et quadratis, una continuatione sine interpunctione ac stichometria scriptus est, et Libros sacros veteris ac novi Fœderis complectitur. Primus medio sæculo quinto et alter ad finem quarti aut ad initium sæculi quinti confectus est.

Secundæ classis sunt celeber Codex Cantabrigiensis, Evangelia et actus Apostolorum referens, et stichometrice (n. 573) cum versione latina antehieronymiana nitidis litteris uncialibus quadratis pergameno inscriptus versus finem sæculi sexti, aut saltem sæculo septimo.

Codex Laudianus acta Apostolorum exhibens cum versione latina Hieronymo anteriore stichometrice litteris uncialibus exaratus verisimiliter sub finem sæculi octavi.

Codex Claromontanus et Sangermanensis, etc.

Tertiæ classis sunt Codex Cyprius quatuor Evangelia continens, et sæculo undecimo litteris uncialibus oblongis pergameno inscriptus, additis accentibus et interpunctione qua punctum finem *stichi* (n. 573) notat.

Codex Basileensis sæculo nono litteris uncialibus scriptus cum interpunctione ad regulas grammaticæ peracta, etc. Hi aliique codices manuscripti sæculi decimi, undecimi ac posteriorum sæculorum descripti sunt a Montfauconio, Birchio, Matthæo, Wetstenio, et Griesbachio.

Juxta hos aliosque codices, inventa circa annum 1440 æræ vulgaris typographia, textus græcus initio sæculi decimi sexti typis mandatus, ac late disseminatus fuit *.

* Primus textum græcum prælo mandari curavit celeber cardinalis Ximenes annis 1514-17, in Polyglottis Complutensibus. Secutæ sunt editiones Erasmi cum versione latina, et Roberti Stephani, atque illa Theod. Bezæ an. 1565 præcedentibus emendatior. Ex Bezæ recensione codicibusque repertis textus græcus dein sæculo decimo septimo characteribus nitidis sæpissime typis mandatus fuit Lug-

§ X. — Auctoritas textus hebræi veteris, et græci novi Fœderis.

584. Cum constet ex n. 575-583 textum hebræum veteris, et græcum novi Fœderis quoad substantialia integros esse, sequitur illos probandi pollere auctoritate, nullumque Ecclesiæ decretum extat, quod eorum auctoritati sit contrarium.

Concilium Tridentinum vulgatam editionem latinam (Sess. 4, c. 2) authenticam, id est suis fontibus quoad substantialia conformem declaravit; at fontium auctoritati nihil detraxit, immo vulgatam cum textibus hebræo et græco nequidem comparavit, bene vero cum versionibus latinis, quæ tum circumferebantur, ut Sessionis 4, c. 2 legenti patet: quare Salmeron societatis Jesu qui Concilio Tridentino interfuit: « Nihil, ait, de exemplaribus græcis » et hebraïcis agebatur (in Concilio Tridentino); tantum inter tot » editiones latinas, quas sæcula nostra parturierunt, quænam ex » illis præstaret, sermo erat; liberum autem reliquit sancta Syno- » dus omnibus, qui Scripturas sacras profundius meditantur, » fontes græcos et hebræos, quatenus opus sit, consulere... Lice- » bit nobis salva Concilii auctoritate tam ex hebraïcis quam græ- » cis exemplaribus sumere efficax argumentum tamquam ex textu » Scripturæ sanctæ [1]. » Idem aiunt Andræas Vegas, qui pariter Tridentinæ Synodi interfuit [2], et Cardinalis Pallavicini, Concilii Tridentini historicus [3].

Hinc catholici Interpretes quam plurimi textum originarium versioni Vulgatæ prætulerunt ac præferunt, ubi clarior et expeditior est; plures Interpretes novas versiones juxta textum primitivum elucubrarunt, atque falsitatis arguerunt Acatholicos dum

duni Batavorum in officina Elzeviriana, et Amstelodami in officina Wetsteniana, atque ita longe lateque propagatus fuit.

Majori cura dein textus græcus anno 1637 a cl. Walton in Polyglottis Londinensibus editus fuit cum lectionibus variantibus. Adcuratius et majori adhuc cum studio plurimisque cum variantibus toxtus græcus prælo mandatus fuit a cl. Millio post 30 annos laboris, Oxonii, 1707.

Hisce editionibus novos labores addiderunt Bengelius Tubingæ anno 1734, et Wetstenius Amstelodami 1751 et 1752, cujus tamen opus multis erroribus infectum est, Griesbachius, Halæ, 1775, 1777, 1785 et 1795.

Optime deinde de textu græco moritus est Chr. Frid. Matthæi Professor in Academia Moscoviensi edita annis 1782-1788 collectione observationum criticarum 12 tom.

Præclaram editionem novi Testamenti Græci cum lectionibus variantibus procuravit Car. Alter, Viennæ in Austria Professor, Viennæ, 1787, in-8°, part. 3. Tandem secutum est novissime Novum Testamentum Aud. Birchii Professoris Hafniensis, annis 1798 et 1800.

[1] Salmeron Prolog. 3. — [2] Vegas de justificatione Lib. 15. c. 9. — [3] Pallavic. Historiæ Concilii Trid. lib. 6. c. 17.

Vulgatam versionem ab Ecclesia ipsis fontibus hebræis et græcis prælatam esse adserebant. Confer n. 608-612.

§. XI. — Pentateuchus Samaritanus.

585. Pentateuchus Samaritanus a Pentateucho hebræo non nisi characteribus differt; nobis enim exhibet antiquum textum hebraïcum antebabylonicum et anteesdrinum, veteribus characteribus hebraïcis, modo samaritanis vocatis, exaratum, dum Pentateuchus Judæorum continet textum hebræum characteribus chaldaïcis, aut saltem recentioribus nitidioribusque hebraïcis scriptum, atque hinc Pentateuchus Samaritanus Pentateucho hebræo æquiparatur (conf. n. 7 et 571).

Descendit Pentateuchus Samaritanus ex illo ævo, quo decem tribus Israël cum Roboam filio ac successore Salomonis schisma fecerunt, sibique anno 3029 ab orbe condito Jeroboam regem constituerunt. Posteriori ætate Samaritani illum a Judæis regni Juda ob suum continuum in hoc regnum odium nequidem suscepissent, quemadmodum alios Libros sacros illorum non receperunt.

Decem tribubus Israël anno mundi 3283 a Salmanassare in Assyriam deportatis, populi Chaldæi, Babylonii nempe et Chutei, a Salmanassare in Samariam missi fuerunt, qui cum Israëlitis illic relictis, aut ex fuga et dein ex captivitate reversis permixti, Samaritani vocati fuerunt. Cum hi populi a leonibus infestarentur, acceperunt a rege Assyriæ, verisimiliter ab Assaradone sacerdotem Israëlitam de decem tribubus captivis, qui illis Pentateuchum attulit (n. 80). Ex hoc codice descendunt exemplaria Pentateuchi Samaritani antiquis litteris hebraïcis scripta, quæ ad nostra tempora pervenerunt, et quæ Samaritani ob ingens in Judæos odium numquam correxerunt.

§ XII. — Auctoritas Pentateuchi Samaritani.

586. Pentateuchum Samaritanum per se magna auctoritate pollere, præsertim quando cum codice hebræo, antiquisque versionibus convenit, ex dictis colligitur, atque hinc primis Ecclesiæ sæculis a S. Patribus frequenter citatus ac laudatus fuit [1]. Paucioribus equidem mendis quam codex hebræus laborare deberet, eo quod nec ad masoram mutatus, nec tam crebro quam ille descriptus fuit, utpote populi exigui usui inserviens; at reapse pluribus scatet mendis, quæ sunt triplicis generis.

[1] Conf. Walton Prolog. I. Prideaux Part. I.

Alia mutant sensum, ut Gen. 5, et 11, in ætate Patriarcharum, ubi frequenter differt a codice hebræo, a LXX Interpretibus et a Vulgata. Ætas Patriarcharum progredientibus generationibus gradatim æquali et constanti proportione decrescit; ex S. Hieronymo vero liquet sæculo quinto codicem samaritanum in hoc nondum vitiatum fuisse[1]. (Deuteronomii 27, 4) Samaritani substituerunt vocem montis *Garizim* voci *Hebal*, quæ est in codice Hebræo, ut suam prætensionem de templo in monte Garizim extructo, et de cultu ibidem Deo exhibendo promoverent.

Alia menda sunt additiones sensum explicantes : sic (Gen. 2, 2) legunt Samaritani cum LXX Interpretibus, Deum *sexto* die absolvisse opus creationis, et *septimo* requievisse, dum eo loco in codice hebræo legitur Deum septimo die creationis opus absolvisse, et eodem die requievisse.

Tandem alia menda sunt transpositiones, repetitiones, et litterarum mutationes. (conf. n. 105). Ex hisce vero sequitur, textum samaritanum, quando codici hebræo, aut antiquis versionibus consonat, magna pollere auctoritate, utpote qui tum nobis lectionem antiquam prisci codicis hebraïci sistit.

SECTIO II.

DE VERSIONIBUS TEXTUS ORIGINARII VETERIS AC NOVI FOEDERIS.

§ XIII. — Notiones Præviæ.

887. Oracula et beneplacita divina electo populo Hebræo proprio ejus idiomate revelata, appropinquante tempore, quo cæteris omnibus nationibus manifestanda erant, divina disponente providentia, in varias variorum populorum linguas translata sunt. Has inter versiones eminent versio Alexandrina, LXX Interpretum vocitata, atque vulgata Latina, quarum prima Ecclesiæ usui primitivo maxime inserviit, et altera hodiernis Ecclesiæ usibus destinata est.

Dividuntur porro versiones biblicæ 1° in versiones Orientales et Occidentales veteris Fœderis, et 2° in versiones Orientales ac Occidentales novi Fœderis. De illis primum, et de his postea agemus.

[1] Hieron. Quæst. in Gen. c. 5, 25-28.

§ XIV. — De Versionibus Orientalibus veteris Fœderis.

588. Versiones Orientales veteris Fœderis sunt 1° plures versiones græcæ, Alexandrina nempe, LXX Interpretum nuncupata, versiones Aquilæ, Theodotionis, Symmachi, Quinta, Sexta, Septima, atque collectiones Origenis; 2° plures aliarum linguarum orientalium ut versio Chaldaïca, Syriaca, Samaritana, Arabica, Æthiopica, Persica, Ægyptiaca, Armeniaca et Sclavonica.

Auctoritas harum aliarumque versionum dependet 1° a textu, e quo emanarunt; 2° ab ætate, qua factæ sunt; 3° ab indole auctoris a quo confectæ sunt; 4° ab earum conformatione; et 5° ab hodierno illarum statu seu conditione.

DE VERSIONIBUS GRÆCIS VETERIS FOEDERIS.

§ XV. — Versio Alexandrina LXX Interpretum.

589. Mittimus quæ quondam juxta personatum Aristæum de origine celebris versionis Alexandrinæ, LXX Interpretum nuncupatæ, repetita fuerunt *; referemus dumtaxat quæ ab eruditis viris criticis de hac versione tenentur.

1° Versio Alexandrina, LXX vel LXXII Interpretum dicta, omnibus versionibus veteris Fœderis antiquitate et auctoritate præeminet; facta est juxta textum hebræum a Judæis Ægyptiis, ut plures voces ægyptiacæ testantur ante annum 285 æræ vulgaris sub Ptolemæo Lagi rege Ægypti, ut SS. Irenæus et Clemens Alex. testantur, verisimiliter opera Demetrii Phalerii in usum Judæorum Hellenistarum ultra centum millia a dicto rege ex Judæa in Ægyptum abductorum, et ibi publico suæ religionis cultu gaudentium.

* Quod nempe Ptolemæus Philadelphus rex Ægypti ad captivandam Judæorum benevolentiam et obtinendos eorum Libros sacros, centum millia Judæorum captivorum libertate donaverit, pro singulis pretium 20 drachmarum ipsorum dominis persolverit, munera magnifica Eleazaro summo sacerdoti miserit, et ab hoc obtinuerit septuaginta duos Judæos hebraïci et græci idiomatis peritissimos, et quidem sex ex qualibet duodecim tribuum, qui in insula prope Alexandriam de traductione inter se conferentes, septuaginta duobus diebus Legem Judæorum in græcum idioma traduxissent (Aristæus de S. Script. Interpret.). Missa facimus quæ Philo (lib. 2, de vita Moysis) meminit de iuspiratione horum septuaginta duorum interpretum, qua singuli de verbo ad verbum eadem scripsissent, quæ habet Justinus martyr (Exhort. ad Gentil. Vide et ejus Apolog. ad Imp. Anton.) de septuaginta duabus cellulis a Philadelpho expresse construi jussis, in quibus septuaginta duo interpretes separati suam versionem confecissent et in sua versione perfecte convenissent, atque quæ narrat Epiphanius (De mensuris et ponderibus) de triginta sex cellulis, in quibus bini et bini inclusi fuissent.

Nuncupata fuit hæc versio LXXII et numero rotundo LXX Interpretum, vel quod a Sanhedrio Hierosolymitano ex LXXII doctoribus composito approbata fuit, vel quod verisimilius est, ita dumtaxat vocitata fuit, postquam a tempore Justini martyris Aristæi narratio credi cœpit. Diu post suppositum tempus personati Aristæi circa tempus Justini martyris hæc versio LXX Interpretum nuncupata fuit[1], atque ita distinguebatur ab aliis versionibus græcis veteris Fœderis.

Cum Plutarchus referat[2] Demetrium Phalerium consuluisse Ptolemæo Lagi, ut scriptores politicos legeret, a mortuis ita auditurus quæ viventes ei dicero haud auderent, Ptolemæus, qui scientias protegebat ac colebat, forte exemplar græcum legis mosaïcæ a synagoga petiit, illudque bibliothecæ regiæ intulit!

Itaque substantia narrationis Aristæi vera erit, atque in eo consistet, quod versio græca legis Judæorum sub Ptolemæo Lagi, regnante jam forte cum illo Ptolemæo, Philadelpho Alexandriæ facta fuerit, et fortassis bibliothecæ regis Ægypti illata sit.

2° Dicto tempore translati sunt quinque libri Moysis[3].

Reliqui Libri sacri veteris Fœderis a variis doctoribus hebræis græci idiomatis peritis variis temporibus e textu hebræo in græcam linguam translati sunt, ut constat ex varietate linguæ græcæ in variis libris occurrente, ex diversitate styli, modi vertendi, et ex diversa nominum propriorum orthographia. In aliis libris traductor presse sequitur litteram, et in aliis sensum dumtaxat. Hebraïsmi vero et voces ægyptiacæ in versione Alexandrina extantes argumento sunt, illam ab Hebræis in Ægypto esse confectam.

Versio Pentateuchi omnium est optima; hanc sequitur traductio Proverbiorum; veniunt tertio loco versiones librorum Judicum, Ruth et quatuor Regum. Libri Job, Psalmorum et Prophetarum minus-bene versi sunt, liber Ecclesiastis litteraliter versus est. Interpres Ecclesiastici, qui sæculo tertio aut saltem sæculo secundo ante Christum vixit, in Prologo ut notissimum ponit, omnes Libros sacros Judæorum dudum in græcum idioma esse translatos : quare totam versionem Alexandrinam sæculo circiter tertio ante Christum natum absolutam fuisse oportet.

[1] De historia versionis LXX Interpretum legi possunt Ellie Du Pin, *Dissertations préliminaires sur la Bible*, liv. 1, c. 6, § 2 et 3. Calmet, *Dictionn. de la Bible*, art. *Septante Interprètes*. Bergler, *Dict. de Théol.* art. *Septante*. Jahn *Introd. in L. S. V. F.*, p. 1, c. 2, § 34, Viennæ, 1804. — [2] Plutarch. Reg. et Imperat. Apophthegm. — [3] S. Hier. ad Ezech. 5 et 16.

§ XVI. — Recensiones Versionis Alexandrinæ.

590. Omnium apographorum sorte dudum ante Christum natum in celebrem hanc versionem varia menda, equidem haud substantialia, irrepserant, quæ postmodum cum ejus exemplaria in usum Judæorum ac Christianorum sæpissime describerentur, aucta sunt. Ejus chronologia in epocha generationis Patriarcharum corrupta fuit, et quidem ut videtur ante Christi nativitatem (conf. n. 102). Tempore Origenis Judæi Christianis Scripturam sacram juxta LXX Interpretes in controversiis adlegantibus exceptionem faciebant, aiebantque versionem Alexandrinam ab hebraico textu dissentire, in aliis abundare, et in aliis esse mancam. Quare Origenes sæculo tertio illam plurimis inter se collatis exemplaribus correxit, atque additamenta obelo, et defectus asterisco notavit.

Successu autem temporis hæc signa, ab Origene apposita, mutata, et tandem omissa fuerunt; hinc malum auctum, et confusio in recensione Origenis orta est.

Lucianus Ecclesiæ Antiochenæ presbyter, qui anno 311 æræ vulgaris martyr occubuit, recensionem secundam versionis Alexandrinæ instituit, eamque juxta textum hebræum perfecit.

Circa finem sæculi tertii vel initium quarti Hesychius episcopus et martyr ægyptius aliam recensionem versionis LXX Interpretum exornavit. Non constat utrum suam recensionem juxta antiquos codices versionis Alexandrinæ, aut juxta textum hebræum elucubraverit.

Ex tribus hisce recensionibus omnes codices manuscripti et editiones prælo confectæ LXX Interpretum descendunt *.

§ XVII. — Auctoritas versionis Alexandrinæ.

591. Versio isthæc Judæis Hellenistis loco textus hebræi fuit, apud alios Judæos olim maximam auctoritatem habuit, et Fl. Josephus ea in suis Antiquitatibus Judaicis ut textu primitivo usus est.

* Potiores editiones Versionis LXX Interpretum sunt 1° Complutensis in Polyglottis extans (n. 581, not.); 2° Aldina, Venetiis, 1518; 3° Romana ad codicem Vatic., Romæ opera Card. Caraffa sub Sixto V confecta; 4° Editio Lamberti Bos cum lectionibus variantibus, Franequeræ, 1709; 5° Grabii ad codic. Alex. 1707-20; 6° Breitingeriana cum signis hexaplaribus, 1730-32. In hisce aliisque editionibus versio prophetiæ Danielis desumpta est ex versione Theodotionis.

Versio Alexandrina Danielis primùm typis mandata fuit Romæ 1772, juxta codicem Card. Chigi, qui ultra octo sæcula antiquitatis habet.

Indiget versio LXX Interpretum nova recensione critica, cui D. Holmes collatis quotquot in Europa extant codicibus manuscriptis nostro tempore operam navat.

Christus et Apostoli illam loco textus hebræi sæpe adlegarunt, et Apostoli ipsam Ecclesiis Christianis tradiderunt (n. 19). Hinc omnes Ecclesiæ Græcæ antiquæ illa versione usæ sunt, et versio Italica veteris Fœderis, quam Ecclesia Latina adhibuit usque dum sæculo septimo versio hieronymiana illi substituta esset, juxta Alexandrinam versionem facta fuit. Veteres Interpretes eam loco textus primitivi quondam consuluerunt, et quando versiones pro populis ad fidem conversis faciendæ erant, frequentissime juxta versionem LXX Interpretum exornabantur.

Multi immo versionem Alexandrinam ut ejus Interpretibus divinitus inspiratam habuere, et S. Hieronymus, qui ut Origenes, huic inspirationi finem non adhibebat, et defectus istius versionis probe noscebat, apud multos male audiit, quod novam versionem latinam juxta textum hebræum, et non juxta versionem LXX Interpretum elucubrabat. S. Doctor crebro conqueritur de persecutione, quæ ei hac de causa mota fuit[1]. « Cogor, aiebat, » per singulos Scripturæ Divinæ libros adversariorum respondere » maledictis, qui interpretationem meam reprehensionem Septuaginta Interpretum criminantur[2]. »

Versio Alexandrina primis Ecclesiæ sæculis adeo usitata fuit, ut S. Augustinus sæculo quinto de illa diceret: « Hanc, quæ LXX » est, tamquam sola esset, sic recepit Ecclesia, eaque utuntur » græci populi christiani, quorum plerique utrum sit alia aliqua » ignorant[3]. »

Ex dictis sequitur versionem Alexandrinam adhucdum magna pollere auctoritate quando cum textu hebræo, aut melioris notæ versionibus antiquis concordat.

§ XVIII. Versio græca Aquilæ.

892. Nulla alia versio Librorum sacrorum veteris Fœderis ante Christum certo extitit quam illa LXX Interpretum dicta. Post Christum natum intra anno 90-130 æræ vulgaris aliam versionem græcam veteris Fœderis juxta textum hebræum exornavit Aquila natione Ponticus, qui juxta S. Irenæum[4] et S. Hieronymum[5], ac juxta ipsam vertendi rationem Judæus fuit. S. Hieronymus ait « Judæos R. Akiba magistrum Aquilæ proselyti autumasse[6]. » S. Epiphanius plura suspecta de Aquila refert.

Videtur Aquila hanc versionem suscepisse, ut Judæis Hellenistis ostenderet quæ in textu hebræo vere contineantur; atque

[1] Proleg. I. in Biblioth. Divin. S. Hieron. § 4. Op. t. 1. — [2] Hieron. Præf. in lib. Job. — [3] August. de Civitate Dei, lib. 18. — [4] Iren. l. 2, c. 24. — [5] Hieron Præfat. in lib. Job. — [6] Hieron. Comment. in Isaiæ c. 1.

hinc versionem suam juxta verba textus originarii scrupulosius confecit.

Illum studiose corrupisse textus de Christo agentes haud probatum est. S. Hieronymus illum vocat *Verborum Hebræorum interpretem diligentissimum* [1], et ad Damasum scribens : « Aquila, » inquit, non contentiosius, ut quidam putant, sed studiosius » verbum interpretari ad verbum [2]. »

Loca, quæ ut ab Aquila corrupta adlegata fuerunt, versiones etymologicæ, vel lectiones variantes, vel versiones malæ esse videntur : sic Isaiæ 7, 14, vox *Halmah*, *Virgo*, quæ a LXX Interpretibus ut oportet per παρθενον, *Virginem* reddita est, ab ipso versa est νεανις *Juvencula*

Aquila, ut suam versionem adhuc magis litteralem redderet, secundum illius editionem exornavit, sed quæ adeo obscura fuit, ut sine textu hebræo vix intelligi posset. Hinc S. Hieronymus Aquilam modo vocat interpretem studiosum et diligentissimum, et modo contentiosum [3]. Versio Aquilæ a Judæis Hellenistis et a græcis Christianis æstimata fuit. Periit autem; sed fragmenta illius extant in commentariis S. Hieronymi in Jeremiam, Ezechielem ac Danielem.

§ XIX. Versio græca Symmachi.

393. Alteram versionem græcam Librorum sacrorum veteris Fœderis sæculo secundo post Theodotionem edidit Symmachus christianus judaizans seu Ebionita, ut Eusebius [4] et Hieronymus [5] testantur. Vertit textum originarium non litteraliter ut Aquila, sed sensum e sensu eleganter expressit. Versionem suam in secunda editione perpolivit. Eam antiqui *perspicuam*, *manifestam*, *apertam et admirabilem* dixerunt [6]. Nonnisi fragmenta hujus versionis supersunt.

§ XX. — Versio græca Theodotionis.

394. Theodotion juxta S. Irenæum Ephesius, et S. Hieronymum Judæus Ebionita [7], medio sæculo secundo versionem græcam Librorum sacrorum veteris Fœderis elucubravit, quam S. Justinus anno 160 in suo Dialogo, et S. Irenæus anno 177 æræ vulgaris, laudarunt.

Media via Aquilam inter et Symmachum incedit, et versionem suam illi LXX Interpretum ita adcommodavit, ut illius recensio-

[1] Hieron. Epist. 138 ad Marcellam. — [2] Epist. 125, ad Damasum. — [3] Hier. in Isaïæ c. 8. — [4] Euseb. Hist. l. 6, c. 17. — [5] Hieron. Præf. in lib. Esdr. et Nehem. — [6] Hieron. in Isaïæ c. 1. — [7] Hieron. Præf. in Daniel.

nem edere visus fuerit; subtraxit nempe quæ in versione Alexandrina abundabant, supplevit quæ deerant, et correxit quæ minus recte versa illi videbantur.

Videtur Theodotion hanc versionem incepisse, ut suis Ebionitis in controversiis cum Judæis indicaret quid esset in textu hebræo.

Origenes versionem Alexandrinam maxime juxta Theodotionis versionem correxit. Versio Danielis Theodotionis in tota Ecclesia græca recepta fuit. Cæterum nonnisi fragmenta versionis Theodotionis habentur. S. Epiphanius plura de Theodotione, uti et de Symmacho, refert, quæ viris criticis haud probantur

§ XXI.—De Versionibus græcis Quinta, Sexta et Septima.

595. Præter quatuor versiones græcas textus hebræi, n. 589-594 recensitas, extiterunt adhuc tempore Origenis tres aliæ versiones græcæ textus hebraici, ab auctoribus anonymis confectæ, quæ Quinta, Sexta, et Septima, nuncupatæ fuerunt a numero columnarum, quem in Hexaplis Origenis occuparunt. Auctorem Sextæ versionis christianum fuisse, ex ejus versione in Habacuc 3, 13, liquet.

Auctores harum versionum videntur suos pro controversiis edocere voluisse quæ in textu hebraico habeantur.

Erant porro hæ versiones Origeni anteriores et liberius peractæ. Continebant omnes tres Psalmos et Prophetas minores; Quinta et Sexta insuper Pentateuchum ac Canticum canticorum, et Septima ac Quinta duos libros Regum græce redditos exhibebant. Fragmenta earum invenit Parisiis D. Bruns in Codice Hexaplari Syriaco.

§ XXII.—Tetrapla et Hexapla Origenis.

596. Cum Judæi Christianis, Scripturam sacram juxta versionem LXX Interpretum adlegantibus, objicerent hanc versionem a textu hebræo dissentire, Origenes* versiones græcas, de quibus

* Origenes anno 185 æræ vulgaris Alexandriæ in Ægypto patre Leonide natus, et ob assiduum laborem Adamantinus nuncupatus, ingenii ac eruditionis portentum, et inter doctores veteris Ecclesiæ facile princeps fuit. Tanta a tenera ætate pietatis indicia edidit, ut pater ejus dormientis detectum pectus sæpe exoscularetur, tamquam inhabitantis Spiritus sancti templum. Cum patrem suum, ob fidem in carcerem conjectum, adire haud posset defectu vestium, quas ejus mater absconderat, ne se persecutoribus ultro offerret, eum egregia epistola ad martyrium hortatus est. Decimo septimo ætatis anno patre orbatus, et cum matre et sex fratribus natu minoribus ad extremam pauperiem redactus, a nobili ac divite muliere christiana in domum receptus fuit; at sibi quo vivere* paraturus,

locuti sumus, primum in Tetrapla ac dein in Hexapla conjecit; versionem LXX Interpretum in medio collocavit, quæ in illa deerant ex textu hebræo, Aquila, Symmacho, Quinta, Sexta et Septima versione, ac frequentissime ex Theodotione adjecit; nomen auctoris littera ejus initiali indicavit, hæcque additamenta

eam deseruit, et grammaticam docere cœpit. Ex hoc munere anno decimo octavo ætatis Catechumenis instituendis loco Clementis Alexandrini, cujus discipulus fuit, præfectus est. Omnes libros profanos divendidit ea conditione, ut emptor illi singulis diebus pecuniam valoris sex circiter solidorum (*sols*) monetæ gallicæ persolveret. Explicando Libros Sacros, docendoque alias scientias auditores habuit pene innumeros ac præclarissimos, tum ex Christianis, tum ex ipsis philosophis paganis, pluresque eorum martyrii corona insigniti fuerunt. Tanto fervore ac zelo præditus fuit, ut confessores in vinculis inviseret, ad judices et ad supplicium comitaretur, ac ad constantiam in fide signis verbisque adhortaretur: quare Gentiles ejus vitæ sæpe insidiati sunt, eumque ob fidem in carceres detruserunt

Cum ob munus institutionis Catechumenorum cum mulieribus conversari cogeretur, famam a maledicentia, et sese a tentationibus tutaturus, verbis Christi Matth. 19, 12: « Sunt eunuchi qui seipsos castraverunt propter regnum » cœlorum, » litteraliter intellectis, seipsum majori zelo quam prudentia eviravit. Ordinatus tandem quadragesimo secundo circiter ætatis anno Cæsareæ in Palæstina sacerdos a Theoctisto illius urbis episcopo, ex consensu S. Alexandri episcopi Hierosolymitani aliorumque episcoporum provinciæ, Demetrii episcopi Alexandrini indignationem sibi conscivit, atque ab eo in duobus Conciliis depositus, ac communione ecclesiastica privatus fuit ob tres rationes: 1° quod semetipsum eunuchum reddiderat; 2° quod ordinatus fuerat sine consensu sui episcopi; et 3° quod plures errores docuerat. Hanc Demetrii in Origenem sententiam ab aliis Ecclesiis ratam habitam fuisse scribit Hieronymus (lib. 2, adv. Ruffinum).

Origenes sui apologiam confecit, conquestusque est suos libros ab hæreticis fuisse corruptos, variosque errores eis esse insertos. Origenes postea Beryllum, Bostri in Arabia episcopum, adserentem Christum duntaxat Deum esse cœpisse post suam e Maria nativitatem, ad veram fidem reduxit. Vocatus dein ab episcopis Arabiæ ad Concilium aliquod celebrandum adversus hæreticos Arabes dictos, animam cum corpore interire adstruentes, devios sua sapientia ac eloquentia ad Christi ovile revocavit. Tandem obiit Tyri anno 254 æræ vulgaris et 69 ætatis.

Deus videtur huic doctori soli ea defendendæ religionis media contulisse quæ ordinarie nonnisi pluribus doctoribus impertiri solet, adeo ut dici possit Origenem maximum ingenium, aut saltem unum e summis ingeniis, quæ extiterunt, fuisse. Nullus autem scriptor ante et post obitum ab aliis magis laudatus, et ab aliis magis vituperatus fuit quam Origenes, nemoque tot scripta in lucem edidit quam ille; teste enim Ruffino, illius scripta adscendunt ad sex millia. Septem amanuenses scribebant quæ dictabat, et totidem illa transcribebant. A patre Leonide juvenis cogebatur aliquas sententias e Scriptura sacra addiscere, et memoriter recitare antequam se ad studia profana conferret. Hinc ingens ejus in Libros sacros amor vastique illius labores in eos proficiscuntur. Sensu autem obvio et litterali haud contentus in mysteria et allegorias inquirebat, atque plura in Scriptura allegorice exposuit.

Origenes suis scriptis plures errores inseruit; at illos ut opiniones tradit, dis-

asteriscis notavit; quæ vero in versione LXX Interpretum abundabant obelo indigitavit, ut lectores scirent illud in textu hebræo deesse.

Vastum hoc opus, 27 annis Tyri absolutum, 50 voluminibus constabat. Anno 303 Cæsaræ in bibliothecam Pamphili deportatum fuit, ubi postea S. Hieronymus suos codices ad illud correxit. Nunquam autem descriptum fuit, et Cæsaræa a Saracenis devastata periisse videtur.

Prisci scriptores nonnisi de Tetraplis et Hexaplis Origenis quoad collectionem textuum Scripturæ sacræ mentionem faciunt; Hexapla vero quandoque *Ogdopla* et *Enneapla* nuncupata fuerunt.

tinguit a dogmatibus, et circa annum 248 æræ vulgaris tum ad Fabianum Romanum Pontificem, tum ad alios episcopos rectæ fidei scripsit confessionem, ut Eusebius refert (Hist. Lib. 6, c. 29).

De illo extant : 1° fragmenta *Hexaplorum et Commentariorum in Scripturam sacram*; 2° *octo libri contra Celsum* philosophum epicureum, sub imperatore Commodo verisimiliter defunctum. Hoc opus ut optima apologia religionis christianæ totius antiquitatis semper habitum fuit, tum propter ejus ingentem eruditionem sacram et profanam, tum propter expositionem philosophematum paganorum philosophorum adversus Christi religionem, tum propter illius puram elegantemque dictionem, tum tandem ob vim argumentorum et styli, ac ordinem materiarum.

Habentur 3° *quatuor libri de Principiis*, quibus in religionis materia standum sit. In hoc opere Origenes proprio velificatus ingenio, et principiis philosophiæ Platonis, quam optime callebat, abreptus, inter alia docet, spiritus e Deo promanasse æquales, maximam eorum partem in peccatum lapsam esse, et illos hinc juxta gravitatem suorum peccatorum variis in corporibus pro illis creatis tanquam in carceribus inclusos esse, atque inde provenire diversam tractationem animarum hominum, angelorum et astrorum. Animam Christi dicit per charitatem perfectissimam se Deo conjunxisse, et ideo meruisse ut ab eo numquam separaretur; omnes alios spiritus asserit a bono ad malum, ac vicissim, transire posse. Origenes principio platonico innixus, Deum non infligere nisi pœnas medicinales, seu in rei emendationem, male conciliaturus Dei justitiam cum illius bonitate, adstruebat, dæmones et damnatos post eorum scelerum expiationem salvandos esse. Fundamentale Origenis principium erat, materiam et spiritus ex Deo tamquam ex principio omnium entium promanasse. Quare mirum non est, Origenis errores in quinta Synodo Œcumenica proscriptos esse.

4° Tandem supersunt *Tractatus de oratione, Hortatio ad martyrium, et Epistola ad Africanum.*

EN SCHEMA TETRAPLORUM ET HEXAPLORUM ORIGENIS.

TETRAPLA.

I columna.	II columna.	III columna.	IV columna.
Versio AQUILÆ.	Versio SYMMACHI.	Versio LXX INTERPRETUM.	Versio THEODOTIONIS.

HEXAPLA ET ENNEAPLA.

I columna.	II columna.	III columna.	IV columna.	V columna.	VI columna.	VII columna.	VIII columna.	IX columna.
TEXTUS HEBRÆUS, litteris hebraïcis exaratus.	TEXTUS HEBRÆUS, litteris græcisscriptus.	Versio AQUILÆ.	Versio SYMMACHI.	Versio LXX INTERPRETUM.	Versio THEODOTIONIS.	Versio QUINTA græca.	Versio SEXTA græca.	Versio SEPTIMA græca.

DE RELIQUIS VERSIONIBUS ORIENTALIBUS VETERIS FOEDERIS.

§ XXIII. — Paraphrases Chaldaicæ.

897. Hebræi ex captivitate 70 annorum apud Babylonios reduces linguæ chaldaïce seu assyriæ adsueti, hanc linguam verbis hebraïcis mixtam loqui perrexerunt, ita ut hæc lingua illis patria facta sit. Hinc opus fuit Bibliorum versionibus chaldaïcis, quæ consequenter confectæ fuerunt.

Antiquissima Paraphrasis seu versio chaldaïca est illa R. Onkeli, quem Talmud Babylonicum ævo Christi vixisse statuit. Ast sæculo secundo æræ vulgaris floruisse videtur. Complectitur hæc paraphrasis Pentateuchum de verbo ad verbum in puram linguam chaldaïcam translatum, et a fabulis Talmudicis est immunis.

Altera Paraphrasis chaldaïca complectitur libros Josue, Judicum, Samuelis, Regum, Isaïæ, Jeremiæ, Ezechielis et duodecim Prophetarum minorum, atque attribuitur Jonathæ filio Uzielis, qui in Talmude Babylonico pariter ætate Christi vixisse statuitur. Verum diversitas linguæ, et varietas versionis evincunt eam a variis interpretibus sæculo tertio et quarto factam esse. Hæc paraphrasis lingua chaldaïca minus pura quam versio Onkeli scripta est, variasque additiones continet.

Præfato Jonathæ adscripta quoque fuit Parapprasis chaldaïca, seu Targum, Pentateuchi; sed verba exotica, varia commenta, linguæ hebraïcæ ignorantia, commemoratio Constantinopolis, Turcarum, etc., quæ in illa occurrunt, probant hanc paraphrasin dicto Jonathæ multo esse posteriorem, et ante sæculum septimum non esse exaratam.

Targum Hierosolymitanum Pentateuchi quod non complectitur nisi scolia in quosdam textus, plures fabulas, verba græca, latina ac persica continet, est recentius et nullius fere auctoritatis.

Extant adhuc Paraphrases chaldaïcæ Jobi, Psalmorum et Proverbiorum, quæ a Judæis attribuuntur Josepho cæco, qui sæculo tertio vixisse fertur; ast ex earum contextu constat eas esse sæculo tertio multo posteriores.

Dein habentur tres Paraphrases chaldaïcæ libri Esther, et quarta partium deuterocanonicarum hujus libri; Targum quinque Megilloth, seu librorum Ruth, Esther, Cantici canticorum, Threnorum, et Ecclesiastis, atque tandem paraphrasis chaldaïca Paralipomenon, ut adeo habeantur paraphrases chaldaïcæ omnium librorum protocanonicorum veteris Fœderis, excepto de Daniele,

Esdra et Nehemia. Ast hæ ultimæ paraphrases scatent fabulis et additamentis.

§ XXIV.—Versio syriaca Peschito, aliæque Versiones syriacæ.

598. Versio syriaca Peschito, id est simplex seu litteralis dicta, secundum textum hebræum facta est ab auctoribus anonymis juxta nonnullos ævo Salomonis, juxta alios tempore destructionis regni Israëlitici, et juxta alios ætate Thaddæi Apostoli. Illud constat eam esse antiquissimam, sæculo quarto ab Ephrem Syro ut late notam positam fuisse, atque in primitiva Ecclesia maxima in veneratione fuisse; quare saltem sæculo secundo confecta fuisse videtur.

Fons versionis syriacæ Peschito est textus hebræus, ut vel patet ex variis lectionibus, quæ solum ex hoc textu explicari possunt. Adfinitas illius cum versione Alexandrina probat illius auctores versionem LXX Interpretum consuluisse. Varia vero in variis libris interpretandi ratio evincit hanc versionem plures auctores habere. Cæterum versio hæc bona est.

Extant aliæ versiones syriacæ, quæ ex versione LXX Interpretum emanarunt, ut versio syriaca hexaplaris, sæculo septimo verisimiliter facta juxta textum hexaplarem Origenis, Philoxenia versus finem sæculi quinti nata, et figurata vel paraphrastica e sæculo tertio vel quarto descendens, et sæculo octavo correcta.

§ XXV.—Versio samaritana et arabica.

599. Versio samaritana Pentateuchi ab auctore anonymo diu ante sæculum septimum facta est; sequitur textum hebræum Samaritanorum ad litteram. In anthropomorphismis autem, et Dei apparitionibus, nomen Dei per angelum Dei exprimit, quod Samaritanis non videtur fuisse familiare.

Versio, aut Paraphrasis arabica Pentateuchi ac Isaïæ a R. Saadia Phijumensi Ægyptio, sæculo nono juxta textum hebræum confecta est.

Extat adhuc versio arabica Pentateuchi quæ a Judæo Africano sæculo tertio decimo concinnata videtur; presse sequitur textum originarium.

Extant insuper versiones arabicæ, quæ ex syriaco Peschito, et ex versione græca LXX Interpretum descendunt.

§ XXVI.—Versio persica, æthiopica, ægyptiaca, armeniaca et sclavonica.

600. Persica versio Pentateuchi, in Polyglottis Londinensibus extans, ob dialectum recentiorem sæculo decimo non videtur anterior, juxta textum hebræum concinnata est

Versio æthiopica jam tempore S. Chrysostomi existebat [1], et ex versione Alexandrina, seu LXX Interpretum, descendit.

Versio Librorum sacrorum veteris Fœderis in varias recentiores dialectos ægyptiacas juxta versionem LXX Interpretum facta est, et quidem verisimiliter primis Ecclesiæ sæculis.

Versio Armeniaca sæculo quinto a Miesrebo, qui litteras armeniacas invenisse perhibetur, facta est juxta versionem Alexandrinam, postea vero ad syriacum Peschito, et ad Vulgatam latinam correcta fuit ab episcopo Yuschkam.

Sclavonica tandem versio juxta versionem LXX Interpretum sæculo nono facta est pro Bulgaris et Moravis a Cyrillo Thessalonicensi, qui litterarum sclavonicarum inventor dicitur.

DE VERSIONIBUS OCCIDENTALIBUS.

§ XXVII. — De antiquis versionibus latinis.

601. Sacra Biblia non minus in Occidente quam in Oriente a primordiis christianæ religionis in linguam vulgarem versa fuerunt, necessitate religionis propagandæ ac docendæ id postulante. Cum vero lingua latina idioma vulgare late patentis Imperii Romani esset, Scripturæ sacræ a multis in linguam latinam translatæ fuerunt, non equidem juxta textum hebræum, sed secundum versionem græcam LXX Interpretum, quod lingua græca in Imperio Romano sat communis esset, lingua vero hebraica a paucis nosceretur. Quam plurimas fuisse versiones latinas, liquet ex S. Augustino, qui scribit : « Qui Scripturas ex hebræa lingua » in græcam verterunt numerari possunt, latini autem interpretes » nullo modo. Ut enim cuique primis fidei temporibus in manus » venit codex græcus, et aliquantulum facultatis sibi utriusque » linguæ habere videbatur, ausus est interpretari [2]. » S. Hieronymus vero ait tot fuisse exemplaria seu versiones quot codices [3].

§ XXVIII. — Versio itala.

602. Inter has versiones latinas una antiquitate, accuratione, perspicacitate et auctoritate præstabat, quam S. Augustinus [4] aliique antiqui passim *Italam*, S. Hieronymus [5] *Vulgatam* ac *Communem*, et S. Gregorius magnus [6] *Veterem* adpellarunt.

Continebat hæc Versio Itala Vetus Testamentum juxta versionem græcam LXX Interpretum, et novum Testamentum juxta

[1] Chrys. Hom. 2, in Joannem. — [2] August. de Doctr. Christ., lib. 2, c. 11. — [3] Hier. Præf. in Job. — [4] August. de Doctr. Christ., lib. 2, cap. 15. — [5] Hier., in Isaiæ, c. 14 et c. 49. — [6] Greg. Epist. ad Leandr.

Editionem græcam vulgarem latine reddita. Quis illius auctor sit, et qua præcise ætate confecta fuerit haud constat. Id certum est, eam esse antiquissimam, et primis sæculis usque ad sæculum septimum in Ecclesiis Latinis generaliter adhibitam fuisse. Auctorem textum LXX Interpretum litteraliter expressisse, liquet ex hujus versionis fragmentis. Fragmenta biblica in nostris Missalibus Romanis ex illa versione desumpta sunt.

Flaminius Nobilius quotquot fragmenta illius reperire potuit collegit, et reliqua juxta versionem LXX Interpretum latine reddidit, hæcque versio Polyglottis Londinensibus inserta est. Critico autem caret usu nisi in excerptis ex Patribus*.

Cum Versio Itala, successu temporis sæpissime descripta, quam plurima menda contraxisset, S. Hieronymus illam quoad Vetus Testamentum maxima ex parte ex LXX Interpretibus juxta recensionem Origenis correxit, ac postea Vetus Fœdus quoad maximam partem e textu hebræo latine vertit, novumque Fœdus juxta textum græcum emendavit, ex quo ultimo labore S. Hieronymi Vulgata nostra descendit, ut mox videbimus.

Correctio Bibliorum sacrorum a S. Hieronymo juxta Hexapla Origenis facta, in multis Ecclesiis antiquitus recepta fuit. Psalterium primum ab illo cursim, ut ipse fatetur [1], juxta versionem LXX Interpretum correctum, Romæ susceptum fuit, et hinc Romanum dicitur. Postea vero Hieronymus illud ad textum Hexaplorum adcuratius emendavit, asteriscis ac obelis additis. Hoc Psalterium in Galliis receptum fuit, atque hinc Gallicum vocitatur.

§ XXIX. — Versio Vulgata Utriusque Fœderis.

603. S. Hieronymus linguæ hebraicæ, græcæ et latinæ peritissimus ac sub finem vitæ etiam idioma chaldaicum edoctus, omnes libros protocanonicos e textu hebræo vertit eo fine : « Ut Judæis, » inquit, calumniandi et irridendi Christianos sit ablata occasio, » utque scirent Christiani, quid hebraica veritas contineret [2]. »

[1] Hier. Præf. in Psalmos. — [2] Hier., t. 4, Oper. Col. 627 et Præf. in l. Job

* Versionem Italam quoad magnam partem deperditam esse creditum fuit; at spes affulget eam aliquando denuo integram videndi; nam P. Buriel S. J. ad finem sæculi elapsi Toleti detexit duos codices gothicos manuscriptos hujus celebris versionis. Cæterum tempore Lucæ Brugensis, anno 1619 defuncti, existebat in Abbatia Malmundariensi (Malmedi) in Diœcesi Leodiensi codex manuscriptus omnium Epistolarum S. Pauli versionis Italæ. D. Martianay anno 1740 hujus versionis edidit libros Judith, et Job, ac Evangelium S. Matthæi, et P. Blanchini, anno 1748 Romæ edidit quatuor Evangelia.

Librum Tobiæ juxta exemplar chaldaicum ope interpretis Judæi linguæ chaldaicæ periti (conf. n. 241) latine reddidit, et postea ipse librum Judith ex idiomate chaldaico in linguam latinam transtulit. Alios libros veteris Fœderis Hieronymus non vertit.

Traduxit autem Hieronymus hosce libros successive, eo nempe ordine, quo ejus amici illos vertendos petebant [1].

Expressit Hieronymus sensum Librorum sacrorum fideliter, sed quandoque antiquiorum Interpretum græcorum terminis usus est, ne nimia interpretationis novitate lectores offenderet, ut ipse fatetur [2], et hinc in suis commentariis quandoque propriam versionem corrigit.

Nonnullæ autem discrepantiæ versionis vulgatæ a textu hebræo proficiscuntur ab amanuensium incuria, ut (Gen. 3, 15) *ipse* pro *ipsa* vel *ipsum*; (ibid. c. 8, 7) *et non revertebatur* pro *et revertebatur*; (Gen. 11, 13) *trecentis tribus* pro *quadringentis triginta octo* (n. 104), et (Exod. 32, 28) *viginti tria millia* pro *tria millia* (conf. n. 130).

Libros sacros novi Testamenti S. Hieronymus collatis multis codicibus græcis et recensione Origenis ad preces Damasi R. P. correxit, et græcæ fidei restituit [3]. Ne autem populos lectioni veteris versionis Italæ adsuetos sua correctione offenderet, novum Fœdus ita correxit, « ut his tantum, quæ sensum videbantur mutare, correctis, reliqua manere pateretur ut fuerant [4].

Constat igitur Vulgata nostra

1° Ex libris protocanonicis veteris Fœderis a S. Hieronymo juxta textum hebræum, et ex libris Tobiæ ac Judith juxta chaldaicum translatis.

2° Ex libris et partibus veteris Fœderis quales erant in veteri versione Itala. Hi libri ac partes sunt : Sapientia, Ecclesiasticus, Baruch, I et II Machabæorum, Epistola Jeremiæ, septem ultima capita libri Estheris, duo ultima capita Danielis, oratio Azariæ, et canticum trium puerorum, atque Psalterium, quod nonnullas tamen correctiones S. Hieronymi continet.

Verterat equidem Hieronymus Psalterium juxta textum hebræum; sed hæc versio ob longum et publicum usum Psalterii veteris versionis Italæ in usum Ecclesiæ recepta non fuit [5], quia

[1] Hier. Præf. in Paralip. in Esdr. et Nehem. ac in Pentat. — [2] Hier. Præf. ad Comment. in Eccl. et Præf. in Pentat. — [3] Hieron. Præf. ad Damasum, et Catal. Script. Eccles. — [4] Hier. Præf. in Quatuor Evangelia. — [5] Psalterium versionis Italæ in Ecclesia Rom. conservatum fuit usque ad Paulum V, qui ei Vulgatæ Psalmos substituit. Præfatum Psalterium adhuc Romæ in Basilica S. Petri et Venetiis in ecclesia S. Marci adhibetur.

fuisset « arduum senis mutare linguam, et senescentem jam mun- » dum ad initia trahere parvulorum [1]. »

3° Constat Vulgata ex libris novi Fœderis antiquæ versionis Italæ a S. Hieronymo ad preces Damasi R. P. juxta codices græcos correctis.

§ XXX. Fata versionis Vulgatæ.

604. Licet Vulgata versio utriusque Fœderis, quæ maxima ex parte D. Hieronymum auctorem vel correctorem habet, sit præcellens, et in genere suo absolutissima, ab initio tamen suæ adparitionis quamplurimos nacta est adversarios, de quibus S. Hieronymus in omnibus fere præfationibus, et in multis epistolis conqueritur : « Cogor, aiebat, per singulos Scripturæ Divinæ » libros adversariorum respondere maledictis, qui interpretatio- » nem meam reprehensionem septuaginta interpretum criminan- » tur [2]. » Clamitabant alii Hieronymi recensionem novi Fœderis veterum auctoritati esse injuriosam [3].

Hieronymus, præoccupatarum opinionum probe gnarus, Damaso R. P., qui illum ad corrigendum novum Testamentum versionis Italæ induxerat, dicebat : « Pius labor, sed periculosa præsumptio, » judicare de cæteris, ipsum ab omnibus judicandum : senis » mutare linguam, et senescentem jam mundum ad initia trahere » parvulorum. Quis enim doctus pariter vel indoctus, cum in ma- » nus volumen assumpserit, et a saliva, quam semel imbibit, » viderit discrepare quod lectitat, non statim erumpat in vocem, » me falsarium, me clamitans esse sacrilegum, qui audeam » aliquid in veteribus libris addere, mutare, corrigere [4]. »

A posteris autem, æquioribus judicibus, versio S. Hieronymi jure merito approbata fuit, sæculo quinto et sexto in usum publicum Ecclesiarum Latinarum, auctoritate potissimum S. Gregorii magni [5], recepta, et sæculo septimo in Latinorum Ecclesiis generaliter adhibita fuit. Quare S. Isidorus episcopus Hispalensis [6] sæculo septimo aiebat : « De hebræo in latinum eloquium » tantummodo Hieronymus presbyter sacras Scripturas convertit, » cujus editione *generaliter* omnes Ecclesiæ usquequaque utuntur, » pro eo quod veracior sit in sententiis, et clarior in verbis. »

Successu temporis cum exemplaria versionis hieronymianæ sæpissime describerentur ac multiplicarentur, varia amanuen-

[1] Hier. Præf. ad Damasum. — [2] Hier. Præf. in Job. Conf. Epist. 10 Augustini ad Hier. Ruff. T. IV. p. 424, 448, 450. Præf. Hier. in lib. Esdr. et Nehem. et Apol. II. — [3] Hier. Epist. 26. ad Marcellam. — [4] Hier. Præf. ad Damasum. — [5] Greg. præf. Moral. in Job. — [6] Isid. lib. 1, Off. c. 12.

sium menda in illam irrepserunt, immo nonnulla ei ex versione Itala tanquam correctiones illata fuerunt; quare versus initium sæculi noni, jussu Caroli magni, ab Alcuino juxta vetustiores ac veriores fontes correcta fuit. Illam dein circa annum 1089 recensuit Lanfrancus episcopus Cantuariensis, et circa medium sæculi duodecimi Nicolaus Card. Secuta sunt Correctoria Sorbonnæ, Hugonis a S. Caro, et emendatæ editiones Adriani Gumelli, Alberti Castellani, Editorum Polyglottorum Complutensium, Roberti Stephani, annis 1540 et 1545; Hentennii anno 1547, Lovanii, et Theologorum Lovaniensium, quorum opera versio hæc cum codicibus manuscriptis collata, atque pluribus lectionibus variantibus aucta, prodiit Antverpiæ, 1580 et 1585*.

§ XXXI. — Vulgatæ utriusque Fœderis correctiones Romanæ.

605. Concilium Tridentinum versionem Vulgatam declaratam authenticam corrigi, seu quam emendatissime imprimi jusserat[1]; quare Pius IV, Pius V et Sixtus V illam ad antiquissimos codices undique conquisitos, et etiam ad textum originalem emendarunt, hæcque correctio prodiit Romæ anno 1590, et *constitutione perpetuo valitura* Ecclesiæ Latinæ præscripta fuit.

Cum autem Sixtina correctio haud exacta esset, altera instituta fuit, in qua 2000 circiter locorum ad antiquos codices, ad textus citatos a Patribus, et ad textum originarium emendata sunt, plerisque correctionibus ex editione Theologorum Lovaniensium desumptis (conf. n. 604). Comparuit nova hæc editio Romæ sub Clemente VIII anno 1592, eamque omnes posteriores editiones sequuntur.

Occasione istarum correctionum Thomas James suum Bellum Papale composuit, quod 2000 circiter locorum in secunda correctione emendata essent. At constat, hasce correctiones non respicere nisi expressiones plus minusve exactas[2]. In correctione

[1] Sess. 4. Decr. 2. — [2] Vide Bukentop: Lux de Luce.

*Primæ editiones Vulgatæ prælo commissæ sunt absque nota anni et loci impressionis. Prima editio annum et locum typographiæ exhibens est illa Moguntiæ anni 1462, 2 vol. in-fol, quæ est summæ raritatis. Exemplar illius venditum fuit apud comitem Hoym 2000 fr. Moguntinam editionem secutæ sunt illæ Embricæ, 1465, 2 vol. in-fol., Augustæ Vindelicorum, 1466, in-fol., Reutlingæ, 1469, in-fol., Romæ, 1471, Moguntiæ, 1472, in-fol., Neapoli, 1476, in-fol., Venetiis, 1476, in-fol., Parisiis 1, 1476, 2 vol. in-fol. Omnes istæ editiones sunt rarissimæ et carissimæ.

Celebre Psalterium anni 1457 hoc anno 1817 a Ludovico XVIII Galliarum rege emptus fuit 12,000 fr. Hoc Psalterium est primus liber, qui annum editionis exhibet. Alterum dumtaxat adhuc exemplar hujus Psalterii Vienuæ in Austria adservatur.

Sixtina et Clementina nullum umquam mendum detectum fuit, quod dogma aliquod aut mores respiciebat.

Lucas Brugensis plusquam 4000, et Isidorus Clarius 8000 mendorum in Vulgata extare dixerunt; at ex collatione Vulgatæ cum suis fontibus, codicibusque antiquis patet, nullum esse, quod rem substantialem respiciat.

§ XXXII. — Decretum Tridentinum de Vulgata utriusque Fœderis.

606. Cum sæculo decimo sexto multæ versiones utriusque Fœderis circumferrentur, quarum aliæ a Catholicis, aliæ ab Acatholicis confectæ erant, Protestantesque Versionem Vulgatam ex Ecclesiis eliminarent, Concilium Tridentinum [1] edixit : « Sancta » synodus considerans non parum utilitatis accedere posse Ec- » clesiæ Dei, si ex omnibus *Latinis Editionibus* quæ circumferun- » tur Sacrorum Librorum, quænam pro authentica sit habenda » innotescat, statuit, et declarat, ut hæc ipsa Vetus et Vulgata » Editio, quæ longo tot sæculorum usu in ipsa Ecclesia probata » est, in publicis lectionibus, disputationibus, prædicationibus » et expositionibus pro authentica habeatur, et ut nemo illam » rejicere quovis prætextu audeat vel præsumat. »

Decreto præcedenti statuit : « Si quis autem libros ipsos inte- » gros cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesia Catholica » legi consueverunt, et in Veteri Vulgata Editione habentur pro » sacris et canonicis non susceperit... anathema sit. »

Eo ipso igitur quod a Tridentino Concilio Vulgata declarata sit authentica seu auctoritatem faciens, nullumque librum aut partem rejicere liceat, sequitur versionem hanc quoad substantialia esse fontibus conformem, ita « ut nullo defœdata sit errore, » ex quo perniciosum aliquod dogma in fide et moribus colligi » possit, » ut Vegas theologus hispanus, qui Concilio Tridentino interfuit, loquitur [2]. Synodum Tridentinam dicto sensu Vulgatam dixisse authenticam pariter testatus est Cardinalis a S. Cruce, qui ut legatus Romani Pontificis sessioni quartæ Concilii Tridentini præfuit, et postea sub nomine Marcelli secundi Romanus Pontifex fuit, prout refert Andradus theologus regis Lusitaniæ ad Concilium Tridentinum [3].

Quod vero authenticitas Vulgatæ non involvat exclusionem mendorum in dogmata et mores non influentium, patet quod Concilium Tridentinum Vulgatam declaraverit authenticam, *licet*

[1] Sess. 4. Decret. 2. — [2] Vegas De Justific. l. 15, c. 9. — [3] Andrad. Defensio Tridentinæ fidei p. 361.

correctione indigeret; quæ a Romanis Pontificibus peracta est (n. 605), illamque quam emendatissime typis mandari jusserit.

Vulgatam vero versionem, utut optime juxta regulas sanæ critices sub Clemente VIII correctam, menda tamen, equidem minoris momenti, continere, 1° candide fatetur Præfatio Bibliorum sub Clemente VIII Scripturæ sacræ præfixa, in qua dicitur : « Quamvis in hac Bibliorum recognitione in codicibus manuscrip- » tis, hebræis, græcisque fontibus, et ipsis veterum Patrum com- » mentariis conferendis non mediocre studium adhibitum fuerit : » in hac tamen pervulgata lectione, sicut nonnulla consulto mu- » tata, ita etiam alia, *quæ mutanda videbantur, consulto immutata* » *relicta sunt.* »

2° Card. Bellarminus, qui unus ex correctoribus romanis fuit, in Epistola ad Lucam Brugensem scribit : « Scias velim, Biblia » vulgata non esse a nobis accuratissime castigata : multa enim » de industria, multis de causis, pertransivimus, quæ correctione » indigere videbantur. »

Catholicorum nonnulli autumarunt Concilium Tridentinum Vulgatam fontibus hebræis et græcis prætulisse, horumque usum suo decreto prohibuisse, idque quidam antiqui Acatholici Tridentinæ synodo exprobrarunt.

Verum ex ipsis verbis decreti tridentini liquet : — Concilium Vulgatam fontibus non prætulisse; nam illam non cum *fontibus*, sed cum latinis *editionibus* quæ tum circumferebantur contulit, eamque edixit, confusionis nempe tot versionum, periculique errorum evitandi causa, solam inter omnes existentes versiones latinas in publicis lectionibus, etc. ut authenticam adhibendam esse; — Concilium Tridentinum Vulgatam fontibus non prætulisse, horumque usum non interdixisse, testati sunt

1° Cardinalis a S. Cruce sessionis quartæ Concilii præses, et dein ipse Romanus Pontifex sub nomine Marcelli II, testibus Andrea Vega, et Andrado[1].

2° Melchior Canus, episcopus Canariensis, Andr. Vegas, Andradus, Laynez[2], Generalis societatis Jesu, qui omnes Concilio Tridentino interfuerunt, Card. Pallavicinus[3], qui historiam Concilii Tridentini conscripsit, et

3° Salmeron societatis Jesu, qui pariter Concilio Tridentino interfuit. Hic « nihil, ait, de exemplaribus græcis aut hebraïcis » agebatur (in Conc. Trid.), tantum tot inter editiones latinas, » quas sæcula nostra parturierunt, quænam ex illis præstaret, » sermo erat; liberum autem reliquit S. Synodus omnibus, qui

[1] Loc. cit. — [2] Apud Mariana. — [3] Lib. 6, c. 17.

» Scripturas sacras profundius meditantur, fontes græcos et he-
» bræos, quatenus opus sit, consulere... Licebit nobis, salva Conci-
» lii auctoritate, tam ex hebraïcis quam græcis exemplaribus, su-
» mere efficax argumentum, tanquam ex textu Scripturæ sacræ.»[1]

4° Decretum Tridentinum hoc in sensu semper intellexerunt meliores Theologi, ut cardinalis Bellarminus[2], qui Calvinum mendacii arguit, quod adsereret Tridentinam Synodum Vulgatam fontibus prætulisse; Genebrardus, Ribera, Serarius, Bonfrerius, Sanderus, Adam Contzen, Tannerus, Bannez, Du Pin, Calmet, Bergier, Jahn, etc.

Jubet equidem Concilium Tridentinum usum versionis Vulgatæ in publicis lectionibus, disputationibus, etc.; at cum Concilium locutum non sit nisi de versionibus latinis, sequitur illam solam *ex omnibus versionibus latinis* ad usum publicum in Ecclesia Latina adhibendam esse. Ita catholicorum doctissimi Concilii Tridentini decretum semper intellcxerunt, censentes illud respicere eos, qui linguas originarias Librorum sacrorum haud callent, iisve haud utuntur; hinc, doctissimi Interpretes catholici novas versiones Bibliorum sacrorum post Tridentinæ Synodi decretum juxta textus originarios Librorum sacrorum elucubrarunt (conf. n. 608-612.), et alii in suis Commentariis in Scripturam sacram Vulgatæ prætulerunt textum originarium, ubi hic clarior et expeditior videbatur; et hinc adhibent in usum suæ Ecclesiæ Græci Catholici pro veteri Fœdere versionem Alexandrinam LXX Interpretum, et pro novo Fœdere textum græcum originarium, Arabes versionem arabicam, Syri syriacam, Armeni armeniacam, etc.

Cum vero textus originarius quoad substantiam incorruptus cxtet (n. 575-583), et Vulgata quoad substantialia suis fontibus sit conformis (hoc n. 606) sequitur dissensionem substantialem inter textum originarium et Vulgatam locum habere non posse *.

[1] Salm. Proleg. III. — [2] Bellarm., De verbo Dei, lib. 2, c. 10.

* Vulgatam latinam, parvis nonnullis nævis haud obstantibus, optimam esse versionem, non solummodo patet ex auctoritate Concilii Tridentini, S. Hieronymi, ejus quoad maximam partem auctoris vel correctoris, atque Catholicorum, verum etiam ex consensu doctissimorum et æquissimorum Acatholicorum. Hos inter Louis de Dieu : « Me haud erraturum arbitror, inquit, si Vulgatæ auctorem, qui-
» cumque ille sit, hominem doctum, immo doctissimum dixero (Not. in Evang).»

P. Fagius sciolos ac impudentes adpellat, qui de hac celeberrima versione male loquuntur (*Præf. ad collat. translat. V. T*).

Drusius Concilium Tridentinum laudat quod Vulgatam sua auctoritate sanciverit (*Ad loca difficilia Pentat.*).

H. Grotius : « Tutissima omnium, ait, iis, qui nec hebraïce nec græce didicere,

§ XXXIII. — Versiones Orientales novi Fœderis.

607. Antiquissima versio orientalis novi Fœderis est syriaca, *Peschito* seu *litteralis* vocitata, et ad textum græcum elucubrata. Parum est elegans, at est fidelis, et hinc magno in pretio habetur. Ætas ejus exacte determinari haud potest : ast ad finem sæculi secundi vel saltem ad initium tertii sæculi existebat.

Widmanstadius primam ejus editionem juxta duos codices ab Ignatio Patriarcha Alex. anno 1552 ad Julium II missos procuravit Vindebonæ anno 1555. In hac vero editione deerant Epist. II et III Joannis, II Petri, Epist. Judæ ac Apocalypsis; at ei ex alia recentiore editione syriaca addita sunt in Polyglottis Parisiensibus D. Le Jay, et in Londinensibus cl. Walton. Optima editio est Hamburg. 1664 et 1667, D. Ægydii Guthier.

Anno 508 altera celebris versio syriaca juxta textum græcum recensionis Origenis sollicite facta est a Polycarpo, et Philoxeno episcopo syro dicata, et hinc Philoxenia dicta fuit. Quatuor Evangelia ex illis typis mandata sunt Oxonii 1778.

Præter has versiones existunt variæ aliæ versiones orientales novi Fœderis ut arabicæ, persicæ, armeniacæ, æthiopicæ, sclavicæ, et gothicæ, quarum aliæ e textu originario immediate, aliæ mediate fluxerunt [1].

DE RELIQUIS VERSIONIBUS OCCIDENTALIBUS.

§ XXXIV. — Versiones latinæ, italicæ et hispanicæ.

608. Primus, qui novam versionem latinam veteris et novi Fœderis juxta textum hebræum et græcum elucubravit, fuit Santes Pagninus ordinis Sancti-Dominici et bibliothecæ vaticanæ præfectus. Ejus versio post 25 circiter annorum laborem prodiit Lugduni anno 1527 cum duabus epistolis Adriani VI et Clementis VII editionem permittentium. Versio isthæc est grammaticalis, sed tamen fidelis.

» est vulgata versio, quæ nullum habet malum dogma, sicut tot sæculorum et » gentium consensus judicavit (in Voto pro pace Ecclesiæ). »

Cl. Walton, episcopus anglicanus : « Vulgatam, inquit, magni faciendum, et » non temere proscindendum, tum propter ejus antiquitatem et usum generalem » per Occidentem per mille annos, tum interpretis, quem Hieronymum ex parte » cognoscimus, doctrinam et fidelitatem (Proleg. 10, n. 14 »).

Versio hieronymiana, ad textum originarium non correcta extat in Divina Bibliotheca Hieronymi a Martinæo edita Parisiis 1693.

[1] Consule *Kortholt de variis Bibliorum edit.*, *Morin Exercitationes biblic.*, *Simon Hist. Critiq. du V. et du N.*, *T. Lelong Bibliot. sacrée.*

Arias Montanus, sacerdos hispanus, theologiæ doctor et eques ordinis Sancti-Jacobi, Pagnini versionem correctius edidit, Antverpiæ 1572.

Isidorus Clarius ordinis Sancti Benedicti, et dein Episcopus Fulginionsis (de Foligno) versionem vulgatam juxta textum hebræum et græcum correctam edidit Venetiis 1542; ait se plusquam 8000 mendorum correxisse. Ejus prologus ac prolegomena Indici romano inserta, et omissa fuerunt in editione anni 1564.

Cl. Houbigant, Oratorii presbyter, Biblia hebraïca edidit cum versione latina ac notis, Paris, 1753, 4 vol. in-fol. Conatus est textum hebræum corrigere juxta regulas critices et textum latinum. Libros sacros, qui in Canone Judæorum haud reperiuntur ex græco idiomate latine reddidit. Adcusatus fuit Houbigant a nonnullis, præsertim relate ad correctionem textus hebræi, hypercriseos, et neglectus antiquarum versionum biblicarum. Verum Benedictus XIV illum Brevi ac numismate decoravit, et Clerus Gallicanus eum pensione annua donavit.

Cl. Weitenauer societatis Jesu, vetus ac novum Fœdus fontibus originariis consultis, sat pura latinitate edidit anno 1768-1773.

609. Antiquissima versio italica Bibliorum sacrorum est illa Jacobi de Voragine ordinis Sancti-Dominici, et archiepiscopi Genuensis, juxta Vulgatam medio sæculo decimo tertio facta; at haud amplius existit, et nonnulli adserunt, eam nunquam extitisse.

Antiquissima versio italica, quæ certo extat, est Nic. Malhermi seu Malherbe Camald. juxta vulgatam facta et typis mandata Venetiis anno 1471, 2 vol. in-fol., sub titulo: *Biblia volgare istoriata.*

Ant. Brucioli anno 1530 aliam versionem italicam, indici romano insertam, juxta textum hebræum, aut versionem Pagnini, et juxta textum græcum confecit. Optima editio est anno 1540 Venet. 3 vol. in-fol. et 4 cum Commentariis.

Tudeschi versionem Brucioli correctam edidit anno 1560.

610. Cyp. de Valere loquitur de versione Bibliorum sacrorum in linguam hispanicam circa annum 1420, ut creditur, facta.

Antiquissima versio hispanica, quæ extat, est Cassiodori Reyna, typis mandata in Germania anno 1569.

§ XXXV. — Versiones Gallicæ.

611. Antiquissima versio gallica, cujus certa habetur notitia, est illa Petri Valdo seu de Vaux, capitis hæreticorum Valdensium dictorum, qui vixit circa annum 1160 æræ vulgaris. Utrum autem

nonnulla illius exemplaria in antiquis bibliothecis delitescant ignoratur [1].

Antiquissima Biblia gallica, quæ certo extant, facta sunt a D. Guyard des Moulins sacerdote circa annum 1294; typis mandata fuerunt Parisiis versus annum 1488, 2 vol. in-fol.

Recentiores versiones gallicæ sunt 1° illa D. le Maistre presbyteri Portus-Regii (Port-Royal), vulgo nomine Sacy noti, juxta Vulgatam concinnata, Paris 1682, etc. 32 vol. in-8°, cum explicationibus sensus litteralis et spiritualis e SS. Patribus depromptis. Maxima autem earum pars facta est a DD. Du Fossé, Huré, et le Tourneux. Hæc versio a D. Beaubrun correcta prodiit Paris 1717, 3 vol. in-fol. Adjectum fuit vol. quartum continens libros apocryphos veteris Fœderis, scripta temporis apostolici, præfationes hieronymianas, dissertationes in Scripturam sacram, etc.

Versio D. Sacy in nonnullis recognita cum Vulgatæ textu latino adhibita fuit a cl. Augustino Calmet ordinis Sancti-Benedicti in doctis suis Commentariis in sensum litteralem Scripturæ sacræ, Paris, 1707-1716, 24 vol. in-4°. Ejus eruditissimæ Dissertationes et Præfationes Commentariis insertæ, quæ meliorem eorum partem constituunt, cum novemdecim dissertationibus novis, separatim typis mandatæ fuerunt, Paris, 1720, 2 vol. in-4°.

Cl. Calmet in suis Commentariis et Dissertationibus, ut et in Dictionario Biblico, eruditionis causa plures difficultates ab inimicis Christi veræ religionis objectas refert, quas crebro aut nullatenus aut obiter tantum solvit; quare Deistæ ultimorum temporum ex operibus cl. Calmet frequenter arma adversus Libros sacros deprompserunt, difficultatum solutionibus, quando aderant, dolose relictis. Hoc equidem vir eruditissimus haud prævidit; at optandum esset ut nunquam difficultates adversus Libros sacros retulisset, quin eas solide solveret.

D. Rondet Commentaria cl. Calmet abbreviata edidit, Paris, 1748-1750, 14 vol. in-4° sub titulo : *Sainte Bible en latin et en français, avec des notes, des préfaces, et des dissertations.* Opus hoc passim vocatur *la Bible de l'abbé de Vence*, cujus dumtaxat aliquæ dissertationes in eo extant. Dissertationes ac præfationes cl. Calmet in illo integræ servatæ sunt, sed identidem sunt recognitæ, correctæ et auctæ. Commentaria cl. Calmet in parvas notas redacta sunt, quæ comitantur Paraphrasin gallicam P. de Carrières. D. Rondet novam hujus operis recogniti et aucti editionem procuravit, Avignon, 1765-1773, 17 vol. in-4°.

2° Versionem D. Sacy sequitur versio, seu potius Paraphrasis

[1] Vide Le Long, Bibliothèque Sacrée, t. 2.

gallica P. de Carrières, sacerdotis Congregationis Oratorii. In hac versione commentarius litteralis gallicus ipsi versioni D. Sacy insertus est, textusque latinus Vulgatæ in margine collocatus est. Paris, 1701-1716, 24 vol. in-12. Nova illius editio cum chartis geographicis ac imaginibus prodiit 1750, 6 vol. in-4°.

3° Houbigant, sacerdos Oratorii, procuravit versionem gallicam veteris ac novi Fœderis. Conf. n. 608.

4° Novum Testamentum gallice versum fuit notisque illustratum a P. Amelotte, presbytero Oratorii, annis 1666-1670, 3 vol. in-8°. Hæc versio deinceps sæpius typis mandata fuit; est litteralis sed parum elegans.

Novum Testamentum gallicum, vulgo de Mons dictum, et anno 1665 typis commissum, primum auctorem habuit Ant. Le Maistre, dein vero ab Ant. Arnaud, et le Maistre Sacy recognitum fuit. Præcipui autem auctores editionis Novi Testamenti de Mons, quale extat, sunt Ant. Arnaud, Pet. Nicole, et Claud. de Sainte-Marie. Proscripta fuit hæc versio a Clemente IX anno 1668, et ab Innocentio XI anno 1679. Versio hæc sæpius recusa fuit, et a nonnullis in aliquibus locis, in iis potissimum ob quæ proscripta fuerat, recognita fuit. Versio Gallica, quæ comitatur reflexiones P. Quesnel, quoad substantiam est illa de Mons.

P. Bouhours societatis Jesu anno 1697 versionem gallicam novi Testamenti edidit, Paris, 1697-1703, 2 vol. in-12. Eam composuerat adjuvantibus PP. Mich. Tellier, et Pet. Besnier ejusdem societatis. Versio isthæc aliquantulum obscura est. P. Lallemant societatis Jesu hanc translationem adoptavit in suis reflexionibus moralibus in Novum Testamentum, Paris., 1713-1725, 12 vol. in-12.

Richard Simon versionem gallicam novi Testamenti elucubravit, et notis litteralibus ac criticis illustravit, Trévoux, 1702, 4 vol. in-8°, quæ proscripta fuit a Cardinale de Noailles, archiepiscopo parisiensi, et cl. Bossuet, episcopo Meldensi.

Extat adhuc versio gallica novi Testamenti a P. Martianay ordinis Sancti-Benedicti confecta, atque notis ac explicationibus litteralibus illustrata, quarum multæ haud exactæ visæ sunt, Paris, 1712, 3 vol. in-12; atque Ant. Godeau, episcopi Vinciensis (de Vence), versio gallica novi Testamenti, Paris, 1668, 2 vol. in-8°. Hæcversio medium tenet interparaphrasim ac translationem.

5° P. Berthier societatis Jesu conscripsit *les Psaumes traduits en français avec des notes et des réflexions*, Paris, 1785, 8 vol. in-12; — versionem gallicam Isaïæ, Paris, 1789, 5 vol. in-12.

Ludovicus de Poix, discipulus Gullielmi de Villefroi, ordinis

Oratorii, cum PP. Hieronymo d'Arras, et Seraphino de Paris ejusdem Ordinis, Parisiis gallice vertit Ecclesiastem, 1771, Prophetias Habacuc, Jeremiæ et Baruch, 1780, 6 vol. in-12, atque Psalmos. Versiones horum trium operum juxta textum hebræum exactæ sunt.

Cl. Contant de la Mollette, vicarius generalis Viennæ in Gallia, versus finem sæculi decimi octavi varia opera eruditissima in Libros sacros gallice edidit, quæ sunt 1° : *La Genèse expliquée d'après les textes primitifs*, Paris, 1777, 3 vol. in-12. 2° *L'Exode expliqué d'après les textes primitifs*, ibidem, 1780, 3 vol. in-12. 3° *Le Lévitique expliqué d'après les textes primitifs*, ibidem, 1785, 2 vol. in-12. 4° *Les Psaumes expliqués d'après l'hébreu, le chaldéen, le syriaque, l'arabe, l'éthiopien, l'arménien, le grec et le latin*, ibid. 1781, 3 vol. in-12.

§ XXXVI. — Versiones germanicæ.

612. Antiquissima versio gothica, seu teutonica, confecta est ab Ulphila, episcopo Gothorum versus annum 360 æræ vulgaris [1], qui tamen libros Regum haud interpretatus est. Diu creditum fuit de hac antiqua versione non extare nisi quatuor Evangelia, lacunis referta, quæ anno 1665 cura Fr. Junii et Th. Mareschalli typis mandata fuerunt Dordraci, in-4°, juxta exemplar codicis argentei (characteribus argenteis scripti) in abbatia de Werden prope Coloniam Agrippinam reperti, et in bibliotheca Upsalæ (d'Upsal) modo extantis; at abhinc aliquibus annis in bibliotheca Guelpherbytana (de Wolfenbütel) detectum fuit fragmentum illius versionis partem Epistolæ ad Romanos referens. D. Knitel, archidiaconus Guelpherbytanus hoc fragmentum prælo commisit. Quatuor Evangelia versionis Ulphilæ typis recusæ fuerunt Lipsiæ, 1805, in-4°, cura Christoph. Zahn.

Antiquiora biblia germanica typis mandata annum editionis non exhibent, nisi calamo notatum. Antiquissima versio germanica, cujus annus typographicus probe notus, est illa Norimbergæ anno 1477, et Augustæ Vindelicorum; anno 1477.

Plures versiones germanicæ ante et post Concilium Tridentinum prodierunt. Inter recentiores sunt illæ P. Cartier, anno 1748, P. Weitenauer anno 1781-1783, D. Braun anno 1788, D. Fischer anno 1784, et cl. de Brentano anno 1797, etc. Ejus opus eruditissimis commentariis illustratum a cl. Th. A. Dereser continuatur.

Cl. Bonif. Mart. Schnappinger editionem germanicam novi

[1] Socrates, Hist. Eccles., lib. 4, c. 33. Sozomenus. Hist. Eccles., lib. 3, c. 37. Philostorg., lib. 2, c. 5.

Testamenti cum eruditissimis commentariis edidit anno 1800, alteram auctam anno 1808, et tertiam adhuc auctiorem parat hoc anno 1817.

Versiones danicæ, suecæ, russicæ, polonicæ, bohemicæ, anglo-saxonicæ et anglicæ haud adeo recentes videri possunt apud cl. Calmet [1], Le Long [2] et Du Pin [3].

§ XXXVII. — Versiones belgicæ.

613. Versiones Bibliorum sacrorum in linguam belgicam sunt antiquissimæ; Biblia autem belgica anno 1548 anteriora nomen interpretis generatim non exhibent. Nicolaus van Winghe anno 1548 versionem belgicam edidit, et in præfatione ait se usum esse Bibliis flandrice prælo mandatis in Hollandia anno 1478.

Biblia Nic. van Winghe a Doctoribus Lovaniensibus correcta prodierunt Antverpiæ 1599, ac dein sæpius recusa fuerunt.

Protestantes Belgii ab initio suæ prætensæ reformationis non habuerunt nisi versionem belgicam juxta versionem germanicam Lutheri peractam; sed anno 1615, Dordraci in nationali synodo sanxerunt ut nova versio belgica juxta textum originarium concinnaretur, quæ anno 1637 primum in lucem prodiit.

Librorum sacrorum versionem belgicam edidit Ultrajecti anno 1717 Ægidius de Wit presbyter de numero Adpellantium. Versio hæc est clara ac perspicua, at liberior et inexacta.

Versionem belgicam stylo eleganti ac perspicuo concinnatam procurarunt Andræas van der Schuur sacerdos Adpellans, ejusque continuatores Adpellantes, Ultrajecti anno 1732. Versio hæc sæpius, Vulgata neglecta, sequitur textum hebræum.

Maximam partem Librorum sacrorum veteris Fœderis juxta latinum textum Vulgatæ eleganti idiomate belgico perspicue reddidit Wilhelmus Smits ordinis Min. Recol., anno 1704, in Kevelaer vico provinciæ Gueldriæ natus, et anno 1770, Antverpiæ defunctus. Addidit eruditissima prolegomena, sed prolixa, dissertationes, et notas criticas, litterales ac grammaticales, atque chartas geographicas et icones. P. Van Hove ejusdem Ordinis egregium hoc opus continuavit. Libri sacri a PP. Smits et Van Hove belgice redditi sunt: Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium, Tobias, Judith, Esther, Job, Psalmi, Proverbia, Ecclesiastes, Canticum Cant., Sapientia et Ecclesiasticus, simul 21 vol. in-8° Antverpiæ, 1744, et sequentibus.

[1] Dict. de la Bible. — [2] Bibliothèque sacrée. — [3] Dissert. Prélim. sur la Bible, liv. 1, c. 9

§ XXXVIII. — Textus primitivi versionumque usus in studio Vulgatæ.

614. Qui in profundiori Scripturæ sacræ studio versionem Vulgatam adhibet, ad textum primitivum, et ad veteres versiones præsertim e textu originario immediate emanatas recurrat necesse est, 1° quando Vulgatæ sensus est obscurus aut ambiguus; 2° quando sensus Scriptoris sacri sub idiotismo vel proverbio orientali latet: 3° quando de amanuensium vel typographorum mendis suspicio oritur; 4° quando voces textus primitivi in Vulgata occurrunt; 5° quando significatio nominum propriorum loco horum nominum posita est ut Prov. 30, 1 (conf. n. 296); et 6° quando Vulgata debitam vim non habet.

615. Versiones omnes immediatæ, antiquæ et recentes testantur quomodo earum auctores textum originarium suo ævo habuerint, ac intellexerint.

Auctoritatem magnam habent illæ versiones antiquæ, quæ e textu primitivo, hebræo, chaldaïco, et græco, a viris harum linguarum probe gnaris eo tempore quo linguæ istæ adhuc vigebant, immediate ac sollicite confectæ sunt. Litterales versiones immediatæ cæteris præstant, cum exhibeant quomodo Interpretes textum originarium suo tempore invenerint, litteraliter reddiderint, quasque lectiones e variantibus secuti sint. Versiones immediatas præminere mediatis per se liquet.

Præstantiores igitur versiones in usu Vulgatæ adhibendæ sunt: 1° Versio Alexandrina, LXX Interpretum vocata (n. 589-591), cui addenda sunt fragmenta Aquilæ, Theodotionis et Symmachi (n. 592-594); 2° versio samaritana Pentateuchi (n. 599), et imprimis ipse Pentateuchus Samaritanus (n. 585-586); 3° Paraphrases chaldaicæ Onkeli, et Jonathæ attributæ (n. 597); 4° versio syriaca Peschito (n. 598 et 607), aliæque versiones quas suo loco e textu primitivo immediate fluxisse diximus. Versiones vero antiquas præstare recentibus ex eo patet, quod textus originarius antiquitus paucioribus mendis quam modo laborabat.

Atque hæc de Textu primitivo, variisque Versionibus Librorum sacrorum sufficiant. Finem Hermeneuticæ sacræ imposituri paucis de Scripturæ sacræ sensibus, criteriisque interpretationis agemus.

CAPUT V.

DE LIBRORUM SACRORUM SENSIBUS, ET CRITERIIS

EXEGETICIS SEU REGULIS INTERPRETATIONIS.

SECTIO I.

DE SENSIBUS SCRIPTURÆ SACRÆ.

§ I. — De sensibus Scripturæ sacræ generatim.

616. Verba sunt signa cogitationum; hinc verbis insunt cogitationes, seu rerum conceptus. Quum vero connexio conceptuum cum verbis a mente loquentis dependeat, sequitur sensum in genere esse conceptum auctoris, seu id quod sentit auctor.

Hinc sensus Scripturæ sacræ est ille conceptus rerum, quem Scriptores sacri in mente habuerunt, vel quem Spiritus sanctus per verba Scriptorum sacrorum intendit.

Cum vero verba non semper in propria, sed etiam in metaphorica seu tropica significatione accipiantur, liquet sensum litteralem esse duplicem, *proprium* nempe, quem verba propria et obvia significatione constituunt, et *metaphoricum* seu tropicum, quem verba ad alienam significationem translata efficiunt. Sic Christus sensu metaphorico dicitur *sedere ad dextram Patris.*

Cum sensu metaphorico seu tropico similitudinem habet sensus *mysticus* seu *typicus* : quemadmodum enim prior inest verbis metaphoricis seu tropicis, ita hic inest rebus sensu litterali vel tropico expressis.

Quare sensus mysticus est, qui rei verbis expressæ inest, tamquam imagini seu τυπῳ, *typô;* hinc res, quæ est imago alterius τυπος,*typus* audit. Occurrit hic sensus haud infrequenter in Scriptoribus sacris novi Fœderis, ut Matth. 2,15, coll. cum Oseæ 11,1; I Cor. 9, 8-9, coll. cum Deut. 25, 4.

§ II. — Subdivisio sensus mystici.

617. Subdividi solet sensus mysticus pro diversitate rerum, quibus res in Libris sacris sensu litterali vel metaphorico relatæ

adplicantur, in sensum mysticum allegoricum, moralem seu tropologicum, et anagogicum.

Habetur sensus mysticus allegoricus, quando aliquid e veteri Fœdere explicatur de Christo, de Ecclesia militante, vel de aliqua veritate novi Fœderis; adest sensus mysticus moralis seu tropologicus, dum aliquid e veteri vel novo Testamento ad mores refertur; et anagogicus, cum quid refertur ad vitam futuram. Cassianus exempli gratia ponit urbem Jerusalem, quam ait litteraliter significare metropolim Judææ, allegorice Ecclesiam Christi, tropologice animam hominis, et anagogice civitatem cœlestem seu Ecclesiam triumphantem.

Origenes in Scriptura sacra tres sensus distinxit, sensum litteralem nempe, moralem et spiritualem. Idem faciunt Hieronymus [1], Cyrillus et Gregorius. In sensu litterali seu historico res ut evenit explicatur, in morali ad mores refertur quod inter Judæos historice evenit, et in sensu spirituali terrenis relictis omnia ad futuram vitam referuntur. S. Augustinus primus ex Patribus quatuor præfatos sensus distinxit [2], quem dein plures secuti sunt.

Solebant veteres sensum litteralem, allegoricum, moralem et anagogicum hisce versibus exprimere :

> Littera gesta docet, quid credas allegoria;
> Moralis quid agas, quo tendas anagogia.

§ III. — De duplici sensu litterali.

618. Antiquiores Interpretes, qui regulas Exegeseos ex ipso stylo Prophetarum desumebant, quibusdam in vaticiniis duplicem sensum litteralem admiserunt. Cum autem imperiti Interpretes hunc duplicem sensum latius extenderent, sensus hic suspectus fieri cœpit ac dein a nonnullis rejectus fuit.

Cum porro eadem vox, idem signum, duo simul indicare possit, consuetudine humana vocibus et signis quandoque plures significationes tribuente, liquet possibile esse ut eodem in vaticinio, seu in eodem textu, duplex detur sensus, et quidem litteralis. Profecto campanæ sonitus et hostium adventum, et incendium simul significare potest, si hostes et incendium simul adsunt, quemadmodum vox hebraïca *nephilim*, quæ gigantem et deprædatorem significat, exprimere posset utrumque simul, si gigas simul deprædator esset.

Porro duplicem sensum litteralem quandoque in vaticiniis esse

[1] Hieron., Epist. ad Hidibiam. — [2] August. Genes. ad litter., l. 1.

patet, quod Prophetæ aliquando sensum vaticiniorum a Deo illis inspiratorum haud intellexerint, proinde alia cogitaverint quam Deus intendebat. Deum autem hoc in casu sermonem Prophetæ tali modo conformasse, ut præter sensum, quem Propheta in mente habebat, alium sublimiorem sensum exprimeret, nemo inficias ibit.

§ IV. — De sensu mystico seu typico.

619. Sensum mysticum vel typicum ceu verum sensum in sensu litterali tamquam in typo seu imagine quandoque reperiri, probant Scriptores sacri novi Fœderis qui textus veteris Fœderis alio in sensu de Christo, etc. adlegant. Sensus iste mysticus ab exorbitantibus Interpretibus nimium extensus fuit; quare aliquibus suspectus factus, tandem a nonnullis in Germania rejectus fuit, habitusque est pro mera applicatione rei præterlapsæ ad aliam propter analogiam, quæ inter illas intercessisset.

At sensum mysticum ut meram applicationem propter analogiam haberi non posse evincitur quod Scriptores sacri novi Fœderis, præsertim Matthæus, textus veteris Fœderis in alio sensu de Christo adlegantes, ad illos provocent tamquam ad probationes eorum quæ dicunt.

Hallucinati sunt graviter ii Exegetæ qui cuivis sensui litterali sensum mysticum subesse rati, Commentaria sua sensibus mysticis arbitrariis implerunt; atque ita Theologi nonnulli in studio Scripturæ sacræ haud versati, hisce Interpretibus consultis, quandoque argumenta hujusmodi sensus mystici adversus Incredulos et Acatholicos strinxerunt, quæ nihil probabant, ac plus mali quam boni egerunt, cum inimici nostræ religionis sibi ita persuadeant Catholicos hujusmodi argumentis fidem suam superstruere.

D. Paulus (I Cor. 10, 6, 11) equidem ait : « Hæc autem in » figura facta sunt nostri... Hæc autem omnia in figura continge- » bant illis; » at absolute minime dicit omnia quæ contingerunt apud Hebræos fuisse typos, cum quæ dicit restringat per vocem *hæc*.

Non minus a vero aberrarunt illi, qui opinionem in scholis Judæorum, et ex exaggerato conceptu de Scriptura sacra natam secuti, quod nempe verba Scripturæ sacræ tantum significent quantum possunt, arbitrati sunt inter plures sensus litterales vel mysticos possibiles nobiliorem sensum tenendum esse. Attendenti enim patet ita viam pandi Scripturam sacram quibuscumque sensibus, mysteriis, vaticiniis et allegoriis arbitrariis implendi,

plusque mali Ecclesiæ Christi præstandi quam boni, cum Increduli et Acatholici hujusmodi arbitrarias expositiones explodant.

§ V. — De sensu accommodatitio.

620. Sensum hunc verum Scripturæ sacræ sensum non esse, ipsa ejus denominatio probat. Verba vero Scripturæ sacræ in alio sensu rebus piis applicari posse, exemplum Scriptorum sacrorum novi Fœderis, et consuetudo primorum Patrum Ecclesiæ evincunt. Oportet autem ut sensus accommodatitius contineatur in sensu litterali Scripturæ sacræ tamquam pars in toto, vel ut species in genere, vel tamquam connotatum. Generatim vero sequentes tres regulæ observandæ sunt:

1° Sensus accommodatitius textui litterali falsum sensum non attribuat.

2° Non præponatur sensui litterali, ut monet S. Hieronymus [1].

3° Applicetur rebus piis.

S. Hieronymus de iis, qui textus Scripturæ sacræ temere a suo contextu avellunt, atque iis ita abutuntur ait: « Si forte ad Scripturas sacras post sæculares litteras venerint, et sermone composito aures populi mulserint, quidquid dixerint legem Dei putant; nec scire dignantur quid Prophetæ, quid Apostoli senserint, sed ad sensum suum incongrua appetunt testimonia: quasi grande sit, et non vitiosissimum docendi genus, depravare sententias, et ad voluntatem suam trahere Scripturam repugnantem [2]. »

SECTIO II.

DE CRITERIIS SEU REGULIS EXEGETICIS.

§ VI. — Præliminaria.

621. Scriptura sacra licet divina sit, ab hominibus tamen et pro hominibus exarata est. Ejus libri, vetustissimi præsertim, abhinc multis annorum millibus per Scriptores sacros lingua, patria, moribus et quandoque idiotismis a nobis distinctos, confecti sunt: quare illam crebro obscuram esse nemo mirabitur; hinc ad illius genuinum sensum investigandum criteria quædam, seu regulas directrices, necessaria esse per se liquet. Cum vero

[1] Hier., Epist. ad Paulinum.— [2] Hieron., Prolog. Galeat.

in studio tanti momenti imprimis ab erroribus cavendum sit, sequitur Interpretem christianum imprimis criteria, seu regulas, immunitatem ab erroribus præstantia, dein vero regulas, quarum ope verum Scripturæ sensum inveniat, præ oculis habere debere; quare primum criteria generalia, dein vero particularia sensus litteralis trademus.

§ VII. — Criteria exegetica generalia, seu Regulæ generales interpretationis. — Regula I.

622. In interpretatione Scripturæ sacræ *explicatio Ecclesiæ sequenda est* [1]; cum enim Christi Ecclesiæ Librorum sacrorum intelligentia credita sit, et non soli rationi, cui multa sunt impervia, explicationem Ecclesiæ privatis nostris conceptibus præponere debemus : « Necesse est, ait Vincentius Lirinensis, propter » tantos tam varii erroris anfractus, ut Prophetiæ et apostolicæ » traditionis linea secundum ecclesiastici et catholici sensus nor- » mam dirigatur. » Quælibet interpretatio Scripturæ sacræ, quæ cum spiritu traditionis apostolicæ non incipit, et ubique non coïncidit, semetipsam destruit, et Scripturam sacram depravat.

§ VIII. — Regula II.

623. *Consensui unanimi Patrum Ecclesiæ in rebus fidei et morum est adhærendum;* quando enim Patres in rebus dogmaticis et moralibus sunt unanimes, nobis sistunt fidem Ecclesiæ Catholicæ, quæ in hisce materiis errare haud potest. Hinc Concilium Tridentinum : « Ad coërcenda petulantia ingenia decernit ut nemo suæ » prudentiæ innixus, in rebus fidei et morum ad ædificationem » doctrinæ christianæ pertinentium, sacram Scripturam ad suos » sensus contorquens, contra eum sensum, quem tenuit et tenet » sancta mater Ecclesia, cujus est judicare de vero sensu et inter- » pretatione Scripturarum sanctarum, aut etiam contra unanimem » consensum Patrum ipsam Scripturam sacram interpretari » audeat [2]. »

§ IX. — Regula III.

624. *Observanda est analogia fidei sive doctrinæ*, id est consensus cum veritatibus in variis Libris sacris contentis; cum enim omnis doctrina Librorum sacrorum a Deo proficiscatur, et unum totum constituat, inter ejus partes mutuus consensus sit oportet; quare si qui textus cum veritatibus alibi clare contentis pugnare videantur, ita exponendi sunt, ut cum his consentiant. Juxta

[1] Conc. Trid., Sess. 4, c. 4. — [2] Ibid., c. 2.

hanc regulam scimus ex Ezechielis 18, 20-30, et Isaïæ, 1, 16-18, non dari peccatum irremissibile, licet Matthæi 12, 32, legatur : « Qui dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque » in hoc sæculo neque in futuro, » sensumque Matthæi ex contextu esse, blasphemiam Pharisæorum, Christi opera manifeste divina dæmoni adscribentium, peccatum esse, quod prodit animum tam malignum tamque incorrigibilem, ut in hac et in altera vita ob perseverantiam malitiæ gravissime puniendum sit.

§ X. — Criteria exegetica particularia, seu Regulæ particulares Interpretationis sensus litteralis. — Regula prima.

625. In indagando sensu litterali, qui cuivis textui subest, interpres *sacrum textum ejusque contextum sedulo expendat*, id est non dumtaxat singulas voces et phrases, sed etiam quæ textum antecedunt ac consequuntur perpendat; cum enim sacer Scriptor antecedentia et consequentia cum textu in sua mente conjungat, hæc attendi debent, ad ejus mentem rite cognoscendam. Sic vox *infernus* modo in Scriptura sacra sumitur pro sepulchro aut morte, ut Gen. 37, 35; Job. 21, 13; Ps. 9, 18; Ps. 54, 16, et modo pro loco supplicii damnatorum, ut Luc. 16, 22-23; II Pet. 2, 4, etc.; genuina vero ejus significatio ex contextu colligitur. Ita pariter ex contextu intelligitur S. Paulum (I Cor. 3, 14-15) adhibere symbolum architecti domus, cujus fundamentis haud solide superædificans, per ignem transire debet ad vitam servandam, cum domus igne corripitur.

§ XI. — Regula II.

626. *Scopus libri ejusque partium diligenter investigandus est.* Si enim finis seu scopus, ad quem res referuntur, innotescit, facile res ipsæ patescunt. Sic perspecto fine allegoriarum et parabolarum earum sensus facilius innotescit, ut Matth. 13, 3, etc., ubi Christus diversam divinæ suæ doctrinæ sortem ob diversam auditorum dispositionem parabola seminantis exponit.

§ XII. — Regula III.

627. *Adjuncta personæ scribentis, objecti, temporis, loci et occasionis perpendenda sunt.* Videndum scilicet, quænam sit indoles Scriptoris sacri, retinendum scriptores utriusque Fœderis esse Hebræos, qui vetus Fœdus quasi totum hebraice, et novum Testamentum fere totum græce, verba hebraica modosque particulares loquendi aliquando adhibentes, conscripserunt; qui consequenter hinc inde habent hebraismos, quibus voces græcæ et latinæ, per

quas redditi sunt, non exacte quandoque respondent *. Observandum pariter est, utrum Scriptor sacer suo aut alterius nomine loquatur, vel alios loquentes inducat.

Exploranda sunt quæ spectant personam vel rem de qua agitur. Habenda est ratio temporis, quo res contigit vel scripta est, et

* Sic 1° Hebræi carentes comparativo, vel ejus loco ponunt positivum, ut Ps. 117, 8 : *Bonum est confidere in Domino, quam confidere in homine*, pro : Melius est confidere in Domino, etc.; vel quod præferendum est adfirmant, et quod rejiciendum negant, ut Oseæ 6, 6 et Matth. 9, 13, *Misericordiam volo et non sacrificium*, pro : Misericordiam malo quam sacrificium; vel antithesin adhibent, ut Malachiæ 1, 2-3 : *Dilexi Jacob, Esau autem odio habui*, pro : Dilexi Jacob, Esau autem minus amavi.

2° Cum lingua hebraica destituatur superlativo, Hebræi ejus loco adhibent vel nomen abstractum, ut *sanctitas* pro sanctissimo; vel nomen concretum repetunt, ut *sanctum sanctorum*, pro sanctissimo; vel adjiciunt substantivum, ut Coloss. 3 14 : *Vinculum perfectionis*, pro vinculo perfectissimo.

3° Hebræi non habent, ut Latini, casus nominum; quare in versionibus quandoque unus casus pro altero ponitur.

4° Vox *semper, æternum, αἰωνος*, hebraice *holam*, non continuo æternitatem absolutam significat, sed crebro durationem diuturnam indeterminatam, uti etiam in aliis linguis, v. g. Ecclesiastis 1, 4 : *Terra in æternum stat.*

5° Hebræi sæpe imperativo aut optativo utuntur loco futuri, ut Oseæ 14, 1 : *Pereat Samaria, quoniam ad amaritudinem concitavit Deum suum : in gladio pereant, parvuli eorum elidantur, et fœtæ ejus discindantur*, pro : Peribit Samaria... in gladio peribunt, parvu eorum elidentur, et fœtæ ejus discindentur.

6° Hebræi non raro præteritum loco præsentis adhibent, ut Ps. 115, 10 : *Credidi, propter quod locutus sum*, pro : Credo, ideo loquor.

7° Hebræi loco idearum abstractarum sæpe utuntur anthropopathis. Deumque quandoque tropice exhibent, humano modo agentem, ut Genes. 6, 6-7 : *Pœnituit eum* (Deum) *quod hominem fecisset in terra. Et tactus dolore cordis intrinsecus, delebo*, inquit, *hominem, quem creavi, à facie terræ*. Conf. Genes. 1, 3; 11, 5-7.

8° Bona ac prospera Deo frequenter immediate adscribunt, eo quod Deus est auctor naturæ, atque omittunt causas naturales ac intermedias, licit ipsis probe notas, ut Job. 10, 8 : *Manus tuæ fecerunt me, et plasmaverunt me totum in circuitu*; Ps. 103, 13-14 : *Rigans montes de superioribus suis... Producens fœnum jumentis*. Conf. Matth. 6, 26.

9° Hebræi mala pariter Deo immediate quandoque attribuunt, eorumque causas naturales, quamvis eis probe cognitas, prætermittunt, ut Amos 3, 6 : *Si erit malum in civitate, quod Dominus non fecerit?* Conf. Isaiæ 31, 1-2; 45, 7. Per hæc vero indicant, mala juxta ordinem à Deo in hoc mundo statutum evenire, permitti, atque ad sapientissimos fines ab eo dirigi.

10° Actiones immo hominum moraliter malas Deo hinc inde immediate adscribunt, ut Exod. 10, 1 : *Ego induravi cor ejus* (Pharaonis), *et servorum illius*; II Reg. 24, 1 : *Addidit furor Domini irasci contra Israel commovitque Davidem in eis dicentem : Vade, numera Israel et Judam*; Rom. 1, 24-28 : *Tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam : ut contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis... Tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant ea, quæ non conveniunt.* Per hæc vero Hebræi significant, Deum hasce malas actiones permittere, et ad optimos fines dirigere.

11° Verba hæc : *Dominus tradidit, locutus est, præcepit*, etc., quandoque dum-

quo in loco, et qua occasione. Sic plures Psalmi facilius intelliguntur, si attenditur ad tempus et ad locum, quo exarati fuerunt, quo res quæ in iis dicuntur contigerunt, atque ad facta, quæ ipsis occasionem præbuerunt.

§ XIII. — Regula IV.

628. *Loca parallela consulenda sunt,* id est, loca similia Scripturæ sacræ adeunda sunt, ut ex eorum collatione textus obscurus explicetur, aut dubius elucidetur. Differt autem parallelismus ab analogia fidei, eo quod parallelismus non de fidei integritate, sed de textus aut vocis genuino sensu agit. Sic ex collatione locorum parallelorum Luc. 4, 5; Matth. 17, 1; 20, 17; 24, 40, cum Matth. 4, 5, 8, liquet vocem παραλαμβάνει *assumpsit,* (Matth. 4, 5, 8), significare *duxit* (conf. n. 546).

§ XIV. — Regula V.

629. *Adparentes antilogiæ conciliandæ sunt*, id est loca, quæ sibi contradictoria esse videntur, secum conciliari debent. Istæ adparentes antilogiæ oriuntur aut ex versionum discrepantia a fontibus, aut ex idiotismis, hebraismis et græcismis in versione relictis, et a consuetudine nostrorum idiomatum alienis, aut ex diversitate objectorum, de quibus variis in locis est quæstio, aut tandem ex terminis generalibus, quibus id exprimitur, quod cum restrictione intelligendum esse prima et generalia religionis principia docent. Modus hasce adparentes antilogias conciliandi ex enumeratione causarum, ex quibus proveniunt, per se innotescit. In particulari adibit Interpres textus, ubi eædem res fusius aut clarius exponuntur.

§ XV. — Regula VI.

630. *In dubiis consulendi sunt Doctores Ecclesiæ*, ii potissimum, qui linguæ hebraicæ pro interpretatione veteris Fœderis et græcæ pro explicatione novi Testamenti probe gnari fuerunt.

§ XVI. — Regula VII.

631. *In dubiis de genuina lectione textus originarii interpres consulat versiones antiquas, eas præsertim, quæ e fontibus immediate emanarunt* (n. 615). Quando præstantiores versiones antiquæ cum

taxat significant aliquem ob divinæ providentiæ dispositionem obtinuisse occasionem vel facultatem aliquid faciendi, ut I Reg. 24, 11, Saulem interimendi; II Reg. 16, 10, maledicendi Davidi; II Reg. 24, 1, numerandi populum Israeliticum. Confer I Paralip. 21, 1, et II Reg. 24, 10.

textu originario, aut secum concordant, genuinam exhibent lectionem textus primitivi; textum enim originarium cum præstantissimis versionibus antiquis vitiatum esse, aut hasce versiones omnes corruptas fuisse, incredibile est: « Plurimum hic quoque » juvat, ait S. Augustinus, interpretum numerositas, collatis » codicibus inspecta, atque discussa, tantum absit falsitas [1]. »

§ XVII. — **Subsidia exegetica.**

632. Libri sacri non dumtaxat sunt doctrinales, sed etiam, et quidem quoad maximam partem, historici; cum vero historiæ antiquæ ordinarie, et doctrinalia frequenter sine multiplici eruditione historica exponi nequeant, sequitur idoneo Interpreti præter Philosophiæ, Physicæ et Theologiæ scientias, atque linguæ hebraicæ et græcæ notitiam, qua Libri sacri generatim conscripti fuerunt, multiplicem eruditionem historicam necessariam esse. Consequenter

Ad Libros, præsertim veteris Fœderis, probe intelligendos, Interpres cognoscere debet generaliter historiam universalem antiquam, et speciatim

1° Historiam Judæorum populorumque illis finitimorum. Hisce vero notionibus adquirendis inservient imprimis ipsa historia Librorum sacrorum, dein Flavii Josephi *Antiquitates Judaicæ;* Calmet *Historia Veteris ac novi Testamenti;* Prideaux *Historia Judæorum, populorumque vicinorum*, etc.

2° Noscere debet Interpres ritus moresque Judæorum, historiam naturalem præsertim Palæstinæ, regionumque conterminarum, Hebræorum pondera, mensuras, rem militarem, domesticam, veterem geographiam, et

3° Artem criticam, cujus ope genuina lectio, interpretatio, et eruditio a spuriis et falsis discernatur.

Reperientur hæc in cl. Fleury *Mores Israelitarum;* Michaelis *Jus Mosaicum;* Jahn *Archæologia Biblica;* Comite de Stolberg *Historia Religionis J. C.;* Calmet *Dissertationes ac Commentaria;* Petavio *Rationarium temporum;* Usserio *Annales veteris et novi Testamenti;* Lamy *Apparatus geographicus et chronologicus*, etc.

§ XVIII. — **Characteres bonæ ac malæ interpretationis Scripturæ sacræ.**

633. Character generalis bonæ interpretationis Scripturæ sacræ est ejus consensus cum Criteriis seu Regulis Exegeticis n. 622-631 recensitis.

[1] August. de Doctr. Christ., lib. 2, c. 14.

Character autem particularis est generatim interpretationis simplicitas ac facilitas; cum enim Libri sacri generaliter sine arte sed magna cum simplicitate, atque sermone facili captui populi accommodato, conscripti sint, eorum expositio et simplex et facilis generatim sit oportet; hinc quo simplicior et facilior est interpretatio, eo plerumque est verior; consequenter expositio, quæ cujuslibet lectoris menti se ultro sistere debuisse videtur, cæteris interpretationibus generatim præstat.

634. Character vero generalis malæ interpretationis est illius dissensus a Criteriis seu Regulis exegeticis n. 622-631 traditis.

Character autem particularis est interpretationis contorsio ac obscuritas; hujusmodi est expositio, quæ licet verbis textus sacri solitarie consideratis forte insit, contextui tamen, aut claris aliis textibus parallelis adversatur.

§ XIX. — **Conditiones ad bonam interpretationem Scripturæ sacræ necessariæ.**

635. Prima conditio ad interpretandam Scripturam sacram necessaria est notio Canonis Librorum sacrorum, illorum Inspirationis, Authentiæ, Textus Primitivi, ac præcipuarum Versionum, quam capitibus I, II, III ac IV Hermeneuticæ sacræ tradidimus; notitia Regularum Exegeticarum et Subsidiorum interpretationis, quam n. 622-632 suppeditavimus, harumque Regularum stricta observantia.

Secunda conditio est conscientiæ puritas; hæc enim præstat, ut Interpres præconceptis opinionibus depositis, candido amore veritatis imbuatur et ducatur, mentem Scriptoris sacri sedulo adsequi conetur, atque sublimis doctrinæ spiritualis intelligendæ capax reddatur: « Animalis autem homo non percipit ea, quæ » sunt Spiritus Dei : stultitia enim est illi, et non potest intelligere » quia spiritualiter examinatur » (I Corinth. 2, 14). Quam verum sit hoc effatum D. Pauli comprobarunt Deistæ nostrorum temporum, et imprimis D. de Voltaire in suis flagitiosis *Bibliis, tandem* impiissime *explicatis* (*Bible enfin expliquée par plusieurs Aumôniers de S. M. L. R. D. P.*).

Tertia conditio est animi humilitas: nam « Deus superbis re» sistit, humilibus autem dat gratiam » (Jac. 4, 6).

Quarta conditio est fuga spiritus novitatis, et nimiæ prædilectionis antiquorum; secus enim sententia aliqua solius novitatis aut antiquitatis causa, non ponderatis rationibus, probabitur ac vicissim.

Quinta est amor, æstimatio ac veneratio Scripturæ sacræ: « amari prius debet sacra Scriptura quam disci, ait S. Augustinus,

» unde a multis, quia aut oderunt, aut non amant, ea non intel» ligitur [1]. »

Sexta tandem conditio est obsequium fidei; quare S. Augustinus: « Si non intellexisti, inquit, crede; intellectus enim merces » fidei est [2]. »

§ XX.— Fontes malæ interpretationis Scripturæ sacræ.

636. Primus fons malæ interpretationis est ignorantia vel neglectus conditionum, quas n. 635 recensuimus.

Alter fons consistit in præconceptis opinionibus, quibus quis ductus Scripturam sacram suis conceptibus ac systematibus accommodat.

Tertius fons est libido Scripturam sacram cum ratione, seu cum principiis philosophicis vigentibus, quæ rationi adscribuntur, conciliandi; ex hoc fonte crebro evenit ut sensus Scripturæ sacræ negligatur, atque fallaces conceptus humani ei substituantur.

Quartus fons est non seria voluntas Scripturam sacram rite intelligendi; hinc contingit ut quis adfirmet non quæ sacer textus, sed quæ adfectus dictat.

Quintus demum fons est effrænis illa licentia et sacrilega audacia, miracula ac supernaturalia, utut clare in Libris sacris enuntiata, physice seu naturaliter exponendi, ut præstitere J. Chr. Fredericus Eck, et H. E. Gottlob Paulus [3] : « Qui non credit » filio mendacem facit Deum : quia non credit in testimonium, » quod testificatus est Deus de filio suo » (I Joan. 5, 10).

Hic sistendum foret; at cum ad intelligentiam Librorum sacrorum Interpreti maxime opportunæ sint notiones de regione, quam populus electus incoluit, de divisione temporis apud illum, de ejus temporibus sacris, sacrificiis, ponderibus, mensuris ac nummis, quas in decursu Hermeneuticæ sacræ sufficienter tradere nequivimus, hic per modum Appendicis de illis ut de subsidiis Hermeneuticæ sacræ agemus.

[1] August., de utilitate credendi. — [2] August., Tract. in Joan. — [3] Vide Præfationem Hermeneuticæ sacræ.

APPENDIX

SUBSIDIORUM HERMENEUTICÆ SACRÆ,

DE REGIONE, DIVISIONE TEMPORIS, TEMPORIBUS SACRIS, SACRIFICIIS, PONDERIBUS, MENSURIS, AC NUMMIS HEBRÆORUM.

SECTIO PRIMA.

DE PALÆSTINA.

§ I. — De Palæstina generatim, et priscis ejus incolis.

637. Palæstina est parva regio Syriæ in Asia. Accipitur autem vox *Palæstinæ* quandoque sensu stricto, et communiter sensu lato: priori sensu sumpta designat regionem Palæstinorum, seu Philistinorum, quæ juxta mare Mediterraneum a Gaza meridiem versus usque Lyddam septentrionem versus protenditur.

Palæstina sensu lato accepta significat totam regionem Chanaan, seu Terram promissam, quæ mare Mediterraneum, Jordanem, ac mare Mortuum interjacet. Sæpe tamen ad citeriorem partem Jordanis restringitur.

638. Prisci incolæ Palæstinæ latius sumptæ, antequam ab Israelitis possideretur, fuerunt 1° Sidonii, Sidonis posteri, qui occuparunt regionem, ubi fuerunt urbes Sidon, Tyrus et Acron, quæ postea Ptolemaïs nuncupata fuit.

2° Hethæi, posteri Heth : illorum urbes fuerunt Dor, Aphec, Jezraël, Magedo, Galgal, Sarona et Gazer.

3° Jebusæi, posteri Jebi, postea Philisthiim dicti. Eorum urbes erant Jebus seu Jerusalem, Lachis, Geth, Accaron, Azotus, Aschalon, Gaza, Gerara et Dabir.

4° Amorrhæi, posteri Amorrh. Horum civitates erant Nabba, Hesebon, Bosor, et Ramoth Galaad.

5° Gergesæi, posteri Gergis. Illorum urbes fuerunt Damascus, Machati, Gessur, Soba, Theman, Astharath, et Adra.

6° Hevæi, posteri Heve. Ipsorum urbes fuerunt Jericho, Hai, Bethel, Gabaa, Lebna, Macedo, et Bezer.

7° Araci, posteri Arac. Urbes eorum erant Esebon, Madian, et Petra.

8° Sini, posteri Sin. Horum urbes erant Sodoma, Adama, Gomorrha, Seboïm, et Segor.

9° Aradi, posteri Arad. Eorum civitates fuerunt Arad, Herimoth, Hebron, Odolla et Eglon.

10° Samaræi, posteri Samar. Incoluerunt regionem ubi fuerunt postea urbes Samaria, Taphua, Thersa, et Tanaï.

11° Amathi, posteri Amath. Illorum urbes fuerunt Semeron, Cedes, Asor, et Amath [1].

Hisce populis accensendi sunt Pherçsæi, quorum urbes fuerunt Amalec et Bostra.

§ II. — De Nominibus Palæstinæ.

639. Palæstina, sensu lato accepta, vocata fuit

1° *Terra Chanaan* (Gen. 10, 19), quia a posteris Chanaan, filii Cham, seu a Chananæis post diluvium inhabitata fuit. Filii Chanaan, qui hanc regionem inter se partiti sunt, diuque possederunt, sunt : Sidon, Heth, Jebus, Amorrh, Gerges, Heve, Arac, Sin, Arad, Samar, et Amath (Gen. 10, 15-19).

2° Nuncupata fuit *Terra Promissa*, eo quod Deus illam promiserat posteris patriarcharum Abrahæ, Isaaci et Jacobi (Gen. 12, 13, 15, 17).

3° *Terra Hebræorum* seu *Israëlitarum*, postquam Josue eam inter duodecim tribus Israël divisit.

4° *Regnum Juda et regnum Israël.* Postquam nempe sub Roboam Salomonis filio ac successore hæc regio in duo regna divisa fuit, duæ tribus Juda ac Benjamin regnum Juda constituerunt, et decem aliæ tribus regnum Israël effecerunt (conf. n. 80).

5° Adpellata fuit *Judæa*, quia post reditum Hebræorum ex captivitate babylonica septuaginta annorum, per Cyrum concessum, potior pars Judæorum ex hoc exilio reversorum de tribu Juda erat.

6° *Palæstina* dicta fuit a Græcis et Romanis, qui per exercitium commercii hanc regionem detectam a suis incolis Palæstinis, quos Hebræi Philistinos vocabant, Palæstinam dixere.

7° Tandem *Terra Sancta* dicta fuit a Christianis ob nativitatem, vitam, passionem, mortem et mysteria sacrosancta Jesu Christi ibi peracta.

§ III. — Limites Palæstinæ. Numerus ipsius incolarum. Ejus fertilitas.

640. Palæstina sensu lato sumpta, seu regio Chanaan, aut Terra Promissa, juxta Gen. 10, 19, terminum septentrionalem habuit

[1] Gen. 10, 15-18.

Sidonem, et Geraram terminum meridionalem, quæ urbs media est inter Gazam terminum occidentalem, et Pentapolim terminum orientalem.

Cincta erat ad Septentrionem Phœnicia et monte Libano, qui illam a Syria separabat, ad Orientem montibus Hermon, Galaad et Arabia, ad Meridiem monte Seïr, et ad Occidentem mari Mediterraneo. Regio hæc ab Austro ab Septentrionem octoginta circiter leucis, et ab Occidente ad Orientem quadraginta circiter leucis continebatur.

641. Palæstina a Judæis inhabitata ante frequentes eorum captivitates regio amœnissima, fertilissima, et incolis refertissima fuit, quod vel patet ex ingentibus bellatorum exercitibus, quos reges istius regionis habuerunt, ut Saul, qui trecenta militum millia recensuit in Besech (1 Reg. 11, 8). Joab præfectus militum lustrata Palæstina, tribubus Benjamin et Levi exceptis [1], Davidi retulit in Israël octingenta millia virorum et in Juda quingenta millia hominum ad bellum apta reperiri (II Reg. 24, 9), quæ millionem et trecenta millia virorum constituunt. Si huic numero addantur viri, qui in tribubus Benjamin et Levi ad arma apti erant, liquet numerum incolarum Palæstinæ sub Davide fuisse septem circiter millionum, cum viri ad bellum apti quintam partem incolarum alicujus regionis non constituant (conf. n. 191, 224-225)[2].

Tempore destructionis Hierosolymæ sub Tito in Palæstina plures incolarum milliones adhuc erant, et in sola obsidione Hierosolymæ undecies centena millia hominum perierunt.

§ IV. — Continuatio de fertilitate Palæstinæ.

642. Inimici christianæ religionis ex hodierno Palæstinæ statu evincere vellent hanc regionem semper fuisse sterilem ac ingratam, Moysen proinde falso eam laudare ut regionem amœnissimam ac fertilissimam.

[1] I Paral. 21, 6.

[2] I Paral. 21, 5, dicitur Joabum recensuisse in *Israël mille millia et centum millia virorum*, et in *Juda quadringenta, septuaginta millia*, quæ constituunt millionem et quingenta septuaginta millia virorum ad bellum aptorum. Existimant nonnulli in I Paral. 21, 5, mendum amanuensium irrepsisse; alii affirmant Joabum equidem tot viros ad bellum aptos in Israël et Juda recensuisse, at cum hanc recensionem invitus instituerit, et hac de causa tribus Benjamin et Levi non recensuerit, ut I Paral. 21, 6, legitur, aiunt ipsum Davidi recensionem tot millium hominum tantum tradidisse, quot II Reg. 24, 9, leguntur; auctorem vero Paralipomenon reliqua virorum millia a Joabo recensita sed regi tacita, ex coævis documentis adjecisse. Juxta textum autem I Paral. 21, 5, numerus incolarum Palæstinæ ad octo circiter animarum milliones adscendit.

Verum Palæstinam antiquitus fuisse regionem prorsus amœnam, et omnino fertilem, præter Moysen, Davidem, Salomonem et Jeremiam, Fl. Josephus testatur. Hecatæus, Alexandri magni contemporaneus, refert Palæstinam fuisse regionem fertilissimam et incolis omnino refertam [1]. Tacitus [2], Ammianus Marcellinus, Plinius, et quotquot ex antiquis auctoribus de Palæstina loquendi occasionem habuerunt, idem scribunt. Plinius ait Hierosolymam non solummodo Palæstinæ, sed etiam totius Orientis fuisse urbem clarissimam : « Hierosolyma, inquit, longe clarissima urbium » Orientis, non Judææ modo [3]. »

Justinus de Judæis scribit : « Opes genti, ex vectigalibus opo- » balsami crevere : Est namque vallis, quæ continuis montibus, » velut muro quodam instar castrorum, clauditur. Spatium loci » ducenta jugera, nomine Jericho dicitur. In ea sylva est, et » ubertate et amœnitate insignis. Siquidem palmeto et opobalsamo » distinguitur : et arbores opobalsami formam similem piceis ar- » boribus habent, nisi quod sunt humiles magis, et in vinearum » morem excoluntur. Hæ certo anni tempore balsamum sudant. » Nec non minor loci ejus opacitatis, quam ubertatis admiratio » est. Quippe cum toto orbe regionis ejus ardentissimus sol sit, » ibi tepidi aëris naturalis quædam ac perpetua opacitas est [4]. »

Palæstina, quondam cultoribus referta tam fœcunda, postea a Babyloniis, Ægyptiis, Syris, Romanis, Saracenis, Arabibus, etc. sæpius devastata, et cultoribus ac incolis maximopere spoliata, et modo Turcis subjecta, defectu cultorum fere sterilis est; sed testibus viatoribus modernis multis in locis adhuc antiquæ suæ fœcunditatis ac amœnitatis vestigia retinet : variis enim in locis fructus quicumque sine ulla fere cultura crescunt, et ubi cultores haud desunt abundanter adsunt. Vites minime deficiunt, licet Turcæ vino non utantur. Jumenta, pecudes, feræ, aves, arbores frugiferæ, fruges terræ omnis generis haud desunt, præsertim in locis, ubi incolæ non deficiunt [5].

§ V. — Temperies Palæstinæ.

645. Genesis 8, 22, annus more Orientalium in sex partes dividitur, quam divisionem hic sequemur.

[1] Hecat. apud Fl. Josephum contra Apionem. — [2] Tacit. Annal. lib. 21. — [3] Plin. Hist. nat. lib. 5, c. 14. — [4] Just. Hist. lib. 36. — [5] Vide Guénée : Recherches sur la Judée considérée principalement par rapport à la fertilité de son territoire depuis la captivité de Babylone jusqu'à notre temps, tom. 3 des Lettres de quelques juifs, etc., à M. de Voltaire, Paris, 1817, pag. 297, etc.

Prima anni parte, seu tempore Messis, a dimidio Aprilis usque ad dimidium Junii, cœlum est serenum; prima vero Aprilis parte aura incalescit.

Secunda parte anni, seu tempore Fructuum, ab altero dimidio nempe Junii usque ad dimidium Augusti, dies noctesque tam fervidæ sunt, ut incolæ sub dio dormitent.

Tertia anni parte, seu tempore Æstus, ab altero dimidio Augusti usque ad dimidium Octobris, calor est ingens. A dimidia autem Aprilis usque ad dimidium Septembris pluvia et tonitrua generaliter locum non habent [1]. Ros copiose decidit. Fontes ac rivi exsiccantur, et humus præ calore rimas agit.

Quarta parte anni, seu tempore Sementis, ab altero dimidio Octobris usque ad dimidium Decembris, temperies variat, et est pluviosa, substilla, nebulosa, caliginosa, etc. Altera vero dimidia parte Octobris prima pluvia autumnalis, sementi necessaria, decidit. Temperies autem sæpe adhuc est calida, sed dein fit frigida, et nives in montes decidunt. Versus finem Novembris arbores suis foliis orbantur.

Quinta anni parte, seu tempore Hiemis, ab altero dimidio Decembris usque ad dimidium Februarii, nives in planities labuntur, sed vix per diem ibi durant, et glacies, quæ non nisi tenuis est, solis radiis dissolvitur, viæ vero sunt lubricæ (conf. Matth. 24, 20). Fulgura, tonitrua et grandines sunt frequentia. Campi floribus ornantur, et sub finem Januarii segetes virescunt, arbores sua folia reproducunt, et rivi aquis onerantur.

Sexta parte anni, seu tempore Frigoris, ab altero dimidio Februarii usque ad primum dimidium Aprilis, temperies ab initio est frigida, progrediente autem tempore incalescit. Pluviæ vero, fulmina, tonitrua ac grandines continuantur; sed versus finem primæ partis Aprilis omnino cessant. Ultima pluvia primo dimidio Aprilis decidit, et Serotina ab Hebræis nuncupatur. Pluvia prima seu Autumnalis, hinc *Matutina* dicta, et pluvia ultima seu vernalis, hinc *Serotina* vocata (Joel 2, 23), a Judæis quam maxime exoptabantur, utpote arvorum fertilitati maximopere necessariæ. (Conf. Lev. 26, 4. Deuteron. 11, 14, 17. Jerem. 3, 3. Oseæ, 6, 3. Zach. 10, 1).

§ VI. — Calamitates Palæstinæ.

644. Regio hæc, natura sua tam amœna, variis subjacet calamitatibus, quæ sunt :

1° Terræ motus, quibus Palæstina sæpe concutitur, ac patitur.

[1] Conf. Prov. 26, 1, I Reg. 12, 17, Hier. in Amos 4, 7.

Ab hac calamitate Prophetæ varios tropos deprompserunt ad magnas rerum subversiones designandas.

2° Tonitrua, fulgura grandines, inundationes, et cataractæ nubium, quæ tempore hiemis locum habent. Eas describit Plinius [1]. Hæ calamitates Prophetis ac poetis Hebræorum plures tropos præbuerunt.

3° Agmina locustarum, quæ agros devastant. Hæ locustæ sunt quatuor circiter pollicum longitudinis, et crassitudinis circiter digiti hominis (conf. Apoc. 9, 7; Joel. 1, 4).

4° Ob locustarum vastationes, et pluviæ autumnalis defectum, oritur quandoque maxima annonæ caritas atque fames.

5° Ventus terribilis, quem appellant Arabes Samum seu pestiferum, Turcæ Samyel, Hebræi vero nuncupare videntur *Ventum Urentem* (Job, 27, 21; Jerem. 4, 11). Hic ventus numquam ultra septem vel octo minuta, non ultra duos pedes a terra, nec alte in aerem spirans, interimit, quotquot homines sub dio stantes reperit (conf. Ps. 103, 16. Jerem. 18, 17. Ezech. 17, 10. Oseæ 13, 15).

Animalia dio exposita haud occidit, sed illa totis artubus trementia, instinctu quodam naturali caput humi demittunt.

Homines se ab eo tutaturi proni in faciem humi corruunt, os terræ firmiter admovent, ne auram illam pestiferam hauriant, atque pedes adversus plagam unde ventus spirat, obvertunt. Ventus hic potissimum spirat in Persia, Babylonia, desertis Ægypti, et in Nubia.

D. Thevenot scribit homines hoc vento enecatos mox fieri nigros, carnemque ab ossibus avelli, si attrectantur; refert dici in illo vento esse ignem, et nonnullos hoc vento percussos solummodo adhuc dicere posse, se interne uri [2]. Scribit, anno 1665, in urbe Bassora quatuor millia hominum hoc vento fuisse interemptos [3].

6° Pestis, quæ ex Ægypto aliisque vicinis regionibus advehitur. De illa frequens in Libris sacris fit mentio.

§ VII. — Montes Palæstinæ.

645. Palæstina est regio montosa, et duo juga montium, unum cis et alterum trans Jordanem per eam ex Syria in Arabiam se extendunt, quæ varia planitie interrupta sunt.

Præcipui montes sunt

1° Libanus, qui duobus constat jugis, quæ in medio magnam

[1] Plin. Hist. nat. l. 2. — [2] Vide Thevenot Reis. Th. II. B I. Kap. 12. — [3] Ibid. B. III. Kap. 10.

vallem ab antiquis Cœlesyriam dictam relinquunt. Græci tractum orientalem Antilibanum, et occidentalem Libanum nuncupant. Hebræis vero uterque tractus nomine Libani venit.

Mons Libanus olim complures ingentes aluit cedros in historia et præsertim in Scriptura sacra celeberrimas. Hæ arbores sunt ingentis omnino altitudinis ac crassitudinis. Paucæ altissimæ ac densissimæ, testibus viatoribus, modo ibi supersunt. Inter residuas fertur nonnullas reperiri triginta quinque, et quadraginta pedum crassitudinis.

Antilibanus altior est Libano, et perpetuis nivibus est coopertus, quamquam et in altiori Libani vertice nives tempore æstatis haud deficiant. Vertex altissimus Antilibani ab Hebræis Hermon dicebatur.

Antilibanus nutrit pinos et abietes, et a Libano per fertilem et amœnam vallem Cœlesyriam separatur. Altitudo horum montium est 9000-9600 circiter pedum.

2° Carmelus, qui constituit jugum montium versus meridiem Ptolemaidis, et septentrionem Doræ ad mare Mediterraneum. Hi montes eorumque valles efficiunt regionem amœnissimam, quod nomen Carmeli sat indicat, cum *vineam Dei* significet. Summitates Carmeli abietibus ac quercubus, et ejus valles lauris ac olivis ornatæ sunt, ac rivi fontesque haud desunt. Maxima altitudo Carmeli est circiter 2100 pedum.

Alius mons Carmelus dictus cum urbe ejusdem nominis est in tribu Juda.

3° Thabor, de quo Hieronymus : « Est autem, inquit, Thabor » mons in Galilæa, situs in campestribus, rotundus atque subli- » mis et ex omni parte finitus æqualiter [1]. » Fl. Josephus scribit altitudinem hujus montis esse triginta stadiorum, et in ejus summitate esse planitiem viginti sex stadiorum circuitus, muris circumdatam, et versus septentrionem inaccessibilem. In hoc vertice quondam urbs extitit. Mons iste est hodie omnino desertus.

4° Montes Israel, etiam montes Ephraim dicti, qui opponuntur montibus Judæ. Solum horum montium est fertile; juga vero montium Israel regionem Jordanis respicientia, et quæ a monte Olivarum usque ad planitiem Jerichuntis extenduntur, sunt aspera et salebrosa. Vertex altissimus ultimorum montium *Quarantania* vel *Quarentana* modo nuncupatur; antiquitus *Remnon* appellatus videtur (Jud. 20, 45). Montes Hebal et Garizim, quorum alter ad aquilonem, et alter ad austrum Sichemi situs est,

[1] Hieron. in Oseæ 5.

celebres sunt (Deut. 27 et Jos. 8). Samaritani in monte Garizim suum templum habebant.

Ad dictos montes referuntur celeber mons Moria, cui a Salomone templum hierosolymitanum superstructum fuit, mons Sion, ubi civitas David fuit, mons Olivarum, seu Oliveti, ab olivarum frequentia sic nuncupatus, et haud procul Hierosolymis dissitus; ex hoc monte Christus in cœlum adscendit : mons Calvariæ prope Hierosolymam, ita appellatus, quod publico judicio damnati ibi ultimum supplicium subirent, eorumque calvaria illic sparsim jacerent. In hoc monte Christus opus redemptionis humani generis complevit.

5° Montes Galaad trans Jordanem siti, qui longo tractu ab Antilibano usque in Arabiam Petræam procurrunt. Hi montes variis in locis varia sortiuntur nomina. Ad septentrionem occurrunt montes Basan, qui pascuis et quercubus celebres fuerunt. Ad austrum sunt montes Abarim, quos inter versus Jerichuntem conspicui sunt vertices Nebo et Phasga, unde omnis regio Chanaan videtur. Moyses hosce vertices conscendit ad Terram promissam contemplandam (Deut. 34, 1).

Extra Palæstinam occurrunt mons Sinai in Arabia Petræa, ob legem quam Moyses ibi a Deo accepit, celeber (Exod. 34, 1, etc.), et mons Horeb etiam in Arabia Petræa prope montem Sinai situs, ubi Deus apparuit Moysi in rubo ardenti (Exod. 3, 1).

§ VIII. — Planities Palæstinæ.

646. Planities hujus regionis, in Libris sacris celebriores, sunt

1° Tractus maritimus a torrente Ægypti usque ad montem Carmelum, tractus a Gaza usque ad Joppen, et tractus a Joppe usque ad Carmelum.

2° Planities Jezreel, seu Esdrelon, quæ a mari Mediterraneo et montibus Carmeli usque ad Jordanem per mediam Palæstinam protenditur.

3° Districtus Jordanis seu ambo littora Jordanis a lacu Genesareth usque ad mare Mortuum. Ad hanc regionem spectant planities Jerichuntis, vallis salinarum ad mare Mortuum et campestria Moab.

§ IX. — Vallis Ennom.

647. Inter valles Palæstinæ memorabimus dumtaxat vallem Ennom, prope mœnia Hierosolymæ sitam, in cujus parte, To-

phcth vocata, infantes idolo Moloch comburebantur (I Reg. 23, 10. Jerem. 7, 21).

Moloch significat *regem*, et idolum Ammonitarum erat. Per illud intelligunt alii Saturnum, cui notum est a Gentilibus infantes sacrificatos fuisse, alii vero alium deum Paganorum intelligunt. Cl. Calmet existimat Moloch repræsentasse Solem seu Gentilium Deum cœli.

Judæi cultui idoli Moloch dediti fuisse videntur jam ante suum egressum ex Ægypto, eo quod Moyses ipsis consecrationem infantium ad hoc idolum sub capitis pœna prohibet: « De semine » tuo, ait, non dabis, ut consecretur idolo Moloch (Lev. 18, 20). » Si quis dederit de semine suo idolo Moloch morte moriatur » (Lev. 20, 2). » Propheta Amos Judæis: « Portastis, inquit, taber- » naculum Moloch vestro (c. 5, 26); » et S. Stephanus: « Susce- » pistis tabernaculum Moloch (Act. 7, 43). »

Judæos quandoque suos infantes in honorem idoli Moloch combussisse ex Ps. 105, 37; Ezech. 16, 21; 23, 39, liquet, licet quandoque eos solummodo lustrarent per ignem aut transferrent, seu suo modo purificarent.

Infantes modo sequenti idolo Moloch sacrificatos fuisse dicitur. Statua idoli Moloch erat ænea et cava, ejusque brachia extensa, versus terram inclinata erant. Igne interius excitato statua calescebat, et alter ignis ante ipsam accendebatur. Infans idolo sacrificandus brachiis statuæ imponebatur, sed mox in subjectum ignem propter ardores statuæ labebatur, in quo horrendos edens clamores comburebatur. Ne autem miseri infantis vociferationes ac tormenta spectatores commoverent, strepitus ingentes ope tympanorum aliorumque instrumentorum excitabantur. Hæ dicuntur fuisse horribiles cæremoniæ sacrificiorum, quæ Judæi in honorem idoli Moloch in valle Topheth peragebant [1]. Vox *Toph* hebraice *tympanum* significat.

§ X. — Silvæ et deserta Palæstinæ.

648. Silvarum fit frequens mentio in Bibliis sacris. Celebriores vero sunt

1° Silva cedrorum in monte Libano (conf. n. 645).

2° Silva pinorum ac abietum in monte Antilibano (n. 645).

3° Silva quercuum in montibus Basan (Zach. 11, 2, et n. 645).

4° Silva ad confinia tribuum Juda ac Benjamin prope Baala urbem, quæ ideo Cariathiarim, seu *urbs silvarum* dicitur (Jos. 15, 9).

[1] Vide Calmet Dict. de la Bible art. Tobheth.

5° Silva Ephraim (Jos. 17, 15, II Reg. 18, 6).

6° Silva Hareth (I Reg. 22, 5), et silva deserti Ziph (I Reg. 23, 14-16).

7° Silva Joardes trans Jordanem a Romanis excisa [1].

8° Silvæ in summitatibus montium Carmeli et Thaboris.

9° Fruticeta in littoribus lacus Meron et Jordanis, quæ *Superbia Jordanis* appellantur (Zach. 11, 3, Jerem. 12, 5; 49, 19, 50, 44).

Ob hasce silvas Palæstina olim lignis abundabat; modo autem, cum plures silvæ tum a Judæis, tum ab eorum hostibus victoribus excisæ sint, ligna ignibus haud sufficiunt; quare siccata stercora pecudum loco ligni a pauperibus frequenter adhibentur (conf. n. 342).

649. Inter varia deserta Palæstinæ in Libris sacris occurrentia venit

1° Desertum Judæ dictum, eo quod in tribu Juda incipit (II Paral, 20, 20. Matth. 3, 1, etc.), seu magnum illud desertum, quob ab urbe Thecue inchoans per Arabiam Desertam usque ad Sinum Persicum excurrit, et in Euphratis littoribus ultra urbem Bir protenditur.

2° Desertum Engaddi ad occidentale littus maris Mortui (I Reg. 24, 1-2).

3° Desertum Ziph (I Reg. 23, 14-16).

4° Desertum Maon (I Reg. 23, 24).

5° Desertum Carmel.

6° Desertum Thecue.

7° Desertum Jerichuntis.

8° Desertum Bethaven (Jos. 18, 12).

§ XI. — Jordanes. Lacus Meron, et lacus Genesareth.

650. Jordanes, solus fluvius Palæstinæ magnam aquarum molem vehens, et in Libris sacris celeberrimus, ad radicem montis Antilibani e lacu Phiala exoritur, ut sub Philippo Galilææ tetrarcha primum detectum fuit [2]. Labitur dein sub terra spatio circiter sex leucarum, atque ad urbem Paneadem, seu Cæsaræam Philippi, ad pedem montis Panii sitam, magno cum murmure e terra evolvitur.

651. Emensus dein rursus sex circiter leucas ruit per lacum

[1] Fl. Jos. de Bell. Jud. lib. 8 c. 6.

[2] Lacui Phialæ palea injecta fuit, quæ per meatus subterraneos delata fuit in Panium, e quo Jordanes suam originem ducere illuc usque creditum fuerat.

Meron vel Semechon, quem aquis complet. Lacus Meron vel Semechon sexaginta stadia longitudinis et triginta latitudinis continet [1]. Juxta Fl. Josephum paludes hujus lacus procurrunt usque Daphnen [2].

Jordanes e lacu Meron egressus, et sex circiter leucis confectis, labitur per lacum Genesareth.

652. Lacus hic etiam vocatur lacus *Cennereth*, *Genesar* (I Mach. 11, 67), *Mare Galilææ* (Matth. 4, 18) a Galilæa regione vicina, et *Mare Tiberiadis* ab urbe Tiberiade, quæ primum *Cennereth* vel *Ceneroth*, postea *Genesar* aut *Genesareth*, atque tandem ab Herode Tetrarcha ampliata in honorem imperatoris Tiberii *Tiberias* nuncupata fuit.

Hic lacus juxta Fl. Josephum quatuor circiter leucas cum dimidia longitudinis, et duas latitudinis habet. Aqua ejus est clara, dulcis, et magnam copiam piscium alit. Illius littora sunt obsita collibus et montibus frugiferis, atque amœnis oppidis, Capharnao nempe, Corozaim, Juliade, Gerasa, Gadara, Bethsaida, Tiberiade, Tarichea, etc. Discipuli Jesu in hoc lacu jussu divini sui magistri retia laxantes, tantam ceperunt piscium multitudinem, ut retia disrumperentur (Luc. 5). Ibi Christus tempestatem, ipso dormiente exortam, sedavit (Matth. 8). Jesus super aquas hujus lacus ambulavit (Matth. 14), et Petrus ad jussum Christi super eum incedens submergi cœpit (ibid.).

Jordanes e lacu Genesareth egressus, et 150-200 pedibus latus, ac septem profundus, variis anfractibus protenditur in regionem, quæ ab ipso Jordanis regio dicitur. A dimidio Aprilis, seu tempore messis Palæstinensium, Jordanes intumescit, solitoque rapidius fertur, eo quod nives perpetuæ Antilibani, quibus suam originem debet, tum calore solis solvuntur. Tandem ab urbe Cæsaræa Philippi quinquaginta circiter leucas emensus, in mare Mortuum, seu lacum Asphaltidem proruit.

§ XII. — Mare Mortuum, seu lacus Asphaltides.

653. Mare hoc vocatur mare Mortuum quia nihil vivum alit. Adpellatur *mare Orientale* ob ejus oppositionem ad mare Occidentale seu mare Mediterraneum. Dicitur *mare deserti* et *planitiei* a deserto et planitie quæ sunt ad occidentem et ad septentrionem. Vocitatur *mare Siddim* et *mare Sodomæ*, eo quod occupat Vallem Silvestrem, in qua sitæ erant amœnæ civitates Pentapoleos, Sodoma nempe, Gomorrha, Adama, Seboim et Segor. Tandem nuncupatur *mare Salsum*, *mare Salis*, et *lacus Asphal-*

[1] Fl. Joseph. de Bell. Jud. lib. 4, c. 1. — [2] Fl. Jos. loc. cit.

tides, eo quod ejus aquæ sale quammaxime imbutæ sunt, et Hebræi nomine salis comprehendunt *asphaltum*, bitumen et nitrum.

Locus a mari Mortuo occupatus ante Pentapolis subversionem erat Vallis Silvestris, amœna, fertilis, Jordani irrigua, et paradiso Domini comparata. Jordanes modo in hoc lacu deperditur. Sed cum ante terribilem conflagrationem et destructionem Pentapoleos illuc suam ingentem aquarum copiam exoneraret, quæ in rivos dispersæ vallem irrigabant ac fœcundabant, et tandem sub terram labebantur, oportet mare Mortuum jam ante præfatam devastationem Pentapolis ibi fuisse subterraneum (Gen. 14, 3), sed tectum densa crusta terrea sustentata asphalto, e terra, ubi conglomeratum dudum fuerat, in altum emergente. Asphaltum adhuc modo e fundo maris Mortui in superficiem aquarum emergit, atque ruptum in aerem fœtorem spargit.

Genesis 14, 10, legitur in præfata valle ante subversionem Pentapoleos fuisse multos puteos bituminis, quo nempe asphaltum seu bitumen ex subterraneo lacu penetrarat. Bitumen hoc fulminibus, seu igne cœli ut Hebræi loquuntur, juxta Gen. 19, 24, a Deo in vallem Pentapolis positive immissis, conflagravit, atque ita crusta terrea, quæ lacum subterraneum tegebat suo sustentaculo bituminis privata, in aquas subsidit, et prodiit lacus ubi antea vallis erat (Gen. 19, 24-25) [1].

Mare Mortuum, seu lacus Asphaltides, juxta Fl. Josephum viginti quinque circiter leucas longitudinis, et sex circiter latitudinis continet. Cum non solummodo aquas Jordanis, sed et illas aliorum fluviorum et torrentum recipiat, atque suas aquas nullibi visibiliter exoneret, oportet mare Mortuum per meatus subterraneos suas aquas effundere in mare Rubrum vel in mare Mediterraneum.

Quæcumque huic lacui immerguntur, inde extracta salis crusta obducta sunt. Tanta abundat asphalti seu bituminis copia, ut res ponderosæ ei injectæ vix submergi possint, sed potius super aquas fluitent : « Quæ gravissima sunt, scribit Fl. Josephus, in » cum jacta fluitant. Vespasianus, qui ejus visendi causa illuc » venerat, jussit quosdam natandi inscios, vinctis post terga ma» nibus, in altum projici : et evenit omnibus, tamquam vi spiritus » sursum repulsos, desuper fluitare. Multis autem locis vomit ni» gras bituminis glebas, quæ super undam et habitu et magnitu» dine tauris sine capitibus assimiles natant [2]. »

[1] Vide Calmet, Dict. de la Bible, art. Sodome. — [2] Fl. Joseph. de Bello Jud. lib. 5, c. 5. Conf Justin. Hist. lib. 36.

Littora hujus lacus montibus sunt consita, excepto ad septentrionem, ubi solum est planum, sterile, exustum, cineribus tectum, et sale imbutum. Ista in planitie crescit *Solanum Melangenæ*, quod etiam *vitis Sodomæ* nuncupatur. Mala, quæ producit, adpellantur *botri venenati*, et *uvæ amaræ*. Exterior eorum forma est pulchra, sed interne sunt corrupta et cineribus plena [1]. Moyses ad hosce fructus alludit cum dicit: « De vinea Sodomorum vinea » eorum, et de suburbanis Gomorrhæ: uva eorum uva fellis, et » botri amarissimi (Deut. 32, 32). »

Verno tempore circa hunc lacum, ob copiosiores Jordanis aquas intumescentem, excavantur foveæ, in quibus aquæ decrescente lacu subsidunt, et in vapores solutæ salis crustam deponunt. Hoc sale tota fere vicina regio utitur. Conf. Ezech. 47, 11.

§ XIII. — Alii Palæstinæ fluvii et torrentes.

634. Fluvii et torrentes, qui in mare Mortuum labuntur sunt

1° Saphia vel Saphria; 2° Zered; 3° torrens Arnon, et 4° torrens Cedron (Joan. 18, 1). Hic ultimus torrens fluit per vallem Josaphat Hierosolymam inter et montem Olivarum. Vix aquas habet nisi verno tempore. Christus hunc torrentem transiit cum discipulis quando ante passionem Patrem suum cœlestem ibat adoraturus (Joan. 18, 1).

Cæteri celebriores fluvii ac torrentes, in Libris sacris occurrentes, sunt

1° Belus seu Beleus, qui prope Ptolemaidem in mare Mediterraneum fluit. Ejus arena quondam ad vitrum conficiendum adhibita fuit, et hinc parvus iste fluvius celeber factus est [2].

2° Torrens Cison vel Cisson aut Kisson.

3° Torrens Arundineti.

4° Torrens Botri.

5° Torrens Besor.

6° Torrens Jaboc.

7° Torrens Jaser.

8° Torrens Carith, prope quem Propheta Elias a corvis pastus fuit (III Reg. 17).

§ XIV. — Divisio Palæstinæ sub Josue.

635. Palæstina sub Josue, Moysis in ducem Hebræorum successore, in duodecim tribus seu partes divisa fuit. Posteri Josephi

[1] Conf. Fl. Joseph. de Bell. Jud. lib. 5, c. 5, et Tacit. Annal. lib. 5. — [2] Conf. Plin. Hist. Nat. lib. 36, c. 26, et Tacit. Annal, lib. 5.

Patriarchæ duas partes equidem consecuti sunt, tribus nempe Ephraim et Manasse; at tribus Levi non tribum separatim obtinuit, sed quadraginta octo dumtaxat civitates, quæ variis in tribubus dispersæ erant. Duodecim partes regionis Chanaan seu Palæstinæ fuerunt

1° Tribus Ruben, 2° Gad, 3° Manasse, 4° Juda, 5° Simeon, 6° Dan, 7° Benjamin, 8° Ephraim, 9° Issachar, 10° Aser, 11° Zabulon, 12° Nephthali.

§ XV. — Divisio Palæstinæ ævo Christi, atque nostra ætate.

656. Ævo Christi hæc regio divisa erat in provincias *cis Jordanem* et *trans Jordanem* sitas. Provinciæ cis Jordanem erant numero tres, scilicet

Prima erat Galilæa, continens partem septentrionalem Palæstinæ, Phœnicia, Syria, Jordane, lacu Genesareth et planitie Esdrelon circumdatam. Dividebatur hæc provincia in *Galilæam superiorem*, seu septentrionalem, et in *Galilæam Inferiorem*, seu australem. Pars prior vocabatur etiam *Galilæa Gentium* (Matth. 4, 15), eo quod major pars ejus incolarum gentilis erat.

Christus in Galilæa, in civitate Nazareth (Luc. 1, 26) conceptus et educatus, ac quam plurimum conversatus fuit. In ea suum munus publicum primum incœpit, variaque miracula edidit. Hinc ipse *Galilæus* dictus, et ejus Apostoli quandoque, ac primi Christiani *Galilæi* nuncupati fuerunt. Julianus imperator Christianos omnes ex contemptu *Galilæos* appellabat.

Secunda provincia cis Jordanem erat Samaria, quæ se a vico Ginea et ab urbe Scythopoli usque ad Acrabatanem et civitatem Annuath, non vero usque ad mare Mediterraneum, extendebat[1].

Tertia provincia erat Judæa. Cincta erat mari Mediterraneo, Arabia Petræa, mari Mortuo, Jordane et Samaria.

Regio trans Jordanem vocabatur *Peræa* a voce græca πέραν *trans*, Jordanem, ad Orientem fluminis nempe, significante. Continebantur vero in ista regione octo provinciæ, seu districtus, quæ erant

1° Peræa stricte dicta, quæ a torrente Arnone usque ad torrentem Jaboc extendebatur.

2° Galaad ad septentrionem torrentis Jaboc sita.

3° Decapolis, quæ præter plures civitates minores continebat decem urbes majores et celebres, a Gentilibus potissimum inhabitatas. Urbes istæ erant Cæsaræa Philippi Bethsaida, Corozaim, Capharnaum, Gadara, etc.

[1] Conf. Fl. Joseph de Bell. Jud. lib. 3. c. 2.

4° Gaulonitis, quæ ad orientalia Jordanis et lacus Genezareth littora usque ad Hermonem procurrebat.

5° Bathanea ad orientalem Gaulonitidem, et septentrionalem Galeanitidem sita.

6° Auranitis, etiam Ituræa vocata (Luc. 3, 1), ad septentrionem Bathaneæ, et orientem Gaulonitidis.

7° Trachonitis ad orientem Cæsaræx Philippi, et ad septentrionem Auranitidis.

8° Abylene, quæ erat tractus Phœniciæ circa Libanum. Vocata fuit Abylene Lysaniæ a Lysania ejus tetrarcha (Luc. 3, 1).

637. Palæstina modo sub ditione Turcarum est, atque dividitur in tres *Melkanes*, seu partes hæreditarias, quæ sunt Jafa, Loudd et Gaka; prima est matris imperatoris Turcarum (*Sultane mère*), et duæ aliæ sunt Præfecti rei maritimæ (*Capitan Pacha*).

SECTIO II.

DE DIVISIONE TEMPORIS APUD HEBRÆOS.

§ XVI.—De die, nocte et horis. Divisio diei.

638. Dies alter est *naturalis*, et alter *civilis* : prior, seu solaris, est spatium viginti quatuor horarum, alter est tempus, quod usus alicujus populi ad initium et finem diei determinat. Initium ac finis diei apud varios populos varia semper fuerunt, et adhuc sunt. Babylonii dies suos numerabant ab uno ortu solis ad alium, Itali adhuc modo dies suos computant ab uno occasu solis ad alterum, Catholici vero Romani ab una media nocte ad aliam.

Hebræi suos dies tam pro rebus sacris quam pro civilibus numerabant ab uno occasu solis ad alterum : « A vespera usque ad » vesperam celebrabitis sabbata vestra, » ait Moyses Hebræis (Lev. 23, 32). Ecclesia Catholica hunc usum antiquum retinuit ad celebrationem officii divini.

Solebant antiqui Hebræi diem integrum, seu spatium viginti quatuor horarum, designare per voces *vespere et mane* : « Factum» que est vespere et mane, dies unus (Gen. 1, 5) » aut per *noctem et diem* : « Nox et dies non requiescent (Gen. 8, 22), » atque diem et noctem quandoque vocabant partem aliquam diei et noctis (Matth. 12, 40).

Primævos homines diem divisisse in tres partes, in mane nempe,

meridiem et vesperam, quando scilicet sol apparenter oritur, nostris capitibus imminet, atque occidit, naturale omnino fuit.

Ante inventionem horarum Judæi diem dispescebant in sex partes inæquales, prout nostro ævo Arabes adhuc diem dividunt. Hæ partes erant

1° Aurora, seu crepusculum matutinum (Job. 3, 9; 24, 17).

2° Mane, quando sol apparenter surgit (Gen. 19, 15).

3° Fervor seu calor diei, qui circa horam nonam oritur (I Reg. 11, 11).

4° Meridies (Gen. 3, 8; 43, 16).

5° Ventus seu aura diei, qui in calidis regionibus Orientis singulis diebus ante solis occasum usque ad vesperam aliquot horis spirat (Gen. 3, 8).

6° Vespera, cujus prima pars occidente sole, et altera ingruentibus tenebris incipiebat.

Horæ ante captivitatem babylonicam in Libris sacris non commemorantur eo sensu quo modo sumuntur. Prima illarum mentio hoc sensu fit Dan. 3, 6. Horæ ab initio exigebantur juxta gnomones, qui meridiem duntaxat indicabant, dein juxta horologia solaria. Primum horologium solare occurrit IV Reg. 20, 9-11 *. Cum autem sole haud splendescente gnomones et horologia solaria nullius usus essent, inventæ fuerunt Clepsydræ **.

Hebræi deinde spatium, quo sol regionem illustrat, diviserunt in quatuor partes, quarum quælibet tres horas complectebatur. Cum autem sol tempore æstatis diutius quam tempore hiemis luceat, horæ istæ tempore æstivo erant longiores quam tempore hiberno. Partes istæ diei, quæ ab Ausonio *trihoria* nuncupantur, dicebantur hora prima, tertia, sexta et nona. Hora prima inchoabatur cum ortu solis, durabatque tribus circiter horis nostratibus. Tertia hora incipiebat tribus horis post solis ortum, et durabat usque ad meridiem. Hora sexta inchoabatur a meridie, perdurabatque circiter usque ad nostratem horam tertiam pomeridianam inclusive. Nona hora incipiebat tribus horis post

* Posteriori ætate Anaximenes, philosophus Milesius, qui sæculo quarto ante Christum vixit, horologium solare inter Græcos invenit, illudque Lacedæmonibus ostendit, ut scribit Plinius (Hist. Nat. lib. 2, c. 76). Alii vero honorem inventionis horologii solaris in Græcia deferunt Anaximandri philosopho, Anaximenis magistro.

** Clepsydra apud Persas sæculo decimo septimo hujusmodi adhuc erat : Scutella ex tenuissima lamina ærea, in fundo exiguo foramine perforata, vasi aqua repleto imponebatur. Aqua trium horarum spatio per foramen penetrante scutella implebatur et submergebatur, atque ita per quamlibet submersionem tres horas indicabat.

meridiem, et desinebat cum occasu solis, ita ut ultima hora quarti trihorii esset hora duodecima diei. Hora tertia, sexta et nona jam occurrunt Dan. 6, 11-13. collat. cum Act. 2, 15; 3, 1; 10, 3, 9. Ps. 54, 18, ut precibus destinatæ. Marcus, 15, 25, hoc modo horas recenset (n. 567).

Hebræi insuper diem dividebant in duodecim horas, quæ jam constituebantur per quatuor præfata trihoria. Prima hora incipiebat cum solis ortu, sexta erat meridies, et duodecima cum occasu solis desinebat. Hinc Christus Joan. 11, 9: « Nonne, ait, » duodecim sunt horæ diei? » Joannes, 19, 14, hoc modo horas numerandi utitur (n. 567).

Hebræi duas distinguebant *Vesperas* : prima incipiebat post meridiem circa nostratem horam pomeridianam secundam, atque durabat usque ad solis occasum; altera Vespera inchoabatur ab occidente sole. Hinc tempus inter primam et secundam vesperam elapsum, vocant *inter duas vesperas.*

§ XVII. — Divisio noctis.

659. Ante captivitatem babylonicam Hebræi noctem in tres dumtaxat Vigilias dividebant. Prima vigilia vocatur (Lament. 2, 19) *principium vigiliarum*, et ab occasu solis usque ad mediam noctem durabat. Secunda vigilia nuncupatur (Judic. 7, 19) *vigilia noctis mediæ*, ac a media nocte usque ad gallicinium extendebatur. Tertia vero vigilia appellatur (Exod. 14, 24) *vigilia matutina*, atque a gallicinio usque ad ortum solis durabat. Hæ partes noctis ita nuncupatæ fuisse videntur a vigiliis, quas Levitæ in tabernaculo et in templo obibant.

Ævo Christi Judæi ad exemplum Romanorum noctem dispescebant in quatuor Vigilias. Prima vigilia inchoabatur ab occasu solis, tribus horis durabat, ac *Vespera* dicebatur (Marc. 11, 19). Secunda vigilia usque ad mediam noctem extendebatur, atque hinc *media nox* nuncupatur (Matth. 25, 6). Tertia Vigilia usque ad nostratem horam tertiam matutinam durabat, atque *cantus galli*, seu gallicinium, dicebatur (Marc. 13, 35). Quarta tandem vigilia cum oriente sole desinebat, atque *diluculum* vocabatur (Joan. 8, 2). Hæ vigiliæ quandoque etiam alia nomina sortiuntur.

§ XVIII. — De hebdomadibus.

660. Numerus *septem* apud Hebræos ob memoriam creationis septimo die absolutæ sacer erat. Tempus seu periodus septem dierum ab illis *hebdomada* vocabatur (Gen. 29, 27-28), septima

vero dies *sabbathum* erat. Ab hoc die, ut a præcipua hebdomadis parte, Hebræi totam hebdomadem sabbathum vocabant (Luc. 18, 12). Dies hebdomadis nominibus propriis carebant, et nuncupabantur prima, secunda, tertia dies sabbathi, qui respondebant dici Solis, Lunæ, Martis, etc.; dies vero septima, seu sabbathum, respondebat diei Saturni. Nomina Solis, Lunæ, et planetarum Martis, Mercurii, etc. diebus hebdomadis ab Ægyptiis indita fuerunt. Cum Hebræi una eademque voce utantur ad significandum *primum* ac *unum*, *una sabbati* vel *sabbatorum* apud eos significat primam diem hebdomadis (Marc. 16, 19; Luc. 24, 1; Joan. 20, 1).

Hebræi autem Hellenistæ sextam diem Hebdomadis, seu vigiliam sabbathi, vocant Παρασκευή, *Parasceve* (Marc. 15, 42), quæ vox græca *præparatio* sonat. Dies sexta hebdomadis Parasceve seu præparatio dicta fuit, quod Hebræi eo die deberent præparare suos cibos in diem sabbathi; eos enim septimo die præparare nefas erat.

Judæi non Hellenistæ sextam diem hebdomadis appellabant Vesperam Sabbathi, quæ vespera incipiebat hora nona, seu circa nostratem horam tertiam pomeridianam.

Præter hebdomades septem dierum habebant Hebræi 1° Hebdomades septem hebdomadum, seu quadraginta novem dierum a festo Paschatis usque ad festum Pentecostis, quod ultimum festum diem in quinquagesimum incidebat, et *Festum Hebdomadarum* vocatur (Deut. 16, 9-10); 2° hebdomades septem annorum (Lev. 25), quarum annus septimus vocabatur *annus sabbathicus* (conf. n. 665), atque 3° habebant hebdomades septem annorum sabbathicorum, seu quadraginta novem annorum, quæ periodus claudebatur anno *jubilæo*, in annum quinquagesimum incidente (conf. n. 666). Fl. Josephus adhuc meminit periodi duodecim annorum jubilæorum, seu sexcentorum annorum[1]; at Libri sacri de illa silent.

§ XIX. — De mensibus et anno Hebræorum.

661. Ortus et occasus solis diem determinarunt, septemque dies hebdomadem in memoriam creationis constituerunt. Phases vero lunæ primævis hominibus procul dubio determinandi menses occasionem præbuerunt. Cum enim viderent lunam post viginti novem dies cum dimidio cursum suum renovare, absque dubio hoc temporis spatium notarunt, quod dein *mensis* dictum fuit.

[1] Fl. Jos. Antiq., lib. 1, c. 3.

Verisimile non est primitivos homines annum recensuisse juxta cursum solis, utpote astronomiæ adhuc ignaros, bene vero juxta reditum æstatis, et maturitatis fructuum. Quum enim observarent æstatem et maturitatem fructuum ab initio redire post duodecim circiter menses lunares, annum verisimiliter juxta duodecim menses lunares exegerunt, atque ita primitus annum 354 dierum habuerunt.

Sed cum post aliquot hujusmodi annos tempestates eodem mense revertente contrariæ essent, annus lunaris ad solarem reduci debuit, atque jam ante diluvium reduci cœpit. Annum solarem ex duodecim mensibus triginta dierum constantem ante diluvium adhibitum fuisse, ex historia, quam Moyses ex documentis coævis, verisimiliter familiæ Noemi, de diluvio contexuit, patet[1]. Cum vero duodecim menses triginta dierum nonnisi 360 dies conficiant, mensi duodecimo quinque dies adjiciendi erant, ut haberetur annus solaris 365 dierum.

Interim Moyses Hebræis præscripsit annum lunarem, sed ad annum solarem reducendum. Cum enim menses singulos a prima phasi lunæ incipi, consequenter cum ultima phasi finiri juberet, sequitur menses Hebræorum fuisse lunares, ac proinde eorum annum lunarem. Moyses autem provisurus, ut hic annus 354 dierum ad annum solarem 365 reduceretur, sacerdotes obligavit, ut secunda die Paschatis, seu decima sexta die post Neomeniam mensis Nisan, primi mensium anni sacri, manipulum maturum ad altare offerrent. Si enim seges ultimo mense anni sacri nondum matura erat, cogebantur sacerdotes mensem adjicere. Hoc vero singulis fere tribus annis facere debebant, cum undecim dies, qui in anno lunari quotannis deerant ad annum solarem conficiendum, spatio trium annorum lunarium plusquam mensem integrum constituerent. Hinc Hebræi singulis circiter tribus annis lunaribus mensem unum inter Adar mensem ultimum, et Nisan mensem primum anni sacri, intercalabant, quem *Oue-Adar* seu secundum mensem Adar vocabant.

Hebræi igitur menses lunares annumque lunarem ad solarem reducendo, improprie annum solarem habuerunt, et eum conservarunt. Quare auctor Ecclesiastici: « Luna, inquit,... ostensio tem» poris, et signum ævi. A luna signum diei festi... mensis secun» dum nomen ejus[2] ». Græci pariter annum juxta cursum solis, et menses juxta lunam numerarunt: « Universi Græci, ait Geminius » annos juxta solem, menses vero et dies juxta lunam agebant[3].»

[1] Gen. 7 et 8. — [2] Eccli., 43 6-8. — [3] Gemin. Isagog., c. 6.

§ XX. — Nomina mensium Hebræorum.

662. Menses Hebræorum antiquitus nominibus propriis destituebantur, et vocabantur *mensis primus, secundus, tertius*, etc. [1]. In libris Moysis occurrit solus mensis *Abib*, seu *novarum spicarum*, aut *novorum fructuum*, qui primus mensis anni sacri, postea *Nisan* dictus fuit [2].

In captivitate vero babylonica Judæi nomina mensium Chaldæorum seu Babyloniorum adoptarunt. Cum autem menses lunares sint viginti novem dierum cum dimidio, Hebræi primum mensem triginta, sequentem viginti novem dierum ac sic alternatim constituerunt.

Cum haberent annum duplicem, sacrum nempe, juxta quem officia templi, et res religionis peragebantur, atque annum civilem, secundum quem res civiles dirigebantur, primum tempore verno a prima Neomenia mensis Nisan, qui respondet mensi Martio, et juxta recentiores nonnullos mensi Aprilis; alterum vero tempore autumnali a prima Neomenia mensis Tisri seu Tischri, qui respondet mensi Septembris, et juxta quosdam recentiores mensi Octobris, incipiebant. En nomina mensium Hebræorum juxta annum sacrum :

1° *Nisan* (II Esdr. 2, 1) antiquitus *Abib* dictus, 30 dierum Incipiebat a prima Neomenia mensis Martii vel Aprilis.

2° *Ziv* (III Reg. 6, 1, 27), seu *Jiar*, 29 dier. Incipiebat a prima Neomenia Aprilis vel Maii.

3° *Sivan* (Esth. 8, 9), 30 dier. Incipiebat a prima Neomenia Maii vel Junii.

4° *Thammuz* 29 dier. Incipiebat a prima Neomenia Junii vel Julii.

5° *Ab*, 30 dier. Incipiebat a prima Neomenia Julii vel Augusti.

6° *Elul*, 29 dier. Incipiebat a prima Neomenia Augusti vel Septembris.

7° *Tisri*, seu *Tischri*, 30 dier. Incipiebat a prima Neomenia Septembris vel Octobris.

8° *Bul* (I Reg. 6, 38) etiam *marschevan* seu *Marcheschvan* nuncupatus, 29 dier. Incipiebat a prima Neomenia Octobris vel Novembris.

9° *Casleu*, vel *Khisleu* (Zach. 7, 1), 30 dier. Incipiebat a prima Neomenia Novembris vel Decembris.

10° *Tebeth* (Esth. 2, 16), 29 dier. Incipiebat a prima Neomenia Decembris vel Januarii.

[1] Gen. 7, 11, 8, 4, 5. Lev. 23, 34. — [2] Exod. 13, 4; 23, 15; 34, 18. Deut. 16, 1.

11° *Sabath*, seu *Sebat* vel *Schebat* (Zach. 1, 7), 30 dier. Incipiebat a prima Neomenia Januarii vel Februarii.

12° *Adar* (Esth. 3, 7), 29 dier. Incipiebat a prima Neomenia Februarii vel Martii.

Mensis, quem Hebræi singulis fere tribus annis intercalabant, *Ove-Adar*, seu *secundus Adar* nuncupabatur; inter menses Adar et Nisan collocabatur, atque 29 dierum erat.

SECTIO III.

DE TEMPORIBUS SACRIS HEBRÆORUM.

§ XXI. — De Temporibus sacris Hebræorum generatim.

663. Deus apud populum suum electum varios dies festos instituerat, tum ad perennem reddendam memoriam præcipuorum benefactorum, quæ illi impertiri dignatus fuerat, tum ad illum ope cæremoniarum, majestateque cultus externi divinæ suæ religioni addicendum, tum ad ei a laboribus requiem, certaque gaudia procuranda; tum ut ipsi instructionis occasionem suppeditaret, cum lex Moysis in conventibus religionis legeretur ac explicaretur, tum ut variæ familiæ populi electi in cœtum convenientes, charitatem mutuam renovarent, arctiusque perstringerent.

Festa Hebræorum alia per legem Moysis, et alia per Judæos posterius instituta fuerunt.

Festa legis Mosaicæ sunt 1° *Sabbathum*, 2° *Neomenia*, 3° *Pascha*, 4° *Pentecostes*, 5° *Festum tabernaculorum* seu Scenopegiæ, 6° Festum *collectæ* et 7° Festum *expiationis* seu propitiationis.

Festa vero ab Hebræis instituta sunt 1° festum *Phurim* seu sortium, et 2° festum *Encæniorum*.

§ XXII. — De Sabbatho.

664. Antiquissimum festum Hebræorum est *Sabbathum*, seu septima dies hebdomadæ, institutum in memoriam septimi diei mundi, quo Deus a procreandis novis rerum speciebus cessavit (Gen. 2, 2-3).

Hoc die Judæis vetitum erat ipsos parare cibos, immo ignem accendere (Exod. 35, 1-3). Cum Sabbathum involveret requiem a laboribus, et sanctificationem diei, festa alia Judæorum sæpe sabbatha vocantur, ut Lev. 23, 11; 24, 32. Immo hebdomada ipsa

quandoque a suo præcipuo die Sabbathum vocitatur, ut Luc. 18, 12 : *jejuno bis in sabbatho*, id est, in hebdomade.

Nonnulli equidem hoc nostro ævo negant institutionem Sabbathi ex Gen. 2, 2-3, probari posse, propterea quod sequentibus temporibus de sabbatho celebrando nulla occurrit mentio.

Ast cum Moyses (Exod. 20, 8,) populo hebræo dicat : « Memento » ut diem sabbati sanctifices, » ejus institutionem ut notam supposuit, eo magis quod nullibi præscribit quæ die sabbathi agenda vel omittenda sint, utpote illa ex institutione sabbathi nota supponens.

Scopus autem primarius sabbathi erat, per requiem a laboribus et sanctificationem diei, confiteri Deum hoc universum creasse, septimo die a procreandis novis rerum speciebus cessasse, illumque pietate ac morum probitate colendum esse. Hinc profanatio hujus diei ultimo supplicio punienda erat : « Sex diebus, ait » Moyses Israelitis, facietis opus : septimus dies erit vobis sanc» tus, Sabbathum, et requies Domini : qui fecerit opus in eo » occidetur (Exod. 35, 2). »

Scopus vero secundarius sabbathi erat ut homines, mancipia præsertim, illo die per quietem vires resumerent, atque de Deo beneficentissimo, qui hanc requiem instituerat, gauderent : « Sex » diebus operaberis, ait Deus populo hebræo; septimo die cessa» bis, ut quiescat bos et asinus tuus : et refrigeretur filius ancillæ » tuæ et advena (Exod. 23, 12). »

§ XXIII. — De Anno Sabbathico.

665. Ad Sabbathum referendus est *Annus Sabbathicus*. Hic enim locum habebat quovis anno septimo, quemadmodum Sabbathum recurrebat quovis die septimo.

Annus sabbathicus institutus fuit ad creationem hujus universi septimo die absolutam, cultumque Creatoris quovis septimo anno peculiariter in memoriam revocanda. Annus hic incipiebat prima die mensis septimi, seu Tisri vel Tischri, qui respondet nostro mensi Septembris vel Octobris.

Hoc anno Judæi 1° prohibebantur agros suos conserere, et metere, vineas putare, et sua sponte crescentia colligere (Exod. 23, 10-11; conf. n. 57).

2° Anno sabbathico omnia debita ex vendito et mutuo Judæorum originis, non vero peregrinorum vel Gentilium, remittebantur (Deut. 15, 1-3).

3° Illo anno mancipia Hebræorum, non vero alienigenarum, emancipabantur (Deut. 31, 10).

4° Eo anno lex Deuteronomii Moysis a sacerdotibus toti populo festo tabernaculorum in tabernaculo vel templo promulgari debebat (Deut. 31, 10, 12).

Per institutionem anni sabbathici insuper — consulebatur chronologiæ Hebræorum; — terræ vires suas reficiebant; — pauperibus subveniebatur; sua sponte enim crescentia illis, peregrinis ac feris relinquenda erant; — ferarum genera conservabantur; —Judæi parcimoniæ studebant;—industriæ assuescebant, annis præcedentibus annum septimum fruges congerebant, atque ita fami et caritati annonæ consulebant (conf. n. 57).

§ XXIV. — De Anno Jubilæo.

666. Septem anni sabbathici constituebant apud Hebræos *Annum Jubilæum*, ita ut quinquagesimus annus esset Annus Jubilæus, non vero quadragesimus nonus, ut nonnulli autumarunt.

Annus iste initium suæ enumerationis desumebat ab exordio anni sabbathici; quare quemadmodum primus annus sabbathicus fuit annus septimus a primo anno possessionis et culturæ regionis Chanaan, ita primus Annus Jubilæus fuit quinquagesimus annus possessionis ac culturæ hujus regionis.

Anno Jubilæo 1° remittebantur omnia debita, ut anno sabbathico; 2° mancipia, etiam quæ legitima de causa retenta fuerant, fiebant libera; 3° possessiones majorum divenditæ aut alienatæ ad antiquos hæredes sine pretio aut compensatione redire debebant, atque hinc Annus Jubilæus vocabatur annus remissionis (Lev. 10, etc.).

Hoc Anno Jubilæo denuo providebatur chronologiæ Judæorum; 2° consulebatur pauperibus, ut ære alieno et servitute liberati, bonis avitis restituerentur.

§ XXV. — De Neomeniis.

667. Νεομηνια, *Neomenia*, græce *novam lunam*, novum mensem, primumque diem mensis lunaris designat. Interpres latinus mori Romanorum se accommodans primum diem cujuslibet mensis Hebræorum, seu Neomeniam, Calendas vocat. Neomenia autem non a conjunctione lunæ cum sole, sed a prima phasi lunæ numerabatur.

Moyses hunc diem peculiari devotione peragi jusserat, quia eo die provida Dei gubernatio in renovatione phasium lunæ est valde conspicua. Ut autem superstitiones Gentilium ab illo excluderet, præcepit ut in Neomeniis præter sacrificia quotidiana duo vituli, aries, septem agni anniculi, cum farina oleo perfusa,

et libamine vini, offerrentur Deo in sacrificium, hircus pro peccato immolaretur, atque ut sacerdotes tubis clangerent: « In » calendis offeretis holocaustum Domino, ait Moyses Hebræis, » vitulos de armento duos, arietem unum, agnos anniculos sep» tem immaculatos, et tres decimas similæ oleo conspersæ in sa» crificio per singulos vitulos: et duas decimas similæ oleo con» spersæ per singulos arietes: et decimam decimæ similæ ex oleo » in sacrificio per agnos singulos. Holocaustum suavissimi odoris » atque incensi est Domino. Libamenta autem vini, quæ per sin» gulas fundenda sunt victimas, ista erunt: media pars Hin per » singulos vitulos, tertia per arietem, quarta per agnum. Hoc erit » holocaustum per omnes menses, qui sibi anno vertente succe» dunt. Hircus quoque offeretur Domino pro peccatis in holocaus» tum sempiternum cum libamentis suis. » (Num. 28, 11-15. Conf. Num. 10, 10).

Celebratione Neomeniarum rursus chronologiæ Hebræorum consulebatur.' Poterant autem Judæi diebus Neomeniarum solita sua officia obire.

§ XXXI. — Neomenia novi anni, seu festum Tubarum.

668. Neomenia omnium solemnissima erat Neomenia mensis septimi, Tisri seu Tischri vocati, quo annus civilis incipiebatur. Mensis iste respondet mensi Septembris vel Octobris. Dies hæc sacra erat, atque per eam omnia opera serviiia omittenda erant. « Mense septimo, ait Moyses, prima die mensis, erit vobis Sab» bathum, memoriale, clangentibus tubis, et vocabitur sanctum: » omne opus servile non facietis in eo, et offeretis holocaustum » Domino (Lev. 23, 24-25). » Cum hoc festo initium anni civilis sonitu tubarum annuntiaretur, solemnitas hæc *Festum Tubarum* nuncupata fuit.

Præter sacrificia, quæ in aliis Neomeniis offerebantur, sacrificari debebant in holocaustum vitulus, aries, septem agni anniculi, cum farina oleo perfusa, et libamine vini. Hircus offerendus erat pro peccato (Num. 29, 1, etc.).

Gentiles quondam primum diem mensis in honorem Lunæ celebrarunt; hunc autem cultum, variis superstitionibus refertum, vel a Neomeniis Hebræorum mutuati sunt, vel Lunam coluerunt quod tum denuo conspicua fiebat. Non vero Hebræi suas Neomenias a Gentilium cultu Lunæ deprompserunt, ut Joan. Spencerus in sua dissertatione in Neomenias evincere veliet[1].

[1] Spencer de Legibus, Hebræorum Ritualibus etc. lib. 3 c. 1, Dissert. 4.

§ XXVII. — De festis solemnioribus Hebræorum generatim.

669. Solemniora festa Hebræorum erant festa *Paschatis*, *Pentecostis*, et *Tabernaculorum*.

Festa Paschatis et Tabernaculorum celebrabantur cum octava; prima autem et ultima illorum dies tantummodo sacræ erant, his vero diebus Judæis suos cibos parare licitum erat (Exod. 12, 16. Lev. 23, 35). Festum Pentecostis sine octava celebrabatur.

Ad tria hæc festa celebranda omnes Judæi adulti se antiquitus ad tabernaculum, et postea ad templum hierosolymitanum conferre debebant. Munera offerebant ex secundis decimis, secundis pecudum primogenitis, et secundis primitiis constantia; sacrificia offerebant, convivia instituebant, atque Deo de collatis sibi ac nationi beneficiis gratias persolvebant.

§ XXVIII. — De festo Paschatis.

670. Hoc festum in memoriam admirabilis liberationis Israëlitarum ex Ægypto, et conservationis eorum primogenitorum ab angelo exterminatore, Ægyptiorum primogenitos interimente, institutum (Exod. 12.), solemnissimum festum Hebræorum erat. Ab hebraico *Pesach*, transire significante, *Pascha*, quod Græci etiam *Phase* dicunt, seu *transitus* nuncupatum fuit, eo quod nocte præcedente egressum Israëlitarum ex Ægypto angelus exterminator transivit domos Hebræorum, quarum postes sanguine Agni Paschalis tincti fuerant (Exod. 12).

Decima quarta die mensis Abib, postea Nisan dicti, seu primi mensis anni sacri, inter duas vesperas, hoc est spatio, quod inter nostratem horam secundam pomeridianam usque ad sextam circiter vespertinam elabitur, Agnus Paschalis immolandus erat (Exod. 12).

Jam decima die dicti mensis paterfamilias agnum anniculum vel hœdum seponebat (Exod. 12, 1-6), quem decima quarta die ejusdem mensis inter duas vesperas in tabernaculo, et postea in templo ad aram immolabat (Exod. ibid.), et sacerdos ejus sanguinem ad pedem altaris spargebat. In Ægypto, quando festum Paschatis prima vice celebratum fuit, patresfamilias sanguine agni postes suarum domuum tinxerunt (Exod. 12, 7).

Agnus Paschalis trajiciebatur duobus baculis, altero per longum, et altero ad pedes anteriores, et sic quasi crucifixus integer assabatur in clibano. Assatus manducabatur cum herbis amaris, seu lactucis agrestibus, quæ illi saporem addebant. Agnus iste in qualibet familia immolandus erat, sed ad illum comedendum

non pauciores quam decem, et non plures quam viginti personæ adesse debebant : quare si personæ requisitæ in aliqua familia non erant, ex altera familia adsumebantur. Hæ personæ in prima celebratione Paschatis, seu in Ægypto, calceatæ etsuccinctæ cum baculis in manibus, tanquam ad iter paratæ, Agnum Paschalem celeriter comederunt, quæ adjuncta postea omissa fuerunt. Agnus Paschalis integer comedendus erat, et ossa ejus frangenda non erant (Exod. 12, 46. Num. 9, 12.), quæ ultimæ circumstantiæ semper observatæ fuerunt (Conf. Joan. 19, 36). Quæ de Agno Paschali supererant, in ignem projicienda erant. Qui, legitime non impeditus, celebrationem Paschatis neglexisset, mortis reus erat (Num. 9, 13).

Septem diebus festi Paschatis non nisi panes azymi manducari poterant, et ideo hoc festum solemnitas Azymorum dicebatur (Exod. 23, 15). Qui panem fermentatum eo tempore comedisset, capitis reus erat (Exod. 12, 18-19). Vespere decimæ-quartæ diei mensis Nisan fermentatum e domibus anxie et scrupulose auferebatur, et per totam hebdomadem nihil de eo conspiciebatur. D. Paulus I Cor. 5, 7, ad hunc ritum alludit, dum Corinthios hortatur ut *purgent vetus fermentum*.

Agnus Paschalis antiquitus in tabernaculo, extructo autem templo hierosolymitano, Hierosolymæ in templo immolandus erat (Deut. 16, 5-6): quare Judæi subversa Hirosolyma cœnam Paschatis commemorativam substituerunt, in qua varii observantur ritus, multi eorum stante adhuc templo jam observati fuisse videntur. Conf. Matth. 26, 23-27. I Cor. 11, 26-27.

Decima quinta mensis Nisan, seu prima dies azymorum, erat solemnissima dies festi Paschalis (Lev. 23, 7), atque omnia opera servilia severissime prohibita erant (Ibid.). Decima sexta vero dies ejus mensis, seu secunda die Paschatis, offerebatur primus maturus manipulus hordei atque in holocaustum agnus anniculus cum farina et libamine immolabatur. Hoc ritu consecrabatur messis (Lev. 23, 5-13). Singulis aliis diebus hebdomadis Paschalis holocausta et victimæ pro peccato immolabantur (Num. 28, 16, etc.).

§ XXIX. — De festo Pentecostis.

671. Hoc festum ab Hebræis celebrabatur quinquaginta diebus post secundam diem Paschatis seu decimam sextam mensis Abib aut Nisan, proinde sexto die mensis Sivan : hinc nominatum fuit *festum hebdomadarum* (Deut, 16, 10), septem nempe hebdomades dierum a festo Paschatis elapsæ erant. Græce dictum fuit Πεντηκοστη *Pentecoste*, seu *quinquagesima* dies a Paschate.

Festum hoc institutum fuit in memoriam legis Moysi in monte Sinaï a Deo datæ, quinquagesimo die post Israëlitarum egressum ex Ægypto. Finis hujus festi erat, Deo pro data lege Mosaïca et pro messe solemnes gratiarum actiones reddere; quare etiam *solemnitas messis primitivorum* seu primitiarum vocabatur (Exod. 23, 16).

Duo panes ex farina novarum frugum, atque decima pars Ephæ ejusdem farinæ, ut primitiæ messis offerebantur; quare Pentecostes *dies primitivorum* nuncupabatur (Num. 28, 26). Hoc festo plura holocausta, et sacrificium pro peccato, offerebantur (Lev. 23, 18-20). Ad festum Pentecostis Judæi undequaque Hierosolymam concurrebant (Act. 2).

§ XXX — De festo Tabernaculorum seu Scenopegiæ et Collectæ.

672. Festum Tabernaculorum institutum fuit in memoriam itineris Israëlitarum per Arabiam Petræam, ubi sub tabernaculis seu tentoriis habitarunt, atque hinc *festum Tabernaculorum*, et græce Σκηνοπηγια *Scenopegia*, nuncupatum fuit, simul autem in gratiarum actionem collectionis fructuum et vindemiæ celebratum fuisse videtur.

Celebrabatur hoc festum a decima quinta die mensis septimi seu Tisri usque ad vigesimam tertiam, per octo nempe dies continuos. Octava dies ut festum peculiare adjecta erat (Lev. 23, 34-44).

Hebræi his octo diebus sub tabernaculis seu tentoriis, ut in itinere per Arabiam Petræam, habitare debebant (Lev. 23, 34-44). Hæc tentoria super domos, in Palæstina æquato tecto coopertas, vel aliis in locis extruebant, atque ipsis extra illa dormire, comedere, ac bibere vetitum erat *.

Primo die festi Tabernaculorum Judæi manibus ferre debebant fructus arboris pulcherrimæ, quæ creditur esse citrus seu malus Medica, spatulas palmarum, ramosque aliarum arborum frondosarum (Lev. 23, 40-41). Hebræi hos ramos colligabant, tota prima die gestabant, atque in ipso tabernaculo vel templo retinebant. Aliis diebus hujus festi hosce ramos dumtaxat ad tabernaculum vel templum ferebant, ubi illos manibus tenentes altare circumdabant, atque lætum Hosanna decantabant, tubæ autem eo tempore undequaque resonabant. Visio Apocalypsis 7, ubi Joannes de-

* Gentiles, qui plura a Judæis mutuati sunt, pariter festa quædam sub tentoriis celebrabant. Ovidius (Fast. lib. 3) ita describit festum *Annæ Perennæ*, quod Romæ sub tentoriis viridibus agebatur :

> Sub Jove pars durat, pauci tentoria ponunt;
> Sunt quibus e ramis frondea facta casa est.
> Pars sibi pro rigidis calamos statuere columnis;
> Desuper extensas imposuere togas.

scribit sanctos palmas manibus ferentes, et thronum agni circumdantes, dictæ Hebræorum cæremoniæ analoga est. Septima vero die festi Tabernaculorum Judæi septies altare circumibant, in memoriam expugnationis Jerichuntis, hæcque cæremonia *Magnum Hosanna* adpellabatur.

Lætissima autem solemnitas hujus festi hæc erat. Sacerdos singulis diebus hujus festi mane vase aureo aquam ex fonte Siloë haurlebat, solemniter in templum deferebat, atque in sacrificio matutino in cornu australe altaris vino mixtam effundebat, Levitis læte concinentibus, et tibiis undequaque accinentibus. Jesus juxta Joan. 7, 37, ultimo die festi Tabernaculorum huic cæremoniæ intererat, atque exclamabat: « Si quis sitit veniat ad me, et » bibat, » docens se esse istum fontem perennem, de quo Propheta Zacharias loquitur c. 13, 1.

Diebus festi Tabernaculorum plura sacrificia quam in aliis festis præscripta erant (Num. 29, 12, etc.). Judæi oblationes dabant, et convivia celebrabant (Deut. 16, 14-15). Anno autem sabbathico diebus hujus festi in tabernaculo ac dein in templo lex mosaïca populo prælegebatur (Deut. 31, 10-13).

673. Dies octavus festi tabernaculorum solemniter celebrandus, atque sancte sine operibus servilibus transigendus erat. Vocabatur hæc dies hebraïce *Hazeret*, quæ vox finem solemnitatis significat. Vulgatæ auctor eam vocat *Cœtum* atque *Collectam* (Lev. 23, 36). Existimant alii hoc die eleemosynas collectas fuisse, alii vero collecta fuisse quæ ad expensas cultus divini necessaria erant.

§ XXXI. — De festo Expiationis seu Propitiationis.

674. Festum hoc institutum fuit in expiationem peccatorum, irreverentiarum ac immunditiarum, a toto populo hebræo per anni decursum commissorum.

Celebrabatur decima die mensis Tisri seu Tischri, qui erat mensis septimus anni sacri Judæorum. Rigorosum hoc festo observabatur jejunium, sub mortis pœna injunctum, atque a vespera usque ad vesperam cibum quemcumque comedere nefas erat (Lev. 23, 27-29). Opera servilia sub capitis pœna interdicta erant. (Ibid.)

Summus sacerdos omnem liturgiam peragebat. Lotus toto corpore, femoralibus et tunica alba byssina indutus, cinctus zona, et solita mitra sacerdotali ornatus, juvencum pro suis et familiæ peccatis, atque duos hircos pro peccatis populi ad altare ducebat; sorte autem præfiniebat quis hircorum Deo sacrificandus, et quis in desertum liber dimittendus esset (Lev. 16).

Manus imponebat juvenco, sua et familiæ peccata super ipsum confitebatur, atque hanc victimam mactabat. Prunas sacri ignis altaris atque thus thuribulo imponebat, et Sanctuarium ingrediebatur. Hac sola die totius anni ei Sanctuarium ingredi licebat. Sanctuario incensato, egrediebatur, de sanguine immolati juvenci in Sanctuarium deferebat, et septies inter arcam et velum, Sanctum a Sanctuario separans, suo digito de hoc sanguine spargebat, Dein egressus ad cornu altaris hircum immolandum sacrificabat, et denuo Sanctuarium ingressus, septem ut antea aspersiones de sanguine hirci suo digito faciebat. Dein atrium tabernaculi ingressus, varias aspersiones sanguine hirci peragebat. Tandem accedebat ad aureum altare thymiamatis, quatuor ejus cornua sanguine hirci et juvenci illiniebat, ipsumque septies eodem sanguine aspergebat.

Sanctuario, atrio, et altari purificatis, summus sacerdos ambas manus capiti hirci in desertum mittendi graviter imponebat, eum omnibus peccatis, delictis, ac prævaricationibus populi hebræi symbolice onerabat, atque tandem viro tradebat, qui illum in desertum deduceret, et ibi liberum dimitteret.

Juvencus, qui pro peccatis summi sacerdotis ejusque familiæ, et hircus, qui pro peccatis populi immolati fuerant, symbola erant pœnæ, quæ pro peccatis promerita fuerat, atque hæ victimæ extra castra vel urbem concremabantur (Lev. 16). Libera vero dimissio alterius hirci symbolice significabat Israelitas pœna suis peccatis juxta legem mosaïcam debita liberatos esse. Hircus iste *Azael* seu *Hircus Emissarius* nuncupabatur.

Tandem summus sacerdos vestibus albis depositis, in tabernaculo lotus, atque pretiosis vestibus sacerdotalibus indutus, holocausta pro se et pro populo, ac aliud sacrificium pro peccato, immolabat (Lev. 16) *.

Absolutis festis legis mosaïcæ, pauca de festis per Judæos institutis dicemus.

* Judæi festo Expiationis hoc modo peccata sua confitentur. Duo Judæi in angulum synagogæ secedunt; confessurus peccata, profunde inclinatus, et dorso discooperto, peccata sua confitetur, atque pectus percutit, quotiescumque alter Judæus confessionem audiens ipsum loro percutit. Judæus vero confessarium agens alteri triginta novem ictus suo loro infligit, ter recitans verba Psalmi hebraïci 78, 38: « Ipse vero (Deus) propitiabitur iniquitati, et non disperdet: multumque « avertit iram suam, et non suscitabit totum furorem suum » (Vulg. Ps. 77, 38). Hac cæremonia finita, Judæus confessarius se humi prosternit, atque ab altero Judæo triginta novem ictus lori accipit. Conf. Buxtorfium, *Synagogæ Judaïcæ* c. 20.

§ XXXII. — De festo Phurim seu sortium.

675. Festum *Phurim* vel *Purim*, seu *Sortium*, institutum fuit a Mardochæo, viro Judæo, primo ministro Assueri, seu Xerxis magni, regis Persiæ, in memoriam liberationis Judæorum imperii Persici ab internecione, quam illis decreverat Aman prior minister regis Assueri (Esth. 9); quare et hoc festum *Dies Mardochæi* dictum fuit (II Machab. 15, 37). Festum autem *Phurim* seu *Sortium* nuncupatur, eo quod Aman sorte, quam Persæ *Phurim* vocant, inquisiverat diem Judæis fatalem.

Festum hoc celebrandum erat decima quarta et decima quinta mensis Adar, seu ultimi mensis anni sacri Hebræorum. In illo prælegebatur integer liber Esther. Modo autem hoc festum festo Bacchi simile est; quotiescumque enim nomen Aman occurrit, omnes Judæi plaudunt manibus, atque pugnis et malleis scamna percutiunt, vociferantes : *Pereat nomen ejus.*

Judæi olim in memoriam supplicii crucis Amani cruces super domos suas erigebant; at hoc illis prohibitum fuit (Cod. Theodos. tit. 12, c. 2).

§ XXXIII. — De festo Encæniorum seu Luminarium.

676. Apud Judæos quatuor fuerunt festa dedicationis Templi; illud dedicationis templi a Salomone extructi celebrabatur mense Tisri; festum reædificationis hujus templi per Zorobabelem incidebat in mensem Adar; tertium festum erat dedicationis templi per Herodem regem Judææ, et quartum festum erat dedicatio templi per Judam Machabæum facta; cum enim Antiochus Epiphanes templum hierosolymitanum profanasset, Judas Machabæus illud mundavit, ejusque dedicationem celebravit. Hæc dedicatio multis sacrificiis per octo dies agebatur vigesima quinta die mensis Casleu, et in festum annuum conversa fuit. Festum hoc quoque *Festum Luminarium* nuncupatum fuit, quod Judæi ad felicem rerum conversionem, suamque lætitiam manifestandam multa luminaria accendebant.

Occurrit adhuc II Mach. 1, 18, etc. *Festum detecti ignis sacri* sub Nehemia, atque I Mach. 7, 48, etc. II Mach. 15, 37, festum ob devictum Nicanorem institutum.

SECTIO IV.

DE SACRIFICIIS HEBRÆORUM.

§ XXXIV. — Sacrificiorum antiquitas, et origo.

677. Sacrificium est oblatio rei sensibilis per ministrum legitimum Deo immediate facta, atque aliqua ratione destructa, ut per combustionem, immutationem, fractionem et effusionem.

Sacrificia humano generi coæva sunt, ut constat ex sacrificiis Abelis et Caini filiorum Adami (Gen. 4, 3-5), Noëmi (Gen. 8, 20), Abrahami (Gen. 12, 7; 13, 4; 15, 9-17; 22, 13), Melchisedech (Gen. 14, 18-19), Jacobi (Gen. 28, 18), etc.

Origo sacrificiorum equidem ex primitivorum hominum grato animo in Deum, naturæ auctorem, suorumque benefactorem, illi aliquid de suis donis offerentium, explicari posset; at cum primitivi homines in infantia humani generis versarentur, vix credibile videtur Deum omnem cultum externum eorum arbitrio reliquisse. Verisimilius videtur Deum aliquid de sacrificiis determinasse, aut saltem innuisse, licet id ante legem Moysis in Genesi haud occurrat. Aliunde origo sacrificiorum cruentorum animalium difficulter ab inventione humana repeteretur. Sed cum Deus protoparentes docuerit ex pellibus animalium occisorum sibi vestes seu tegumenta conficere (Gen. 3, 21), eos verisimiliter per mortem istorum animalium docuit, aut saltem iis innuit, ipsos mortem per peccatum meruisse, atque hanc violentam animalium necem sæpe repetendam esse in memoriam reatus ac pœnæ peccati, atque in agnitionem supremi sui in vitam omnium dominii.

Omnes antiqui populi Deo sacrificia cruenta obtulerunt non solum ad supremum ejus dominium agnoscendum, et illius majestatem honorandam, sed etiam ad ipsius iram placandam.

Si vero sacrificia cruenta originis humanæ essent, symbola fuissent hominum grati animi, reverentiæ in Deum, agnitionis supremi ejus dominii in omnia, atque in ipsam vitam. Sed si jussu aut nutu Dei instituta fuerunt, erant insuper symbola pœnæ cujus peccator est reus, quæ gravitatem peccatorum per necem animalium inculcabant, et ad morum emendationem faciebant.

§ XXXV. — Sacrificia antemosaica.

678. Ante legem Moysis in Genesi non reperiuntur nisi holocausta, sacrificia eucharistica, et sacrificia fœderum, atque pauca de eorum ritibus.

Offerebant homines Deo sanguinem et carnes victimarum, vellera ovium, fructus terræ; lac, vinum, etc.

Quilibet suorum sacrificiorum minister erat, aut saltem ministrum constituere poterat. Ordinarie autem honor offerendi Deo sacrificia deferebatur viris probis, familiarum capitibus, principibus ac primogenitis.

§ XXXVI. — Sacrificia Mosaica. Eorum Divisio.

679. Moyses per suam legem sacrificia offerenda determinavit, ritus ex Patriarcharum consuetudine descendentes suæ legi accommodavit, variosque alios adjecit, tum ne Israëlitæ ad sacrificia Gentilium variis cæremoniis ornata relaberentur, tum ut hosce ritus sæpius obeuntes legem divinam suæ menti alte imprimerent, reverentiam in Deum animique gratitudinem palam facerent, legem fidelius observarent, atque ita novis suis obligationibus ex datione legis profectis, adcurate satisfacerent. Soli autem familiæ Aaronis, fratris Moysis, honor sacrificia Deo offerendi delatus fuit.

Inter sacrificia legis Mosaïcæ alia erant 1° cruenta, et *Victimæ* seu *Hostiæ* dicebantur. Ad hæc sacrificia quatuor dumtaxat animalium genera apta erant, boves nempe, oves, capræ, et in aliquibus casibus de volucribus turtures, et pulli columbarum (Lev. 1, 2; 3, 6-7; 12, 6-8; 15, 29. Num. 6, 10). Moyses hæc animalium genera in victimas præscripsisse videtur, quia Deus hæc animalia Abrahamo in sacrificium offerre præceperat (Gen. 15, 9), et verisimiliter, ut superstitionem, qua Ægyptii gentiles pleraque hæc animalia prosequebantur, e mente Israëlitarum extirparet.

Animalia holocaustorum debebant esse mascula (Lev. 1, 2-3), in turturibus vero ac in pullis columbarum sexus negligebatur.

Sacrificia cruenta subdividebantur in sacrificia *piacularia*, seu in sacrificia *pro peccato et pro delicto*, et in sacrificia *eucharistica*.

Sacrificiis pro peccato destinati erant juvenci, hirci, capræ, oves, turtures, et pulli columbarum, pro conditione sacrificium offerentium. Sacrificia autem pro delicto juxta varietatem delicti fiebant ex ovibus, capris, arietibus, pullis columbarum, et turturibus. Sacrificia tandem eucharistica fieri dumtaxat poterant ex generibus boum, caprarum et ovium.

Nulla autem victima infra ætatem octo dierum, et ultra ætatem trium annorum offerri poterat, quod tamen in turturibus et pullis columbarum non attendebatur. Generatim offerebantur juvenei triennes, ac oves et capræ anniculæ. Victimæ vero omni defectu carere debebant.

2° Alia sacrificia erant incruenta, quæ generatim fiebant ex frumento et vino; ex frumento facta *immolationes* seu oblationes, et ex vino peracta *libamina* vocabantur.

§ XXXVII. — Locus sacrificiorum.

680. Holocausta et sacrificia piacularia ad plagam septentrionalem altaris, et sacrificia eucharistica ad ejus partem meridionalem offerebantur. Holocausta et sacrificia pro peccato non dumtaxat pro singulis, sed et pro populo universo diebus festivis potissimum Deo offerebantur.

Sacrificia sub capitis pœna offerenda erant super altare in tabernaculo vel in templo per solos sacerdotes (Lev. 17, 1-7. Deut. 12, 13-14). Hæc Moyses præscripsit, ut Judæos ab idololatria magis removeret (conf. Lev. 17, 1-7. Deut. 12, 13-14). Unitas autem altaris et loci sacrificiorum Israëlitis unitatem Dei in memoriam revocabat, atque familias statis diebus convenientes arctius consociabat. Prophetæ tamen a periculo et suspicione idololatriæ immunes aliis in locis quandoque sacrificabant (I Reg. 16, 1-5. III Reg. 18, 21-40).

§ XXXVIII. — Sacrificiorum ritus.

681. Victimam offerens, illam 1° in atrio ante altare Deo sistebat (Lev. 1, 2-9).

2° Manum suam capiti animalis, non vero turturum aut pullorum columbarum, imponebat (Lev. 1, 4). Capiti autem victimarum, pro tota natione immolandarum, seniores seu primates populi manus imponebant (Lev. 4, 13-15). Victimæ per hanc manuum impositionem in locum illas offerentium substituebantur, ad indicandam pœnam, quam offerentes meriti fuerant per peccatum vel promerituri fuissent. Victimam immolans pro delicto, manus capiti ejus imponens, simul delictum suum confitebatur atque summus sacerdos capiti hirci pro omni populo offerendi manus imponens, eum omnibus peccatis populi symbolice onerabat.

3° Animalia immolanda pro populo mactabantur a sacerdotibus et levitis. Antiquitus nonnulla occidebantur ab offerentibus, sed posterius sacrificabantur a levitis (Lev. 1, 2-9. II Paral. 29, 24, 34).

4° Sacerdos sanguinem victimæ cratere excipiebat, atque ad basim altaris spargebat. In sacrificiis pro peccato sanguis ad cornua altaris adliniebatur, et in sacrificiis pro toto populo, aut pro summo sacerdote, sanguis victimæ in Sancto versus velum Sanctuarii, et die expiationis in Sanctuario versus operculum arcæ et pavimentum ante arcam spargebatur, atque ad quatuor cornua aurei altaris thymiamatis liniebatur(Lev. 4, 5-7; 8, 15).

5° Levitæ et sacerdotes animalia, pelle detracta, dissecabant. Antiquitus vero victimas offerentes hæc præstabant. Recentiori ætate mensæ marmoreæ atque columnæ ad hæc apte peragenda in templo erant. Victimæ autem pro peccato, atque holocausta summi sacerdotis et populi, extra castra vel urbem integra comburebantur, desumptis dumtaxat partibus in altari concremandis.

6° Modo ante, modo post mactationem nonnullarum victimarum ritus peculiares adhibebantur, qui pariter usitati erant quando offerebantur panes, placentæ et alia dona sacra. Hi ritus fuisse videntur oblatorum elevatio, et eorum depositio ex elevatione sequens (Exod. 29, 24. Lev. 7, 34; 8, 27; 9, 21; 10, 15; 23, 20. Num. 5, 25). Per hos ritus exprimebatur desiderium, ut Deus sacrificium gratum haberet atque significabatur, oblationem Deo factam esse.

7° Sacerdos lignis, quæ in altare detulerat, et in ordinem redegerat, ignem submittebat. Ignis a sacerdotibus perpetuo in altari nutriendus erat (Lev. 6, 12), atque alio igne ad sacrificia uti vetitum erat (Lev. 10, 1-2). Alii dein sacerdotes comburenda de victima hisce lignis accensis imponebant, carnes nempe omnes holocaustorum privatorum, et de holocaustis summi sacerdotis, populi, ac de omnibus aliis sacrificiis adipem intestinorum et renum, ambos renes, reticulum jecoris, atque crassam caudam ovium (Exod. 29, 13, 22. Lev. 3, 4). Hæ victimarum partes condiebantur sale puro (Lev. 2, 13). Sacrificia autem pro peccato, et holocausta summi sacerdotis et populi integra comburebantur exceptis partibus in altari concremandis, extra castra vel urbem, in loco, in quem cineres altaris conferebantur.

8° Carnes omnes holocaustorum comburendæ erant. Aliorum sacrificiorum carnes aliæ obveniebant sacerdotibus, et aliæ cedebant illis qui sacrificia offerebant. Omnes autem istæ carnes consumendæ erant in tabernaculo vel in templo. Locus vero esus Agni Paschalis erat tota urbs Hierosolyma.

§ XXXIX. — Holocausta.

682. Nomen Ολοκαυστον, *Holocaustum*, provenit a vocibus græcis ὅλος, *totus*, et καιω, *accendo*. Ita nuncupatæ fuerunt victimæ, quæ integræ concremabantur. Hebræi holocaustum vocant *Hâla*, quæ vox *adscendit* significat, eo quod *totæ victimæ* per fumum in cœlum *adscendebant*. Hæc sacrificia omnium antiquissima sunt, et piacularia erant.

Alia holocausta offerenda erant diebus festis, et alia singulis diebus. Hæc erant duo agni, quorum unus mane ante alia sacrificia, et alter vespere post alia sacrificia pro toto populo sacrificabantur. Hoc quotidianum holocaustum vocabatur *Juge Sacrificium*, vel *Holocaustum Sempiternum*.

Alia holocausta offerebantur a personis privatis vel sua sponte, vel ex voto, vel ex præscripto legis, ut a Nazaræis inopinate immundis, vel finito corum voto. Tandem alia offerebantur a sanatis a lepra, a puerperis, a summo sacerdote festo expiationis, et alia pro toto populo.

Holocausta fiebant ex juvencis triennibus, hircis et arietibus anniculis, atque ex turturibus et pullis columbarum. Sanguis victimæ, ad septentrionem altaris mactatæ, a sacerdote spargebatur per gyrum ad basim altaris. Animalia comburebantur integra cum intestinis ac pedibus, qui antea loti fuerant, cum additis farina et oleo super altare holocaustorum. Holocausta autem summi sacerdotis et populi concremabantur extra castra vel urbem in loco, in quem conjiciebantur cineres altaris. Apud Gentiles vinum fundebatur inter cornua victimæ; apud Hebræos vero libamen vini effundebatur ad altare.

Holocausta turturum ac pullorum columbarum ita fiebant. Sacerdos illis caput abrumpebat, sanguinem ad latus altaris spargebat, ingluvie et plumis in cinerarium projectis, atque alis ruptis, has volucres super altare concremabat (Lev. 1).

Gentiles per Hebræorum sacerdotes holocausta in templo offerre poterant, et Fl. Josephus scribit Alexandrum magnum ita Hierosolymis vero Deo sacrificasse [1].

§ XL. — Sacrificia pro peccato et pro delicto.

683. Deliberata violatio cæremoniarum mosaïcarum exterminatione e populo punienda erat. Transgressio autem cæremoniarum, vel aliquarum legum naturalium a Moyse pœna sancitarum, per errorem vel inadvertentiam commissa, ab exterminatione

[1] Fl. Joseph de Bell. Jud., lib. 2, c. 8.

redimi poterat. Inde descendunt *sacrificia pro peccato*, et *sacrificia pro delicto*. Neutiquam autem omnia peccata per sacrificia a pœnis lege Moysis statutis liberari poterant, sed aliqua dumtaxat. Peccata, quæ sacrificio remitti poterant, dividebantur in *peccata* et *delicta*.

Obscurum est quam differentiam Hebræi inter peccatum et delictum statuant. Cl. Jahn cum aliis existimat peccatum esse transgressionem legum negativarum non sine testibus admissam, delictum vero violationem legum adfirmativarum sine omni teste commissam [1]. Alii tenent Judæos per peccatum intelligere transgressionem præceptorum affirmativorum, atque per delictum, seu quod latinus Interpres per delictum vertit, transgressionem præceptorum negativorum [2]. Alii tandem arbitrantur peccatum significare peccatum *voluntarium* aut transgressionem legis per imprudentiam commissam, delictum vero peccatum *dubium* de violatione legis [3].

Victimæ pro peccato et pro delicto offerendæ, quæ et ipsæ *peccata* et *delicta* vocabantur, pro varietate peccatorum et peccantium variæ erant. Victima autem pro summo sacerdote, et pro populo juvencus erat. Princeps vero bircum immolabat (Lev. 4). Cæremoniæ horum sacrificiorum referuntur Levitici c. 4.

Hujusmodi sacrificia etiam aliquibus personis in particulari præscripta erant, et quidem 1° Nazaræi, qui inopinate contaminati fuerant, duos turtures aut duos pullos columbarum, unum pro peccato, et alterum in holocaustum offerre debebant (Num. 6, 10-11).

2° Pro peccatis ignorantiæ populi in festis novi anni, Paschatis, Pentecostis, Tabernaculorum, atque in Neomeniis, hirci sacrificandi erant (Num. 28, 29). Cum Hebræi sibi persuasum haberent plures morbos, et dolores partus, pœnas esse peccatorum, debebant

3° Mundati a lepra offerre agnum, aut si pauperes erant, duos turtures aut duos pullos columbarum, unum pro peccato et alterum in holocaustum (Lev. 14, 13-31); atque

4° Puerperæ expletis diebus purificationis offerre debebant agnum anniculum in holocaustum et turturem, vel pullum columbæ pro peccato. Si vero pauperes erant, loco agni offerre poterant alterum turturem, vel alterum pullum columbæ in holocaustum (Lev. 12 6-8).

[1] Jahn: Archæologiæ Bibl., P. II. § 252. Viennæ, 1805. — [2] Calmet: Dict. de la Bible, art. Péché. — [3] Conf. Lamy: Introd. à l'Ecriture sainte, liv. I. Ch. 7. Lyon, 1699.

§ XLI. — Sacrificia Eucharistica.

684. Sacrificia *Eucharistica*, quæ etiam *Pacifica* nuncupantur, offerebantur in gratiarum actionem beneficiorum a Deo obtentorum, et etiam ad nova beneficia a Deo impetranda. Animalia, hisce sacrificiis destinata, erant juvenci, vaccæ, hirci, capræ, arietes et oves. Alia eorum pars concremabatur, alia sacerdotibus, et alia offerentibus victimam cedebat (Lev. 5, 7).

§ XLII. — Sacrificia incruenta.

685. Hæc sacrificia generaliter fiebant ex frumento et vino; ex frumento facta *Immolationes* seu oblationes, et ex vino peracta *Libamina* nuncupabantur. Offerebantur ex farina triticea, et aliquando variis modis, oleo et thure, parata erant, et aliquando non (Lev. 2).

Erant hæc sacrificia ordinarie accessoria victimarum; excipiuntur autem

1° Duodecim panes propositionis, qui singulis sabbathis permutabantur, atque a solis sacerdotibus ut sacerrimi in tabernaculo vel templo manducabantur (Lev. 24, 5-9).

2° Primitiæ panum festo Pentecostis (Lev. 23, 17-20).

3° Manipulus hordei secunda die Paschatis offerendus (Lev. 23, 10, 11). Et

4° Farina, quæ a paupere in sacrificium delicti offerebatur (Lev. 5, 11-13).

Oblatio vini pariter additamentum victimarum erat, quod ad basim altaris spargebatur (Num. 15, 28)[1].

SECTIO V.

DE PONDERIBUS AC NUMMIS HEBRÆORUM.

§ XLIII. — De Ponderibus ac Nummis Hebræorum generatim.

686. Antiqui Hebræi nummis cusis in usum commercii carentes, argentum et aurum dividebant, in bilance appendebant, ac ope lapidum ponderabant; hinc Moyses duplicia fraudulenta pondera prohibens, juxta textum hebræum: *Non habebis*, inquit, *lapidem et lapidem*, unum nempe altero ponderosiorem (Deut.

[1] Conf. Fl. Joseph. Antiq., lib. 3, c. 9 et 10.

25, 13). Hac de causa emptores et mercatores bilancem et lapides, juxta fixum pondus factos, in sacculo ferebant (Deut. 25, 13. Prov. 16, 11. Mich. 6, 11). Pondera igitur Hebræorum erant simul nummi non cusi; quare pondera eorum argenti et auri, atque monetæ haud cusæ, ad eamdem normam æstimanda sunt.

Moyses rectitudinem ponderum curaturus ac conservaturus, eorum ac mensurarum normas archetypas (*étalons*) in sacro tabernaculo servandas tradidit (Exod. 30, 13. Lev. 27, 25), ut sacerdotes juxta illas alia pondera ac mensuras probarent, eorumque rectitudinem curarent *.

Hæ normæ, quæ quoad pondus quandoque *pondus Sanctuarii* nuncupantur, quod in tabernaculo vel templo custodiebantur, postea in templum hierosolymitanum delatæ fuerunt, ubi sacerdos constitutus legitur *super omne pondus atque mensuram* (I Paral. 23, 29), ut nempe pondera publica, quæ et *Regia* vocantur, quod ministri regii eorum rectitudini invigilabant, atque mensuras ad hasce normas exigeret.

Exusto autem sub Sedecia rege per Chaldæos templo hierosolymitano, hæ normæ perierunt, atque Judæi deinceps Persis, Græcis et Romanis subditi, horum populorum ponderibus, nummis ac mensuris assueverunt. Quare pondera, nummi ac mensuræ ipsorum Hebræorum a ponderibus, nummis ac mensuris aliorum populorum, in Libris sacris occurrentibus, probe distinguenda sunt.

Cum interpretes Librorum sacrorum voces hebraicas et græcas ponderum ac nummorum, in Scriptura sacra occurrentium, sæpe reddiderint per nomina ponderum et monetarum Romanorum ac Græcorum, quæ et posteriori ævo apud Hebræos usitata erant, oportet non solummodo Hebræorum, sed et Romanorum atque Græcorum pondera ac monetas dignoscere, eaque cum ponderibus monetisque nostrarum regionum comparare, ut quæ in Libris sacris de ponderibus ac nummis occurrunt rite intelligantur. Quare

* Ponderum ac mensurarum normæ archetypæ pariter in Ægypto sacerdotum curæ commissæ erant, ut pondera publica ac mensuras ad illas probarent (Clem. Alex. Stromat. lib. 6.) Idem apud Romanos obtinebat. Fannius poeta, Augusto coævus, de Amphora ita loquitur:

> Amphora fit cubus, quam ne violare liceret,
> Sacravere Jovi, Tarpeio in monte, Quirites.

Normæ ponderum ac mensurarum etiam antiquitus a Christianis in ecclesiis conservatæ fuerunt, ut constat ex Justiniani Authentic. Novella 128, c. 15, qui legem sanxit, ut *pondera et mensuræ in sacratissima cujusvis civitatis ecclesia custodirentur*. Hanc legem Valentinianus imperator instauravit.

§ XLIV. — De Pondere Romano, Atheniensi, Trecensi ac Parisiensi.

687. Pondus Romanorum erat *libra*, seu *as*, quam juxta duodecim menses anni in duodecim partes, *uncias* vocatas, dividebant; quare uncia duodecima pars libræ erat. Aliis insuper utebantur libræ seu assis divisionibus. Sic *semis* aut *semissis* erat dimidium libræ seu assis, *triens* pars tertia, *quadrans* quarta, *sextans* pars sexta, etc.

Unciæ partes erant *semi-uncia*, seu unciæ dimidium, *duella* tertia pars unciæ, *sicilicum* pars quarta, *sextula* pars sexta, *drachma*, pars octava, etc. Ita ut libra seu as Romanorum contineret 96 drachmas.

688. Pondus Atheniensium erat δραχμη *drachma*, quæ octava pars erat unciæ Romanæ. Centum drachmæ *minam atticam* constituebant, et sexaginta minæ conficiebant *talentum*, quod consequenter 6000 Drachmarum officiebat. Hinc Fannius apud Priscianum :

Accipe præterea, parvo quam nomine Graii
Mnam vocitant, nostrique Minam dixere priores.
Centum hæc sunt Drachmæ. Quod si modo dempseris illis
Quattuor, efficies hanc nostram denique Libram.

689. Libra apud argentarios et aurifabros fere ubique in Europa usitata est *libra trecensis*, *nummularia*, *monetalis*, et *marca trosica* (*poids de marc*) appellata.

Continet hæc libra duas *marcas*, singulas quatuor unciarum; quælibet uncia continet octo *drachmas* (*gros*), unaquæque drachma *tres denarios* (*deniers*), et quilibet denarius continet viginti quatuor *Grana* (*grains*); ita ut uncia quælibet contineat 576 grana, et libra integra 4,608.

690. Libra Parisiensis constat ex sexdecim unciis; uncia continet octo drachmas (*gros*), et quælibet drachma septuaginta duo grana (*grains*), ita ut uncia Parisiensis constet ex 576 granis, ut uncia Trecensis, libra vero ex 128 drachmis (*gros*), et 9216 granis. Uncia autem parisiensis ponderat triginta novem granis, et tribus quintis partibus grani plus quam uncia romana.

§ XLV. — De Pondere Hebræorum, ejusque valore generatim.

691. Pondus Hebræorum erat *Schekel*, unde nomen græcum σικλος (Siclos), et latinum *Siclus*. Vox *Schekel* ab hebræo *Schakal ponderare, appendere*, derivata est. Siclus dividebatur in viginti partes, quæ *gerah* seu *oboli* vocantur: *Siclus viginti obolos* (gerah) *habet*, dicitur Num. 18, 16, et Ezech. 45, 12.

Semi-siclus *bekah* dicitur, atque decem gerah seu obolos continet. Ex sexaginta siclis constituebatur μνα, μνα *mina*, *mna*[1], et tria millia siclorum efficiebant *talentum*, hebraice *chiccar* nuncupatum (Exod. 38, 24-26).

Pondus sicli erat quatuor drachmarum atticarum, seu semi-unciæ romanæ, octo enim hujusmodi drachmæ integram unciam romanorum efficiunt (n. 687). Quod tale fuerit pondus sicli hebræi patet ex Matth. 17, 23, ubi *didrachma*, seu duplex drachma, vocatur semi-siclus census, quem singuli Judæi quotannis pro expensis tabernaculi vel templi persolvebant (Exod. 30, 13). Aliunde Fl. Josephus: « Siclus, inquit, Hebræorum nummus, » quatuor drachmas atticas complectitur[2]. » Hieronymus vero: « Siclus, ait, id est stater, habet drachmas quatuor[3].

Septuaginta Interpretes hebræum *schekel* seu *siclum* quandoque per διδραχμον, *didrachmum*, seu duas drachmas reddunt, et Philo Hebræus semi-siclo unam drachmam tribuit. Hinc nonnulli existimarunt duas siclorum species apud Hebræos fuisse, siclum nempe communem, publicum et regium dictum, quem duas drachmas atticas valere dicebant; et *siclum sanctuarii*, cui quatuor drachmas atticas attribuebant. Verum ista siclorum distinctio ruit, eo quod una drachma Alexandriæ in Ægypto usitata, teste Varrone, contineret duas drachmas atticas[4]. Septuaginta vero Interpretes, uti et Philo, qui scripserunt Alexandriæ, drachmam alexandrinam adhibuerunt ad siclum hebræum æstimandum.

Siclus etiam aliquando per staterem redditur (Matth. 17, 26), eo quod stateri æquivalebat.

§ XLVI. — De valore Sicli hebraici in particulari.

692. Ex dictis siclus Hebræorum ponderat quatuor drachmas atticas, seu semi-unciam romanam; hæ vero æquivalent ducentis sexaginta sex granis cum tringinta quatuor trigesimis quintis grani partibus libræ trecensis et parisiensis.

Siclus argenteus et aureus ejusdem apud Hebræos erant ponderis. Siclus in Libris sacris frequenter subintelligitur, simpliciterque dicitur *argenteus*, ut quando refertur Judam Iscariotem retulisse ad principes sacerdotum *triginta argenteos*, quibus Christum divendiderat (Matth. 27, 3).

Siclus argenteus, puti argenti, valet triginta duos asses (*sols*),

[1] Conf. Fl. Jos. Antiquit. lib. 14, c. 12.— [2] Fl. Jos. Antiq. lib. 3, c. 9.— [3] Hier. in Ezech. c. 4. Conf. et ejus Comment. in Matth. c. 17.— [4] Conf. Varron., lib. 4, de Ling. Lat.

quinque denarios (*deniers*) et tertiam denarii partem monetæ gallicæ.

Siclus vero aureus, puri auri, valet viginti tres libras gallicas (*livres*), quatuor asses (*sols*), et quatuor denarios (*deniers*)[1]. Hæ autem siclorum æstimationes omnino exactæ haud sunt, eo quod diversa sit argenti aurique siclorum puritas, et ponderis accuratio.

§ XLVII. — De Nummis cusis Hebræorum.

693. Mercatura antiquitus exercebatur permutatione mercium, aliarumque rerum præsertim superfluarum. Postea autem metalla adhibita fuerunt, utpote quorum valor intrinsecus ab omnibus agnoscebatur. Metalla hæc originetenus secabantur, et secta appendebantur. Tandem cusa atque nota insignita fuerunt. Ævo Homeri, qui quinto sæculo post Moysen, et decimo ante Christum floruit, commercia adhuc per variarum rerum mutationem potissimum exercebantur. Homerus enim (Iliad. Lib. 7, v. 472) de Achivis ementibus vinum canit:

> Αλλοι μεν χαλκῷ, αλλοι δ' αιθωνι σιδηρῳ,
> Αλλοι δε ρινοῖς, αλλοι δ' αυτοῖσι βοεσσιν,
> Αλλοι δ' ανδραποδεσσι.....
>
> Alii ære, alii splendido ferro,
> Alii pellibus, alii ipsis bobus,
> Alii mancipiis etc.

Plinius ad hunc Homeri locum respiciens[2], scribit: « Quantum feliciori ævo, cum res ipsæ permutabantur inter se, sicut » et Trojanis temporibus factitatum, Homero credi convenit: ita » enim, ut opinor, commercia victus gratia inventa. Alios coriis » boum, alios ferro, captivisque rebus emptitasse, tradit[3]. »

Jam ætate Abrahæ siclorum occurrit mentio, et Gen. 23, 16, legitur hunc Patriarcham emisse ab Ephrone campum, in quo defunctam suam conjugem Saram sepeliret, *quadringentis siclis argenti probatæ monetæ publicæ*, seu potius, ut LXX Interpretes conformiter ad textum hebræum habent, quadringentis siclis αργυριου δοκιμοὐ εμπόροις, *argenti probati mercatoribus*. Posteriori ætate Joseph a suis fratribus divenditur Ismaëlitis viginti argenteis, juxta textum hebræum, *viginti siclis argenti* (Gen. 37, 28).

Verum in his textibus, atque in illis, qui posteriori adhuc ævo in Libris sacris occurrunt, quæstio non est de moneta ab Hebræis

[1] Calmet: Dict. de la Bible, art. Sicle d'or. — [2] Plin., Hist. Nat., lib. 33, c. 1. — [3] Conf. Aristotelem Moral. lib. 5, c. 8. et Politic., lib. 1, c. 6.

cusa, notaque insignita. Nullibi quid reperitur de forma aut figura nummorum qui ab Hebræis cusi fuissent; monetæ tamen nomen suum ordinarie desumunt a principe, animali, aut figura, quæ in illis exhibentur. Immo in textu originario Scripturæ sacræ nequidem commemorantur nummi signati Hebræorum usque ad tempora Machabæorum, ubi Antiochus Sidetes Simoni Machabæo summo Judæorum sacerdoti nummos cudere permisit. In textu primitivo occurrunt dumtaxat siclus, talenta, etc. quæ erant pondera, non vero monetæ signatæ.

Hosce siclos, talenta, etc. fuisse pondera, Hebræosque usque ad Machabæorum tempora nummos non cudisse, patet:

I. Quod sicli, talenta, etc. ante ævum Machabæorum appenderentur: sic 1° ponderabantur isti quadringenti sicli, quibus Abraham præfatum campum emerat: *Abraham appendit pecuniam*, seu argentum, ait Moyses (Gen. 23, 16). 2° Filii Jacobi Patriarchæ referunt Josepho fratri *argentum in pondere suo* (Gen. 43, 21). 3° Inaures, quas Eliezer Rebeccæ obtulit, appendebant *siclos duos* (Gen. 24, 22). 4° Moyses scribit quod a Judæis pro tabernaculo oblata fuerint *æris talenta septuaginta duo millia, et quadringenti supra sicli, ex quibus*, addit, *fusæ sunt bases in introitu tabernaculi testimonii, et altare æneum* (Exod. 38, 29-30). 5° Isaïas de impiis: *Qui confertis aurum de sacculo*, inquit, *et argentum statera ponderatis* (Isaiæ, 46, 6). 6° Jeremias, qui tempore captivitatis babylonicæ septuaginta annorum vixit, pretium agri, quem ab Hanameel emerat, ponderavit: *Appendi ei*, ait, *argentum septem stateres, et decem argenteos* (Jerem. 32, 9-10). Hinc 7° Propheta Amos mercatores fraudulentos inducit se invicem hortantes ad diminuendas venditionis mensuras, et ad augenda pondera, juxta quæ reciperent solutionem: *Imminuamus mensuram, augeamus siclum, supponamus stateras dolosas* (Amos 8, 5).

Genesis 33, 19 et Job 42, 11, in textu hebræo occurrit vox *kesitah*, quæ ab auctore Vulgatæ, LXX Interpretibus, et Onkelo per *agnum* seu *ovem* reddita fuit. Existimarunt equidem nonnulli, kesitah fuisse monetam figura agni insignitam. At cum tempore Jacobi Patriarchæ, qui Gen. 33, 19, centum kesitah seu agnos in solutionem empti agri dedit, monetæ signatæ haud existerent, oportet kesitah fuisse certum pondus argenti, si non designet agnum seu ovem.

Ex probatis igitur sequitur Hebræos usque ad captivitatem septuaginta annorum apud Babylonios argentum et aurum in solutionem rerum emptarum ponderasse pondere sicli, talenti, etc., nummosque cusos non habuisse.

II. Judæi tempore captivitatis septuaginta annorum apud Chaldæos profecto nummos haud cuderunt, sed Chaldæorum monetis assueverunt. Ex hoc longo exilio reduces exiguum populum constituerunt; Persis ac dein Græcis usque ad Machabæorum tempora subjecti fuerunt, atque horum populorum nummis cum propriis suis ponderibus usi sunt. Antiochus Sidetes vero, rex Syriæ, anno 138 ante Christum natum permisit Simoni, summo Judæorum sacerdoti, ut monetas proprias cuderet: *Permitto tibi*, scribebat illi, *facere percussuram proprii numismatis in regione tua* (I Mach. 15, 6).

Ab hoc tempore, quo populus Judæus a jugo exterarum nationum in libertatem vindicatus fuit, Simon proprios nummos cudit, ejusque successores continuarunt usque ad principum Herodum tempora, ubi characteres græci nummis imprimi cœperunt.

Aliqui existimant populum hebræum jam proprios nummos cudisse anno 136 ante Christum seu duobus annis ante facultatem ab Antiocho Sidete Simoni concessam, hosque nummos notatos esse *siclus Israël*; nummos vero, quos Simon duobus post annis cudit, ipsius nomen exhibere; alii vero affirmant utrosque nummos a Simone factos esse. Conf. n. 695.

§ XLVIII. — Pondera ac Nummi in veteri Fœdere occurrentia.

694. In veteri Fœdere occurrunt

1° *Chiccar* seu *talentum* (Exod. 37, 24. Conf. n. 691).

2° *Mina* seu *mna* (III Reg. 10, 17. Conf. n. 691).

3° *Schekel* seu *siclus* (Gen. 20, 16. Conf. n. 692).

4° *Bekah*, dimidia pars sicli (Exodi 30, 13). Singuli Judæi quotannis semi-siclum in expensas tabernaculi vel templi persolvere debebant (Exod. 30, 13). Valebat Bekah circiter sexdecim asses (*sols*), et duos denarios (*deniers*) cum dimidio monetæ gallicæ.

5° *Schlischith ha-schschekel*, tertia pars sicli (II Esdræ 10, 32). Valebat circiter decem asses gallicos (*sols*) et septem denarios (*deniers*).

6° *Rebhah Schekel*, quarta pars sicli (I Reg. 9, 8). Valor ejus est octo assium (*sols*), et unius circiter denarii (*denier*).

7° *Gerah*, vigesima pars sicli (Exod. 30,13). Valebat unum assem (*sol*), et septem circiter denarios (*deniers*).

8° *Kesitah* (Gen. 33, 19) pondus antiquissimum, atque simul nummus non signatus, ignotæ quantitatis.

9° *Darkemon* seu *Darcemon*, *Adharkon* seu *Adharcon*. Darkemon, cujus pluralis *darkemonim* occurrit — (I. Esdr. 2, 69) ubi est ex

auro, et ab Interprete latino per solidos vertitur; — (II Esdr. 7, 70, 71, 72), quibus in locis ab Hieronymo per drachmas redditur.

Adhareon, unde pluralis *Adharconim*, reperitur I Esdr. 8, 27 et I Paral. 29, 7. In duobus istis locis ab Interprete latino denuo per *solidos* vertitur. LXX Interpretes darkemon et adharkon modo per δραχμας *drachmas*, modo per aliam monetam reddunt.

Darkemon et Adharkon videntur fuisse *daricus*, nummus aureus Persarum famosus. Nummus iste equidem (I Paral. 29, 7) ævo Davidis occurrit; sed auctor librorum Paralipomenon, qui post captivitatem babylonicam vixit, pondus seu nummum haud signatum Hebræorum juxta monetam Persarum æstimavit, ac per Daricum expressit.

Cl. Pelletier et Calmet existimant daricum aureum valere undecim libras (*livres*), undecim asses (*sols*), et novem denarios (*deniers*), cum quadrante monetæ gallicæ [1]. Alii vero daricum multo majoris valoris esse statuunt. Juxta D. Bernard daricus pondere duorum granorum superabat guinæam (*guinée*) [2].

Darici, seu Darii aurei, ita nuncupati fuerunt juxta alios a voce persica regem significante, quod nempe pecunia regia esset, regisque effigiem exhiberet, juxta alios quod a Dario, Hystaspis filio, cusi sint; sed verisimilius ita appellati fuerunt, quod a Dario Medo jam antea procusi fuerint.

Darici ex auro puro confecti erant, atque per plura sæcula omnibus Orientis nummis prælati fuerunt. Exhibebant una parte effigiem regis, et parte altera sagittarium tiara acuminata ornatum, dextra sagittam, et sinistra arcum tenentem [3].

§ XLIX. — Pondera ac Nummi in novo Fœdere occurrentia.

698. In novo Fœdere reperiuntur

1° Στατηρ, *Stater* (Matth. 17, 26), qui præcipua moneta Græcorum erat. Ex Matth. 17, 26, patet illum ponderasse quatuor drachmas atticas, duos semi-siclos, seu siclum integrum Hebræorum, cum Christus staterem pro suo et Petri censu persolvi jusserit (conf. 691). Pondus igitur illius erat ducentorum sexaginta sex granorum (*grains*) cum triginta quatuor trigesimis quintis grani partibus libræ trecensis, et parisiensis. Consequenter valor stateris argentei æqualis erat valori sicli argenti Judæorum, seu valebat triginta duos asses (*sols*), quinque denarios (*deniers*), et tertiam denarii partem monetæ gallicæ.

[1] Calmet : Dict. de la Bible art. Darcmonim, et Comment. in I. Esdr. 8, 27. — [2] Bern. de Ponderibus et Mensuris antiq. — [3] Vide Plutarchum in Artaxerxe.

Multi stateres adhuc supersunt, quo autem recentiores sunt, eo sunt pulchriores, sed etiam leviores; sumptus nempe excusionis in valorem computati fuerunt.

Exhibent stateres una parte caput Minervæ, et parte altera noctuam et monogramma aut nomen.

Simon, summus Judæorum sacerdos, anno 138 ante Christum natum ad pondus stateris siclos cudit, qui sunt prima moneta signata Hebræorum (conf. n. 693). Lis agitata fuit utrum sicli Hebræorum superstites sint genuini. Modo autem pro genuinis habentur ii qui exhibent characteres Samaritanos, qui primitivi characteres Hebræorum, Chananæorum seu Phœnicum fuerunt, quique in Judæa, Samaria et Phœnicia ad commercia communissime adhibebantur; quare sicli recentiori charactere hebræo insigniti recentes ac spurii sunt, quamvis forte etiam nonnulli characteres Samaritanos referentes recentiori ætate ad veterum siclorum imitationem procusi sint.

Figuræ, quæ in siclis conspiciuntur sunt palma, nux pinea, quandoque spicæ, manipulus, pampinus, botrus, flos, ramus amygdalinus, vas, quod alii *gomor*, quo Manna adservabatur, et alii vas ministerio templi destinatum, esse volunt *. Signatio siclorum est varia; aliqui circum vas habent *siclus Israel*, et ex altera parte circum virgam Aaronis : *Jerusalem Sancta*.

2° Διδραχμον, *didrachmum* seu *didrachma* (Matth. 17, 23), pondus ac nummus Græcorum, qui valebat duas drachmas atticas, seu semi-staterem aut semi-siclum. Valor ejus consequenter erat sexdecim assium (*sols*), et duorum circiter denariorum (*deniers*) cum dimidio monetæ gallicæ.

3° Δραχμη *Drachma* (Luc. 15, 8, 9), pondus et nummi genus Græcorum. Quarta erat stateris pars, valebatque octo asses (*sols*), et unum circiter denarium (*denier*). Drachma alexandrina duplum drachmæ Atticæ erat (conf. n. 691).

* Apud Romanos æs primitus insignitum fuit nota *pecudum*, atque hinc nomen pecunia, ut fertur, descendit : *signatum est*, ait Plinius, *nota pecudum : unde et pecunia appellata* (Hist. Nat. lib. 33, c. 3). Primus, qui apud Romanos æs signavit, fuit Servius, sextus rex Romanorum, versus annum 533 ante Christum occisus : *Servius rex primus signavit æs*, inquit Plinius (Loc. cit. Conf. Varron. *de Re Rustica*, lib. 2, c. 1). Conf. n. 94. not.). Plutarchus *antiquissimis numismatibus aut bovem, aut ovem, aut suem* insculptum fuisse scribit (Plut. in Publicola). Apud Peloponesios nummus erat figura Testudinis insignitus, unde antiquum proverbium : *Virtutem ac sapientiam Testudines superant*. Atheniensibus nummus erat effigie Bovis notatus, quare juxta priscum adagium dicebatur : *Bos in lingua*, adversus eos, qui pecunia corrupti veritatem silebant. Ob noctuam vero stateri impressam antiquitus proverbialiter dicebatur, *Noctua volat*, dum pecunia negotiis agendis interveniebat.

4° Αργυριος, *Argentum*, seu *Argenteus* (Matth. 26, 15). Siclum argenteum designat (conf. n. 692).

5° Δηναριον, *denarius* (Matth. 18, 28), nummus argenteus Romanorum, ita vocatus, quod pro decem assibus in solutionem cedebat. Pondere æquabat drachmam, proinde quartam partem valoris sicli, seu octo asses (*sols*), et quid amplius monetæ gallicæ valebat. Communiter autem decem assium gallicorum (*sols*) statuitur. Marcus (12, 15) et Lucas (20, 24) denarium nuncupant nummum argenteum, qui pro capitatione Romanis in Judæa persolvebatur, et Matthæus hunc denarium vocat ***numisma census*** (22, 19).

Denarius erat diurnum militis apud Romanos stipendium, ut Tacitus refert, quemadmodum drachma erat diurnum stipendium militis apud Athenienses, teste Thucydide. Denarius pariter merces fuit conductorum in vineam (Matth. 20, 2, etc.).

Antiqui denarii exhibent una parte deam Romam seu Victoriam, et altera parte currum, cui duplex equorum jugum junctum est. Posteriori ævo effigies Cæsaris in denariis conspiciebatur, ut liquet ex denario qui Christo oblatus fuit (Matth. 22, 19-21).

6° Ασσαριον, *Assarius*, qui ab Interprete latino (Matth. 10, 29) per *assem* vertitur, a Luca autem (12, 6) duo assarii per *dipondium* redduntur. Erat nummus æneus Romanorum, valebatque dimidium assis romani. Cum vero as juxta Tacitum, Priscianum et alios decima esset pars denarii Romani, valeretque octo circiter, vel decem denarios gallicos (*deniers*), valebat assarius quatuor circiter, vel quinque denarios gallicos. Nonnulli existimant assarium quartam dumtaxat partem assis fuisse, atque valuisse duos circiter, vel duos cum dimidio denarios (*deniers*). Aliqui assarium assi æquarunt.

Interpres latinus (Matth. 10, 29) assarium per assem reddidit, quia veteres assarium et assem promiscue dicebant. Lucas vero (12, 6) duos assarios per dipondium, seu duplex pondo, vertit, quod olim libra seu pondo as vocaretur, as unius libræ seu pondo esset, atque as pro assario antiquitus diceretur.

Assarius una parte exhibebat olim effigiem Jani, et postea Cæsaris, parte vero altera puppim.

7° Κοδραντης *Quadrans* (Matth. 5, 26), nummus æneus Romanorum, qui quarta pars assis, seu dimidium assarii erat; valebat proinde duos circiter, vel duos cum dimidio denarios gallicos (*deniers*).

8° Λεπτον, *Minutum* (Luc. 21, 2), nummus æreus Græcorum, qui dimidium quadrantis erat; valebat proinde unum circiter dena-

rium gallicum (*denier*). Hinc Marcus 12, 42, referens pauperem viduam in Gazophylacium misisse *duo minuta*, addit, *quod est quadrans*.

9° Λιτρα seu *libra*, quoad pondus pro diversitate regionum variabat. Merces vero plerumque vendebantur juxta libram regionis ex qua advectæ erant. Libra autem in Scriptis sacris occurrens Libra romana esse videtur, duodecim unciarum (conf. n. 687).

§ L. — Pondera ac Nummi in Textu Latino adhuc occurrentia.

696. Præter pondera ac nummos recensitos in textu latino occurrit

1° *Agnus*, seu *Ovis* (Gen. 33, 19. Job. 42, 11), qui pondus et nummus non cusus ignotæ quantitatis fuit (conf. n. 693).

2° *Obolus* (Exod. 30, 13), qui valet vigesimam partem sicli, et Gerah æqualis est (conf. n. 694).

3° *Solidus* (I Esdr. 2, 69; 8, 27), nummus aureus Romanorum, qui ita nuncupatus fuit, quod justo pondere esset percussus, non dimidiato aut trientali, quemadmodum semisses et tremisses. Appendebat duas drachmas atticas, seu semi-siclum Hebræorum; consequenter valebat undecim libras (*livres*), duodecim asses *sols*), et duos denarios (*deniers*) monetæ gallicæ.

SECTIO VI.

DE MENSURIS HEBRÆORUM.

§ LI. — De Mensuris longitudinis generatim.

697. Omnes antiqui populi, Hebræi nempe, Græci, Romani, etc., mensuras longitudinis, ut *digitos*, *palmos*, *cubitos*, *passus*, *pedes*, etc., a corpore humano desumpserunt, ut vel eorum nomina testantur. Non tamen eamdem hæ mensuræ apud omnes populos longitudinem habuerunt, quod scilicet varium corpus humanum in illis ab eo desumendis attentum fuerit. Ad faciliorem mensurarum longitudinis notitiam quinque versus sequentes, quibus mensuræ longitudinis Romanorum exprimuntur, attendendi sunt :

Quatuor ex granis *Digitus* componitur unus.
Est quater in *Palmo* digitus, quater in *Pede* palmus.
Quinque pedes *Passum* faciunt. Passus quoque centum

Quinque et viginti *Stadium* dant: sed *Miliare*
Octo dabunt stadia, et duplicatum dat tibi *Leucam*.

Per leucam hic intelliguntur duo millia passuum geometricorum, seu *Milliare Gallicum*, duas tertias partes unius horæ continens.

§ LII. — Mensuræ longitudinis Hebræorum.

698. Mensuræ longitudinis apud Hebræos sunt

1° *Digitus* (Jerem. 52, 21), seu *Pollex*, hebraice *Etzbah* dictus. Est latitudo digiti, seu spatium quatuor granorum hordei. Adæquat circiter octo lineas Parisienses cum quadrante *. Inde cæteræ mensuræ Hebræorum ad mensuras Parisienses facile reduci poterunt.

2° *Palmus Minor* (I Paral. 4, 5), hebraïce *Tophah*, seu *Tophac*; et græce Δοχμη *Dochme*, dictus. Est spatium quatuor digitorum.

3° *Spithama*, seu *Palmus Major*, hebraïce *Zereth* nuncupatus (I Reg. 17, 4), erat spatium trium palmorum minorum, seu duodecim digitorum. Est autem illud spatium, quod extensis digitis inter pollicem et digitum minimum seu auricularem continetur.

4° *Pes*, hebraïce *Paam*, est spatium quatuor Palmorum minorum, seu sexdecim digitorum.

5° *Cubitus*, hebraïce *Amma*, et juxta alios *Gomedh*, dictus, (Deut. 3, 11), continebat sex Palmos minores, seu viginti quatuor digitos. Nonnulli hunc cubitum *vulgarem* dicunt, atque alium cubitum, quem *sacrum* vocant, statuunt. Huic septem palmos, seu viginti octo digitos adsignant. Hesichius et Suidas cubito pedem cum dimidio adscribunt. Cubitus autem a Polluce definitur *Mensura, quantum a flexura cubiti usque ad summitatem medii digiti intervallum patet.*

6° *Canna* seu *calamus mensorius* (Ezech. 42, 16,) hebraïce *Kane* dicta, sex cubitis, seu centum quadraginta quatuor digitis definiebatur.

7° *Stadium* (Joan. 6, 9; 11, 18), mensura græca et romana ab Hebræis adoptata, est spatium centum viginti quinque passuum geometricorum, seu 625 pedum; quinque enim pedes passum geometricum constituunt.

8° *Milliare romanum*, græce Μιλιον, *Milion*, æquabat mille passus geometricos, seu octo stadia (Matth. 5, 41), quæ confi-

* Continet pes Parisiensis duodecim pollices (*Pouces*), et quilibet pollex duodecim lineas (*lignes*). Sex pedes Orgyam seu sexpedam (*toise*) constituunt.

ciunt pariter *milliare italicum*. *Milliare gallicum* commune, seu leucam communem, viginti stadia, seu duo millia et quingenti passus Geometrici constituunt. *Leuca* unius horæ viginti quatuor stadiis, seu tribus millibus passuum geometricorum constat; *milliare* vero *germanicum* triginta duo stadia seu quatuor millia passuum geometricorum conficiunt.

Parasanga, mensura viarum apud Persas, triginta stadiorum juxta Herodotum [1], et juxta Strabonem quadraginta, et etiam sexaginta Stadiorum erat [2].

9° *Iter Sabbathi* (Act. 1, 12), erat spatium circiter mille passuum geometricorum, seu 5000 pedum.

10° *Iter diei* modo majus, modo minus erat; medium vero apud Romanos erat centum quinquaginta vel centum sexaginta stadiorum [3].

§ LIII. — Mensuræ aridorum et liquidorum apud Hebræos.

870. Mensuræ aridorum et liquidorum apud Hebræos usitatæ erant

1° *Bath*, *bathus*, seu *batus* (III Reg. 7, 26); mensura liquidorum erat. Rabbini, qui mensurarum suarum capacitatem ovis definiunt, aiunt batum capacitatem 432 ova gallinacia capiendi habuisse. Æquabat bati capacitas circiter 29 $^1/_2$ pintas parisienses (*pintes*).

2° *Epha* vel *ephi* (Exod. 16, 36), mensura aridorum, ejusdem capacitatis ac batus erat.

3° Μετρητης *metreta* (Joan. 2, 6), mensura græca liquidorum ejusdem cum epha et bato capacitatis.

4° *Homer*, seu *gomor*, vel *assaron*, mensura aridorum, decima pars Ephæ erat (Exod. 16, 36). Capiebat quantum de manna pro victus quotidiano unicui que adsignabatur (Exod. 16, 16). Rabbini ejus capacitatem definiunt 43 $^1/_5$ ovis. Capacitas illius æquabat circiter 3 pintas parisienses.

5° *Sea*, seu Σατον *satum* (I Reg. 25, 18. Matth. 13, 33), mensura aridorum, tertia pars Ephæ erat. Rabbini ejus capacitatis 144 ova gallinacea adsignant. Æqualis erat illius capacitas circiter 9 $^1/_2$ pinti Parisientibus.

6° *Kabh*, seu Καβος *Cabus* (IV Reg. 6, 25), parva mensura pro aridis erat, quæ adhuc in partes dividebatur (loc. cit.). Rabbini aiunt, cabum capere potuisse 24 ova gallinacea. Sexta pars sati, et decima octava pars ephæ erat. Ipsius capacitas erat circiter unius pintæ parisiensis cum tribus ejus quartis partibus.

[1] Herod. lib. 2, c. 6. lib. 5, c. 53. — [2] Strab. lib. 10. — [3] Herod. lib. 5. c. 53.

7° *Logh*, seu *logus* (Lev. 14, 10-12), mensura liquidorum, quarta pars cabi erat (IV Reg. 6, 25), atque omnium fere mensurarum Hebræorum minima. Capiebat 6 ova gallinacea juxta rabbinos.

8° *Chomer*, seu cor aut *corus* (Oseæ 3, 2), mensura aridorum, decem ephas continebat.

9° *Lethech*, mensura aridorum, dimidium cori erat (Oseæ 3, 2), et quinque ephas capiebat.

10° *Nebel* tres batos continebat.

11° *Hin*, mensura liquidorum, sexta pars bati erat.

12° *Simi-Hin*, duodecima pars bati erat.

13° *Betzah*, seu *ovum*, quo rabbini quandoque utebantur, sextam partem logi capiebat.

§ LIV. — Mensuræ in textu latino insuper occurrentes.

700. In textu Vulgatæ adhuc occurrit

1° *Amphora* (Dan. 14, 2), quæ liquidorum mensura erat Romanorum et Græcorum. Æqualis erat ephæ (conf. n. 699). In aliquibus autem locis Vulgatæ pro mensura indefinita ponitur.

Amphora Romana continebat duas *urnas* * seu 48 sextarios romanos, aut 80 libras romanas singulas 12 unciarum.

Amphora autem *attica*, seu atheniensis, ex tribus urnis constabat **, seu 72 sextariis, aut 120 libris romanis singulis 12 unciarum.

2° *Artaba* (Dan. 14, 2), mensura liquidorum apud Babylonios usitata, quæ juxta Epiphanium [1], et Isidorum Hispalensem [2] 72 sextarios (*setiers*) continebat. Alii vero ejus capacitatem aliter definiunt.

3° *Bilibris* (Apoc. 6, 6). Adæquabat duas libras romanas. In textu græco (Apoc. 6, 6), reperitur χοῖνιξ *chœnix*, ubi chœnix minima intelligenda videtur. Chœnix, mensura græca, communiter capiebat quantum alicui quotidie pro victu adsignabatur, qualem villicis præscribit Cato [3]. Chœnix autem hinc inde variabat.

* Hinc Fannius canit :

Amphora fit cubus, quam ne violare liceret,
Sacravere Jovi, Tarpeio in monte, Quirites.
Hujus dimidium fert URNA, ut et ipsa Medimni.

** Fannius amphoram atticam cum amphora romana comparans ait :

Attica præterea dicenda est Amphora nobis;
Hanc autem facies, nostræ si adjeceris URNAM.

[1] Epiph. de Ponderibus et Mensuris. — [2] Isidor.. lib. 16 Origin. — [3] Cato, de Re rustica, c. 56.

4° *Cadus* (Luc. 16, 6) liquidorum mensura Romana, ejusdem cum bato capacitatis (conf. n. 699).

5° *Decima* (Lev. 14, 10) designat decimam partem ephæ, aut mensuram *gomor* (Conf. n. 699).

6° *Laguncula.* Per hanc vocem hebræus *bath* seu *batus* redditur (Isaiæ 5, 10).

7° *Modius*, ab interprete latino modo sumitur pro cujusvis mensuræ specie, modo pro *sato*, et aliquando pro epha (conf. n. 699). Modius mensura erat Romanorum pro aridis, et æquabat tertiam partem amphoræ, seu pedis cubici romani.

8° *Mensura* nomen generale est; quandoque adhibetur pro epha.

9° *Sextarius* (Lev. 14, 12) mensura romana, liquidis mensurandis ordinarie inserviens: æquivalebat *logo* Hebræorum (conf. n. 699).

CONCLUSIO.

§ LV. — Utilitas studii Scripturæ sacræ.

701. Utilitas, quæ ex studio Librorum sacrorum redundat, est ingens, atque in studentis ac proximi bonum cedit. Debito enim studio Scripturæ sacræ incumbens, Dei Ter Optimi Maximi omnipotentiam, providentiam in omnia, et præsertim in genus humanum, atque misericordiam admiratur. Contemplatur arcana illa Dei consilia, quibus humani generis misertus, ipsum in spem restitutionis in pristinæ felicitatis spiritualis statum erigit, ci redemptorem appromittit, illi appropinquantem suæ redemptionis epocham successive revelat, salutarem cœlestemque doctrinam impertitur, atque tandem in plenitudine temporis mittit divinum suum filium, qui morte sua cruenta peccato nostrorum protoparentum expiato, clausas dudum cœli portas adaperit.

« *Attende tibi,* » scribebat Doctor Gentium charo suo Timotheo, « *et doctrinæ : insta in illis. Hoc enim faciens, et teipsum » salvum facies, et eos qui te audiunt* [1]. » Sacerdos igitur corde puro, diligentique attentione animum Scripturæ sacræ intendens, primo semetipsum salvum faciet. Et quid a Deum verendum, divinam ejus legem observandam, veramque felicitatem consequendam aptius est quam studium illorum librorum, qui inspirante Spiritu sancto exarati fuerunt? Deus in illis exhibetur ut potentissimus atque justissimus, qui violationem suæ legis ad nutum punire potest, quandoque in hac vita plectit, semper post hanc vitam sine pœnitentia peractam punit, legis vero suæ observantiam semper remunerari est paratus, in hujus vitæ decursu semper spiritualiter, et frequenter etiam felicitate terrena, compensat, atque semper in altera vita liberalissime, modoque supremi Numinis digno remuneratur. Hæc tot illustrantur historiis et exemplis, ut qui ea sedulo perlegit commoveri, et ad bonum ac ad divinæ legis observantiam incitari debeat.

In Libris sacris quodammodo conversamur cum sanctis illis viris, et Dei amicis, qui licet vita mortali functi, in suis scriptis sunt superstites, in iis nos instruunt, monent, hortantur, incitamenta et exempla virtutum tradunt, nobisque viam ad cœlestem patriam commonstrant.

[1] I Timoth. 4, 16.

In Scriptura sacra novi Fœderis majestas divini fundatoris sacrosanctæ nostræ religionis nos in admirationem ac stuporem agit; sanctitas, simplicitas, et sublimitas ejus doctrinæ cor ipsum rapiunt, commovent ac ad virtutem incitant. Contemptus gloriæ Apostolorum Christi, commodorum neglectus; paupertas voluntaria, amor et reverentia, quibus divinum suum magistrum prosequuntur, ardens illud studium, quo cœlestem ejus doctrinam propagant, labores ac persecutiones, quas in defensionem illius ultro patiuntur; et mors violenta, quam pro veritate illius subeunt, aptissima sunt ad nos a rebus terrenis ac perituris avellendos, Deo Christoque totos tradendos, dignosque ministros Christi constituendos.

Sacerdos modo debito Scripturæ sacræ studio operam navans, non dumtaxat semetipsum salvum facit, sed etiam *eos, qui illum audiunt*, seu quorum cura illi est concredita. Assidua enim lectione Librorum sacrorum spiritu eorum imbutus, exemplo Jesu ejusque discipulorum propria commoda commodis aliorum postponet, eis officia sui status præferet, vanæ gloriæ non inhiabit, divitiis non studebit, munia vires superantia ob lucrum non quæret, sed amore Dei ac Christi inflammatus, et ardenti animarum zelo æstuans, erit *omnibus omnia factus, ut omnes faciat salvos*[1].

Sacerdos spiritu legis divinæ ornatus sua vivendi norma inimicorum religionis catholicæ tollet calumnias, maledicentias ac dicteria. Delebit funestam illam ideam, quæ multorum animis infelici nostro ævo insedit, sacerdotes aliter prædicare et aliter agere, eos statum ecclesiasticum amplexos esse, ut quo facilius viverent haberent, ipsos verbum Dei annuntiare, sacramenta administrare, eo quod officia id exigentia in sese susceperunt, etc. Ratione suæ vitæ ostendet se sub Ecclesiæ Christi vexillis militare ad suum et proximi progressum moralem, felicitatemque æternam promovendam ac consequendam, ad legem divinam, voluntatemque supremi Numinis aliis manifestandam, veram fidem propagandam, offensiones Dei diminuendas ac evitandas, ad per imitationem Jesu Christi aliis bona exempla præbenda, atque per sacramentorum sedulam administrationem saluti aliorum efficaciter cooperandum. Terrenis cupiditatibus erit superior, talenta sibi a Deo concredita diligenter excolet, et cum fructu adhibebit, difficultatibus sui status, tribulationibus ac persecutionibus non turbabitur, sed cum D. Paulo dicet: « Nihil horum vereor, » nec facio animam meam pretiosiorem quam me, dummodo con-

[1] I Corinth. 9. 22.

» summem cursum meum, et ministerium verbi, quod accepi a » Domino Jesu, testificari Evangelium gratiæ Dei[1]. » De promissionibus ac munifica liberalitate Dei convictissimus, mercedem laborum et tribulationum non ab hominibus sed a Deo solo expectabit; atque cum Doctore Gentium dicet : « Quod in præsenti est » momentaneum et leve tribulationis nostræ supra modum in sub» limitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis, non contem» plantibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ » enim videntur temporalia sunt : quæ autem non videntur æterna » sunt[2]. »

§ LVI. — Incitamenta ad studium Librorum sacrorum.

702. Scriptura sacra est juxta S. Gregorium magnum[3] epistola misericordissimi Dei ad suas creaturas rationales. In illa arcana supremi Numinis mysteria, ejus divina in humanum genus consilia, atque uberrima salutis media sunt recondita. Libri omnes Scripturam sacram constituentes, Deo inspirante conscripti sunt (n. 34-43), Deumque proinde auctorem habent. Dignitas consequenter Scripturæ sacræ maximum et primarium est incitamentum ad Clericos assiduo diligentique illius studio addicendos. Dignitas hæc Scripturæ sacræ clarissime elucet ex iis quæ de Librorum sacrorum divinitate n. 34-43 disseruimus, sed magis adhuc innotescet per ea quæ de ejus objecto in particulari hic paucis trademus.

In Libris sacris inter alia occurrunt promissiones illæ divinæ et vaticinia, quibus Deus generis humani, e statu felicitatis elapsi, peccatoque infecti, misertus, redemptorem seu Messiam appromisit. Perpendendo hæc divina oracula, successive hominibus data, maximam in illis reperimus divinæ providentiæ œconomiam : per certos nempe gradus promissio Dei de divino mundi salvatore cucurrit, usque dum tandem plenitudo temporis adveniret, qua dudum expectatus apparuit.

1° Adamo lapso simpliciter promittitur humani generis redemptor, sed tempus et circumstantiæ ejus adventus alto premuntur silentio : « Inimicitias ponam, » aiebat Deus Serpenti seductori, seu Diabolo, « inter te et mulierem, et semen tuum et semen il» lius : ipsa » (hebraice *ipsum* semen, seu mundi redemptor) « conteret caput tuum[4]. » Adam, et dein ejus filii, per hanc clementissimi Dei promissionem erecti in spem restitutionis in

[1] Act. 20, 24. — [2] II Corinth. 4, 17-18. — [3] Greg. Magn. lib. 4. Epist. 84 .— Gen. 3. 15.

pristinum ,enicitatis spiritualis statum, illius fidem suis posteris transmiserunt.

2° Abrahamo jam paulo enucleatius idem redemptor hominum appromissus fuit, dum illi dictum fuit Messiam ex ipsius familia nasciturum fore : *Benedicentur*, aiebat illi Deus, *in semine tuo omnes gentes terræ*[1]. De quibus verbis Dei ad Abrahamum D. Paulus : « Abrahæ, inquit, dictæ sunt promissiones, et semini ejus. Non » dicit : et seminibus, quasi in multis, sed quasi in uno : Et semini » tuo, qui est Christus[2]. »

3° Patriarcha Jacob, Spiritu sacro inspiratus, vaticinatur Messiam e tribu Juda nasciturum esse, designat generaliter ejus adventum, aitque illum adventurum quando *sceptrum e tribu Juda* sublatum fuerit : « Juda, dicebat Jacob, te laudabunt fratres tui... » Non auferetur sceptrum de Juda, et dux de femore ejus, donec » veniat qui mittendus est; ipse erit expectatio gentium[3]. »

4° Successu temporis adhuc clarius indicatus fuit Messias, cum Deus promitteret Davidi illum ex ejus familia nasciturum, Davidque prædixit redemptorem mundi fore filium Dei[4].

5° Isaias postea adhuc clarius vaticinatus est Messiam ab intemerata virgine stirpis Davidicæ sine viri ope concipiendum esse, atque pariendum : « Ecce, » aiebat familiæ regis Achaz, « virgo concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Em» manuel[5]. »

Idem Propheta redemptorem humani generis tam vivis obumbravit coloribus, ut non futura prædixisse, sed potius oculis præsentia scripsisse diceretur; prædixit enim Messiæ temporibus idola dejicienda, Gentiles convertendos, Judæos obcæcandos, miracula varia a Messia patranda, et felicitatem spiritualem populis omnibus adferendam esse[6]. Graphice immo describit Isaias cruciatus ac tormenta, quæ redemptor orbis pro salute humani generis perpessus erat[7].

6° Jeremias deinde prædixit redemptorem humani generis legem veterem aboliturum, novamque laturum esse[8].

7° Propheta Daniel sermonem faciens de septuaginta hebdomadibus annorum, seu annis 490, exacte determinat tempus, quo hominum liberator adventurus erat, aitque eum adfuturum intra hebdomades sexaginta novem, incipiendo hebdomades a tempore, quo Persarum rex edictum daturus, et facultatem Hebræis concessurus est reædificandi urbem Hierosolymam, illum intra sexaginta duas hebdomades occidendum esse a populo, qui ipsum

[1] Gen. 22, 18. — [2] Galat. 3, 16. — [3] Gen. 49, 8-10. — [4] Ps. 109. — [5] Isaïæ 7, 14. — [6] Isaïæ 9 11. 12.— [7] Isaïæ 52. — [8] Jerem. 31.

negaturus est, Hierosolymam vero cum suo templo devastandam esse, atque hujus desolationis nullum fore finem : « Septuaginta » hebdomades abbreviatæ sunt super populum tuum, ait Gabriel » Danieli, et super urbem sanctam tuam, ut consummetur præ» varicatio, et finem accipiat peccatum, et deleatur iniquitas, et » adducatur justitia sempiterna, et impleatur visio, et prophetia, » et ungatur Sanctus sanctorum. Scito ergo, et animadverte : Ab » exitu sermonis, ut iterum ædificetur Jerusalem, usque ad Chris» tum ducem, hebdomades septem, et hebdomades sexaginta » duæ erunt : et rursum ædificabitur platea, et muri in angustia » temporum. Et post hebdomades sexaginta duas occidetur Chris» tus : et non erit ejus populus, qui eum negaturus est. Et civita» tem et sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo : et » finis ejus vastitas, et post finem belli statuta desolatio. Confir» mabit autem pactum multis hebdomade una : et in dimidio heb» domadis deficiet hostia et sacrificium : et erit in templo abo» minatio desolationis : et usque ad consummationem et finem » perseverabit desolatio[1]. »

8° Michæas, Isaiæ contemporaneus, designat ipsum locum, in quo Messias post septingentos circiter annos in lucem edendus erat : « Et tu Bethlehem Ephrata, ait, parvulus es, in millibus » Juda : ex te mihi egredictur qui sit dominator in Israel, et » egressus ejus ab initio a diebus æternitatis[2]. »

9° Malachias prænuntiavit Præcursorem Messiæ[3].

10° Aggæus, uti et Malachias, prædixit Messiam adventurum esse stante secundo templo Hierosolymitano[4].

11° Zacharias prædicit hominum redemptorem prodendum, triginta siclis argenteis divendendum, et a suis esse deserendum[5].

Ex hisce elucet, promissiones ac vaticinia divina de Messia eo clariora et distinctiora in Bibliis sacris fieri, quo genus humanum magis redemptore indigebat, et quo propius ejus adventus instabat. Voluit Deus spem atque fidem miseri generis humani hisce suis Oraculis fovere et exacuere, usque dum tandem ipsum redimeret

Reperitur in Libris sacris doctrina excellens, simplex et sublimis, de Deo divinisque ejus attributis, et quidem jam tradi cœpta quando genus humanum adhuc in sua infantia erat, et continuata quando totus fere terrarum orbis spissis ignorantiæ tenebris involutus erat, ac quando maxima pars hominum creaturas et inania commenta adorabat. Invenitur in illis doctrina præstantissima de

[1] Dan. 9, 24-27. — [2] Mich. 5 2. — [3] Malach. 3, 1. — [4] Aggæus 2, 7. Malach. 3, 1.
[5] Zach. 11, 12-13. 13, 7.

ortu, dignitate ac fine ultimo hominis, de ejus relatione et obligationibus ad Deum creatorem, benefactorem, rectorem cœli et terræ, atque criminum justum vindicem. Quid dicam de præstantissima doctrina morali Librorum sacrorum, qua homo sibimet ipsi imperare, illicitos appetitus, sanæ rationi, legique divinæ subjicere, alteri præstare quæ sibi exoptat, omnia ad Deum referre edocetur, qua homo consequenter melior redditur, et qua illi via ad veram felicitatem tum hujus tum alterius vitæ sternitur?

Jam in primis Scripturæ sacræ libris panditur prospectus in postrema illa tempora, quibus salutaris Dei cognitio, morum emendatio, et vera felicitas ad omnes gentes deferendæ erant. Divinum hoc consilium in antiquioribus libris annuntiatur, in subsequentibus dilucidius declaratur, atque in novo Testamento admiranda ratione executioni mandatur. Licet Pantheismus ac Idololatria universum fere terrarum orbem obnubilarent, divinum hoc consilium non dumtaxat immotum perstitit, sed et constanter ad suum finem tetendit. Eventus majores ad ipsum collimantes in Libris sacris prædicuntur, prout prædicti sunt eveniunt, et tandem adveniente Messia divinum hoc consilium plenum sortitur effectum.

Jesus Nazarenus vera patrat miracula, vera edit vaticinia, divinamque tradit doctrinam, per quæ probat se esse illum Messiam a Prophetis tot ante sæculis prædictum, atque in se omnium Prophetarum vaticinia accurate esse adimpleta. A multis ut Messias agnoscitur, sed a Synagoga et a majori parte nationis rejicitur, opprobriis oneratur, et morti ignominiosæ traditur, ut a Prophetis prædictum fuerat. Ducebantur nempe Synagoga populusque judæus generatim illo ævo præoccupatis opinionibus, Messiam debere esse potentem principem, qui terrenum Davidis regnum restitueret, et cum Jesum Nazarenum talem haud esse viderent, illum negarunt, morteque affecerunt. Ast probrosa Christi morte haud obstante divinum consilium fortiter ac suaviter ad finem suum tetendit.

Ecce enim duodecim piscatores, viri rudes, illitterati ac ignobiles, a Christo selecti sunt, ut conversionem totius orbis auspicentur, atque ita salutiferam Dei cognitionem, morum emendationem, et veram felicitatem ad omnes gentes deferant atque propagent. Hi piscatores divitias spernunt, propria commoda negligunt, paupertatem sua sponte sectantur. Hierosolymis in ipsa Judææ metropoli festo die Pentecostis coram refertissima multitudine cujusque nationis Apostolatum suum inchoant, ut

palam faciant se Dei doctrinam divini sui magistri jussu prædicare, tempusque conversionis totius orbis advenisse. Illo ævo Gentilium religio fœdissimis turpitudinibus coinquinata, perversis hominum affectibus maxime favebat. Christi vero divina doctrina austera pravis hominum passionibus inimicissima erat. Et tamen duodecim illi piscatores, gratia Dei adjuti, persuadent Gentilibus, et non solum plebeis, sed etiam nobilibus, principibus ac philosophis, ut facilem suam religionem abjurent, et severam Christi religionem amplectantur; persuadent Judæis, ut religionem avitam, quæ tot sæculis apud illos steterat, deserant, et ut virum, quem ut facinorosum in crucem egerant, ut suum Deum adorent, agnoscantque ut istum Messiam quem Prophetæ tot abhinc sæculis prædixerant, et quem ipsi tandiu expectarant, votisque omnibus expetierant. Et en mundum conversum, salutiferamque Dei cognitionem ac legem populis omnibus allatas, divinumque consilium plenum suum effectum sortitum!

Incredibile diceretur tam arduum, tam vastum, tamque portentosum opus a duodecim viris imperitis executioni esse mandatum. Sed quid Deo impossibile? « Quæ stulta sunt mundi elegit » Deus » ait Doctor Gentium, « ut confundat sapientes; et infirma » mundi elegit Deus, ut confundat fortia: et ignobilia, et con» temptibilia elegit Deus, et ea, quæ non sunt, ut ea quæ sunt »destrueret[1]. » Mundus conversus est, Christi salutiferam doctrinam amplexus est, et hoc effecerunt duodecim viri piscatores, rudes, illiterati ac ignobiles, sed spiritu Dei pleni, et in legatos supremi Numinis divinitus transformati!

Quam pulchri, quam pretiosi, quam studio Clericorum digni sunt sacri illi libri veteris Fœderis, quibus Deus tot oracula inseruit, queis collapsum genus humanum in spem, firmamque fidem in redemptorem hominum ante ejus adventum semper magis magisque erigeret! Et quam venerandi, diurna nocturnaque Clericorum manu versandi sunt libri sacri novi Fœderis, in quibus hæc divina oracula adimpleta, cognitio salutaris veri Dei, ejusque divina lex, gentibus omnibus adlatæ esse leguntur, quæ viam ad veram felicitatem hominibus pandunt!

Alterum incitamentum ad studium Scripturæ sacræ est ingens hujus studii necessitas. Cum Scriptura sacra contineat doctrinam nostræ-sacro sanctæ religionis, pseudo-philosophi, seu Deistæ nostrorum temporum, severæ morum doctrinæ, notionumque supernaturalium inimici, assultus quoscumque in Biblia sacra fecerunt, malentes negare ac impugnare austeram illorum doctri-

[1] I Corinth. 1, 27-28.

nam, scientiamque humano captui imperviam, quam vitam christianam ducere, et intellectum suum subdere divinis Oraculis. Cum vero perniciosi istorum pseudophilosophorum libelli longe lateque serpserint, quam plurimosque Deistas in variis societatis humanæ classibus progenuerint, sequitur sacerdotes curæ animarum præpositos, vix boni aliquid cum hujusmodi seductis hominibus operari posse, nisi Scripturæ sacræ impigram operam dederint. Quomodo enim quis Librorum sacrorum defensionem in se suscipiet, si illis mentem sedulo non applicavit? Quomodo difficultates in illis occurrentes, quæ Deistis sunt *petra scandali*, explicabit, si illis antea diligenter non studuit? Quomodo dubios in fide confirmabit, si illis sua dubia solvere nescit?

Tertium incitamentum est obligatio Clericorum ad studium Scripturæ sacræ. Hæc primis Ecclesiæ temporibus, omnique ævo, a piis impigrisque sacerdotibus tam stricte observata fuit, ut S. Ambrosius Scripturam sacram appellaret *Librum Sacerdotalem* [1]. Ecclesia vero pigris sacerdotibus variis in Conciliis hanc obligationem repetere ac inculcare numquam desiit. Cæterum Scripturæ sacræ notitiam pastoribus, qui populum suæ curæ commissum pabulo verbi Dei pascere jubentur, maximopere necessariam esse, unanimiter testantur scripta Patrum, Conciliorumque decreta; atque hinc Concilium Tridentinum in ecclesiis cathedralibus ac collegiatis pro Clericorum instructione lectionem perpetuam debere esse statuens, de lectione Scripturæ sacræ dumtaxat meminit, ac si illa sola pro illis esset, aut certe omnium lectionum princeps [2].

Hæreses et errores omnes adversus religionem Christi ex male intellecta Scriptura sacra aut ex illius ignorantia orti sunt, atque ad eos refutandos exacta Librorum sacrorum cognitio est omnino necessaria: « Ignorantia mater omnium errorum, » dicitur in Jure Canonico, « maxime in sacerdotibus Dei vitanda est, qui » docendi officium in populis susceperunt.. Sciant igitur sacer» dotes Scripturas sanctas [3]. »

Dignitas igitur Librorum sacrorum, ingens nostrorum temporum necessitas, et obligatio Clericorum imperiose expostulant ut Clerici Scripturæ sacræ impigram operam navent.

Cum omnes Libri sacri veteris Fœderis contineant simul capita 1074, et Libri sacri novi Fœderis capita 290, tota Scriptura sacra intra annum absolvi poterit, si tempore antemeridiano tria capita ex veteri Fœdere et tempore pomeridiano unum caput ex

[1] Ambros. De Fide libr. 3 c. 7. — [2] Concil. Trid. Sess. 5, c. I. de Reformat. — [3] Distinct. 38, c. 1.

novo Testamento legantur. Consultum autem omnino est, ut cum lectione Scripturæ sacræ conferatur commentarius aliquis.

Atque hisce finem Hermeneuticæ sacræ imponimus. Faxit Deus, Charissimi Discipuli Belgæ Conterranei, in quorum gratiam typis mandatur, ut per vestrum studium lætos uberesque fructus producat, Religioni, Ecclesiæ, Patriæ atque Vobis profuturos.

Quisquis hæc legit, ubi pariter certus est, pergat mecum; ubi pariter hæsitat, quærat mecum: ubi errorem suum cognoscit, redeat ad me; ubi meum, revocet me.

August. De Trinit., lib. 1, cap. 3.

FINIS TOMI SECUNDI.

TABULA CHRONOLOGIÆ MOSAICÆ.

	NOMINA PATRIARCHARUM.	GENITUS ANNO MUNDI	GENUIT ANNO ÆTATIS		MORTUUS ANNO ÆTATIS		MORTUUS ANNO AB ORBE CONDITO
1	Adam	1	130	(Gen. v, 3.)	930	(Gen. v, 5.)	930
2	Seth	130	105	(Gen. v, 6.)	912	(Gen. v, 8.)	1042 (a)
3	Enos	235	90	(Gen. v, 9.)	905	(Gen. v, 11.)	1140
4	Caïnan	325	70	(Gen. v, 12.)	910	(Gen. v, 14.)	1235
5	Malaleel	395	65	(Gen. v, 15.)	895	(Gen. v, 17.)	1290
6	Jared	460	162	(Gen. v, 18.)	962	(Gen. v, 20.)	1422
7	Henoch	622	65	(Gen. v, 21.)	365	(Gen. v, 23.)	987
8	Mathusala	687	187	(Gen. v, 25.)	969	(Gen. v, 27.)	1656
9	Lamech	874	182	(Gen. v, 28-29.)	777	(Gen. v, 31.)	1651
10	Noë	1056	500	(Gen. v, 31 ; xi, 10.)	950	(Gen. ix, 29.)	2006
11	Sem	1558 (b)	100	(Gen. xi, 10.)	600	(Gen. xi, 10-11.)	2158
12	Arphaxad	1658	35	(Gen. xi, 12.)	438	(Gen. xi, 12-13.) (c)	2096
13	Sale (d)	1693	30	(Gen. xi, 14.)	433	(Gen. xi, 14-15.)	2126
14	Heber	1723	34	(Gen. xi, 16.)	464	(Gen. xi, 16-17.)	2187
15	Phaleg	1757	30	(Gen. xi, 18.)	239	(Gen. xi, 18-19.)	1996
16	Reu	1787	32	(Gen. xi, 20.)	239	(Gen. xi, 20-21.)	2026
17	Sarug	1819	30	(Gen. xi, 22.)	230	(Gen. xi, 22-23.)	2049
18	Nachor	1849	29	(Gen. xi, 24.)	148	(Gen. xi, 24-25.)	1997
19	Thare	1878	70	(Gen. xi, 26.)	205	(Gen. xi, 32.)	2083
20	Abraham	2008 (e)	100	(Gen. xxi, 4-5.)	175	(Gen. xxv, 7-8.)	2183
21	Isaac	2108	60	(Gen. xxv, 25-26.)	180	(Gen. xxxv, 28.)	2288
22	Jacob	2168	86		147		2315
23	Levi	2254			137		2391
24	Amram	»			137		»
25	Moyses	2433			120		2553

TABULA CHRONOLOGIÆ MOSAICÆ

VARIANTIUM SAMARITANORUM AC LXX INTERPRETUM.

	PATRIARCHÆ.	GENUIT ANNO ÆTATIS			MORTUUS ANNO ÆTATIS			MORTUUS ANNO MUNDI		
		JUXTA HEBRÆOS	JUXTA SAMARITANOS	JUXTA LXX INTERPRETES	JUXTA HEBRÆOS	JUXTA SAMARITANOS	JUXTA LXX INTERPRETES	JUXTA HEBRÆOS	JUXTA SAMARITANOS	JUXTA LXX INTERPRETES
1	Adam......	130	130	230	930	930	930	930	930	930
2	Seth (*f*)....	105	105	205	912	912	912	1042	1042	1142
3	Enos........	90	90	190	905	905	905	1140	1140	1240
4	Caïnan......	70	70	170	910	910	910	1235	1235	1335
5	Malaeel.....	65	65	165	895	895	895	1290	1290	1390
6	Jared.......	162	62	162	962	847	962	1422	1307	1322
7	Henoch.....	65	65	165	365	365	365	987	887	987
8	Mathusala...	187	67	167	969	720	969	1656	1407	1756
9	Lamech	182	53	188	777	653	753	1651	1407	1607
10	Noë (*g*)....	500	500	500	950	950	950	2006	1877	2012
11	Sem........	100	100	100	600	600	600	2158	2158	2158
12	Arphaxad...	35	135	135	438	438	535	2096	2096	2195
*	Caïnan	»	»	130	»	»	460	»	»	2253
13	Sale.........	30	130	130	438	433	460	2126	2226	2255
14	Heber.......	34	134	134	464	404	404	2187	2227	2227
15	Phaleg......	30	130	130	239	239	339	1996	2096	2096
16	Reu.........	32	132	132	239	239	339	2026	2126	2226
17	Sarug.......	30	130	130	230	230	330	2049	2149	2249
18	Nachor......	29	79	79	148	148	204	1997	2097	2133
19	Thare.......	70	70	70	205	145	205	2083	2073	2133

NOTÆ

IN TABULAS CHRONOLOGIÆ MOSAICÆ.

(*a*) Com Adam primo anno mondi creatus sit, anno 130 ætatis ac mundi genoerit Seth, et anno 930 suæ vitæ, consequenter anno 930 ab orbe condito, e vivis excesserit; cumque anni ætatis, qua alii Patriarchæ genuerunt, et qua obierunt, ex Pentateucho noscantur, inde facili negotio eruitur quoto anno mundi singuli nati sint, et quoto anno ab orbe condito singuli sint mortui.

Sic cum Adam genuerit τον Seth anno 130 suæ ætatis, sequitur Seth natom esse anno 130 ab orbe condito, et cum Seth mortuus sit anno ætatis 912, additis huic ætati annis mundi 130, qui ante ejus nativitatem elapsi erant, iovenitur illum occubuisse anno 1042 a creatione mundi.

Seth progenuit τον Enos anno ætatis 105, ætati hoic adjectis aonis mondi 130, qui ante nativitatem του Seth effluxerant, sequitur Enos natum esse anno 235 ab orbe condito. Vixit Enos 905 annis, huic ætati accensitis annis mundi 235, qui illius nativitatem præcesserant, deprehenditur illnm mortuum esse anno mundi 1140.

(*b*) Moyses (Genesis c. 5, 31) equidem scribit: *Noe vero cum quingentorum esset annorum, genuit Sem, Cham et Japhet;* ast (Gen. c. 11, 10) ait: *Sem erat centum annorum quando genuit Arphaxad, biennio post diluvium*, et (Gen. c. 7, 6) refert Noë fuisse *sexcentorum annorum, quando diluvii aquæ inundaverunt super terram.* Ex quibus sequitnr Japhet natnm esse anno 500 ætatis Noë, Sem anno ejus vitæ 502, et anno 1558 ab origine mundi. Cham vero post Sem genitus est.

Japhet aliunde juxta versiones græcas LXX Interpretnm ac Symmachi (Genes. c. 10, 21) clare dicitur esse frater natu major του Sem; ubi enim eo loco Vnlgatæ auctor textum hebræum vertit per: *De Sem..... fratre Japhet majore*, verterunt LXX Interpretes: τῳ Σημ.... αδελφῳ Ιαφεθ του μειζονος:—*De Sem.... fratre Japheti majoris;* atque Symmachus: του πρεσδυτου — *senis*, seu natu majoris.

De Cham vero dicit Moyses (Gen. c. 9, 24): *Evigilans Noë ex vino, cum didicisset quæ fecerat ei filius suus minor, ait*, etc. E quibns liquet Cham post Japhet et Sem progenitom fuisse. Moyses aotem (Gen. c. 5, 31) collocat Sem primo loco, quia Sem stipes est generationis e qua Heber, Thare, Abraham, atque consequenter populus hebræus descendunt.

(*c*) Vulgatæ anctor (Gen. c. 11, 12-13) τῳ Arphaxad equidem 338 annos dumtaxat totius vitæ attribuit; verum textus hebræus, paraphrases chaldaïcæ, ac versiones syriaca et arabica ei (Gen. c. 11, 12-13) annos 438 ætatis adscribunt. Ita pariter legitur in Polyglottis compiutensibus ac parisiensibus (conf. n. 104).

(*d*) Ubi Vulgata (Gen. c. 10, 24) habet: *Arphaxad genuit Sale, de quo ortus est Heber*, in LXX Interpretibus legitur: Αρφαξαδ έγεννησε τον Καϊναν· και Καϊναν έγεννησε τον Σαλα. Σαλα δε έγεννησε τον Εδερ:—*Arphaxad genuit Caïnan, et Caïnan genuit Sale. Sale autem genuit Heber.*

Verum iste Caïnan haud extat io textibus hebraico ac samaritano, in versionibus syriaca et arabica, etc. ac in Fl. Josepho et Philone (conf. n. 105).

(*e*) Moyses (Gen. c. 11, 26) scribit: *Vixitque Thare septuaginta annis, et genuit Abram, et Nachor, et Aram*, ex quibus sequi videri posset, Thare tres istos filios eodem 70 ætatis anno progennisse, et quidem Abram primo loco.

Verum Moyses loco citato solummodo 70 ætatis annom του Thare designat ot epocham, qua Thare liberos procreare cœpit. Abram primo loco ponit dignitatis causa tamquam stipitem electi populi Judæi; sic Moyses etiam collocat τον Sem ante Japhet, et semetipsum (Moysen) ordinarie collocat ante Aaronem, licet Japhet natu major sit του Sem, et Aaron ante Moysen in locem editus sit.

Abrahamum anno 70 ætatis του Thare progenitum non esse, sed 130 anno illius vitæ, constat, quod (Gen. c. 11, 32) Moyses scribit, Thare obiisse in Haran 205 anno suæ ætatis, et (Gen. c. 12, 4) Abrahamum anno obitus sui patris Thare, ex

Haran discessisse, ac 75 annorum fuisse. Deductis igitur istis 75 annis ab ætate 205 annorum, quam Thare moriendo habebat, remanent 130 anni; sequitur consequenter, Abrahamum natum esse anno 130 ætatis sui patris Thare, ac proinde anno 2008 ab orbe condito.

(*f*) Ad annum obitus Patriarcharum, ab orbe condito numerandum, juxta Samaritanos et LXX Interpretes reperiendum, videndum est quoto anno mundi Patriarchæ juxta illos a suis patribus progeniti sint. Huic numero annorum addendi sunt anni totius eorum vitæ juxta Samaritanos et LXX Interpretes, et invenitur quoto anno ab origine mundi Patriarchæ obierint. Sic Seth juxta LXX Interpretes genitus est ab Adamo anno mundi 230 (Tab. Chron. Mos. Var. 1, col. quarta); si hisce annis mundi adduntur 912 anni, quibus Seth juxta LXX Interpretes vixit, reperitur Seth juxta illos defunctum esse anno 1142 ab orbe condito.

Lamech juxta Samaritanos a Mathusala progenitus fuit anno 754 a creatione mundi (Tab. Chron. Mos. Var. 8. col. tertia, et Tab. Chron. Mos. 9. col. tertia,) vixit juxta Samaritanos 653 annis, consequenter obiit juxta illos anno 1407 a creatione mundi.

(*g*) Ex columnis tertia, quarta et quinta, eruitur Epocha ad quam figitur Diluvium juxta chronologiam Hebræam, Samaritanam, et Græcam LXX Interpretum; anni enim generationis Patriarcharum mutuo sese excipiunt, et quasi catenam usque ad annum 500 ætatis Noëmi conficiunt. Sic anno 130 Adami, quo Seth progenitus fuit, incipit primus annus τον Seth, et anno 105 τον Seth, quo Enos genitus fuit, inchoatur primus annus τον Enos; quare anni, quibus Patriarchæ suos filios progenuerunt, usque ad 500 annum vitæ Noëmi juxta columnam tertiam, quartam et quintam, additi, tradunt Epocham ad quam diluvium juxta Hebræos, Samaritanos, et LXX Interpretes refertur.

Anni Patriarcharum simul computati conficiunt usque ad 500 annum ætatis Noëmi, conformiter textui Hebræo juxta columnam tertiam, annos 1556; conformiter textui Samaritano juxta columnam quartam, annos 1207; atque conformiter versioni græcæ LXX Interpretum juxta columnam quintam, annos 2142. Cum anno 600 ætatis Noëmi contigerit Diluvium, annis 100 columnæ tertiæ, quartæ, et quintæ additis, sequitur Diluvium contigisse juxta textum Hebræum anno mundi 1656, juxta Samaritanos anno 1307, et juxta LXX Interpretes anno 2242, ut num. 102 Hermeneuticæ adseruimus.

FINIS NOTARUM IN TABULAS CHRON. MOS.

INDEX

RERUM MEMORABILIUM.

Numeri arabici designant numeros articulorum, et littera n eorumdem numerorum notam.

A

B

C

D

E

F

G

H

I

K

L

M

N

O

P

Q

R

S

T

U

V

W

X

Y

Z

FINIS INDICIS RERUM MEMORABILIUM.

INDEX
HERMENEUTICÆ SACRÆ.

TOMUS PRIMUS.

NOTIONES PRÆVIÆ.

CAPUT PRIMUM.

DE CANONE LIBRORUM SACRORUM.

CAPUT II.

DE DIVINITATE LIBRORUM SACRORUM.

CAPUT III.

DE AUTHENTIA LIBRORUM SACRORUM.

SECTIO I.

DE PENTATEUCHO.

SECTIO II.

DE LIBRIS SACRIS VETERIS FŒDERIS PENTATEUCHO POSTERIORIBUS.

TOMUS SECUNDUS.

CAPITIS TERTII SECTIO III.

DE LIBRIS SACRIS NOVI FŒDERIS.

CAPUT IV.

DE TEXTU PRIMITIVO, VARIISQUE VERSIONIBUS LIBRORUM SACRORUM VETERIS AC NOVI FŒDERIS.

SECTIO I.

DE TEXTU PRIMITIVO LIBRORUM SACRORUM VETERIS AC NOVI FŒDERIS.

SECTIO II.

DE VERSIONIBUS TEXTUS ORIGINARII VETERIS AC NOVI FŒDERIS.

CAPUT V.

DE LIBRORUM SACRORUM SENSIBUS, ET CRITERIIS EXEGETICIS SEU REGULIS INTERPRETATIONIS.

SECTIO I.

DE SENSIBUS SCRIPTURÆ SACRÆ.

SECTIO II.

DE CRITERIIS SEU REGULIS EXEGETICIS.

APPENDIX

SUBSIDIORUM HERMENEUTICÆ SACRÆ.

De Regione, Divisione Temporis, Temporibus sacris, Sacrificiis, Ponderibus, Mensuris ac Nummis Hebræorum.

SECTIO I.

SECTIO II.

SECTIO III.

SECTIO IV.

SECTIO V.

SECTIO VI.

Anchora de prora jacitur, stant littore puppes.
Æneidos lib. 3, 277.

FINIS INDICIS.